

ĒRIKS JĒKABSONS

**PIESARDZĪGĀ DRAUDZĪBA:
Latvijas un Polijas attiecības
1919. un 1920. gadā**

ĒRIKS JĒKABSONS

**PIESARDZĪGĀ DRAUDZĪBA:
Latvijas un Polijas attiecības
1919. un 1920. gadā**

LU Akadēmiskais apgāds

UDK 327(474.3+438)(091)
Je 304

*Grāmatas izdošanu finansiāli atbalstījusi
Latvijas Republikas Aizsardzības ministrija*

Grāmatas autors **Ēriks Jēkabsons** dzimis 1965. gadā Rīgā. Beidzis LU (1990), vēstures doktors (1995), LU asociētais profesors (2006). Specializējies Latvijas Republikas politiskās un militārās vēstures jautājumu izpētē, Latvijas mazākumtautību, Baltijas valstu, Polijas, Baltkrievijas un Ukrainas vēsturē. Sarakstījis monogrāfijas “Poļi Latvijā” (1996), “Lietuvieši Latvijā” (2003) un vairāk nekā 150 zinātnisku rakstu. Viens no biogrāfisko vārdnīcu “Latvijas armijas augstākie virsnieki 1918–1940” (1998), “Latvijas ārlietu dienesta darbinieki 1918–1991” (2003), “Latgaliešu politiķi un politiskās partijas neatkarīgajā Latvijā” (2006) sastādītājiem. Vairāku zinātnisku izdevumu redakcijas kolēģijas un Latvijas Vēsturnieku komisijas loceklis. Apbalvots ar Eiropas Zinātņu un mākslu akadēmijas “Felix” veicināšanas balvu un Polijas Zelta nopelnu krustu.

Literārā redaktore **Ruta Puriņa**

Maketu un vāka dizainu veidojis **Arnis Čakstiņš**

ISBN 9984-802-56-6

© Ēriks Jēkabsons, 2007
© Latvijas Universitāte, 2007

Saturs

IEVADS	5
1. nodaļa	
ATTIECĪBU NODIBINĀŠANA (1919. gada marts–decembris)	21
Pirmie sakari	21
Militārā situācija Ilūkstes apriņķī 1919. gada augustā un septembrī	34
Bermontiāde	41
Pastāvīgu attiecību nodibināšana	54
Militārās sadarbības līgums	60
2. nodaļa	
LATGALES ATBRĪVOŠANAS LAIKS (1920. gada janvāris–marts)	71
Militārās operācijas norise	71
Armiju sadarbība un apgāde operācijas laikā	92
Poļu karaspēks Latgalē un tā attiecības ar Latvijas iestādēm	97
Starptautiskā reakcija un Latvijas–Polijas starpvalstu attiecības	117
Varšavas konference un tās sekas	135
Latvijas un Polijas saimniecisko sakaru un satiksmes nodibināšana. Bēgļu un gūstekņu atgriešanās no Polijas	142
3. nodaļa	
ATTIECĪBU SAREŽĢĪŠANĀS (1920. gada marts–jūnijs)	149
Polijas karaspēka lielākās daļas izvešana no Latgales	149
Politiskās attiecības pēc Varšavas konferences neveiksmes	156
Stāvoklis Daugavpilī	170

4. nodaļa

SAREŽĢĪTIE NOTIKUMI 1920. GADA OTRAJĀ PUSĒ UN LATVIJAS ATZĪŠANA „DE IURE” (1920. gada jūlijs–1921. gada janvāris)	177
Situācija Ilūkstes apriņķī	177
Starptautu attiecības reģionā poļu–padomju kara notikumu iespaidā	183
Latvija un Viļņas jautājums	196
Latvijas starptautiskā atzīšana “de iure”	208
Nobeigums	218
Avoti un literatūra	223
Personu rādītājs	232

IEVADS

Pirmā pasaules kara beigās, pakāpeniski sabrūkot impērijām – Krievijai, Austroungārijai un Vācijai – Baltijas jūras reģionā izveidojās jaunas vai atjaunotas valstis: Polija, Lietuva, Igaunija, Latvija un Somija. Polija, jau sākot ar 1918. gadu, neapšaubāmi bija stabilākā un ietekmīgākā šī reģiona valsts iekšējo resursu un tai sniegtā Rietumu lielvalstu atbalsta ziņā. Bijušā Žečpospoļita (apvienotās Polijas–Lietuvas valsts oficiālais nosaukums) kopš 18. gadsimta beigām, kad notika Polijas dalīšana, atradās Prūsijas (vēlāk – Vācijas), Austrijas (vēlāk – Austroungārijas) un Krievijas sastāvā. Visu 19. gadsimtu norisinājās poļu tautas cīņa par savas valsts atjaunošanu. Šī cīņa Krievijas impērijas teritorijā izpaudās arī vairākās sacelšanās kustībās, kas tika asiņaini apspiestas. Sākot ar 19. gadsimta otro pusi, arvien vairāk sāka izpausties poļu atbrīvošanās kustības pretrunas ar lietuviešu nacionālo kustību. Galvenais pretrunu iemesls sakņojās abu tautu kopīgajā vēsturē (līdz 18. gadsimta beigām tā bija vienota valsts, kurā neapšaubāmi un nepārprotami dominēja poliskums, bet, sākot ar 19.–20. gadsimtu, lietuviešu nacionālā valstiskuma izpratnei bija pilnīgi atšķirīga nozīme un termins „lietuvietis” apzīmēja teritoriālo, nevis tautisko piederību). Lietuvieši arvien noteiktāk prasīja pilnīgu neatkarību (arī ievērojamas teritorijas), bet poļu politiskās un saimnieciskās elites vairākums nespēja izprast jauno situāciju, kurā lietuvieši jeb poļu izpratnē – zemnieki ar savu „zemnieku” valodu – bija izveidojušies par modernu nāciju.

Pirmā pasaules kara laikā poļu politiskie grupējumi izvirzīja par savu politisko mērķi Polijas valsts atjaunošanu, turklāt J. Pilsudska vadītais novirziens atbalstīja bruņotu cīņu Austroungārijas armijas sastāvā pret Krievijas impēriju (tika izveidoti t. s. poļu leģioni). Kara norisēm atbilstoties, ASV prezidents V. Vilsons 1917. gada janvārī izteicās par neatkarīgas Polijas valsts izveidošanu. Par to viņš runāja vēlreiz 1918. gada janvārī savos „četrpadsmit punktos”. Pašas poļu zemes šajā laikā bija okupējusi Vācija un Austroungārija. Tikai 1918. gada 11. novembrī – pamiera parakstīšanas dienā – Rietumu frontē varu pārņēma poļu iestādes, Varšavā proklamējot Polijas neatkarības atjaunošanu. 1919. gada sākumā Polijas valsti atzina Rietumu lielvalstis un tā piedalījās Parīzes Miera konferencē kā pilntiesīga miera sarunu dalībvalsts. Vienlaikus norisa jaunās Polijas valsts valdības, valsts priekšnieka un bruņoto spēku virspavēlnieka J. Pilsudska cīņa par atjaunotās Polijas robežām, un to veidošanās ļoti sarežģītā procesā turpinājās līdz 1922. gadam. Polijas rietumu un dienvidu robežas noteica Versaļas miera līgums. Polijas teritorijā tika iekļautas kādreizējās poļu zemes, kuras pirms tam bija piederējušas Vācijai. Daļa no tām bija jau lielā mērā germanizētas. Vairākas strīdīgas teritorijas poļiem izdevās pievienot ar organizētu sacelšanos palīdzību. Savukārt austrumos Polijas robeža tika veidota vēl sarežģītākā ilgstošā militārā un politiskā cīņā. Tādējādi radās valsts, kur 1922. gadā bija 27,2 miljoni iedzīvotāju (apmēram 30% no viņiem bija galvenokārt ukraiņi, vācieši, baltkrievi, ebreji). Tās platība bija 388,6 kvadrātkilometri, un tajā bija

izteikti rūpnieciski attīstīti reģioni (rietumos un dienvidrietumos) un izteikti lauksaimnieciski un pat nepoliski reģioni (austrumos un dienvidaustrumos). Polijai bija vislielākie bruņotie spēki Austrumeiropā. Teritoriālu, politisku un citu iemeslu dēļ Polijai bija ļoti sarežģītas un pat naidīgas attiecības gandrīz ar visām kaimiņvalstīm (Vāciju, Čehoslovākiju, Padomju Savienību un Lietuvu), izņemot Rumāniju un Latviju. Jau no pirmajām valsts pastāvēšanas dienām izpaudās arī iekšējās problēmas, kuras bija jāatrisina Polijas valdībai. Tās bija saistītas ar nacionālo minoritāšu (pirmkārt, ukraiņu) neapmierinātību ar savu stāvokli, kā arī ar demokrātijas pieredzes trūkumu. Tas bija raksturīgi visām Austrumeiropas reģiona valstīm, bet Polijas gadījumā izpaudās sevišķi spilgti.

Polijas austrumu politiku sākotnējā posmā noteica tās vadītāja J. Pilsudska un viņa atbalstītāju nākotnes redzējums. Sakarā ar Krievijas pagaidu novājināšanos J. Pilsudskis izvirzīja plānu par tās sadrumstalošanu, pamatojoties uz baltkrievu, ukraiņu, baltiešu un citu tautu nacionālismu. Sākotnēji šī t. s. federācijas ideja paredzēja Polijas ietekmes saglabāšanu teritorijās, kuras bija ietilpušas tās sastāvā līdz pirmajai dalīšanai 1772. gadā, vietējām tautām piešķirot zināmu autonomiju. Tomēr jau 1919. gadā kļuva skaidrs, ka šādi īstenot ideju nav iespējams (lietuvieši un ukraiņi bija skaidri pauduši vēlēšanos izveidot savu pilnīgi patstāvīgu valsti). Tāpēc Polijas valsts vadītājs J. Pilsudskis un viņa nometne pakāpeniski radīja ideju izveidot valstu savienību, kas atrastos teritorijā no Baltijas jūras līdz pat Melnajai jūrai un nomināli būtu neatkarīga, taču vadošā valsts savienībā nepārprotami būtu Polija. Katrā ziņā 1919. gada sākumā J. Pilsudskis plānoja radīt stāvokli, kurā Polija spētu koordinēt Somijas, Igaunijas, Latvijas, Lietuvas, Baltkrievijas, Ukrainas un pat Kaukāza valstu politiku pret Krieviju, tādējādi nodrošinot Poliju pret Krievijas varbūtējiem draudiem nākotnē un Krievijas iespaidu visā reģionā. Diskusijās, kas notika poļu vadošo politiķu aprindās, Polija parādīja sevi kā valsti, kas būs federatīvām saitēm saistīta ar Lietuvu un Baltkrieviju (retāk – arī ar Latviju un Ukrainu), bet militārām saitēm saistīta ar pārējām reģiona valstīm.

1919. gada aprīlī poļu karaspēks ieņēma Viļņu. Šo operāciju J. Pilsudska nometne uztvēra kā federācijas izveides koncepcijas iedzīvināšanas sākumu. Taču patiesībā no šī brīža sākās ilgstošs konflikts ar lietuviešiem par šo pilsētu, bet ar ukraiņiem – par Galīciju. Šis konflikts faktiski sagrāva minēto koncepciju. Poļi mēģināja izveidot sadarbību ar ukraiņiem, baltkrieviem un lietuviešiem un balstīt to uz federatīviem principiem. Vienlaikus viņi centās radīt savienību ar Latviju, Somiju un Igauniju un balstīt to uz formāli līdztiesīgiem pamatiem. Tas neizdevās pārāk atšķirīgo šo valstu ārpolitisko interešu dēļ. Tomēr šie mēģinājumi turpinājās vairākus gadus un pakāpeniski pārauga centienos izveidot savienību, kas garantētu savas valsts austrumu robežas aizsardzību. Turklāt Polijas nostāju spēcīgi iespaidoja tās pastāvīgais un dziļais teritoriālais konflikts ar Lietuvu Viļņas dēļ. Tādēļ Polija (vismaz politiķu vairākums, kas bija varas pozīcijā) bija gatava atteikties no pretenzijām uz Latgali, kura arī līdz 1772. gadam ietilpa Polijas–Lietuvas valstī. 1920. gada aprīlī J. Pilsudskis vēlreiz mēģināja iedzīvināt valstu federācijas ideju, uzsākot ofensīvu visā poļu–padomju frontē un tādējādi cenšoties izveidot starp Poliju un Krieviju sev draudzīgu Ukrainas valsti. Ar šo mēģinājumu viņš arī centās novērst nopietnās briesmas, kas Polijai draudēja no Padomju

Krievijas puses; faktiski Polija padomju pusi vienkārši apsteidza. Mēģinājums beidzās ar neveiksmi un poļu karaspēka atkāpšanos līdz pat Varšavai 1920. gada jūlijā un augustā. Varšavā tikai ar milzīgām grūtībām Sarkanā armiju izdevās apturēt, tādējādi novēršot „pasaules revolūcijas” briesmas ne tikai pašai Polijai, bet arī Baltijas valstīm un pat Centrāleiropai un Rietumeiropai. 1920. gada septembrī Rīgā sākās poļu–padomju miera sarunas, kas noslēdzās 1921. gada martā ar miera līguma parakstīšanu Melngalvju namā Latvijas galvaspilsētā. Tieši šis līgums izbeidza karadarbību Austrumeiropā un uz diviem gadu desmitiem noteica robežas starp reģiona valstīm.

Viens no reģiona nestabilitātes iemesliem bija minētais Polijas konflikts ar Lietuvu. Šī konflikta iespaidā Polijai veidojās īpatnējas attiecības ar visām kaimiņvalstīm un Padomju Krieviju. 1918. gada 16. februārī vācu okupācijas apstākļos un ar ievērojamu vācu atbalstu proklamētā Lietuvas valsts reāli eksistēt sāka tikai novembrī, taču jau pirms tam lietuviešu politiķi iezīmēja gaidāmās pretrunas, izsakot ļoti ievērojamas pretenzijas pret teritorijām, kuras uzskatīja par savām ne tikai Polija, bet arī Latvija un Baltkrievija. 1918.–1920. gadā, karojot par savu neatkarību, lietuviešu karaspēks cīnījās pret lieliniekiem, bermontiešiem un poļiem, taču ārpolitikā būtisks bija konflikts ar Poliju – tas lika pamatus t. s. Lietuvas horizontālajai ārpolitikai – orientācijai nevis uz pārējām Baltijas valstīm, bet gan uz Vāciju un Padomju Krieviju (vēlāk PSRS). Salīdzinoši vājā, iekšēji un ārēji nestabilā Lietuva, kuras politika pret Padomju Krieviju atšķīrās no pārējo Baltijas valstu un Polijas politikas, 1919.–1920. gadā kļuva par valsti, pret kuru dažkārt aizdomīgi un pat nedraudzīgi izturējās ne tikai Polija, bet arī Latvija, kā arī Igaunija un Somija. Tieši Lietuvas faktors kļuvis par izšķirošo faktoru Latvijas un Polijas attiecībās, kā arī visa reģiona starptautisko attiecību kontekstā.

Arī 1918. gada 24. februārī proklamētā Igaunijas valsts reālu neatkarību varēja iegūt tikai 1918. gada novembrī pēc Vācijas sakāves karā, jo pirms tam vācu okupācijas varas iestādes šo valsti vienkārši neatzina. Ar somu un Rietumu lielvalstu atbalstu Igaunijai samērā ātri izdevās padzīt no savas teritorijas lielniekus, un 1919. gada pavasarī igauņu karaspēks piedalījās pat Latvijas teritorijas atbrīvošanā. No Igaunijas teritorijas 1919. gadā divas reizes Petrogradai mēģināja uzbrukt pretlielnieciskā Krievijas Ziemeļrietumu armija, kuru atbalstīja Lielbritānija un Francija (turklāt pirmajā reizē pašu igauņu karaspēks arī aktīvi piedalījās šajā operācijā, ieņemot Pleskavu). Pašai Igaunijai šajā laikā izveidojās samērā spēcīgi bruņotie spēki. Tomēr vienotības trūkuma dēļ starp Baltijas valstīm 1919. gada nogalē un Sarkanās armijas spiediena dēļ Igaunija pirmā uzsāka separātas miera sarunas ar Padomju Krieviju un noslēdza tās ar miera līguma parakstīšanu Tartu 1920. gada februārī. Kopš šī laika Igaunija vairāk formāli piedalījās sarunās ar Latviju, Somiju, Poliju un Lietuvu par iespējamās militārās un politiskās savienības izveidi.

Somija savu neatkarību no Krievijas bija proklamējusi jau 1917. gada rudenī. Vēlāk Somijā izraisījās asiņains pilsoņu karš, kurā uzvarēja „baltie” jeb Somijas Republikas valdība, kas atradās karastāvoklī ar Padomju Krieviju līdz pat 1920. gada decembrim. Kā jau minēts, Somija puda samērā aktīvu atbalstu Igaunijai, kā arī piedalījās kopīgās sarunās ar pārējām Baltijas valstīm un Poliju par tādas kopīgas savienības izveidi, kurai būtu aizsardzības raksturs, taču somu politikajās aprindās jau 1919.–1920.

gadā bija acīmredzama tendence pārlietu nesaistīties ar Baltijas valstīm, kuras somu izpratnē apdraudēja Padomju Krievija. Somijas ārpolitikai bija raksturīga vēl viena tendence – simpātijas pret Vāciju. Ar to Somija atšķīrās no pārējām potenciālajām savienības dalībvalstīm. Turklāt jau šajā periodā, gan tikai no Polijas puses, radās mēģinājumi separāti vienoties ar Somiju par ietekmes vai aizbildniecības (faktiski – protekcionisma) sfēru sadali Baltijā.

Kamēr Latvija cīnījās par savu neatkarību, Pagaidu valdībai bija ārkārtīgi smags stāvoklis, kas ilga līdz pat 1919. gada jūnijam, kad Igaunijas armijas un Ziemeļlatvijas brigādes uzvarēja vācu spēkus pie Cēsīm un beidzot Pagaidu valdība sāka daļēji kontrolēt stāvokli valsts daļā, kas bija atbrīvota no lieliniekiem. 1919. gada rudenī sekoja cīņas ar Bermonta karaspēku, bet 1920. gadā – Latgales atbrīvošanas operācija, kas noslēdzās ar miera līguma parakstīšanu 1920. gada augustā. Visa Neatkarības kara laikā Latvijā sevišķi svarīga nozīme bija ne tikai Vācijas un Padomju Krievijas, bet arī Lietuvas, Igaunijas, Polijas un Antantes lielvalstu faktoram. Ārpolitikas pamatnostādnes paredzēja sabiedroto meklējumus cīņai ar daudzajiem ienaidniekiem, kā arī izveidot spēcīgu aizsardzības rakstura savienību un panākt starptautisko atzīšanu „de iure”. Apstākļos, kad kaimiņos norisinājās aktīvs Polijas un Lietuvas konflikts, kā arī kopumā ievērojami atšķīrās visu potenciālo savienības dalībvalstu ārējās intereses, tas bija sarežģīts uzdevums.

1918. gada 18. novembrī proklamētā Latvijas Republika par savu neatkarību bija spiesta ar ieročiem cīnīties līdz 1920. gada augustam, bet par valsts starptautisku atzīšanu – līdz 1921. gada janvārim. Cīņa bija politiska un militāra, un abi tās veidi bija cieši savstarpēji saistīti. Atšķirībā no Polijas un Lietuvas, kuras pilsoņiem jau bija vēsturiskā valstiskuma apziņa, latviešiem un igauņiem tādas nebija, kaut arī vispārējais sabiedrības attīstības (pirmkārt, iedzīvotāju izglītības) līmenis Latvijā un Igaunijā bija ievērojami augstāks nekā kaimiņvalstīs dienvidos un austrumos. Zināms izņēmums Latvijā bija Latgale, kur īpašo vēsturisko apstākļu iespaidā liela daļa latviešu iedzīvotāju bija pilnībā zaudējuši nacionālo identitāti vai bija tuvu tam, bet sabiedrības sociālās attīstības līmenis bija līdzīgs Lietuvas līmenim. Galvenokārt šāds stāvoklis bija raksturīgs Dienvidlatgalei, kur inteligencē un ierēdniecībā latviešu gandrīz nebija, bet zemnieku nacionālā pašapziņa bija attīstīta ļoti vāji. Viņi viegli pakļāvās ārējai ietekmei, pieņemot pat citu valodu (poļu, baltkrievu vai krievu valodu vai dialektu, kas bija radies, sajaucoties visu šo valodu un arī latviešu valodas elementiem). Tādējādi viens no galvenajiem jaunās Latvijas valsts valdības uzdevumiem bija apvienot visus latviešu apdzīvotos novadus.

Sarežģīto iekšpolitisko apstākļu dēļ Latvijas Pagaidu valdības ārpolitiskās aktivitātes 1918. gada beigās un 1919. gada sākumā aprobežojās gandrīz vienīgi ar centieniem gūt ārvalstu atbalstu un palīdzību naidīgu spēku aplenkstajai un pat lielā mērā kontrolētajai valstij. 1918. gada 11. novembrī Polija bija atjaunojusi savu neatkarību, ko viņa bija zaudējusi 18. gadsimtā. Polijas pirmie sakari īpaši iespaidoja tādas Latvijas vēsturē nozīmīgus notikumus kā cīņa pret Bermonta komandēto Rietumkrievijas armiju, Latgales atbrīvošana, Baltijas valstu savienības izveides mēģinājumi, Latvijas starptautiskās atzīšanas panākšana utt. Latviešu historiogrāfijā daudzi no šiem jautājumiem līdz šim aplūkoti nepietiekami (turklāt – arī faktoloģiski

trūcīgi un pat kļūdaini) un to vispusīgai analīzei ir liela nozīme, jo Polija bija Latvijas kaimiņvalsts un attiecības ar Poliju veidoja vienu no Latvijas ārpolitikas stūrakmeņiem, kā arī būtiski iespaidoja kopīgo stāvokli visā reģionā.

Grāmata aptver laika posmu no 1919. gada marta, kad nodibinājās pirmie, vēl virspusējie sakari starp Latvijas un Polijas delegāciju Parīzes Miera konferencē, līdz 1921. gada janvārim, kad ar Latvijas starptautisko atzīšanu „de iure” noslēdzās arī starptautiski tiesiski pilnvērtīgas valsts veidošanās process. Sakarā ar straujajām militārpolitiskajām izmaiņām Baltijas reģionā minētais laika posms bija sevišķi bagāts ar militārpolitiskiem notikumiem un procesiem. Darba mērķis ir uz vispārējās reģiona militārpolitiskās situācijas fona no abu pušu viedokļa vispusīgi parādīt Latvijas un Polijas attiecības, atsevišķus to posmus un tiem piemītošās īpatnības, abu valstu tuvināšanās cēloņus un šīs tuvināšanās tālākās sekas līdz pat Latvijas starptautiskajai atzīšanai. Turklāt galvenā uzmanība pievērsta tieši attiecību politikajam un militārajam aspektam, kas šajā laikā, norisinoties aktīvai cīņai par valsts starptautisko atzīšanu un visu Latvijas zemju atbrīvošanu, bija sevišķi nozīmīgs. Uzmanība pievērsta arī Polijas īpatnējās austrumu politikas raksturojumam, kas ļauj izprast Latvijas puses pastāvīgo piesardzību pret šo valsti, – sadarbība ar Poliju (īpaši grāmatā aplūkotajā laika posmā) bija nepieciešama ārpolitiskās un militārās situācijas dēļ.

1. nodaļa veltīta attiecību nodibināšanai un pirmo sakaru attīstībai 1919. gadā. Īsumā raksturota arī militārā situācija Polijas un Lietuvas armijas darbības rajonā Latvijas dienvidos (Ilūkstes apriņķī). Tas ļauj pilnīgāk izprast galvenos Latvijas–Polijas militārās sadarbības līguma noslēgšanas iemeslus 1919. gada decembrī. Lielāka uzmanība pievērsta tam, kādos apstākļos un kā notika abu valstu tuvināšanās Bermonta karaspēka akcijas laikā un pēc tās. Nodaļu noslēdz minētā Latvijas un Polijas militārās sadarbības līguma raksturojums un analīze.

Nākamajā nodaļā aplūkots laika posms no 1920. gada janvāra līdz aprīlim – poļu un latviešu karaspēka kopīgi veiktā Latgales atbrīvošana, kas noslēdzās ar pakāpenisku visas frontes pārņemšanu Latvijas armijas pārziņā. Atsevišķās apakšnodaļās analizēta militārās operācijas gaita janvārī un februārī, Polijas armijas darbība tās atrašanās laikā Latvijas teritorijā un tās attiecības ar Latvijas varas iestādēm. Aplūktas arī Latvijas un Polijas starpvalstu attiecības šajā laikā saistībā ar procesiem, kas notiek reģionā, un ar Latgales atbrīvošanas operācijas gaitu. Īpaša uzmanība pievērsta tieši Polijas armijas darbībai Latvijā, jo šis jautājums latviešu historiogrāfijā līdz šim objektīvu iemeslu (attiecīgo avotu trūkuma) dēļ skatīts nepietiekami.

3. nodaļa veltīta laika posmam no 1920. gada aprīļa (kad ar īpašu vienošanos sākās Polijas armijas izvešana no Latvijas) līdz 1920. gada jūlija sākumam, bet 4. nodaļa – no 1920. gada vasaras (kad poļu–padomju kara dēļ Latvijas teritoriju atstāja vēl atlikušais poļu karaspēks) līdz 1921. gada sākumam. Šajās nodaļās aplūkots militārpolitiskais aspekts abu valstu attiecībās un skarti tādi būtiski jautājumi kā Latvijas nostāja Polijas un Lietuvas bruņotā konflikta (ģenerāļa Želigovska akcijas) laikā 1920. gada rudenī, Latvijas zemes reformas ietekme uz starpvalstu attiecībām, starptautiskās atzīšanas process un Polijas valsts nostāja tajā un citi jautājumi.

Latvijas un Polijas attiecību detalizēta izpēte Latvijas historiogrāfijā ļauj pilnveidot priekšstatus par Latvijas neatkarības sākumposma vēsturi, tajā skaitā – par sakariem ar kaimiņvalstīm, pirmkārt, ar Poliju, kā arī Lietuvu un citām valstīm, un sniegt līdz šim pilnīgi nezināmu informāciju, kas dažos gadījumos maina vairākus līdzšinējos priekšstatus par Latvijas nozīmi reģionā notiekošajos procesos (galvenokārt Lietuvas–Polijas attiecību dēļ neīstenotās Baltijas valstu savienības kontekstā un citos aspektos). Pētījumam ir nozīme arī Polijas un Lietuvas vēsturē, jo savukārt šo valstu vēstures literatūrā praktiski nav izmantoti Latvijas puses avoti.

Nozīmīgākā avotu kopa, kas izmantota grāmatā, ir Latvijas un Polijas arhīvu un citu avotu krātuvju materiāli. Latvijas Valsts vēstures arhīvā (LVVA) ir daudzi līdz šim neizmantoti dokumenti par abu valstu attiecībām un to saistību ar kopējo stāvokli reģionā, par abu armiju sadarbību frontē, situāciju atbrīvotajā un poļu karaspēka ieņemtajā Latgalē, kā arī par Latvijas poļu minoritātes stāvokli un darbību, kurai bija liela nozīme attiecībās ar kaimiņvalsti Poliju. Plaši izmantoti Latvijas Ārlietu ministrijas kancelejas (1313. f., 1. apr.), Ārlietu ministrijas Politiski ekonomiskā departamenta (2574. f., 3. apr.), Administratīvi juridiskā departamenta (2570. f., 1. un 2. apr.), kā arī Latvijas sūtniecības Polijā (2575. f., 15. apr.) un sūtniecības Lietuvā (2575. f., 11. apr.) materiāli. Tajos ietilpst oficiālā un neoficiālā korespondence starp amatpersonām, sarakste ar ārvalstu pārstāvjiem, diplomātu ziņojumi utt. Šie dokumenti atspoguļo oficiālo un neoficiālo valsts nostāju, un to ticamības pakāpe ir augsta. Ārlietu ministrijas materiālus būtiski papildina arī Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba (3601. f., 1. un 9. apr.) dokumentācija, militāro pārstāvju Polijā un E. Ridza-Smigļija poļu karaspēka grupas štāba ziņojumi, Daugavpils latviešu komandanta, Dienvidlatgales apriņķu komandantu, kā arī Latvijas civilo varas iestāžu vadītāju ziņojumi, apvienotās poļu–latviešu karaspēka grupas pavēlnieka pavēles un citi materiāli, jo 1919.–1920. gadā tieši ar militāriestāžu starpniecību lielā mērā īstenojās abu valstu sadarbība. Šiem materiāliem tomēr dažkārt piemīt pārliets subjektīvisms, jo attiecīgu dokumentu autori nav pārzinājuši politiskās norises.

Materiāli par politiskajiem un saimnieciskajiem sarežģījumiem, kas saistīti ar Polijas armijas apgādi un ar tās atrašanos Latgalē, ir arī armijas Galvenās apgādības pārvaldes (3605. f., 1. apr.), Iekšlietu ministrijas Drošības policijas Politiskās pārvaldes (3235. f., 1/14. apr. – armijas Virspavēlnieka štāba Iekšējās izlūkošanas nodaļas Daugavpils nodaļas materiāli), Krāslavas (3479. f., 1. apr.), Grīvas (3461. f., 1. apr.) un Kalkūnes (3485. f., 1. apr.) komandantūras un citos fondos. Vērtīgas ziņas par Latvijas un citu valstu attiecībām apkopotas Kara vēstures komisijas (6033. f., 1. apr.) fondā. 30. gados komisija organizēja Neatkarības kara laika militāriestāžu dokumentācijas pārrakstīšanu un apkopošanu, kas diemžēl netika paveikta līdz galam, un tādēļ dažos gadījumos ir grūti pilnīgi precīzi noteikt konkrēta mašīnrakstā pārrakstīta dokumenta tapšanas laiku un izcelsmi.

Savukārt Polijā visvairāk materiālu, kas saistīti ar Latvijas starpkaru posma vēsturi,¹ atrodas Jauno aktu arhīvā Varšavā (*Archiwum Akt Nowych*).

¹ Sīkāk sk.: Jēkabsons Ē. Latvijas 1919. un 1920. gada vēstures materiāli Polijas arhīvos//Latvijas Arhīvi. – 1995. – nr. 2, 79. – 81. lpp.

Šeit glabājas vēsturnieka M. Serejska 30. gados tapušais nepublicētais darbs "Polijas un Latvijas attiecības 1919–1925", kā arī tajā izmantotie „Dokumentu apstrādes rezultātu un norakstu kolekcijas par Polijas attiecībām ar Latviju, Lietuvu, Igauniju un Somiju” sējumi (*Kolekcja opracowań i odpisów dokumentów dotyczących stosunków Polski z Łotwą, Litwą, Estonią i Finlandią*, t. 1–4). Tieši tiem ir īpaša vērtība, jo pašā darbā autors, izmantojot vienīgi poļu puses avotus, pārlicēgu uzmanību pievērš, piemēram, no poļu muižnieku viedokļa "netaisnīgajai" Latvijas zemes reformai, dažkārt būdams ļoti subjektīvs. Diplomāta Leona Vasiļevska personiskajā fondā (*Akta L. Wasilewskiego*) ir pirmo pastāvīgo Polijas un Latvijas sakaru liecības – pierakstītās sarunas ar Latvijas delegācijām Viļņā 1919. gada rudenī u. c. Savukārt Polijas Ārlietu ministrijas (*Ministerstwo Spraw Zagranicznych*) fondā materiālu par Latviju 1919.–1920. gadā nav īpaši daudz. Tomēr arī diplomātisko pārstāvju ziņojumi (kopā ar militāro pārstāvju raportiem) atrodami tā dēvētajā "Pie kapitalistisko valstu valdībām akreditēto militāro atašeju fondā" (*Attachaty wojskowe RP akredytowane przy państwach kapitalistycznych 1920–1939*), kur ir ļoti daudz materiālu par kopīgās militārās operācijas norisi Latgalē 1920. gadā un par stāvokli šīgada vasarā un rudenī, sākoties Žeļigovska akcijai Viļņā, un citi materiāli. Militāra rakstura materiāli glabājas Galvenā štāba (*Sztab Główny*) un Militāro iestāžu (*Institucje wojskowe*) fondā.

Polijas Centrālā kara arhīva (*Centralne Archiwum Wojskowe*) Ģenerālštāba Kara vēstures biroja (*Wojskowe Biuro Historyczne*) materiāli, kas veltīti Latgales operācijai, dod iespēju iepazīties ar Polijas un Latvijas armiju sadarbības un poļu karaspēka darbības vēsturi Latgalē burtiski pa stundām, kā arī sniedz informāciju par stāvokli atbrīvotajā Daugavpilī un Latgalē 1920. gadā. Pamatojoties uz šiem un turpmāk minētajiem materiāliem, grāmatā, protams, sniegta maksimāli precīza kopaina par militārās operācijas gaitu. Informācija par Latviju (par sarunām ar vācu–krievu karaspēka pavēlnieka Baltijā Bermonta pārstāvi Polijā) atrodama arī Polijas armijas Ģenerālštāba Politiskās daļas priekšnieka S. Ļaudaņska fondā (*Teki S. Łaudańskiego*), kā arī Polijas armijas virspavēlniecības II (Izlūkošanas) daļas fondā (*Oddział II Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego*). Starp materiāliem ir militārā pārstāvja ziņojumi no Rīgas, nedēļas ziņojumi par stāvokli reģionā kopumā, Latvijas un citu valstu preses apskati, izlūkošanas un pretizlūkošanas struktūru ziņojumi no Latgales (arī Daugavpilī esošā 4. pretizlūkošanas posteņa atskaites ar apcietināto sarakstiem, kuros redzami poļu iestāžu aizturēto daudzo Padomju Latvijas aktivistu vārdi) un citi dokumenti.

Polijas Zinātņu akadēmijas arhīvā (*Archiwum Polskiej Akademii Nauk*) atrodas Latgales muižnieka M. Svežbiņska atmiņas („Martyrologia Inflant Polskich” – „Poļu Inflantijas moku ceļš”). M. Svežbiņskis 20. gados bija Polijas konsuls Daugavpilī. Viņa atmiņas tapušas 30. gados un pabeigtas 50. gados. Kaut arī autors daudzkārt pauž šauru šovinismu un pilnīgu analfabētismu latviešu tautas vēstures un poļu vēsturiskās nozīmes traktējumā Latgalē (viņa darbs ir šovinisma un personiska subjektīvisma pārpilns), tomēr atmiņas sniedz arī būtisku informāciju par norisēm Daugavpilī 1920. gadā, kuru tiešs vai netiešs liecinieks bija M. Svežbiņskis. Šajā pašā arhīvā glabājas arī Polijas Austrumzemju civiltāpvaldes ģenerālkomisāra vietnieka (vienlaikus – Izlūkošanas daļas priekšnieka) M. Kosakovska dienasgrāmata („Djarjusz M. S. Kossakowskiego”), kurā autors cita starpā stāsta par saviem sakariem

ar Latgales muižniekiem un par savu darbu Polijas delegācijas sastāvā miera sarunās ar Padomju Krieviju Rīgā 1920. gada rudenī.

Kopumā Polijas arhīvu materiālu par Latvijas vēsturi ir ļoti daudz, taču tie vienīgi ciešā sasaistē ar Latvijas puses avotiem (un otrādi) sniedz pilnvērtīgu un maksimāli objektīvu ieskatu abu valstu attiecībās. Polijā esošie Latvijas vēstures materiāli vēl ļoti lielā mērā nav izmantoti historiogrāfijā vai izmantoti virspusēji, vienīgi saistībā galvenokārt ar Polijas un Lietuvas attiecībām.

Nozīmīgi materiāli par aplūkojamo tēmu atrodas arī Lietuvas Centrālajā valsts arhīvā Viļņā (*Lietuvos Centrinis valstybinis archivas*). Lietuvas Ārlietu ministrijas (383 f., 7 ap.), Apsardzības ministrijas (384 f., 3 ap.), Ministru kabineta (923 f., 1 ap.) un Armijas štāba (929 f., 1, 3 ap.) fondos esošie materiāli ļoti būtiski papildina Latvijas, Polijas un Lietuvas attiecību kopainu 1919.–1921. gadā, sniedzot Latvijas un Polijas attiecībās iesaistītās faktiski trešās neatņemamās puses redzējumu un viedokli. Sevišķi būtisks tas ir jautājumos un aspektos, kuri saistīti ar kopējo situāciju visā Baltijas jūras reģionā, kā arī ar situāciju Ilūkstes apriņķī 1919.–1920. gadā. Tieši šajā reģionā sadūrās visu triju valstu un vēl arī Padomju Krievijas intereses.

Otra nozīmīgākā izmantoto avotu kopa ir attiecīgā laika posma Latvijas un Polijas periodiskie preses izdevumi. Kopumā izmantoti 14 Latvijā un 25 Polijā un poļu karaspēka ieņemtajās teritorijās iznākušie laikraksti. Latvijas izdevumi attiecības ar kaimiņvalstīm atainoja diezgan detalizēti, ievērojot izdevēja politisko orientāciju. Tas uzskatāmi redzams Polijai visumā nelabvēlīgos Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas laikrakstos (“Sociāldemokrāts”, “Strādnieku Avīze”). Sākoties Latvijas–Polijas attiecību atsalumam 1920. gada aprīlī, sociāldemokrāti kārtējo reizi centās pierādīt, ka Polijas nolūki ir Latvijai naidīgi. Samērā nelabvēlīgu nostāju pret Poliju ieņēma arī latgaliešu laikraksti (“Latgalīts”, “Latgolas Words”). Tas izskaidrojams ar vietējās latviešu intelligences un poļu muižniecības dziļajām pretrunām šajā novadā. Turpretī Latviešu zemnieku savienības laikraksts “Brīvā Zeme”, valdības oficiozs “Valdības Vēstnesis”, citas centrālās dienas avīzes (“Jaunākās Ziņas”, “Latvijas Sargs”, “Baltijas Vēstnesis”) bija pret Poliju kopumā labvēlīgas. Īpatnēja nostāja bija Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba izdotajam laikrakstam “Latvijas Kareivis”, ko sāka izdot no 1920. gada februāra. No vienas puses, tas pauda augstāko militāro aprindu labvēlību pret militāro sadarbību un pat savienību ar Poliju (piemēram, štāba priekšnieka – pulkveža, vēlāk ģenerāļa P. Radziņa – raksti). No otras puses, pārstāvēt nacionāli noskaņoto virsniecību, laikraksts asi uzstājās pret poļu šovinisma izpausmēm (piemēram, pret Polijas sūtņa B. Boufala attiecīgajiem izteikumiem). Daudz informācijas par Latvijas attiecībām ar Poliju (kas dažkārt ievērojami atšķirās no latviešu preses sniegtajām ziņām) sniedza Rīgas krievu dienas avīze „Сегодня”, kā arī mazākās „Воля” un vietējās pašvaldības avīze „Наша жизнь”, kas sāka iznākt Daugavpilī no 1920. gada marta.

Arī Polijas prese detalizētāk par Latvijas presi rakstīja līdzīgi atkarībā no izdevēja politiskās orientācijas. Visi poļu laikraksti politisku iemeslu dēļ bija labvēlīgi Latvijai 1919. gada rudenī, kad tā cīnījās ar reakcionāro Bermonta komandēto vācu–krievu karaspēku, kas apdraudēja arī Poliju vai tās intereses reģionā. Savukārt, kad 1920. gada sākumā noskaidrojās, ka

Polijas valsts vadība bez priekšnosacījumiem piekritusi Latgales, un īpaši Daugavpils apriņķa, iekļaušanai Latvijā, sekoja asi nacionāldemokrātu preses (“Gazeta Poranna”, “Gazeta Warszawska”, “Rzeczpospolita” u. c.) uzbrukumi savai valdībai un arī Latvijas valstij. Šī prese pārstāvēja nacionāldemokrātu intereses un pārmeta Latvijai poļu minoritātes tiesību ierobežošanu Latgalē un nepateicību pret Poliju. Savukārt Polijas izdevumi, kas pārstāvēja valdības aprindas (“Gazeta Polska”, “Kurjer Warszawski”, “Kurjer Polski”, “Rząd i Wojsko”, “Żołnierz Polski” u. c.), aizstāvēja ārpolitisko kursu attieksmē pret Latviju un visumā bija tai labvēlīgi. Dažāda attieksme pret Latviju poļu presē bija vērojama pēc zemes reformas sākuma Latgalē 1920. gada rudenī, kad vienīgi sociālistu laikraksts “Robotnik” turpināja aizstāvēt (dažkārt pat pārspīlēti) Latviju pret “muižnieku tīkojumiem”. Samērā plaša informācija par norisēm Latgalē bija Viļņas laikrakstos (nacionāldemokrātu avīzē “Ziemia Wileńska”, “Nasz Kraj”, kas puda valdības viedokli, politiski diezgan mērenajās “Dziennik Wileński”, “Tygodnik Wileński”, kā arī “Echo Litwy”, kas neoficiāli pārstāvēja Lietuvas intereses). Plaši Latgales notikumus atspoguļoja arī Minskas laikraksti (“Goniec Miński”, “Минский курьер”). Īpatnēju nostāju pret Latviju puda Polijā iznākošie krievu laikraksti – daļēji slēpti šovinistiskie „Варшавская речь”, „Варшавское слово”, kā arī B. Savinkova vadītās Krievu Politiskās komitejas izdotā avīze “Свобода”. No vienas puses, šie izdevumi puda nepatiku pret “jaunajām valstīm” kā Krievijas impērijas grāvējām, no otras puses, tie samērā objektīvi atainoja Baltijas notikumus un bija spiesti aprobežoties ar latviešu sarkano strēlnieku – “no dzimtenes aizklidušo algotņu” – asu nosodījumu,² jo nedrīkstēja atklāti propagandēt Krievijas impērijas atjaunošanu.

Latvijas–Polijas objektīvā attiecību atspoguļojumā liela nozīme ir arī Lietuvas preses izdevumiem, kuri šajā jautājumā pārstāvēja savas valsts īpatnējās intereses attiecībās ar Latviju un Poliju, kā arī ar Vāciju un Padomju Krieviju. Grāmatā izmantota Lietuvas valsts centrālā laikraksta “Lietuva” un Kristīgo demokrātu partijas avīzes “Laisve” sniegtā informācija par militārajām norisēm Ilūkstes apriņķī, kur atradās Lietuvas armijas daļas, un par Lietuvas valdības attieksmi pret Latvijas un Polijas attiecībām gan abu valstu tuvināšanās, gan nesaskaņu laikā.

Nozīmīgākā izmantotā dokumentu publikācija ir Maskavā izdotais krājums par padomju–poļu attiecībām (neraugoties uz zināmo tendenciozitāti materiālu atlasē).³ Materiāli par Latviju ir arī vairākos dokumentu krājumos, kas izdoti Polijā⁴ un Rietumvalstīs poļu valodā.⁵

² Варшавская речь. – 1919. – 16 окт. Tomēr vienlaikus šis laikraksts izdarīja pārsteidzoši pareizu secinājumu, saskatot latviešu sarkano strēlnieku darbībā Krievijā arī vēlēšanos atbēgties par kazaku soda ekspedīciju ļaundarbībām, kuras Latvija pieredzēja 1905. gada revolūcijas laikā.

³ Документы и материалы по истории советско-польских отношений. – Ч. II. – Москва, 1964 – 717 стр.

⁴ Piłsudski J. Pisma zbiorowe. – T. V. – Warszawa, 1937. – 297 ss.; Deruga A. Nieznane dokumenty do dziejów polityki wschodniej Polski 1918 – 1919//Z dziejów stosunków polsko – radzieckich. – T. VI. – Warszawa, 1970. – S. 231–246; Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918–1939. – T. I/ Red. T. Jędruszczak, M. Nowak – Kielbikowa. – Warszawa, 1989. – 540 ss.; Tajne rokowania polsko – radzieckie w 1919 r. – Warszawa, 1986. – 413 ss.

⁵ Sąsiedzi wobec wojny 1920 roku. Wybór dokumentów/Oprac. J. Cisek. – Londyn, 1990. – 324 ss.

Tēmas izpētē svarīgas ir laikabiedru atmiņas, kas tapušas pirms Otrā pasaules kara un trimdā Rietumos pēc kara. Pirmkārt, jāmin Latvijas pārstāvniecības (pēc tam – sūtniecības) darbinieka Varšavā, vēlākā konsula Viļņā F. Donasa atmiņu grāmata par savu darbību šajā pilsētā.⁶ Autors atturas no plašākas un dziļākas notikumu analīzes un aprobežojas ar pieredzētā izklāstu, tomēr viņš ir vienīgais no tiem diplomātiskās pārstāvniecības darbiniekiem, kuri strādāja Polijā 1919.–1920. gadā un arī atstāja atmiņas. Analītiskāks ir valstsvīra un diplomāta K. Zariņa raksts,⁷ kurā viņš sīki apraksta arī savu komandējumu Polijā 1919. gada septembrī. Latvijas attieksmi pret Viļņas piederības jautājumu fragmentāri un ļoti neprecīzi piemin viens no Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas vadītājiem F. Cielēns.⁸ Unikālas un pārsteidzoši pilnīgas ir bijušā Latvijas armijas virspavēlnieka Jāņa Baloža atmiņas, kuras viņš rakstījis pēc atgriešanās Latvijā no ieslodzījuma 50. gadu beigās un 60. gadu sākumā un kuras atklāj aprakstīto militāro un arī politisko norišu tiešā līdzdalībnieka redzējumu.⁹

Atmiņas atstājis poļu politiķis un diplomāts L. Vasiļevskis.¹⁰ Tajās ir būtiskas liecības par Latvijas oficiālo pārstāvju viesošanās Polijā 1919. gadā, un to ticamību apstiprina arī Latvijas puses avoti. Kopumā L. Vasiļevska objektivitāti un reālo situācijas redzējumu apliecina arī citi viņa darbi, kuros tas aizstāv valsts vadītāja J. Pilsudska attieksmi pret Baltijas valstīm un nosoda poļu šovinistu un muižnieku aprindas,¹¹ kas izsaka zināmas pretenzijas uz Latgali. Situāciju Baltijā vērtēja arī otrais Polijas diplomātiskais pārstāvis Latvijā vēstures profesors V. Kameņeckis,¹² kurš bija neapšaubāmi politiski apdomīgāks un Latvijai labvēlīgāks par savu priekšgājēju šajā amatā B. Boufalu. Latviešu valodā publicētas īsas pirmā Polijas militārā pārstāvja Rīgā A. Miškovska un apvienotās poļu-latviešu karaspēka grupas komandiera E. Ridza-Smigļija atmiņas par savu darbību Latvijā.¹³ A. Miškovskis publicējis īsas, bet ārkārtīgi nozīmīgas atmiņas par šo tēmu arī Polijā.¹⁴ No Latvijas vēstures viedokļa ļoti nozīmīga ir 1. Leģionu kājnieku pulka rotas komandiera, vēlākā pazīstamā dzejnieka V. Broņevska 1919.–1920. gadā rakstītā dienasgrāmata.¹⁵ Tā atklāj vienkāršā poļu virsnieka skatījumu uz kaujām Latvijā un viņa pieredzējumus Dienvidlatgalē 1920. gada ziemā. Kopumā V. Broņevska notikumu redzējums raksturīgs cilvēkam, ko ilgie kara gadi padarījuši vienaldzīgu pret nāvi un dzīves apstākļiem, taču

⁶ Donass F. Politiskos krustceļos. – J. Šķirmanta apgāds, 1969. – 163 lpp.

⁷ Zariņš K. 35 gadi Latvijas valsts darbā//Latviešu Almanahs 1954. gadam. – Londona, 1953. – 66.–92. lpp.

⁸ Cielēns F. Laikmetu maiņā. – 2. sēj. – Lidingo, 1963. – 510 lpp.

⁹ Balodis J. Ģenerāļa Jāņa Baloža atmiņu burtņīcas//Neatkarīgā Rīta Avīze. – 1997. – 22. febr., 22., 29. marts, 26. apr., 17. maijs.

¹⁰ Wasilewski L. Józef Piłsudski. Jakim go znam. – Warszawa, 1935. – 235 ss.

¹¹ Sk., piemēram: Wasilewski L. Wschodnia granica Polski// Bellona. – T. XVI. – 1922. – S. 265 – 281.

¹² Kamieniecki W. Polityka bałtycka//Przegląd Współczesny. – T. XVI. – S. 564 – 569.

¹³ Smigły – Rydz E. Teicams karavīrs; Miškovskis A. Iz manām atmiņām no Latvijas//Ģenerālis Jānis Balodis. Atmiņu krājums. – Rīga, 1931. – 68. – 69., 70. – 75. lpp.

¹⁴ Myszkowski A. Z moich łotewskich wspomnień//Polska Zbrojna. – 1933. – Nr. 320.

¹⁵ Broniewski W. Pamiętnik 1918 – 1922. – Warszawa, 1984. – 351 ss.

tas nekādi nemazina atmiņu nozīmi. Īpaši vērtīga ir V. Bronņevska liecība par pieredzēto tikko atbrīvotajā Daugavpilī – arī liecība par poļu karavīru īstenoto marodierismu pret vietējiem ebreju iedzīvotājiem un nožēlojamajiem dzīves apstākļiem izpostītajā pilsētā.

Zināmi avota (atmiņu) elementi piemīt daudziem izmantotiem zinātniskās literatūras darbiem. To autori lielā mērā balstījušies uz savām atmiņām un pieredzējumiem. Tieši viņu līdzdalība vai vismaz klātbūtne aprakstāmajos notikumos un norisēs ir viens no galvenajiem šo darbu trūkumiem, jo bieži vien tādēļ nav iespējama maksimāla objektivitāte. Tas lielā mērā attiecas arī uz ģenerāļa P. Radziņa darbu “Latvijas atbrīvošanas karš”. Šis darbs ir dziļi analītisks no militārās vēstures viedokļa. Tajā autors aplūko arī Latvijas armijas sadarbību ar Polijas karaspēku 1920. gadā. Visumā viņš ir objektīvs, kaut arī ir noprotamas autora subjektīvās simpātijas pret Polijas armiju. Nozīmīgi ir arī P. Radziņa spriedumi par politiskām problēmām. Viņš vienkāršā veidā, kā jau tas raksturīgs profesionālam karavīram, izklāsta apsvērumus, kuru dēļ valdība izšķīrās par sadarbību ar Poliju Latgales atbrīvošanā (9. lpp.).¹⁶ Atmiņas, kas papildinātas ar teorētisku taktiskās situācijas analīzi, atstājuši arī citi Latvijas armijas virsnieki – Latgales atbrīvošanas kauju dalībnieki: bijušais 3. bruņotā vilciena komandieris pulkvedis-leitnants A. Paulockis, atsevišķās telegrāfa un telefona rotas komandieris pulkvedis P. Antens, Zemgales divīzijas atsevišķā eskadrona komandieris pulkvedis-leitnants A. Artum-Hartmanis.¹⁷ Līdzīgas liecības par poļu karaspēka daļu nomaiņu frontē 1920. gada pavasarī, vēlāko situāciju reģionā¹⁸ atrodamas arī citos Latvijas Kara muzejā uzglabātajos materiālos, kā arī publicētajās vairāku Latvijas armijas pulku vēsturēs¹⁹ un Neatkarības karam veltītajos bijušo cīņu dalībnieku sarakstītajos vispārīga rakstura darbos.²⁰ Būtiskākais šo darbu trūkums ir ierobežots materiālu daudzums, ko izmantojuši autori, nepilnīga vispārējās politiskās situācijas izpratne, kā arī atsevišķu procesu nepietiekama analīze vai pat noklusēšana, ko izraisījusi politiskā konjunktūra. Galvenokārt tiek runāts par Latvijas armijas nozīmi Latgales atbrīvošanā, vienīgi virspusēji pieminot arī sadarbību ar Polijas armiju. Līdzīgi politiski iemesli 20., un īpaši 30. gados, sekmēja arī Igaunijas armijas veikuma mazināšanas tendences Latvijā, kaut arī tās nebija tik spēcīgas kā gadījumā ar Poliju, kurai piedēvēja zināmus naidīgus nodomus attiecībā pret Latviju.

¹⁶ Radziņš P. Latvijas atbrīvošanas karš. – 2. daļa. – Rīga, 1922. – 148 lpp.

¹⁷ Latvijas Kara muzejs (turpmāk: LKM), 3. bruņotā vilciena kaujas apraksts par laiku no 3. līdz 20. janvārim 1920. g.; Antens P. Pārskats par telegrāfa un telefona rotas darbību laikā no 1919. g. XI līdz 1921. g. IV; Artum-Hartmanis A. Zemgales divīzijas atsevišķā eskadrona vēsture.

¹⁸ LKM, 12. Bauskas kājnieku pulka vēsture; Kalniņš T. Īss pārskats par 10. Aizputes pulka nodibināšanu, formēšanos un kara darbības gaitām atbrīvošanās cīņu laikmetā 1919. un 1920. g. u. c. darbi

¹⁹ 2. Ventspils pulks. – Liepāja, 1936. – 422 lpp.; Lavenieks J. Bruņoto vilcienu pulks. – Izdevusi V. Laveniece, 1971. – 186 lpp.; Jātnieku pulks 10 gados. – Rīga, 1929. – 72 lpp.; 9. Rēzeknes k. p. gaitas. – Rīga, 1923. – 220 lpp.; 3. Jelgavas kājnieku pulks 1919. 16. VIII – 1929. – 3. Jelgavas k. p. izdevums, 1929. – 267 lpp.

²⁰ Apsītis A. Latgales atbrīvošana//Atbrīvošanās kara vēsture/Virsred. M. Peniķis. – Rīga, b. g. – 256. – 325. lpp.; Latvijas armija 20 gados. – Rīga, 1940. – 217.–236. lpp., u. c. darbi

Arī poļu historiogrāfijā ir darbi, kurus var daļēji uzskatīt par notikumu aculiecinieku atmiņām, daļēji – par vairāk vai mazāk veiksmīgiem mēģinājumiem sniegt kopīgo stāvokļa vērtējumu (atkarībā no autoru izglītības un kompetences līmeņa). Ziņas par kaujām Latvijā 1919.–1920. gadā atrodamas visu Latvijā dislocēto karaspēka daļu vēstures izdevumos (kopumā 19, neskaitot rakstus par atsevišķu vienību piedalīšanos operācijās Latvijā), starp kuriem īpašu vietu ieņem pulkveža A. Borkeviča sarakstītā 1. Leģionu kājnieku pulka apjomīgā vēsture.²¹ Grāmatas pielikumā sniegti kritušo (arī Latvijā) pulka karavīru saraksts. Neliela šī darba daļa (par Daugavpils atbrīvošanas operāciju) 30. gados iespiesta arī Latvijā.²² Diemžēl tā tulkota ar kļūdām un tajā ir tikai neliels fragments no oriģinālā ietvertā detalizētā kauju apraksta Latgalē. Par sadarbību ar Latvijas armiju rakstīja arī bijušais apvienotās karaspēka grupas štāba priekšnieks ģenerālis T. Kučeba²³ un 1. Leģionu kājnieku brigādes (Latgales operācijas galvenā triecienspēka) komandieris S. Dombs-Bernackis.²⁴ Arī šo darbu trūkums ir no mūsdienu viedokļa nepietiekama politisko apstākļu un fona analīze, kas izskaidrojama ar ierobežotajiem autoru mērķiem un militārvēsturisko specifiku. Tomēr šie darbi sniedz informāciju, kuras nav politiķu rakstos, tādēļ ieņem noteiktu vietu Latvijas un Polijas kopīgajā vēsturē. Jāpiezīmē, ka 20. gados radās diplomātiska nepieciešamība atzīmēt abu valstu kopīgās kaujas. Šajā sakarā tapa T. Kučebas raksts, kuram piemīt zināma ārišķība un kurā jūtama autora vēlme izvairīties no attiecību sarežģījumu analīzes, kaut gan tas uzrakstīts korekti un ar dziļu militārās situācijas izpratni. Vienīgā nopietnā, acīm redzamā pārrakstīšanās kļūda ir raksta beigās, kur minēts, ka poļi Latgalē zaudējuši vairāk nekā 600 “nosalušo”. Rakstu vairākus gadus vēlāk saīsināti pārpublicēja laikraksts “Latvijas Kareivis”, diemžēl atkārtojot arī kļūdu par neiedomājami milzīgo nosalušo skaitu (patiesībā šeit acīmredzot domāti nevis līdz nāvei nosalušie, kā to var saprast, bet kādas konkrētas karaspēka daļas, visticamāk, 1. Leģionu kājnieku brigādes, karavīri, kas guvuši dažādas pakāpes apsalējumus).²⁵

Vēl subjektīvāki ir daudzie darbi, kas veltīti Latvijai, īpaši Latvijas poļu stāvokļa tematikai, un izdoti Polijā 20. un 30. gados. Tādi ir bijušā Latgales muižnieka V. Studņicka-Gizberta sacerējumi.²⁶ Šis politiķis Polijā pārstāvēja viedokli, kas Latvijai bija visnelabvēlīgākais. Tas lielā mērā bija saistīts ar viņa labēji politisko radikālismu un aizvainojumu par „pārestībām”, kuras poļu muižniecībai Latvijā nodarījuši latviešu „zemnieki”, kuriem, viņaprāt, ir daudz zemāks sociālās attīstības līmenis. 20. gadu sākumā viņš atklāti

²¹ Borkiewicz A. Dzieje 1-go pułku Legjonów. – Warszawa, 1929. – 1127 ss. Pats A. Borkēvičs 1920. gadā piedalījās Daugavpils atbrīvošanā un citās kaujās Latgalē.

²² Bebris R. Daugavpils atbrīvošana 1920. gada 3. janvārī//Militārais Apskats. – 1935. – Nr. 2. – 214. – 229. lpp.

²³ Kutrzeba T. Wspomnienia żołnierskie w dzień święta niepodległości Łotwy//Przegląd Współczesny. – 1927. – T. XX. – S. 113 – 120.

²⁴ Dąb – Biernacki S. Grupy oporowe w świetle działań pierwszej dywizji piechoty legjonów//Bello-na. – 1922. – T. VIII. – Zesz. 3. – S. 230 – 246.

²⁵ Latvijas Kareivis. – 1933. – 3. janv.

²⁶ Studnicki W. Zarys państw bałtyckich. Finlandja, Łotwa i Estonja. – Warszawa, 1924. – 188 ss.

izteica nožēlu, ka Polija „darot pāri Latgales poļiem”,²⁷ jo Polijas valdība nebija iekļāvusi Polijā Daugavpili (nerunājot par 6 strīdīgajiem Ilūkstes apriņķa pagastiem), lai izveidotu labas attiecības ar Latviju. V. Studņicka un citu viņam līdzīgi domājošo sacerējumus nevar salīdzināt ar inteliģentā un demokrātiskā J. Cinarska (literārais pseidonīms – Kšeslavskis) rakstiem un grāmatām par Latviju.²⁸ No 1920. gada līdz 20. gadu vidum viņš strādāja par Polijas Telegrāfa aģentūras Rīgas biroja vadītāju. Notiekošo viņš vērtē no Latvijai izteikti labvēlīgām pozīcijām un pat nosoda V. Studņicka un citu paustos reakcionāros uzskatus.

Daudzi poļu autori pievērsās poļu minoritātes stāvokļa analīzei Latvijā, skarot arī 1919.–1920. gada notikumus. Ar retiem izņēmumiem (J. Cinarskis) viņi centās saskatīt, pirmkārt, pierādījumus poļu tiesību ierobežošanai Latvijā,²⁹ cita starpā ievērojami un pilnīgi nepamatoti pārspilējot Latvijā dzīvojošo poļu skaitu (līdz 150 000 cilvēku).

Pēc Otrā pasaules kara Baltijas valstu savienības problēmu Padomju Latvijā zinātniski pētīja K. Počs,³⁰ kura darbi balstīti uz plašu avotu un literatūras bāzi. Viņš neapšaubāmi sniedz svarīgu informāciju Latvijas un Polijas attiecību historiogrāfijā, lai gan atsevišķos vērtējumos un secinājumos ir zināma tendenciozitāte padomju vēstures zinātnes prasību un ierobežojumu dēļ. Absolūti tendenciozs bija padomju vēsturnieks V. Sīpols, kurš, pētot Latvijas–Polijas attiecības, balstījās galvenokārt uz jau minēto, 1964. gadā Maskavā izdoto dokumentu krājumu par padomju–poļu attiecībām, turklāt – vienīgi savu politisko mērķu kontekstā.³¹ Šo autoru darbos nav izmantoti Polijas avoti un literatūra, kas vēl vairāk padziļina dokumentu atlases un uz to pamata izdarīto secinājumu subjektivitāti.

Līdzīgs trūkums piemīt arī latviešu izcelsmes ASV un latviešu trimdas vēsturnieka E. Andersona darbiem,³² kuros gan izmantota Rietumvalstīs pieejamā literatūra un daļēji arī avoti. Tomēr dažas viņa grāmatās un rakstos pieļautās neprecizitātes un pat rupjas kļūdas par aplūkojamo tēmu dažkārt grūti izskaidrot vienīgi ar Latvijas un Polijas avotu nepieejamību. Latvijās un Polijas attiecību problēmas 1919.–1920. gadā saistībā ar Padomju Krieviju skāris A. Stranga. Līdz šim viņš tās atspoguļojis vispilnīgāk, pamatojoties uz bagātīgu avotu materiālu bāzi un maksimāli objektīvi parādot, cik tās bija nozīmīgas visā Baltijas jūras reģionā. Viņš atklāja arī Latvijas valdības un

²⁷ Sīkāk sk.: Grzella J. Zaborcy i sąsiedzi w myśli politycznej Władysława Studnickiego (do 1939 roku). – Toruń, 1998. – S. 295–313.

²⁸ Cynarski J. Łotwa współczesna. – Warszawa, 1925. – 160 ss.; Cynarski J. Łotwa//Bellona. – T. XIX. – Zesz. 1. – 1925. – S. 1 – 23; Krzesławski J. Stosunki polsko – łotewskie. – Kraków, 1925. – 18 ss., u. c.

²⁹ Piemēram: Maliszewski A. Polacy na Łotwie. – Kraków, 1922. – 35 ss.

³⁰ Počs K. Sanitārā kordona valgos. – Rīga, 1971. – 261 lpp.; Počs K. Pretpadomju Polijas–Baltijas valstu savienības jautājums buržuāziskās Latvijas ārpolitikā 1920.–1923. g.// Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Vēstis. – 1966. – Nr. 1. – 21.–30. lpp.

³¹ Sīpols V. Slepēnā diplomātija. – Rīga, 1965. – 258 lpp.

³² Andersons E. Latvijas vēsture 1914–1920. – Daugava, 1967. – 755 lpp.; Andersons E. Sacensība par Daugavpili//Daugavas Vanagu Mēnešraksts. – 1965. – Nr. 2. – 46.–51. lpp.; Andersons E. Latvijas vēsture 1920–1940. – Daugava, 1982. – 704 lpp.

politiķu nostāju konkrētajā vēsturiskajā situācijā.³³ Par Latvijas un Polijas attiecībām rakstījis arī šī darba autors.³⁴

Polijā visciešāk ar Baltijas valstu vēstures izpēti saistīts vēsturnieks P. Losovskis. Jau 60. gados viņš rakstīja par Polijas attiecībām ar Lietuvu abu valstu neatkarības sākumposmā 1918.–1920. gadā.³⁵ Šajā plašajā un analītiskajā darbā, kas pamatojās uz bagātīgu faktu materiālu, viņš sīki analizēja vispārējo stāvokli Baltijas reģionā un pievērsās arī Polijas attiecībām ar Latviju. Tas ir pirmais nopietnais darbs par minēto tēmu Polijā, un 1996. gadā izdots tā pilnveidots variants.³⁶ Sākoties Atmodas procesam Latvijā, Polijā tika publicēta neliela, bet faktoloģiski bagāta P. Losovska grāmata par Polijas attiecībām ar Latviju starp abiem pasaules kariem. Grāmatas mērķis bija iepazīstināt poļu lasītājus ar atdzimstošo Latvijas valsti.³⁷ Būtiskākais šī izdevuma trūkums gan ir zinātnisku atsauču trūkums.

Polijas attiecībās ar Baltijas valstīm savā darbā aplūkojis arī poļu vēsturnieks A. Skšipeks. Darbs veltīts Baltijas savienības izveides problēmai,³⁸ un viņš analizē šīs savienības neizveidošanās cēloņus, parādot visu ieinteresēto pušu motīvus. A. Skšipeks ir arī monogrāfijas autors. Tā veltīta tieši Polijas un Latvijas attiecībām 1918.–1939. gadā, un cita starpā monogrāfijā analizēts arī Latvijas poļu minoritātes stāvoklis.³⁹ Savukārt Polijas attieksmi pret P. Bermonta-Avalova vadītajiem reakcionārajiem vācu–krievu spēkiem pētījis A. Juzvenko⁴⁰ un L. Kevišs.⁴¹ Viens no ievērojamākajiem poļu vēsturniekiem V. Pobugs-Maļinovskis emigrācijā, Londonā, izdotajā apjomīgajā “Polijas visjaunākajā politiskajā vēsturē”⁴² vispusīgi analizē arī attiecības ar Latviju un dara to ciešā kontekstā ar Polijas vispārējo vēstures kopainu. Darba tapšanas laikā nebija pieejama daļa avotu, kas atradās Polijā. Līdz ar to atsevišķu detaļu traktējums nav objektīvs. Latviešu valodā 1992. gadā tika iespiests A. Gizas raksts par Polijas un Latvijas attiecībām 1919.–1920. gadā,⁴³ tomēr tas balstīts uz visai trūcīgas avotu un literatūras bāzes un norises aplūkotas tikai

³³ Stranga A. O niektórych problemach polsko – łotewskich stosunków (przełom 1919 – 1920 r.)// Przegląd Zachodniopomorski. – T. 4. – 1989. – Zeszyt 3 – 4. – S. 147–154; Stranga A. Latvijas–Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā. Latvijas–Padomju Krievijas attiecības 1919.–1925. gadā. – Rīga, 2000, u. c.

³⁴ Jēkabsons Ē. Latvijas diplomātija Bermonta uzbrukuma laikā 1919. gadā// Militārais Apskats. – 1994. Nr. 2. – 73.–82. lpp.; Viļņas jautājums un Latvija 1920. gada rudenī// Latvija–Polija. Starptautiskas zinātniskas konferences materiāli. – Rīga, 1995. – 63.–88. lpp., u. c.

³⁵ Łossowski P. Stosunki polsko–łitewskie w latach 1918 – 1920. – Warszawa, 1966. – 413 ss.

³⁶ Łossowski P. Konflikt polsko–łitewski 1918 – 1920. – Warszawa, 1996. – 252 ss.

³⁷ Łossowski P. Lotwa nasz sąsiad. – Warszawa, 1990. – 63 ss.

³⁸ Skrzypek A. Związek Bałtycki. – Warszawa, 1972. – 309 ss.

³⁹ Skrzypek A. Stosunki polsko–łotewskie 1918–1939. – Gdańsk, 1997. – 159 ss.

⁴⁰ Juzwenko A. Postawa Polski wobec akcji Von Der Goltza i Bermond–Awalowa w krajach Bałtyckich w 1919 roku// Komunikaty Mazursko – Warmińskie. – 1969. – Nr. 4. – S. 571–580.

⁴¹ Kiewisz L. Sprawy łotewskie w bałtyckiej polityce Niemiec w latach 1914–1919. – Poznań, 1970. – 254 ss.

⁴² Pobóg -Malinowski W. Najnowsza historia polityczna Polski 1864–1945. – T. II. – Londyn, 1956. – S. 665.

⁴³ Giza A. Latvijas un Polijas attiecības 1919. un 1920. gadā// Latvijas Vēsture. – 1992. – Nr. 1. – 14.–17. lpp.

virspusēji. Ievērojami dziļāk jautājumu skāris poļu vēsturnieks J. Paļušiņkis.⁴⁴ Viņš apkopojis lielāko daļu avotu, kas bija pieejami Polijā poļu valodā par Latvijas vēsturi attiecīgajā laika posmā. Tomēr T. Paļušiņkis pieļauj samērā daudz faktoloģisku kļūdu, jo gandrīz pilnībā trūkst Latvijas avotu un vietām viņš paļaujas uz Polijas preses izdevumu sniegto informāciju. Pieļautās kļūdas lielākoties gan neiespaido pamatā pareizos autora secinājumus. Minētais attiecas uz apjomīgo, faktiem bagāto un dziļi analītisko T. Paļušiņska doktora disertāciju “Cīņa par Latvijas neatkarību 1916–1921”. 1997. gadā viņš to aizstāvēja Poznaņas Universitātē, un 1999. gadā ar nosaukumu “Latvijas cīņa par neatkarību 1914–1921” un ar Latvijas vēstniecības Varšavā atbalstu tā izdota atsevišķā grāmatā.⁴⁵ Tā kā latviešu avoti un literatūra valodas nezināšanas dēļ autoram nav pieejami, viņš atsevišķu Latvijas vēstures laika posmu apskatā kā Latvijas puses “literatūru” izmanto Latvijas PSR vēstures sējumus, kas 50. gadu sākumā izdoti krievu valodā, un pat vēsturnieku staļinistu darbus. Pētāmās valsts pamattautas valodas gramatikas nezināšanas dēļ autors raksta uzvārdus ģenitīvā, nevis nominatīvā, kā arī izkropļo personu vārdu, uzvārdu un ģeogrāfisko nosaukumu pareizrakstību. Diemžēl ļoti kļūdaini, neprecīzi un tendenciozi Polijas un Latvijas militāro sadarbību, kas notika 1919.–1920. gadā, aplūko Polijas vēstures speciālists angļu vēsturnieks N. Deiviss, kas šodien pazīstams visā pasaulē.⁴⁶

Kopumā visos poļu vēsturnieku darbos praktiski nav izmantoti Latvijas avoti un literatūra. Tādējādi atkārtojas Latvijas historiogrāfijā vēl nesen vērojamā parādība – Polijas avotu neizmantošana – attiecībā uz abu valstu kopīgās vēstures izpēti. Lielāka uzmanība pievērsta Baltijas valstu savienības izpētei (K. Počs), kā arī šo valstu saistībai ar Rietumu lielvalstu ārpolitiku. Lielākoties šie pētījumi veikti padomju historiogrāfijas uzspiestā mērķa dēļ – parādīt Baltijas valstu atkarību no “Rietumiem”, kas noteica to saistību ar “kordonvalsti” Poliju. Minētais mērķis iespaidoja vēsturnieku darbus, tomēr daži no tiem uzskatāmi par noteiktu ieguldījumu Latvijas un Polijas attiecību izpētē, pateicoties autoru sniegtajam faktoloģiskajam materiālam un iespēju robežās arī objektīviem secinājumiem.

Līdz šim Latvijā nepietiekami analizēta sadarbība ar Polijas armiju Latgales atbrīvošanā; sarežģījumi šajā sadarbībā, jo tie bija cieši saistīti ar Polijas armijas karavīru disciplīnas pārkāpumiem Latvijas teritorijā; šo pārkāpumu cēloņi; Latvijas un Polijas teritoriālās domstarpības; Latvijas

⁴⁴ Paluszyński T. Akcja polsko – łotewska w Łatgalii w styczniu 1920 roku//Wojskowy Przegląd Historyczny. – 1995. – Nr. 3–4. – S. 22–36; Paluszyński T. Podstawy polityki polskiej wobec Łotwy w latach 1919–1920//Łotwa–Polska. – Ryga, 1995. – S. 55–66; Paluszyński T. Rola Leona Wasilewskiego w nawiązaniu stosunków pomiędzy Polską i państwami Bałtyckimi//Niepodległość Polski w 1918 roku a procesy państwotwórcze w Europie Środkowo – Wschodniej/Red. Z. Mańkowski. – Lublin, 1996. – S. 163–184; Paluszyński T. Konflikty graniczne pomiędzy państwami Bałtyckimi: Litwa, Łotwa i Estonia w dobie ich walki o niepodległość w latach 1919–1921//Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo – Wschodniej. – T. XXX. – 1996. – S. 37–46.

⁴⁵ Paluszyński T. Walka o niepodległość Łotwy 1916–1921. – Praca doktorska napisana pod kierunkiem naukowym prof. dr. hab. S. Sierpowskiego. – Poznań, 1997. – 401 ss.; Paluszyński T. Walka o niepodległość Łotwy. – Warszawa, 1999. – 448 ss.

⁴⁶ Davies N. Orzeł biały, czerwona gwiazda. Wojna polsko–bolszewicka 1919–1920. – Kraków, 1998. – 307 ss.

nostāja Polijas un Lietuvas konfliktā Viļņas dēļ u. c. 30. gados Polijā atsevišķi poļu virsnieki, mācoties Augstākajā karaskolā, strādāja pie kopīgo militāro operāciju izpētes, taču viņi izmantoja vienīgi poļu avotus. Līdzīgs stāvoklis bija arī Latvijā. 1932. gadā Latvijas armijas kapteinis E. Ratnieks, beidzot kara akadēmiskos kursus, rakstīja diplomdarbu par Latgales atbrīvošanas operāciju. Viņš lūdza Polijas militāro atašeju iegūt viņam atļauju iepazīties ar poļu puses materiāliem par minēto tēmu. Atašejs lūgumu atbalstīja un nosūtīja to Polijas armijas Kara vēstures birojam. Tā vadītājs atbildēja, ka ļaus E. Ratniekam iepazīties ar materiāliem, taču viņam jāprot poļu valoda, jo visa dokumentācija saprotamu iemeslu dēļ ir poļu valodā. Ar minēto sadarbības mēģinājumu jautājuma izpēte beidzās, jo abu pušu militārie vēsturnieki turpināja strādāt nesaskaņoti, atsevišķi un katrs ar savām avotu grupām, kā arī savas valsts subjektīvā redzējuma iespaidā. Par nepilnībām šajā darbā liecina arī fakts, ka 30. gados Latvijas Kara muzejā par poļu piedalīšanos Latgales atbrīvošanā bija tikai viens fotouzņēmums (J. Pilsudskis un E. Rīdzs-Smigļijs Daugavpils stacijā).⁴⁷ Līdzīga un pat vēl sliktāka situācija bija arī Polijā.

Polijā minētie jautājumi skarti lielākā mērā (galvenokārt sakarā ar vēstures zinātnes nesalīdzināmi lielāko attīstības brīvību un atšķirīgo līmeni arī 60.–80. gados), tomēr saprotamu iemeslu dēļ tas darīts vienīgi no Polijas interešu un redzes viedokļa, kurš, kaut arī visumā labvēlīgs Latvijai, tomēr pilnvērtīgi neatspoguļo Latvijas puses nozīmi un motīvus.

Šajā darbā iespēju robežās mēģināts apkopot pieejamos abu pušu un Lietuvas avotus un literatūru un vispusīgi atspoguļot Latvijas un Polijas attiecības, sākot ar pirmajiem sakariem 1919. gada martā un beidzot ar Latvijas atzīšanu „de iure” 1921. gada sākumā.

⁴⁷ AAN, Sztabs Główny, t. 616/ 131, k. 521; t. 616/ 161, k. 238; t. 616/ 234, k. 132, 179.

1. nodaļa

ATTIECĪBU NODIBINĀŠANA (1919. gada marts–decembris)

Pirmie sakari

Latviešu sakari ar poļiem neatkarīgas valsts idejas kontekstā iezīmējās jau 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā. Viens no ievērojamākajiem 19.–20. gadsimta poļu sociālistiskās kustības teorētiķiem, kā arī viens no nedaudzajiem Latgales muižniekiem, kurš saglabāja savu labvēlību pret Latvijas valsti līdz pat savai nāvei 1935. gadā – Daugavpils apriņķī dzimušais Boļeslavs Ļimanovskis – jau 1878. gadā paredzēja, ka „poļi, baltkrievi, lietuvieši, latvieši un ukraiņi pēc sava nospiedošā jūga nomešanas vispārējās un brīvās vēlēšanās paši izlems, vai viņiem jānorobežojas ar robežām vai jāpaliek saistītiem ciešā federācijā”. Nedaudz vēlāk – 1895. gadā – viens no poļu sociālistu vadītājiem, nākamais Polijas valsts galva J. Pilsudskis rakstīja: „Par laimi, Krievijas valsts sastāvā bez pašas Krievijas ietilpst ar varu paverdzinātās un pie tās pieķēdētās zemes. Šo zemju iedzīvotāji – poļi, lietuvieši, latvieši, ukraiņi – apdzīvo teritorijas, kas agrāk piederējušas Polijas–Lietuvas valstij. Tādējādi tiem ir pavisam cita vēsturiskā pagātne un tradīcijas; tie visi cieš no carisma nacionālās un reliģiskās vajāšanas, kas tajos rada naidu pret pastāvošajiem politiskajiem apstākļiem. [...] Visi šie apstākļi ļauj paredzēt, ka tieši no šejienes nāks tas spēks, kurš saberzīs pulverī carisma varenību. [...] Poļu strādnieku šķira, kura jau tagad carismam sagādā ne mazums raižu, vedīs aiz sevis cīņā citu paverdzināto tautu strādājošo masas un, gūstot atbalstu no pašas Krievijas revolucionārās kustības, vedīs tos uz uzvaru, kas nodrošinās brīvību un atbrīvošanos ne tikai poļiem, bet visiem pārējiem, kuri cietuši no carisma.” Tajā pašā 1895. gadā Polijas Sociālistiskās partijas III kongress pieņēma lēmumu, ka partijai attiecībās ar citu tautību „opozicionārajām grupām jācenšas veicināt tajās separātistiskas tieksmes un pastāvīgi jārada nepieciešamība gāzt carismu, sadarbojoties visām tautām, kuras tas paverdzinājis”.⁴⁸ Tādējādi poļu nacionālās atbrīvošanās kustības dalībnieki jau gadsimtu mijā ārējo apstākļu iespaidā bija spiesti saskatīt latviešos potenciālo sabiedroto nākotnē.

19. gadsimta beigās latviešu sociāldemokrātiem izveidojās samērā pastāvīgi kontakti ar poļu sociālistiem. Pirmkārt, tas notika Rīgā, kur Rīgas Politehnikumā (vēlāk Politehniskajā institūtā) darbojās ļoti aktīvi poļu sociālistu grupējumi (viena grupējuma vadītājs bija vēlākais Polijas valsts

⁴⁸ Boruta M. Wolni z wolnymi, równi z równymi, Polska i Polacy o niepodległości wschodnich sąsiadów Rzeczypospolitej. – Kraków, 2002. – S. 45, 57.

prezidents I. Moscickis).⁴⁹ Ar tiem sakarus uzturēja un pat zināmā mērā sadarbojās latviešu kreisi noskaņotie studenti, kurus poļi centās pārliecināt par nepieciešamību izvirzīt prasību pēc neatkarīgas Latvijas valsts, paredzot kara izcelšanos, kura laikā varēs īstenot šo prasību. Paši toreizējie latviešu studenti vēlāk atzina, ka šāda nostāja tiem tolaik šķitusi nepamatota un neizprotama, tomēr uzskatīja, ka zināmu iespaidu uz viņu domāšanu tā tomēr atstājusi.⁵⁰ 1901. gadā latviešu sociāldemokrāti H. Punga un D. Bundža Londonā nodibināja sakarus ar vienu no vadošajiem Polijas Sociālistu partijas darbiniekiem J. Pilsudski, kurš bija tikko izbēdzis no cietuma slimnīcas Pēterburgā un centies latviešus pārliecināt par nepieciešamību cīnīties ne tikai par sociālismu un autonomiju Krievijas sastāvā, bet arī par pilnīgu neatkarību. H. Punga vēlāk citēja J. Pilsudska teikto: „Jūsu pienākums tagad nokratīt no saviem pleciem vāciešu politisko un ekonomisko slogu un izlabot tās kļūdas, kuru dēļ latviešu tauta cieta no vāciešiem. Esmu pārliecināts, ka nākotnes neatkarīgā Polija un brīvā Latvija ies roku rokā par svētību mūsu tautām.”⁵¹ Turklāt Londonā J. Pilsudskis tikās ar latviešu sociāldemokrātu F. Vesmani un arī viņu mēģināja pārliecināt par nepieciešamību izvirzīt prasību par Latvijas neatkarību.⁵² 1905. gada revolucionāro notikumu laikā Latvijā poļu sociālistu presē, kas iznāca Krakovā (Austroungārijā), rakstā „Lai dzīvo latvieši!” bija aprakstītas latviešu kaujinieku cīņas ar cara karaspēku un secināts, ka poļiem Latvija ir kļuvusi par „svēto zemi”.⁵³ Pēc 1905. gada revolūcijas latviešu sociāldemokrāts un aktīvs revolucionāro notikumu līdzdalībnieks Liepājā V. Smaren-Svarinskis, kas bija notiesāts uz sešiem ieslodzījuma gadiem, Rīgas un Irkutskas katorgas cietumā izcieta sodu kopā ar diviem poļu revolucionāriem, kas bija notiesāti par piederību Polijas Sociālistiskajai partijai. Savstarpējās sarunās un kopīgi lasot attiecīgo poļiem piesūtīto literatūru, V. Smaren-Svarinskis bija sācis apšaubīt savu līdzšinējo „revolucionāro uzskatu” un kopīgi ar viņiem nonācis pie slēdziena, ka Rietumkrievijas tautām jācīnās par neatkarību un ka skaitliski kopā tās līdzinās paverdzinātājai – krievu – tautai, tāpēc „jāveicina separātistu kustība katrā Krievijas tautā”⁵⁴ (drīzāk poļi viņu par to pārliecinājuši – *Ē. J.*).

Galū galā pirmais no latviešu politiskajiem darbiniekiem, kurš pauda Latvijas neatkarības ideju vēl 1905. gada revolūcijas priekšvakarā kā Latviešu sociāldemokrātu savienības vadītājs Šveicē – M. Valters –, vēlāk atzīs, ka viņa uzskatus šajā jautājumā iespaidojusi Poļu sociālistiskā partija un pats J. Pilsudskis. M. Valters rakstīja: „Jau pirmie soļi senākā emigrācijā pamudināja skatīties uz leišiem un poļiem, ar kuriem satikās emigranti

⁴⁹ Sk. sīkāk: Jēkabsons Ē. Poļu studenti Rīgas Politehniskajā institūtā (19. gs. II puse – 1915. gads)// Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. – 2005. – Nr. 3. – 56.–83. lpp.

⁵⁰ Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk: LVVA), 7473. f., 1. apr., 2. l., 45.–46., 49. lp.

⁵¹ Punga H. Polija un viņas valsts darbinieki//Darba Balss. – 1921. – 31. dec.; Pilsudskis kā revolucionārs un patriots// Latvijas Kareivis. – 1922. – 3. janv.

⁵² Krzesławski J. Stosunki polsko-łotewskie. – Kraków, 1925. – S. 5.

⁵³ Łossowski P. Łotwa nasz sąsiad. – Warszawa, 1991. – S. 5.

⁵⁴ Smaren-Svarinskis V. Manas atmiņas//Latvju Nacionālā Kluba Biļetens. – 1924. – Nr. 7; Nr. 8.

Londonā, Cīrihē, Bernē un no kuriem tie saņēma tādu iespaidu, it kā latvju tauta būtu visu laiku aizsnaudusies un piemirsusi pavisam par sevi domāt.”⁵⁵

Tādējādi jāsecina, ka vēl pirms 1918. gada poļu politiskie centieni bija zināmi nelielā latviešu sabiedrības daļā, taču ne par kādu plānveida sadarbību un pat nopietnu ieinteresētību no latviešu puses nevarēja būt runas. Kaut arī abu tautu stāvokli bija kopīgas iezīmes, tomēr pārlieku atšķirīga bija abu tautu vēsture un tās izraisītās sekas, turklāt arī pastāvošie sakari jāuztver vienīgi kā individuālie kontakti. Kā jau minēts, tieši poļu puse pastiprinātu vērību pievērsa sakariem, sadarbībai un attiecībām ar lietuviešiem. Saistībā ar viņiem laiku pa laikam tika minēti arī latvieši. Piemēram, arī 1917. gadā poļu zinātnieks V. Vakars rakstīja, ka nākamās Polijas interesēs ir lietuviešu un latviešu zemju apvienošanās vienā valstī. Tam ir zināms pamats: „Lietuviešu–latviešu neatkarība Polijas interesēm atbilst vislielākā mērā. Tādējādi tieši tās kaimiņos izveidotos neatkarīga valsts ar ievērojamu teritoriālo platību, dzīvotspējīga un izturīga, ar to mūs saistītu saimnieciskās intereses un kopīgi politiskie apdraudējumi. Nivelācijas vai kolonizācijas programmu attiecībā pret šīm zemēm Polija nelolo, bet par savu goda pienākumu uzskata veicināt ceturtnā āriešu zara attīstību.”⁵⁶

Pirmā pasaules kara pēdējā posma notikumi skaidri liecināja, ka 1918. gadā bija gaidāmas pārmaiņas Eiropas politiskajā kartē. Latviešu un poļu politiķi šādos apstākļos saskatīja ekonomiskas un politiskas sadarbības iespējas vēl pirms formālas abu valstu neatkarības iegūšanas, lai gan abām tautām bija atšķirīgs militārpolitiskais, vēsturiskais, ģeogrāfiskais stāvoklis, kā arī atšķirīgs iedzīvotāju skaits un sastāvs. To noteica abu pušu militārpolitiskās un saimnieciskās intereses. Jau 1918. gada jūlijā beigās Stokholmā pie J. Mokžiņska, kas bija Poļu nacionālās komitejas pārstāvis Zviedrijā (ši komiteja darbojās Francijā), ieradās Latviešu Pagaidu nacionālās padomes Informācijas biroja pārstāvis Z. Meierovics un informēja to par Latvijas politiskajiem apstākļiem un viņa pārstāvētās padomes mērķi – nodibināt patstāvīgu Latvijas valsti. Abas puses sarunā secināja, ka “pēc kara” būs lietderīgi nodibināt ekonomiskus sakarus starp Latviju un Poliju (pirmkārt, poļus interesēja Liepājas osta), tādēļ būtu vēlams laikus apsvērt nākamās sadarbības formas.⁵⁷ Jāpiezīmē, ka Poļu Nacionālās komitejas paustā teritoriālā koncepcija šajā laikā un vēlāk bija Latvijai nelabvēlīga vai pat ļoti nelabvēlīga, taču minētā saruna apliecina, ka pat šajā komitejā dominējošie poļu nacionāldemokrāti jau 1918. gadā uzskatīja Latvijas neatkarību par iespējamu un sadarbībā ar Latviju saskatīja ekonomisku izdevīgumu Polijai. Pastāvošajā militārpolitiskajā situācijā latviešu–poļu sakari pagaidām tālāk neattīstījās. Līdzīga bija arī Igaunijas situācija attiecībās ar poļu politiskajām aprindām. Igaunju politiķis K. Pusta 1924. gadā gan rakstīja, ka jau 1918.

⁵⁵ Valters M. Mūsu tautības jautājums//Daugavas gadagrāmata. 1932. – Rīga, 1932. – 128. lpp.; Cielēns F. dr. Miķelis Valters vēstures logatā. Viņa 90 gadu piemiņai//Brīvība. – 1964. – Nr. 4/5.

⁵⁶ Wakar W. Rozwój terytorialny narodowości polskiej. – Cz. II. – Statystyka narodowościowa kresów wschodnich. – Kielce, 1917. – S. 154.

⁵⁷ Archiwum Akt Nowych (turpmāk: AAN), Kolekcja opracowań i odpisów dokumentów dotyczących stosunków Polski z Łotwą, Litwą, Estonią i Finlandią (turpmāk: Kod), t. 2, k. 7; Ligoṭṭu J. Latvijas valsts dibināšana. – Rīga, 1925. – 379. lpp.

gada vasarā Parīzē, Poļu Nacionālās komitejas namā, notikušas sarunas par nepieciešamību pēc kara veidot sadarbību starp Poliju, Lietuvu, Latviju, Somiju, Zviedriju un Igauniju, taču ne latviešu, ne lietuviešu pārstāvji tajās nav piedalījušies.⁵⁸

Reāla sadarbība kļuva iespējama vienīgi pēc abu valstu faktiskas izveidošanās, turklāt ne uzreiz. Latvijas stāvoklis pirmajos neatkarības mēnešos bija politiski un militāri daudz nedrošāks nekā Polijai. Tas skaidri izpaudās Parīzes Miera konferencē 1919. gada pavasarī, kad nodibinājās pirmie Latvijas, kā arī Igaunijas sakari ar Polijas Republiku, kas 1918. gada 11. novembrī pasaules kara beigās bija atdzimusi un starptautiski atzīta.

1919. gada janvāra beigās Latvijas ārlietu ministrs Z. Meierovics Parīzē tikās ar Polijas valsts vadītāja J. Pilsudska pārstāvi K. Dluski, kurš tur bija ieradies, lai panāktu Polijas valdības saprašanos ar Poļu Nacionālo komiteju, kurā, kā jau minēts, dominēja nacionāldemokrāti. Sarunā poļu pārstāvis pauda savu un Polijas valdības labvēlību Latvijas neatkarības jautājumam (jo Polija bija ieinteresēta Krievijas “saskaldīšanā”), interesējās par Latvijas un Krievijas ekonomiskajām attiecībām nākotnē, kā arī runāja par nepieciešamību noslēgt militāru savienību, kura būtu vēsta pret Krieviju un kurā ietilptu Baltijas valstis, Somija, Polija un Rumānija. Tomēr K. Dluski pagaidām atteicās runāt par Latgales valstisko piederību, aizbildinoties ar šī jautājuma neskaidrību, un noliedza Lietuvas tiesības uz neatkarību. Tam nepiekrita Z. Meierovics.⁵⁹

1919. gada 26. martā Latvijas delegācijas sekretārs O. Grosvalds nodeva Polijas delegācijai notas norakstu ar lūgumu atzīt Latvijas neatkarību.⁶⁰ Tajā pašā dienā Z. Meierovics un J. Čakste viesojās pie Polijas delegācijas un brokastu laikā pārrunāja abu valstu attiecības un pat diplomātisko pārstāvju apmaiņas nepieciešamību un kandidatūras.⁶¹ 3. aprīlī ziņojumā savai valdībai Polijas delegācijas loceklis L. Vasiļevskis uzsvēra, ka latvieši neatkarības jautājumā iesnieguši analogisku deklarāciju kā igauņi, kaut arī politiski un militāri tie pagaidām ir daudz vājāki par igauņiem. Savienību ar Poliju Latvija uzskata par vēlamu un piedāvā Polijai pieeju Baltijas jūras ostām, bet pretī prasa neatkarības atzīšanu un apmaiņu ar diplomātiskajiem (pagaidām vismaz pusoficiāliem) pārstāvjiem. Arī Polijas Ārlietu ministrijas Austrumu nodaļas vadītājs V. Jodko-Narkēvičs no Parīzes ziņoja, ka Latvija vēlas tuvināties Polijai, kaut arī apzinās, ka līdzšinējais vācu ietekmes faktors tajā “liek Polijai izturēties ar zināmu atturību”. Gan Igaunijas, gan Latvijas pārstāvji atbalsta Baltijas savienības izveidošanu no Skandināvijas valstīm, Igaunijas, Latvijas, Lietuvas, Somijas un Polijas.⁶² Jāpiezīmē, ka tieši Parīzē Latvijas pārstāvji centās panākt Pagaidu valdības kā vienīgā likumīgā varas nesēja Latvijas teritorijā tiesību ievērošanu. Lielvalstis dažādu apstākļu dēļ ne

⁵⁸ Pullat R. *Od Wersalu do Westerplatte. Stosunki estońsko-polskie w okresie międzywojennym.* – Kraków, 2003. – S. 69.

⁵⁹ LVVA, 1313. f., 2. apr., 31. l., 8.–9. lp.

⁶⁰ AAN, Akta L. Wasilewskiego, t. 30, k. 113; Skrzypek A. *Związek...* – S. 28.

⁶¹ LVVA, 1313. f., 2. apr., 31. l., 48. lp.

⁶² Deruga A. *Nieznane dokumenty do dziejów polityki wschodniej Polski 1918 – 1919//Z dziejów stonków polsko – radzieckich.* – T. VI. – Warszawa, – 1970. – S. 241.

vienmēr to darīja (savu nostāju lielvalstis mainīja tikai pēc konferences darba beigām 1919. gada vasarā, kad mainījās Pagaidu valdības stāvoklis Latvijā). Vienā notā, kas aprīļa sākumā bija iesniegta Miera konferencē, Tautas Padomes priekšsēdētājs J. Čakste protestēja pret Vācijas mēģinājumiem panākt poļu karaspēka transportu no Francijas uz Poliju cauri Liepājas ostai, uzsverot, ka vienīgi Latvijas valdībai ir tiesības lemt par ārzemju karaspēka transportu cauri Latvijai.⁶³

Polijas valsts galva un armijas virspavēlnieks J. Pilsudskis par Baltijas valstīm zināmu interesi izrādīja jau 1919. gada sākumā (7. februārī sarunā ar diplomātu V. Baranovski).⁶⁴ 7. aprīlī viņš norādīja L. Vasiļevskim Parīzē: “Vislabākais veids, kā ietekmēt lietuviešus [...], būtu latviešu spiediens uz viņiem. Ja latvieši piekristu kaut kādai federācijai, nevaru iedomāties, ka lietuvieši spētu izturēt šādu divkāršu spiedienu [...]. Tas dotu mums Liepājas un Rīgas [ostu – *Ē. J.*] formā vieglu kompensāciju par šaubīgo Gdaņsku. Tāpēc spied, pirmkārt, uz latviešiem vai nu caur igauņiem, vai tieši!”⁶⁵ Attiecības ar Lietuvu arvien vairāk sarežģījās (aprīlī poļu karaspēks ieņēma Viļņu, uz ko pretendēja arī lietuvieši), un 4. maijā viņš bija vēl tiešāks: “Dieva dēļ, cīnieties par to Latviju un nostipriniet ar viņiem attiecības. Atkārtēju, tas ir vienkāršākais veids, lai salauztu lietuviešu pretestību!”⁶⁶ Aprīļa sākumā Latvijas delegācijai Parīzē J. Pilsudska uzskatus atstāstīja Lielbritānijas valdības pārstāvis E. Hovards, kurš tikko bija atgriezies no Polijas. Saskaņā ar viņa teikto Polijas valsts vadītājs sarunā ar Hovardu uzsvēris nepieciešamību Latvijai noslēgt savienību ar Poliju. Teikto 14. aprīlī apstiprināja Polijas delegācijas loceklis Z. Zaļskis, kurš runāja par varbūtēju Latvijas un Polijas savienību (Latvijas pārstāvjus gan uzmanīgus darīja apstākļi, ka šajā savienībā nebūtu ietilpusi ne Igaunija, ne Somija).⁶⁷ Ievērojot J. Pilsudska norādījumus, Polijas pārstāvji Parīzē nodibināja sakarus ar igauņu un latviešu delegāciju. Īpaši sirsnīgi sakari poļiem bija ar J. Poskas vadīto Igaunijas delegāciju, taču arī ar latviešiem viņiem izveidojās labas attiecības. Latvijas un Polijas pārstāvjiem notika vairākas konsultatīvas apspriedes (piemēram, latviešu rīkotajās pusdienās 29. aprīlī), turklāt poļus 19. aprīlī par patieso stāvokli Latvijā pēc vācu apvērsuma rakstiski informēja Tautas Padomes priekšsēdētājs J. Čakste.⁶⁸ Vairāki poļu delegācijas pārstāvji 1919. gada 12. jūlijā kopā ar Latvijas, Igaunijas, Gruzijas, Azerbaidžānas un Ziemeļkaukāza pārstāvjiem parakstīja protesta deklarāciju pret Deņikina armijas iebrukumu Gruzijā un Ziemeļkaukāzā. Tā tika iesniegta Francijas valdībai.⁶⁹ Savukārt Lietuvas delegācijas loceklis Parīzē P. Kļīms savās atmiņās uzsvēra, ka notikušas vairākas kopējas Lietuvas, Latvijas un Igaunijas delegāciju sēdes, kurās spriests par savstarpējo sadarbību. Tomēr tā kā lietuvieši vēlējušies, lai latvieši un igauņi atbalstītu tos diplomātiskajā cīņā pret Poliju, bet abu

⁶³ LVVA, 1313. f., 2. apr., 23. l., 15. lp.

⁶⁴ Baranowski W. Rozmowy z Piłsudskim 1916–1931. – Warszawa, 1990. – S. 137.

⁶⁵ Wasilewski L. Józef Piłsudski... – S. 174, 176.

⁶⁶ AAN, Kod, t. 1, k. 43.

⁶⁷ LVVA, 1313. f., 2. apr., 31. l., 63., 74. lp.

⁶⁸ Turpat, Akta L. Wasilewskiego, t. 30, k. 114.

⁶⁹ LVVA, 1313. f., 2. apr., 26. l., 26. lp. Poļu pārstāvji deklarāciju gan parakstīja “ar speciālu piezīmi”.

kaimiņtautu pārstāvji “meklējuši poļu palīdzību”, plašāka sadarbība nenotika. Saskaņā ar P. Kļima vērtējumu “poļi mācēja izmantot mūsu nesaskaņas, afišēdami sevi par latviešu un igauņu draugiem un glābējiem”.⁷⁰ Tādējādi jau Parīzē skaidri iezīmējās pretrunas, kuras traucēja Baltijas valstu un Polijas sadarbību arī turpmāk. Turklāt jau Parīzē izpaudās Lietuvas valsts augstās teritoriālās prasības, kuras skāra ne tikai Poliju un Baltkrieviju, bet arī Latviju. 1919. gada 22. aprīlī Lietuvas valdība pieņēma instrukciju Ārlietu ministrijai un delegācijai Miera konferencē. Instrukcijā, pirmkārt, tika paredzēts, ka galējais punkts, kas ietilpst Lietuvā, ziemeļrietumos ir Liepāja, otrkārt, gadījumā, ja apstākļi to noteiks, tika pieļauta atkāpšanās no prasības iekļaut Liepāju, taču vienīgi ar noteikumu, ka Lietuvas valsts varēs „brīvi” izmantot Liepājas ostu. Turklāt šīs prasības pilnībā sakrita ar P. Kļima jau iepriekš izteiktajām un konferencē iesniegtajām prasībām par Lietuvas robežām kopumā. Tajās tika izteiktas pretenzijas uz ievērojamu Ilūkstes apriņķa daļu (arī uz teritoriju, kuru vēlāk savā valstī iekļaus Polija; Polija un Lietuva izmantos sava karaspēka atrašanos šajā teritorijā no 1919. gada vasaras beigām).⁷¹ Tādējādi faktiski no šī laika Lietuvas puse pati radīja nopietnu šķērslī attiecībās ar Latviju. Tas veicināja Latvijas sadarbību ar Poliju un tuvināšanos Polijai. Turklāt tas padarīja būtībā neefektīvus lietuviešu pastāvīgos centienus panākt Latvijas nostāšanos Lietuvas pusē tās strīdā ar Poliju.

1. att.

Polijas valsts priekšnieks un armijas virspavēlnieks Juzefs Pilsudskis

Latvijas delegācijai Parīzē bija nopietni jārēķinās ar viedokli, ko puda R. Dmowska vadītā Poļu Nacionālā komiteja un kas bija opozicionāra Polijas valdībai un personīgi J. Pilsudskim. Šī komiteja darbojās līdz 1919. gada jūlijam un prasīja iekļaut Polijā arī Lietuvu, Palangu, Liepāju, Ilūkstes apriņķi, Latgales dienvidu daļu (Lietuvai ar Liepāju un apkārtni Polijas

⁷⁰ Kļimas P. Lietuvas diplomātineje tarnyboje. – Vilnius, 1991. – P. 23–24.

⁷¹ LCVA, f. 383, ap. 7, b. 20, l. 3.

sastāvā paredzot piešķirt ierobežotu autonomiju). Ja 1918. gada 8. oktobrī memorandā ASV prezidentam R. Dmovskis pamatoja pretenzijas uz Liepāju ar ekonomisku nepieciešamību, tad viņa 1919. gada 3. martā iesniegtajās prasībās Miera konferences Poļu lietu komisijai teikts, ka Polijas robežai jābūt ziemeļos no Liepājas ne tikai ģeogrāfisku un ekonomisku apsvērumu dēļ, bet arī tādēļ, ka “puse Liepājas iedzīvotāju ir poļi un lietuvieši”. Tas bija acīmredzams pārspilējums (pirms Pirmā pasaules kara poļi un lietuvieši veidoja 17% no pilsētas iedzīvotājiem, taču 1920. gadā šis skaitlis bija ievērojami mazāks). Pretēji J. Pilsudskim R. Dmovska nostājai bija raksturīga pietāte pret Krieviju. Viņš uzskatīja, ka poļu bīstamākais ienaidnieks ir Vācija. Lai neitralizētu vācu spiedienu, ar Krieviju ir jāsadarbojas. Šī pietāte saglabājās arī pēc Krievijas revolūcijas pārliecībā, ka atdzims nelielinieciska Krievija, kas atkal pretendēs uz teritorijām pie Baltijas jūras. 1919. gada 29. maijā R. Dmovskis rakstīja, ka ir jārēķinās ar Krieviju, tādēļ nedrīkst „izvērst mūsu plānus uz Latviju un vispār Baltijas provincēm”.⁷²

Tā kā šajā laikā Krievijā darbojās krievu pretlielinieciskie spēki un šis valsts tālākais liktenis nebija skaidrs, Miera konferences Poļu lietu komisija jautājumu par Polijas austrumu robežu pagaidām atstāja atklātu.⁷³

Tādējādi Latvijas pārstāvji pirmo reizi tieši saskārās ar divām iespaidīgākajām teritoriālajām programmām jautājumā par nākamo Polijas valsts austrumu robežu. Šīs programmas Polijā bija ļoti aktuālas. Minētā “inkorporatīvā programma”, kuru pārstāvēja R. Dmovska vadītie nacionāldemokrāti, paredzēja iespēju robežās atjaunot Polijas 1772. gada robežas (izņemot apgabalus, kur izteikts iedzīvotāju vairākums nebija poļi), iekļaujot Polijā Lietuvu ar ierobežotām autonomijas tiesībām (savukārt Lietuvā – arī minēto Kurzemes daļu). Latgalei būtu jāiekļaujas Polijā vai Krievijā. Savukārt J. Pilsudskis un viņa piekritēji pārstāvēja “federatīvo” programmu, kas paredzēja panākt Krievijas pagātnē paverdzināto tautu – ukraiņu, baltkrievu, lietuviešu, latviešu un igauņu – atbrīvošanos un to apvienošanos ūnijā ar Poliju uz vienlīdzīgas federācijas pamatiem, taču Polijas un poļu tautas vadībā (turpretī R. Dmovskis uzskatīja, ka varbūtējie federācijas partneri austrumos ir pārāk vāji, savukārt Polija ir par vāju, lai nostātos visu Austrumeiropas zemju priekšgalā). Kamēr J. Pilsudska uzskati izslēdza jebkuru vienošanos ar Krieviju, R. Dmovska viedoklis to zināmos apstākļos pieļāva. Pats J. Pilsudskis vēl 1920. gadā pilnībā neatmeta domu par iespējamu iecerētās federatīvās valsts izveidi (vismaz ar ukraiņiem, baltkrieviem un lietuviešiem), kaut arī jau 1919. gada sākumā bija kļuvis skaidrs, ka ideja nav īstenojama. Poļu sabiedrībā federācijas ideja un pat tās galēji utopiski varianti bija populāra vēl ilgu laiku. Piemēram, 1920. gada janvārī nesenais Polijas delegācijas līdzstrādnieks Miera konferencē un Sorbonas Universitātes (no 1919. gada – arī Viļņas Universitātes) docents V. Ļutoslavskis plašā teorētiskā rakstā presē centās pierādīt, ka no Baltijas jūras līdz Melnajai jūrai jāizveido t. s. Tautu ūnija no visām „īstajām” slāvu

⁷² Juzwenko A. Polska a „biała” Rosja. – S. 144.

⁷³ Wasilewski L. Józef Pilsudski... – S. 126–127; Dmowski R. Polityka polska i odbudowanie państwa. – T. II. – Warszawa, 1988. – S. 307, 315–317; Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej... – S. 35–37.

tautām (izņemot krievus un bulgārus, kuri gan runājot slāvu valodās, bet kuriem trūkstot „slāvu gara”) un no lietuviešiem un latviešiem. Jaunajā valstī visām tautām būtu pilnīga savas valodas, tradīciju, reliģijas brīvība, un tikai apvienojoties tās spētu nodrošināt sev politisku brīvību. Turklāt šajā koncepcijā galvenā loma atkal bija paredzēta Polijai.⁷⁴ Tas viss – 1920. gada sākumā, kad bija jau acīmredzams, ka šis plāns ir utopisks.

Tomēr 1919.–1920. gadā Polijas ārpolitika bija agresīva – tā meklēja varbūtējos sabiedrotos austrumos. Bet šī ārpolitika nebija veiksmīga, jo pastāvošo savstarpējo pretrunu un dažādo militārpolitisko mērķu dēļ trūka partneru, lai federācijas ideju īstenotu. Polija potenciālajiem partneriem objektīvu iemeslu dēļ “nespēja uzspiest savu Austrumeiropas nākotnes redzējumu”,⁷⁵ jo nenovērtēja to nāciju politiskā brieduma pakāpi, kuras dzīvoja Polijas austrumos. Jāatzīst, ka gan pats J. Pilsudskis, gan lielākā daļa viņa piekritēju samierinājās ar šo neveiksmi, un Latvijai tas bija ļoti izdevīgi.

Ņemot vērā pagaidām nedrošo Latvijas valsts iekšpolitisko stāvokli, sarunām Parīzē 1919. gada pavasarī bija vienīgi informatīvs raksturs, tomēr tajās skaidri izpaudās abu pušu ieinteresētība attiecību nodibināšanā. Minētā apstākļa dēļ pagaidām sakari starp Poliju un Latviju attīstījās vienīgi pusoficiālā līmenī. Muižnieciskās Inflantijas (Latgales) Poļu padomes⁷⁶ iespaidā 1919. gada maijā Austrumu nomaļu zemju Ģenerālkomisāra valdē tika izveidota Latvijas nodaļa ar juristu, bijušo Rīgas advokātu un poļu sabiedrisko darbinieku V. Soltanu priekšgalā. Viņš bija viens no nedaudzajiem Latgales muižniekiem, kurš jau 1919. gada janvārī paredzēja tikai vienu iespēju turpmākajā latviešu tautas vēsturē – patstāvīgas nacionālas valsts izveidi. Polijai ar to būtu jānoslēdz savienība, “atsakoties no poliskas Latvijas un pieņemot nacionālu Latviju”. Pret šādu nostāju neapmierinātību izteica lielākā daļa Latgales lielmuižniecības, kurai nebija skaidrs, kāda būs Polijas attieksme pret Latgali, ja savienību ar Latviju noslēgt neizdosies, un kura uzskatīja, ka brīvprātīgu “atteikšanos” no Latgales latvieši uztvers kā Polijas “vājuma pazīmi”.⁷⁷ Polijas Ārlietu ministrijas preses izdevumā 1919. gada februārī tika publicēts minētās padomes pārstāvja V. Dovgjalos raksts par Polijas Inflantiju. Rakstā viņš no poļu muižnieku redzes viedokļa aplūkoja Latgales vēsturi un aktuālo stāvokli. Turklāt tajā bija īpaši uzsvērts Latgales latviešu zemais izglītības līmenis un nacionālās pašapziņas trūkums. V. Dovgjalos rakstīja, ka Latgales apvienošanā ar pārējo – “protestantisko” – Latviju ir ieinteresēta tikai „neliela vietējās inteliģences daļiņa”, bet lielākā daļa neizglīto vai mazizglīto zemnieku esot pret to. Autors secināja, ka tādēļ varētu panākt viņu piekrišanu Latgales pievienošanai katoliskajai

⁷⁴ Lutosławski W. Unja Ludów//Kurjer Powszwechny. – 1920. – 9, 10 stycz.

⁷⁵ Łukomski G. Walka Rzeczypospolitej o kresy północno – wschodnie 1918–1920. – Poznań, 1994. – S. 27–33; Szczepeński J. Wojna 1920 roku na Mazowszu i Podlasiu. – Warszawa – Pułtusk, 1995. – S. 11; Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej... – S. 8.

⁷⁶ Inflantijas Poļu padome izveidojās 1917. gadā Latgalē no lielajiem zemes īpašniekiem. Vācu okupācijas laikā 1918. gadā tā aktīvi sadarbojās ar Latgales latviešiem novada administrācijā, kā arī atbalstīja ideju par Latgales atkalapvienošanu ar pārējo Latviju. No 1918. gada beigām padome darbojās Polijā, pakāpeniski ieņemot naidīgu nostāju pret Latvijas valsti.

⁷⁷ Archiwum Polskiej Akademii Nauk (turpmāk: APAN), Świerzbinski M. Martyrologia Inflant Polskich, s. 67.

Lietuvai.⁷⁸ Ņemot vērā, ka savukārt Lietuvu Inflantijas Poļu padome redzēja ciešā saistībā ar Poliju vai pat Polijā, top skaidri arī autora un viņa domubiedru patiesie nodomi attiecībā uz Latgales nākotni.

1919. gada 31. martā J. Pilsudskis vēstulē premjerministram I. Padevskim izvirzīja V. Soltanu un L. Vasiļevski kā iespējamus kandidātus ziemeļaustrumu politikas pārzinātāja amatam (vēlāk tajā tika iecelts L. Vasiļevskis).⁷⁹ Jūnijā V. Soltans Polijas valdības uzdevumā devās uz Latviju ar uzdevumu “nodibināt attiecības ar latviešu politiskajām aprindām”, kaut gan oficiāli viņš pārstāvēja Polijas Sarkanā Krustu, kura mērķis bija noskaidrot, kāds ir to poļu bēgļu stāvoklis Latvijā, kuri ierodas no Ziemeļkrievijas. 11. jūnijā V. Soltans ieradās vāciešu pārvaldītajā Liepājā (ar sarežģījumiem izbraucot cauri vāciešu kontrolētajai Lietuvai). Šajā pilsētā ar savu pirmskara laika paziņu – Latvijas Tiesu palātas prokurora K. Kvelberga un Pagaidu valdības kabineta kancelejas direktora D. Rudziša – starpniecību V. Soltans nodibināja netiešus sakarus ar Ministru prezidentu K. Ulmani, kurš atradās uz tvaikoņa “Saratov” klāja (D. Rudzītis uzturēja sakarus ar kuģi, braukājot ar laivu). Pēc tam V. Soltans ieradās Rīgā, kur tikās ar provāciskās valdības vadītāju A. Niedru, zemkopības ministru J. Ansbergu, Tautas Padomes priekšsēdētāja vietnieku G. Zemgalu, publicistu J. Simsonu, Latgales politiķiem S. Kambalu un V. Seili, mācītāju J. Velkmi, kā arī ar baltvāciešu pārstāvjiem – advokātu Erdmani, baronu Lilienfeldu un grāfu Borhu (A. Niedras valdības Ārlietu ministrijas ierēdņi). Gan K. Ulmaņa, gan A. Niedras valdība izteica gatavību nodibināt diplomātiskas attiecības ar Poliju, garantēt daļēju poļu kultūras autonomiju Latgalē un Polijai atvieglojumus tirdzniecībai caur Latvijas ostām ar noteikumu, ka Polija atzīst Latgali par Latvijas sastāvdaļu. Vienīgās bažas, ko pauduši V. Soltana sarunu biedri (gan Ulmaņa, gan Niedras pārstāvji), saistījās ar līdzšinējo Polijas agresīvo politiku Austrumos.⁸⁰ Savā ziņojumā, ko 10. jūlijā Soltans rakstīja Polijas Ārlietu ministrijai, viņš uzsvēra, ka viens no sadarbības izveidošanas noteikumiem ir savstarpēju diplomātisko pārstāvniecību izveide un Latvijas valsts robežu atzīšana no Polijas puses. Viņš atzīmēja, ka bijis spiests „mierināt” savus latviešu sarunu biedrus, skaidrojot, ka „Polijas veidotā valstu sistēma, kas atdala Krieviju no Vācijas, izslēdz jebkādu agresīvu politiku no Polijas puses pret kaimiņiem”. Pēc atgriešanās Polijā V. Soltans publicēja periodikā rakstu, kurš bija labvēlīgs Latvijai un kurā viņš aplūkoja tās vēsturi un izdevīgo ģeopolitisko stāvokli, kā arī uzsvēra nepieciešamību noslēgt Polijas–Latvijas savienību.⁸¹ Arī 1919. gada 22. augustā Polijas Ārlietu ministrijai adresētā rakstā viņš ieteica nekavējoties nosūtīt uz Rīgu Polijas diplomātisko misiju.⁸² Tomēr, neraugoties uz V. Soltana 10. jūlijā tapušo ziņojumu Ārlietu ministrijai par stāvokli Latvijā, kopumā šajā laikā poļiem

⁷⁸ Dowgiało W. Inflanty Polskie//Przegląd Dyplomatyczny. – 1919. – Nr. 1. – S. 29–36.

⁷⁹ Paluszyński T., Rola L. Wasilewskiego... – S. 172. Jau 1919. gada jūlijā L. Vasiļevskis plānoja savā pārstāvja darbā Rīgā izmantot V. Soltanu kā vietējo apstākļu pazinēju. – Seskis J. Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara notikumu norisē. Atmiņas un apcerējumi (1914–1921). – Rīga, 1991. – 266. lpp.

⁸⁰ AAN, Kod, t. 2, k. 41–44.

⁸¹ Sołtan W. Polska a Łotwa//Przegląd Narodowy. – 1919. – Zesz. 5. – 1919. – S. 564–569.

⁸² Paluszyński T. Walka o niepodległość Łotwy 1914–1921. – S. 236.

izpratne par notiekošo bija ļoti vāja. 12. jūlijā poļu Lietuvas–Baltkrievijas frontes izlūkošanas dienesta vadītājs I. Berners rakstīja, ka līdz 1. jūlijam Latvijā valdījuši vācieši, kurus atbalstījusi „kāda Niedras” partija, kas savukārt cīnījies ar „vairāk sociālistiski noskaņotu grupējumu kāda Ulmaņa vadībā. [...] Ulmaņa politiskais virziens ir tuvs krievu sociālistiem revolucionāriem”. Tomēr, kā pamatoti atzīst poļu vēsturnieki, līdz ar V. Soltana misijas izbeigšanos Polijas valsts vadītājs J. Pilsudskis un valdība sāka uzlūkot Latviju un Igauniju kā „neatkarīgus organismus”.⁸³

Latvijas gadījumā šādas attieksmes maiņas priekšnoteikums bija militārpolitiskās norises tās iekšienē. Jauns posms Latvijas attiecībās ar Poliju un arī citām valstīm sākās pēc Baltijas Landesvēra spēku sakāves kaujā ar Igaunijas armiju un tās pakļautībā esošo latviešu Ziemeļlatvijas brigādi pie Cēsim 1919. gada jūnijā. K. Ulmaņa valdība bija ieguvusi kontroli pār situāciju atbrīvotajos valsts novados (izņemot Zemgales daļu, kur evakuācijai paredzētā vācu karaspēka koncentrācijas vietās pakāpeniski sāka veidoties cits Latvijas valstij naidīgs spēks avantūristiskā P. Bermonta vadībā). Jau maijā Polijas valdība apsvēra iespēju iecelt L. Vasiļevski par pārstāvi Baltijas valstīs (Somijā, Igaunijā un Latvijā). 15. un 16. jūlijā viņš Parīzē apmeklēja Latvijas delegācijas vadītāju J. Seski, informēja to par savu iecelšanu šajā amatā, saviem politiskajiem uzskatiem, galveno uzdevumu – nodibināt labas attiecības ar Latvijas valdību un noslēgt ar to militāru konvenciju –, kā arī par gaidāmo izbraukšanu uz Rīgu.⁸⁴ 17. jūlijā L. Vasiļevskis atgriezās Varšavā, tomēr uz Rīgu neizbrauca un augusta sākumā uzsāka strādāt Viļņā par Ārlietu ministrijas pilnvaroto ziemeļaustrumu lietās (faktiski par Polijas pārstāvi minētajās valstīs). J. Pilsudskis šajā laikā sarunā ar viņu vēlreiz uzsvēra nepieciešamību tuvināties ar Latviju (pat lielākā mērā nekā Igauniju).⁸⁵ Latvijā L. Vasiļevska iecelšana amatā tika uzņemta atsaucīgi, bet ārlietu ministrs Z. Meierovics uzsvēra, ka attiecības ar Poliju ir labas un “pēc Latgales poļi vairs netīko”.⁸⁶

5. augustā saskaņā ar Polijas armijas virspavēlniecības rīkojumu tika norīkota četru lidotāju grupa poručnika Ļ. Rajska vadībā sakaru uzturēšanai ar Latvijas armijas virspavēlniecību Rīgā (lidojums – apmēram divas ar pusi stundas).⁸⁷ Tieši ar šo lidotāju vadītājiem lidaparātiem jau jūlijā⁸⁸ un pēc tam

⁸³ Okulewicz P. koncepcja „międzymorza”... – S. 55, 57.

⁸⁴ Seskis J. Latvijas valsts izcelšanās... – 266.–267. lpp.

⁸⁵ Wasilewski L. Józef Piłsudski... – S. 194–195, 197–199.

⁸⁶ Latvijas Sargs. – 1919. – 25. jūl., 5. aug.; Brīvā Zeme. – 1919. – 5. aug.

⁸⁷ Bukhman M. Baltic Civil War Calendar 1918 – 1920. Manuskripta autora rīcībā. – P. 27. Sākotnēji lidmašīnu satiksmē starp Viļņu un Rīgu radās grūtības. Septembra sākumā poļu lidotāji ziņoja, ka Rīgā 26. augustā varas iestādes un latviešu lidotāji viņus uzņēmuši sirsnīgi, taču Latvijas varas iestāžu rīcībā nav bijis degvielas un eļļas krājumu, tādēļ bijuši spiesti degvielu iepirkt aptieku noliktavās, bet eļļu iegādāties Anglijas militārajā misijā. Poručņiks J. Godļevskis ziņoja: „Dzīves apstākļi [Latvijā] ļoti smagi dārdzības dēļ. Pusdienas vienai personai 30 rbļ. Latvija ir ļoti nabadzīga valsts, trūkst visnepieciešamāko lietu. Valda pārsvarā angļi. Uz ielām var sastapt gan angļu, igauņu, lietuviešu, Krievijas armijas, vāciešu formētās armijas (Kellera) virsniekus, gan karavīrus. Ostā stāv divi angļu karakuģi un viens franču karakuģis.” – CAW, Szefostwo lotnictwa, I. 301. 14. 29; Kopański T. 3. eskadra Wywiadowcza 1918–1920. – Warszawa, 1999. – S. 159.

⁸⁸ Skrzyżpek A. Związek... – S. 32.

augusta vidū Polijas armijas Lietuvas–Baltkrievijas frontes štāba uzdevumā no Viļņas Latvijā ieradās inženieris A. Luce-Birks, kas bija dzimis Rīgā, studējis Rīgas Politehniskajā institūtā un prata latviešu valodu. Viņam bija jānodibina sakari ar latviešu politiķiem, jānovērtē situācija, vācu karaspēkam pārtopot Bermonta vadītajā “Rietumkrievijas armijā”, un vietējās poļu minoritātes stāvoklis. Rīgā A. Luce-Birks tikās ar Latgales poļu muižnieku un Tautas Padomes locekli J. Salcēviču (nedaudzie Latgales vācu muižnieki bija lūguši J. Salcēviču aizstāvēt muižnieku mantiskās intereses Tautas Padomes Agrārlietu komisijā), citiem Latgales politiķu pārstāvjiem un 23. augustā ar Z. Meierovicu un J. Čaksti,⁸⁹ kuri izteica gatavību nosūtīt uz Poliju oficiālu delegāciju, ja Polijas valdība būtu ar mieru to uzņemt.⁹⁰

2. att.

Polijas pilnvarotais ziemeļaustrumu lietās Leons Vasilevskis

Šajā laikā – 1919. gada 15. augustā – Tautas Padomes sēdē Latvijas ārlietu ministrs Z. Meierovics savā runā par Latgali pirmo reizi oficiāli skāra jautājumu par attiecībām ar Poliju. Ministrs uzsvēra, ka uz Latgali savas pretenzijas izsaka Krievija, Polija un Lietuva. Viņš atcerējās, ka 1919. gada sākumā un “vienā konferencē” (acīmredzot Parīzes Miera konferencē – *Ē. J.*) oficiāli Polijas pārstāvji iesniedza memorandus un runājuši par “Polijas garīgā un kultūras iespaidā” esošo Latgali kā “poļu zemi”, kas pieder Polijai. Tālāk Z. Meierovics teica: “Ja pašlaik šīs valodas ir atbīdītas pie malas, tad tas notiek tāpēc, ka Polijas un Latvijas intereses ir tādas, ka viņas abējām šīm pusēm diktē zināmu saprašanos, bet tomēr vēlēšanās iegūt iespaidu Latgalē vienas daļas Polijas valstsvīru starpā ir nenoliedzama.” Viņš atklāti atzīmēja arī Lietuvas pretenzijas uz Latgali („bija laiks, kad arī viņa uzskatīja, ka Latgale, ja viņa nav patstāvīga republika, tad katrā ziņā tā ir zeme, par

⁸⁹ AAN, Akta L. Wasilewskiego, t. 41, k. 11.

⁹⁰ Turpat, Kod, t. 2, k. 103.

kuras likteni Lietuvai ir līdzī jārūnā”).⁹¹ Vērtējums bija ļoti precīzs, taču J. Pilsudskis, kas lielā mērā noteica Polijas ārējo politiku, šajā laikā aktīvi centās īstenot savu koncepciju attiecībā uz Baltijas valstīm. Lai to īstenotu, bija jāatsakās no jebkādām pretenzijām uz Latgali. Augustā, tiekoties ar Igaunijas armijas virspavēlniecības pārstāvi, kas bija nosūtīts uz Viļņu, viņš runāja par nepieciešamību izveidot vienotu poļu-latviešu-lietuviešu-igaunņu fronti pret Padomju Krieviju. Poļu militārā vadība savukārt piedāvāja pagaidām nosūtīt uz Viļņu visu minēto zemju virspavēlniecību pārstāvjus, lai tur vienotos par kopdarbības plāniem. Turklāt kā pirmais šādas kopdarbības rezultāts tika minēta svarīgā dzelzeļa mezgla – Daugavpils – ieņemšana.⁹²

Saskaņā ar šiem plāniem Polijas armijas virspavēlniecība 20. augustā iecēla par savu pārstāvi Latvijas armijas un Igaunijas armijas pavēlniecībā Ģenerālštāba II (Izlūkošanas) daļas “Austrumu” sekcijas priekšnieku kapteini A. Miškovski, kurš ieradās Rīgā⁹³ (šis virsnieks līdz tam faktiski bija vadījis pret Padomju Krieviju un arī pret Lietuvu vērsto Polijas militāro izlūkdienestu⁹⁴). 26.–27. augustā viņš Rīgā piedalījās notikušajā pretlieliniecisko spēku (Latvijas, Lietuvas, Igaunijas, Polijas, P. Bermonta un N. Judeņiča) pārstāvju apspriedē, kura notika pēc angļu iniciatīvas un kurā parakstīja vienošanos, kas savstarpējo pretrunu dēļ nekad neīstenojās. A. Miškovskis, kuru iespaidoja arī A. Lucas-Birka ziņojums par stāvokli Latvijā, sarunās ar angļu pārstāvjiem par Bermonta karaspēku bija ļoti piesardzīgs un, neraugoties uz savām plašajām pilnvarām, parakstīja kopējo vienošanos ar nosacījumu, ka tas vēl jāapstiprina Polijas armijas virspavēlniecībai.⁹⁵ Pats A. Miškovskis vēlāk atcerējās, ka bijis pirmais (acīmredzot no ārvalstu pārstāvjiem – *Ē. J.*), kurš sarunā ar Latvijas armijas virspavēlnieku D. Sīmansonu norādījis uz Bermonta patiesajiem nodomiem.⁹⁶ Septembra sākumā Latvijā jau bija zināms, ka A. Miškovski norīkos par pastāvīgu Polijas militāro pārstāvi Latvijā un Igaunijā,⁹⁷ bet 19. septembrī, kad viņš atgriezās Rīgā no Tallinas, pēc Latvijas preses ziņām, A. Miškovskis jau bija šajā amatā⁹⁸ (pagaidām viņš palika vienīgais savas valsts oficiālais pārstāvis Latvijā). Vienlaikus A. Miškovskis 1919. gada rudenī uzsāka Polijas militārā izlūkošanas aģentu tīkla veidošanu Latvijā. Šis tīkls bija vērsts pret Padomju Krieviju un Lietuvu, un drīz viņš organizēja izlūkošanas punktus Rīgā un Liepājā. Tie piegādāja informāciju, kas tika nodota poļu Lietuvas–Baltkrievijas frontes štāba Izlūkošanas daļai Viļņā.⁹⁹

⁹¹ Valdības Vēstnesis. – 1919. – 3. sept.

⁹² Pullat R. Od Wersalu do Westerplatte. – S. 71–72.

⁹³ CAW, Akta personalne A. Myszkowskiego, 1769/ 89/ 3610; Skrzypek A. Zagadnienie polsko – łotewskiej konwencji wojskowej//Z dziejów stosunków polsko – radzieckich. – T. VI. – Warszawa, 1970. – S. 218; Skrzypek A. Stosunki polsko-łotewskie 1918–1939. – S. 19. A. Skšipeks raksta, ka kopā ar A. Miškovski uz Rīgu tika komandēts arī podporučníks T. Vardejns-Zagurskis.

⁹⁴ Peplōński A. Wywiad polski na ZSSR 192–1939. – Warszawa, 1996. – S. 14.

⁹⁵ Pobóg-Malinowski W. Najnowsza historia polityczna ... – 1956. – S. 194.; T. Paļušinskis apgalvo, ka A. Miškovskis piedalījies sarunās vienīgi neoficiāli. – Paluszynski T. Walka o niepodległość Łotwy 1916–1921. – S. 238.

⁹⁶ Miškovskis A. Iz manām atmiņām... – 71. lpp.

⁹⁷ Latvijas Sargs. – 1919. – 3. sept.

⁹⁸ LVVA, 6033. f., 1. apr., 24. l., 3. lp.; Jaunākās Ziņas. – 1919. – 19. sept.

⁹⁹ Peplōński A. Wywiad polski na ZSSR 1921–1939. – S. 25.

3. att.

Polijas armijas militārais pārstāvis Latvijā Aleksandrs Mišovskis

Septembrī Latvijas valdībai kļuva pilnīgi skaidrs, ka gaidāmi nopietni sarežģījumi ar reakcionārajiem Bermonta vācu–krievu spēkiem Zemgalē, tādēļ sevišķi aktuāla kļuva sakaru nodibināšana ar varbūtējiem sabiedrotiem. Tūlīt pēc tam, kad L. Vasiļevskis rakstiski paziņoja J. Čakstem (savam “personīgam paziņam”), ka Polijas valdība labprāt uzņems Latvijas pārstāvjus,¹⁰⁰ septembra sākumā uz Poliju devās delegācija, ko vadīja Tautas Padomes loceklis K. Zariņš. Tajā ietilpa arī Ārlietu ministrijas pilnvarotais tirdzniecības jautājumos K. Spāde¹⁰¹ un armijas pārstāvis – Rīgas pilsētas komandants kapteinis O. Asmanis.¹⁰² Viņi cauri Lietuvai un Austrumprūsijai (Vācijai) ar grūtībām nonāca Varšavā, bet no turienes 15. septembrī Viļņā, kur atradās J. Pilsudskis. Sākotnējās sarunās ar L. Vasiļevski latvieši centās noskaidrot Polijas nostāju pret Latgali un Daugavpili, uzzināt par iespējamo palīdzību Latvijai, kā arī par ekonomisko sadarbību. Sarunās piedalījās arī Lietuvas–Baltkrievijas frontes štāba II nodaļas priekšnieks kapteinis V. Slaveks, sakaru virsnieks ar Ārlietu ministriju rotmistrs S. Radzivils un rotmistrs S. Pruss-Boguslavskis. L. Vasiļevskis secināja, ka Latvijas “delegācija ir nopietna un tai ir informatīvs raksturs”. Saskaņā ar J. Pilsudska norādījumiem L. Vasiļevskis paziņoja, ka Polija nepretendē uz Latgali un Daugavpili, kā arī ir gatava sniegt Latvijai palīdzību bruņojumā. Tika pārrunāta arī abu valstu attieksme pret Lietuvu, un L. Vasiļevskis izteicās, ka Polijas puse būtu apmierināta, ja Latvijai izdotos “draudzīgā garā Lietuvu pārliecināt” mainīt savu ārpolitiku, kas ir naidīga Polijai. Savukārt pats J. Pilsudskis 16. septembrī izteica vēlmi panākt abu valstu

¹⁰⁰ AAN, Kod, t. 2, k. 103.

¹⁰¹ K. Spāde delegācijā tika iekļauts pēc K. Zariņa priekšlikuma, jo K. Spāde tikko bija atgriezies no Polijas un pazina turienes apstākļus.

¹⁰² AAN, Akta L. Wasilewskiego, t. 41, k. 29 (D. Sīmansona parakstītā komandējuma apliecība O. Asmanim angļu valodā).

militāru savienību un solīja ne tikai ieročus, bet nepieciešamības gadījumā arī Polijas karaspēka atbalstu cīņā pret Bermonta spēkiem. K. Zariņam Rīgā bija dots norādījums būt piesardzīgam – valdības vārdā neuzņemties nekādas saistības, tādēļ viņš bija uzmanīgs un nekādus solījumus nedeva.¹⁰³ Latvijas pārstāvji saņēma apliecinājumu, ka pat Daugavpils ieņemšanas gadījumā poļi uzskatīs to par Latvijas pilsētu. Tika pārrunāta arī kopīga uzbrukuma iespēja Daugavpilij, ko pagaidām vēl bija ieņēmusi Sarkanā armija.¹⁰⁴

16. septembrī delegācija kopā ar poļu virsniekiem S. Prusu-Boguslavski un Puhalski ieradās Kauņā un tikās (interesanti, ka kopā ar abiem poļiem) ar Lietuvas armijas virspavēlnieku S. Žukausku un ārlietu ministru A. Voldemaru. Pēdējais izteica neapmierinātību ar to, ka Latvijas delegācija vispirms viesojusies Polijā, un pārliecību, ka poļi Daugavpili ieņemt nespēj, jo pretējā gadījumā būtu to jau izdarījuši (tikko bija beidzies poļu un lietuviešu lielā mērā kopīgais vai vismaz vienlaikus izdarītais neveiksmīgais mēģinājums ieņemt šo pilsētu – sk. turpmāk). Rīgā K. Zariņš atgriezās 20. septembrī,¹⁰⁵ presē uzsverot laipno uzņemšanu Polijā un J. Pilsudska labvēlību pret latviešiem, kā arī paužot pārliecību, ka Polija nepretendē uz Latvijas zemēm. Turklāt viņš norādīja, ka Polijas domstarpībās ar Lietuvu “pie poļu puses vaina vien nav meklējama”.¹⁰⁶ Vairāk nekā 30 gadus pēc šiem notikumiem K. Zariņš atcerējās J. Pilsudska vārdus, kurus viņš bija teicis Viļņā: “[...] mums jāiet kopā. Jūs apdraud krievi, un mūs apdraud krievi. Jūs esat labi karotāji, un tādi esam arī mēs. Jums ir labas ostas, mums ir ogles, mēs viens otru varam tikai papildināt.”¹⁰⁷ Tādējādi Latvijas pretrunas ar Lietuvu 1919.–1920. gadā neizpaudās pēdējo reizi. Tās kļuva par vienu no galvenajiem iemesliem turpmākajai sadarbībai ar Poliju.

Militārā situācija Ilūkstes apriņķī 1919. gada augustā un septembrī

Augusta beigās īpaši aktuāls kļuva Daugavpils turpmākās valstiskās piederības jautājums, kaut arī runas par iespējamu Latvijas militāru sadarbību ar Poliju Parīzes Miera konferencē klīda jau agrāk (jau 2. jūnijā Z. Meierovics no turienes rakstīja, ka “baumas par poļu karaspēka iešanu palīgā latviešiem pagaidām ir nedibinātas”, taču ir iespējams, ka pie Daugavpils “latviešu pulki stāvēs plecu pie pleca ar poļu un lietuviešu karaspēku, aizstāvot mūsu zemes neatkarību pret Krieviju”).¹⁰⁸ Lietuvas armija jau jūlijā bija ar kaujām šķērsojusi bijušās Kauņas un Kurzemes guberņas robežu un iegājusi Ilūkstes apriņķī. Latvijas valdība šajā laikā bija informēta par

¹⁰³ Zariņš K. 35 gadi... – 73.–75. lpp.; LVVA, 5480. f., 1. apr., 60. l., 3.– 6. lpp. (K. Zariņa 1919. gada 20. septembra ziņojums par komandējumu Polijā un Lietuvā); Latvijas Sargs. – 1919. – 17. sept.; AAN, Kod, t. 2, k. 103–104.

¹⁰⁴ Skrzypek A. Związek ... – S. 42–43; Łossowski P. Łotwa ... – S. 8.

¹⁰⁵ Zariņš K. 35 gadi... – 75.–76. lpp.; LVVA, 5480. f., 1. apr., 60. l., 5.–6. lp.

¹⁰⁶ Latvijas Sargs. – 1919. – 25. sept.; Brīvā Zeme. – 1919. – 26. sept.

¹⁰⁷ Zariņš K. 35 gadi... – 76. lpp.

¹⁰⁸ LVVA, 1313. f., 1. apr., 5. l., 188. lp.

lietuviešu nopietnajām teritoriālajām pretenzijām uz šo pilsētu, tādēļ jau jūlijā K. Ulmanis Rīgā Lietuvas tirdzniecības un rūpniecības ministram J. Šimkum skaidri lika noprast, ka nevēlas, lai lietuvieši ieņemtu Daugavpili.¹⁰⁹ Jūlijā Lietuvas armijas aktīvās daļas tika pārdēvētas: Ukmerģes grupa – par 1. brigādi, Panevėžas grupa – par 2. brigādi. 23. augustā Lietuvas armijas virspavēlniecība pavēlēja abām brigādēm sākt uzbrukuma operāciju pret Sarkanu armiju. Operācijas galējais mērķis bija Daugavpils ieņemšana (turklāt 2. brigādei bija jāpārceļas pāri Daugavai posmā no Kazimires līdz Poguļankai – ap 20 kilometru leļpus Daugavpils – un jāieņem cietoksnis, bet 1. brigādei jāieņem Kalkūnes dzelzceļa stacija, Daugavas kreisā krasta nocietinājumi Grīvā, no kurienes jāpārceļas pāri Daugavai un jāieņem Daugavpils dzelzceļa preču stacija). 25. augustā lietuviešu 1. brigāde ieņēma Zarasus un tālāk ar kaujām uzbruka cauri Medumiem Daugavpils virzienā. Savukārt 2. brigāde 29. augustā ieņēma Ilūksti. 30. augustā 1. brigāde devās uzbrukumā Kalkūnei, lai ieņemtu Daugavpili (turklāt vēl 31. augustā 1. brigādes komandieris izdeva detalizētu pavēli ne tikai par pašas Daugavpils, bet arī par Augšguļānu–Stropu līnijas ieņemšanu aiz pilsētas).¹¹⁰

Savukārt Polijas armija pēc sekmīgas ofensīvas Lietuvā un Baltkrievijā uzsāka uzbrukumu visā Daugavas frontē (viens no galamērķiem – Daugavpils ieņemšana). Jāpiezīmē, ka tieši šajā laikā – 27. augustā – Polijas delegācijas pārstāvji Parīzē „konfidenciāli” informēja tur esošo Latvijas delegāciju, ka „pēc izlīgšanas ar ukraiņiešiem poļu Galvenais štābs ir nolēmis savu karaspēku virzīt pret ziemeļiem un ieņemt Dvinsku, varbūt arī Latgali”.¹¹¹ Daugavpils virzienā uzbruka poļu karaspēka grupa, kas pagaidām zināmā mērā operatīvi sadarbojās ar Lietuvas armijas 1. brigādi, kura uzbruka šajā pašā virzienā kreisajā spārnā. Lietuvas armijas 1. brigādi veidoja 1. kājnieku pulks, uz laiku brigādei pakļautais 2. kājnieku pulks, Viļņas atsevišķais un Ukmerģes atsevišķais bataljons K. Ladigas vadībā. Poļu karaspēka grupā ietilpa 6. Leģionu kājnieku pulks un 1. Leģionu divīzijas daļas. Poļu 6. Leģionu pulks 27. augusta pēcpusdienā iegāja Turmantas dzelzceļa stacijā uz bijušās Kurzemes guberņas robežas (tajā jau atradās arī lietuvieši) un turpmākajās dienās kopīgi ar lietuviešiem atsita deviņus Sarkanās armijas daļu pretuzbrukumus. Naktī uz 30. augustu poļu trieciengrupa (1. un 6. Leģionu kājnieku pulks majora B. Popoviča vadībā – 3090 durkļi, 59 ložmetēji, 8 lielgabali) gar Daugavpils–Viļņas dzelzceļu devās Daugavpils virzienā (vienlaikus Drujas virzienā no Opsas un Braslavas uzbruka 5. Leģionu kājnieku pulks).

Daugavpils aizsardzību organizēja un vadīja latviešu komunisti A. Daumanis. Viņa rīcībā bez minētās brigādes bija cietokšņa garnizons (500 durkļi, 12 lielgabali), igauņu padomju atsevišķā brigāde un 2. latviešu strēlnieku pulks (2 000 durkļi, 8 lielgabali), kas tikko bija ieradies no Pleskavas

¹⁰⁹ LCVA, f. 923, ap. 1, b. 1588, l. 11.

¹¹⁰ Lietuva. – 1919. – 31 rugpj.; Jaunākās Ziņas. – 1919. – 6. sept.; Brīvā Zeme. – 1919. – 11. sept.; Leščius V. Lietuvas kariomene Nepriklausomybes kovose 1918–1920. Monografija. – Vilnius, 2004. – 154–169 p.; Jankauskas V. Kario kelias. Generolas Kazimieras Ladiga nepriklausomybes kovose. – Vilnius, 2004. – 97–133 p.

¹¹¹ LVVA, 2575. f., 7. apr., 6. l., 397. lp.

frontes.¹¹² Sākotnējais poļu mērķis bija Līksnas upes līnijas ieņemšana aiz Daugavpils. Poļu trieciengrupas uzdevums bija ieņemt Kalkūnes dzelzceļa staciju un uzbrukt abiem (dzelzceļa un koka) tiltiem pār Daugavu. 27.–29. augustā nogurusī padomju 1. brigāde (1800 durkļu, 120 zobenu, 32 ložmetēji, 8 lielgabali) bez kaujas atkāpās no vecajām krievu Pirmā pasaules kara pozīcijām uz priekštilta nocietinājumiem Grīvā pie dzelzceļa tilta. 30. augustā plkst. 11.00 lietuviešu artilērija uzsāka Kalkūnes stacijas apšaudi, bet plkst. 16.00 lietuviešu 1. brigādes daļas ieņēma Grīvu un Ligiņiškus, apšaudot tiltus un Daugavpili aiz upes. 30. augusta pēcpusdienā tiltiem tuvojās arī poļu 6. Leģionu kājnieku pulka vienības, kopā ar lietuviešiem atklājot uguni pret padomju karaspēku. Sarkano armiju izglāba 2. padomju latviešu strēlnieku pulks, kas šajā dienā bija ie braucis no Pleskavas. Jau izkāpjot no vilciena Daugavpils stacijā, viens pulka karavīrs tika ievainots ar artilērijas lādiņa šķembu. Pulks ieradās 1. brigādes štābā netālu no koka tilta, kur saņēma pavēli pāriet tiltu un apturēt poļu un lietuviešu uzbrukumu. Latvieši sāka pretuzbrukumu brīdī, kad pāri tiltam lielā nekārtībā atkāpās pēdējie 1. brigādes karavīri no otra krasta. Tiltā atradās zem šautenju, artilērijas un bruņotā vilciena uguns, tādēļ, to pārejot, latviešiem bija lieli zaudējumi. Latvieši devās durkļu triecienā lietuviešiem un piespieda tos steigšus atkāpties. Pēc tam uzbrucēji sadalījās divās grupās – labējā grupa pēc lietuviešu padzišanas no Grīvas ieņēma arī Kalkūnes staciju un muižu. Tādējādi poļu rotas, kuras uzbruka priekštilta nocietinājumiem un tiltiem, izrādījās atšķeltas no saviem galvenajiem spēkiem. Tāpēc poļi pārgāja uzbrukumā Kalkūnei un ar bruņotā vilciena uguns atbalstu piespieda latviešus atstāt Kalkūni un ieņemt aizsardzību Grīvas ziemeļrietumu daļā un gar Lauceses upīti. Kreisā latviešu grupa padzina poļu 6. Leģionu pulka rotu no Grīvas un sasniedza mežu pie Smilšīnovkas (tag. Peski) dienvidrietumos no Grīvas, tomēr vakarā atkāpās uz kapsētu rajonu pie Grīvas. Šajā dienā latvieši bija saņēmuši gūstā 20 poļu karavīrus, ieguvuši 2 smagos ložmetējus, šautenes un municiju. Pateicoties latviešu panākumiem, Daugavpili tika sakārtoti divi aizbēgušie padomju strēlnieku pulki, kas tika piedalīti abām latviešu grupām. Cietokšņa grupa A. Daumaņa vadībā atradās priekštilta nocietinājumu fortā. Saskaņā ar 2. padomju latviešu strēlnieku pulka vēsturiskajā aprakstā sniegto informāciju poļu gūstekņi liecināja, ka katram karavīram par Daugavpils ieņemšanu esot apsolīta pudele degvīna un 500 cigarešu. Šajā dienā kaujas laikā bija palicis 30 kritušu poļu un lietuviešu. 31. augustā poļiem ar rezerves (77. kājnieku pulka) bataljonu izdevās nedaudz atspiest vienu padomju strēlnieku pulku un latviešus, taču vakarā latvieši prettrīcienā atkal visu atguva. Šīs dienas vakarā no Pleskavas frontes Daugavpili ieradās arī igauņu padomju divīzija, un 1. septembrī latvieši, 1. igauņu pulks un krievi atkal uzbruka. Pēc stundu ilgas cīņas latvieši atkal ieņēma Kalkūni, pēc tam 5 stundas to aizsargāja pret poļiem un lietuviešiem, bet vakarā atgriezās izejas pozīcijās, jo krievu pulki savas pozīcijas nebija noturējuši, arī cietokšņa grupa tās bija zaudējusi (tāpat igauņi šī iemesla dēļ nevarēja sasniegt savu mērķi – Skrudalienu). Latvieši 30. augusta–1. septembra kaujās bija zaudējuši 168 karavīrus (krituši, ievainoti un pazuduši bez vēsts), bet 7. septembrī latviešu pulku

¹¹² Encyklopedja Wojskowa. – T. II. – Warszawa, 1932. – S. 408–409.

frontē nomainīja 28. strēlnieku pulks. Latvieši tika nosūtīti uz Mogiļevu un no turienes – uz Dienvidkrieviju.¹¹³ Kopumā, tieši pateicoties 2. latviešu pulka un igauņu brigādes kaujas spējām, poļiem un lietuviešiem neizdevās pāriet tiltus un Sarkanajai armijai – noturēt priekštilta nocietinājumu fortu Grīvā, Grīvas pilsētu un nelielu priekšlauku dienvidos no pilsētas.

1919. gada 2. septembrī priekštilta nocietinājumu kaujas iecirkņa priekšnieks A. Daumanis, Daugavpils cietokšņa garnizona štāba priekšnieks un komisārs parakstīja pavēli par „baltpoļu un lietuviešu uzbrukuma atsišanu”. Tajā bija izteikta pateicība padomju karavīriem par 30. augusta–1. septembra kaujās parādīto varonību, kā arī izziņots, ka visi cietokšņa nocietinājumu atjaunošanas darbos nodarbinātie strādnieki skaitēs mobilizēti un, tāpat kā visas cietokšņa rajonā esošās personas, par pavēles neizpildīšanu tiks nodoti revolucionārajam tribunālam vai nošauti uz vietas.¹¹⁴

Poļu daļām dotā pavēle ieņemt Daugavpils cietoksni tika atcelta 3. septembrī, un sākās vairākus mēnešus ilgas pozicionālas ierakumu kaujas ar savstarpējām apšaudēm.¹¹⁵ Turklāt poļu un lietuviešu artilērija pastāvīgi apšaudīja pilsētu ar artilēriju (aizstāvji atbildēja ar lielgabaliem, kas bija nostādīti pilsētas tirgus laukumā, Sabiedriskajā dārzā un Odesas ielā; slimnīcas un pārsienamie punkti Daugavpilī bija pārpildīti).¹¹⁶ Arī Drisas (1. kavalērijas brigāde) un Krāslavas (5. Leģionu kājnieku pulks) iecirkņi poļiem neizdevās sasniegt plānoto. No 4. septembra notika asiņainas kaujas Krāslavas un Kaplavas rajonā. 10. septembra naktī pretuzbrukumā pārgāja Sarkanās armijas 15. armijas sevišķu uzdevumu pulks, kas sastāvēja pārsvarā no latviešiem, un citas daļas, pārraujot poļu aizsardzību 30 kilometru dziļumā. Tomēr 13. septembrī 5. Leģionu pulks slēdza sarkanarmiešiem atkāpšanās ceļu, nodedzinot Daugavas tiltu pie Krāslavas, un līdz 16. septembrim padomju spēki upes kreisajā krastā tika likvidēti (sevišķu uzdevumu pulks gan paspēja atkāpties uz labo krastu).¹¹⁷ Tādējādi kreisajā krastā Sarkanās armijas ricībā palika vienīgi priekštilta nocietinājumu forts Grīvā.

No 12. līdz 26. septembrim iecirkņi gar Daugavu no Liellašiem līdz Vjatai ieņēma 3. Leģionu divīzija un visa 1. Leģionu divīzija ar tai piekomandētajām daļām tika koncentrēta uzbrukumam Daugavpilij (astoņi bataljoni no 1., 6. un 5. pulka, trīs lauka un piecas smagās baterijas, sapieru rota, prožektoru vads,

¹¹³ Strauss A. 2. Latvju strēlnieku pulks revolūcijas cīņās//Latvju strēlnieku vēsture. – II sēj. – 2. daļa. – Strēlnieki Padomju Latvijā. Atmiņas un apraksti. – Maskava, 1934. – 285.–295. lpp.; Andersons E. Sacensība par Daugavpili. – 49. lpp.; Andersons E. Latvijas vēsture... – 557. lpp.; Borkiewicz A. Dzieje 1 – go pułku... – S. 259–272 (šeit teikts, ka “palīgā boļševiku 4. divīzijai ieradās latviešu–igauņu izlases brigāde”, kuras karavīri bijuši liela auguma, labi apgādāti, labprāt gājuši kaujā. Naga cepuru vietā nēsājuši zaļa auduma cepures); Skarbek E. Zarys historii wojennej 6-go pułku Legjonów. – Wilno, 1937. – S. 17 – 18; Latviešu strēlnieku vēsture (1915–1920). – Rīga, 1970. – 352. lpp.; Lietuva. – 1920. – 31 rugpj.

¹¹⁴ Социалистическая Советская республика Латвии в 1919 г. и иностранная интервенция. Документы и материалы. – Том 2. – Рига, 1960. – С. 326–327.

¹¹⁵ Borkiewicz A. Dzieje 1 – go pułku... – S. 277, 279.

¹¹⁶ Сегодня. – 1919. – 1919. – 25 сент.

¹¹⁷ Babiński K. Zarys historii wojennej 5 – go pułku piechoty Legjonów. – Warszawa, 1929. – S. 41 – 42; Gazeta Polska. – 1919. – 17 wrz.; Żołnierz Polski. – 1919. – 24 wrz.; Latviešu strēlnieku vēsture... – 353. lpp.

pontonu rota, divi bruņuvilcieni un 1. Tanku pulka 2. rota (kas galvenokārt sastāvēja no frančiem) ar 20 „Renault” tankiem, no kuriem akcijā, kas bija pirmā tāda mēroga operācija ar tanku piedalīšanos poļu–padomju kara gaitā, piedalījās 12 mašīnas¹¹⁸). Sākotnēji atkal bija paredzēts sasniegt Liksnas upi, taču pēc Antantes (pirmkārt, Anglijas) misiju iejaukšanās operācijas mērķis tika reducēts uz priekštilta forta ieņemšanu Grīvā un visu Daugavas tiltu iznīcināšanu. Bažas poļiem sagādāja arī iespējamā lietuviešu karaspēka reakcija, jo bija pamats domāt, ka lietuvieši poļu akcijas laikā centīsies ieņemt teritorijas, ko poļi uzskatīja par savām (savstarpējās attiecības šajā laikā bija ievērojami saasinājušās, un sikas nesaskaņas frontes līnijā turpinājās jau no septembra sākuma¹¹⁹). Uzbrukums sākās 27. septembrī plkst. 4.30, un tieši pirms tam poļu 1. Leģionu brigādes komandieris informēja Lietuvas armijas 1. brigādes štābu par gaidāmo akciju, aicinot nemēģināt uzbrukt poļiem no aizmugures. Vienlaikus plkst. 00.30 tajā pašā naktī uz 27. septembri poļi uzbruka lietuviešu 1. brigādes štābam un uz laiku aizturēja brigādes komandieri P. Ļatuku¹²⁰ (acimredzot lai šādi nodrošinātos pret lietuviešu darbību).

4. att.

Poļu tanks pie Daugavpils 1919. gada septembrī

Stāvokļa nopietnību un abu pušu līdzvainību savstarpējā konflikta padziļināšanā apliecina Lielbritānijas militārās misijas majora H. B. Moketa telegramma Lietuvas armijas daļu komandierim Daugavpils frontē (27. septembra vakarā H. B. Mokets atradās poļu 1. divīzijas štābā). Telegrammā viņš norādīja, ka poļi dodas uzbrukumā, lai ieņemtu nevis Daugavpili, bet

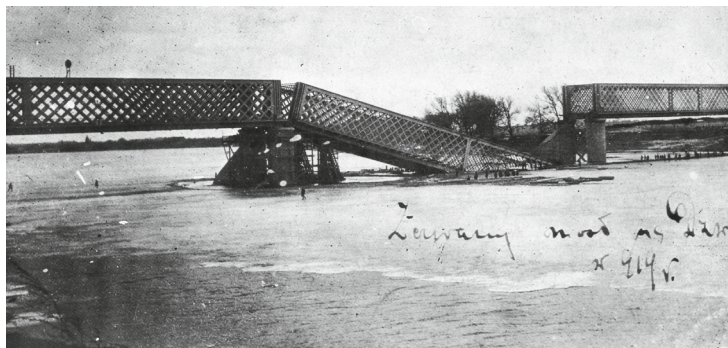
¹¹⁸ Piwoszczyk M. Zarys historii wojennej 1 – go pułku czołgów. – Warszawa, 1935. – S. 20–30; Jeżewski B. Udział czołgów w akcji pod Dźwińskiem//Przegląd Wojskowo – Techniczny. – T. V. – Zesz. 4. – 1929. – S. 738–748; Kochutnicki W. Przeszłość bojowa naszych czołgów w świetle krytyki//Przegląd Wojskowo – Techniczny. – T. IV. – Zesz. 6. – S. 243–249. Sīkāk sk.: Jēkabsons Ē. Polijas armijas kaujas ar Sarkanu armiju Ilūkstes apriņķī 1919. gada septembrī//Latvijas Kara muzeja gadagrāmata. – Rīga, 2000, – 46.–58. lpp.; Jēkabsons Ē. Latvijas un Francijas militārie sakari//Militārais Apskats. – 1995. – Nr. 1. – 79.–82. lpp.

¹¹⁹ Sīkāk sk.: Ē. Jēkabsons. Latvijas attiecības ar Lietuvu 1919.–1921. gadā//Latvijas Vēsture. – 1997. – Nr. 1. – 85.–91. lpp.

¹²⁰ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 16, l. 1, 10. P. Ļatuks bija pārņēmis 1. brigādes komandēšanu no K. Ladigas septembra sākumā.

vienīgi priekštilta nocietinājumus Grīvā. Tā kā akcija tiek veikta pret kopējo ienaidnieku, angļu majors pieprasīja lietuviešiem pārstāt apdraudēt poļu aizmuguri ar varbūtēju uzbrukumu (šajā laikā lietuvieši bija aizturējuši poļu muniācijas kolonnu).¹²¹

Neraugoties uz lieliem dzīvā spēka zaudējumiem un lielāko artilērijas uguns atbalstu līdzšinējā poļu–padomju kara gaitā, 27. septembrī fortu Grīvā ieņemt neizdevās. To izdarīja tikai 28. septembrī, iesaistot papildspēkus un tankus. 28. septembra naktī un dienā poļu sapieri uzspridzināja abus (dzelzceļa un koka) Daugavpils tiltus. Tādējādi poļu kontrolē atradās viss Daugavas kreisais krasts līdz fortam, no kura pozīcijas gar Daugavu līdz Kazimīrei bija ieņēmuši lietuvieši.

5. att.

Uzspridzinātais dzelzceļa tilts Daugavpili 1919. gadā¹²²

Kopumā augusta–septembra kaujās šodienas Latvijas teritorijā poļi zaudēja 13 virsniekus un 253 kareivjus. Tajā skaitā 1. Leģionu kājnieku pulks – 79 (kopā ar tiem, kas vēlāk mira no ievainojumiem), 5. Leģionu kājnieku pulks – 51, 6. Leģionu kājnieku pulks – 75, 1. smagās artilērijas pulks – 4, 1. sapieru bataljona rota – 2 un tanku rota – 1 kritušo. Turklāt 9. Leģionu kājnieku pulks pie Salienas zaudēja 41 kritušo.¹²³ Lietuviešu 1. brigādes 1. kājnieku

¹²¹ Turpat, l. 17.

¹²² O niepodległość i granice 1914–1921. – Warszawa, 1990. – S. 153.

¹²³ K.L. Historia pulków i bataljonów saperów w latach 1918–1928//Przegląd Wojskowy – Techniczny. – T. IV. – Zesz. 6. – 1928. – S. 345–346, 406–407; Wejtko T. Zarys historii wojennej 3-go pułku saperów wileńskich. – Warszawa, 1932. – S. 5; Polska w pierścieniu prób i ognia. Rok 1918–1926. – Warszawa, 1933. – S. 139 (šeit norādīts, ka 27.–28. septembra kaujās poļi zaudēja 123 kritušos un 371 ievainoto); Babiński K. Zarys historii... – S. 42; Pomarański S. Zarys historii wojennej 1-go pułku piechoty Legionów. – Warszawa, 1931. – S. 54–56; Szatner Z. Zarys historii wojennej 9-go pułku piechoty Legionów. – Warszawa, 1928. – S. 15–16; Skarbek E. Zarys historii... – S. 19 (vēlāk pulka karogā tika ierakstīts “Dyneburg 27 IX 1919”); Lewicki R. Zarys historii wojennej 1-go pułku artilērijai polowej Legionów. – Warszawa, 1929. – S. 25; Zaufał W. Zarys historii wojennej 3-go pułku artilērijai ciężkiej im. króla Stefana Batorego. – Warszawa, 1930. – S. 12–13; Herzog S. Historia wojenna 5 pułku artilērijai ciężkiej. – Warszawa, 1930. – S. 31 (par bijušā 1. smagās artilērijas pulka 1. divizionu); Centralne Archiwum Wojskowe (turpmāk: CAW), 400. 1. 495 (Piotrowski K. 6. p. p. Leg. Epizod bojowy z walk o Dźwińsk we wrześniu 1919 r.), 1893 (Riebert J. Przebieg bitwy pod Dyneburgiem w miesiącu wrześniu 1919 roku); Nasz Kraj. – 1919. – 2 paźdz.; Żołnierz Polski. – 1919. – 26 list.

pulkā Zarasu–Kalkūnes operācijā līdz 5. septembrim bija 1 kritis virsnieks, 12 krituši un 9 bez vēsts pazuduši kareivji. Daudz upuru bija arī Viļņas un Ukmerģes bataljonā. 2. brigādē – 2 krituši virsnieki un 20 kareivji, ievainoti 6 virsnieki un 115 kareivji, bez vēsts pazuduši 17 kareivji. Operācijas laikā abas puses bija spiestas zināmā mērā sadarboties pret kopējo ienaidnieku – Sarkanu armiju. Tomēr poļu un lietuviešu savstarpējās attiecības bija ļoti piesardzīgas, abas puses centās ieņemt pēc iespējas lielākas teritorijas, vienlaikus pat nodrošinoties pret varbūtēju otras puses rīcību. Pagaidām tās vēl nekļuva atklāti naidīgas, un pēc tam, kad lietuviešu 1. brigādes komandieris bija ticies ar poļu 1. Leģionu brigādes komandieri Lauceses muižā (poļu brigādes štābā), lietuvieši pat atdeva poļiem poļu karavīru pamestos ieročus, kas bija nonākuši lietuviešu rokās, kad notika kaujas par Kalkūni. Pēc tam saskaņā ar lietuviešu vēsturnieku viedokli „kādu laiku attiecības ar poļiem bija normālas, kaut arī bija skaidri saskatāma poļu vēlēšanās pārvaldīt Kalkūni un Turmantu”.¹²⁴

Turpmākajās dienās pēc forta ieņemšanas poļu 1. Leģionu divīziju pie Daugavpils nomainīja 3. Leģionu divīzijas daļas (23. kājnieku pulks), kas kopā ar 7., 8. un 9. Leģionu kājnieku pulku iesaistījās pozicionālā cīņā. Nomainītā divīzija pagaidām tika atvilkta uz aizmuguri atpūtai un papildināšanai.¹²⁵

Latvijas prese kaujas pie Daugavpils apgaismoja fragmentāri un dažkārt kļūdaini (piemēram, ziņojot par Daugavpils krišanu poļu rokās un Grīvas ieņemšanu 29. septembrī, kaut gan faktiski tā tika ieņemta agrāk), tomēr bija jūtama dzīva interese par notiekošo šajā frontes sektorā.¹²⁶

Līdz ar to aktualizējās un pastiprinājās Latvijas puses bažas par Daugavpils valstisko piederību. Tādēļ Z. Meierovics, mierinādams sabiedrisko domu un balstoties arī uz K. Zariņa apliecinājumiem, 7. oktobrī uzsvēra, ka Daugavpils kreisā krasta nocietinājumu ieņemšana notikusi saskaņā ar vienošanos starp Latvijas un Polijas valdību un ka uz abu valstu labajām attiecībām tas iespaidu neatstās.¹²⁷ Ņemot vērā šos apstākļus, Latvijas valdība faktiski nereaģēja uz Lietuvas delegācijas izteikto kārtējo lūgumu pēc atbalsta. Šis lūgums bija izteikts 4. septembrī Parīzē un pamatots ar apgalvojumu par Polijas mēģinājumu „atdalīt Lietuvu no pārējām Baltijas valstīm” un atjaunot Poliju „vēsturiskajās” robežās („Lietuvā Polijas armija neievēro demarkācijas līniju un uzsāk virzienu pret Kauņu un tālāk uz Baltijas jūru”).¹²⁸

Bermontiāde

¹²⁴ Leščius V. Lietuvos kariuomene... – 172–174 p.

¹²⁵ Witkowski S. Zarys historji wojennej 23-go pułku piechoty. – Warszawa, 1928. – S. 13; Markiewicz F. Zarys historji wojennej 7-go pułku piechoty Legionów. – Warszawa, 1928. – S. 11; Targowski M. Zarys historji wojennej 8-go pułku piechoty Legionów. – Warszawa, 1928. – S. 18.

¹²⁶ Jaunākās Ziņas. – 1919. – 17. sept., 2., 3. okt.; Latvijas Sargs. – 1919. – 27. sept.; Brīvā Zeme. – 1919. – 2., 3., 4. okt.; Baltijas Vēstnesis. – 1919. – 2., 7. okt.

¹²⁷ Jaunākās Ziņas. – 1919. – 8. okt.

¹²⁸ LVVA, 2575. f., 7. apr., 6. l., 393. lp.

1919. gada septembrī visā Baltijas telpā priekšplānā izvirzījās vāciski krieviskās Rietumkrievijas brīvprātīgo armijas problēma.¹²⁹ Šī armija bija izveidota Latvijas un Lietuvas teritorijā, un to vadīja P. Bermonts. Bija skaidrs, ka bijušā vācu karaspēka un arī monarhistiski noskaņoto krievu darbība var apdraudēt ne tikai jaunās Baltijas valstis, bet arī Poliju. Polijas vadošie politiķi šajā laikā joprojām nebija atmetuši cerību panākt Lietuvas piekāršanos abu valstu federācijas jautājumā, lai gan lietuvieši konsekventi pauda noraidošu nostāju šajā jautājumā. Lietuva atdala Poliju no pārējām Baltijas valstīm, kā arī varēja teorētiski veidot „tiltu” starp Polijai naidīgo Vācijas un Padomju (vai jebkuru citu) Krieviju, vienlaikus pilnībā slēdzot Polijai pieeju tās potenciālajiem sabiedrotajiem – Latvijai un Igaunijai – un tādējādi radot reālus draudus arī pašas Polijas valsts drošībai.¹³⁰

Jau augusta vidū Polijas Ārlietu ministrijā tika domāts par iespējamo “katastrofu”, ko var izraisīt vācu un krievu spēku darbība Latvijā un Lietuvā. 23. augustā Polijas Kara lietu ministrija, aizbildinoties ar tehniskiem sarežģījumiem, informēja Krievijas Ziemeļrietumarmijas (N. Judeņiča) pārstāvi šajā valstī, ka Polijas teritorijā tiek apturēta brīvprātīgo vervēšana un nosūtīšana uz krievu „baltajām” armijām ziemeļos (šajā laikā lielākā daļa krievu karavīru, galvenokārt bijušo kara gūstekņu, kas tika sūtīti no Vācijas un Polijas uz Judeņiča armiju cauri Latvijai, tika aizturēti Jelgavā un iekļauti Bermonta karaspēka daļās). Augusta beigās poļu Ģenerālštābs sāka apsvērt iespēju sākt karadarbību pret Bermonta armiju. Septembrī poļu virspavēlniecība karaspēkam izstrādāja instrukciju šādai akcijai. Pret vācu un krievu monarhistisko spēku apvienošanu Baltijā bija arī Polijas nacionāldemokrāti,¹³¹ jo visas Baltijas iekļaušana Krievijā apdraudētu arī tās Lietuvas un Baltkrievijas zemes, kurām, pēc viņu domām, vajadzēja kļūt par Polijas sastāvdaļu.¹³² Turklāt 1919. gada rudenī poļu politiskajās aprindās pakāpeniski attīstījās koncepcija par Krievijas draudu novēršanu no sevis un mazinājās „federācijas idejas” iespajds (kaut arī minētais termins vēl zināmu laiku tiks izmantots poļu politiķu retorikā, šķiet, turpmāk ar to tiks domāta nevis „daudztautu” valsts, kas izveidota pēc viduslaiku un jauno laiku parauga, bet gan cieša militārpolitiska valstu savienība). Tagad poļu presē arvien noteiktāk parādījās prasība atbalstīt arī to valstu neatkarību, kuras izveidojās ziemeļos no Polijas–Lietuvas valsts 1772. gada robežām. Turklāt arvien izteiktāk tika argumentēta Polijas saimnieciskā sadarbība vai „kopība” ar Lietuvu, Latviju, Ukrainu un Baltkrieviju.¹³³

Latvijā un Lietuvā esošo vācu-krievu spēku vadības pakāpeniskā nostāšanās arvien noteiktākās provāciskās pozīcijās izraisīja Antantes

¹²⁹ Sīkāk sk.: Jēkabsons Ē. Latvijas diplomātija Bermonta uzbrukuma laikā 1919. gada rudenī// Militārais Apskats. – 1994. – Nr. 2. – 73.–82. lpp.

¹³⁰ Okulicz P. Koncepcja międzymorza. – S. 84.

¹³¹ Sk., piemēram, nacionāldemokrātu laikrakstu “Gazeta Polska”. – 1919. – 4 paǒdz.

¹³² Juzwenko A. Postawa Polski... – S. 571, 576; Łukomski G., Polak B. W obronie Wilna, Grodna i Mińska. Front Litewsko – Białoruski wojny polsko – bolszewickiej 1918–1920. – Koszalin – Warszawa, 1994. – S. 57.

¹³³ Okulicz P. Koncepcja międzymorza. – S. 82.

lielvalstu, īpaši Lielbritānijas, augošu neapmierinātību un bažas. Reģionā vienīgo reālo spēku, kurš būtu spējīgs ātri panākt vācu karaspēka atgriešanos Vācijā, Antante saskatīja Polijas armijā. Savukārt Polijas valdības apsvērumus šajā situācijā konstatē vēsturnieks T. Palušiņskis: Polijas valdībai konflikts Baltijā varēja kļūt izdevīgs ne tikai tāpēc, lai atrisinātu vācu karaspēka problēmu, kas bija bīstama Polijas valstij, bet arī lai īstenotu plašākus politiskos mērķus, jo Bermonta uzbrukums Kauņai dotu pamatojumu poļu karaspēka iesaistīšanai karadarbībā Lietuvā un tādejādi galīgi izšķirtu konfliktu ar Lietuvu par labu Polijai, un Lietuva pakļautos Polijai. Turpretī Bermonta uzbrukums Rīgai ļautu politiski un militāri piesaistīt sev Latviju. Briti izvirzīja priekšlikumu izmantot pret vācu karaspēku Baltijā Polijas armiju. Viņi to izteica pēc apspriešanās ar Polijas pārstāvi Parīzē un viņa formālas piekrišanas (gan izvirzot ļoti augstas pretprasības par Polijas rietumu robežas nodrošināšanu un materiālām kompensācijām). 15. septembrī Antantes Augstākā Padome Parīzē pieņēma lēmumu par Polijas armijas iesaistīšanu problēmas risināšanā ar noteikumu, ka Polija tādejādi nemēģinās iejaukties Lietuvas iekšējās lietās. Tomēr, tā kā I. Paderevskis bija izvirzījis pretprasības un Lietuvas puse kategoriski atteicās izlaist poļus cauri savai teritorijai, 17. septembrī padome savu iepriekšējo lēmumu atcēla.¹³⁴ Taču J. Pilsudskis neatmeta domu par bruņotas akcijas iespējamību.¹³⁵ Vēl 29. septembrī viņš vēstulē I. Paderevskim uzsvēra, ka uzskata Bermonta armijas jautājuma atrisināšanu par svarīgāko Polijas ārpolitikas uzdevumu, jo šie spēki apdraud arī Poliju.¹³⁶ 22. septembrī Parīzes Miera konferencē notika neoficiāla Latvijas un Polijas delegācijas pārstāvju tikšanās, kuras laikā tika saskaņota principā vienota nostāja pret vācu-krievu spēku darbību Ziemeļos. Tomēr poļiem neizdevās iegūt no latviešiem tiešu piekrišanu poļu karaspēka izmantošanai pret vācu spēkiem Baltijā. Latvijas delegācijas sekretārs O. Grosvalds pēc sarunas secināja, ka gadījumā, ja poļiem "tiešām nav nekādu imperiālistisku nodomu [...], tad viņi var būt mums spēcīgs atbalsta punkts [...]".¹³⁷ Savukārt Latvijas delegācijas vadītājs Parīzes Miera konferencē J. Seskis 3. oktobrī ieradās uz pārrunām pie nacionāldemokrāta, Polijas delegācijas ģenerālsekretāra vietnieka J. Bartoševiča, kurš bija ļoti "rezervēts un uzmanīgs". Tomēr arī viņš atzina, ka par galveno Polijas ienaidnieku uzskata Vāciju (līdz ar to – arī Bermonta spēkus, kā arī Ukrainu un Lietuvu, kuras īstenojot "provācisku" politiku) un vēlas "sniegt draudzīgu roku Latvijai".¹³⁸

Septembrī un oktobra sākumā gandrīz visa Polijas prese izturējās labvēlīgi pret Latviju un Igauniju. Īpaši ar to izcēlās valdībai tuvu stāvošā dienas avīze "Gazeta Polska". 20. septembrī šīs avīzes žurnālists T. Svencickis rakstīja, ka līdz ar Daugavpils ieņemšanu nodibināsies sakari ar Polijai draudzīgo Latviju. Gan ar Latviju, gan Igauniju Polijai nekad nebūšot domstarpību, bet

¹³⁴ Paluszyński T. Walka o niepodległość Lotwy 1916–1921. – S. 237–238.

¹³⁵ Łossowski P. Stosunki polsko – litewskie... – S. 180.

¹³⁶ Historia dyplomacji polskiej. Tom IV 1918–1939/Red. P. Łossowski. – Warszawa, 1995. – S. 125.

¹³⁷ Paluszyński T. Walka o niepodległość Lotwy 1914–1921. – S. 278; Kiewisz L. Sprawy łotewskie w bałtyckiej polityce Niemiec w latach 1914–1919. – Poznań, 1970. – S. 211.

¹³⁸ LVVA, 6033. f., 1. apr., 19. l., 24. lp.; Seskis J. Latvijas valsts izcēšanās... – 286. lp.

sadarboties liek nepieciešamība stāties pretī iespējamiem Vācijas un Krievijas agresīvajiem nolūkiem. Savukārt 3. oktobrī avīze tieši atzina, ka Daugavpili var apvienoties Polijas un Latvijas bruņotie spēki, lai kopīgi cīnītos pret “krieviski vāciskajām briesmām”, kas apdraud abas valstis.

Polijas valdības nostāju skaidri izteica J. Pilsudskis, septembra beigās paziņojot, ka Polija gaida “tuvāko prūšu militarisma triecienu Baltijā”. Vēstulē Polijas premjerministram I. Paderevskim viņš rakstīja: „Personiski tomēr uzskatu, ka no visām mūsu lietām šī [Baltijas valstu stāvokļa lieta] mums ir vissvarīgākā, jo draud mums ar vislielākajām briesmām. Tur, ziemeļos, šobrīd ir sakoncentrējušies visi „vecā” [Vācijas] režīma centieni, pagaidām tas spēlē dubultu spēli attieksmē pret Krieviju, no vienas puses atbalstot lieliniekus viņu cīņā pret Poliju, no otras – gatavojot monarhijas restaurāciju pašā Krievijā.” 8. oktobrī britu laikraksta “Times” korespondentam J. Pilsudskis izteicās, ka šajā brīdī par bīstamāko uzskata Bermonta spēku darbību Polijas armijas kreisajā spārnā. To mērķis esot monarhijas atjaunošana Vācijā. J. Pilsudskis noraidīja iespēju, ka vāciešiem atstājot Baltiju, tur triumfētu lielinieciņš, jo tas esot “tīri krieviska slimība” un nevar nostiprināties zemēs, kur sabiedriskā iekārta nav “krieviska” (acīmredzot cilvēka vērtības traktējuma un citā ziņā – *Ē. J.*). Gadījumā, ja vācieši paliktu Baltijā, J. Pilsudskis paredzēja viņu nenovēršamo sadursmi ar Poliju, jo tur, “kur sastopas divi spēki, tiem ir vai nu jāsavienojas, vai savstarpēji jācīnās, bet mēs negribam savienoties ar vāciešiem”. Sākoties Bermonta spēku uzbrukumam, tieši Latvija varēja novērst tiešus Krievijas un Vācijas sakarus ziemeļos.¹³⁹

Arī Latvijas puses nostāja ārējo apstākļu iespaidā šajā laikā bija Polijai īpaši labvēlīga (Lietuvas nostāja poļiem bija naidīga). “Jaunākās Ziņas” 22. un 23. septembrī publicēja interviju ar Polijas armijas rotmistru S. Prusu-Boguslavski, kurš atradās Rīgā un popularizēja visu Baltijas valstu savienības ideju (ar Polijas piedalīšanos tajā). Viņš uzsvēra Polijas gatavību atbalstīt Latviju ar izejvielām un kā vienu no stabilu sakaru nodibināšanas priekšnoteikumiem minēja savstarpējas satiksmes noregulēšanu, kas kļūs iespējama pēc Daugavpils atbrīvošanas (abu valstu bruņotos spēkus šajā laikā vēl atdalīja Lietuvas armijas ieņemtās teritorijas josla Ilūkstes apriņķī).¹⁴⁰

4. oktobrī uz Rīgu no Viļņas bija atlidojis A. Luce-Birks ar oficiālu Polijas Ārlietu ministrijas uzdevumu uzlūgt Latvijas, Igaunijas un Somijas zinātniekus uz Viļņas Universitātes atklāšanu, kā arī pagaidām aizvietot Polijas pilnvaroto pārstāvi Latvijā, bet no 6. oktobra – arī Igaunijā iecelto B. Boufalu, kurš kopā ar diplomātiskās misijas sekretāru J. Baļiņski 30. septembrī bija devies uz Latviju pa jūras ceļu. Turklāt viens no A. Lucas-Birka galvenajiem patiesajiem uzdevumiem bija arī informācijas iegūšana par Bermonta komandētā vācu-krievu karaspēku Latvijā un sevišķi Lietuvā.¹⁴¹

¹³⁹ Piłsudski J. Pisma zbiorowe. – T. V. – Warszawa, 1937. – S. 108 – 111 (“Times” interviju publicēja 16. oktobrī); Okulicz P. Koncepcja międzymorza. – S. 91.

¹⁴⁰ Jaunākās Ziņas. – 1919. – 22., 23. sept. (interviju ar saviem komentāriem atreferēja Lietuvas prese. – Lietuva. – 1919. – 3 sp.); Ceļotāji uz Poliju 1919. gada vasarā brauca cauri Jelgavai un Tiltzītei. Rudenī kļuva iespējama satiksme uz dzelzceļa Čarnibruda–Eglaine cauri Lietuvai, tomēr lietuvieši to dažādi traucēja. Oficiālie un neoficiālie Polijas pārstāvji 1919. gada otrajā pusē izmantoja gaisu un jūras satiksmi. – Brīvā Zeme. – 1919. – 6. sept.; Latvijas Sargs. – 1919. – 13. nov.; LVVA, 1313. f., 1. apr., 35. l., 75. lp.

Poliskās Viļņas Universitātes atklāšana, uz kuru tagad tika uzaicināti latvieši, poļiem un viņu nacionālpolitiskām ambīcijām bija īpaši svarīga. To plašākā nozīmē izteica valdības laikraksts „Rząd i Wojsko” vēl septembrī: „Šai universitātei jāklūst par zinātnes un kultūras centru. Uz to ir jātiecas visām tautām, kuras drīzumā atradīsies Polijas iespaidā, vispirms kulturālā orbītā. Ukrainiešiem, baltkrieviem, lietuviešiem, latviešiem šeit ir jāmeklē gaisma.”¹⁴² A. Luce-Birks Rīgā tikās ar Z. Meierovicu, aicinot nosūtīt uz Viļņas Universitātes atklāšanu zinātniekus un liekot noprast, ka tie varētu būt cilvēki ar plašām pilnvarām runāt arī par abu valstu turpmāko politisko un militāro sadarbību. Z. Meierovics bija uzņēmis priekšlikumu ar “zināmu apjukumu”, jo, kā bija informēts arī pats A. Luce-Birks, Baltijas valstu konferencē Tērbatā septembrī Latvija bija noraidījusi Lietuvas prasību pārējām dalībvalstīm (arī Igaunijai un Somijai) atbalstīt Grodņas un Suvalku pievienošanu Lietuvai, taču neoficiāli piekritusi atbalstīt lietuviešu pretenzijas uz Viļņu. (Patiesībā jau no 1919. gada Latvijas puse šajā jautājumā bija ļoti piesardzīga. To atsevišķos gadījumos kāda no iesaistītajām pusēm varēja pārprast. Iespējams, tas noticis arī šajā gadījumā – *Ē. J.*) Tāpēc no Latvijas ārēji stingrās neitrālās nostājas viedokļa Polijas un Lietuvas strīdā par Viļņu oficiālas delegācijas nosūtīšana nebija iespējama. Tomēr Z. Meierovics diplomātiski atklāja, ka poļi bija radījuši iegānu, lai noraidījuma varbūtējās sekas neietekmētu attiecības ar Poliju. Tās šajā laikā bija sevišķi būtiskas. Sarunā ar A. Luci-Birku viņš lika noprast, ka Latvijas puse ir nedaudz aizvainota par to, ka Latvijas Augstskolas atklāšanā 28. septembrī nepiedalījās Polijas pārstāvji, lai gan bija nosūtīts ielūgums. Vienlaikus Z. Meierovics, acīmredzot reāli novērtējot situāciju, tomēr informēja sarunu biedru, ka tuvākā laikā uz Viļņu dosies Tautas Padomes locekļa J. Zālīša vadīta delegācija, kurai būs arī uzdevums piedalīties universitātes atklāšanā. Z. Meierovics pamatā atbalstīja A. Lucu-Birku priekšlikumu par varbūtējo abu valstu savienību pret Bermontu ar nosacījumu, ka tajā jāpiedalās arī Lietuvai, un piedāvāja Latvijas starpniecību Polijas un Lietuvas konflikta risinājumā. 7. oktobrī A. Luce-Birks devās uz Tallinu,¹⁴³ bet dienu pirms tam – 6. oktobrī – Z. Meierovics, runājot Tautas Padomē par valsts ārpolitiku un savienības nepieciešamību starp Latviju, Igauniju, Lietuvu un Somiju, izteica pārliecību, ka tiks novērstas Lietuvas un Polijas savstarpējās nesaskaņas un savienībai pievienosies arī Polija. Ministrs uzsvēra, ka tāda ir Latvijas valdības vēlme – “radīt lielāku sienu starp Vāciju un Krieviju vēl vairāk uz dienvidiem”, jo “Krievijas un Vācijas ūnija Polijai nav mazāk bīstama kā mums. Polija kā daudz stiprāka valsts ar vecām tradīcijām, ar noorganizētu valsts aparātu ir šinī brīdī visstiprākā arī militārā ziņā starp tiem, kuriem vajadzēs aizsargāties pret Krievijas-Vācijas apvienību”.¹⁴⁴

Šajā laikā Latvijas valdībai jau bija pilnībā skaidrs, ka konflikts ar Bermonta spēkiem nav izbēgams. Tā kā frontē notika galveno Latvijas armijas

¹⁴¹ Skrzypek A. Związek... – S. 38, 40; Skrzypek A. Stosunki polsko - lotewskie 1918–1939. – S. 23; AAN, Kod, t. 2, k. 79; Okulewicz P. Koncepcja międzymorza. – S. 85.

¹⁴² Turpat. – S. 80.

¹⁴³ AAN, Akta L. Wasilewskiego, t. 41, k. 19, 23. No Tallinas A. Luce-Birks 10. oktobrī ieradās Helsinkos, no kurienes 12. oktobrī atgriezās Igaunijas galvaspilsētā.

¹⁴⁴ Cielēns F. Laikmetu maiņā. Atmiņas un atziņas. – 3. grām. – Stokholma, 1998. – 71.–72. lpp.

spēku koncentrācija pret Sarkano armiju, bija steidzami vajadzīgi sabiedrotie. Sakarā ar notikumu straujo attīstību Bermonta karaspēka dislokācijas vietās, jau 5. oktobrī¹⁴⁵ uz Poliju un Lietuvu devās Tautas Padomes locekļa un bijušā apsardzības ministra J. Zāliša vadītā delegācija, kurā bija arī Tirdzniecības un rūpniecības ministrijas Tirdzniecības departamenta direktors A. Launags, kapteinis M. Hartmanis (29. oktobrī viņu apstiprināja par militāro pārstāvi Polijā¹⁴⁶), Tautas Padomes sekretāra biedrs S. Kambala un Ārlietu ministrijas pārstāvis J. Grišāns (abi pēdējie, būdami Latgales latvieši, mācēja runāt poliski¹⁴⁷). Polijā delegācijai pievienojās K. Spāde, kurš tur bija ieradies vēl kopā ar K. Zariņu un palicis, kārtojot ekonomiskas sadarbības jautājumus (K. Spāde atgriezās Rīgā tikai decembrī).¹⁴⁸

6. oktobrī Latvijas armijas virspavēlnieks D. Simansons šifrētā telegrammā pilnvaroja M. Hartmani lūgt Polijas armijas vadību atklāt karadarbību pret Bermonta daļām, kas “virzās no Kurzemes un Lietuvas ziemeļaustrumu virzienā”.¹⁴⁹ 7. oktobrī delegācija iebrauca Viļņā,¹⁵⁰ bet 8. oktobrī sākās Bermonta spēku uzbrukums Rīgai, un drīzumā tie bija ieņēmuši Pārdaugavu. 10. oktobrī plkst. 11.00 K. Ulmanis telegrafēja no Ropāžiem uz Rīgu, ka nosūtīts lūgums pēc militāras palīdzības uz Tallinu un tiek gatavots līdzīgs lūgums nosūtīšanai uz Viļņu (lai panāktu “Polijas un Baloža¹⁵¹ spēku savienošanos”).¹⁵² Tomēr Igaunijā izdevās panākt vienīgi divu bruņuvilcienu pagaidu atsūtīšanu uz Rīgu, bet par lielāku palīdzību igauņi izvirzīja nepieņemamas teritoriālas prasības.¹⁵³

Tādējādi delegācija Viļņā saņēma plašas pilnvaras. Tūlīt pēc atbraukšanas tā tikās ar J. Pilsudski un Ārlietu ministrijas valsts apakšsekretāru V. Skšiņski, kurš apstiprināja galveno, ko Latvijas puse vēlējās dzirdēt – ka Polijai nav pretenziju uz Latgali. Savukārt J. Pilsudskis uzsvēra, ka Polija labprāt palīdzēs Latvijai, ja Lietuva piekritis izlaist cauri savai teritorijai poļu karaspēku. Latvijas delegācijai poļu priekšlikumi šķita pieņemami arī no Lietuvas redzes viedokļa. Zināmā mērā to apliecināja 13. oktobra paziņojums ārvalstu pārstāvjiem Varšavā. Paziņojumā Polija apņēmas nepārkāpt demarkācijas līniju ar lietuviešiem un dot iespēju Lietuvas armijai koncentrēt spēkus pret Bermonta daļām.¹⁵⁴ Galu galā šajā brīdī Bermonta militārpolitisko mērķu radītās briesmas arī Polijai lika mainīt tās plānus attiecībā pret

¹⁴⁵ Pirms tam Z. Meierovics A. Lucem-Birkam kā delegācijas izbraukšanas laiku minēja 10. oktobri. – AAN, Akta L. Wasilewskiego, t. 41, k. 19.

¹⁴⁶ LVVA, 5601. f., 1. apr., 1828. l., 4. lp. Kopš 1920. gada 1. februāra viņa („kara pārstāvniecības”) rīcībā Varšavā bija arī no 3. Jelgavas kājnieku pulka piekomandētie kareivji Vilhelms Spariņš un Jēkabs Kazens, kā arī latvietis Aleksandrs Legzdiņš, kas bija brīvprātīgi pārnācis no dienesta poļu žandarmērijā. – LVVA, 3601. f., 1. apr., 469. l., 249. lp.

¹⁴⁷ Nasz Kraj. – 1919. – 9. paǒdz.

¹⁴⁸ LVVA, 2574. f. 3. apr., 17. l., 507. lp.; Jaunākās Ziņas. – 1919. – 7. okt., 24. dec.; Latvijas Sargs. – 1919. – 26. okt.

¹⁴⁹ LVVA, 6033. f., 1. apr., 406. l., 1. lp.

¹⁵⁰ Gazeta Warszawska. – 1919. – 7. paǒdz.

¹⁵¹ Jānis Balodis šajā laikā vēl bija Kurzemes divīzijas komandieris, bet 1919. gada 16. oktobrī tika iecelts par armijas virspavēlnieku.

¹⁵² LVVA, 6033. f., 1. apr., 406. l., 4. lp.

¹⁵³ Turpat, 1313. f., 1. apr., 35. l., 35. lp.

Lietuvu (turklāt Bermonta panākumu gadījumā tieši Lietuva varēja kļūt par iecerēto „tiltu”, kas savieno Krieviju un Vāciju. Latvijas delegācija 11. oktobrī piedalījās arī poliskās Viļņas Universitātes atklāšanā (šī augstskola bija nosaukta karaļa Stefana Batorija vārdā) un centās iepazīstināt daudzus viesus ar patieso stāvokli Latvijā.¹⁵⁵ Faktiski šo brīdi var uzskatīt par pirmo, bet ne pēdējo reizi, kad Latvija pārkāpa savu oficiālā līmenī deklarēto neitralitāti Polijas un Lietuvas strīdā par Viļņu.

Pēc sarunām Viļņā J. Zālītis bija noskaņots optimistiski. 13. oktobrī viņš ziņoja uz Rīgu, ka Polijas valdībā palīdzības jautājums Latvijai izšķirts labvēlīgi, un solīja darīt visu, lai “visdrīzākā laikā dabūtu Latvijas armijas karavīriem ciņubiedrus”. Tajā pašā dienā J. Zālītis devās uz Kauņu, kur, pēc viņa domām, nāksies “ļoti noteikti uzstāties”, jo poļu–lietuviešu attiecībās “ir sarežģīti apstākļi, kurus mēģināsim no savas puses labot”.¹⁵⁶ Kopumā J. Zālīša delegācijas darbs un tam īpaši labvēlīgie apstākļi (Bermonta radītie draudi) pavēra ceļu Latvijas un Polijas noteiktas tuvināšanās procesam.

Fakts, ka 13. oktobrī no Latvijas uz Lietuvu un Poliju devās arī pats ārlietu ministrs Z. Meierovics, liecina, cik lielu nozīmi šajā laikā varbūtējai Polijas un Lietuvas militārai palīdzībai piešķīra Latvijas valdība. Pārnakšņojis Pļaviņās (šeit viņš no Kurzemes divīzijas komandiera J. Baloža ieguva informāciju, kas bija nepieciešama sarunām Polijā), 14. oktobrī Z. Meierovics cauri lietuviešu karaspēka ieņemtajai Eglainei Ilūkstes apriņķī (šeit lietuviešu karaspēks sarīkoja viņam godpilnu pavadīšanu ar kara orķestra piedalīšanos)¹⁵⁷ un Panevėžai ieradās Kauņā (sava adjutanta, Lietuvas diplomātiskā pārstāvja Rīgā J. Šļūpa un militārā pārstāvja V. Natkeviča pavadībā¹⁵⁸), kur jau atradās J. Zālītis un pārējie delegācijas pārstāvji. Delegācija tikās ar vairākiem Lietuvas politiķiem, arī ar prezidentu A. Smetonu. Lietuvas armijas daļas šajā laikā tika koncentrētas pret Bermonta spēkiem, par ko Z. Meierovics 15. oktobrī ziņoja uz Rīgu, izsakot cerību, ka iespējama “mūsu sabiedroto pavairošana ar Lietuvas un Polijas spēkiem”.¹⁵⁹ Tomēr konkrētus solījumus Lietuvas puse nedevisa, bet izlaist cauri savai teritorijai poļu karaspēku kategoriski atteicās, “kamēr netiks noregulētas politiskās lietas”.¹⁶⁰ Lietuvieši aizbildinājās ar nevēlēšanos nonākt konfliktā ar vācu karavīriem, kas atradās Bermonta spēkos un gribēja atgriezties dzimtenē, un neievēroja Z. Meierovica iebildumus par vāciešu reakcionāro noskaņojumu. 17. oktobrī Lietuvas valdības loceklis V. Čarnecks valdības sēdē atzina, ka Latvijas delegācija Kauņā uzņemta “vēsi”.¹⁶¹ Lietuvas nostāja bija izskaidrojama ar valsts sarežģīto stāvokli.

¹⁵⁴ Документы и материалы... – 356 стр.; Brīvā Zeme. – 1919. – 26. okt.; Kurjer Lwowski. – 1920. – 13 luty; Pobóg – Malinowski W. Najnowsza historia... – S. 191.

¹⁵⁵ Latvijas Sargs. – 1919. – 31. okt.

¹⁵⁶ LVVA, 6033. f., 1. apr., 22. l., 1.–2. lp.

¹⁵⁷ Petruītis J. Mūsu žygiai. Atsiminimai iš kovu su bolševikas ir bermontininkais. – B. v., b. m. – 182–183 p.; Balodis J. Ģenerāļa Jāņa Baloža atmiņu burtnīcas//Neatkarīgā Rīta Avīze. – 1997. – 22. febr.

¹⁵⁸ Lietuva. – 1919. – 15 spālis.

¹⁵⁹ Turpat, 1313. f., 1. apr., 35. l., 23. lp.

¹⁶⁰ Gazeta Warszawska. – 1919. – 21 paźdz.

Attiecības ar ievērojami spēcīgāko Poliju bija saspīlētas teritoriālo domstarpību dēļ, bet Rietumlietuvā Bermonta spēki kontrolēja dzelzceļu no Kurzemes līdz Austrumprūsijai. Turklāt šajā laikā jau skaidri izpaudās zināmā Lietuvas orientācija uz vienu no lielākajiem Polijas ienaidniekiem – Vāciju. Oktobrī Bermonta karaspēka vācu daļas ieņēma arī Linkuvas, Radvilišķu un Biržu dzelzceļa mezglu, tomēr sīkās sadursmes vēl nepārauga plašākā konfliktā Lietuvas valdības piesardzīgās nostājas dēļ. Atklātā konfliktā ar Lietuvu sava karaspēka aizmugures nodrošināšanas nepieciešamības dēļ pagaidām nebija ieinteresēts arī Bermonts, kurš jau augustā bija centies panākt Lietuvas valdības labvēlību. 11. oktobrī Bermonta armijas 2. Brīvprātīgo korpusa komandieris P. Virgoļičs paziņojumā Lietuvas valdībai par savu spēku virzīšanos uz Šauliem šo kustību izskaidroja ar nepieciešamību savienoties ar Judeņiča spēkiem, vienlaikus uzsverot savu draudzīgumu ar Lietuvu.¹⁶² 15. oktobrī pats Bermonts personiski solīja izmeklēt sava karaspēka izdarītos pārkāpumus Lietuvā, par ko viņu informēja lietuvieši, bet 16. oktobrī izteica izbrīnu par Lietuvas armijas pārgrupēšanos, apgalvodams, ka atzīst lietuviešu tautas pašnoteikšanās tiesības („atbalsta tautu pašnoteikšanās tiesības”) un ir gatavs noslēgt ar to savienību pret lieliniekiem – cīņa pret tiem esot viņa vienīgais mērķis. Lietuvas valdība savā sēdē 17. oktobrī telegrammu apsprieda, un Lietuvas Ministru prezidents E. Galvanausks 18. oktobrī pieprasīja izvest no Lietuvas valsts visus vācu karavīrus. Nākamajā dienā Bermonts vēlreiz aicināja vienoties. E. Galvanausks 20. oktobrī atbildēja, ka sarunas nav iespējamās līdz visa vācu karaspēka izvešanai no Lietuvas.¹⁶³ Turklāt latviešu konservatīvi provāciskais politiķis A. Niedra, kas atbalstīja Bermontu, arī aicināja lietuviešus sadarboties, solot atbalstu cīņā ar poļiem par Viļņu (Bermonts pats solīja lietuviešiem pieeju Liepājas ostai).¹⁶⁴

Šādos apstākļos 19. oktobrī Latvijas delegācija no Kauņas ieradās poļu kontrolētajā Viļņā, kur to uzņēma L. Vasiļevskis, V. Slaveks un Polijas Ārlietu ministrijas pārstāvji. Z. Meierovics lūdza palīdzēt Latvijai ar municiju, lielgabaliem un lidmašīnām. Poļu puse atbildēja, ka attiecībā uz municiju palīdzība iespējama, bet uz pārējo – ticama.¹⁶⁵ Nākamajā dienā Z. Meierovics telegrafēja K. Ulmanim, ka centīsies “pēc iespējas” panākt palīdzību ieroču un municijas piegādē, un kopā ar adjutantu virsleitnantu H. Tepferu, M. Hartmani un K. Spādi devās uz Varšavu (L. Vasiļevska pavadībā). Savukārt J. Grišāns devās uz Kauņu kā pagaidu pārstāvis Lietuvā, bet S. Kambala 21. oktobrī (kopā ar bijušo Ukrainas Tautas Republikas armijas Ģenerālštāba priekšnieka palīgu pulkvedi P. Radziņu, kurš atgriezās dzimtenē) – uz Rīgu.¹⁶⁶

Z. Meierovics iebrauca Varšavā 20. oktobra vakarā, bet 22. oktobra pēcpusdienā Polijas valdības premjerministrs un ārlietu ministrs

¹⁶¹ Butkus Z. Lietuvas ir Latvijas santykiai 1919–1929 metais. – Vilnius, 1993. – P. 33.

¹⁶² LCVA, 329 f., 3 ap., 39 b., 57 l.

¹⁶³ LVVA, 3301. f., 1. apr., 3. l., 36., 46., 50., 52., 54. lp.; Čepenas P. Naujuju laiku Lietuvas istorija. – Chicago, 1986. – P. 551.

¹⁶⁴ Butkus Z. Lietuvas ir Latvijos... – P. 34.

¹⁶⁵ Łossowski P. Łotwa... – S. 9; LVVA, 2570. f., 2. apr., 18. l., 3. lp.; 3. apr., 1126. l., 21. lp.; Jaunākās Ziņas. – 1919. – 28. okt.; Sk.: Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem 1918–1998. – Rīga, 1999. – 72. lpp.

¹⁶⁶ LVVA, 1313. f., 1. apr., 35. l., 51. lp.; 2570. f., 2. apr., 18. l., 6. lp.; Latvijas Sargs. – 1919. – 26., 31. okt. S. Kambala ieradās Rīgā 25. oktobrī, J. Zālītis un citi – 30. oktobrī.

I. Paderevskis bijušajā Karaļa pili svinīgi pasniedza viņam Latvijas valsts “de facto” atzīšanas rakstu, kurā Polijas valdība atzina Latvijas Tautas Padomi „par neatkarīgu struktūru “de facto” līdz brīdim, kad Miera konference atzīs Latviju tādā statusā, kas atbilstu Latvijas tautas gribai” (faktiski šis teikums pauda visai piesardzīgu poļu puses nostāju). Vienlaikus tika izteikta cerība, ka abu valstu kopējās intereses un „dziļās savstarpējās simpātijas tuvākā nākotnē kļūs par pamatu Latvijas un Polijas draudzības un sirsnīga [savstarpēja] atbalsta nostiprināšanai”, kā arī paziņots par diplomātiskā pārstāvja Latvijā B. Boufala iecelšanu amatā.¹⁶⁷ Sarunā I. Paderevskis nevieta izteica nediplomātisku piezīmi, ka Polija būšot spiesta mainīt attieksmi pret Latvijas neatkarības jautājumu, ja to darīs Antante. Tādējādi viņš pilnībā attaisnoja J. Pilsudska bažas, kuras Pilsudskis pirms tam bija izteicis Vasiļevskim, un radīja nepatīkamu iespaidu latviešos, parādot Polijas valdības vadītāja nenoteikto nostāju pret Latvijas neatkarības jautājumu kopumā un viņa pārspilēto atkarību no Antantes lielvalstīm. Tās pašas dienas vakarā delegācija ieradās pie J. Pilsudska Belvederas pili, kur viņš mēģināja labot premjera neveiklo izteicienu. Divas stundas notika saruna, kuru Z. Meierovics vērtēja kā “plašu un sirsnīgu”. Latvieši izskaidroja stāvokli Bermonta frontē, J. Pilsudskis apsolīja ievērojamu, neatmaksājamu palīdzību ieroču un municijas piegādē¹⁶⁸ (12. novembrī 25 000 šauteņu un 5 miljoni patronu atradās Viļņā un bija sagatavotas nosūtīšanai. 27. novembrī daļu no šiem materiāliem divos dzelzceļa vagonos no Čarnibrudzas latviešu karavīru apsardzībā nogādāja Latvijā, bet 1. decembrī lietuvieši aizliedza Latvijas vilcienu tranzītu. Tāpēc pārējais sūtījums sasniedza Latviju tikai pēc 12. decembra,¹⁶⁹ kad Lietuvas armijas Daugavpils grupas štābs atļāva izmantot dzelzceļa līniju militāru un citu misiju pārvadāšanai un militāro materiālu nogādei Latvijā.¹⁷⁰ Turklāt 13. novembrī Polija pārdeva Latvijai kara lidmašīnu “Salmson”, kura bija avarējusi pie Cēsīm un ar kuru bija lidojis A. Miškovskis¹⁷¹). Tikšanās ar J. Pilsudski un viņa šķietami nesavtīgie, Latvijai pilnīgi draudzīgie priekšlikumi un solījumi atstāja uz Z. Meierovicu un pārējiem latviešiem dziļu iespaidu.¹⁷²

Vēl Varšavā Z. Meierovics saņēma apliecinājumu, ka Polijas armijas daļas tiks koncentrētas Svenčones apkārtnē un dienvidos no Daugavpils, un solījumu tūlīt pēc Versaļas miera līguma ratificēšanas ieņemt bijušos Vācijas apgabalus, kas piešķirti Polijai, tādējādi atšķēlot Austrumprūsiju no pārējās Vācijas (un šādi kavējot arī vācu daļu apgādi Baltijā). Viņš tikās ar ārlietu ministra vietnieku V. Skišņski, kara lietu ministru ģenerāli J. Ņeņevski, armijas Ģenerālštāba priekšnieka vietas izpildītāju S. Halleru¹⁷³ un citām oficiālām personām. 24. oktobrī Z. Meierovics ar adjutantū devās uz Rīgu,

¹⁶⁷ Igauniju Polija “de facto” bija atzinusi jau 6. oktobrī.

¹⁶⁸ Wasilewski L. Józef Pilsudski... – S. 212. M. Hartmanis 4. novembrī ziņoja: “Lūdzām vācu patronas un tūliņ dabūjam. Lūdzām flintes, pat necerējām dabūt – arī dabūjam. Palikuši drošāki, lūdzām lielgabalus un arī tos mums apsolīja. Visu par velti, bez maksas.” – LVVA, 6033. f., 1. apr., 24. l., 2. lp.

¹⁶⁹ LVVA, 2574. f., 3. apr., 1. l., 26. lp.; 2575. f., 15. apr., 11. l., 81. lp.; 6033. f., 1. apr., 25. l., 25. lp.

¹⁷⁰ Turpat, 4592. f., 3. apr., 101. l., 279. lp.

¹⁷¹ Turpat, 1477. f., 1. apr., 464. l., 4. lp.

¹⁷² Łukomski G., Polak B. W obronie Wilna, Grodna i Mińska... – S. 58.

kur ieradās 27. oktobrī. Jau Ikšķilē viņu sagaidīja Ministru prezidents K. Ulmanis un armijas virspavēlnieks J. Balodis.¹⁷⁴ Arī tas apliecināja, cik lielu nozīmi Latvijas valdība piešķir vizītei dienvidu kaimiņvalstīs (sevišķi pēc neveiksmīgā mēģinājuma iegūt atbalstu no Igaunijas; pēc šīs neveiksmes igauņu puse nekavējoties atsauca savus divus bruņuvilcienus no Rīgas). Tūlīt pēc atgriešanās Z. Meierovics puda presei apmierinājumu par vizīti Polijā un uzsvēra, ka Latvijas un Polijas kopējās intereses un abu tautu “dziļās savstarpējās simpātijas” liek tām sadarboties. Viņš arī paziņoja, ka Polija piešķirusi Latvijai kara materiālus un iecēlusi diplomātisko pārstāvi, kurš drīz ieradišoties. Turklāt Polija noraidījusi Bermonta priekšlikumu „atzīt Rietumkrieviju”, neraugoties uz piesolīto „kompensāciju”, un nosodījusi Bermonta agresiju pret Latviju.¹⁷⁵

Z. Meierovica teiktajam par Polijas attieksmi pret Bermonta priekšlikumiem bija zināms pamats. Varšavā vienlaikus ar Latvijas delegāciju uzturējās arī Bermonta pārstāvji – bijušais cara valdības Rīgas apriņķa komisārs 1905. gada revolūcijas laikā kņazs N. Kropotkins un grāfs Borhs, kas Rietumkrievijas apgabalū administratīvās padomes (Bermonta spēku kontrolētajā teritorijā izveidotās krievu civilpārvaldes) vārdā centās panākt labvēlīgu Polijas attieksmi pret struktūrām, kuras pārstāv Bermonta civilo un militāro pārvaldi (jau 9. oktobrī Jelgavā tika izlemts, ka Kropotkinam jādodas uz Vāciju un Poliju ar uzdevumu novērst „poļu briesmas”, kuras draud Bermonta karaspēkam – sevišķi sakaru uzturēšanā ar Vāciju). Septembrī Rīgā notika Bermonta armijas izlūkdienesta pārstāvju sarunas ar A. Miškovski, un jau oktobra sākumā izlūkdienests principā kļūdains un nepamatoti konstatēja, ka Polija netraucēs vācu–krievu spēku darbību Baltijā, ja Vācija netraucēs poļu plānus Lietuvā (jo poļi apzinās, ka Vācija ir “pārāk spēcīga, lai ilgu laiku paliktu atgriezta no pasaules”). Acīmredzot A. Miškovskis, nebūdam pilnvarots šādām sarunām, vienkārši izvairījās dot konkrētus solījumus, skaidri nenoraidot arī iespēju izdarīt šādu “ietekmes sfēru” sadalīšanu.¹⁷⁶ Labi apzinādamies, kādas briesmas draud no Polijas puses tās nelabvēlīgas nostājas gadījumā, 9. oktobrī Bermonts ar draudzīgā garā ieturētu vēstījumu griezās pie Polijas valdības, taču atbildi nesaņēma. Oktobra vidū Bermonts nosūtīja Polijas valdībai telegrammu. Tajā viņš paziņoja, ka viņam nav naidīgu nodomu pret Poliju un viņš vēlas ar to sadarboties cīņā pret lieliniekiem. Viņš lūdza ļaut Polijā esošajiem krievu gūstekņiem iestāties viņa armijā.¹⁷⁷ Savukārt 22. oktobrī Bermonts, kārtējo reizi cenšoties panākt vismaz Polijas neitralitāti, pavēlēja savas armijas aviācijas priekšniekam, kara lidotājam apakšpulkvēdim B. Firsovam, kas devās pie Dienvidkrievijas Brīvprātīgo armijas virspavēlniecības, pa ceļam nogādāt poļu pretlielinieciskās frontes virspavēlniekam vēstījumu, kurā skaidroti Bermonta mērķi – vēlme cīnīties ar lieliniekiem – un izteikts aicinājums vienoties, pamatojoties uz panslāvisma

¹⁷³ Jaunākās Ziņas. – 1919. – 28. okt.

¹⁷⁴ Latvijas Sargs. – 1919. – 28. okt.

¹⁷⁵ LVVA, 2575. f., 1. apr., 169. l., 29. lp.

¹⁷⁶ Kurzemes muižniecības pilnvarotā – grāfa Paula Pālena – dienasgrāmata//Jaunākās Ziņas. – 1921. – 12. jūl.; LVVA, 2574. f., 4. apr., 83. l., 10. lp.

¹⁷⁷ Paluszyński T. Walka o niepodległość Lotwy 1914–1921. – S. 256.

ideju.¹⁷⁸ Radiogrammā Polijas Ārlietu ministrijai Bermonts vēlreiz deklarēja, ka viņš ir Polijas draugs. Uzbrukumā Latvijai viņš skaidroja vienīgi ar operatīvu nepieciešamību un lūdza nosūtīt uz viņa karaspēku bijušos krievu karagūstekņus, kas atradās Polijā. Radiogramma palika bez atbildes, taču Kropotkinu 27. un 29. oktobrī pieņēma Polijas armijas Ģenerālštāba Politiskās nodaļas priekšnieks majors S. Ļaudaņskis. Kropotkins deva ziņas par “Rietumkrievijas” armijas uzbūvi un sastāvu (melīgi apgalvojot, ka tajā esot tikai 20–25% vāciešu), kā arī iesniedza plašu armijas “izcelšanās vēsturisku aprakstu”. Baltijas valstu neatzišanu viņš skaidroja ar Krievijas nepieciešamību pēc ostām (ieskaitot Tallinu), bet Polijai solīja brīvu pieeju pie tām, atkal piedāvājot sadalīt “ietekmes sfēras” (Latvija un Jelgavas–Austrumprūsijas dzelzceļš Bermontam, pārējā Lietuva – Polijai).¹⁷⁹ Fakts, ka minētais priekšlikums par Lietuvu tika izteikts gandrīz reizē ar Bermonta apliecinājumiem Lietuvas valdībai, ka viņš pilnībā atzīst šīs valsts tiesības uz neatkarību, liecina par Bermonta piedāvājumu raksturu un nolūkiem. Atbildi Kropotkins Varšavā nesauņēma, jo Polijā bija skaidri jaušams vispārējs naidīgs noskaņojums pret vāciski krieviskajiem spēkiem Baltijā. Tas izpaudās gan poļu politiķu runās, gan presē. T. Palušiņskis konstatēja, ka to noteica Bermonta izteiktais naidīgums pret Baltijas valstīm, kuru pastāvēšana palīdzētu Polijai īstenot savus mērķus – vājināt Krieviju un nodibināt savu kontroli reģionā. Polija nevēlējās atbalstīt visu, kas varētu stiprināt savas tradicionālās ienaidnieces – Vācijas – pozīcijas, un bažījās par iespējamo Antantes reakciju gadījumā, ja Polija uzsāktu kaut kādu sadarbību ar vāciešiem Baltijā. Sasniegt mērķus Polijai palīdzētu arī Bermonta nenoteiktā nostāja Lietuvas jautājumā – no vienas puses, viņš piedāvāja Polijai to sadalīt, no otras puses, – atzīt to par Krievijas sastāvdaļu vai atzīt Lietuvas tiesības uz neatkarību.¹⁸⁰

Pirms Bermonta spēku uzbrukuma Rīgai Polijas laikrakstu nostāja pret viņu bija nelabvēlīga, tomēr piesardzīga. Pēc uzbrukuma sākuma prese gandrīz vienprātīgi aicināja savu valdību sniegt atbalstu Latvijai. Zināms izņēmums bija sociālistu avīze “Robotnik”, kas nevēlējās karot vienlaikus pret Padomju Krieviju un Bermontu, jo uzskatīja, ka visā notiekošajā vainīga Antante, kura vēlas labot savas kļūdas ar poļu karavīru asinīm. Tomēr arī “Robotnik” sevišķi asi uzbruka Bermontam.¹⁸¹ Valdībai tuvu stāvošā “Gazeta Polska” 17. oktobrī pieprasīja nekavējoties palīdzēt Latvijai, jo uzbrukums apdraudēja arī Poliju. Nākamajā dienā šis laikraksts rakstīja, ka “uzbrukumam Rīgai jāklūst par izšķirošo punktu mūsu attiecībās ar valstīm ziemeļos”, un vēlāk paziņoja, ka gandrīz visa poļu sabiedriskā doma saprot Bermonta briesmas un nostājusies Latvijas pusē.¹⁸² Līdzīgas domas pauda arī Minskas poļu laikraksts¹⁸³ un citas avīzes. Pat nacionāldemokrātu “Gazeta Warszawska” ievietoja labvēlīgus aprakstus par Latvijas vēsturi un aktuālo stāvokli.¹⁸⁴

¹⁷⁸ LVVA, 3301. f., 1. apr., 3. l., 43.–44., 63.–64. lp.

¹⁷⁹ CAW, Teki Laudańskiego, 440. 12/2–3, k. 292–295.

¹⁸⁰ Paluszyński T. Walka o niepodległość Lotwy 1916–1921. – S. 241.

¹⁸¹ Robotnik. – 1919. – 9, 19 paźdz. (sk. laikraksta redaktora vietnieka J. M. Borska ievadrakstus).

¹⁸² Gazeta Polska. – 1919. – 17, 18, 29 paźdz.

25. oktobrī poļu prese publicēja interviju ar Z. Meierovicu. Tajā viņš analizēja vēlamās Baltijas valstu un Polijas savienības perspektīvas,¹⁸⁵ bet dažas dienas vēlāk – aicinājumu tautiešiem Polijā. Šo dokumentu 26. oktobrī bija parakstījis K. Spāde un latviešu inženieris E. Ansons, kas dzīvoja Varšavā. Aicinājumā bija lūgums tautiešiem kopīgi apsvērt iespējas, kā veicināt Latvijas un Polijas tālāku tuvināšanos.¹⁸⁶

Tādējādi ar Bermonta uzbrukumu skaidri iezīmējās attiecību aktivizēšanās starp Latviju un Poliju, turklāt izteikti pozitīvā gaisotnē. Īpaši tas bija saskatāms uz Latvijas un Lietuvas attiecību fona. Tajās bija jūtams saspilējums, ko izraisīja Lietuvas vilcināšanās sniegt palīdzību Latvijai cīņā ar Bermontu un pieaugošās domstarpības nākamās valsts robežas jautājumā. Savukārt Lietuvas politikā bija neapmierināti ar Latvijas zināmo tuvināšanos Polijai. Tomēr 23. oktobrī Lietuva atzina Latviju “de facto”,¹⁸⁷ bet 8. novembrī – Latvija atzina Lietuvu.¹⁸⁸ Oktobra beigās abu armiju virspavēlnieki apmainījās sirsnīgiem apsveikumiem, uzsverot latviešu un lietuviešu tautu likteņa kopību.¹⁸⁹ Kauju laikā ar bermontiešiem Lietuvas pārstāvniecības pagaidu vadītājs K. Vizbars 21. oktobrī no Rīgas ziņoja, ka Latvijas puse neatzīst Lietuvas pilsoņu pasēs, mobilizē savā armijā un pat uz laiku apcietina Lietuvas pilsoņus.¹⁹⁰

Attiecības ar Latviju vēl vairāk sarežģīja 30. oktobrī noslēgtā Lietuvas valdības un Bermonta karaspēka pārstāvju vienošanās, ko parakstīja Šauļos un kas noteica neitrālo joslu gar Šauļu–Taurāges dzelzceļa līniju, kā arī faktiski leģitīmeja piegādes Bermonta spēkiem Latvijā, nosakot vācu karaspēka “izvešanas un apgādes” maršrutus.¹⁹¹ Latvijas puses jūtīgums šajā jautājumā ir izprotams. Jau pirms šī līguma Bermonta karaspēks Latvijā netraucēti tika apgādāts ar kara materiāliem un dzīvā spēka resursiem cauri Lietuvas teritorijai: 13.–14. oktobrī caur Šauļiem no Vācijas pienāca uniformu sūtījums, 17. oktobrī – 6 lidmašīnas, 19. oktobrī – 6 vagoni ar kājnieku ieroču munīciju, 20. oktobrī – 25 vagoni ar artilērijas lādiņiem utt.¹⁹² Latvijas militārais pārstāvis Lietuvā virsleitnants A. Kraulis par šīm sarunām uzzināja jau 30. oktobrī (viņš 31. augustā bija iecelts par sakaru virsnieku Lietuvā, 16. septembrī – formāli arī Polijā, bet no 13. novembra skaitījās kara lietu priekšstāvis Lietuvā). Līguma norakstu viņš Lietuvas armijas štābā

¹⁸³ Goniec Miński. – 1919. – 25. paźdz.

¹⁸⁴ Gazeta Warszawska. – 1919. – 10. paźdz., 29. grudz.

¹⁸⁵ Gazeta Polska. – 1919. – 25. paźdz.

¹⁸⁶ Robotnik. – 1919. – 29. paźdz.; Gazeta Polska. – 1919. – 31. paźdz. Šajā laikā Polijā atradās vairāki simti latviešu, neskaitot gūstā nokļuvušos sarkanarmiešus latviešus.

¹⁸⁷ Sk.: Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem... – 73. lpp.

¹⁸⁸ LVVA, 1313. f., 1. apr., 35. l., 51. lp.

¹⁸⁹ Latvijas armijas virspavēlnieka 1919. gada pavēle Nr. 70 (atreferēta Lietuvas armijas virspavēlnieka P. Ļatuka 28. oktobra telegramma)//LVVA Zinātniskajā bibliotēkā.

¹⁹⁰ LCVA, 383 f., 7 ap., 108 b., 108 l. K. Vizbara ziņojums bija rakstīts 21. oktobrī – dienā, kad bermontiešu artilērijas lādiņa sprādzienā cieta Lietuvas diplomātiskās pārstāvniecības ēka Rīgā un vairāki tās darbinieki tika kontuzēti. – LCVA, f. 383, ap. 7, b. 35, l. 10–11.

¹⁹¹ LVVA, 2575. f., 11. apr., 1. l., 5.–6. lp.

¹⁹² Čepenas P. Naujuju laiku Lietuvas istorija. – II t. – P. 549.

pēc pieprasījuma saņēma 3. novembrī. Nākamajā dienā A. Kraulis tikās ar Lietuvas armijas virspavēlnieku, viņa štāba priekšnieku un kara ministra palīgu, kuri skaidroja, ka līgums noslēgts Lietuvas armijas vājā bruņojuma dēļ (viņi nespēja uzsākt aktīvu uzbrukumu bermontiešiem). Virspavēlnieks P. Ļatuks pat lūdza piešķirt lietuviešiem daļu no munīcijas, ko Polija bija dāvājusi Latvijai (paši lietuvieši par to ar poļiem “negribēja runāt”). Gan A. Kraulim, gan pagaidu pārstāvim J. Grišanam Kauņā tika pārņemts, ka Latvija ved sarunas ar Poliju uz “Lietuvas rēķina”.¹⁹³

30. oktobra līguma būtība bija jānoskaidro Latvijas diplomātiskajam pārstāvim Lietuvā V. Bandrevičam, kurš ieradās Kauņā 4. novembrī un iesniedza akreditācijas dokumentus. Lietuvas Ārlietu ministrijas pārvaldniekam P. Kļimam un Ministru prezidentam E. Galvanauskam bija bažas par Polijas patiesajiem nodomiem pret Lietuvas valsti, tāpēc viņi nevēlējās pieļaut Polijas armijas izešanu cauri Lietuvai. V. Bandrevičs konstatēja, ka panākt Lietuvas un Polijas saprašanos nav iespējams. Interesanti, ka L. Vasiļevskis 7. novembrī ziņoja uz Varšavu: V. Bandrevičs jau ceļā uz Kauņu saņēmis informāciju par 30. oktobra līgumu un tāpēc bijis spiests raudzīties pesimistiski uz vienu no saviem uzdevumiem – panākt lietuviešu piekrišanu poļu karaspēka tranzītam uz Latviju.¹⁹⁴

Pakāpeniski militārais stāvoklis Latvijā stabilizējās. 11. novembrī Rīgā sākās Latvijas armijas izšķirošais uzbrukums, kas noslēdzās novembra beigās ar bermontiešu pilnīgu padzišanu no Latvijas. 21. novembrī uzbrukumā Bermonta daļām pie Radvilišķiem pārgāja arī Lietuvas armija, un decembrī vācu spēki bija spiesti atstāt Lietuvu. Jāpiezīmē, ka vēl 10. novembrī Bermonts kārtējo un pēdējo reizi mēģināja nodrošināt lietuviešu neitralitāti – Lietuvas armijas 1. brigādes štābā Baisogalā ieradās Bermonta spēku delegācija ar K. Ziminu priekšgalā. Tā bija pilnvarota “neregulēt attiecības” un sarunā centās pārliecināt lietuviešus, ka Bermonts neatzīst K. Ulmaņa Pagaidu valdību, kura “nepārstāv tautu un necīnās ar lieliniekiem, taču tas nenozīmē, ka viņš neatzīst arī Latvijas valsti”. Tika piedāvāts sadalīt darbības sfēras, lai lietuvieši varētu iegūt savā rīcībā arī dzelzceļu uz Liepāju, kura „Lietuvai ļoti nepieciešama kā osta”. Lietuviešu brigādes komandieris K. Ladiga aizbildinājās, ka nav pilnvarots vest sarunas šajā jautājumā.¹⁹⁵

Bermontiādes laikā Rīgā strādāja Polijas militārais pārstāvis A. Miškovskis. Pildot J. Pilsudska dotos norādījumus, viņš vairākkārt latviešu presē deklarēja Polijas attieksmi pret Latgali kā Latvijas sastāvdaļu. Sakarus ar Poliju A. Miškovskis uzturēja, lidojot uz Viļņu un no tās ar lidmašīnu. Jau 19. augustā ceļā uz Rīgu viņa lidaparāts bija apšaudīts no sarkanarmiešu pozīcijām pie Daugavpils, tāpēc viņš bija spiests nolaisties ienaidnieka kontrolētajā teritorijā. A. Miškovskis kopā ar pilotu – 1. aviācijas pulka podporučniku V. Turovski¹⁹⁶ – vairākas dienas klīda pa mežiem, kamēr ar latviešu zemnieka

¹⁹³ LVVA, 2574. f., 3. apr., 5. l., 113. lp.

¹⁹⁴ Turpat, 2575. f., 11. apr., 6. l., 3.–4., 6., 9.–10. lp.; AAN, Akta L. Wasilewskiego, t. 41, k. 7. Vienlaikus Kauņā no Rīgas bija ieradies arī sabiedroto misijas loceklis – angļu ģenerālis S. Talentss, lai noskaidrotu Lietuvas attieksmi pret Bermonta karaspēku un „eventuālu poļu karaspēka caurlaišanu”.

¹⁹⁵ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 17, l. 5; Surgailis G. Lietuvas un Latvijas armiju sadarbība neatkarības cīņu gados// Latvijas armija vēstures griežos. – Rīga, 1993. – 34. lpp.; Jankauskas V. Kario kelias. – 163 p.

palīdzību nokļuva neitrālajā joslā, ko drīz ieņēma Latvijas armijas vienības, un abi lidotāji tika nogādāti Rīgā.¹⁹⁷ Savukārt naktī uz 15. oktobri A. Miškovskis Viļņā saņēma personisku J. Pilsudska pavēli (J. Pilsudskis tikko bija runājis ar Latvijas delegāciju) lidot uz Cēsīm (kur saskaņā ar poļu rīcībā esošajām ziņām atradās Latvijas armijas virspavēlniecība) un paziņot, ka divas poļu divīzijas ir gatavas uzbrukt Bermonta spēkiem, ja lietuvieši izlaidīs tās cauri savai teritorijai.¹⁹⁸ Vētras un negaisa dēļ Polijas armijas 1. aviācijas eskadriļas komandieris atteicās iecelt pilotu, un lidojumam brīvprātīgi pieteicās Francijas armijas leitnants M. Denīns. Lidmašīna avarēja mežā pie Nītaures, bet A. Miškovskis un pilots tika ievainoti un ar Latvijas armijas auto steidzami nogādāti Rīgā, kur A. Miškovskis sniedza attiecīgu ziņojumu J. Balodim, kas tikko bija iecelts par Latvijas armijas virspavēlnieku. A. Miškovskis palika pilsētā arī turpmāko cīņu laikā¹⁹⁹ un 18. oktobrī tikās arī ar K. Ulmani.²⁰⁰ 25. oktobrī A. Miškovskis telegrafēja uz Poliju, ka “Lietuvas nespēcība, Igaunijas pārspīlētās prasības, vācu uzbrukums, Antantes neizlēmība un mūsu lieliskā izturēšanās veicina uzticības pieaugumu un rēķināšanos ar Polijas atbalstu. Neticība un bažas, ko [pret Poliju] sējusi Lietuva, pazūd”.²⁰¹ A. Miškovska stāvokli un darbību Rīgā netieši atviegloja arī Lietuvas diplomātiskā pārstāvja J. Šļūpa un militārā pārstāvja V. Natkēviča prombūtne (bija sācies Bermonta karaspēka uzbrukums, tāpēc viņi 12. oktobrī no Ieriķiem bija izbraukuši uz Lietuvu). Lietuvas pārstāvniecības darbu šajā laikā vadīja Rīgas lietuviešu sabiedriskais darbinieks K. Vizbars un kapteinis, militārā pārstāvja palīgs – krievs ar latvisku uzvārdu S. Lappa, kurš neprata lietuviešu valodu. Abiem trūka nepieciešamās autoritātes un diplomātiskās pieredzes.²⁰²

Pastāvīgu attiecību nodibināšana

¹⁹⁶ V. Turovskis vēlāk par to tika apbalvots ar “Virtuti Militari” ordeni. – *Żołnierz Polski*. – 1923. – 2 wrz.

¹⁹⁷ Mączewski P. Misyja kap. A. Myszkowskiego//*Tygodnik Ilustrowany*. – 1920. – Nr. 16. – 17 kw.; *Brīvā Zeme*. – 1919. – 21. sept.; Myszkowski A. *Z moich łotewskich wspomnień*//*Polska Zbrojna*. – 1933. – 18 list.

¹⁹⁸ Pobóg – Malinowski W. *Najnowsza historia...* – S. 196.

¹⁹⁹ CAW, Akta Personalne A. Myszkowskiego, 1969/89/3610. Miškovskis A. *Iz manām atmiņām...* 70–71. lpp.; *Jaunākās Ziņas*. – 1919. – 17. okt.; *Latvijas Sargs*. – 1919. – 17. okt.; *Brīvā Zeme*. – 1919. – 5., 18. okt. A. Miškovskis par lidojuma laikā parādīto pašaieliedzību vēlāk tika apbalvots ar Polijas Drošsirdīgo krustu.

²⁰⁰ LVVA, 5969. f., 1. apr., 29. l. (A. Miškovska vizītkarte ar veltījuma ierakstu K. Ulmanim). Sīkāk sk.: Jēkabsons Ē. *Pirmais, kurš brīdināja [Polijas militārais pārstāvis A. Miškovskis]/Latvijas Avīze. Mājas Viesis*. – 2004. – 12. nov.

²⁰¹ AAN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych (turpmāk: MSZ), t. 5197, k. 30.

²⁰² LCVA, f. 384, ap. 3, b. 73, l. 159–160; f. 383, ap. 7, b. 35, l. 118–119. Jāatzīmē, ka 20. gadu sākumā S. Lappa tika reģistrēts Latvijas politiskajā policijā kā “politiski neuzticams ar kriminālu pagātni”, vēlāk Lietuvā bija padomju izlūkdienesta rezidents, 1936. gada sākumā bēga uz Latviju, bet pēc gada tika apcietināts un notiesāts uz 4 gadiem spaidu darbos. – LVVA, Politiskās pārvaldes kartotēka (S. Lappas kartiņa).

1919. gada 1. oktobrī Polijas diplomātiskās misijas vadītājs Latvijā un Igaunijā B. Boufals izbrauca no Polijas un cauri Stokholmai pa jūras ceļu ieradās Liepājā, lai veiktu galveno uzdevumu – panāktu abu Baltijas valstu tuvināšanos Polijai, kā arī „pretdarbotos krievu-vācu kombinācijām” šajās valstīs. Tā kā notika karadarbība pret Bermontu, misija bija spiesta atgriezties Zviedrijā. Otru reizi tā iebrāca Liepājā 24. oktobrī, atstāja šeit jauniecelto Polijas konsulāro aģentu šajā pilsētā Z. Daņiļēviču-Čečotu,²⁰³ apmeklēja Kurzemes apgabala priekšnieku A. Bērziņu, kuram B. Boufals lūdza paziņot Latvijas valdībai savu nožēlu par kara apstākļu izraisīto misijas aizkavēšanos, bet 29. oktobrī ieradās Rīgā.²⁰⁴ Nākamajā dienā B. Boufals iesniedza akreditācijas dokumentus Latvijas valdībai un drīz pēc tam izbrauca uz Tallinu. Rīgā viņš atgriezās 18. novembrī uz Latvijas valsts neatkarības gadadienas svinībām. B. Boufala uzdevums bija arī nepieļaut un kavēt Latvijas un Igaunijas miera sarunas ar Padomju Krieviju.²⁰⁵ Pēc ierašanās viņš presē paziņoja par Polijas gatavību sniegt Latvijai tūlītēju palīdzību, kas pagaidām nav iespējama Lietuvas nostājas dēļ. Viņš arī atzinīgi novērtēja Latvijas valdības gatavošanos īstenot agrāro reformu, kas vērsta pret vācu muižniecību.²⁰⁶ Latvijas puse saprotamu iemeslu dēļ B. Boufala misiju uztvēra nopietni. Par to liecina arī 1. novembrī dotais rīkojums armijas radiotelegrāfam pieņemt nosūtīšanai viņa šifrētās telegrammas. Oktobrī tika turpināti darbi pie Rīgas–Varšavas tiešās telegrāfa līnijas izbūves. 17. novembrī darbs Latvijā bija pabeigts, taču Lietuvā līnija lietuviešu noraidošās attieksmes dēļ bija ierīkota tikai līdz Panevėžai. Turklāt pirmais Polijas diplomātiskais pārstāvis Latvijā acīmredzot nevēlējās izmantot netiešā Latvijas telegrāfa starpniecību konfidenciālu rakstu saņemšanai un nosūtīšanai, tāpēc B. Boufala darbs Rīgā bija ievērojami apgrūtināts. 22. novembrī viņš ziņoja uz Viļņu, ka jau „septiņas nedēļas ir pilnībā nogriezts no pasaules”, un ziņojumu nosūtīšanai lūdza organizēt kurjeru–jātnieku satiksmi starp latviešu karaspēka rokās esošo Bebreņi un Turmantu (vēlreiz to pašu viņš lūdza 20. decembrī). Tāpat viņš nesagaidīja, kad tiks atsūtīts solītais Polijas Preses biroja vadītājs, tādēļ šo biroju Rīgā organizēja, noslēdzot līgumu ar Japānas laikrakstu korespondentu Latvijas galvaspilsētā – poli H. Klepacki kā tā pagaidu vadītāju –, un birojs darbu tomēr sāka.²⁰⁷ Tādējādi pirmajā darbības laikā Rīgā B. Boufals sakaru trūkuma dēļ darbojās faktiski bez Polijas norādījumiem un daudzos gadījumos bija spiests rīkoties, pamatojoties uz dažkārt novecojušām norādēm, kuras viņš bija saņēmis pirms izbraukšanas, un uz savu situācijas novērtējumu.

Jau 1919. gadā Latvijā un Polijā izveidojās pretrunīgi viedokļi par J. Boufala kvalifikāciju un politisko sagatavotību delikātajai misijai Latvijā.

²⁰³ Polijas konsulāta izveidošanas nepieciešamību Liepājā L. Vasiļevskis uzsvēra jau 1919. gada 15. jūlijā Parīzē. – Seskis J. Latvijas valsts izcelšanās... – 266. lpp.

²⁰⁴ LVVA, 1313. f., 1. apr., 24. l., 76. lp.; Latvijas Sargs. – 1919. – 7. nov.; Baltijas Vēstnesis. – 1919. – 30. okt.; Brīvā Zeme. – 1919. – 2. nov.; Сегодня. – 1919. – 2 ноября.

²⁰⁵ Łossowski P. Lotwa ... – S. 9; Skrzypek A. Związek... – S. 38; AAN, Kod, t. 2, k. 80; MSZ, t. 5197, k. 38; Latvijas Sargs. – 1919. – 18. nov.

²⁰⁶ Сегодня. – 1919. – 2 ноября. Sīkāk sk.: Jēkabsons Ē. Latvijas poļi un Latgales poļu muižniecība valsts neatkarības sākuma posmā (1918–1920)//Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. – 1995. – Nr. 3.– 78.–108. lpp.

²⁰⁷ AAN, Akta L. Wasilewskiego, t. 43, k. 19, 21, 22.

13. novembrī Latvijas militārais pārstāvis Varšavā ziņoja, ka Latvijai draudzīgās poļu politiskās aprindas raksturo viņu kā cilvēku, kas “katrā ziņā izpildīs savas valdības uzdevumus”, bet var būt Latvijai nelabvēlīgs.²⁰⁸ Pats B. Boufals uzskatīja, ka atsūtīts strādāt uz “austrumiem” (ši vārda negatīvajā nozīmē) un tādēļ viņam jāizturas ar noteiktību, kāda pienākas lielvalsts pārstāvim.²⁰⁹ Kaut arī misijas sekretārs J. Baļiņskis 1919. gada decembrī bija sajūsmināts par B. Boufalu,²¹⁰ tomēr šovīnistiski noskaņotās aprindas Polijā visumā nepamatoti pārmeta viņam nepietiekamu vietējo poļu (pirmkārt, muižnieku) interešu aizstāvību. Lielā mērā tas notika tāpēc, ka viņš, pamatojoties uz savas valsts interesēm, atteicās iesniegt Latvijas valdībai muižniecības izstrādāto “projektu”, kas paredzēja “poļu zemes īpašumu neaizskaramību” Latgalē.²¹¹ Katrā ziņā gan B. Boufals, gan A. Luce-Birks, kura attieksme pret Latviju ļoti atšķīrās no B. Boufala attieksmes, tika uzskatīti par J. Pilsudska politiskās programmas atbalstītājiem.²¹² Tas arī apliecina, kādu nozīmi Polijas valsts vadība 1919. gadā piešķīra attiecību nodibināšanai ar Latviju.

Patiesībā poļu minoritātes darbības apstākļi Rīgā un Liepājā šajā laikā bija pilnībā apmierinoši.²¹³ Darbojās poļu pamatskolas, patversmes, poļiem bija pārstāvji Tautas Padomē – B. Nagujevskis, pieminētais J. Salcēvičs un V. Janovskis (abi Latgaliešu frakcijā), neskaitot poli V. Bžezinski, kurš kā substitūts darbojās Vācu demokrātu partijas frakcijā (B. Nagujevskis vienatnē veidoja t. s. Poļu frakciju, turklāt darbojās Tautas Padomē jau 1919. gada pavasarī Liepājā. Jūlijā kopā ar K. Ulmaņa Pagaidu valdību viņš tvaikonī „Saratov” atgriezās no Liepājas²¹⁴). Rīgā noorganizētā Poļu lietu pagaidu komiteja ar zināmu Polijas valdības finansiālu atbalstu palīdzēja skolām un poļu bēgļiem, kas cauri Latvijai atgriezās dzimtenē no Ziemeļkrievijas. Sākotnēji tas notika pa jūras ceļu, vēlāk – cauri Lietuvas armijas ieņemtajai teritorijai. Būtisku atbalstu šiem bēgļiem sniedza Latvijas varas iestādes.²¹⁵ Tomēr vēsturnieks J. Aļbins pamatoti secina, ka neatkarības pirmajos gados Polijas valdībai nebija noteiktas attieksmes pret poļu minoritāti Latvijā. Tā bija “neskaidra un svārstīga” (stāvoklis mainījās pēc Polijas austrumu robežas izveidošanas 20. gadu sākumā). Savukārt Latvijas poļu minoritāte šī vārda plašākā nozīmē neizrādīja gandrīz nekādu interesi par minēto attieksmi (tas izskaidrojams, pirmkārt, ar poļu minoritātes organizētības pakāpi, kas šajā laikā bija ļoti vāja. To savukārt iespaidoja samērā zemais poļu minoritātes sociālais stāvoklis – *Ē. J.*). Par to pagaidām, pirmkārt, savtīgu materiālo interešu vadīta, interesējās vienīgi neliela Latgales muižnieku grupa Polijā.²¹⁶

²⁰⁸ LVVA, 2574. f., 3. apr., 13. l., 227., 242. lp.; 1. l., 38. lp.

²⁰⁹ AAN, Akta L. Wasilewskiego, t. 43, k. 25.

²¹⁰ APAN, Djarjusz M. S. Kossakowskiego, t. 4, cz. 2, s. 288.

²¹¹ AAN, Kod, t. 4, k. 22.

²¹² Łaptos J. Organizacja, personel i funkcjonowanie polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych w latach 1918–1939//Z dziejów polityki i dyplomacji polskiej. – Warszawa, 1994. – S. 335.

²¹³ Sīkāk sk.: Jēkabsons Ē. Poļi Latvijā. – Rīga, 1996. – 27. lpp.

²¹⁴ LVVA, 1468. f., 1. apr., 18. lp.

²¹⁵ AAN, Akta L. Wasilewskiego, t. 41, k. 13–15, 82, 84, 86; Żołnierz Polski. – 1919. – 4 paźdz.; Jaunākās Ziņas. – 1919. – 12. sept.

Neuzticību pret Poliju Latvijā lielā mērā radīja tieši Latgales muižnieku darbība šajā valstī, kur atradās šīs muižniecības lielākā un aktīvākā daļa. Sākot ar 1919. gada jūniju, Inflantijas Poļu padome regulāri iesniedza Polijas valdībai prasības vai nu pievienot Latgali Polijai, vai aktīvāk aizstāvēt poļu muižnieku īpašuma tiesības tajā.²¹⁷ J. Aļbins atzīst, ka liela Lietuvas, Latgales un citu zemju (tās atradās austrumos no etnogrāfiskās Polijas) poļu muižniecības daļu neapmierināja pat nacionāldemokrātu aizstāvētā “inkorporatīvā” teritoriālā programma, un viņi atbalstīja nedaudzos tā dēvētos konservatīvos, kuri vēlējās pilnīgu Polijas 1772. gada robežu atjaunošanu (tātad arī Latgali un bijušās Kurzemes guberņas daļu tās sastāvā).²¹⁸ Šīs muižniecības daļas darbības rakstura dēļ bieži vien tās paustās idejas tika un dažkārt historiogrāfijā vēl arvien tiek identificētas ar visas Latgales poļu muižniecības politisko noskaņojumu, kaut arī tajā neapšaubāmi bija cilvēki, kas apveltīti ar dziļu iekšēju inteliģenci un arī nacionālos jautājumos noskaņoti demokrātiski.

Poļu nacionāldemokrātu un “Austrumu nomaļu” muižnieku uzskatus (šie muižnieki bija noskaņoti vēl šovinistiskāk) īpaši asi nosodīja poļu sociālisti.²¹⁹ Savukārt Polijas valdības viedokli 1919. gada nogalē atspoguļoja Viļņas laikraksts “Nasz Kraj”, uzsverot, ka Polijai ir jāpanāk kultūras autonomijas garantijas poļiem Latgalē, taču “mēs nedrīkstam zem poļu elementa aizsardzības saukļa apdraudēt Latvijas valsts vienotību” un apšaubīt Daugavpils un Latgales piederību tai.²²⁰ 21. novembra sarunā ar Z. Meierovicu līdzīgi izteicās B. Boufals, atzīmējot, ka Polija atzīst Latgali par Latvijas sastāvdaļu, taču vēlas, lai Latgalē saglabātu poļu kultūru, tādēļ aizstāvēs mazākumtautību tiesības šajā novadā, pamatojoties uz Versaļas miera līguma 93. punktu.²²¹

Pēc B. Boufala ierašanās Rīgā arvien aktuālāks kļuva jautājums par Latvijas diplomātiskās pārstāvniecības atklāšanu Polijā. J. Zālītis jau 13. oktobrī ziņoja, ka bez tās “vairs nevar iztikt”. Militārais pārstāvis M. Hartmanis un viņa palīgs virsleitnants I. Ulmanis Varšavā 5. novembrī piedalījās Poļu un latviešu draudzības kluba atklāšanā (tā izveidē iesaistījās arī vairāki Seima deputāti). M. Hartmanis izveidoja Latvijas Preses biroju, taču trūka informācijas un laika, ko aizņēma tiešie pienākumi. Viņš panāca Polijas Ārlietu ministrijas piekrišanu reizi mēnesī piešķirt vietu Latvijas kurjeram savā vilcienā uz Parīzes Miera konferenci, bet sūtījumus nogādāt neierobežotā daudzumā.²²²

²¹⁶ Albin J. Polski ruch narodowy na Łotwie w latach 1919–1940. – Wrocław, 1993. – S. 46.

²¹⁷ AAN, Kod, t. 2, k. 109–110 u. c.; Dziennik Wileński. – 1919. – 4 list.; Sīkāk sk.: Jēkabsons Ē. Latvijas poļi un Latgales poļu muižniecība valsts neatkarības sākumposmā 1918.–1920. g. // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. – 1995. – Nr. 3. – 78.–108. lpp. Jau 1918. gada 10. decembrī Inflantijas Poļu padome iesniedza Polijas valdībai priekšlikumus panākt Latvijas piesaistīšanu Polijai, tādējādi iegūstot brīvu pieeju tās ostām. – Albin J. Polski ruch... – S. 48–49.

²¹⁸ Albin J. Polski ruch... – S. 46.

²¹⁹ Robotnik. – 1919. – 1 paźdz.; Gazeta Warszawska. – 1919. – 14 paźdz.

²²⁰ Nasz Kraj. – 1919. – 4 list.

²²¹ Łossowski P. Łotwa... – S. 11.

6. att.

Latvijas diplomātiskais pārstāvis Polijā Atis Ķeniņš

Jau savas viesošānās laikā Varšavā Z. Meierovics paziņoja, ka par pirmo pārstāvi Polijā kļūs dzejnieks A. Ķeniņš, kurš novembra sākumā tika iecelts amatā.²²³ Tomēr ceļā uz Poliju viņš misijas priekšgalā izbrauca tikai 19. novembrī. Misijā bija pirmais sekretārs P. Oliņš ar kundzi – kancelejas ierēdni, tirdzniecības atašejs H. Steinmanis un Informācijas biroja vadītājs, vēlākais ilggadējais konsuls Viļņā F. Donass. Pārvarot ievērojamas ceļa grūtības, misija cauri lietuviešu karaspēka ieņemtajai teritorijai Sēlijā, cauri Turmantai, Dūkštai un Viļņai naktī uz 26. novembri ieradās Varšavā. Dienā A. Ķeniņu apmeklēja Polijas Ārlietu ministrijas Austrumu nodaļas Baltijas lietu referents A. Tarnovskis, bet vakarā notika līdzšinējā Latvijas Ārlietu ministrijas pilnvarotā tirdzniecības jautājumos K. Spādes rīkotās pusdienas par godu sūtņa atbraukšanai. 28. novembrī par misijas ierašanos tika informēts premjers I. Paderevskis, taču Ministru kabineta krīzes dēļ audience notika vēlāk. Sūtņi uzturēja sakarus ar Ārlietu ministrijas Politiskā departamenta direktoru Z. Okencki, Ukrainas Tautas Republikas pārstāvjiem²²⁴ (kas savas valdības vārdā iesniedza Latvijas atzīšanas aktu²²⁵) un kārtoja citus jautājumus. Tikai decembrī misijas darbiniekiem ar grūtībām (privātas paziņānās ceļā) izdevās atrast telpas birojam “Viktorijas” viesnīcā,

²²² LVVA, 2574. f., 3. apr., 13. l., 234. lp.; Latvijas Sargs. – 1919. – 23. nov.; Сегодня. – 1919. – 2 ноября.

²²³ Gazeta Warszawska. – 1919. – 23 paźdz.; Jaunākās Ziņas. – 1919. – 6. nov.; Latvijas Sargs. – 1919. – 12. nov. Stāk sk.: Jēkabsons Ē. Latvijas un Polijas attiecības 1919. gadā//Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. – 1994. – Nr. 1. – 93.–111. lpp.; Jēkabsons Ē. Latvija un Polija 1919. gadā: pirmie sakari//Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. – 2003. – Nr. 1.–2., 32.–53. lpp.

²²⁴ Sīkāk sk.: Jēkabsons Ē. Latvijas attiecības ar Ukrainas Tautas Republiku (1919–1921)//Latvijas Vēsture. – 2003. – Nr. 4, 56.–72. lpp.

²²⁵ Sk.: Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem... – 75. lpp.

bet šī mēneša vidū Polijas Ārlietu ministrija rekvizēja telpas Latvijas misijai prominentajā "Bristoles" viesnīcā.²²⁶

Arī A. Ķeniņa darbība sūtņa amatā izraisīja dažādus viedokļus. Nevar piekrist poļu historiogrāfijā izplatītajam uzskatam par viņa pārliecīgo labvēlību Lietuvai un līdz ar to – nelabvēlību Polijai. Daļēji šis uzskats balstīts uz B. Boufala 1. novembra telegrammu, kurā viņš šī iemesla dēļ prasīja noraidīt A. Ķeniņa kandidatūru sūtņa amatam. Iegansts tam bija viņa konflikts ar Francijas militārās misijas vadītāju E. Diparkē²²⁷ (Francijas misija Polijai bija īpaši labvēlīga). Tomēr A. Ķeniņa ziņojumi bija objektīvi un balstījās uz faktiem. Savukārt pret Lietuvu viņš izturējās ļoti kritiski, īpaši uzsverot redzēto pa ceļam uz Varšavu – Ilūkstes apriņķi bija ieņēmis lietuviešu karaspēks, un bija radies iespaids, ka, pretēji Lietuvas valdības apgalvojumiem par okupācijas pagaidu raksturu, tie gatavojas tur palikt.²²⁸ Secinājuma pamatotību apliecināja tālākā notikumu gaita.

Viens no svarīgākajiem diplomātiskās misijas uzdevumiem bija nokārtot to Latvijas pilsoņu atgriešanos dzimtenē, kuri dažādu iemeslu dēļ atradās Polijā. Vairākums no viņiem bija sarkanarmieši, kas labprātīgi bija pārgājuši poļu pusē vai bija saņemti gūstā un atradās dažādās gūstekņu nometnēs. Jau septembrī uz Poliju devās Iekšlietu ministrijas Karagūstekņu un bēgļu nodaļas pārstāvis leitnants P. Strods,²²⁹ kurš novembrī kopīgi ar Polijas Austrumu zemju komisijas pārstāvjiem apmeklēja gūstekņu nometnes un konstatēja tajās neapkurinātas barakas, nepietiekamu ēdināšanu un sliktu apģērbu. Stšalkovas nometnē pie Krakovas²³⁰ latvieši tika pakļauti miesassodiem un viens pat noslepkavots. Kopumā Polijā šajā laikā atradās apmēram 1 300 latviešu karagūstekņu.²³¹

Polijas Kara lietu ministrija 25. novembrī, nesaskaņojot ar Latvijas pārstāvjiem, izdeva pavēli par Latvijai piederīgo gūstekņu atbrīvošanu pēc viņu iepriekšējās politiskās darbības pārbaudes. Vairāki simti cilvēku tika atlaisti bez pienācīga apģērbu un iztikas līdzekļiem. Viena šāda 250 vīru grupa ieradās no Varšavas Viļņā, kur Polijas Bēgļu un gūstekņu pārvalde tiem pirmo reizi izsniedza daļu no nepieciešamā apģērbu un apaviem, kā arī izmitināja un pabaroja. Bijušo gūstekņu nosūtīšanu sarežģīja normālas satiksmes trūkums ar Latviju, jo šaursliežu dzelzceļš Čarnibruda–Eglaine cauri Lietuvai nefunkcionēja, lai gan Latvijas puse bija vairākkārt lūgusi attiecīgās Lietuvas iestādes atjaunot dzelzceļu un netraucēt Latvijas vilcienu satiksmi

²²⁶ LVVA, 2575. f., 15. apr., 11. l., 77. lp.; 2570. f., 2. apr., 18. l., 94. lp.; 2574. f., 3. apr., 13. l., 238. lp.; Donass F. Politiskos krustceļos. – 8. lpp.

²²⁷ AAN, Akta L. Wasilewskiego, t. 41, k. 9.

²²⁸ LVVA, 2575. f., 15. apr., 11. l., 81.–82. lpp.

²²⁹ Latvijas Sargs. – 1919. – 29. aug., 14. sept.

²³⁰ Stšalkovas un Dombes nometnē vēl 1920. gada septembrī valdošie sliktie dzīves apstākļi aprakstīti arī ASV humanitāro organizāciju pārstāvju ziņojumos. – Польско – советская война 1919–1920 (ранее не опубликованные документы и материалы). – Часть II. – Москва, 1994. – 29–30, 48–51 стр.

²³¹ LVVA, 2574. f., 3. apr., 13. l., 43.–44. lp.; Jaunākās Ziņas. – 1919. 28. nov.; 1920. – 12. marts. Stkāk sk.: Jēkabsons Ē. Jeńcy – Łotysze w niewoli polskiej (1918–1921)//Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska. – 13. – Białystok, 2000, s. 93–102.

(3. decembrī Lietuvas Ārlietu ministrija atbildēja uz kārtējo 7. novembrī izsūtīto vēstuli, ka dzelzceļa atjaunošana būs iespējama vienīgi pēc Lietuvas attiecību uzlabošanās ar Poliju).²³² Cilvēki no poļu kontrolētās Turmantas stacijas bija spiesti vairākus desmitus kilometru noiet kājām. Latvijas misijai trūka līdzekļu pilnvērtīgas palīdzības sniegšanai atbrīvotajiem. Decembrī tika panākta vienošanās ar Polijas armijas vadību, ka turpmāk latviešu tautības gūstekņus uzreiz pēc nonākšanas gūstā nosūtīs uz Latviju. No novembra beigām arī Viļņā strādāja latviešu gūstekņu lietu pārzinis – kapteinis A. Krūms (11. novembrī viņu no Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba Operatīvās daļas M. Hartmaņa rīcībā bija nosūtījuši uz Varšavu, taču M. Hartmanis komandēja A. Krūmu uz Viļņu „rūpēties par latviešu gūstekņu partijām, kas brauks uz Latviju, uzturēt sakarus ar legāciju Varšavā un reģistrēt vietējos latviešus”).²³³ Latviešu civilo bēgļu kopskaits Polijā tika vērtēts ap 2 000 cilvēku, un lielākā daļa no viņiem bija materiāli nenodrošināti.²³⁴ Runājot par turības līmeni, kāds kopumā bija latviešiem Polijā šajā laikā, kā izņēmums jāmin Olkušas fabrikas direktors P. Kroders, kurš 4. decembrī ziņoja Latvijas valdībai, ka savu Latvijas propagandēšanas darbu Polijā veic brīvprātīgi.²³⁵

Latvijas un Polijas saimnieciskie sakari kopējas robežas trūkuma dēļ 1919. gadā bija vēl vāji. Septembra beigās, lai runātu par preču apmaiņu pēc Daugavpils ieņemšanas, Polijas Tirdzniecības un rūpniecības ministriju apmeklēja K. Spāde,²³⁶ taču A. Ķeniņš uzskatīja, ka K. Spādes darbībai Polijā “pagaidām nav lielas izredzes”. Jau septembrī K. Zariņa delegācijai Polijas puse piedāvāja rūdu, degvielu un ogles apmaiņā pret iespējamo Liepājas ostas izmantošanu (K. Spādem tika piedāvāta nafta, audumi un galantērijas preces apmaiņā pret Latvijas līniem, ādām un pārtiku). Novembrī poļu puse piedāvāja sāli un petroleju.²³⁷ Tomēr viss bija atkarīgs no dzelzceļa līnijas Eglaine–Čarnibruda. Tā atradās lietuviešu kontrolē un nefunkcionēja. Latvijas Satiksmes un darba ministrija jau septembra beigās un pēc tam novembra sākumā Ārlietu ministrijā interesējās, kas tiek darīts ogļu, benzīna, naftas un citu produktu piegādes nodrošināšanā no Polijas, taču objektīvu apstākļu dēļ konkrētu atbildi nesaņēma.²³⁸ Pagaidām no Polijas Latvijā nelielā daudzumā pienāca vienīgi smērēļļa, lidmašīnu degviela, petroleja un citi materiāli armijai, taču lietuvieši kavēja arī šīs piegādes.²³⁹

Ar saimniecisko sakaru veidošanu 1919. gada nogalē nodarbojās galvenokārt privātuzņēmēji. Varšavā šajā laikā ieradās vairākas personas,

²³² LCVA, f. 383, ap. 7, b. 35, l. 51; b. 36, l. 75; f. 384, ap. 3, b. 358, l. 5.

²³³ LVVA, 2574. f., 3. apr., 13. l., 46. lp.; 2575. f., 15. apr., 11. l., 77., 79. lp.; Jaunākās Ziņas. – 1919. – 28. nov., 22. dec.; Brīvā Zeme. – 1919. – 14. dec.

²³⁴ Jaunākās Ziņas. – 1919. – 11. dec.; Brīvā Zeme. – 1920. – 8. janv.

²³⁵ LVVA, 2574. f., 3. apr., 13. l., 248. lp. P. Kroders jau 1919. gada 22. maijā iesniedza I. Paderevskim memorandu, kurā lūdza viņu Parīzes Miera konferencē vērst uzmanību uz Latvijas Republikas neatkarības jautājumu (vienlaikus memoranda noraksts tika piesūtīts Anglijas pārstāvniecībai Polijā).

²³⁶ Kurjer Powszechny. – 1919. – 30 wrz.

²³⁷ Latvijas Sargs. – 1919. – 25. sept.; Kurjer Polski. – 1919. 30 wrz.; Jaunākās Ziņas. – 1919. – 24. nov.

²³⁸ LVVA, 4592. f., 3. apr., 101. l., 197.–199., 209. lp.

²³⁹ Počs K. Sanitārā kordona... – 45. lpp.

kuras bija komandējusi Latvijas Apgādības ministrija un kuras darbojās “šauri tirdznieciskās interesēs”.²⁴⁰ A. Ķeniņš sūdzējās par J. Poli, kurš armijas Virspavēlnieka štāba uzdevumā centās iepirkt kara materiālus un kopā ar sev pazīstamo, minēto A. Luci-Birku apmeklēja vairākus ministrus un pat J. Pilsudski, kā arī nodibināja sakarus ar Varšavas Banku apvienību, lai veidotu kopuzņēmumus.²⁴¹ Turklāt Latvijas uzņēmējs un arī Tautas Padomes loceklis E. Traubergs lūdza piešķirt Latvijas armijai izlūklidmašīnu, bet pats izgāja lidošanas apmācības kursu Varšavas kara lidlaukā. Katrā ziņā A. Ķeniņš uzsvēra, ka Traubergs un vēl viens Latvijas tirgotājs – L. Rapeports – ar Apgādības ministrijas pilnvarām slēdz līgumus, kuri var “ātri izvērsties par skandalozām afērām”. Visa šī darbība netika saskaņota ar Latvijas diplomātisko misiju.²⁴²

Negatīvu iezīmi abu valstu attiecībās izraisīja 4. decembra incidents Liepājā, kur notika pilsētas skolēnu pateicības manifestācija par godu ASV Sarkanā Krusta misijai. Daži latviešu skolotāji pieprasīja novākt “Bermonta flagu”, ar to domājot Polijas karogu, ko nesa poļu pamatskolas skolnieki. Šīs dažu latviešu pedagogu neizglītības dēļ aizsākās vairāku mēnešu ilga diplomātiska sarakste ar Polijas misiju Latvijā.²⁴³ Tomēr šādi nenozīmīgi pārpratumi nemainīja kopējo tuvināšanās tendenci Latvijas un Polijas attiecībās.

Militārās sadarbības līgums

1919. gada nogalē Latvijas un Polijas tuvināšanos noteica abu pušu intereses. Latvija dienvidos robežojās ar Lietuvu, un attiecības ar to bija ļoti sarežģītas. Oktobrī Bermontiādes laikā gandrīz visi lietuviešu spēki tika atvilkti no Daugavpils frontes, tomēr tie joprojām kontrolēja daļu Ilūkstes apriņķa. Kaut arī Z. Meierovics Kauņā saņēma tikai nekonkrētus solījumus noslēgt militāru savienību nākotnē, tomēr Latvijas valdība saglabāja cerību

²⁴⁰ Vienam no šādiem tirgotājiem – J. Treimanim – bija Apgādības ministrijas pilnvaras ievākt informāciju par tirdzniecības iespējām Polijā, Ukrainā un Rumānijā. Pēc atgriešanās Latvijā viņš piedāvāja manufaktūras preces no Polijas, taču priekšlikums nebija izdevīgs. – Brunners P. Panama. – Rīga, 1926. – 24. lpp. Nav izslēgts, ka P. Brunners kļūdījies un patiesībā ir runa par turpmāk minēto Tautas Padomes locekli un uzņēmēju E. Traubergu.

²⁴¹ J. Polis Rīgā atgriezās decembra vidū un sniedza presē visumā objektīvu raksturojumu par Latvijas attiecībām ar Poliju un latviešu stāvokli šajā valstī. – Brīvā Zeme. – 1919. – 14. dec. (rakstā J. Polis dēvēts par Latvijas “militārmisijas padomnieku ekonomiskos jautājumos”).

²⁴² LVVA, 2575. f., 15. apr., 11. l., 80. lp. J. Poļa nozīme nav skaidra. 6. novembrī B. Boufals ziņoja, ka viņš ieradīsies “inkognito” Viņņā A. Niedras uzdevumā, lai nodibinātu sakarus ar Poliju. Savukārt saskaņā ar 28. novembra A. Luce-Birka ziņojumu viņš bija ieradies Varšavā mēneša vidū Latvijas armijas virspavēlnieka uzdevumā un ar vairāku tirdzniecības firmu ieteikumiem (30. oktobrī J. Polis bija ieskaitīts kara dienestā kā kara ierēdnis Latvijas armijas Apgādības pārvaldē (armijas virspavēlnieka 1919. gada 31. okt. pavēle). Luce-Birks lūdza izpildīt viņa lūgumu par prožektora un 10 lauka virtuvju piegādi Latvijas armijai un atļaut latviešu virsniekam un inženierim Ljovā iepazīties ar armijas darbnīcām, kā arī piešķirt naudas pabalstu laikrakstiem “Brīvā Zeme” un “Latvijas Sargs”, lai noskaņotu tos labvēlīgi pret Poliju (lūgums gan palika bez ievēribas – Ē. J.). – AAN, Akta L. Wasilewskiego, t. 41, k. 8–9, 44–46.

²⁴³ LVVA, 2574. f., 3. apr., 13. l., 27.–34. lp.; AAN, Akta L. Wasilewskiego, t. 43, k. 25.

vienoties ar tuvāko kaimiņu dienvidos. 8. novembrī Z. Meierovics deva rīkojumu uzaicināt uz Rīgu Lietuvas armijas virspavēlniecības pārstāvjus. 11. novembrī uz Latvijas galvaspilsētu izbrauca ģenerālleitnants J. Galvidis-Bikauskis un majors A. Jakaitis.²⁴⁴ Viņi 20. novembrī apspriedās ar Latvijas armijas vadību un valdības pārstāvjiem. Abas puses vienojās par nepieciešamību tuvākā laikā noslēgt militāru savienību.²⁴⁵ Jaunieceltais Latvijas diplomātiskais pārstāvis Lietuvā V. Bandrevičs šajā laikā Kauņā sarunā ar avīzes "Lietuva" korespondentu uzsvēra, ka Latvija nav noslēgusi nekādus līgumus ar Poliju, bet Z. Meierovics viesojies Varšavā tāpēc, ka Latvija vēlas nodibināt labas attiecības ar visām valstīm, kurām ir līdzīgas intereses – arī ar Poliju, Somiju, Ukrainu.²⁴⁶ Kaut arī Latvijas un Lietuvas armija cīņā ar bermontiešiem zināmā mērā sadarbojās, tomēr teritoriālo nesaskaņu un atšķirīgo ārpolitisko nostādņu dēļ radītā savstarpējā neuzticība saglabājās. 22. novembrī Z. Meierovics informēja Lietuvas valdību, ka cīņā ar bermontiešiem Latvijas armija stratēģisku apsvērumu dēļ pārgājusi Lietuvas robežu, ieņemot Žeimju apdzīvoto vietu, bet Lietuvas Ārlietu ministrijas atbildē 25. novembrī bija stingri uzsvērtā vēlme, lai latvieši nepārietu bijušo Kauņas guberņas robežu.²⁴⁷

Tomēr militārpolitiskie apstākļi bija zināmā mērā labvēlīgi Latvijas–Lietuvas savienības noslēgšanai, kaut arī attiecības bojāja nesaskaņas par Ilūkstes apriņķa daļu un Lietuvas noraidošā nostāja pret Latvijas sakariem ar Poliju. Novembrī Tērbatā, Baltijas valstu konferencē, uz dalībniekiem dziļu iespaidu atstāja Lietuvas pārstāvja J. Šļūpa runa, kurā viņš Polijas neoficiālā pārstāvja S. Prusa-Boguslavska klātbūtnē apvainoja Poliju Lietuvas zemju sagrābšanā.²⁴⁸ Kaut arī S. Prusam-Boguslavskim bija dots rīkojums noskaidrot tuvinašanās iespējas ar Latviju, Igauniju un Somiju, tomēr Lietuvai pagaidām izdevās šo mēģinājumu iztraucēt. Katrā ziņā 9. decembrī Latvijas Ārlietu ministrijas pārskatā teikts, ka ir cerības saprasties ar Lietuvu robežas jautājumā un noslēgt militāru konvenciju. Šīs cerības palielināja abu valstu armiju virspavēlniecību slepenais līgums, ko parakstīja 8. decembrī Rīgā un kas paredzēja kopīgu uzbrukumu pret vācu spēkiem Lietuvā, ja tie laikus (līdz 13. decembrim) nepārietu Vācijas robežu²⁴⁹. Savukārt Polija šajā laikā aicināja sarīkot Viļņā Baltijas valstu ārlietu ministru apspriedi bez Lietuvas piedalīšanās. Latvijas valdība tam nepiekrita, prasīja sarīkot to Tērbatā un uzskatīja ka jāpiedalās arī Lietuvai.²⁵⁰

6. decembrī Kauņā ieradās Latvijas delegācija V. Zāmuēla un pulkveža-leitnanta V. Ozola vadībā ar pilnvarām līguma noslēgšanai. Līdz 12. decembrim ar grūtībām tika panākta vienošanās tikai vienā apspriežamo jautājumu daļā. Galvenais nesaskaņu iemesls palika robeža un atšķirīgā attieksme pret Poliju. Lietuvieši pārmeta Latvijai vienaldzību pret Polijas agresīvajiem nolūkiem.

²⁴⁴ LCVA, f. 383, ap. 7, b. 36, l. 62.

²⁴⁵ Kurzemes Vārds. – 1919. – 25. nov.

²⁴⁶ Lietuva. – 1919. – 22 lāpkr.

²⁴⁷ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 13, l. 9, 13–14; Butkus Z. Lietuvus ir Latvijos... – P. 35.

²⁴⁸ Łossowski P. Stosunki polsko – litewskie... – S. 189; Skrzypek A. Związek... – S. 36–37.

²⁴⁹ Sk.: LCVA, f. 383, ap. 7, b. 38, l. 14. Līgums paredzēja Latvijas armijas uzbrukumu no Priekules uz Klaipēdu un no Mažeikiem uz Plūņi.

²⁵⁰ LVVA, 2574. f., 4. apr., 7. l., 36. lp.

Savukārt Latvijas pusi neapmierināja lietuviešu nevēlēšanās deklarēt atbalstu Latvijai konfliktā ar Vāciju. Puses nevienojās Mažeikų dzelzceļa posma piederības jautājumā, kā arī jautājumā par kopīgu virspavēlniecību frontē pret Sarkanā armiju, jo lietuvieši atteicās operatīvas nepieciešamības gadījumā atstāt frontes iecirkni Kalkūne–Kazimire, kas atradās Ilūkstes apriņķī un ko tie uzskatīja par savas valsts robežu. Stūrgalvīgi nepiekāpīga bija arī Latvijas puse. P. Radziņš, 12. decembrī atbildot uz V. Ozola telegrammu no Kauņas („Svarīgākais strīdus punkts – dzelzceļa Mažeikų posms, līguma noslēgšana – tikai piekāpšanās gadījumā”), uzsvēra, ka šādu lietuviešu prasību gadījumā “līguma noslēgšana nav vēlama” (Mažeikų dzelzceļa mezgls militāru apsvērumu dēļ Latvijai esot nepieciešams līdz kara beigām), un lūdza Ārlietu ministriju informēt par kaimiņu nepiekāpību Antantes lielvalstis, tādējādi mēģinot panākt, lai uz lietuviešiem izdara spiedienu Antantes lielvalstis²⁵¹). Galu galā Lietuvas Ārlietu ministrijas pārvaldnieks P. Kļīms Kauņā paziņoja, ka Lietuvas delegācijai nemaz nav pilnvaru līguma noslēgšanai un sarunās ar latviešiem tā piedalās vienīgi informācijas iegūšanas nolūkos, jo par sabiedroto nevar uzskatīt valsti, kura izturas vienaldzīgi pret Polijas tikojušiem. Tādējādi sarunas beidzās faktiski bez rezultātiem.²⁵²

Šādos apstākļos Latvijas valdība izšķīrās par noteiktu tuvināšanos Polijai, jo pēc Bermonta sakaušanas Latgales atbrīvošana bija kļuvusi par aktuālāko jautājumu. Jau Tautas Padomes 1919. gada 15. jūlija sēdē Ministru prezidents K. Ulmanis paziņoja, ka „Latgales atbrīvošana stāv pirmā vietā un, pirms rudzi sāks dzeltēt, neviena ienaidnieka vairs nebūs mūsu zemē”. 10. augustā Tautas Padomes Latgāliešu frakcija iesniedza valdībai jautājumus – ko tā ir darījusi Latgales atbrīvošanai un kādi ir panākumi šajā jautājumā.²⁵³ Tādēļ problēma šajā situācijā bija jārisina. Savukārt Polijai, plānojot savas armijas tālāko operatīvo darbību austrumos, vajadzēja nodrošināt tās kreiso spārnu. To varēja izdarīt, savienojoties ar Latvijas armiju, turklāt gan militāri, gan politiski tiktu izolēta Lietuva, kas bija naidīga Polijai. Lietuvai tiktu atņemta arī tās īsā fronte pret Sarkanā armiju. Tiktu izveidota kopēja Polijas–Latvijas robeža, kas atšķeltu Lietuvu no Krievijas un novērstu pat netiešus krievu–vāciešu sakarus caur Lietuvu. Tādējādi būtu iespējams īstenot poļu politiķu vēl arvien loloto plānu – no Baltijas jūras līdz Ukrainai izveidot vienotu fronti, kas būtu vērsta pret Padomju Krieviju. Savukārt, atzīstot Daugavpils piederību Latvijai, varēja cerēt, ka tiks iegūta Latvijas uzticība un padziļināties Latvijas un Lietuvas pretrunas. Turklāt tādējādi bija iespējams nodrošināties pret Krievijas un Vācijas puses varbūtēju apdraudējumu Polijai. Tas bija kļuvis aktuāls jau Bermontiādes laikā. 27. novembrī Polijas armijas Galvenais štābs pārskatā par situāciju reģionā uzsvēra: „Polijas diplomātijai jācenšas izveidot ciešas attiecības ar Baltijas valstīm, lai šīs attiecības radītu mums sabiedrotos vai pat savienību. Tā būtu vērsta, pirmkārt, pret Vāciju, bet pēc tam pret Krieviju. Šāda savienība būtu buferis starp Vāciju un topošo Krieviju un padarītu neiespējamu Vācijas kundzību pie Baltijas jūras

²⁵¹ Turpat, 3. apr., 77. l., 122. lp.

²⁵² Turpat, 11. l., 154.–166. lp.; Lietuva. – 1919. – 11. gruodis.

²⁵³ LVVA, 1468. f., 1. apr., 138. l., 146. lpp. Viens no iniciatoriem, kas 1919. gada 10. augustā valdībai iesniedza pieprasījumu, bija „Latgāliešu frakcijas” loceklis polis J. Salcēvičs.

un neiespējamus Krievijas imperiālistiskos centienus atjaunot valsts vecās robežas, kuras neatzīst jaunizveidotās valstis.²⁵⁴

21. novembrī Polijas valdības un J. Pilsudska uzdevumā Rīgā ieradās Lietuvas–Baltkrievijas frontes Pretizlūkošanas daļas vadītājs kapteinis V. Slaveks un frontes sakaru virsnieks ar Ārlietu ministriju un J. Pilsudski rotmistrs S. Radzivils, lai sagatavotu militāras savienības noslēgšanu ar Latviju.²⁵⁵ Notika sarunas ar Latvijas armijas virspavēlniecību un ārlietu ministru. 23. novembrī viesi pirmoreiz Polijas armijas vēsturē nolika vainagu Brāļu kapos Rīgā,²⁵⁶ bet 25. novembrī Latvijas armijas kara laika ierēdnis A. Jakovļevs tika iecelts par sakaru virsnieku poļu 3. Leģionu divīzijas štābā un komandēts uz Dūkštu.²⁵⁷ Visumā poļi ar sarunu rezultātiem bija apmierināti, jo Latvijas puse izrādīja gatavību noteiktos apstākļos noslēgt militāru savienību ar Poliju,²⁵⁸ kaut arī politiskajās aprindās uzskati šajā jautājumā bija atšķirīgi. Sevišķi asi pret Poliju nostājās sociāldemokrāti. Daļa no tiem nepamatoti uzskatīja, ka Padomju Krievija atdos Latvijai Latgali pēc miera noslēgšanas ar Latviju. Par savienību bija liela daļa Zemnieku savienības pārstāvju, kaut arī viņiem bija šaubas par Polijas nodomiem attiecībā uz Latgali. Šīs šaubas lielā mērā izraisīja Polijas nacionāldemokrātu un Latgales muižniecības darbība. Lai gan padomju valdība novembrī un decembrī bija solījusi atdot Latgali Latvijai tūlīt pēc pamiera noslēgšanas, tomēr, kā atzīst vēsturnieks A. Stranga, igauņu–padomju sarunu laikā Latvijas valdība pilnībā pārliecinājās, ka tas nenotiks labprātīgi²⁵⁹ (padomju puse izmantoja sarunas, lai ar operatīvu darbību frontē atbalstītu savas teritoriālās prasības). Rīgā V. Slaveks un S. Radzivils pagaidām vēl nebija saņēmuši konkrētus solījumus. 24. novembrī S. Radzivils atgriezās Polijā, bet V. Slaveks devās uz Tallinu, cauri Rīgai atgriežoties Viļņā mēneša beigās.²⁶⁰

Turpmāko Latvijas nostāju izskaidro toreizējais Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba priekšnieks P. Radziņš. Viņš liecina, ka Latvijas armija vēl nebija gatava sākt uzbrukumu Latgalē patstāvīgi, jo tādā gadījumā lietuvieši, kuri atradās Daugavpilij tuvāk, būtu iegājuši tajā ātrāk. Ņemot vērā Polijas paziņojumu, ka tā piekritīs pilsētas iekļaušanai tikai un vienīgi Latvijā, Polijas armija nekavējoties mēģinātu lietuviešus padzīt no pilsētas un to, visticamāk, arī izdarītu. Pēc tam poļus “dabūt ārā” no Daugavpils būtu grūti vai pat neiespējami.²⁶¹ Turklāt pats bijušais virspavēlnieks J. Balodis vēlāk uzsvēra, ka šajā laikā Latvijas valdībai un armijas vadībai bija nopietni jārēķinās, ka Igaunija un arī Lietuva noslēgs mieru ar Padomju Krieviju un ka tas vēl vairāk sarežģīs Latvijas militāro situāciju.²⁶² Savukārt Latvijas

²⁵⁴ Okulicz P. Koncepcja międzymorza. – S. 91, 114.

²⁵⁵ AAN, MSZ, t. 5197, k. 60.

²⁵⁶ LVVA, 2574. f., 3. apr., 13. l., 240. lp.; Brīvā Zeme. – 1919. – 21., 22., 25. nov.

²⁵⁷ Turpat, 5601. f., 1. apr., 552. l., 2. lp. A. Jakovļevs no šī komandējuma atgriezās tikai 1920. gada 8. janvārī.

²⁵⁸ AAN, MSZ, t. 5197, k. 60; Akta L. Wasilewskiego, t. 41, k. 51 (A. Luce-Birks decembrī rakstīja, ka S. Radzivils atgriezies sajūsmīnāts par latviešiem un nav sapratis, ka “viņi iet pa angļu līniju”).

²⁵⁹ Stranga A. O niektórych problemach polsko – łotewskich stosunków... – S. 149.

²⁶⁰ Brīvā Zeme. – 1919. – 25. nov.; Latvijas Sargs. – 1919. – 4. dec.

²⁶¹ Radziņš P. Latvijas atbrīvošanas karš. – 9. lpp.

armijas kara ierēdnis, militārais vēsturnieks P. Bērziņš papildus minētajam Lietuvas faktoram min arī tīri taktisku iemeslu – Latgale bija jāatbrīvo ziemā, jo, iestājoties pavasarim, dabas apstākļi ievērojami apgrūtinātu uzbrūkošā karaspēka darbību.²⁶³

Polijas puse ar J. Pilsudski priekšgalā centās radīt priekšnoteikumus ciešākai un pat tiešai militārai sadarbībai ar Latviju jau ilgāku laiku. 3. un 26. novembrī padomju delegācijai, ar kuru poļi veda slepenas sarunas Mikaševičos, tika paziņots, ka Polija atbalstīs Latvijas prasību pēc Daugavpils, un ieteica pilsētu latviešiem atdot.²⁶⁴ Vēl agrāk operatīvo apstākļu iespaidā Polijas armijas vadība sāka apsvērt Daugavpils ieņemšanu sadarbībā ar Latvijas armiju. 3. oktobrī Lietuvas–Baltkrievijas frontes virspavēlnieks S. Šeptickis saņēma instrukciju paredzētajai operācijai Latgalē,²⁶⁵ bet 13. novembrī Ģenerālštābs pavēlēja 1. un 3. Leģionu divīzijai gatavoties Daugavpils operācijai, pēc kuras būs jāsavienojas ar Latvijas armiju.²⁶⁶ 16. novembrī J. Pilsudskis lūdza Anglijas sūtnim Polijā H. Ramboldam viņa valsts labvēlību operācijai, bet 2. decembrī kā armijas virspavēlnieks izdeva instrukciju Latgales operācijai ar kodētu nosaukumu “Zima” (“Ziema”). 8. decembrī 1. Leģionu divīzijas štābs saņēma pavēli gatavoties operācijai ar saviem un 3. Leģionu divīzijas spēkiem, kurus atbalstīs 1. jātnieku brigāde. 17. decembrī šī brigāde tika pārvietota uz 8. divīzijas iecirkni, kurš atradās gar Daugavu grupas labajā spārnā, lai gan pirms tam karaspēka grupas virspavēlnieks E. Ridzs-Smigļijs bija protestējies un argumentējis, ka neesot iespējams īstenot operāciju „Ziema” bez jātnieku vienībām, kas bloķētu lietuviešu karaspēka pāriešanu pāri Daugavai.²⁶⁷

Poļu karaspēka stāvokli apgrūtināja tīfa epidēmija, siltā apgērba, apavu un dzelzeļa ritošā sastāva trūkums, kaut arī 19. decembrī frontes štābs bija izdevis pavēli par karavīru apgādi ar nepieciešamo apgērbu, ieročiem un pārtiku gaidāmajai akcijai. Vēlāk karavīri saņēma silto veļu, svīterus, cimdus, zeķes, visiem izdalīja franču (virsniekiem – vācu) bruņucepures un skotu cepures. Vezumniekiem, šoferiem un sargkareivjiem – arī kažokus un salmu velteņus, kurus Baltkrievijā bija iepirkusi frontes intendantūra. Bruņojumā pārsvarā bija franču “Lebel” karabīnes, austriešu “Schwarzlose”, trofeju – (vācu) “Maxim” un angļu “Hotchkiss” – ložmetēji.²⁶⁸ Kopumā Polijas armija bija apgādāta ievērojami labāk nekā latviešu karavīri. 16. decembrī E. Ridza-Smigļija grupas štābs ziņoja, ka karaspēku iespējams sakoncentrēt izejas pozīcijās deviņās dienās, taču štāba priekšnieks T. Kučeba uzskatīja, ka tas būs gatavs uzbrukumam tikai 5.–10. janvārī. Savukārt Ridzs-Smigļijs Varšavā J. Pilsudskim kā iespējamo termiņu minēja decembra beigas.²⁶⁹ Katrā

²⁶² Balodis J. Ģenerāļa Jāņa Baloža atmiņu burtnīcas//Neatkarīgā Rīta Avīze. – 1997. – 22. marts.

²⁶³ Bērziņš P. Latvijas Brīvības cīņas 1918–1920. – Rīga, 1928. – 75. lpp.

²⁶⁴ Tajne rokowania polsko – radzieckie w 1919 r. – Warszawa, 1986. – S. 204, 264.

²⁶⁵ Jędrzejewicz W. Kronika życia Józefa Piłsudskiego 1867–1935. – T. 1. – Londyn, 1986. – S. 457. S. Šepticka izpratne par politiskajām norisēm bija vāja, jo vēstulē J. Pilsudskim viņš runāja par sadarbību ar Igaunijas armiju Kurzemē, nevis ar Latvijas karaspēku Latgalē.

²⁶⁶ AAN, Kod, t. 2, k. 125.

²⁶⁷ CAW, Wojskowe Biuro Historyczne (turpmāk: WBH), 341. 1. 153.

²⁶⁸ Szeptycki S. Front Litewski – Białoruski. – 10 marca 1919 – 30 lipca 1920. – Kraków, 1925. – S. 11; CAW, WBH, 341. 1. 150, 151; Merwin B. Wzięcie Dźwińska//Nasz Kraj. – 1920. – 15 stycz.

ziņā turpmākie notikumi frontē pie Daugavpils bija atkarīgi no A. Mišovska darbības Latvijas galvaspilsētā.

7. att.

Poļu karaspēka grupas virspavēlnieks Eduards Rīdzs-Smigļis

13. decembrī viņš ieradās Rīgā jau ar pilnvarām noslēgt vienošanos par militāru sadarbību (politiskus jautājumus iztirzāt viņš izvairījās²⁶⁹). Gaidot Latvijas armijas virspavēlnieka atgriešanos no Liepājas, A. Mišovskis pārliecinājās, ka latvieši būs gatavi uzbrukumam ne ātrāk par 1920. gada 1. janvāri, jo Kurzemē (Liepājā) vēl tikai formējās Zemgales divīzija un artilērijas pulki. 19. decembrī viņš ziņoja, ka Rīgā vēl nav izstrādāts operatīvais plāns Latvijas armijas darbībai Latgales frontē. A. Mišovska 16.–17. decembra sarunās ar Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba priekšnieku P. Radziņu abas puses vienojās sākt uzbrukumu laikā no 4. līdz 10. janvārim, kā arī turēt gatavošanos pilnīgā slepenībā gan no Padomju Krievijas, gan Lietuvas, gan Antantes lielvalstīm.²⁷¹ Virspavēlnieks J. Balodis vēlāk atcerējās – A. Mišovskis uzsvēris, ka izsaka priekšlikumus J. Pilsudska vārdā un viņa sākotnēji piedāvātais uzbrukuma termiņš bijis 20. decembris, kas vēlāk tika pārlikts uz 3. janvāri.²⁷²

Slepenība tiešām tika ievērota sekmīgi. Armijas Virspavēlnieka štāba virsnieki tikai decembra beigās noprātuši, ka tiek gatavota vienošanās ar Poliju. P. Radziņš vairākkārt apspriedās ar A. Mišovski štāba karšu istabā, taču nekad nepieaicināja kādu trešo personu un nedeva pārrakstīšanai sarunu piezīmes.²⁷³ Tomēr Lietuvas armijas vadība, analizējot operatīvo stāvokli, nojauta varbūtējos poļu operatīvos mērķus un decembrī sāka koncentrēt

²⁶⁹ CAW, WBH, 341. l. 151, k. 153.

²⁷⁰ Skrzypek A. Stosunki polsko - lotewskie 1918–1939. – S. 25.

²⁷¹ Документы и материалы... – 444–445 стр.

²⁷² Balodis J. Ģenerāļa Jāņa Baloža atmiņu burtnīcas//Neatkarīgā Rīta Avīze. – 1997. – 22. marts.

savas karaspēka vienības Subates rajonā. Tas varēja nozīmēt nopietnu gatavošanos Daugavpils ieņemšanai (šīs aizdomas apstiprināja Ilūkstes apriņķī koncentrētās Lietuvas karaspēka grupas nosaukums, kurā bija pilsētas lietuviskais nosaukums – “Daugapilis” grupa). Pēc tam kad Latvijas armijas virspavēlniecība divkārt bija prasījusi izbeigt minēto koncentrāciju, ko Lietuvas puse skaidroja ar “parastu pārgrupēšanos”, Z. Meierovics 23. decembrī izteica oficiālu protestu pret lietuviešu veikto „Latvijas zemes okupāciju” un kategoriski pieprasīja atvilkt Lietuvas karaspēku divu nedēļu laikā. Pretējā gadījumā viņš Latvijas valdības vārdā solīja “paturēt sev rīcības brīvības tiesības”, kas diplomātiskajā praksē skanēja jau ļoti nopietni un patiesībā atgādināja ultimātu valstij, kura tiek uzskatīta par naidīgu.²⁷⁴ 30. decembrī A. Voldemars atbildēja, ka Lietuva “neizšķirs jautājumu vienpusēji”, tā uzskata par savām “Kurzemes guberņas lietuviskās daļas” un pretendē uz Daugavpils cietoksni, kurš ir “Lietuvas galvaspilsētas Viļņas atslēga” un ne no vēsturiskā, ne etnogrāfiskā viedokļa nepiederot Latvijai.²⁷⁵ Tādējādi A. Voldemars praktiski pats, netieši iedalot Latviju vienā kategorijā ar Poliju (poļi atņēmuši Lietuvai Viļņu, latvieši gatavojas atņemt tai Daugavpili), norādīja uz vienīgo potenciālo latviešu sabiedroto šajā periodā – tā bija Polija. Lietuviešu vēsturnieks Z. Butkus atzīst, ka A. Voldemars un daži citi Lietuvas politiķi šajā laikā īstenoja nesaprātīgu, dažkārt izteikti ambiciozu politiku pret Latviju, izsakot pilnīgi nepamatomas pretenzijas uz Daugavpili un Latgali (A. Voldemars pat vairākkārt nebija saskaņojis ar citiem savas valdības locekļiem to notu saturu, kuras bija nosūtījis uz Latviju).²⁷⁶ Jāpiezīmē, ka 24. decembrī Ilūkstes apriņķa latviešu komandants informēja Lietuvas armijas 2. brigādes komandieri, ka lietuviešu daļām apriņķis jāatstāj, bet vēl 1920. gada 6. janvārī no šī komandiera saņēma noraidošu atbildi un ieteikumu nodibināt sakarus ar Lietuvas armijas virspavēlniecību.²⁷⁷ Lietuviešu vēsturnieks Č. Laurinavičs konstatē, ka jau 1917. gadā politiķi A. Voldemars un M. Ičs uzskatīja, ka Lietuvai ir nopietnāks pamats nekā Igaunijai un Latvijai nodibināt savu valsti, tādēļ pat necentās noorganizēt sakarus ar šo tautu pārstāvjiem (savukārt M. Slezēvičs, P. Kļims un citi lietuviešu politiķi pamatoti domāja, ka visu triju zemju vienotība var ievērojami stiprināt arī Lietuvas stāvokli). A. Voldemars, jau būdams atbildīgos amatos valdībā 1918.–1919. gadā, turpināja paust līdzīgu viedokli, cita starpā 1918. gada 3. decembrī pat nesaskatot nepieciešamību nosūtīt uz Latviju un Igauniju diplomātiskos pārstāvjus: „Mums pietrūkst cilvēku, lai nosūtītu viņus uz valstīm, kas tikai vakar izveidojušās. Valdība neuzskata to par lietderīgu, jo nekāds labums no tā nav paredzams.”²⁷⁸ 1919. gada rudenī minēto viedokli Lietuvas ārpolitikā stiprināja arī nenoteiktā, dažkārt liekulīgā un ļoti savtīgā Antantes

²⁷³ Plensners A. Pret vētrām un negaisiem. – Grāmatu Draugs, 1982. – 155. lpp.

²⁷⁴ LCVA, f. 383, ap. 7, b. 36, l. 35; AAN, Akta L. Wasilewskiego, t. 43, k. 38.

²⁷⁵ LVVA, 2575. f., 11. apr., 8. l., 9. lp.; AAN, Attachaty, A – II/81/1. Minētās A. Voldemara vēstules kopiju Z. Meierovics uzbrūkuma priekšvakarā Latgalē piesūtīja armijas virspavēlniekam J. Balodim, un viņš ar sarūgtinājumu tās saturu atcerējās vēl pēc 40 gadiem. – Balodis J. Ģenerāļa Jāņa Baloža atmiņu burtnīcas//Neatkarīgā Rīta Avīze. – 1997. – 29. marts.

²⁷⁶ Butkus Z. Lietuvos ir Latvijos... – P. 43.

²⁷⁷ LCVA, f. 929, ap. 1, b. 362, l. 3–5.

lielvalstu nostāja. Piemēram, vairāki ASV politiķi lietuviešu pārstāvjiem 1919. gada novembrī lika noprast, ka Lietuvai cerības uz starptautisku atzīšanu “de iure” ir, bet Latvijai un Igaunijai nav (pirmkārt tāpēc, ka Krieviju interesē šo valstu ostas).²⁷⁹

Katrā ziņā Voldemara sarakste ar Z. Meierovicu noskaņoja Latvijas ārlietu ministru vēl nelabvēlīgāk pret Lietuvu. Nedaudz vēlāk, 1920. gada februārī, viņš pat publiski uzsvēra, ka nav saprotamas “leišu tieksmes pēc Daugavpils un viņu domas, ka latgalieši arī valodas ziņā stāvot leišiem tuvāk nekā mums”. Ministrs šajā laikā atklāti secināja, ka tādēļ Latvija parakstījusi militāras sadarbības līgumu ar valsti (Poliju), kura nav pretendējusi uz Latgali.²⁸⁰ 1919. gada beigās Lietuvas prese par galveno nesaskaņu cēloni ar Latviju uzskatīja tās labās attiecības ar Poliju. Ļoti ticams, ka lietuvieši notiekošo nojauta, vai arī viņiem par kaut kādu vienošanos starp latviešiem un poļiem bija vismaz aizdomas.²⁸¹ Saskaņā ar Latvijas diplomātiskā pārstāvja Kauņā vērtējumu, 1920. gada janvāra sākumā Lietuvas valdībā bijusi jūtama “zināma nervozitāte, kas izskaidrojama ar faktisko lietu stāvokļa nezināšanu un galvenokārt ar nespēju pret mūsu [Latvijas – *Ē. J.*] kombinācijām ar poļiem šādā vai tādā veidā reaģēt”.²⁸²

Rīgā no 26. līdz 28. decembrim norisa sarunas starp J. Balodi, P. Radziņu, K. Ulmani, Z. Meierovicu, no vienas puses, un A. Miškovski, no otras puses. Sarunās tika saskaņotas topošā līguma detaļas. 28. decembrī J. Balodis iesniedza A. Miškovskim oficiālu lūgumu Polijas armijas virspavēlniekam palīdzēt atbrīvot Latgali. Par to J. Pilsudskim tika telegrafēts 31. decembrī un vēlreiz 1920. gada 3. janvārī. Dokuments bija tapis pēc A. Miškovska prasības. Poļu pusei tas bija nepieciešams, lai apliecinātu Antantes lielvalstīm, ka tās karaspēks uz Latvijas teritoriju devies palīgā latviešiem pēc viņu pašu lūguma un dokumentam bija tīri formāls raksturs.²⁸³

1919. gada 30. decembrī²⁸⁴ J. Balodis un P. Radziņš, no vienas puses, un A. Miškovskis, no otras puses, parakstīja abu valstu virspavēlniecību līgumu par kopīgu uzbrukumu Sarkanajai armijai Latgalē un Latgales atbrīvošanu. Operācijas sākums tika noteikts uz 1920. gada 3. janvāri. Mērķis bija Krāslavas–Dubnas upes līnijas ieņemšana un abu armiju savienošanās. Līgums vēl paredzēja šādus nosacījumus: Latvijas puse izdala operācijai 10 000 durkļu, Polijas puse – 30 000 durkļu poļu ģenerāļa E. Ridza-Smigļija vadībā (turklāt P. Radziņš apsolīja “savā darbībā vadīties pēc poļu virspavēlniecības

²⁷⁸ Skirius J. Prof. Augustinas Voldemaras ir tarptautinis Lietuvas valstybingumo įteisinimo procesas// Lietuvas užsienio reikalų ministrai 1918–1940. – Kaunas, 1999. – 32 p.

²⁷⁹ Laurinavičius Č. Lietuvas - Sovietu Rusijos taikos sutartis. – Vilnius, 1992. – P. 33, 51. Č. Laurinavičius atzīst, ka 30. decembra A. Voldemara vēstulē bijusi ietverta “aroganta” prasība pēc Daugavpils. – Turpat, 53. lpp.

²⁸⁰ Latvijas Sargs. – 1920. – 4. febr.

²⁸¹ Lietuva. – 1919. – 23 grūodis.

²⁸² LVVA, 2575. f., 11. apr., 8. l., 9. lp. (diplomātiskā pārstāvja V. Bandreviča ziņojums no Kauņas).

²⁸³ CAW, II Oddział Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego (turpmāk: II ND WP), t. 24.; WBH, 341. l. 157.

²⁸⁴ Daži līguma eksemplāri (CAW, II ND WP, t. 24) parakstīti 28. decembrī, taču patiesībā tas ir tikai dokumenta tapšanas laiks.

norādījumiem”); pie apvienotās grupas štāba būs piekomandēts latviešu virsnieks; Latvijas pusei jāapgādā poļu karaspēks ar pārtiku (pēc Francijas armijas karavīru apgādē pieņemtajām normām²⁸⁵); vietējās administrācijas organizēšanai pie grupas štāba jāpiekomandē pilnvarotais civillietās; poļi būvē dzelzceļa tiltu pāri Daugavai, un tas kopā ar posmu līdz Daugavpils stacijai paliek viņu rīcībā; iegūtie ieroči un munīcija jānodod Latvijas pusei, bet dzelzceļa ritošais sastāvs jādala uz pusēm (turklāt mutiski vienojās dalīt uz pusēm arī ienaidniekam atņemtus medikamentus – *Ē. J.*); Polijas armija paliek Daugavas labajā krastā (Latgalē) tik ilgi, kamēr Latvijas armija ieņems visu fronti; pēc tam labajā krastā paliek tikai poļu karaspēka nodaļa tilta un dzelzceļa līnijas apsardzībai līdz Daugavpils stacijai (to neiekļaujot); vienošanās ir spēkā līdz jauna līguma noslēgšanai. Turklāt puses vienojās nepieļaut lietuviešu pārcelšanos uz Daugavas labo krastu, Latvijas armijas daļām ātri virzoties gar upi uz Daugavpili un nepieciešamības gadījumā izmantojot pat artilērijas sprostuguni.²⁸⁶

A. Miškovskis ar panākto vienošanos bija apmierināts. 31. decembrī viņš ziņoja uz Varšavu, ka dzelzceļu etapu vadības jautājumā viņam izdevies panākt vairāk, nekā plānots, bet apgādes jautājumā viņš darījis visu iespējamo. Turklāt līgumā neesot minēts, ka Latvijas pusei būtu jāatdod zirgi un apgērbs, kas atņemti Sarkanajai armijai, tātad tos var paturēt Polijas karaspēks.²⁸⁷ Tās bija detaļas, jo, neapšaubāmi, galvenais abām pusēm bija pati militārā sadarbība un Latgales atbrīvošana.

* * *

1919. gadā skaidri iezīmējās apstākļi, kuri gada beigās noveda pie zināmā mērā īpatnēja, militāra līguma starp Latviju un Poliju. Šis līgums bija noslēgts tikai uz Latgales atbrīvošanas operācijas laiku. Abas puses, kuras atradās atšķirīgā situācijā un kurām bija atšķirīgi ārpolitiskie mērķi, uzskatīja, ka nepieciešams sadarboties vienai ar otru. Sevišķi aktuāli tas kļuva Bermonta karaspēka akcijas laikā, jo šī armija reprezentēja abu pušu divu galveno ienaidnieku – Krievijas un Vācijas – politiskos mērķus.

Līdz 1919. gada vasarai Polijas puse pret Latviju izturējās piesardzīgi, un tas bija izskaidrojams, pirmkārt, ar nedrošo Latvijas iekšpolitisko stāvokli – lielinieku un vācu okupāciju, kā arī reāli pastāvošo divvaldību (K. Ulmaņa un provāciskās A. Niedras valdības vienlaicīgo darbību). Šajā laikā arī K. Ulmaņa Pagaidu valdībai bija aktuālākas problēmas par sakaru nodibināšanu ar Poliju (pirmkārt, šīs problēmas bija saistītas ar valsts izdzīvošanu). Polija pagaidām kopējās robežas trūkuma dēļ tika vērtēta vienīgi kā potenciāls sabiedrotais nākotnē. Galvenā cerība pagaidām saistījās ar sadarbību politiskā jomā, jo vajadzēja noskaidrot, vai var cerēt uz Polijas atbalstu Latvijas neatkarības starptautiskas atzīšanas panākšanā. Turklāt no paša sākuma Latvijas valdības attieksmē iezīmējās divas skaidri saskatāmas

²⁸⁵ Balodis J. Ģenerāļa Jāņa Baloža atmiņu burtnīcas//Neatkarīgā Rīta Avīze. – 1997. – 22. marts.

²⁸⁶ Документы и материалы... – 444–445, 465–466 стр.

²⁸⁷ SAW, WBH, 341. 1. 157.

tendences. Pirmkārt, Latvijas puse apzinājās, ka Polijas intereses šajā laika posmā zināmā mērā sakrīt ar Latvijas interesēm un tā var sniegt Latvijai ievērojamu atbalstu, otrkārt – bija skaidri saskatāma piesardzība attiecībā uz Polijas patiesajiem nodomiem pret Latviju (arī attiecībā uz Latgales valstisko piederību).

Tikai pēc Igaunijas un Latvijas armijas panākumiem kaujās ar Baltijas vācu Landesvēru un Dzelzsdivīziju pie Cēsīm 1919. gada jūnijā un Strazdmuižas pamiera jūlija sākumā vara atbrīvotajā Latvijas teritorijā vismaz nomināli pilnībā pārgāja K. Ulmaņa Pagaidu valdības rokās un sākās savstarpēja Latvijas un Polijas tuvināšanās, ko noteica zināmā mērā kopējās intereses un kopējie ienaidnieki. Šo procesu aktualizēja un paātrināja vācu karaspēka atrašanās Baltijas valstīs. Bermonta vadītais reakcionārais vācu-krievu karaspēks uzbruka Latvijas galvaspilsētai 1919. gada oktobrī. Uzbrukumu izdevās apturēt latviešu tautas pašizliedzības, karavīru varonības un skaitliski ievērojami lielāko Bermonta spēku neorganizētības un talantīgas vadības trūkuma dēļ. Tieši šīs akcijas laikā 1919. gada rudenī notika noteikta Latvijas un Polijas savstarpēja tuvināšanās. To izraisīja, pirmkārt, Latvijas vēlme saņemt Polijas atbalstu cīņā pret Bermontu un Polijas cerība piesaistīt sev Latviju politiski un militāri un tādējādi iespējot Lietuvu un tuvināt J. Pilsudska nometnes „federatīvās koncepcijas” īstenošanu reģionā, vienlaikus neitralizējot arī abu Polijas ienaidnieku – Padomju Krievijas un Vācijas – mēģinājumu rast savstarpēju kontaktu Baltijā. Nozīme bija arī operatīva rakstura apsvērumiem: Bermonta uzvaras gadījumā ievērojami pagarinātos Polijas varbūtējā fronte pret Vāciju un pat rastos iespēja savienoties vācu un padomju (vai krievu monarhistu) spēkiem, kas vērsti pret Poliju. 1919. gada rudenī Latvijas un Polijas attiecības bija vienas no labākajām to vēsturē. Tas lielā mērā izskaidrojams ar simpātijām, ko Polijā izraisīja latviešu tautas varonīgā cīņa pret Bermonta karaspēku, un Latvijas nopietnām teritoriālajām un citām nesaskaņām ar Lietuvu. Šo nesaskaņu dēļ Latvijai un Lietuvai nebija iespējams vienoties. Vēl nebija aktualizējušās arī problēmas (muižnieku zemes īpašumu piederības jautājums Latgalē, nesaskaņas Latvijas poļu minoritātes jautājumā, teritoriālās domstarpības), kas vēlāk radīja sarežģījumus abu valstu attiecībās. Polija bija ar mieru noslēgt militāru savienību ar Latviju (galvenais priekšnoteikums no latviešu puses bija Polijas izteiktais atzinums, ka Latgale pieder Latvijai, un tas tika izpildīts). Latvija vēlējās atbrīvot Latgali un nepieļaut tās nonākšanu Polijas vai pat Lietuvas kontrolē, ko nevarētu ietekmēt. Šādos apstākļos tika noslēgts slepenais militārās sadarbības līgums. Tas ievadīja Latvijas atbrīvošanās kara pēdējo cēlienu un pavēra jaunu, sarežģītu lappusi attiecībās ar kaimiņvalstīm.

2. nodaļa LATGALES ATBRĪVOŠANAS LAIKS (1920. gada janvāris–marts)

Militārās operācijas norise

1919. gada decembra otrajā pusē Polijas valdībai un armijas virspavēlniecībai jau bija skaidrs, ka gaidāma militāra sadarbība ar Latvijas armiju Latgalē. 22. decembrī ģenerālis E. Ridzs-Smigļijs poļu karaspēka daļām, kas viņam bija pakļautas, deva pavēli sagatavoties operācijai. Saskaņā ar pavēli trieciengrupai (komandieris pulkvedis J. Oļšina-Viļčiņskis) – 1. un 5. Leģionu kājnieku pulkam (kuri kopā veidoja 1. Leģionu kājnieku brigādi), četrām 1. Leģionu lauka artilērijas un divām 3. smagās artilērijas pulka baterijām,²⁸⁸ kā arī 1. sapieru bataljona rotai – bija jāpāriet Daugava, jāieņem Daugavpils un jāuzbrūk Višķu virzienā; labā spārna grupai (ģenerālis L. Berbeckis) – 3. Leģionu divīzijas 7., 8., 9. kājnieku pulkam, 3. artilērijas brigādei (3. Leģionu lauka artilērijas pulkam un 2. smagās artilērijas pulka divizionam²⁸⁹) un 1. jātnieku strēlnieku pulka eskadronam²⁹⁰ – jāuzbrūk Krāslavas rajonā; Turmantas grupai (pulkvedis S. Borovskis) – 23. kājnieku pulka diviemi bataljoniem,²⁹¹ trijām 6. un trijām 1. smagās artilērijas pulka baterijām, prožektoru vadam, 3. Leģionu divīzijas aizmugures iestādēm un grupas komandiera vārdā nosauktajam bruņuvilcienam “Šmigļy” – jānodrošina trieciengrupas kreisais spārns pret varbūtējām Lietuvas armijas akcijām un jāieņem pozīcijas Daugavas kreisajā krastā (lietuviešu pāriešanu pāri upei uzskatīja par politiski nepieļaujamu).²⁹² Rezervei (majors B. Popovičs) – 6. Leģionu kājnieku pulkam un 1. lauka artilērijas pulka trijām baterijām – jāatrodas Turmantas–Fabianovas–Jāņuciema (Janovkas) rajonā. Poļu kaujas vadības punktam jāizvietojas Dukštā, bet E. Ridza-Smigļija komandpunktam – Kalkūnē. Turklāt trieciengrupā vēl ietilpa: 1. aviācijas eskadriļa Svenčonē, divas tilta, divas inženieru, divas dzelzceļa rotas, 1. Leģionu divīzijas telegrāfa

²⁸⁸ Lewicki R. Zarys historji... – S. 29; Zaufał W. Zarys historji... – S. 13.

²⁸⁹ Myrek K. Zarys historji wojennej 3-go pułku artylerii polowej Legjonów. – Warszawa, 1928. – S. 7–8; Gintel J. Zarys historji wojennej 2-go pułku artylerii ciężkiej. – Warszawa, 1929. – S. 13–14.

²⁹⁰ Reāli divi šī pulka eskadroni atbalstīja Ridza-Smigļija grupu, uzbrūkot Drisas rajonā. – Mularczyk J. Zarys historji wojennej 1-go pułku strzelców konnych. – Warszawa, 1931. – S. 6.

²⁹¹ Polijas armijas 23. kājnieku pulks ietilpa 3. Leģionu divīzijā. Tā 3. bataljons Latvijā ieradās tikai 1920. gada martā. – Witkowski S. Zarys historji... – S. 14.

²⁹² Jau 12. decembrī poļu daļām bija dots rīkojums lietuviešu pārceļšanās gadījumā uz Daugavas labo krastu atsviest tos atpakaļ. Vēlāk tika pavēlēts demonstratīvi koncentrēt spēkus, lai lietuvieši justos apdraudēti un tiem nerastos doma pāriet Daugavu, bet 16. decembrī – lietuviešu uzbrukuma gadījumā ar artilēriju apšaudīt upi. – CAW, WBH, 341. 1. 155, 157.

rota, radiostacija, etapu rota, trīs lauka hospitāļi, sanitārā priekšgrupa un vilciens, divas autokolonnas, kā arī abu divīziju municijas un pārtikas priekšgrupas. Savukārt Latvijas armijas 3. Jelgavas kājnieku pulkam (pulkvedis J. Dombrovskis), kas ietilpa trieciengrupā, uzbrukuma (tā dēvētajā “Y”) dienā bija jāpāriet Daugava un ar diviem bataljoniem jāuzbrūk gar Dubnas upi līdz Bramaņiem, bet ar vienu bataljonu jādodas uz Daugavpili. 9. Rēzeknes pulkam (pulkvedis-leitnants L. Bolšteins) jāieņem Dubnas krasts no Mačinas līdz Lozdāniem. Vācu zemessargiem (britu pulkvedis-leitnants H. Aleksanders) jāieņem Dubnas krasts Šķilbēnu–Mutņiku līnijā. Rezervei (kapteinis K. Zīverts) jāatrodas Jēkabpilī, bet diviem bruņuvilcieniem – Līvānos. Turpat jābūt arī latviešu daļu komandiera pulkveža-leitnanta J. Puriņa komandpunktam.²⁹³

8. att.

Poļu štābam pakļauto Latvijas armijas vienību komandieris Jānis Puriņš

Gar Daugavu izvietotā poļu 3. Leģionu divīzija 1919. gada nogalē pēc Daugavas aizsalšanas regulāri veica nelielas “traucējošas” akcijas austrumos no pilsētas. Akciju mērķis bija nepieļaut Sarkanās armijas Daugavpils garnizona palielināšanos un bojāt vienu no diviem dzelzceļiem, pa kuriem pilsētai varēja piegādāt rezerves (līnijā Daugavpils–Polocka). Decembra beigās šī darbība tika vēl pastiprināta, lai radītu iespaidu, ka varētu sekot uzbrukumam Krāslavas iecirknī. 21. decembrī 8. Leģionu kājnieku pulka bataljons pārgāja Daugavu pie Kaplavas, bet 9. Leģionu kājnieku pulka bataljons – pie Lupandas. Pēc dažām dienām 8. Leģionu kājnieku pulka vienības, ciešot zaudējumus, uz laiku ieņēma vairākas apdzīvotas vietas austrumos no Krāslavas, bet 9. Leģionu kājnieku pulks – Piedruju un apkārtni.²⁹⁴ Kopumā 3. Leģionu divīzija veica 10 reidus pāri Daugavai, bet Sarkanā armija 22. novembrī

²⁹³ Borkiewicz A. Dzieje 1-go pułku... – S. 356–357; Dağ – Biernacki S. Grupy oporowe... – S. 231.

²⁹⁴ CAW, WBH, 341. 1. 155, 150 (Hupert W.).

mēģināja uzbrukt Grīvai.²⁹⁵ Arī gar Daugavu izvietotās Lietuvas armijas daļas veica samērā regulārus izlūkgājienus un iebrukumus Daugavas labajā krastā.²⁹⁶

Pirms Ziemassvētkiem aktivizējās abu pušu artilērijas darbība. Līdz 24. decembrim no poļu karaspēka ieņemtā krasta uz Daugavpili bija izšauti apmēram 250 šāviņi.²⁹⁷ 26. decembrī Sarkanās armijas artilērija spēcīgi apšaudīja rajonu pie Krāslavas un Grīvu, vēlāk – poļu pozīcijas pie Lašiem. Saskaņā ar liecībām, kuras poļiem sniedza gūstekņi, 28. decembra naktī lielinieki pat gatavojušies uzbrukt pie Daugavpils, taču tās izrādījās baumas.²⁹⁸ 29. decembrī padomju bruņuvilciens, atbildot uz poļu artilērijas uguni, kas tika raidīts pret cietoksni, izšāva uz Grīvu ap 400 šāviņu, aizdedzinot vairākas ēkas.²⁹⁹

Visu decembrī poļu štābs apstrādāja ziņas par operācijas rajonu (arī izlūkoja no gaisa), un 22. decembra pavēlē grupai tika īsi raksturota Daugavpils un citas Dienvidlatgales apdzīvotās vietas. Līdz 31. decembrim poļu daļas akcijai bija gatavas (1. Leģionu divīzija bija nomainījusi 7. Leģionu kājnieku pulku Lašu–Geitvinišķu iecirknī).³⁰⁰

Savukārt Latvijas armijas virspavēlniecība 27. decembrī deva pavēli Latgales divīzijai izbraukt uz Latgales fronti, bet 28. decembrī – mutiskus norādījumus 9. Rēzeknes pulkam nākamajā dienā no Rīgas cauri Krustpiliļ doties uz 3. Jelgavas kājnieku pulka rajonu frontē (sadarbībai ar poļiem A. Miškovskis bija pieprasījis pastiprināt Latvijas armijas labo spārnu ar vienu kājnieku pulku). 29. decembrī poļiem pakļautās Kurzemes divīzijas daļu komandiera vietas izpildītājs J. Puriņš saņēma pavēli par kopīgu uzbrukumu Daugavpiliļ naktī uz 3. janvāri. Savukārt 31. decembrī Latvijas armijas virspavēlnieks J. Balodis izdeva pavēli – sadarbībā ar Polijas armiju sākt Latgales atbrīvošanas operāciju. Karaspēka labā spārna grupai – 3. Jelgavas pulkam (trīs bataljoniem, baterijai ar četriem lielgabaliem, jātnieku eskadronam), 9. Rēzeknes pulkam (trīs bataljoniem, desmit lielgabaliem, trīs eskadroniem) – J. Puriņa vadībā bija jāpāriet Daugava un jāuzbrūk uz ziemeļaustrumiem no Daugavpils, kamēr poļi uzbruks pilsētai tieši (29. decembra pavēlē Kurzemes divīzijai bija teikts, ka poļi pāries Daugavu pie Drisas (lai pārrautu dzelzceļa satiksmi ar Daugavpili), Rozališķu rajonā

²⁹⁵ Encyklopedia Wojskowa. – T. 2. – Warszawa, 1932. – S. 481; Łukomski G., Polak B. W obronie Wilna, Grodna i Mińska... – S. 180–182; Łukomski G., Polak B., Wrzosek M. Wojna Polsko – Bolszewicka 1919–1920. – T. I. – Koszalin, 1990. – S. 147–150.

²⁹⁶ Lietuva. – 1919. – 3 lāpkr., 30 grūod.

²⁹⁷ Brīvā Zeme. – 1919. – 25. dec.

²⁹⁸ CAW, WBH, 341. 1. 153.

²⁹⁹ Herzog S. Historja wojenna... – S. 16.

³⁰⁰ CAW, WBH, 341. 1. 155, 156, 150. Neilgi pirms uzbrukuma sākuma 5. Leģionu pulka izlūku vienībai naktī izdevās nemanītā pāriet Daugavu, ieiet pilsētā un ieņemt cietokšņa komandantūru. Apšaude izcēlās tikai, patruļai kopā ar sagūstīto komandantu atgriežoties Daugavas kreisajā krastā. – Wojskowy Instytut Historyczny (tālāk: WIH), Styliński J. Wspomnienia żołnierza 5 pp Legionów 1915–1929. 1/2/37, s. 58.

(lai dotos uz Višķiem) un pie Daugavpils, apejot to no ziemeļiem).³⁰¹ Pēc sakaru nodibināšanas ar poļiem J. Puriņa grupai jāpāriet Rīdza-Smigļija pakļautībā. Par apvienotās poļu-latviešu karaspēka grupas otro štāba priekšnieku tika iecelts Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba Operatīvās daļas nodaļas priekšnieks pulkvedis-leitnants A. Veiss.³⁰² Latvijas armijas kreisā spārna grupai (Latgales divīzijai K. Berķa vadībā), kura uzbrukumam vēl nebija gatava, vajadzēja aktivizēt izlūkdarbību. Šī nesagatavotība tika apspriesta ar A. Miškovski Rīgā pirms līguma noslēgšanas, un viņš piekrita, ka Latvijas armijas kreisais spārns sāks uzbrukumu vēlāk.³⁰³

P. Radziņa izstrādātais un ar poļiem saskaņotais Latvijas armijas uzbrukuma plāns paredzēja atbrīvot visu „latviešu apdzīvoto teritoriju” (operatīvu apsvērumu dēļ pat nedaudz vairāk). Dodot pirmo triecienu dienvidos, kopā ar poļiem bija jāieņem Osvejas ezera–Zilupes līnija.³⁰⁴ 1919. gada 30. decembra naktī poļu grupas štābā Svenčonē ieradās A. Veiss kopā ar 1. Leģionu divīzijas štāba kapteini V. Bortnovski, kurš bija nosūtīts uz Rīgu pie Latvijas armijas virspavēlniecības (V. Bortnovskim radās iespaids, ka A. Veiss ir “uzticams cilvēks ar plašām pilnvarām”). 31. decembrī E. Rīdza-Smigļijs ar viņu vēlreiz konkretizēja abu armiju sadarbības, apgādes, satiksmes un apgabala civilpārvaldes organizācijas jautājumus. Pēc tam Latvijas armijas virspavēlniecībai un A. Miškovskim Rīgā tika paziņots, ka uzbrukums sāksies 3. janvārī plkst. 6.30. Tajā pašā dienā uz Kurzemes divīzijas un 3. Jelgavas pulka štābu tika nosūtīti poļu sakaru virsnieki. Vienlaikus decembra beigās uz poļu štābu (acīmredzot sakaru tehniskai nodibināšanai) tika komandēts operācijā iesaistītās Kurzemes divīzijas štāba sakaru nodaļas virsseržants A. Ronis, kurš savā vienībā atgriezās 2. janvārī.³⁰⁵ Savukārt J. Puriņa pavēli ar tiešajiem uzdevumiem un akcijas laiku operācijā iesaistītās latviešu daļas saņēma tikai 1. janvārī.³⁰⁶

Latgalē izvērstajā Padomju Krievijas 15. armijā 1919. gada 25. decembrī skaitījās 26 000 durkļu, 600 zobenu un 180 lielgabalu. Tās komandieris bija bijušais Krievijas armijas apakšpulkvedis igauņis A. Korķis, štāba priekšnieks – bijušais štābkapteinis igauņis A. Kuks, bet komisārs – latvietis K. Ozols. Pretī latviešu daļām 1. janvārī stāvēja 6 620 kājnieku un 370 jātnieku ar 60 lielgabaliem, 243 automātiskajiem ieročiem un četriem bruņuvilcieniem (3. atsevišķā Petrogradas brigāde, 3. divīzijas 2. brigāde, 4. divīzijas 2. brigāde, jātnieku divīzions). Latvijas armijas daļās Latgales frontē bija 640 virsnieku, 14 150 kājnieku, 470 jātnieku ar 330 ložmetējiem, 79 patšautenēm, 32 lielgabaliem un 19 mīnmetējiem.³⁰⁷

Pret poļiem Latgalē stāvēja 7 700 kājnieku ar 112 ložmetējiem, 31 lielgabalu un diviem bruņuvilcieniem (4. divīzijas 1. un 3. brigāde, 53. divīzija

³⁰¹ LVVA, 6033. f., 1. apr., 68. l., 2. lp.

³⁰² Turpat, 5601. f., 1. apr., 6876. l., 2. lp. (A. Veisa personīgā lieta.)

³⁰³ Turpat, 3601. f., 1. apr., 471. l., 39. lp. A. Miškovskis 1. janvārī ziņoja, ka uzbrukuma dienā Dienvidlatgalē latviešiem notiks “liela demonstrācija” arī Pitalovas virzienā. – CAW, WBH, 341. l. 157.

³⁰⁴ Apsītis A. Latgales atbrīvošana. – 259., 262. lpp.

³⁰⁵ CAW, WBH, 341. l. 151, 156, 157; LVVA, 1515. f., 1. apr., 26. l., 1. lp.

³⁰⁶ Radziņš P. Latvijas atbrīvošanas karš. – 45. lpp.

³⁰⁷ Bērziņš V., Bambals A. Latvijas armija. – Rīga, 1991. – 32. lpp.

rezervē pie Višķiem un Daugavpils garnizons). Abu poļu divīziju kaujas ierindā bija 340 virsnieku, 31 260 kājnieku, 250 ložmetēju un 72 lielgabalu (no tiem 28 smagie),³⁰⁸ bet vispār 1. Leģionu divīzijā uzturā skaitījās 650 virsnieku, 18 000 karavīru ar 5 000 zirgiem, bet 3. Leģionu divīzijā – 330 virsnieku un 13 000 karavīru ar 3 200 zirgiem.³⁰⁹

1920. gada 1. janvārī Latvijas armijas daļas Dienvidlatgalē ieņēma pozīcijas no Kazimires līdz Dubnas ietekai Daugavā pie Dignājas (3. Jelgavas pulka 1 800 vīri) un tālāk uz ziemeļiem līdz Atašienas dzelzceļa stacijai (2 100 vācu zemessargu). 1. janvārī frontē ieradās arī 9. Rēzeknes pulks (1 800 vīru), kas nomainīja 3. Jelgavas pulka vienības Nicgales–Dunavas iecirknī, atstājot šim pulkam iecirkni Kazimire–Jadvigova. Pretī šim daļām stāvēja 3 kājnieku pulki, 2. jātnieku eskadrons un 30. komunistu rota – bez rezervēm 2 000 vīru ar 24 lielgabaliem.³¹⁰ Polijas armija ieņēma fronti gar Daugavu no Polockas līdz Daugavpilij. No Daugavpils–Viļņas dzelzceļa līdz Lašiem – Turmantas grupa, no Lašiem līdz Geitvinišķiem – trieciengrupa (tās 1. pulkā 1. janvārī bija 50 virsnieku un 2 798 karavīru, bet 5. pulkā – 2518 cilvēku³¹¹), tālāk – labā spārna grupa (7. pulks no Geitvinišķiem līdz Kaplavai, 8. pulks – no Kaplavas līdz Indricas upei, 9. pulks – no Indricas līdz Vjatas ietekai Daugavā). Rezerve (6. pulkā 4. janvārī bija 58 virsnieki un 2 612 karavīri) atradās Turmantā un Jāņuciemā.³¹² Starp latviešu un poļu spēkiem gar Daugavu (no Kazimires līdz Grīvai) apmēram 20 kilometru garu fronti ieņēma Lietuvas armija (šajā laikā Ilūkstes apriņķī atradās: Lietuvas armijas 3. kājnieku pulka deviņas rotas – Eglainē, 8. kājnieku pulka septiņas rotas – Turmantas rajonā, 9. kājnieku pulka sešas rotas – pretī Daugavpilij, Baltkrievu bataljona divas rotas – pie Kalkūnes, dzelzceļu rota un neliela sapieru nodaļa – pie Lilienfeldes pretī Daugavpilij).³¹³

Kaut arī Latvijas pusei uzbrukumā Dienvidlatgalē bija jāiesaista 10 000 durkļu, tomēr reāli operācijas sākumā J. Puriņa grupā bija 5 800 karavīru ar 240 ložmetējiem, 17 lielgabaliem un bruņuvilcienu. Tas izskaidrojams ar faktu, ka Zemgales divīziju Kurzemē vēl tikai formēja, un ar to, ka sarunās ar A. Miškovski, sagatavojot sadarbības līgumu, tika minēts lielāks karaspēka skaitliskais sastāvs par faktisko – P. Radziņa vārdiem runājot, lai “radītu poļos cienību pret sevi” un nodrošinātos pret varbūtēju informācijas noplūdi.³¹⁴

1. janvārī E. Ridza-Smiglija štābs no Svenčones ieradās Dūkštā, kur apspriedās ar 3. Leģionu divīzijas vadību, precizējot tās kaujas uzdevumu.³¹⁵ Naktī uz 2. janvāri Ridza-Smiglija vilciens cauri Turmantai, kur palika telegrāfa rota, ieradās Ļisičku ciema rajonā (sešus kilometrus no Daugavas, pie Kalkūnes). 2. janvārī notika vēl viena apspriede ar 3. Leģionu divīzijas komandieri L. Berbecki (viņa štābs atradās Červonkā pie Skrudalienas),

³⁰⁸ Encyklopedja Wojskowa. – T. 2. – S. 410.

³⁰⁹ CAW, WBH, 341. 1. 151.

³¹⁰ Radziņš P. Latvijas atbrīvošanas karš. – 44. lpp.; Latvijas armija 20 gados. – 221. lpp.

³¹¹ Borkiewicz A. Dzieje 1-go pułku... – S. 360; Dąb – Biernacki S. Grupy oporowe... – S. 243.

³¹² Encyklopedja Wojskowa. – T. 2. – S. 410, 481; CAW, WBH, 341. 1. 154.

³¹³ LVVA, 6033. f., 1. apr., 25. l., 7. lp.

³¹⁴ Radziņš P. Latvijas atbrīvošanas karš. – 23. lpp.

³¹⁵ CAW, WBH, 341. 1. 151, 150.

1. Leģionu brigādes (trיעiengrupas) komandieri J. Oļšinu-Viļčiņski un 1. artilērijas brigādes komandieri J. Rummelu. Trיעiengrupas rīcībā tika nodots jātnieku strēlnieku vads.³¹⁶ 3. janvārī plkst. 6.00 Ridzs-Smigļis, bet dažas stundas vēlāk – visas Lietuvas–Baltkrievijas frontes virspavēlnieks S. Šeptickis ieradās Kalkūnes pili (uzkalnā trīs kilometrus no Daugavpils), lai no turienes vērotu operācijas gaitu.³¹⁷

9. att.

Lietuvas–Baltkrievijas frontes virspavēlnieks Staņislavs Šeptickis

1920. gada ziemā klimatiskie apstākļi ofensīvas sākumam bija labvēlīgi, jo sals sasniedza 25–30 grādus un Daugavas biežais ledus jāva šķērsot upi arī smagajai artilērijai. Tomēr vēlāk dziļais sniegs nopietni apgrūtināja karaspēka pārvietošanos. Sākoties uzbrukumam, sals bija nedaudz mazinājies, taču vēlāk atkal pieņēmas.³¹⁸

Uzbrukums sākās 3. janvārī. Pēc iepriekšējā dienā veiktās izlūkošanas latviešu daļas plkst. 6.30 sāka pāriet Daugavu. 3. Jelgavas pulks upi šķērsoja pie Glaudāniem.³¹⁹ Tā 2. bataljons, kurš bija pastiprināts ar Ilūkstes apriņķa komandantūras komandu, pēc īsas kaujas gar Daugavu devās uz Daugavpili, lai nepieļautu lietuviešu pārcelšanos un savienošanos ar poļiem. No Kazimires lietuvieši bija atklājuši uguni pret latviešiem, kuri atradās otrajā krastā un kurus lietuvieši acīmredzot nebija atpazinuši. Liksnas dzelzceļa stacijā dažas bataljona rotas izcīnīja kauju ar padomju bruņuvilcienu (tas gan sastāvēja tikai no lokomotīves un atklātas metāla ogļu platformas, kurai sānos bija

³¹⁶ 3. janvārī grupā ieradās 2. jātnieku strēlnieku pulka 3. eskadrons, kas 5. janvārī frontē nomainīja 1. jātnieku strēlnieku pulka ziņnešus, kuri atgriezās Daugavpilī. 1. februārī eskadrons atgriezās Viļņā. – CAW, WBH, 341. 1. 155.

³¹⁷ CAW, WBH, 341. 1. 341; II ND WP, t. 114. Operācijas sagatavošanas darbu veica Ridza-Smigļija grupas štābs, frontes štābs deva vienīgi vispārīgus norādījumus.

³¹⁸ Smigły – Rydz E. Teicams karavīrs. – 68. lpp.; Nasz Głos. – 1933. – 1 stycz.; Dzwon. – 1930. – 6 stycz.

³¹⁹ Sīkāk sk.: Jēkabsons Ē. Latvijas un Polijas bruņoto spēku kaujas ar Sarkano armiju Dienvidlatgalē 1920. gadā//Militārais Apskats. – 1994. – Nr. 1. – 59.–75. lpp.; LVVA, 1515. f., 1. apr., 693. l., 7.–25. lp. (Kurzemes divīzijas kaujas apraksts par laiku no 1920. gada 1. janvāra līdz 29. februārim).

šaujamlūkas³²⁰). Bruņuvilcienu tās sagūstīja, stacijā dabūjot arī citas trofejas un saņemot 20 gūstekņus.³²¹ Vilcienu sakāpa 8. rota un piespieda notvertu mašīnistu un kurinātāju braukt uz Daugavpili. Apmēram trīs kilometrus no pilsētas 8. rota plkst. 14.00 vilcienā sastapās ar poļu karavīriem. Pārējās bataljona rotas sasniedza Daugavpils Veco priekšpilsētu plkst. 16.00 un drīz pēc tam Poguļankā arī sastapās ar poļiem. No 4. janvāra šis 3. Jelgavas kājnieku pulka bataljons veidoja Daugavpils latviešu garnizonu, reprezentējot Latvijas valsts militāro varu. Tam neapšaubāmi bija arī politiska nozīme.³²² Nevar piekrist poļu mūsdienu historiogrāfijā izplatītajam viedoklim: Latvijas puses neuzticēšanās poļiem bijusi tik liela, ka bataljons steidzīgi nosūtīts uz Daugavpili, kaut arī frontē trūcis karaspēka.³²³ 1920. gada 3. janvārī tas notika pilnīgā saskaņā ar grupas virspavēlnieka E. Ridza-Smigļija pavēlēm,³²⁴ tātad bija iepriekš saskaņots, iespējams, pēc Latvijas puses prasības. Uzdevumu līdz vakaram izpildīja arī pārējās latviešu karaspēka daļas. 9. Rēzeknes kājnieku pulks izcīnīja kauju pie Nīcgales stacijas un padzina no tās bruņuvilcienu, ko vēlāk Līksnā sagūstīja 3. pulka vienības.³²⁵

Tomēr pirmās dienas neapšaubāmi svarīgākais uzdevums bija Daugavpils pilsētas un cietokšņa ieņemšana. 19. gadsimta 30. gados būvēto cietoksni ar vaļņiem un četriem samērā vājiem fortiem, kā arī pašu pilsētu aizstāvēja Sarkanās armijas 4. divīzijas 2. brigāde, 30. pulks, 62. dzelzceļa apsardzības bataljons un 53. divīzijas 474. pulks, kurš 3. janvāra rītā iebruca no Igaunijas frontes³²⁶ (šajā dienā tur stājās spēkā pamiers). E. Andersons uzskata, ka Daugavpils garnizona skaitliskais sastāvs bijis 6 000–8 000 vīru un 50 lielgabalu,³²⁷ kas, šķiet, ir zināms pārspilējums. Poļu avoti liecina, ka 4. divīzijas brigādēs un pilsētas garnizonā pirms 474. pulka ierašanās ierindā nebija vairāk par 2 500 durkļiem un 20 lielgabaliem. Turklāt tikai viena brigāde atradās Daugavpilī un tās apkārtnē, bet otra ieņēma iecirkni pie Daugavas no Kaplavas līdz Čurilovai.³²⁸ Savukārt S. Dombs-Bernackis, pamatojoties uz gūstā kritušo 28., 29., 30., 33., 471., 474. pulka, 52. dzelzceļa bataljona un sardžu bataljona karavīru liecībām, rēķināja, ka Daugavpils garnizonā ir ap 4 000 kājnieku.³²⁹

³²⁰ Lavenieks J. Bruņoto vilcienu pulks. – Izd. V. Laveniece, 1971. – 50. lpp.

³²¹ LVVA, 6033. f., 1. apr., 188. l., 19.–20. lp.; 192. l., 2. lp.; Latgales Vēstnesis. – 1939. – 2. janv.

³²² Latvijas armija 20 gados. – 222. lpp. 20. februārī 3. Jelgavas pulka 2. bataljona Daugavpilī nomainīja 3. bataljons, ko savukārt 19. aprīlī nomainīja 1. bataljons. Turklāt Daugavpilī 12. janvārī ieradās un palika 1. Daugavpils garnizona rota, kas bija saformēta no Kurzemes divīzijas papildu bataljona karavīriem un ko vadīja virsleitnants A. Turks. – LVVA, 6033. f., 1. apr., 192. l., 6., 16. lp.; 5601. f., 1. apr., 6622. l., 2. lp.

³²³ Łossowski P. Lotwa... – S. 12.

³²⁴ LVVA, 3601. f., 1. apr., 471. l., 5. lp.

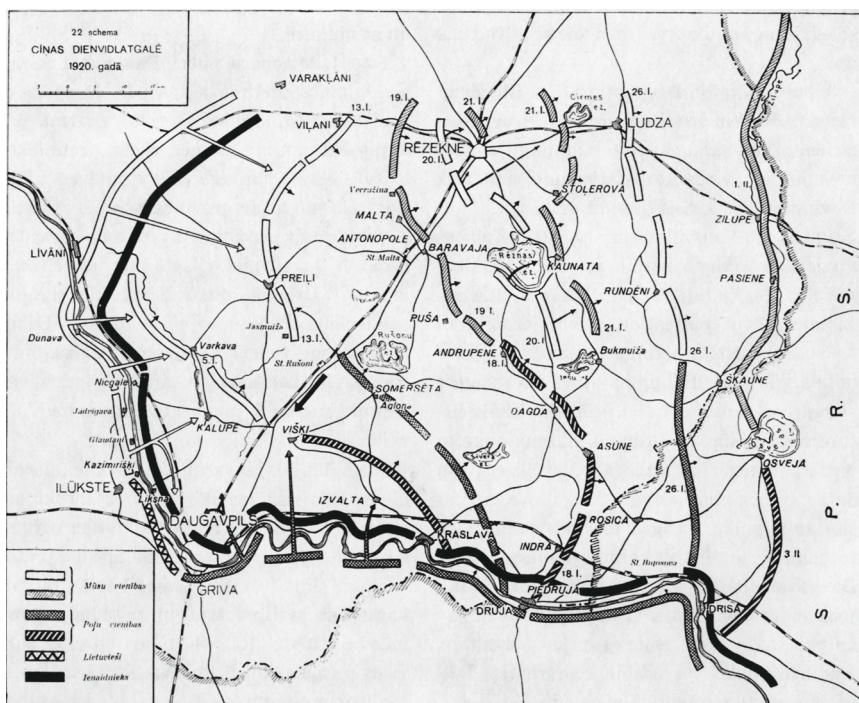
³²⁵ Latvijas armija 20 gados. – 221.–222. lpp.

³²⁶ LVVA, 1515. f., 1. apr., 694. l., 5. lp.

³²⁷ Andersons E. Sacensība par Daugavpili. – 50. lpp.

³²⁸ CAW, WBH, 341. l. 151; Encyklopedja Wojskowa. – T. 2. – S. 410.

³²⁹ Dąb – Biernacki S. Grupy oporowe... – S. 243.

1. karte. Dienvidlatgales atbrīvošanas operācija 1920. gada janvārī

Vairākas dienas pirms uzbrukuma poļu artilērija no Grīvas sāka intensīvi apšaudīt cietoksni, tilta nocietinājumu, armijas noliktavu un dzelzceļa staciju, radot iespaidu, ka iespējamais uzbrukums no Grīvas un Kalkūnes būs vērsts pret pilsētas centru un cietoksni. Padomju artilērija atbildēja, šaujot no Stropu ezera rajona.³³⁰

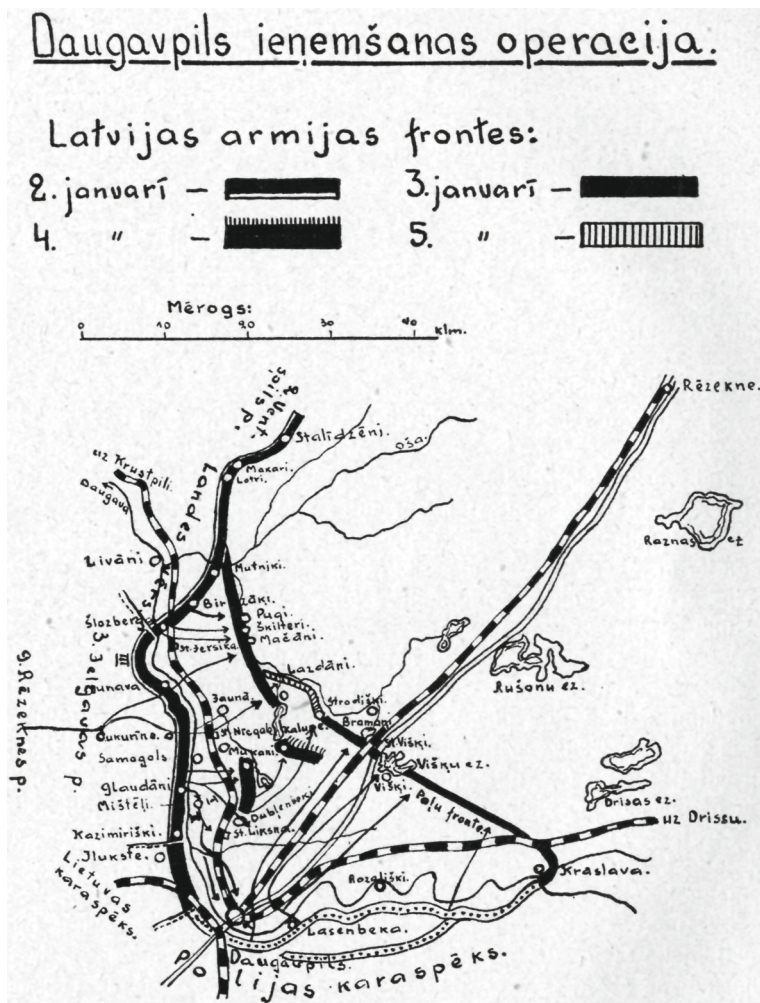
Taču poļu trieciengrupas uzdevums bija pāriet Daugavu un pārraut padomju fronti austrumos no Daugavpils, ar kreiso kolonnu apiet pilsētu no austrumiem un ziemeļiem, ieņemot cietoksni un izveidojot aizsardzību pret lietuviešiem. Ar labo kolonnu vajadzēja sasniegt Dubnas upi pie Višķiem, lai kavētu padomju rezervju kustību no Rēzeknes, kā arī savienotos šajā vietā ar latviešiem.³³¹

3. janvārī no rīta 1. Leģionu kājnieku pulka 2. bataljons un nedaudz vēlāk arī 1. bataljons ziemeļos no Lašiem pārgāja Daugavu un uzsāka uzbrukumu cauri Vecsētai un uzspridzināja dzelzceļu uz Balbinovu (Indru). Abi bataljoni pēc kaujas Stropu vasarnīcu rajonā ielauzās Daugavpilī Jaunbūves rajonā un Vecajā priekšpilsētā, kur iesaistījās ielu kaujās. Ap plkst. 12.00 ienaidnieks atkāpās no Vecās priekšpilsētas uz cietoksni. Kad poļi ar kauju bija ieņēmuši pilsētas II dzelzceļa staciju, padomju daļām radās reāli ielenkšanas draudi,

³³⁰ Kampania "Zima"/Polska Zbrojna. – 1938. – 1 stycz.; Jaunākās Ziņas. – 1920. – 5. janv.; Latvijas Sargs. – 1920. – 8. janv.; Brīvā Zeme. – 1920. – 10. janv.

³³¹ Dąb – Biernacki S. Grupy oporowe... – S. 231–232.

tāpēc tās pameta cietoksni, kurā plkst. 13.00 iegāja poļi. Sarkanās armijas vienību lielākajai daļai izdevās izlauzties Stropu ezera un tālāk Rēzeknes virzienā.³³² Abus 1. Leģionu pulka bataljonus kaujā atbalstīja 1. lauka artilērijas pulka 9. baterija, kas plkst. 9.00 ar grūtībām (stāvo krastu dēļ) pārgāja Daugavu.³³³

2. karte. Daugavpils atbrīvošanas operācija 1920. gada 3. janvārī

Jau plkst. 11.00 Ridzs-Smigļis Kalkūnē pavēlēja bruņuvilcienam “Šmigļis” piebraukt pie izpostītā tilta, lai novērtētu stāvokli pilsētā. Vilciena komandieris

³³² Borkiewicz A. Dzieje 1-go pułku... – S. 367–378; B. S. Jakešmy Dźwińsk zafasowali//Żołnierz Polski. – 1921. – 31 lip., 7 sierp.; Merwin B. Wzięcie Dźwińska//Nasz Kraj. – 1920. – 14, 15, 16, 17 stycz. Sīkāk sk.: Bebris R. Daugavpils atbrīvošana... – 219.–226. lpp.

³³³ Lewicki R. Zarys historii... – S. 27.

ziņoja, ka ienaidnieks nav manāms, tādēļ uz Daugavpili tika nosūtīta virsnieku patruļa un jātnieku strēlnieku vads. Vienlaikus Kalkūnes stacijā ieradās grupas virspavēlniecības vilciens, municijas priekšgrupa, sanitārais vilciens, autokolonna, vezumi un telegrāfa rota (tā sāka dibināt sakarus ar uzbrūkošajām daļām). Plkst. 14.00 pilnībā bija atbrīvota pilsētas dienvidu daļa, bet 15.00 – visa pilsēta, taču tikai 18.00 tika nodibināti sakari ar 1. Leģionu pulka 1. un 2. bataljonu Daugavpilī; par pārējām trieciengrupas vienībām ziņu grupas štābam pagaidām nebija.³³⁴

3. janvārī no rīta Daugavu pie Vilušiem ar kauju bija pārgājis 1. Leģionu kājnieku pulka 3. bataljons, kura uzdevums bija uzbrukt Višķu virzienā. Sekoja kauja pie Locikiem (Lāčiem) ar padomju 29. un 30. pulku, kuri atkāpās no Daugavpils, un vēlā vakarā bataljons sasniedza Jauno Zaļo Pušču pie Rēzeknes dzelzceļa.³³⁵

Savukārt trieciengrupas labais spārns – 5. Leģionu kājnieku pulks un 1. lauka artilērijas pulka divīzijs – gatavojās Daugavas pāriešanai Rozališķu rajonā. Aizkavējās 2. bataljona un artilērijas pārceļšanās, tādēļ Višķu virzienā vispirms devās 1. un 3. bataljons, kam nedaudz vēlāk sekoja aizkavējušās apakšvienības (abus bataljonus tās panāca naktī uz 4. janvāri). Ar nelielām sadursmēm tika sasniegti Mozuļi, kur notika nopietna kauja (mēģinot triecienā ieņemt ienaidnieka nocietinātās pozīcijas, tikai 3. bataljons vien šajā kaujā zaudēja 80 kritušos un ievainotos, tajā skaitā vairākus virsniekus). Šo apdzīvoto vietu poļiem izdevās ieņemt plkst. 16.45.³³⁶

3. janvārī plkst. 15.00 Daugavu pārgāja arī 7. Leģionu pulks, 18.30 ieņemot Meļņicas dzelzceļa staciju un Lipišķus. Tādējādi tika nodrošināts Trieciengrupas labais spārns. Tomēr tikai plkst. 21.00 izdevās Lipišķos nodibināt sakarus ar 5. Leģionu pulku, kā bija paredzēts. Turpmākajās dienās pulks nocietinājās līnijā Pantelišķi–Meļņica–Račinas stacija–Daugava pie Kaplavas. Neizdevās 4. janvārī paredzētais 8. pulka uzbrukums.³³⁷

3. janvārī plkst. 14.00 6. Leģionu pulks, kas atradās rezervē, tika pārvietots uz Grīvas rajonu, bet tā 1. bataljons un 1. lauka artilērijas pulka 7. baterija sakarā ar ziņu trūkumu no 5. Leģionu pulka plkst. 23.00 maršā no Daugavpils devās Višķu virzienā. Naktī pie Maļinovkas šie spēki izcīnīja kauju ar sarkanarmiešiem un 4. janvārī no rīta Mozuļos nodibināja sakarus ar 5. Leģionu pulku.³³⁸

Operācijas sākums bija veiksmīgs. Tas pārsteidza gan lieliniekus, gan lietuviešus, kaut arī lieliniekiem bija aizdomas par varbūtēju poļu uzbrukumu 1920. gada 15. janvārī (saskaņā ar liecībām, kuras decembrī sniedza poļu gūstā kritušie sarkanarmieši). Padomju avoti liecina, ka 15. armijas štābs

³³⁴ CAW, WBH, 341. 1. 151.

³³⁵ Dąb – Biernacki S. Grupy oporowe... – S. 237–238.; Encyklopedia Wojskowa. – T. 3. – Warszawa, 1933. – S. 527.

³³⁶ Babiński K. Zarys historii... – S. 44–46; Lewicki R. Zarys historii... – S. 27–28; Pocię S. Wal-ki 1 baonu 5 p. p. za Dźwina//Żołnierz Polski. – 1920. – 10 marzec; Lipiński W. Wspomnienia pośmiertelne. Liwacz i Wolski//Rząd i Wojsko. – 1920. – 18 styczeń.

³³⁷ CAW, WBH, 341. 1. 150, 151, 154; Markiewicz F. Zarys historii... – S. 12.

³³⁸ CAW, WBH, 400. 1. 2784 (Piotrowski K.); 341. 1. 151; Skarbek E. Zarys historii... – S. 19; Lewicki R. Zarys historii... – S. 28.

bijis pat pārliecināts par gaidāmo uzbrukumu. 2. janvāra pavēlē padomju 477. robežsargu pulkam teikts, ka 4. divīzijas iecirknī gaidāms “poļu, latviešu un lietuviešu” uzbrukums. Nepalika nepamanīta arī latviešu Latgales divīzijas ierašanās frontē pie Pitalovas.³³⁹ Poļu pulkvedis A. Borkēvičs atzīst, ka jau decembra vidū uzbrukumā iesaistāmo Polijas armijas daļu virsnieki par to zinājuši, tikušas dotas attiecīgas pavēles un saimnieciskās iestādes “neievēroja nepieciešamo slepenību”³⁴⁰ (Latvijas armijas vadība attiecīgās pavēles izdeva vēlāk, bet intendantūra tādas vispār nesaņēma pirms uzbrukuma sākuma. Tas vēlāk radīja apgādes grūtības³⁴¹). Tomēr 15. armijas vadība pienācīgu rezervju trūkuma dēļ nespēja uzbrukumam atbilstoši sagatavoties, tādēļ mēģināja aizstāvēties dziļumā, gar grūti aizsargājamo Daugavu izvietojot mazākus spēkus. Taču, izvēloties šādu taktiku, skaitliski, materiāli un psiholoģiski pārāki izrādījās poļu spēki.

Lietuvieši par akciju uzzināja tikai tad, kad kaujas jau norisinājās Daugavpils ielās, kaut arī saskaņā ar vēlāko Lietuvas armijas Ģenerālštāba ziņojumu jau 2.–3. janvāra naktī pirms uzbrukuma sākuma lietuviešu izlūki bija pārgājuši Daugavu un pēc īsas kaujas uz laiku ieņēmuši Liksnu.³⁴² Tomēr arī 3. janvārī viņi Daugavu pārgāja (acīmredzot lietuviešu akcija notika pēc vietējo komandieru iniciatīvas, tas arī liecina par apjukumu, ko viņos izraisīja uzbrukums). Plkst. 17.00 poļu 1. Leģionu pulka 8. rota no cietokšņa devās nodrošināt pagaidu aizsardzību pret lietuviešiem gar Daugavu. Poguļankā (Mežciemā) poļi sastapa Lietuvas armijas rotu. Poļiem šoreiz jebkuriem līdzekļiem bija jāpanāk lietuviešu atkāpšanās. Tas izdevās, pārlicinot lietuviešu komandieri, ka poļi veido šurp nākošā bataljona priekšējo sardzi. Līdzīgā kārtā izdevās panākt Lietuvas armijas Baltkrievu bataljona rotas atkāpšanos no Liksnas vasarnīcu ciemata. Līdz plkst. 21.00 poļi bija izveidojuši aizsardzību gar Daugavu līdz Augšguļāniem un nodibinājuši sakarus ar latviešu 3. Jelgavas pulka rotu Moslovajā.³⁴³ Saskaņā ar Lietuvas armijas virspavēlnieka P. Ļatuka ziņojumu, kas bija tapis dažas dienas vēlāk, lietuviešu vienības 3. janvārī plkst. 16.00 bija ieņēmušas nelielu iecirkni no Augšguļāniem gar dzelzceļu uz ziemeļiem, taču tās nevēlējās iesaistīties bruņotā sadursmē ar poļiem un latviešiem, tāpēc bija izpildījušas prasību atkāpties pāri Daugavai (prasību bija izteikuši gan poļi, gan latvieši).³⁴⁴ 3. janvāra vakarā Ridzs-Smigļijs pavēlēja pilsētā ienākušajam 3. Jelgavas kājnieku pulka 2. bataljonam gar Daugavu izveidot kordonu,³⁴⁵ jo pāri Daugavai apmēram divus kilometrus no Daugavpils bija pārcēlušās divas–četras Lietuvas armijas rotas. Tomēr šis bataljons politisku iemeslu dēļ vēlējās palikt pilsētā, tāpēc vilcinājās pildīt pavēli (3. janvārī bataljona komandieris kapteinis A. Apsītis-Apse bija saņēmis mutisku solījumu, ka

³³⁹ CAW, WBH, 341. 1. 155, 150.

³⁴⁰ Borkiewica A. Dzieje 1-go pułku... – S. 348.

³⁴¹ Radziņš P. Latvijas atbrīvošanas karš. – 49. lpp.

³⁴² Lietuva. – 1920. – 10 saūsis.

³⁴³ CAW, WBH, 400. 1. 489 (Fedorczyk S.), 341. 1. 150. P. Losovskis raksta, ka lietuvieši pārgājuši Daugavu 5. janvārī. Šis datums nav precīzs. – Łossowski P. Stosunki polsko – litewskie... – S. 187.

³⁴⁴ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 14, l. 6.

³⁴⁵ LVVA, 3601. f., 1. apr. 471. l., 5. lp.

pavēle tiks izpildīta “vēlāk”). Līdz ar to kordonu izveidoja 6. Leģionu pulka bataljons, kaut arī poļi vēl 5. janvārī gaidīja, ka latvieši ieņems pozīcijas pret lietuviešiem. Tomēr arī pirms E. Ridza-Smigļija pavēles saņemšanas paši latvieši apzināti kavēja lietuviešu pārcelšanos pāri Daugavai. 3. janvārī 3. Jelgavas pulka 2. bataljona vienības pa ceļam uz Daugavpili Poguļankā saņēma ziņas, ka lietuvieši gatavojas pāriet Daugavu Liksnas rajonā. Tieši šī iemesla dēļ Ilūkstes apriņķa komandantūras komanda naktī palika Liksnā, bet 6. un 8. rota – Poguļankā (pavēlē bija teikts: “Lai brīdinātu lietuviešus, ka tiem Daugavpili nekas nav darāms”) un tikai nākamajā dienā pievienojās pārējam bataljonam Daugavpilī.³⁴⁶

Pirmajā uzbrukuma dienā Latvijas armijai bija 1 kritušais un 25 ievainotie; tā bija sagūstījusi 121 sarkanarmieti, ieguvusi jau minēto bruņuvilcienu Liksnā, vagonus ar lādiņiem, ieročus. Poļu zaudējumi bija lielāki – 1. Leģionu kājnieku pulkam 20 kritušie, 71 ievainotais, 14 bezvēsts pazudušie (525 sagūstīti sarkanarmieši, iegūti 3 lielgabali, 14 ložmetēji, ieroči, munīcija, vezumi, 43 zirgi); 5. Leģionu kājnieku pulkam (3.–4. janvārī) – 33 kritušie (no tiem 3 virsnieki), 115 ievainotie; 6. Leģionu pulka 1. bataljonam (4. janvārī) – 4 kritušie, 26 ievainotie; 7. leģionu pulkam – 3 ievainotie.³⁴⁷

Sarkanās armijas zaudējumi Daugavpilī ir grūti nosakāmi. Laikraksta “Jaunākās Ziņas” korespondents vēstīja, ka kaujas pilsētas centrā bijušas nenozīmīgas, vienīgi pie II (Petrogradas) dzelzceļa stacijas gulējis ap 50 kaujā kritušu sarkanarmiešu liķu.³⁴⁸ Savukārt 6. Leģionu pulka karavīri 3. janvāra vakarā kapsētu rajonā pie pilsētas ziemeļu robežas bija redzējuši “kaujaslauku, pilnu ar lielinieku liķiem”.³⁴⁹ Daugavpilī daudzi bija krituši gūstā (437 padomju karavīri). Poļu štābs vērtēja, ka ienaidnieks 3. janvārī Daugavpilī un pie tās zaudējis ap 800 kritušo, ievainoto un gūstā nonākušo karavīru.³⁵⁰ Šis skaitlis ir nedaudz pārspilēts. Oficiālajā padomju virspavēlniecības ziņojumā bija teikts, ka Sarkanā armija Daugavpilī aizstāvējusi varonīgi, lai gan bija “ārkārtīgi smags stratēģiskais stāvoklis”.³⁵¹

Sarkanā armija pameta pilsētā ieročus, dažas 6,9 collu haubices, piecas lokomotīves, pāri par 200 vagoniem, Rīgas–Orlas dzelzceļa līnijas darbnīcas utt. Saskaņā ar vienošanos ieroči un munīcija tika nodoti Latvijas pusei, bet dzelzceļa ritošo sastāvu sadalīja uz pusēm (latvieši saņēma trīs nebojātas lokomotīves un vienu bojātu, 122 dažādus vagonus).³⁵²

4. janvāra rītā Daugavpilī no rezerves ieradās 6. Leģionu pulka divi bataljoni ar 1. lauka artilērijas pulka trīs baterijām. Savukārt 1. Leģionu pulka 1. bataljons ar 1. lauka artilērijas pulka divām citām baterijām devās

³⁴⁶ 3. Jelgavas kājnieku pulks. 1919. 16. VIII – 1929. 16. VIII. – Rīga, 1929. – 126. lpp.

³⁴⁷ CAW, WBH, 341. 1. 154.

³⁴⁸ Jaunākās Ziņas. – 1920. – 8. janv.

³⁴⁹ CAW, WBH, 341. 1. 154 (Piotrowski K.).

³⁵⁰ Borkiewicz A. Dzieje 1-go pułku ... – S. 376, 384.

³⁵¹ Pruszyński M. Dramat Piłsudskiego. Wojna 1920. – Warszawa, 1995. – S. 22.

³⁵² LVVA, 5192. f., 1. apr., 1562. l., 3. lp.; Jaunākās Ziņas. – 1920. – 16. janv.; Brīvā Zeme. – 1920. – 9. janv. Sociāldemokrāts. – 1920. – 13., 20. janv.; Strādnieku Avīze. – 1920. – 18. janv. A. Veiss 4. janvārī ziņoja, ka Daugavpilī iegūti 105 preču un 5 pasažieru vagoni, 2 lokomotīves, 15–20 ložmetēji, 2 lielgabali, 5 vagoni ar pārtiku. – LVVA, 6033.f., 1. apr., 24. l., 4. lp.

uz Višķiem, kur nonāca 5. janvārī³⁵³ (arī 1. Leģionu pulka 2. bataljons 8. janvārī devās uz Višķu rajonu, lai 1. brigāde pārņemtu to savā rīcībā). 5. janvārī uz Daugavpili no Kalkūnes pārcēlās karaspēka grupas štābs. Pilsētas garnizonā bez minētajām poļu daļām šajā dienā vēl bija vairākas 1. un 6. lauka artilērijas pulka baterijas un tehniskās vienības. Jau 4. janvārī poļu garnizonam tika uzdots organizēt pilsētas aizsardzību. Inženieru rota aukstuma dēļ neraka ierakumus, bet ar gūstekņu un algotu civiliedzīvotāju palīdzību sniegā uzstādīja dēļu barjeras (tā dēvētos „spāņu āžus”).³⁵⁴ 4. janvārī pilsētu apmeklēja frontes virspavēlnieks S. Šeptickis un tās pašas dienas pēcpusdienā atgriezās Viļņā.³⁵⁵

Latvijas armijas 3. Jelgavas kājnieku pulks 4. janvāra pievakarē ar kaujām sasniedza Kalupi, bet 5. janvāra vakarā – Dubnas upi, nodibinot sakarus ar 9. Rēzeknes kājnieku pulku kreisajā spārnā un ar poļu daļām – labajā spārnā. Šajās dienās 9. Rēzeknes pulks un Vācu zemessargi veica sekmīgu izlūkdarbību, zaudējot divus kritušus karavīrus.

Poļu 5. Leģionu pulks pēc nakts aizstāvēšanās kaujas pie Mozuļiem 4. janvārī no rīta jau pilnā sastāvā (bija pienācis 2. bataljons) pārgāja pretuzbrukumā. Ienaidnieku atbalstīja bruņuvilciens “Смерть или победа” („Nāve vai uzvara”) no Dubnas stacijas (vēlāk to pārdēvēja par Višķu staciju). Arvidus vairākkārt gāja no rokas rokā. Poļiem, izjaucot sliedes, gandrīz izdevās sagūstīt bruņuvilcienu, un to glāba divu citu padomju vilcienu (“Ленин” un “Троцкий”) ierašanās.³⁵⁶ Plkst. 15.00 tikai pēc papildspēku – 6. Leģionu pulka bataljona – pienākšanas no Daugavpils izdevās ieņemt Dubnas staciju. Vēl pēc stundas Višķu rajonā tika nodibināti sakari ar latviešu 3. Jelgavas pulku. Sakarā ar lielajiem dzīvā spēka zaudējumiem un ārkārtīgo nogurumu 5. janvārī 5. Leģionu pulka vadība pieprasīja maiņu. Turklāt šajā dienā 1. Leģionu brigādes rīcībā nonāca 1. smagās artilērijas pulka 2. baterija (pārējā smagā artilērija pagaidām palika Kalkūnē) un 2. jātnieku strēlnieku pulka eskadrons. Rūpes sagādāja aizmugures sakārtošana, jo vietējie zemnieki uzskatīja, ka briesmas jau garām. Tādēļ 1. brigādes vadība aizliedza civilpersonām “vazāties” pa frontes līniju un tās tuvumā. Karavīriem bija jāpiespiež apkārtstaigātāji “slēpties mājās”.³⁵⁷

Tādējādi 5. janvārī pirmais operācijas posms bija sekmīgi noslēgts. Apvienotās grupas daļu fronte atradās: Daugava (pretī Kaplavai)–Bramanišķi (7. Leģionu pulks); Bramanišķi–Višķi (5. Leģionu pulks); tālāk no Dubnas stacijas – 1. Leģionu pulka 3. bataljons; Bramaņi–Lozdāni (3. Jelgavas pulks); Lozdāni–Mačina (9. Rēzeknes pulks); Mačina–Mutņiki (Vācu zemessargi).³⁵⁸

³⁵³ CAW, WBH, 341. l. 154; Lewicki R. Zarys historii... – S. 28.

³⁵⁴ CAW, WBH, 341. l. 155; LVVA, 3601. f., 1. apr., 471. l., 5. lp.

³⁵⁵ CAW, II ND WP, t. 114. Pārspīlēts ir apgalvojums, ka S. Šeptickis akcijas laikā “divkārt atradies nāves briesmās, pirmajās līnijās dodot norādījumus” (Ziemia Wileńska. – 1920. – 11 stycz; Kurjer Lwowski. – 1920. – 9 luty u. c.). Īstenībā viņš atradās Kalkūnes pilī.

³⁵⁶ Latvijas Sargs. – 1920. – 11. janv. J. Lavenieks nepareizi atzīmē, ka 5. janvārī poļus pie Višķiem atbalstīja latviešu 3. bruņuvilciens, kas 4. janvārī ieradās Daugavpilī (īstenībā tas tur iebrauca 9. janvārī). Faktiski Daugavpilī 5. janvārī ieradās 2. bruņuvilciens, kas laboja ceļu Krustpils–Daugavpils posmā (Krustpili tas atgriezās 6. janvārī). – Lavenieks J. Bruņoto vilcienu pulks. – 1971; LKM, Paulockis A., 127., 206. lp.

³⁵⁷ CAW, WBH, 341. l. 151, 154; Babiński K. Zarys historii... – S. 47–48.

³⁵⁸ Bebris R. Daugavpils atbrīvošana... – 228. lpp.

Bez 23., 31. un 33. pulka, kas bija cietuši 3. janvārī, šajās dienās cīņā pret latviešu daļām iesaistījās arī 30. un 32. padomju pulks, turklāt 30. pulks ar kreiso spārnu darbojās arī pret poļiem. Poļu kreisajā spārnā, kur jau atradās 28. un 29. pulks, cīņā iesaistījās padomju 1. divīzijas 3. brigāde (7., 8., 9. pulks) un 6. divīzijas 1. brigāde (46., 47., 48. pulks). Abas 6. janvārī ieradās Rušonas stacijā no Igaunijas frontes (pulkā 6 rotas, rotā – 50 durkļu un ložmetējs). Rietumos no dzelzceļa atradās 3. divīzijas 22. pulks (ap 500 durkļu), Rušonas stacijā – 2 bruņuvilcieni. Iecirknī Krāslava–Čurilava darbojās 4. divīzijas 3. brigāde (34., 35., 36. pulks), bet Čurilavas–Drisas iecirknī bija ieradušies divi jauni pulki.³⁵⁹

Pēc 5. janvāra Rušonas stacijā tika sakārtotas Daugavpilī sakautās padomju daļas un izveidots 5 000 durkļu liels grupējums (ar divām artilērijas baterijām un diviem bruņuvilcieniem). Pēc Latvijas izlūkdienesta ziņām ap Rēzekni koncentrējās spēki, lai izdarītu pretuzbrukumu Krustpils virzienā un vienu no otras atšķeltu poļu un latviešu uzbrucēju operatīvās grupas. Karaspēks koncentrējās arī Sebežas rajonā.³⁶⁰

7. janvārī E. Ridzs-Smigļis pavēlēja 1. brigādei ieņemt līniju Bramaņi–Ksaverinova–Kaļķi–Meša un sabojāt Rušonas stacijas iekārtas, bet 3. divīzijai – ieņemt Šķeltovu. 1. brigādes kreisais spārns akcijas laikā bija jānodrošina vismaz divām latviešu rotām.³⁶¹ 9. janvārī 1. brigādē no Daugavpils ieradās sapieru vads, taču avārijas dēļ aizkavējās latviešu bruņuvilciens. Tomēr Sarkanās armijas pretuzbrukums izjauca 10. janvārī paredzēto akciju.³⁶² 6.–7. janvārī latviešu–poļu spēki likvidēja vairākus sīkus ienaidnieka pretuzbrukumu mēģinājumus,³⁶³ bet 8. janvārī pēc artilērijas sagatavošanas tas pārgāja lielā uzbrukumā. No Špoģiem atkāpās poļu baterija, tomēr poļiem izdevās noturēties. 9. janvārī 1. Leģionu pulks ierakās, spridzinot sasalušo zemi. Četras 1. smagās artilērijas pulka baterijas nespēja apklusināt padomju bruņuvilcienu lielgabalus, kas nogalināja 9 un ievainoja 23 poļu karavīrus. Tādēļ poļi ar cerībām sagaidīja latviešu 3. bruņuvilcienu, kas 10. janvārī ieradās Dubnas stacijā. Tā komandieris A. Paulockis atcerējās, ka 1. Leģionu brigādes štāba virsnieki izskatījušies vilušies, jo vilciens sastāvējis no piemērotām platformām ar “Maxim” ložmetējiem, četriem lielgabaliem un mīnmetēja. Tomēr kaujā tas pavadīts ar “sajūsmu un cerībām”. Ar trāpīgu uguni latviešu vilciens piespieda ienaidnieka vilcienus atkāpties, poļu karavīru “urā” kliedzienu pavadīts. Poļi, pieslēdzoties telefona vadiem, uzzināja, ka bruņuvilciens “Смерть или победа” nopietni bojāts (uz tā daudzi krituši) un no Rēzeknes aizvilkt uz Krieviju, bet vilcienam “Ленин” pavēlēts izvairīties no kaujām ar “balto vilcieniem”. 10. janvārī latviešu vilciens Daugavpilī uzņēma municiju un atgriezās Višķu rajonā. Poļu 1. brigādes komandieris

³⁵⁹ LVVA, 6033. f., 1. apr., 68. l., 2. lp.

³⁶⁰ CAW, WBH, 341. l. 151; LVVA, 6033. f., 1. apr., 24. l., 9. lp.

³⁶¹ LVVA, 1515. f., 1. apr., 694. l., 6.–7. lp.

³⁶² CAW, WBH, 341. l. 155.

³⁶³ LVVA, 6033. f., 1. apr., 24. l., 9. lp. Uz Daugavpils–Rēzeknes dzelzceļa šajā laikā strādāja divi poļu sanitārie vagoni, kas uzņēma arī ievainotos latviešus.

izteica apkalpei savu atzinību un pateicību. Kaujā bija viegli ievainots vilciena komandieris un vēl daži karavīri.³⁶⁴

10. att.

Kritušie poļu karavīri pie Višķiem 1920. gada janvārī

Poļu grupas štābs atcēla paredzēto tālāko uzbrukumu sakarā ar “1. Leģionu brigādes daļu ārkārtīgo nogurumu”. Lai atvieglotu 1. brigādes stāvokli, 3. Leģionu divīzijas 8. pulks naktī uz 10. janvāri pārgāja Daugavu un ieņēma Krāslavu. Tajā palika viens bataljons, bet pārējie divi sasniedza Ludvigovu un Indricu. 10. janvārī 7. pulks devās uzbrukumā Šķeltovai, bet 8. pulks – Kombuļiem, tomēr 11. janvārī abi bija spiesti atgriezties izejpozīcijās (nebija saskaņota darbība ar 5. pulku).³⁶⁵

9. janvārī sākās arī Latvijas armijas kreisā spārna uzbrukums Ziemeļlatgalē, lai ieņemtu Pitalovas dzelzceļa mezglu. Šajā dienā tika ieņemta Viļaka, bet 10. janvārī – Kārsavas stacija (līdz ar to ienaidniekam Latgalē tika pārtraukta satiksme ar Pleskavu), Dricēni un Varakļāni, bet 11. janvārī – Kārsava. Tomēr neizdevās sasniegt plānoto, jo arī šajā iecirknī bija pievilkti 9–10 svaigi padomju pulki.³⁶⁶

Savukārt 10. janvārī E. Ridzs-Smiglijs pavēlēja sākt atlikto akciju 12. janvārī, izmantojot Latvijas armijas uzbrukuma izraisīto ienaidnieka dezorganizāciju. Poļu daļas uzdevumu izpildīja, un kaujā tās atbalstīja latviešu 3. bruņuvilciens, kura apkalpe ieņēma arī vairākus ciemus gar Daugavpils–Rēzeknes dzelzceļu. Saspridzinātā tilta dēļ vilcienam neizdevās ieņemt Rušonas staciju.³⁶⁷ 12. janvārī uz Daugavas labo krastu pilnībā pārgāja arī 3. Leģionu divīzija (ciešot smagus zaudējumus). Tā ieņēma Šķeltovu (ienaid-

³⁶⁴ LKM, Paulockis A., 122.–123. lp. Sīkāk par Latvijas armijas bruņuvilcienā sadarbību ar poļu karaspēku Latgalē 1920. gadā sk.: Jēkabsons Ē. Współpraca lotewskich pociągów pancernych z Wojskiem Polskim w 1920 roku//Pociągi pancerne 1918–1943. Organizacja–struktura–działania wojenne. – Białystok: Muzeum Wojska w Białymstoku, 1999, s. 28–40.

³⁶⁵ CAW, WBH, 341. 1. 151, 150.

³⁶⁶ Latvijas armija 20 gados. – 224.–226. lpp.

³⁶⁷ LKM, Paulockis A., 122.–123., 130.–131. lp.

nieka rezervju koncentrācijas vietu), bet 13. janvārī – Kombuļus, atsitot vairākus spēcīgus pretuzbrukumus.³⁶⁸

Pildot E. Ridza-Smiglija pavēli, 13. janvāra rītā uzbrukumu turpināja J. Puriņa komandētās latviešu daļas, lai sasniegtu Rušonas stacijas–Preiļu–Velēnu līniju. Šajā dienā Rušonas stacijā, ko ienaidnieks naktī bija pametis, iebrauca latviešu 3. bruņuvilciens. Tas devās tālāk un aktīvi piedalījās kaujā, atbalstot 1. Leģionu pulku. Pulkveža-leitnanta J. Puriņa (poļu štāba) pakļautībā pārgāja arī 2. Ventspils kājnieku pulks, bet 9. Rēzeknes kājnieku pulks ieņēma Preiļus.³⁶⁹

Padomju 15. armijas daļas Dienvidlatgalē bija dezorganizētas. Par to liecināja nekoordinēti pretuzbrukumi. Pret poļiem darbojās padomju 1. divīzijas 7., 8., 9. pulks, 4. divīzijas 28., 29., 30., 35., 36. pulks un 53. divīzijas 471., 473., 474. pulks. Turklāt pēdējais dažu dienu laikā cīnījās gan poļu 1. Leģionu brigādes, gan 3. Leģionu divīzijas, gan latviešu spēku iecirknī. Vēl grupas frontē bija ieradies padomju 5. divīzijas 38., 39. un 40. pulks no Deņikina frontes, kā arī 18. divīzijas 157. pulks. Poļu-latviešu daļas ieņēma Krāslavas–Šķeltovas–Rušonas stacijas–Preiļu–Velēnu līniju. Tālākais uzbrukums bija atkarīgs no Latvijas armijas sekmēm Ziemeļlatgalē un Rēzeknes ieņemšanas. Padomju 15. armijas rīcībā vēl palika Rēzeknes–Veļikije Luki dzelzceļa līnija, tādēļ tā centās Rēzekni noturēt.³⁷⁰

Ziemeļlatgalē 14. janvārī Latvijas armijas Latgales divīzija ieņēma Pitalovas dzelzceļa staciju, taču turpmākajās dienās ienaidnieka pretuzbrukumi ofensīvu apturēja. Tomēr šī Latgales divīzijas akcija bija izjaukusi padomju pretuzbrukumu, kas bija paredzēts 14.–15. janvārī Krustpils virzienā.³⁷¹

Jau 12. janvārī Polijas armijas virspavēlniecība piekrita turpināt operāciju “Ziema”.³⁷² Kaujas Ziemeļlatgalē varēja ieilgt, tādēļ 16. janvārī Rīgā tika noslēgta jauna Latvijas armijas virspavēlniecības vienošanās ar A. Miškovski par tālāku militāro kopdarbību Latgalē. Vienošanās noteica, ka uzbrukums turpināsies līdz līnijai Drisa–Osvejas ezers–Zilupe līdz Melnā strauta ietekai–Gamaņi–Žogovas stacija–Volkova–Berjozki. Pēc paredzētās līnijas sasniegšanas vienai poļu divīzijai bija jāatrodas frontē no Drisas līdz Plisūna ezeram, otrai – rezervē ziemeļaustrumos no Daugavpils. Attiecībā uz trofejām, dzelzceļu, apgādi un poļu daļu izvešanu no Latgales palika spēkā iepriekšējās vienošanās noteikumi. Līgumā bija jaunums – poļu kontrolē tika nodota dzelzceļa līnija līdz Daugavpils stacijai, to iekļaujot (pirms tam nebija iekļauta). Turklāt poļi ieguva tiesības turēt vienu jātnieku pulku. Janvāra beigās Latvijā ieradās 7. ulānu pulks³⁷³ Daugavpils–Krustpils dzelzceļa līnijas apsardzībai (pret lietuviešiem – *E. J.*).³⁷⁴

³⁶⁸ CAW, WBH, 341. 1. 150, 154; Encyklopedia Wojskowa. – T. 3. – Warszawa, 1933. – S. 527.

³⁶⁹ LKM, Paulockis A., 123.–124., 131.–133. lp.; Radziņš P. Latvijas atbrīvošana. – 82. lpp.

³⁷⁰ LVVA, 3601. f., 1. apr., 471. l., 44. lp.; 473. l. 10. lp.; Jaunākās Ziņas. – 1920. – 16. janv.

³⁷¹ Latvijas armija 20 gados. – 228. lpp.

³⁷² CAW, WBH, 341. 1. 157.

³⁷³ 27. janvārī Kalkūnē un 31. janvārī Bukmuižas–Vaboles rajonā ieradās 7. ulānu pulks un uzņēmas dzelzceļa apsardzību. Pulks atstāja Latviju aprīlī. – CAW, WBH, 341. 1. 151, 157; Laudyn W. Zarys historii wojennej 7-go pułku ulanow lubelskich. – Warszawa, 1931. – S. 12; LVVA, 3601. f., 1. apr., 471. l., 22. lp.; 2574. f., 3. apr., 17. l., 111., 113. 295. lp. Februāra vidū šajā pulkā bija 34 virsnieki, 768 ulāni un apakšvirsnieki. – Smoliński A. Jazda Rzeczypospolitej Polskiej w okresie od 12 X 1918 do 25 IV 1920. – Toruń, 2000. – S. 342.

³⁷⁴ Документы и материалы... – 479 стр.

Jau 13. janvārī E. Ridzs-Smiglijs pavēlēja gatavoties tālākam uzbrukumam, kuru iedalīja trīs fāzēs. Pirmajā fāzē 1. Leģionu brigādei, 3. Leģionu divīzijai un J. Puriņa latviešu daļām bija jāieņem līnija Indrica–Sivers–Rušons–Maltas upe–Velēni. Grupas rezerve bija 6. Leģionu pulka 1. bataljons Višku rajonā. Pārējie divi 6. pulka bataljoni palika rezervē Daugavpilī, bet Turmantas grupai bija jāpaliek Kalkūnē un frontē pret Lietuvas armiju. Otrajā fāzē vajadzēja ieņemt Vjatas upes grīvas–Baļbinovas–Dagdas ezera–Ežezera–Rāznas ezera–Kārsavas stacijas līniju.³⁷⁵ Trešajā fāzē – Latvijas etnogrāfisko robežu.

15. janvārī J. Puriņa daļas pārgāja uzbrukumā un drīzumā sasniedza paredzēto Lageru–Stupānu–Kulču–Povrevas līniju. Nākamajā dienā uzbrukumā Krāslavas–Rušona līnijā devās poļu vienības, atspiežot ienaidnieku no ezera apkārtnes, kas ir izdevīga aizsardzībai. Šajā dienā poļu 3. Leģionu divīzijas štābs pārcēlās uz Krāslavu. Latviešu 3. Jelgavas kājnieku pulks pārgāja Rēzeknes–Daugavpils dzelzceļu, 9. Rēzeknes kājnieku pulks izvirzīja savu labo spārnu, bet Vācu zemessargi – kreiso spārnu un izlīdzinājās ar 2. Ventspils kājnieku pulku savā kreisajā spārnā. 17. janvārī poļu 9. Leģionu kājnieku pulks ieņēma Baļbinovas staciju. Arī pārējie 3. Leģionu divīzijas kājnieku pulki turpināja virzīties uz priekšu (7. pulks 18. janvārī ieņēma Asūni). Poļi 18. janvārī sasniedza līniju, ko vajadzēja ieņemt uzbrukuma otrajā fāzē. Šajā dienā 5. Leģionu pulka 2. bataljons vietējo apstākļu pazinēja – zemnieka – pavadībā apgāja Dagdu un ieņēma to bez kaujas (drīz uz turieni pārcēlās 1. Leģionu brigādes štābs). Savukārt latviešu daļas 19. janvārī sasniedza Pušas–Maltas–Vecružinas līniju.³⁷⁶

Šīs ofensīvas dēļ padomju 15. armijas vadība vairs nebija pārliecināta, vai galvenais trieciens gaidāms Rēzeknes vai Krāslavas rajonā. Demoralizētās Sarkanās armijas daļas atkāpās gandrīz bez kaujām (īpaši poļu iecirkņi). Atsevišķas vienības palika poļu aizmugurē, nezinot par galveno spēku atkāpšanos. Pret poļiem operēja 7., 8., 9., 28., 29., 30., 157. pulks, pret latviešiem – 31., 32., 472., 474. pulks. Sarkanās armijas vienību skaitliskais sastāvs bija ievērojami sarucis. Lielākas rezerves no Krievijas vairs nepienāca.³⁷⁷

Jaunajā operatīvajā situācijā radās nepieciešamība ieņemt Rēzekni. Poļu daļas bija ievērojami izvirzījušās uz priekšu, turpretī vājāk bruņotās un apgādātās latviešu vienības atpalika. Poļu štābs izteica gatavību palīdzēt J. Puriņa daļām, taču, kā rakstīja P. Radziņš, Latvijas puse priekšlikumu bija spiesta noraidīt politisku apsvērumu dēļ – “vismaz Rēzekni un Ludzu vajadzēja ieņemt mums”.³⁷⁸ Poļu frontes štābs 15. janvārī ziņoja, ka tālākā grupas kustība būs atkarīga no Rēzeknes ieņemšanas, “kuru latviešiem, lai tur vai kas, jāieņem pašu spēkiem”.³⁷⁹

19. janvārī E. Ridzs-Smiglijs pavēlēja J. Puriņa daļām no Antonopoles–Maltas rajona uzbrukt Rēzeknei un uzbrukuma laiku noteikt pašam

³⁷⁵ LVVA, 3601. f., 1. apr., 471. l., 44. lp.

³⁷⁶ CAW, WBH, 341. l. 151, 154; Radziņš P. Latvijas atbrīvošanas karš. – 87.–92. lpp.; Latvijas Sargs. – 1920. – 20. janv.

³⁷⁷ LVVA, 3601. f., 1. apr., 471. l., 47. lp.

³⁷⁸ Radziņš P. Latvijas atbrīvošanas karš. – 87. lpp.

³⁷⁹ CAW, WBH, 341. l. 157.

J. Puriņam. Vienlaikus poļu spēkiem bija jāsāk Latgales atbrīvošanas operācijas trešā fāze.³⁸⁰ 19. janvārī latviešu 3. Jelgavas kājnieku pulks atradās Pušas rajonā, 9. Rēzeknes kājnieku pulks – starp Pušu un Maltsas staciju, Vācu zemessargi – šajā stacijā, 2. Ventspils pulks – gar Krustpils–Rēzeknes dzelzceļu. J. Puriņš pavēlēja 3. un 9. pulkam uzbrukuma laikā uzturēt sakarus ar poļiem, bet Vācu zemessargiem apiet Rēzekni no dienvidaustrumiem un 2. pulkam uzbrukt pilsētai gar dzelzceļu. Operācija sākās 20. janvārī un bija sekmīga. Nākamās dienas rītā vispirms Vācu zemessargi, tad 2. Ventspils pulks iegāja Rēzeknē.³⁸¹ Līdz ar to fronte bija pārvirzīta 22 kilometrus uz austrumiem un iztaisnota. Turpmākajās dienās J. Puriņa daļas neiesaistījās nopietnās sadursmēs un darbojās saskaņā ar poļu štāba norādījumiem.³⁸²

Savukārt poļi 21. janvārī ar savu kreiso spārnu sasniedza Bukmuižu (Ezerniekus) Ežezera austrumu krastā, bet līdz 24. janvārim 1. Leģionu brigādes daļas ar kaujām nonāca līdz Daugavas labā krasta pietekai Sarjankai.³⁸³ Savukārt 3. Jelgavas pulks sasniedza Kriņicas–Bļižņajas līniju.

Pēc 20. janvāra gaisa temperatūra noslīdēja līdz 25–30 grādiem zem nulles. 3. Jelgavas pulka 1. rotas komandieris 24. janvārī ziņoja, ka aukstuma dēļ nedarbojas automātiskie ieroči. Poļi savējos glabāja zemnieku mājās un laukā nesa tikai galējas nepieciešamības gadījumā, bet zem lielgabaliem kurināja ugunsurus.³⁸⁴ Tādēļ 25. janvārī paredzētais Latvijas armijas Latgales divīzijas uzbrukums frontes ziemeļu sektorā (Ziemeļlatgalē) tika atlikts.

Jau 23.–24. janvārī ienaidnieks Ludzas virzienā bija izvirzījis 11. divīzijas 2. (pēc poļu štāba datiem – 1.) brigādes 94., 95., 96. pulku, taču poļi 25. janvārī piespieda tos atkāpties. Šie pulki Sebežā bija tikko saformēti no jauniesauktajiem un līdz ar to bija gandrīz kaujas nespējīgi.³⁸⁵ 26. janvārī 3. Jelgavas pulks sasniedza Kononovas–Bļižņajas, bet 9. Rēzeknes pulks Čamatu–Ostrovskajas līniju. Lai gan poļu sakaru virsnieks prasīja turpināt uzbrukumu, lai izlīdzinātos ar poļu karaspēka daļām, tomēr J. Puriņš sākotnēji atteicās to darīt lielā sala dēļ. Tomēr vēlāk latviešu daļas turpināja uzbrukumu³⁸⁶ un sīvas kaujās atsvieda padomju labo spārnu. 26. janvārī 2. Ventspils pulks ieņēma Ludzu. Pēc divām dienām poļi ar kreiso spārnu atradās Plusona ezera krastā un 3. Jelgavas pulkam bija ar to jāizlīdzinās, pārvarot apmēram 13 kilometrus. Kaujās sadarbojoties ar poļiem, tas tika izdarīts, un 28. janvārī 3. Jelgavas pulks nomainīja poļus Čerņavsku ezeru iecirknī.³⁸⁷

Poļi 23. janvārī bija uzsākuši tā dēvētās (nedēļu ilgās) Poļeščinas kaujas. Ienaidnieks bija šeit sakoncentrējis ap 3 000 durkļu (gan bez artilērijas; poļus atbalstīja 1. lauka artilērijas pulka baterija). Tikai 25. janvārī

³⁸⁰ LVVA, 3601. f., 1. apr., 471. l., 47.–49. lpp.; 1515. f., 1. apr., 694. l., 16.–18. lp.

³⁸¹ Par godu Rēzeknes ieņemšanai 22. janvārī Daugavpilī notika latviešu garnizona parāde, ko pieņēma A. Veiss. – LVVA, 1491. f., 1. apr., 1991. l., 74. lp.

³⁸² Latvijas armija 20 gados. – 229.–231. lpp.

³⁸³ AAN, Attachaty, A – II, 81/1, k. 6–7. Tikai 24. janvārī 1. Leģionu pulkā bija 6 kritušie, 15 ievainotie un 300 apsaldētie. – Borkiewicz A. Dzieje 1-go pulku... – S. 441.

³⁸⁴ LVVA, 6033. f., 1. apr., 188. l., 11. lp.; Lewicki R. Zarys historii... – S. 61.

³⁸⁵ LVVA, 3601. f., 1. apr., 471. l., 55. lp.

³⁸⁶ AAN, Attachaty, A – II, 81/1, k. 21, 23.

³⁸⁷ LVVA, 6033. f., 1. apr., 190. l., 35. lp.

1. Leģionu pulka 1. bataljonam izdevās ieņemt Poļeščinas ciemu. Šajā dienā tika ieņemta arī Landskorona, bet 26. janvārī – Čerņavski. Tādējādi 1. Leģionu brigāde ieņēma līniju Annapole–Volkarezi–Zamšoviki–Landskorona–Saveiki. Savukārt 3. Leģionu divīzija jau 22. janvārī bija sasniegusi Sarjanku, 23. janvārī – Drisas staciju (8. pulks), bet 26. janvārī 7. pulks pārgāja Sarjanku un visa divīzija turpināja virzīties uz austrumiem.³⁸⁸ Ārkārtīgi smagos apstākļos Poļeščinas kaujās 1. brigādē durkļu skaits bija krities par 50%. 26. janvārī 1. Leģionu pulka 1. bataljonā 128 cilvēki bija guvuši apsaldējumus, turklāt 15 no viņiem draudēja locekļu amputācija (ierindā bija palikuši tikai 263 durkļi). Tādēļ pulka vadība lūdza šo bataljonu nosūtīt uz aizmuguri.³⁸⁹ Kopumā 1. Leģionu pulkā pie Poļeščinas bija 18 kritušie, 51 ievainotais un pāri par 900 apsaldētajiem (90 cilvēkiem apsaldējumi bija smagi, un, braucot ar ragavām uz Daugavpili, vairāki no viņiem nomira pa ceļam). Automašīnas nedarbojās, zirgu stāvoklis bija katastrofāls.³⁹⁰

Laika apstākļi ietekmēja arī ienaidnieku. Saskaņā ar 29. janvāra poļu štāba informāciju Sarkanās armijas pulkos (poļiem pakļauto latviešu daļu frontē atradās 22., 24., 31. pulks, poļu frontē – 157., 473., 94., 95., 7., 8., 9. pulks) vidējais durkļu skaits bija krities līdz 150, karavīri bieži padevās. Tomēr gūstekņi liecināja, ka gaidāms pretuzbrukums (Sarkanās armijas virspavēlnieks patiešām 25. janvārī bija devis pavēli Rietumu frontes pavēlniekam „stingri turēt frontes līniju”, aktīvi aizsargājoties un dodoties īsos pretuzbrukumos, turklāt nevis tajos iecirkņos, kur bija gaidāms pretinieka uzbrukums, bet no blakus esošajiem iecirkņiem. 15. armijai tika pavēlēts dot triecienu „visizdevīgākajā virzienā, nerēķinoties ar uzbrucēja [pretinieka – *Ē. J.*] nacionalitāti”, lai novērstu paredzēto pretinieka uzbrukumu, tomēr tas netika īstenots).³⁹¹ Poļi šajā laikā ieņēma fronti no Sarjankas līdz Plusonam, latvieši – no tā uz ziemeļiem gar Nirzas ezeru. 29. janvārī E. Ridzs-Smigļijs pavēlēja turpināt uzbrukumu. Poļu daļas sekmīgi traucēja padomju spēku koncentrāciju karaspēka grupas frontē, kamēr 9. Rēzeknes pulks un Vācu zemessargi sasniedza Zilupes upi. 31. janvārī latvieši ieņēma Šķauni un Gubinu, arī 3. Jelgavas pulkam nonākot līdz Zilupei. 1. februārī 9. pulks ieņēma Pasienu, bet 2. februārī Ziemeļlatgalē tika ieņemta Augšpils. 3. februārī 3. Jelgavas pulks jau bez kaujas ieņēma Zilupes austrumu krastu un nostiprinājās uz tā. 4. februārī Latvijas armijas uzbrukums Latgalē pilnībā bija pabeigts.³⁹² Atkāpjoties uz Zilupes līniju, ienaidnieks bija izrādījis lielāku pretestību nekā līdz šim (īpaši poļu 1. Leģionu brigādes un latviešu labā spārna sektorā). Tomēr, neraugoties uz laika apstākļiem (atkusnis iestājās tikai 3. februārī), februāra sākumā apvienotā grupa sasniedza paredzēto līniju.

1. februārī stājās spēkā slepenais Latvijas–Padomju Krievijas pamiers, taču Latvijas armijas daļas frontē par to nezināja un bez īpašas pavēles turpināja ierobežotu karadarbību, kuras dēļ sīkas un nelielas sadursmes

³⁸⁸ CAW, WBH, 341. l. 150, 151, 154; *Żołnierz Polski*. – 1921. – 22 czerw.

³⁸⁹ AAN, Attachaty, A– II, 81/1; CAW, WBH, 341. l. 151, 154; *Nasz Głos*. – 1933. – 1 stycz.

³⁹⁰ Borkiewicz A. *Dzieje 1-go pułku...* – S. 459.

³⁹¹ Какурин Н., Меликов В. *Гражданская война в России: война с белополяками*. – Москва, 2002. – 26 стр.

³⁹² Latvijas armija 20 gados. – 232.–233. lpp.; LVVA, 6033. f., 1. apr., 190. l., 37. lp.

ar savstarpējiem izlūkgājieniem turpinājās līdz pat miera noslēgšanai 11. augustā (dažkārt izlūkgājieni pārauga nopietnākās kaujās, kurās daudzi krita un nonāca gūstā).

1. februārī grupas fronte dienvidos sniedzās līdz Vjatas (Daugavas pietekas) pagriezienam uz ziemeļiem, bet ziemeļos līdz Dekteriem Eversmuižā Ciblas pagastā. Kamēr ūdeņi bija aizsaluši, šai linijai nebija dabīgu aizsardzības spēju, tomēr tās priekšā nebija arī ceļu, kas atvieglotu ienaidniekam kustību. Tas varēja uzbrukt gar Polockas–Drisas dzelzceļu, gar Veļikije Luki–Rēzeknes dzelzceļu vai gar Sebežas–Bukmuižas ceļu, vienlaikus demonstrējot pie minētajiem dzelzceļiem. Pēdējā iespēja bija reālāka, tādēļ nedrīkstēja pieļaut ienaidnieka spēku koncentrāciju ziemeļos no Osvejas ezera. Grupas vadība domāja to novērst ar regulāriem “triecieniem” frontē. Tādēļ poļu daļas vietām turpināja virzību (4. februārī 7. pulks ieņēma Osveju), bija artilērijas apšaušana un sadursmes (īpaši 3. divīzijas iecirknī). E. Ridzs-Smigļijs 1. februārī pavēlēja 1. brigādei nodot savu frontes sektoru 3. divīzijai (Prošku–Osvejas–Drisas līnijā) un J. Puriņa daļām (Zilupe–Proški ziemeļos no Osvejas ezera). 1. Leģionu brigādei vajadzēja doties uz Daugavpili, bet 6. Leģionu pulkam nomainīt 23. kājnieku pulku Turmantas grupā un doties uz Krāslavu 3. Leģionu divīzijas pakļautībā (nomainot 1. brigādes sakaru virsnieku pie 3. Jelgavas pulka ar 3. divīzijas virsnieku).³⁹³ 7. februārī uz Daugavpili no Dagdas devās 1. un 5. Leģionu pulka tehniskās rotas, bet no 1. brigādes frontes – 1. lauka artilērijas pulka baterija. 8. februārī latvieši nomainīja 1. Leģionu pulka 1. un 3. bataljonu un devās uz Dagdu, bet 9. februārī 3. Jelgavas pulks nomainīja arī 2. bataljonu.³⁹⁴ 1. Leģionu pulks pārgājienā ieradās Daugavpili 18. februārī. Savukārt 23. pulks ieradās frontē 15. februārī, nomainot 7. pulku, kas atgāja rezervē, un 16.–18. februārī arī 5. Leģionu pulku (ieradās Daugavpili 23. februārī). Tādējādi poļu 1. brigādi frontē bija nomainījušas poļu 3. divīzijas un latviešu daļas, starp kurām sakarus uzturēja poļu 7. ulānu pulka eskadrons (nomainot 2. un 3. strēlnieku jātnieku pulka karavīrus, kuri atgriezās Polijā).³⁹⁵

Februārī–martā notika vienīgi vietēja rakstura sadursmes, Latvijas armija frontē gatavojās pilnībā nomainīt poļus. Apvienotās grupas frontē ienaidnieks turēja 48. divīzijas 141., 142., 143. pulku ziemeļos no Osvejas ezera un deviņus (91.–99.) 11. divīzijas pulkus no Osvejas ezera līdz Voliņciem. Sākoties šķīdonim, 3. Leģionu divīzija atkāpās līdz Poļeščinas–Saveiku līnijai, jo apvidus ūdeņu dēļ bija necaurejams.³⁹⁶

Apvienotā grupa kaujās Latgalē bija ieguvusi šādas trofejas: bruņuvilcienu, 8 lokomotīves, 300 segtus vagonus, 300 dzelzceļa platformas, 5 lielgabalus,

³⁹³ LVVA, 3601. f., 1. apr., 471. l., 67.–70. lp.; 1515. f., 1. apr., 694. l., 22.–35. lp.; CAW, WBH, 341. l. 150; Latvijas Kareivis. – 1920. – 8., 11. febr.

³⁹⁴ 1. Leģionu pulka 7. rotas komandieris A. Borkēvičs vēlāk atcerējās, ka “laipnais” latviešu 3. Jelgavas pulka 1. bataljona komandieris paātrinājis maiņu, pēc kuras latviešu un poļu virsnieki apmainījušies ar kokardēm, apliecinot “ieroču brālību”. – Borkiewicz A. Dzieje 1-go pulku... – S. 464.

³⁹⁵ CAW, WBH, 341. l. 151, 155; Broniewski W. Pamiętnik... – S. 162.

³⁹⁶ LVVA, 3601. f., 1. apr., 471. l., 2. lp.; 9. Rēzeknes k. p. gaitas. – 143. lpp.

ieročus un munīciju.³⁹⁷ Bruņojums tika nodots Latvijas armijai. Jau 5. janvārī latviešu 2. bruņuvilciens Daugavpili no poļiem saņēma 200 lādiņus, čaulas, 55 šautenes un patronas, savukārt A. Veiss 13. februārī ziņoja uz Rīgu, ka poļi sagatavojuši nodošanai 1047 šautenes un lūdž atsūtīt pieņēmēju.³⁹⁸

11. att.

Latvijas armijas sakaru virsnieks poļu štābā Aleksandrs Veiss

Latvijas armija Latgalē bija zaudējusi ap 400 karavīru.³⁹⁹ Poļu 1. Leģionu brigādē, uz kuras gūlās galvenais cīņu smagums, bija 106 kritušie, 392 ievainotie un 30 bezvēsts pazudušie (1. Leģionu pulkā attiecīgi 59, 232 un 24, bet 5. Leģionu pulkā – 47, 160 un 6). Daudz bija apsaldēti. Tikai 1. Leģionu pulkā vien 368 smagi apsaldēti, 252 viegli apsaldēti karavīri. Daudzi ievainotie vēlāk nomira. Hospitāļos Daugavpili mira 12, bet Polijā – vēl 4 karavīri no 1. pulka vien.⁴⁰⁰ Zaudējumi bija arī 6. Leģionu pulkā un 3. divīzijā. Krāslavā poļu karavīru kapos guldīti 45 zināmi un 42 nezināmi šīs divīzijas karavīri. Poļu karavīru kapi ir Daugavpilī, Višķos, pie Juzefovas, Varnavičos, Laucesē (kur apglabāti jau 1919. gadā kritušie) un citur Latvijā.⁴⁰¹

Par varonību Latgales kaujās pavisam tika apbalvoti 63 Polijas armijas karavīri. Viņi saņēma Lāčplēša kara ordeni (maršals J. Pilsudskis – pirmās

³⁹⁷ 1. Leģionu pulks ieguva trīs lielgabalus, 31 ložmetēju, 635 šautenes, 11 telefona aparātus, 195 rokasgranātas un 64 munīcijas kastes, 4 lokomotīves, 4 vagonus, vezumus, bet 5. Leģionu pulks: lielgabalu, 24 ložmetējus utt. – Borkiewicz A. Dzieje 1-go pułku... – S. 471; Babiński K. Zarys historii... – S. 49.

³⁹⁸ LVVA, 3601. f., 9. apr., 353. l., 117. lp.

³⁹⁹ Andersons E. Latvijas vēsture 1914–1920. – 575. lpp.

⁴⁰⁰ Borkiewicz A. Dzieje 1 – go pułku... – S. 471, 985–1029; Babiński K. Zarys historii... – S. 49.

⁴⁰¹ Likerts V. Brīvības un kritušo pieminekļi. – Rīga, 1938. – 132.–133. lpp. Sīkāk sk.: Groby żołnierzy polskich na Łotwie. Poļu karavīru kapi Latvijā//Groby żołnierzy polskich (1919–1920) na Łotwie/ Red. J. Sozański. – Ryga, 1995. – S. 38–43.

šķiras ordeni, ģenerāļi E. Ridzs-Smiglijs, S. Šeptickis un J. Rummels – otrās šķiras, pārējie⁴⁰² – trešās šķiras Lāčplēša kara ordeni),⁴⁰³ bet astoņi Latvijas armijas virsnieki (ģenerāļi J. Balodis, P. Radziņš, E. Kalniņš, pulkveži J. Puriņš, E. Laimiņš, A. Tone, K. Ramats, A. Veiss) saņēma dažādu šķiru Polijas “Virtuti Militari” ordeni.

Armiju sadarbība un apgāde operācijas laikā

Latvijas un Polijas armiju sadarbība Latgales atbrīvošanas laikā bija veiksmīga. Lielā mērā par to jāpateicas pulkvedim-leitnantam A. Veisam, kurš, kā teica P. Radziņš, sekmīgi pildīja sakaru virsnieka pienākumus poļu štābā. Pats viņš no tiem bija noguris, jo „vajadzējis vairāk politisku nekā militāru iemaņu”. No komandējuma poļu štābā, kur viņam palīdzēja Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba Operatīvās daļas virsleitnants H. Pētersons,⁴⁰⁴ A. Veiss atgriezās 12. aprīlī.⁴⁰⁵

12. att.

**Poļu-latviešu karaspēka grupas štābs Daugavpilī 1920. gada janvārī
(centrā – E. Ridzs-Smiglijs un A. Veiss)**

⁴⁰² Starp trešās šķiras kavalieriem 12 bija no 5., 11 no 1., seši no 6. Leģionu pulka, pieci no 1. lauka artilērijas pulka, pa vienam no 7. ulānu pulka, 23. kājnieku pulka, 1. brigādes štāba, tehniskās grupas, 3. artilērijas brigādes; pa diviem no 1. un 3. divīzijas štāba; 14 no 3. divīzijas kājnieku pulka. Apbalvojamo sarakstu pēc Latvijas kara aģenta (militārā atašeja) lūguma 1925. gadā sastādīja E. Ridzs-Smiglijs (izņēmums bija maršals J. Pilsudskis, ģenerālis S. Šeptickis, L. Berbeckis, E. Ridzs-Smiglijs, pulkvedis T. Kučeba un bijušais militārais pārstāvis Latvijā majors A. Miškovskis. Viņus personīgi apbalvoja Latvijas armijas Galvenā štāba priekšnieks M. Peniķis 1922. gadā Varšavā. – *Żołnierz Polski*. – 1922. – 19, 26 marzec). – LVVA, 3602. f., 1. apr., 1.–9. l.

⁴⁰³ LVVA, 1304. f., 1. apr., 1843. l.; 1474. f., 1. apr., 634. l., 2.–4. lp.; 5601. f., 1. apr., 1828., 4865. l. Par poļu karavīriem – Lāčplēša ordeņa kavalieriem sk.: Lāčplēša Kara ordeņa kavalieri. Biogrāfiska vārdnīca. – Rīga, 1995.

⁴⁰⁴ H. Pētersons 1922. gadā kopā ar vēl četriem Latvijas armijas virsniekiem – kopīgo cīņu dalībniekiem (H. Rozenšteinu, J. Dombrovski, M. Hartmani, Ž. Bahu) – tika apbalvots ar Polijas Drošsirdīgo krustu. – *Apsardzības ministra* 1922. gada 30. nov. pavēle.

⁴⁰⁵ LVVA, 5601. f., 1. apr., 6876. l., 2. lp.; 3601. f., 9. apr., 354. l., 145. l.

Saskaņā ar P. Radziņa atzinumu poļu štābs un personīgi E. Ridzs-Smigļijs pilnībā neizmantoja savas komandiera tiesības pret padotajām Latvijas armijas daļām un vairāk izturējās pret tām kā pret sabiedroto. Ņemot vērā, ka sarunās pirms līguma noslēgšanas latviešu daļu pakļaušana poļiem bija viena no galvenajām viņu prasībām, jāsecina, ka tai bija vairāk politiska nekā militāra nozīme.⁴⁰⁶

Uzbrukuma pirmajā dienā 1. Leģionu pulks saņēma pavēli – ar patruļu strapniecību uzturēt sakarus ar 3. Jelgavas pulku un latviešus par situāciju informēt vienīgi vispārīgi, nesniegt sīkākas ziņas, taču izturēties pret tiem uzsvērti draudzīgi. Tā labi raksturo abu armiju savstarpējo nostāju, kurai operācijas sākumā bija raksturīgs demonstratīvs draudzīgums un zināma piesardzība. Operatīvās pavēles grupas štābs latviešu daļām nosūtīja ar A. Veisa starpniecību, retāk – tieši J. Puriņam. No 16. janvāra Rušonas stacijā darbojās poļu ziņu nodošanas punkts (28 poļu jātnieki nogādāja stafeti uz Daugavpili un J. Puriņa štābu). Pie 3. Jelgavas pulka atradās poļu sakaru virsnieks no 1. Leģionu brigādes štāba (līdz 6. martam kapteinis Z. Kučiņskis, vēlāk – podporučņiks V. Kšižanovskis).⁴⁰⁷

Dažkārt ziņas par latviešu daļu stāvokli poļi saņēma novēloti. 17. janvārī E. Ridzs-Smigļijs uz to norādīja J. Puriņam. Šajā laikā starp poļu štābu un A. Veisu bija radies zināms saspīlējums. 18. janvārī viņš ziņojumā E. Ridzam-Smigļijam secināja, ka nav uzaicināts uz pēdējām operatīvā stāvokļa apspriedēm un nav parakstījis pavēles kā otrais štāba priekšnieks. 20. janvārī E. Ridzs-Smigļijs paskaidroja, ka poļu štābos tā priekšnieks nav komandiera vietnieks un ar savu parakstu vienīgi apstiprina pavēles autentiskumu; operatīvos jautājumus izlemj grupas komandieris, bet apspriedēs štāba priekšnieks vienīgi informē par izdotajām pavēlēm. Grupas komandieris apsoliņa, ka, neraugoties uz šo apspriežu “iekšējo raksturu”, turpmāk A. Veiss uz tām tiks aicināts un viņam būs tiesības uzstāties. Komandieris arī solīja, ka turpmāk pavēles latviešu daļām parakstīs personīgi un pēc tam tās nodos A. Veisam tulkošanai un parakstīšanai. Lai pilnībā novērstu pārpratuma sekas, Veiss 22. janvārī tika uzaicināts uz pusdienām poļu virsnieku klubā.⁴⁰⁸

Armiju sadarbībai svarīgi bija telegrāfiskie sakari starp Rīgu, Daugavpili, Viļņu, Varšavu, karaspēka daļām Latgalē. Ridzs-Smigļijs 20. janvārī lūdza A. Veisu veicināt sakaru nodibināšanu starp Rīgu un Poliju, jo pašreizējie radiotelegrāfa sakari sadarbību sarežģīja. Arī Latvijas puse bija ieinteresēta nodibināt stabilus sakarus. Līdz šim Lietuvas noraidošās nostājas dēļ telegrāfa sakari ar Poliju tika uzturēti caur Dāniju un Vāciju. 1920. gada 9. janvārī Latvijas satiksmes un darba ministrs T. Hermanovskis lūdza Ārlietu ministriju panākt, lai poļi uzbūvētu sakaru līnijas posmu līdz Daugavpilij.⁴⁰⁹ 20. februārī poļi pabeidza Varšavas–Viļņas–Daugavpils līnijas būvi, un 24. februārī viņi piedāvāja divu vadu līnijas atklāšanai “palīdzību ar cilvēkiem,

⁴⁰⁶ Radziņš P. Latvijas atbrīvošanas karš. – 29. lpp.

⁴⁰⁷ CAW, WBH, 341. 1. 154, 155, 156. Janvāra beigās poļu sakaru virsnieks 3. Jelgavas pulkā podporučņiks Višņevskis ar divu jātnieku starpniecību sūtīja ziņojumus uz 1. brigādes štābu divas reizes dienā.

⁴⁰⁸ LVVA, 2601. f., 1. apr., 471. l., 7., 13.–14., 27. lp.

⁴⁰⁹ Turpat, 16. lp.; 2574. f., 3. apr., 13. l., 157. lp.

materiāliem un instrumentiem” Daugavpils–Rīgas līnijā.⁴¹⁰ Pēc tam Latvijas iestādes ar poļu 1. Leģionu divīzijas telegrāfa rotas speciālistu palīdzību saremontēja līniju, un februāra beigās tika nodibināti telegrāfa sakari starp Rīgu un Varšavu.⁴¹¹ Tomēr nebūtu pareizi uzskatīt, ka Latvijas puse necentās neko darīt šajā lietā. Jau 4. janvārī uz Daugavpili nodibināt sakarus ar Rīgu devās Atsevišķās telegrāfa un telefona rotas centrāles karavīri, kas 7. janvārī sāka apkalpot latviešu iestādes pilsētā. Taču sakarus ar Rīgu nodibināt neizdevās, jo gar dzelzceļu bijušās līnijas bija izpostītas un telefonogrammas pa lauka kabeli tika nodotas uz Nīcgali, tad – uz Stukmaņiem un no turienes uz Rīgu. Izmantot līnijas, kas atrodas Daugavas kreisajā krastā, nepieļāva tur esošie lietuvieši, bet līnijas, kas stiepās gar dzelzceļu, remontēja, un remonts sala dēļ ieilga. Tomēr rotas karavīri 31. janvārī iedarbināja Rīgas–Krustpils–Rēzeknes līniju.⁴¹² Savukārt poļu 1. Leģionu divīzijas telegrāfa rota bija ieradusies Daugavpilī 3. janvārī un kā trofeju ieguvusi telefona centrāli. Telefona sakarus ar štābu, kas atradās Kalkūnē, rota nodibināja 5. janvārī, bet 6. janvārī darbu Daugavpilī sāka poļu telefona centrāle. Vēlāk rota izremontēja līniju uz Višķiem, no turienes uz Rušonu un Rēzekni, kur atradās J. Puriņa štābs, kā arī Daugavpils–Krāslavas līniju. Turklāt poļu sakarnieki uzbūvēja jaunu līniju (Daugavpils–Līksna–Glaudāni), lai kontrolētu ledus kustību Daugavā.⁴¹³ Tas viss ievērojami atviegloja armiju sadarbību (A. Veiss jau 2. februārī lūdza nodibināt tiešus sakarus starp Daugavpili un Rēzekni, jo bez tiem viņš esot “kā bez rokām”⁴¹⁴).

Operācijas sākumā un dažkārt arī vēlāk poļu puse Latvijas armijas kaujasspējas nevērtēja visai augstu. Poļu 4. pretizlūkošanas posteņa vadītājs Daugavpilī februāra sākumā ziņoja: “Līdz šim kontakts ar latviešiem samērā vājš. Pie viņiem valda liela nekārtība un kukuļņemšana. Par naudu visu var izdarīt.”⁴¹⁵ Arī P. Radziņš uzsvēra, ka poļi nepazīna “mūsu improvizēto, uz ātru roku saformēto karaspēku”,⁴¹⁶ kurš atšķirās no Polijas armijas, kas jau bija pilnībā noformējusies kā labi apgādāta un saskaņota militāra struktūra. Latvijas armijā tiešām bija disciplīnas pārkāpumi, taču tie bija raksturīgi arī Polijas armijai, kuras izveidošanās un apgādes apstākļi bija daudz labvēlīgāki. Operācijas gaitā poļi pārliecinājās, ka viedoklis par Latvijas armijas zemajām kaujasspējām un lieliniecisma iespaidu uz armiju bijis lielā mērā maldīgs. To atzina arī A. Miškovskis, kurš pēc Kurzemes divīzijas apmeklējuma Rēzeknē janvārī ziņoja uz Varšavu, ka “tendenciozās baumas” par lieliniecismu Latvijas armijā ir ļoti pārspīlētas.⁴¹⁷

Saskaņā ar vienošanos Latvijas pusei uzbrukuma sākumā bija jāapgādā poļu puses zirgi ar lopbarību, bet no 7. dienas pēc operācijas sākuma karavīri

⁴¹⁰ Turpat, 3601. f., 9. apr., 353. l., 137. l.; 354. l., 95. l.

⁴¹¹ Staniewicz W. Zarys historii... – S. 5; Jaunākās Ziņas. – 1920. – 2. marts.

⁴¹² LKM, Antens P., 303.–304. lp.

⁴¹³ Staniewicz W. Zarys historii... – S. 5; CAW, WBH, 341. l. 154.

⁴¹⁴ LVVA, 3601. f., 9. apr., 353. l., 12. lp.

⁴¹⁵ AAN, Instytucje wojskowe, t. 296/1 – 62, k. 80.

⁴¹⁶ Radziņš P. Latvijas atbrīvošanas karš. – 28. lpp.

⁴¹⁷ AAN, Attachaty, A – II, 81/1.

jānodrošina ar pārtiku.⁴¹⁸ Poļiem bija jābūt līdz pārtikas rezervei trīs dienām (vēlāk puses vienojās par lopbarības piegādi no 3. dienas, bet par pārtikas piegādi – no 10. dienas⁴¹⁹). Tādēļ poļi akciju sāka ar zināmām pārtikas rezervēm,⁴²⁰ taču solītajā laikā viņi pārtiku no latviešu intendantūras iestādēm nebija saņēmuši. P. Radziņš rakstīja: “Ņemot vērā mūsu trūcīgos apstākļus, mums, zināms, nebija viegli piegādāt uzturu poļiem, bet, ja mēs to bijām apņēmušies, tad mums vajadzēja to pildīt.” 6. janvārī A. Miškovskis viņam minēja, ka vēl nekas nav nosūtīts. Sakarā ar slepenību iepriekšēji norādījumi saimniecības iestādēm par gaidāmo poļu apgādi netika doti un tās nevarēja pienācīgi sagatavoties. P. Radziņam bija “jālieto visasākie draudi, lai kaut kas tiktu sūtīts”.⁴²¹

7. janvārī Daugavpilī iebraukušais Armijas saimniecības pārvaldes nodaļas priekšnieka vietas izpildītājs leitnants H. Dzelzītis ziņoja, ka poļi nekavējoties pieprasa 10 000 pudus rudzu miltu, 15 000 pudus auzu un 2 000 pudus gaļas un turpmāk lūdz ik dienu piegādāt 500 pudus gaļas, norādot, ka ar pārējiem produktiem viņi ir apgādāti līdz 20. janvārim. Ap 12. janvārī H. Dzelzītis organizēja Daugavpilī pārtikas noliktavu poļu karavīru un tur esošā latviešu karaspēka apgādei, bet pārtika no Rīgas sāka pienākt tikai 14. janvārī.⁴²²

Tādējādi poļi bija spiesti organizēt frontes un aizmugures daļu apgādi no saviem krājumiem. 5. janvārī grupas intendantūra ierīkoja apgādes punktu Maļinovkā, 6. janvārī – uz dzelzceļa aiz tās, vēl pēc dažām dienām – Rušonā (caur to pārtiku saņēma arī 3. Jelgavas kājnieku pulks). No Polijas cauri Kalkūnei un poļu noliktavai Daugavpilī (Varšavas ielā) pienāca arī municija 1. Leģionu brigādei frontē. No 11. janvāra katru dienu no Daugavpils uz Dubnas staciju kursēja poļu apgādes vilciens. Janvāra beigās 1. Leģionu brigādes etapu punkts tika pārvietots no Rušonas stacijas uz Baltinas (tag. Skaistas) staciju Krāslavas–Balbinovas līnijā).⁴²³

Vienlaikus Latvijas armijas saimnieciskās iestādes panāca, ka poļu štābs piekrit par ceturtdaļu samazināt karavīram gaļas devu (Polijas armijas devas bija lielākas). Latvieši apsolīja iespēju robežās piegādāt zivju vietā gaļu, lūdza poļus sagādāt cukuru, taukvielas, marmelādi un speķi no Polijas (vēlāk pieprasot par to rēķinu Latvijas pusei) un apņēmas vest uz Daugavpili tikai auzas, jo salmus un sienu bija paredzēts rekvizēt un nodot poļiem ar Apgādības ministrijas pārstāvjiem uz vietas. Poļu prasība pēc cigaretēm un konjaka tika noraidīta, jo “Latvijā diez vai to būšot iespējams iegādāties”.⁴²⁴

⁴¹⁸ A. Miškovskis jau 1919. gada 27. decembrī ziņoja, ka latvieši pārtiku varēs piegādāt tikai ar 15. janvārī. Par to viņu bija brīdinājis P. Radziņš. – CAW, WBH, 341. l. 150.

⁴¹⁹ LVVA, 3601. f. 1. apr., 248. l., 317. lp.

⁴²⁰ Uzbrukumā tieši iesaistītajiem karavīriem izsniedza spēcīnātas brokastis, katram līdzī dodot gaļas konservu kārbu un divas paciņas sausiņu. – CAW, WBH, 341. l. 150.

⁴²¹ Radziņš P. Latvijas atbrīvošanas karš. – 79.– 80. lpp.

⁴²² LVVA, 3605. f., 1. apr., 197. l., 2., 4. lp.; 6033. f., 1. apr., 24. l., 9. lp. Latviešu piegādāto pārtiku izmantoja karaspēka apgādei tikai Daugavas labajā krastā. Turmantas grupa saņēma no Polijas atvesto pārtiku Kalkūnes stacijā. – CAW, WBH, 341. l. 155.

⁴²³ CAW, WBH, 341. l. 152, 155, 157.

⁴²⁴ LVVA, 3605. f., 1. apr., 197. l., 102. lp.

16. janvārī E. Ridzs-Smiglijs lūdza katras desmit dienas piegādāt poļu noliktavā Daugavpils Preču stacijā pārtiku un lopbarību 1 200 virsniekiem, 35 000 karavīru un 15 000 zirgu; 500 litru petrolejas un 20 tonnu ogļu, kā arī 1 000 steru malkas.⁴²⁵ Minētais karavīru skaits pārsniedza līgumā paredzētos 30 000, tādēļ E. Ridzs-Smiglijs 20. janvārī A. Veisam skaidroja, ka reāli poļu daļās ir 35 000 vīru.⁴²⁶ Izsakot savu izpratni par Latvijas puses saimnieciskajām grūtībām, ģenerālis lūdza iesniegt priekšlikumus, kā noregulēt un atvieglot apgādi.⁴²⁷

Saskaņā ar 16. janvāra vienošanos palielināja poļu karavīru skaitu un Latvijā ļāva ievest vienu ulānu pulku. A. Miškovskis 18. janvārī atzina, ka latvieši uztvēruši to kā smagu noteikumu tieši apgādes dēļ un lūguši, lai kopējais poļu grupas zirgu skaits nepārsniegtu 10 000 (A. Miškovskis atzīmēja, ka visā Latvijas armijā pagaidām ir tikai 7 000 zirgu).⁴²⁸

A. Veiss 23. janvārī uzskaitīja produktus, kuri poļiem bija piegādāti no 14. līdz 22. janvārim, un paskaidroja, ka viņam nav turpmākās apgādes plāna.⁴²⁹ Tas poļu intendantūrai netika iesniegts, piegādes notika neregulāri, produkti ne vienmēr bija kvalitatīvi. Sevišķi lielas pretenzijas bija pret kaltētajām zivīm, ko pirms lietošanas vajadzēja vairākas dienas sala apstākļos mērcēt, un skābajiem kāpostiem, kuri bieži bija bojāti.⁴³⁰ Karaspēkam frontē trūka medikamentu, ieroču eļļas, taukvielu un gaļas produktu.⁴³¹

26. janvārī Daugavpili abu pušu virspavēlnieki vienojās, ka latvieši piegādās pārtiku līdz 10. februārim, bet vēlāk – tikai maizi un lopbarību, kamēr pārējo poļu intendantūra iepirks no zemniekiem par Latvijas saimniecības iestāžu apstiprinātām cenām. Tomēr arī līdz 10. februārim netika piegādāta pat puse no paredzētā. Trūkstošie produkti tika piegādāti pēc šī datuma, tomēr 18. februārī E. Ridzs-Smiglijs uzsvēra, ka grupa ir spējīga darboties, vienīgi pateicoties “Centrālo Polijas iestāžu” atbalstam.⁴³²

Tikai 10. martā tika dota pavēle nogādāt uz Daugavpili trūkstošos miltus, daļu gaļas, zivis, putraimus, saknes, kafiju, sīpolus, piparus, auzas, sienu. Turpretī marmelādes krājumi nebija pietiekami. Martā piegāžu lietas nokārtošanai Armijas saimniecības pārvalde komandēja uz Daugavpili sevišķu uzdevumu kara laika vecāko ierēdni R. Brencēnu.⁴³³

⁴²⁵ CAW, II ND WP, t. 24.

⁴²⁶ 1920. gada janvāra sākumā poļu intendantūra iesniedza prasību jau par 28 000 apgādājamiem karavīriem un 7 500 zirgiem. Pēc dažām dienām A. Miškovskis minēja 35 000 vīrus un 10 000 zirgus. Galīgais skaits Latvijas pusei tā arī palika neskaidrs. Aprīlī puses vienojās par šo skaitli, kaut arī poļi centās panākt vēl lielāka skaitļa akceptēšanu. – LVVA, 3601. f., 1. apr., 248. l., 317. lp.; 3605. f., 1. apr., 105. l., 38. lp.

⁴²⁷ LVVA, 3601. f., 1. apr., 471. l., 11., 16., 26.–27. lp.

⁴²⁸ CAW, II ND WP, t. 24. Latvijā izvietotajā Polijas armijas 7. ulānu pulkā 1920. gada februāra vidū kopumā bija 786 zirgi. – Smoliński A. Jazda Rzeczypospolitej Polskiej... – S. 342.

⁴²⁹ LVVA, 3601. f., 1. apr., 471. l., 26. lp.

⁴³⁰ Borkiewicz A. Dzieje 1 – go puku ... – S. 471.

⁴³¹ AAN, Attachaty, A – II, 81/1; CAW, WBH, 341.1. 154.

⁴³² Turpat, 3601. f., 9. apr., 353. l., 72. lp.; 3605. f., 1. apr., 197. l., 60. lp.

⁴³³ Turpat, 3605. f., 1. apr., 197. l., 38., 72. lp.

Janvārī par Apgādības ministrijas pārstāvi pie Polijas armijas tika iecelts K. Līkums, kurš ieradās Daugavpilī. Viņam bija padoti trīs ierēdņi (aģenti), un katrs no tiem bija atbildīgs par savu (Višķu–Pužānu, Krāslavas un Dagdas–Bukmuižas) iecirkni. Viņu uzdevums bija rekvizēt lopbarību no vietējiem zemniekiem un nodot to poļu karaspēkam. Darba apstākļi bija sarežģīti. Zemniekiem, kuri devās nodot auzas vai sienu, dažkārt jau pa ceļam visu atņēma poļi, samaksājot 6–10 Polijas markas par pudu. Višķos strādājošais ierēdnis A. Klucis 3. februārī ziņoja, ka turpina pienākt jaunas poļu vienības ar zirgiem, kuriem trūkst lopbarības, bet vietējais poļu komandieris apgalvo, ka viņam jāpabaro 400 zirgu (dienā nepieciešams vismaz 150 pudu siena). A. Klucis lūdza panākt, lai poļiem aizliegtu “brīvu iepirkšanu”, kas faktiski izvērtās vienkāršā lopbarības atņemšanā, draudot ar “nagaiku”.⁴³⁴ Latvijas armijas saimnieciskās iestādes vairākkārt centās panākt, lai poļu vienību zirgi saņemtu lopbarību vienīgi no minētajiem ierēdņiem, taču mēģinājumi bija nesekmīgi gan viņu nevarības dēļ (kopumā tie nodeva poļiem 1 697 pudus auzu, 11 233 pudus sienu, 2 287 pudus salmu un 45 pudus kartupeļu), gan arī poļu patvarību dēļ.⁴³⁵

Lai atvieglotu stāvokli ar poļu apgādi, Latvijas Armijas apgādības pārvalde 3. februārī piekrita iepirkt pārtikas preces par poļu piedāvātajām cenām (Polijas markās), kuras nebija mākslīgi pazeminātas. Savukārt Apgādības ministrija centās reģistrēt poļu rekvizētos, pirktos un nolaupītos krājumus. K. Līkums rēķināja, ka līdz 20. februārim rekvizēti vismaz 10 000 pуди sienu, 620 pуди gaļas un 2 000 pуди auzu.⁴³⁶ Spriežot pēc rekvizīciju un laupīšanu skaita, reālie skaitļi bija lielāki.

Martā A. Miškovskis trūkstošo piegāžu segšanai lūdza izsniegt 2 000 000 Latvijas rubļu lielu avansu produktu iepirkšanai Latgalē.⁴³⁷ Summa piešķirta netika, un galīgā norēķināšanās notika tikai Latviešu–poļu likvidācijas komisijā maijā.

Poļu karaspēks Latgalē un tā attiecības ar Latvijas iestādēm

Tūlīt pēc Daugavpils ieņemšanas pilsēta kļuva par poļu karaspēka grupas bāzi. Bez garnizona šeit atradās grupas štābs, saimnieciskās iestādes (trīs pirtis, veļas mazgātava, divas maizes ceptuves, lopkautuve, virsnieku ēdnīca – „kazino”, pasts, karavīru nakts patversme un barošanas punkts, bēgļu stacija), daļa no Tehniskās grupas (4. un 16. dzelzceļa kolonna, 1. un 2. tiltu un tehnisko ierīču kolonna, celtniecības rota, prožektoru vads), 13., 14., 15. vezumnieku kolonna, 22. un 27. autokolonna ar darbnīcām, 523. gūstekņu savākšanas stacija, viena pārtikas un divas munīcijas

⁴³⁴ Turpat, 2574. f., 3. apr., 17. l., 115. lp. Jau 1919. gadā Latvijas teritorija bija sadalīta 40 iecirkņos ar Apgādības ministrijas pilnvarotajiem, kuri savāca rekvizēto pārtiku, lai nodotu to tālāk armijai. – Bērziņš P. Karaspēka īsa saimniecības vēsture. – Rīga, 1924. – 151. lpp.

⁴³⁵ LVVA, 3601. f., 1. apr., 248. l., 327. lp.; 2574. f., 3. apr., 17. l., 457.–466. lp.

⁴³⁶ Turpat, 3605. f., 1. apr., 197. l., 15. lp.; 3601. f., 9. apr., 354. l., 154. lp.

⁴³⁷ Turpat, 3601. f., 1. apr., 248. l., 317. lp.

noliktavas, 9. radiostacija, 101. un 102. lauka hospitālis, vairākas mazākas medicīnas iestādes, 1. zirgu hospitālis, 3. Krakovas etapu bataljons, no 16. janvāra – arī 1. aviācijas eskadriļa un trīs 8. eskadriļas lidmašīnas. Turklāt Kalkūnē bija vēl viena karavīru naktsmītne, bet Kalkūnes–Turmantas dzelzceļa līnijā bez bruņuvilciena “Šmigļi” – arī sanitārais vilciens. Citur atradās: 30. zirgu hospitālis (Červonkā), 17. vezumnieku kolonna (Varnavičos), sanitārās priekšgrupas (Baļbinovā un pretī Krāslavai Daugavas kreisajā krastā; turpat arī tiltu rota), 1. un 3. sanitārais vilciens (starp Krāslavu un Baļbinovu), pārtikas priekšgrupa, apģērbu noliktava, 3. divīzijas štābs, 21., 22. vezumnieku kolonna, četras sapieru rotas, 113. un 602. lauka hospitālis (Krāslavā), slimnieku savākšanas punkts, 1. brigādes štābs un 13. vezumnieku kolonna (Dagdā). 27. janvārī no Rušonas uz Baltiņu pārvietojās 1. brigādes aizmugures daļas ar 12. vezumnieku kolonnu.⁴³⁸

13. att.

Poļu un latviešu virsnieku grupa Daugavpilī 1920. gada janvārī

Karaspēka apgādei un darbībai svarīga bija satiksme pāri Daugavai. Tilti bija izpostīti, tādēļ, sākot pastāvīgo tiltu remontu, Tehniskā grupa (1. sapieru bataljona rota, 1. un 2. tiltu rota, 3. sapieru bataljona rota un vads, 7., 8., 9. Leģionu kājnieku un 23. kājnieku pulka tehniskā rota, 2. sapieru bataljona rota, 1. divīzijas prožektoru vads un celtniecības rota, tehniskās kolonnas)⁴³⁹ kapteiņa L. Hickēviča vadībā 10 dienās uzcēla pagaidu tiltus Daugavpilī un Krāslavā. Jau 4. janvārī L. Hickēviča rīcībā tika nodoti 180 karagūstekņi, bet

⁴³⁸ CAW, WBH, 341. 1. 155, 157; AAN, Attachaty, A – II, 64/1, k. 16, 52.

⁴³⁹ Tehniskajā grupā ietilpa 1. sapieru bataljona rota, 1. un 2. tiltu rota, 3. sapieru bataljona rota un vads, 7., 8., 9. un 23. pulka tehniskās rotas, 2. sapieru bataljona rota, 1. divīzijas prožektoru vads un celtniecības rota, tehniskās kolonnas.

18. janvārī sāktajā dzelzceļa tilta⁴⁴⁰ atjaunošanā piedalījās 300 gūstekņu un tikpat daudz algotu vietējo civiliedzīvotāju.⁴⁴¹ Janvāra beigās J. Balodis solīja J. Pilsudskim palīdzēt būvēt tiltu Daugavpilī, tomēr vēl 12. februārī poļu štāba priekšnieks T. Kučeba lūdza A. Veisu novērst kvalificētu strādnieku vervēšanu Daugavpilī darbiem Rīgā.⁴⁴² Arī Krāslavā poļi pastāvīgā tilta būvē iesaistīja civiliedzīvotājus. Spriežot pēc miesta valdes priekšsēdētāja poļa F. Miltoviča sūdzībām, civiliedzīvotāji ne vienmēr tam piekrita.⁴⁴³ Turklāt poļi janvārī uzbūvēja pagaidu tiltu pie Rozališķiem, Maļinovkas pagastā pāri Liksnas upei un vēl vairākās vietās, kā arī atjaunoja uzspridzināto dzelzceļa tiltu pāri Sarjankai Daugavpils–Polockas līnijā.⁴⁴⁴ Daugavpilī, būvējot dzelzceļa tiltu, poļi iedarbināja kokzāgētavas, nelielu elektrostaciju, atvēra vairākas darbnīcas. Starp būvē nodarbinātajiem gūstekņiem bija izcēlusies izsituma tifa epidēmija, tāpēc tika uzcelts neliels hospitālis. Kokmateriālus piegādāja no apkārtnes mežiem.⁴⁴⁵

Marta sākumā ledus Daugavā sāka kustēties un pagaidu tiltus vajadzēja nojaukt. Poļu štābs organizēja ierobežotu pārcelšanu ar laivām pāri Daugavai par samaksu. Biļetes varēja iegādāties Tehniskās grupas štābā pie tilta (vēlāk pēc poļu karaspēka lielākās daļas aiziešanas pārvadāšanu organizēt uzņēmas Daugavpils pilsētas valde).⁴⁴⁶

Tūlīt pēc operācijas sākuma vajadzēja atrisināt dzelzceļa izmantošanas jautājumus. 10. janvārī Daugavpilī Latvijas armijas Kara satiksmes pārvaldes priekšnieks P. Ozols un poļu grupas štāba priekšnieks T. Kučeba vienojās, ka dzelzceļa kalpotāji Daugavpilī ir administratīvi pakļauti Latvijas Dzelzceļu valdei (izņemot poļiem nodoto posmu līdz stacijai). Viņi nolēma, ka stacijās uz Daugavpils–Baļbinovas līnijas pie poļu komandantiem jānorīko latviešu komandanti (tas gan ilgi netika ievērots un izpildīts, jo poļi to nevēlējās pieļaut), savukārt Daugavpils stacijā – poļu pārstāvis pie latviešu komandanta. Formāli Latvijas dzelzceļi pārņēma minētās līnijas 13. janvārī (līdz tam strādāja poļu štāba izceltais dzelzceļu direktors). Vienošanās paredzēja poļu karavīru pārvadāšanu par puscenu.⁴⁴⁷

Poļu ietekme Daugavpilī un apkārtnē bija pilnīga. Jau 1919. gada 28. decembrī par nākamo pilsētas komandantu tika iecelts 5. Leģionu pulka majors J. Dobrodzickis, kurš ar 1. Leģionu divīzijas lauka žandarmērijas

⁴⁴⁰ Poļu karavīru un Daugavpils dzelzceļa tilta foto sk.: Lāčplēša Kara ordeņa kavalieri. Biogrāfiska vārdnīca. – 15. lpp.; Tilta remontdarbu foto sk.: O niepodległość i granice 1914–1921. – S. 153 (šajā izdevumā ievietoti arī citi uzņēmumi, kas izdarīti Latgalē operācijas “Ziema” laikā, – poļu kritušie karavīri pie Višķiem, poļu karaspēka atgriešanās Daugavpilī no frontes utt. – S. 161, 164, 165).

⁴⁴¹ CAW, WBH, 341. 1. 155 (Raport Rydza – Śmigłego o działalności wojsk technicznych w akcji Dźwińskie); Michalczyk W. Zarys historii wojennej 1-go pułku saperów kolejowych. – Warszawa, 1931. – S. 48.

⁴⁴² AAN, Attachaty, A – II, 81/1; LVVA, 3601. f., 9. apr., 353. l., 125. lp.

⁴⁴³ LVVA, 2574. f., 3. apr., 17. l., 251. lp. F. Miltoviču pašu piespieda piedalīties tilta būvē.

⁴⁴⁴ CAW, WBH, 341. 1. 155; Latvijas Sargs. – 1920. – 3. febr.; Baltijas Vēstnesis. – 1920. – 26. febr.

⁴⁴⁵ K. L. Historia pułków i bataljonów saperkich w latach 1918 – 1928//Przegląd Wojskowo – Techniczny. Saper. – 1928. – T. IV. – Zesz. 6. – S. 407, 818; LVVA, 3601. f., 1. apr., 309. l., 30. lp.; 496. l., 70. lp.

⁴⁴⁶ CAW, WBH, 341. 1. 154; AAN, Attachaty, A – II, 81/1; Наша жизнь. – 1920 – 19 марта, 22 апр.

⁴⁴⁷ LVVA, 5192. f., 1. apr., 1562. l., 6. lp.

vadu 3. janvārī plkst. 13.30 stājās pie kārtības uzturēšanas, lai “tūlīt novērstu dažādas laupīšanas”. Kopumā apstākļi bija samērā mierīgi, kaut arī Turmantas grupā ietilpstošā 23. kājnieku pulka 6. un 7. rotas karavīri bija patvaļīgi pārgājuši Daugavu un “uzvedušies neatbilstoši reglamentam”, jo bija aplaupījuši iedzīvotājus. Grupas vadība 3. janvāra vakarā pavēlēja šīm rotām nekavējoties atstāt pilsētu un komandantam gādāt par privātā un sabiedriskā īpašuma drošību, uzsverot, ka “poļu karavīra uzvedībai šajā zemē jābūt nevainojamai”. Arī vietējie iedzīvotāji, kuri mēģinātu pāriet uz upes kreiso krastu, bija jānosūta atpakaļ „ļoti pieklājīgi”.⁴⁴⁸

Tomēr izplatījās baumas par poļu veiktajām varmācībām Daugavpilī. Latvijas prese centās tās atspēkot, rakstot, ka neviens iedzīvotājs nav nošauts un par katru “varbūtēju stingrāku izturēšanos poļu pavēlniecība uzsākusi nopietnu izmeklēšanu”.⁴⁴⁹ 3.–4. janvārī tika aplaupīti veikali. Vēlāk Daugavpils pilsētas II policijas iecirknī tika sastādīts šo veikalu saraksts. Lielākā daļa no 31 izlaupītā veikala īpašniekiem bija ebreji,⁴⁵⁰ tomēr nevar nepārprotami apgalvot, ka viņi cietuši savas tautības dēļ, jo starp pilsētas iedzīvotājiem ebrejiem bija ļoti augsts īpatsvars (starp tirgotājiem tas bija vēl augstāks un tuvojās 100% no viņu kopskaita). Turklāt daļa veikalu varēja būt aplaupīti vēl padomju varas laikā un īpašnieki liecināja pret poļiem, lai tādā veidā atgūtu vismaz daļu kara laikā zaudēto. No otras puses, nav noliedzams, ka poļu karavīri Latgalē bija iesaistīti atsevišķās antisemitiskās akcijās.⁴⁵¹ Arī poļu 1. Leģionu divīzijas virsnieks V. Broņevskis 4. janvārī bija redzējis Daugavpilī “varonīgo armiju pa stūriem laupām ebreju veikalus”, kā arī secinājis, ka daži karavīri atklājuši savus “zemākos instinktus”.⁴⁵²

Neskaidrs Rīgā bija arī jautājums par Daugavpilī notverto komunistu likteni. Tika ziņots, ka apcietināti vietējā revolucionārā tribunāla locekļi un “ši slepkavu banda saņēmusi pelnīto sodu”; ka poļi apcietinātos komunistus nosūtījuši uz koncentrācijas nometnēm; pilsētā aizturēti daži bijušie Rīgas padomju darbinieki; “arestētos čekistus” tiesāšot poļu karatiesa, bet daļa padomju iestāžu darbinieku atbrīvota uz iedzīvotāju galvojuma pamata.⁴⁵³ Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba Iekšējās izlūkošanas daļas Daugavpils nodaļas vadītājs virsleitnants J. Sausais 9. janvārī ziņoja, ka poļi apcietinājuši 30 „lielinieku”, bet 3. Jelgavas pulka karavīri, kas veido pilsētas latviešu garnizonu, – ap 60 “lielinieku”.⁴⁵⁴ Tomēr patiesu priekšstatu par notiekošo pilsētā iespējams gūt vienīgi Polijas puses avotos.

⁴⁴⁸ CAW, WBH, 341. 1. 155.

⁴⁴⁹ Brīvā Zeme. – 1920. – 17. janv.; Latvijas Sargs. – 1920. – 8. janv.; Сегодня. – 1920. – 16 янв.

⁴⁵⁰ LVVA, 1368. f., 1. apr., 1385. l., 52.–54. lp.

⁴⁵¹ Martā pirms J. Pilsudska plašajām vārdadienas svinībām poļu karavīri Daugavpils ielās, kas veda no pilsētas centra uz kapsētu, bija notvēruši ebrejus un lika tiem kopā ar ieslodzītajiem cietumniekiem piedalīties padomju karavīru pārapbedīšanā. Starp notvertajiem bija pilsētas rabīns (akcijā esot piedalījušies arī atsevišķi Daugavpils latviešu garnizona karavīri). Savukārt Virspavēlnieka štāba Operatīvās daļas Izlūkošanas nodaļas priekšnieks V. Bekers 14. aprīlī ziņoja, ka Latgalē “poļu karavīri vietvietām čamda vietējos židus”. – LVVA, 2574. f., 3. apr., 15. l., 26. l.; 3601. f., 1. apr., 248. l., 480. l.; Воля. – 1920. – 1 apr.

⁴⁵² Broniewski W. Pamiņtnik... – S. 156–157.

⁴⁵³ Brīvā Zeme. – 1920. – 9., 17. janv.; Baltijas Vēstnesis. – 1920. – 8. janv.; Sociāldemokrāts. – 1920. – 22. janv.

⁴⁵⁴ LVVA, 3235. f., 1/14. apr., 16. l., 6. lp.

Jau 3. janvārī poļu Trieciengrupas 1. Leģionu kājnieku pulkam bija pavēle, pirmkārt, censties ieņemt padomju administrācijas iestādes un nepieļaut dokumentu iznīcināšanu. 4. janvārī Daugavpilī ieradās astoņi poļu pretizlūkošanas aģenti, lai pārņemtu šos materiālus, un Lietuvas–Baltkrievijas frontes štāba pretizlūkošanas sekcijas vadītājs kapteinis I. Berners ar ģenerāli S. Šepticki un diviem virsniekiem, no kuriem podporučņiks K. Višņskis palika Daugavpilī kā 4. pretizlūkošanas posteņa priekšnieks.⁴⁵⁵ Līdz 26. janvārim poļi (4. postenis, lauka žandarmērija un Leģionu kājnieku pulku vienības) Daugavpilī aizturēja 170 cilvēkus. 4. postenis līdz 15. janvārim bija arestējis 87 personas, no kurām 21 tika atbrīvota, divas nosūtītas uz Viļņu, četras – uz „internēto nometnēm”, bet 60 joprojām atradās arestā pilsētā. Bija izmeklēta 632 cilvēku darbība un sarīkotas trīs „vispārējas revīzijas” (kratišanas), kā arī no karatiesas, žandarmērijas, pretizlūkošanas posteņa un vietējiem iedzīvotājiem (acīmredzot – vietējiem poļiem) izveidota īpaša komisija. Ar komisijas lēmumu izbeigtās lietas 7. janvārī tika nodotas pilsētā iebraukušajai Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba Iekšējās izlūkošanas daļas Daugavpils nodaļai (tomēr personas, kuru darbība bija saistīta ar “Polijas valsti un armiju”, netika nodotas latviešu pusei).⁴⁵⁶ Jau 10. janvārī poļi nodaļai nodeva daļu gūstekņu, bet 11. janvārī – daļu arestēto komunistu. J. Sausais vienojās ar 4. posteņa vadību, ka poļi turpmāk izmeklēs aizturēto lietas saziņā ar viņa nodaļu, nododot tai latviešu tautības un Latvijas pilsonības apcietinātos.⁴⁵⁷ 21. janvārī Daugavpils latviešu komandants ziņoja Tieslietu ministrijai Rīgā, ka viņa rīcībā atrodas jau 108 apcietinātie un to skaits ar katru dienu pieaug. Tā kā nebija iespējams apcietināto lietas izskatīt, viņš lūdza atsūtīt uz Daugavpili izmeklēšanas tiesnesi, un mēneša beigās tas tika izdarīts.⁴⁵⁸

1. februārī par Iekšējās izlūkošanas daļas Daugavpils nodaļas priekšnieku J. Sausā vietā tika iecelts līdzšinējais Daugavpils apriņķa apsardzības priekšnieks – poļu tautības Latvijas armijas kapteinis S. Girdo. Sadarbība ar 4. poļu posteni ievērojami aktivizējās. Puses apmainījās ar informāciju par meklējamām personām u. c. Februārī abas iestādes sadarbojoties atklāja, ka bijušais padomju milicis E. Elksniņš kopīgi ar poļu karavīriem veicis laupīšanu (pēc tam minēto noziedznieku poļi nodeva latviešu rīcībā).⁴⁵⁹ Tomēr nodaļa bija spiesta ievērot E. Ridza-Smigļija 12. janvāra pavēli, kurā noteikts, ka revīzijas (kratišanas) pilsētā drīkst veikt vienīgi ar poļu pretizlūkošanas posteņa atļauju vai arī pats postenis, ar kuru latvieši varēja tikai sadarboties.⁴⁶⁰

⁴⁵⁵ CAW, II ND WP, t. 114.

⁴⁵⁶ CAW, WBH, II ND WP, t. 114. Jau februārī aizturēto likteni izlēja komisija, kurā bija poļu grupas štāba tieslietu referents, viņa vietnieks, pretizlūkošanas un žandarmērijas pārstāvis, kā arī vietējais iedzīvotājs ar padomdevēja tiesībām. Ja komisija nolēma, ka persona “jāinternē”, tā tika nodota latviešu iestāžu rīcībā. – LVVA, 3601. f., 1. apr., 471. l., 1. lp.

⁴⁵⁷ LVVA, 3235. f., 1/14. apr., 16. l., 2.–3., 5.–7. lp.

⁴⁵⁸ Tieslietu ministrijas un tiesu vēsture 1918–1938. – Rīga, 1939. – 375. lpp.

⁴⁵⁹ LVVA, 3235. f., 1/14. apr., 18. l., 11., 22., 23. lp.; 17. lp., 18. lp.; 3601. f., 9. apr., 377. l., 8. lp. S. Girdo martā tika atvaļināts no armijas, bet 12. aprīlī iecelts par izmeklēšanas tiesnesi Daugavpilī Tieslietu ministrijas dienestā. – Tieslietu ministrijas un tiesu vēsture 1918–1938. – Rīga, 1939. – 375. lpp.

⁴⁶⁰ CAW, II ND WP, t. 24.

Arī poļu komandantūra pārvaldīja pilsētu nedalīti. Kapteinis J. Everts, kas tika iecelts par Daugavpils latviešu komandantu, pilsētā ieradās 6. janvārī, bet amatā stājās 10. janvārī⁴⁶¹ (5. februārī viņu nomainīja pulkvedis-leitnants E. Graudiņš), kaut arī Ridzs-Smiglijs jau 3. janvārī bija lūdzis, lai A. Veiss panāk, ka tiek iecelts latviešu komandants, kurš sadarbotos “ar poļu komandantu”. Savukārt jau minētā 12. janvāra pavēle noteica, ka latviešu komandantūrai tiks ierādīta noteikta pilsētas daļa, taču, risinot garnizona, dzīvokļu un policijas jautājumus, tā būs pakļauta poļu komandantūrai; ar pēdējo jāsaskaņo visi rikojumi. Jāsāk policijas organizēšana (tai gan nebūtu nekādas aizturēšanas un citas tiesības attiecībā pret poļu karavīriem), paredzot, ka pie katras poļu patruļas jāpiekomandē latviešu karavīrs, un otrādi – pie attiecīgā karavīra griežas viņa tautietis (tas netika īstenots – *Ē. J.*). Civiliedzīvotāju kustība piefrontes joslā tika ierobežota, nosakot, ka caurlaides uz teritorijām, kas atrodas austrumos no cietokšņa – no Bramaņu līnijas – izdos poļu komandantūra, bet uz rietumiem no tās – latviešu komandantūra.⁴⁶² 18. janvārī A. Veiss lūdza, lai katra karspēka darbība notiek tikai tā atrašanās rajonā, un noteica, ka abām komandantūrām ir vienādas tiesības (vienīgi vispārīgos jautājumos jāpakļaujas garnizona priekšniekam). Ridzs-Smiglijs atbildēja, ka atbilstoši kara apstākļu prasībām pilsētā jābūt vienam komandierim un tas “pagaidām” ir poļu komandants. Tomēr 22. janvārī viņš deva rikojumu par abpusēju informācijas apmaiņu starp komandantūrām (līdz šim vienīgi latviešiem bija jāinformē otra puse). A. Veiss bija spiests atbildēt, ka domājis abu komandantu pakļaušanos kopīgam komandierim – poļu garnizona priekšniekam, un, ja poļu komandants vienlaikus ir arī garnizona priekšnieks, tad jautājums ir atrisināts.⁴⁶³

Ārēji abu armiju attiecības sākotnēji bija samērā labas. Arī laikraksta “Jaunākās Ziņas” korespondentam Daugavpili janvārī radās “siltas jūtas”, vērojot draudzīgās poļu un latviešu karavīru attiecības. Latviešu virsnieki vairākkārt bija ielūgti viesībās poļu virsnieku klubā (piemēram, 16. janvārī).⁴⁶⁴ Tomēr zināma nesaprašanās pastāvēja no paša sākuma. Daudzējādā ziņā Kurzemes divīzijas daļas bija atkarīgas no poļiem. Līdz aprīlim, kad izveidoja Daugavpils garnizona lazareti, latviešu karavīri ārstējās poļu 101. Lauka un infekcijas slimību hospitālī.⁴⁶⁵ Poļi bija pilnīgi stāvokļa noteicēji teritorijā starp Daugavpili, Krāslavu un Dagdu (Kapiņu, Višķu, Maļinovkas, Krāslavas, Dagdas, Izabelinas, Asūnes pagastā, daļēji Liksnas, Kalupes un Izvaltas pagastā Daugavpils apriņķī, daļēji Landskoronas pagastā Ludzas apriņķī un daļēji Silajāņu pagastā Rēzeknes apriņķī). Latvijas puse bija spiesta ievērot šo kārtību, piemēram, 5. februārī Daugavpils latviešu komandants lūdza poļiem pagarināt civilpersonu – Latvijas iestāžu ierēdņu – brīvas pārvietošanās laiku ielās līdz plkst. 23.00 (līdz šim tas civiliedzīvotājiem bija noteikts līdz plkst. 20.00).⁴⁶⁶

⁴⁶¹ LVVA, 3235. f., 1/14. apr., 16. l., 3. lp.

⁴⁶² CAW, II ND WP, t. 24; LVVA, 6033. f., 1. apr., 68. l., 4. lp. No 18. februāra caurlaides uz piefrontes rajoniem un Poliju izdeva 3. kontroles stacija, kas bija pakļauta 4. postenim. Latviešu iestādes šajā laikā izdeva caurlaides uz rajoniem, kas atrodas rietumos no Daugavpils–Rēzeknes dzelzceļa un ziemeļos no Rušonas–Bukmuižas–Porošku līnijas. – AAN, Attachaty, A – II, 81/2.

⁴⁶³ LVVA, 3601. f., 1. apr., 471. l., 14.–16., 22., 26.–27. lp.

⁴⁶⁴ Jaunākās Ziņas. – 1920. – 15. janv.; Brīvā Zeme. – 1920. – 16. janv.

⁴⁶⁵ LVVA, 3601. f., 9. apr., 356. l., 10. lp.; 1. apr., 309. l., 66. lp.

⁴⁶⁶ Turpat, 2574. f., 3. apr., 15. l., 102. lp.; CAW, WBH, 341. l. 155.

2. februārī poļu grupas štābs atļāva veidot latviešu komandantūras līdz Dagdas–Baļbinovas līnijai. Tikai tad varēja sākt darbu kapteinis P. Maksimovs, kas 22. janvārī bija iecelts par Krāslavas iecirkņa komandantu. Ierīkot telpas Krāslavā viņam izdevās tikai 7. februārī pēc incidenta ar “poļu priekšniecību”, bet 8. februārī Maksimovs pavēlē noteica, ka iebraukšanas atļaujas jāuzrāda poļu 3. Leģionu divīzijas lauka žandarmērijā vai komandantūrā. 1. martā poļu komandants viņam lūdza neiejaukties dzīvokļu sadales lietās, kas atrodoties pilnīgā poļu pārziņā. Maksimovs pakļāvās un turpmākajās dienās lūdza atļāuj saviem darbiniekiem ieņemt poļu virsnieku atstātās telpas, kā arī piešķirt viņam vienu trofeju – telefona automātu.⁴⁶⁷

Līdzīgā sarežģītā stāvoklī Dienvidlatgalē atradās valsts administrācija. Jau 1919. gada decembrī Rīgā A. Mišovskis piekrita, ka tūlīt pēc atbrīvošanas Latgalē tiks organizēta civilpārvalde. Savukārt A. Veiss decembra beigās informēja E. Ridzu-Smigļiju, ka Daugavpils “administratīvais aparāts” jau sagatavots un tūlīt ieradīsies Dūkštā (poļu štābā).⁴⁶⁸ Tas nenotika. Kaut arī pastāvēja noruna ar Iekšlietu ministriju, ka Latgales apgabala priekšnieks ieradīsies Daugavpilī atbrīvošanas dienā, tomēr arī tas nenotika.⁴⁶⁹ Šajā amatā ieceltais Kara tiesu pārvaldes nodaļas priekšnieks kara laika ierēdnis O. Muižnieks ieradās Daugavpilī 6. janvārī.⁴⁷⁰ Oficiāli amatā viņš stājās 10. janvārī, kaut gan jau 8. janvārī izdeva uzsaukumu iedzīvotājiem, kurā par savu galveno uzdevumu izvirzīja normālu dzīves apstākļu atjaunošanu.⁴⁷¹ Daugavpilī bija ārkārtīgi smagi apstākļi visās dzīves jomās. Šajā pilsētā bija daudz bēgļu, trūka pārtikas, medikamentu, kurināmā, nestrādāja veikali, divas trešdaļas namu nebija apdzīvojami (artilērijas un citu postījumu dēļ).⁴⁷²

Drīz pēc atbrīvošanas un apgabala priekšnieka lūguma poļi izdalīja vietējam slimnīcām, patversmēm un skolām zināmu daudzumu pārtikas, par ko vēlāk norēķinājās Latvijas puse.⁴⁷³ Stāvoklis pilsētā iedvesa šausmas. Aculiecinieku liecības pilnībā apgāž Latgales muižnieku apgalvojumus par Daugavpils “poliskumu” un svinīgo Polijas armijas sagaidīšanu. J. Pilsudska līdzgaitnieks I. Berners 4. janvārī bija redzējis Daugavpilī neticamu netīrību un postījumus, retie garāmgājēji lūkojušies uz poļiem ar “pilnīgu apātiju”, bet retie apsveicēji (kas saukuši “Sveicināti, tautieši!”) bijuši ebreji.⁴⁷⁴ Kādam poļu

⁴⁶⁷ LVVA, 3479. f., 1. apr., 27. l., 1.–3., 14. lp.; 2. l., 1. lp.; 5601. f., 1. apr., 4009. l., 2. lp. Sīkāk sk.: Jēkabsons Ē. Poļu karaspēks Krāslavā 1920. gadā//Acta Latgalica. Zinātniski roksti. Dokumenti. Apceris – 13. sēj. – Daugavpiļš–Rēzekne, 2004, 234.–240. lpp.

⁴⁶⁸ CAW, WBH, 341. l. 151, 157.

⁴⁶⁹ Radziņš P. Latvijas atbrīvošanas karš. – 80. lpp.

⁴⁷⁰ Brīvā Zeme. – 1920. – 9. janv.; Jaunākās Ziņas. – 1920. – 10. janv. Vēl 5. janvārī A. Veiss izmisīgi jautāja virspavēlniecībai: “Kāpēc neierodas civilpārvalde?” – LVVA, 6033. f., 1. apr., 24. l., 4. lp.

⁴⁷¹ Сегодня.. – 1920. – 17 янв. Poļu štābs jau 3. janvārī uzsaukumā iedzīvotājiem informēja, ka Polijas armija kopā ar Latvijas karaspēku atbrīvos valsti no “lielnieku anarhijas”, un solīja nodrošināt sabiedrisko drošību, īpašuma neaizskaramību, vārda un preses brīvību.

⁴⁷² Sīkāk sk.: Jēkabsons Ē. Dienvidlatgales administratīvās pārvaldes veidošanās 20. gs. 20. gados//Acta Latgalica. – 9. sēj. – Daugavpiļš, 1997. – 101.–113. lpp.; Jēkabsons Ē. Latvijas varas iestāžu darbs Daugavpilī, Daugavpils aprīņķī un Grīvā 1920. gadā//Acta Latgalica. – 10. sēj. – Daugavpiļš, 1999. – 83.–103. lpp.

⁴⁷³ LVVA, 3605. f., 1. apr., 197. l., 65. lp.; 6033. f., 1. apr., 24. l., 13. lp.

⁴⁷⁴ CAW, II ND WP, t. 114.

karavīram Daugavpils atstājusi izmirušas pilsētas iespaidu, retajiem gājējiem bijušas “iebiedētas, badīgas” sejas.⁴⁷⁵ Virsnieks V. Broņevskis 4. janvārī bija redzējis “tipiski krievisku pilsētu” ar “platām ielām, mazām, netīrām koka mājiņām”, viss bijis “nospiests, bailīgs un naidīgs”.⁴⁷⁶ Savukārt poļu preses korespondentam P. Mončevskim februārī bija radies iespaids, ka Minska, kurā viņš bija nākamajā dienā pēc atbrīvošanas, “salīdzinot ar Daugavpili, bijusi kā Parīze”.⁴⁷⁷ Tādos apstākļos bija jāstrādā Latgales apgabala priekšniekam un viņa veidotajam pārvaldes aparātam. Viņš vienojās ar poļu štābu par sadarbību un savā pirmajā rīkojumā noteica, ka Latgalē maksāšanas līdzeklis vienlaikus ir Latvijas rublis, Polijas marka, Krievijas cara rublis, Vācijas “ostrublis” un Vācijas marka (attiecībā 1:2:2:1:2), un aizliedza norēķināties ar padomju naudu, bet pagaidām atļāva lietot Krievijas Pagaidu valdības maiņas siknaudu.⁴⁷⁸ Ļoti auksta laika apstākļos O. Muižnieks nespēja apgādāt ar kurināmo (ar malku) ne iedzīvotājus, ne garnizonu, tādēļ 15. janvārī viņš ļāva poļiem malkas iegūšanai nojaukt atsevišķas koka ēkas, kā arī apsoliya ar tiem norēķināties par kazarmās un citās iestādēs veiktajiem remonta vai pārbūves darbiem.⁴⁷⁹ Savas darbības sākumā Latgales apgabala priekšnieks darbojās pat bez pienācīgiem sakariem ar valdību un Iekšlietu ministriju Rīgā.

Poļi tūlīt pēc Daugavpils atbrīvošanas bija organizējuši pilsētas pagaidu valdi, kurā bija pieci iedzīvotāju pārstāvji,⁴⁸⁰ bet 10. janvārī, vienojoties latviešu, poļu, ebreju un krievu sabiedriskajiem darbiniekiem, tika izveidota pilsētas dome. Tājā bija 35 cilvēki (10 latvieši, 10 poļi, 8 krievi, 7 ebreji). Savukārt dome ievēlēja valdi ar pārvācotu igauni E. Zinkelu priekšgalā, un tā uzsāka smago pilsētas dzīves normalizēšanas darbu.⁴⁸¹ Ievērojamu palīdzību sniedza Latvijas valdība un ASV Palīdzības misijas Eiropas bērniem Latvijas nodaļa, kā arī ASV Sarkanais Krusts. Janvārī ļoti smagos apstākļos pilsētā darbu sāka Latvijas policija prefekta K. Berķa vadībā, Daugavpils apriņķa policija, kā arī Latvijas Dzelzceļu policijas Daugavpils nodaļa.⁴⁸² 18. janvārī Daugavpili ieradās Daugavpils apriņķa apsardzības priekšnieka pārvaldes darbinieki. 10. martā apriņķi strādāja jau astoņas latviešu iecirkņu komandantūras, taču to karavīri bija trūcīgi apgādāti un atstāja sliktu iespaidu uz “sabiedrotajiem” (poļiem).⁴⁸³

Apgabala priekšnieks O. Muižnieks bija spiests daudzkārt piekāpties poļu militārajai administrācijai. P. Radziņš secināja, ka viņš nav bijis spējīgs pienācīgi pārstāvēt valsts varu.⁴⁸⁴ Šī imesla dēļ 18. janvārī Muižnieks tika

⁴⁷⁵ List z Dyneburga//Żołnierz Polski. – 1920. – 13 marzec.

⁴⁷⁶ Broniewski W. Pamiętnik... – S. 156.

⁴⁷⁷ Mączewski P. Z podróży na Łotwę//Gazeta Warszawska. – 1920. – 13 marzec.

⁴⁷⁸ LVVA, 2574. f., 3. apr., 15. l., 83.–86., 94.–97. lp.

⁴⁷⁹ Turpat, 6033. f., 1. apr., 24. l., 13. lp.; 3601. f., 9. apr., 353. l., 114. lp.; 1368. f., 1. apr., 1044. l., 4., 26. lp.

⁴⁸⁰ Baltijas Vēstnesis. – 1920. – 13. janv.

⁴⁸¹ Brīvā Zeme. – 1920. – 17. janv.; Latvijas Sargs. – 1920. – 14. febr. u. c.

⁴⁸² Latvijas iekšējās drošības nostiprināšanas vēsture. – Rīga, 1925. – 78.–79. lpp.; LVVA, 5604. f., 1. apr., 957. l.

⁴⁸³ LVVA, 6033. f., 1. apr., 296. l., 1. lp.; 309. l., 25.–26. lp.

⁴⁸⁴ Radziņš P. Latvijas atbrīvošanas karš. – 80. lpp.

izsaukts uz Rīgu un nākamajā dienā atcelts no amata.⁴⁸⁵ Daugavpilī viņš atgriezās, lai nodotu amatu, taču vēl 12. februārī komandants E. Graudiņš pieprasīja nekavējoties izsaukt O. Muižnieku uz Rīgu un neierašanās gadījumā draudēja to apcietināt.⁴⁸⁶ Acīmredzot poļi izmantoja bijušā apgabala priekšnieka klātbūtni savos strīdos ar jauno apgabala priekšnieku A. Bērziņu par Muižnieka kādreiz dotajiem solījumiem (saistībā ar kurināmo, naudas kursu u. c.). Tomēr jāpiezīmē, ka savās vēlāk publicētajās atmiņās O. Muižnieks bija īpaši uzsvēris: poļu grupas vadības izturēšanās pret “mūsu valsti un valsts interesēm bija viscaur tādā mērā lojāla, ka par kādu nebūt negatīvu faktisku iedarbību šai ziņā nemaz nevarēja būt runas”. Šādu izturēšanos O. Muižnieks izskaidroja ar to, ka E. Ridzs-Smigļijs, T. Kučeba un citi poļu štāba augstākie virsnieki bija “augsti inteligenti un vārda vislabākajā nozīmē džentlmeniski vīri”, un no viņu puses nav bijusi “ne mazākā iejaukšanās” O. Muižnieka kompetencē. Šie 1935. gadā izteiktie pirmā apgabala priekšnieka apgalvojumi skaidri norāda uz situācijas sarežģītību 1920. gada sākumā un uz to, ka arī Latvijas puse attiecībās ar poļiem nebija pilnībā bez vainas.⁴⁸⁷

14. att.

Latgales apgabala priekšnieks Oskars Muižnieks

Jaunais apgabala priekšnieks A. Bērziņš ieradās Daugavpilī februāra sākumā un saskārās ar minētajām vietējo apstākļu radītajām problēmām. Jau 26. janvārī Finanšu ministrija anulēja O. Muižnieka izsludināto naudas kursu Latgalē un pielīdzināja Polijas marku Latvijas rublim (viena Polijas marka līdzinājās 40 kapeikām). Poļu štābs atbildēja, pielīdzinot 100 Latvijas rubļiem 120 Polijas markas (reālais tirgus kurss bija 1,90 Latvijas rublis – 2 Polijas markas⁴⁸⁸). A. Bērziņš pasludināja kursu 1 marka – 40 kapeikas. Vienlaikus ziņojumā Finanšu ministrijai viņš atzina, ka poļu markas pielīdzināšana

⁴⁸⁵ Brīvā Zeme. – 1920. – 20. janv.

⁴⁸⁶ LVVA, 3601. f., 9. apr., 353. l., 115. l.; 1368. f., 1. apr., 1044. l., 8.–9. lp. O. Muižnieks no Daugavpils aizbrauca 13. februārī.

⁴⁸⁷ Muižnieks O. Pirms piecpadsmit gadiem//Latgales Vēstnesis. – 1935. – 18. janv., 1. febr.

⁴⁸⁸ AAN, Attachaty, A – II, 64/1, k. 97.

40 kapeikām bijusi politiska kļūda, jo poļi ar varu piespieduši rēķināties ar reālo kursu. Tādējādi markas nenonāca Valsts kasē, bet pie privāttirgotājiem.⁴⁸⁹ Akcijas mērķis bija Latvijas rubļa vērtības palielināšana uz Polijas markas rēķina. Poļi tam nevarēja piekrist. 24. februārī E. Ridzs-Smigļijs rakstīja A. Mišovskim, ka viņa grupas vadībai nav iebildumu pret Latgales administrācijas maiņu pēc Latvijas valdības ieskatiem, taču nav pieļaujama iepriekš noslēgto vienošanos anulēšana (A. Bērziņš pasludināja par spēkā neesošām arī citas O. Muižnieka vienošanās ar poļiem).⁴⁹⁰ Latgales apgabala priekšniekam bija nepieciešamas četras nedēļas, lai iegūtu pastāvīgas telpas savai pārvaldei. Februāra beigās šī iemesla dēļ pat nopietni tika apsvērta iespēja pārcelt apgabala pārvaldi uz Rēzekni. Tikai 8. martā virs apgabala pārvaldes (bijušās poļu biržas) ēkas tika uzvilktas Latvijas karogs.⁴⁹¹

15. att.

Poļu karaspēka daļu parāde Daugavpilī 1920. gadā

Poļu karaspēks Daugavpilī izvietojās ne tikai bijušajās Krievijas armijas kazarmās, bet arī citās labākajās pamestajās ēkās. Tieši poļu garnizonā atdzima pilsētas kultūras dzīve. Jau janvārī izrādes sniedza 1. Legionu divīzijas teātris (pilsētā trūka kultūras pasākumu, tādēļ teātri esot apmeklējuši arī latviešu karavīri). 29. janvārī tika atklāts Poļu karavīru klubs, kurā bija bufete, bibliotēka, lasītava un koncertzāle.⁴⁹² Turklāt laikrakstus saņēma grupas štābs, amerikāņu YMCA („*Young Men's Christian Association*” – Jaunu vīriešu kristīgā savienība pie poļu karaspēka, 1937. gadā organizācija iegūst nosaukumu „Jaunatnes kristīgā savienība”) kantīnē bija pieejami šaha komplekti un laikraksti. Poļu virsnieku klubs (k kazino) bija labi iekārtots, tajā notika koncerti, lekcijas un pārrunas.⁴⁹³ Turpretī latviešu virsnieku klubā

⁴⁸⁹ LVVA, 2574. f., 3. apr., 15. l., 83., 94.–97., 105. lp.; 1368. f., 1. apr., 1392. l., 1.–17. lp.

⁴⁹⁰ AAN, Attachaty, A – II, 64/1, k. 97.

⁴⁹¹ LVVA, 1368. f., 1. apr., 1404. l., 1. lp.

⁴⁹² Żołnierz Polski. – 1920. – 3 kwiec.

⁴⁹³ Mączewski P. Z podróży na Łotwę//Gazeta Warszawska. – 1920. – 19 marzec.

šaurības un tumsas dēļ laiks pavadīts vienīgi sarunās un dziesmās.⁴⁹⁴ Tikai 21. martā tika atklāts Latviešu karavīru klubs.⁴⁹⁵

Galvenais Polijas armijas daļu nesaskaņu cēlonis ar Latvijas iestādēm bija saistīts ar to, ka tās atradās svešā zemē un tāpēc viņu darbība tika novērota īpaši uzmanīgi. Turklāt divvaldība, kāda bija Daugavpilī, nevarēja pastāvēt bez savstarpējām domstarpībām (poļi bija stāvokļa noteicēji, bet latvieši centās palielināt savu iespaidu, ko uzskatīja arī par politiski svarīgu). Nelabvēlīgu iespaidu atstāja arī zemāka ranga Polijas armijas komandieru un karavīru patvaļa – daudzi uzskatīja Latgali par iekarotu teritoriju un izturējās kā iekarotāji. Sliktās disciplīnas dēļ nereti notika pārkāpumi. Tos veicināja arī tas, ka Latvijas puse nespēja pildīt savas saistības Polijas karaspēka apgādes jautājumā (17. martā Latvija armijas Virspavēlnieka štāba Iekšējās izlūkošanas nodaļa ziņoja, ka, pateicoties pārtikas piegādes apstākļu uzlabošanai, Polijas karavīru garastāvoklis kļuvis apmierinošs un attiecības starp abām armijām nedaudz „labākas nekā agrāk”⁴⁹⁶).

23. februārī poļu grupas štābs vēlreiz noteica, ka Daugavpils policijai nav tiesību aizturēt poļu karavīrus, bet gadījumā, ja tie traucētu sabiedrisko kārtību, policijai jāgriežas pēc palīdzības pie poļu militāriestādēm. Vienīgi tad, ja rastos dzīvības apdraudējums, policija drīkstēja to novērst un nodot aizturēto poļu karavīru (vai karavīrus) tām pašām poļu militāriestādēm. A. Bērziņš ziņojumā uzsvēra, ka nevar prefektam atļaut pildīt šādu rīkojumu. Tas ir pretrunā ar likumu par iekšējo apsardzību, jo poļu karavīru patvarības “pieņemtos bez sava gala – viņi mazāk vēršas pret dzīvību, bet vairāk pret ārējo kārtību un īpaši pret privātīpašumu”.⁴⁹⁷

Poļu karavīri pret Latvijas policiju pilsētā tiešām izturējās nevēriģi. Neapšaubāmi, viens no iemesliem bija arī tās krieviskums.⁴⁹⁸ 16. februārī Daugavpilī poļu žandarmi piekāva un apcietināja policistu, kurš negribēja pieļaut, ka viņi nozog kādam cilvēkam sienas pulksteni; 17. februārī Daugavpils kārtībnieki Morozovs un Zinčenko tika turēti cietumā kopā ar “sarkanarmiešiem, sievietēm, žīdiem”, un šiem apcietinātajiem poļu karavīri lika sagatavot maļku; 28. februārī piedzēries poļu karavīrs piekāva jaunāko kārtībnieku A. Špakovski, bet, kad piesteidzās citi policisti, patvērās karavīru pulciņā, lamājot Latvijas policiju; 1. martā maizes ceptuves karavīri mēģināja padzīt policistu no posteņa, jo viņš traucēja spekulatīvos darījumus (policists bija spiests brīdinot šaut gaisā). Stāvoklis nebija labāks arī ārpus Daugavpils. Martā un aprīlī poļi ar virsnieku Butkēviču priekšgalā ņirgājās par Višķu policistiem, bet policistu N. Grigorjevu piekāva. Pazemotie policisti pēc šī negadījuma lūdza atbrīvot viņus no darba. Civilo iestāžu amatpersonas arī izjuta necieņu; bija pagasta vecāko, valžu locekļu, citu iestāžu darbinieku īslaicīgas aizturēšanas gadījumi.⁴⁹⁹

⁴⁹⁴ LVVA, 2574. f., 3. apr., 18. l., 1. lp.

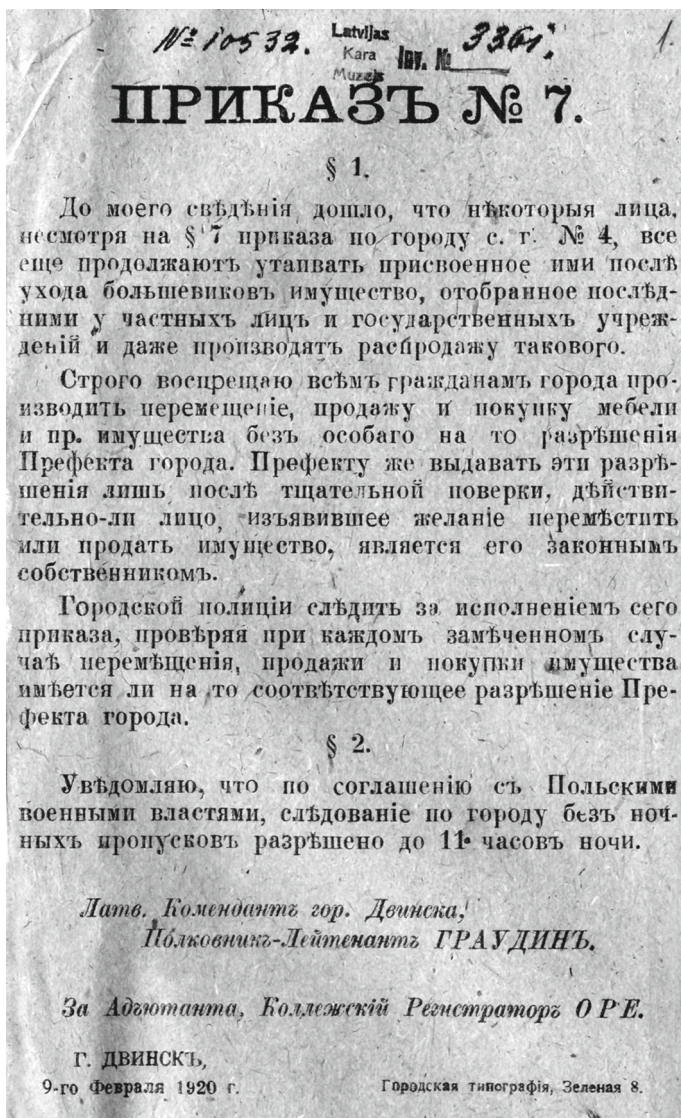
⁴⁹⁵ Baltijas Vēstnesis. – 1920. – 7. febr.; Republikas Sargs. – 1920. – 27. marts.

⁴⁹⁶ LVVA, 3601. f., 1. apr., 465. l., 31. lp.

⁴⁹⁷ Turpat, 2574. f., 3. apr., 17. l., 213.–214. lp.

⁴⁹⁸ Gazeta Warszawska. – 1920. – 14 marzec.

⁴⁹⁹ LVVA, 3444. f., 1. apr., 109. l., 12. lp.; 3605. f., 1. apr., 197. l., 60. lp.; 2574. f., 3. apr., 17. l., 88., 241. lp.

Dokuments

Pilsētas komandanta E. Graudiņa rīkojums 1920. gada februārī⁵⁰⁰

Arī dažādi afēristi bija ievērojuši, kam pieder reālā vara Daugavpilī. Kāds Ā. Zeiferts, kam prefekts nebija ļāvis atvērt deju klasi ar “spirtoto dzērienu bufeti”, to atvēra, kad bija saņēmis poļu žandarmērijas atļauju, un iekārtoja publisko namu. Marta beigās Ā. Zeifertam par to tika piespriests mēnesi ilgs cietumsods, bet viņa māte skaidroja, ka dēls iestādi atvēris, jo rīkojumu izdevis poļu komandants, “kurš pats katru vakaru nācis un sūtījis savus

⁵⁰⁰ Turpat, 5434. f., 1. apr., 980. l., 1. lp.

žandarmus”.⁵⁰¹ Viss minētais apliecina, ka poļu karavīri Dienvidlatgalē bija pilnīgi stāvokļa noteicēji un ar nepatiku uztvēra Latvijas iestāžu centienus viņu ietekmi mazināt. Sevišķi uzskatāmi tas izpaudās Daugavpilī.

Par poļu iespaidu liecina arī J. Pilsudska un Ridza-Smiglija vārdadienas svinību pompozitāte 18. martā Daugavpilī. 13.–15. martā pilsētas valdei, apgabala priekšniekam, latviešu garnizona priekšniekam un komandantam E. Graudiņam tika nosūtīti ielūgumi uz svinībām (poļu virsnieku korpusa vārdā tos parakstīja grupas štāba priekšnieks T. Kučeba).⁵⁰² Tomēr 18. martā (svinību pirmajā dienā) A. Veiss un E. Graudiņš Ridzu-Smigliju gan apsveica, taču rautā neieradās neviens Latvijas pārstāvis (apgabala priekšnieks A. Bērziņš savu neierašanos skaidroja ar to, ka Ridzs-Smiglijs vēl nebija viņam atmaksājis vizīti poļu štābā, stājoties amatā februārī). A. Bērziņš ziņoja, ka rautā plaši pārstāvēta bijusi “pilsētas valde, garīdzniecība un atsevišķi polonofili”. Baznīcas laukumā notika uguņošana, ko pavadījusi nekārtīga šaudišanās gaisā. Vienlaikus no cietokšņa tika raidīti 17 lielgabala šāviņi uz Lietuvas armijas pozīciju pusi Daugavas otrā krastā. 18. martā notika karaspēka skate, dievkalpojums, kura laikā lidmašīnas kaisīja virs pilsētas krāsainus papīriņšus, un parāde. Pēc tam E. Ridzs-Smiglijs pieņēma apsveikumus štābā, kur ieradās arī Latvijas armijas garnizona rota ar orķestri un nospēlēja abu valstu himnas. Uz svinīgajām pusdienām atkal neieradās apgabala priekšnieks. Svinības noslēdza svinīgs sarīkojums teātrī.⁵⁰³ Arī 3. Leģionu divīzija 19. martā Krāslavā organizēja dievkalpojumu, karaspēka skati, parādi, banketu, koncertu un atpūtas vakaru, un uz šiem pasākumiem tika uzaicināts latviešu komandants P. Maksimovs.⁵⁰⁴

Īpatnēja bija Daugavpils pilsētas valdes un domes nostāja, ievērojot saspīlētās poļu militāriestāžu un apgabala priekšnieka attiecības. Pirms svinībām valde griezās pie pēdējā ar jautājumu, kā Latvijas valdība uztvers domes pārstāvju piedalīšanos tajās, piezīmējot, ka pati dome to uzskata par nepieciešamu. A. Bērziņš atbildēja, ka Latvijas iestādēs arī atzīmēs draudzīgās valsts galvas “goda dienu”. Savukārt pilsētas domes apsveikums J. Pilsudskim konkrētajā situācijā (kurai bija raksturīga attiecību saasināšanās ar Poliju) izraisīja asu reakciju. Kopumā teksts bija diezgan nevainīgs,⁵⁰⁵ taču vārdos “nedalāmā Republika” tika saskatīta vēlme pievienot “nedalāmajai” Polijai arī Daugavpili.⁵⁰⁶ A. Bērziņš uzskatīja, ka pilsētas valde “grib sēdēt uz diviem krēsliem”.⁵⁰⁷ Tādējādi pagaidām vēl daļēji slēptajā konfliktā starp poļu štābu un apgabala priekšnieku iesaistījās arī pilsētas administrācija.

⁵⁰¹ Наша жизнь. – 1920. – 23, 30 марта; LVVA, 2574. f., 3. apr., 17. l., 217. lp.

⁵⁰² LVVA, 1368. f., 1. apr., 1404. l., 8.–10. lp.

⁵⁰³ LVVA, 2574. f., 3. apr., 17. l., 22., 25., 26., 30. lp.; Latgolas Words. – 1920. – 24. marts; Latgalīts. – 1920. – 22. marts; Borkiewicz A. Dzieje 1-go pułku... – S. 467. 1. Leģionu divīzijas karavīri Latgalē bija saziedojuši dāvanā J. Pilsudskim 200 000 Polijas marku. – Żoinierz Polski. – 1920. – 3 kwiec.

⁵⁰⁴ LVVA, 3479. f., 1. apr., 27. l., 41. lp.

⁵⁰⁵ Tas skanēja: “Pilsētas dome (...) apsveic lielās un nedalāmās Republikas pilsoni Juzefu Pilsudski. Lai dzīvo Polija, lai dzīvo tās slavenais vadonis!”

⁵⁰⁶ Latvijas Kareivis. – 1920. – 30. marts.

⁵⁰⁷ LVVA, 2574. f., 3. apr., 17. l., 24. lp.

Minētās svinības norisinājās poļu–lietuviešu bruņotā konflikta laikā Ilūkstes apriņķī, tāpēc arī bija 17 lielgabala šāvieni uz lietuviešu pozīcijām 18. martā. Pēc poļu–lietuviešu uzbrukuma janvāra sākumā lietuvieši sāka izrādīt atklātu naidīgumu (arī pret latviešiem), tomēr tas vēl nepārauga konfliktā (pretēji poļu bažām, lietuvieši pat palīdzēja pacelties poļu lidmašīnai, kas 16. janvārī bija spiesta nolaisties pie Turmantas).⁵⁰⁸ Demarkācijas līnija starp Lietuvas un Polijas armiju bijušajā Kurzemes guberņā atradās 10 kilometrus uz rietumiem no Daugavpils–Viļņas dzelzceļa. Pusēm radās domstarpības par tās vietu dabā, un lietuvieši sāka traucēt dzelzceļa satiksmi, bet poļiem trūka līdzekļu, lai to pienācīgi apsargātu (vienīgā grupas rīcībā esošā motordrezīna patrulēja Dienvidlatgalē). Februāra sākumā E. Ridzs-Smiglijs atgādināja Turmantas grupai tās uzdevumu – nepieļaut pat īslaicīgu lietuviešu ienākšanu poļu darbības rajonā.⁵⁰⁹

Poļu–lietuviešu attiecību saasināšanās dēļ pirmo reizi poļu daļās Daugavpili 10.–11. februārī tika izsludināta kaujas gatavība. Grupas štābam pakļautajai ložmetēju nodaļai tika pavēlēts būt gataviem doties uz fronti. Tomēr sadursmes vēl nenotika, kaut arī Lietuvas prese ziņoja, ka 12. februārī poļi apšaudījuši lietuviešu posteni pāri Daugavai.⁵¹⁰ Īstas sadursmes sākās 12. martā, kad poļu 6. Leģionu kājnieku pulka izlūki padzina no Antonoles (ziemeļos no Turmantas) tur tikko novietoto lietuviešu posteni. Šīs pašas dienas rītā lietuvieši ar karabīnēm un ložmetējiem apšaudīja poļu lidmašīnu, kas pacēlās no Ruģeļu lidlauka pie Daugavpils, lai noskaidrotu stāvokli dzelzceļa līnijā līdz Rokišķiem un Eglaines–Ilūkstes apkārtnē (pilots tika viegli ievainots).⁵¹¹ Turpmākajās dienās notika daudz sīku sadursmju, abās pusēs bija ievainoti un gūstā kritušie (drīz pēc sagūstīšanas tos atlaida⁵¹²). 15. martā lietuvieši starp Turmantu un Kalkūni aizbarikādēja dzelzceļu, pārgriezta telegrāfa vadus, ar granātām apmētāja poļu vilcienu un pieprasīja 6. Leģionu kājnieku pulka atkāpšanos uz rietumiem no dzelzceļa. Pēc tam 6. pulks atspieda lietuviešus aiz demarkācijas līnijas, vietām to pārejot. 18. martā Kalkūnē ieradās Antantes valstu militāro misiju pārstāvji – angļu kapteinis un franču virsleitnants kopā ar diviem Lietuvas armijas virsniekiem – un pieprasīja atvilkt poļu karaspēku uz 13. martā ieņemto līniju. 6. Leģionu pulka bataljona komandieris kapteinis V. Rikemans atteicās to darīt, aizbildinoties ar dzelzceļa drošības nodrošināšanu. Antantes valstu pārstāvji apsolīja atrisināt šo jautājumu. 19. martā Ridza-Smiglija štābs deva

⁵⁰⁸ CAW, WBH, 341. 1. 155. 1920. gada 16. februārī Latvijā atradās Lietuvas armijas 3. kājnieku pulks (1 100 vīru gar Daugavu, Iūkstē un Dvietē), 6. kājnieku pulks (840 vīru Eglainē un Subatē), 9. kājnieku pulks (gar dzelzceļu no Daugavpils līdz Turmantai), Baltkrievu bataljons (250 vīri Šederes muižā pie Eglaines). Eglainē atradās arī 3. brigādes štābs, noliktavas, neliela gūstekņu nometne, komandantūra. Marta sākumā 9. pulkam piedalīja 1. huzāru pulka eskadronu un artilērijas bateriju. Pēc poļu ziņām, šajos lietuviešu spēkos bija 4 000 karavīru. – AAN, Attachaty, A – II, 64/1, k. 35, 203; 81/2; CAW, WBH, 341. 1. 155.

⁵⁰⁹ LVVA, 3601. f., 1. apr., 471. l., 70. lp.; CAW, WBH, 341. 1. 152, 154.

⁵¹⁰ Lietuva. – 1920. – 20 vas.

⁵¹¹ CAW, II ND WP, I. 301. 14. 67.

⁵¹² Saskaņā ar Lietuvas armijas Ģenerālštāba ziņojumiem kopumā lietuvieši šajās sadursmēs bija sagūstījuši vienu poļu virsnieku, 24 karavīrus un ieguvuši divus ložmetējus. – Lietuva – 1920. – 17, 18, 19 kōv.

rikojumu 6. un 1. Leģionu kājnieku pulkam naktī uz 21. martu ieņemt jaunu demarkācijas līniju, kas atradās krietni tālāk par noteikto, bet aizliedza iet Zarasos. Abus pulkus atbalstītu divas baterijas, jātnieku vads, aviācijas eskadriļa un bruņuvilciens. Tomēr pārceļšanās prāmjos pār pārplūdušo Daugavu aizņēma pusotru dienu, un tikmēr pienāca virspavēlniecības pavēle akciju apturēt – 21. martā tā bija vienojusies ar Anglijas militāro misiju Polijā, ka poļi atkāpsies uz 13. martā ieņemto līniju, atkārtota lietuviešu uzbrukuma gadījumā iegūstot sev pilnīgu rīcības brīvību (angļi vairs neiejauksies tālākā strīda risinājumā). Poļu daļām tika pavēlēts atkāpties un pie mazākās lietuviešu “provokatīvās darbības” atklāt pret viņiem uguni. Atgriešanās iepriekšējās pozīcijās 26. martā norisa mierīgi.⁵¹³

Latvijas armijas virspavēlniecība uzmanīgi sekoja notikumiem. Pamats bažām bija. To apliecina arī 18.–19. aprīļa naktī notikusī apšaude starp poļiem un lietuviešiem pāri Daugavai Liksnas–Kazimires līnijā, kurā tika smagi ievainots poļu karavīrs.⁵¹⁴ Šādi un līdzīgi gadījumi sagādāja rūpes Latgales administrācijai un Latvijas valsts iestādēm. Raizes darīja arī daudzie poļu karavīru pārkāpumi un pat noziegumi un darbības, kuras notika atšķirīgo valstisko interešu dēļ. Polijas armijas uzturēšanās Latgalē kļuva Latvijas valstij arvien neizdevīgāka gan no politiskā, gan saimnieciskā, gan arī no militārā viedokļa. Pastiprinājās poļu konflikti ar Latvijas valsts un pašvaldības iestādēm Dienvidlatgalē, pirmkārt, Daugavpilī.

16. att.

Daugavpils komandants Eduards Graudiņš

⁵¹³ AAN, Sztab Główny, t. 616/5, k. 81; Attachaty, A – II, 64/1, k. 203, 228; CAW, WBH, 341. 151, 155, 157; Borkiewicz A. Dzieje 1-go pułku... – S. 468.

⁵¹⁴ LVVA, 2574. f., 3. apr., 15. l., 28. lp. Konfliktā cieta pat ASV humanitāro organizāciju pārstāvji. 1920. gada 17. aprīlī lietuvieši no kreisā krasta sešas verstis no Daugavpils atklāja uguni pa ASV Sarkanā Krusta motorlaivu, kas atradās ceļā uz Rīgu, bet 18. aprīlī viņi apšaudīja šīs organizācijas automobili, kas brauca no Rīgas uz Daugavpili. – LVVA, 6033. f., 1. apr., 25. l., 82. lp.

26. februārī E. Graudiņš no Daugavpils ziņoja, ka stāvoklis poļu karavīru patvarību dēļ arvien pasliktinās, kaut arī iedzīvotāji bailēs no represijām Latvijas varas iestādēm gandrīz ne par ko nesūdzas. Poļu izturēšanās pret latviešiem bija kļuvusi izaicinoša, kaut arī latviešu karavīru attieksme joprojām bija “lojāla”. Tomēr par “tālāku pacietību nevar galvot”. Rezultātus nedeva arī A. Veisa starpniecības mēģinājumi poļu štābā. Tajā pašā dienā A. Bērziņš ziņoja, ka Latvijas iestādes nevar normāli strādāt, jo ierēdņu pārvietošanās ir ierobežota, “komandantūru dzen no telpām laukā, man nedod iespēju pārvaldi pienācīgi novietot”. Par stāvokļa nopietnību liecina arī viņa pavisam pesimistiskais paredzējums: “... ja poļi drīzumā neatstās Daugavpili, viņi mūs noteikti padzīs, un velti kareivji būs lējuši asinis par Latgali”.⁵¹⁵

Ārpus Daugavpils stāvoklis bija zināmā mērā labāks. 11. martā Daugavpils apriņķa komandants ziņoja, ka iecirkņu komandantūru attiecības ar “poļu karaspēka priekšniekiem un iestādēm ir labas un viņu izturēšanās korekta”. Dažos gadījumos latviešu komandantūrām pat izdevās atgūt īpašumu, ko poļi bija rekvizējuši no zemniekiem. Latviešu komandantu rīkojumi pirms to stāšanās spēkā gan bija jāapstiprina vietējai poļu militārajai vadībai.⁵¹⁶

Ievērojami cieta valsts, pašvaldību un privātais īpašums. Martā poļu 1. smagās artilērijas pulka baterijas komandieris pieprasīja Višķu pagasta valdei ierīkot pagastnama šķūnī grīdu zirgu novietošanai. Materiālu trūkuma dēļ tas netika izdarīts, tāpēc zirgus izvietoja skolas telpās, un līdz ar to mācības tika pārtrauktas. Krāslavā pils zirgu staļļos izvietojās poļu 3. zirgu hospitālis. Tā kā telpu stāvoklis bija slikts, poļi tās februārī izremontēja. Krāslavas latviešu komandants atteicās apgādāt ar iztiku zirgu hospitāli, aizbildinoties, ka tādas iestādes atrašanās pilsētā iepriekš nav bijusi paredzēta. Marta beigās poļi izjauca un malkā sadedzināja bijušās Krievijas armijas kazarmas Krāslavā. Latvijas iestāžu bezspēcību raksturo komandanta rezolūcija uz policijas priekšnieka ziņojuma par notiekošo: “Par vēlu. Kazarmas jau nojauktas”. Daugavpilī tādā pašā veidā tika iznīcinātas bijušās Krievijas armijas 99. Ivangorodas kājnieku pulka kazarmas (februārī uz latviešu komandanta protestiem poļi atbildēja, ka to darīt atļāvis bijušais apgabala priekšnieks O. Muižnieks), vairākas mājas tika pārvērstas par staļļiem un tualetēm, ēkām noplēsti skārda jumti.⁵¹⁷ Daugavpilī un citur neuzmanības dēļ poļu karavīri nodedzināja vairākas ēkas un apzināti (lai iegūtu malku) – lauku privātīpašumu. Janvārī poļu karavīru nolaidības dēļ izdega Višķu pils, kas piederēja Latgales poļu muižniekam H. Molam. Tās īpašnieks bija 1. Leģionu divīzijas virsnieks, un paradoksāli, bet likumsakarīgi, ka apmēram šajā pašā laikā pēc viņa pavēles tika aplaupīta poļu grāfam Borham piederošā Astašovas muiža Dagdas pagastā (minētais skaidri apliecina, ka Polijas karaspēka daļās bija disciplīnas problēmas).⁵¹⁸

⁵¹⁵ Turpat, 2575. f., 15. apr., 1. l., 77. lp.; 3601. f., 1. apr., 308. l., 7. lp.

⁵¹⁶ Turpat, 6033. f., 1. apr., 309. l., 27. lp.

⁵¹⁷ Turpat, 2574. f., 3. apr., 17. l., 120. lp.; 3479. f., 1. apr., 27. l., 9., 30., 58., 91. lp.; 3601. f., 1. apr., 9. apr., 353. l., 114. l.; 1. apr., 248. l., 582. lp.

⁵¹⁸ Latgolas Words. – 1920. – 27. marts; LVVA, 3601. f., 1. apr., 309. l., 51. lp.; 2574. f., 3. apr., 17. l., 82., 111., 497. lp. Būdamis Polijā, H. Mols sūdzējās par Ridza-Smigļija grupas kara ieguvumu referentu, kurš pavēlējis aizvest visu, kas palicis Višķu muižā. H. Mols nav spējis aizkavēt karavīru nodaļu,

Visvairāk šādos apstākļos cieta vietējie zemnieki. Poļu izdarīto rekvizīciju dēļ kara izpostīto un izputināto lauku saimniecību stāvoklis vēl vairāk pasliktinājās. Par atsavināto īpašumu karavīri bieži atstāja kvītis bez karaspēka daļu nosaukumiem un parakstiem, dažkārt pievienojot vērtībai neatbilstošu samaksu par atsavinātajiem krājumiem poļu markās. Pagastu valdēm bija jāpiegādā graudi un lopbarība centralizēti (piemēram, Jasmuižas pagasts veda auzas un sienu uz Rušonas staciju, kur par atvesto tika samaksāts). Landskoronas pagasta vecākais un rakstvedis par atteikšanos piegādāt labību "izsūkāti ar pletnēm". Notika arī pagastu pašvaldību amatpersonu īslaicīga apcietināšana, viņiem draudēja ar nošaušanu, bija piekaušanas gadījumi. "Pieprasījumos" bieži bija minēts, ka "nepiegādāšanas gadījumā sādza tiks sodīta". Nereti tika atņemta pat sēklas labība. Visas vardarbības nevar izskaidrot ar novēlotajām Latvijas puses piegādēm, jo dažkārt poļu karavīri atsavinājumu vienkārši uzreiz pārdeva blakuspagastā un par iegūtajiem līdzekļiem iegādājās alkoholu. Poļi rekvizēja arī lopus. Zemnieku īpašums tika reģistrēts, un viņi to pamatoti uzskatīja par gatavošanos tālākām poļu rekvizīcijām.⁵¹⁹

Visvairāk zemnieki cieta pie Višķiem, Izabelinas, Užvaldes (Izvaltas), Krāslavas un Dagdas. Februāra beigās Krāslavas miesta valde, kura galvenokārt sastāvēja no poļiem un tikai nesen bija izlēmusi nosūtīt pateicību par atbrīvošanu arī Latvijas valdībai,⁵²⁰ lūdza Latgales apgabala priekšnieku novērst poļu karavīru patvarības. Zemniekiem tika atņemts viss, ko tie veda uz Krāslavu, un miestam draudēja bads. Latviešu komandants stāvokli mainīt nespēja. Martā uz Višķu–Daugavpils ceļa poļi ierīkoja pat posteņus, kas braucējiem rekvizēja pārtiku.⁵²¹

Tiesa, ar laiku nedaudz mainījās metodes, ar kurām poļu karaspēks ieguva pārtiku. Februāra beigās Latvijas Apgādības ministrijas pārstāvis pie Polijas armijas K. Līkums konstatēja, ka rekvizīcijas gandrīz mitējušas un notiek tā dēvētā brīvā iepirkšana – nepieciešamais tiek pieprasīts no pagastu valdēm un pret nederīgām kvītīm tiek ievākta pārtika no zemniekiem. Tomēr februārī poļi bija sākuši rekvizēt arī Daugavas kreisajā pusē – Ilūkstes apriņķa pagastos, kuri bija mazāk izpostīti. Uz Dvietes pagastu pāri Daugavai pat tika nosūtīti seši Daugavpils apriņķa komandantūras karavīri, lai kopā ar vietējiem aizsargiem aizstāvētu zemniekus pret poļiem, kuru atrašanās Daugavas kreisajā krastā bija pilnīgi nelikumīga (pēc Latvijas puses protestiem 8. martā E. Ridzs-Smigļijs ar oficiālu pavēli aizliedza padotajiem rekvizēt šajā teritorijā).⁵²²

Poļu karaspēka daļas Daugavpils apriņķa priekšniekam pastāvīgi pieprasīja šķūtniekus. Parasti par tiem tika norīkoti tuvāko pagastu

kas esot aizvedusi pat ģimenes relikviju – viņa vectēva kāzu karieti. – APAN, Djarjusz M. S. Kossakowskiego, t. V, cz. 1, s. 48.

⁵¹⁹ LVVA, 3035. f., 1/ 14. apr., 17. l., 52. lp.; 2574. f., 3. apr., 17. l., 159., 166., 175. lp.; 3601. f., 1. apr., 308. l., 14., 8.–9. lp.

⁵²⁰ Brīvā Zeme. – 1920. – 19. febr.

⁵²¹ LVVA, 3601. f., 1. apr., 271. l., 222. lp.; 1368. f., 1. apr., 1385. l., 1.–136. lp.

⁵²² Turpat, 3605. f., 1. apr., 197. l., 70. lp.; 3601. f., 1. apr., 248. l., 327. lp.; AAN, Attachaty, A – II, 64/1, k. 299.

zemnieki. 15. februārī apgabala priekšnieks ziņoja, ka rekvizīcijas un šķūtis draud izraisīt zemnieku sacelšanos. Viņš pārrunāja šo jautājumu ar E. Ridzu-Smigļiju, kas izrādīja sapratni, tomēr lūdza informēt, “uz ko viņš var cerēt, jo citādi armijas apgādība draudot sabrukt”. Konkrētajos apstākļos jautājumu atrisināt nevarēja, un patvarīgā šķūtnieku mobilizācija turpinājās. Daudzkārt zemnieku zirgi tika nodzīti līdz nāvei. Martā Kalupes pagasta zemnieki bija spiesti braukt šķūtīs (vest balķus) katru otro vai pat katru dienu. Martā Daugavpils apriņķa priekšnieks šķūtniekus darbam organizēt nevarēja, jo ceļā tos apturēja poļu karavīri un iesaistīja citos darbos (tādēļ nebija iespējama Polijas armijas municijas pārvešana no Kalkūnes, telegrāfa remonts, poļu 3. Leģionu divīzijas apakšvienību transports u. c.).⁵²³ Turklāt poļi janvārī satiksmes ceļu attīrīšanai no sniega kopā ar gūstekņiem piespiedu kārtā nodarbināja arī vietējos iedzīvotājus.⁵²⁴

Daži poļu karavīri izdarīja kriminālpārkāpumus, galvenokārt laupīšanas. Gadījās pat atklātas bruņotu grupu laupīšanas (piemēram, 20. aprīlī Maļinovkas pagasta vēdzirnavās, kur iebruka sešu poļu karavīru banda). No uzbrukumiem sekmīgi izvairīties izdevās vienīgi Andrupenes pagastam, kura valde panāca piecu Kaunatas komandantūras latviešu karavīru piekomandēšanu. Pie laupīšanām jāpieskaita arī īpašuma atņemšana, ko veica poļu karavīri un žandarmi savu pienākumu pildīšanas laikā. Piemēram, februārī Daugavpilī kādam iedzīvotājam tika atņemts pulkstenis. Kad aplaupītais pieprasīja izdot kvīti, viņu apcietināja uz 10 dienām, par to pilsētas latviešu komandants sūdzējās pat Latvijas ārlietu ministram. Marta sākumā Latvijas tieslietu ministrs ziņoja, ka Latgalē par laupīšanām apcietināti vairāki poļu karavīri un tas noticis pat vietās, kur poļu karaspēka nav bijis (dažos Rēzeknes apriņķa pagastos). Dažkārt aizturētie bija izrādījuši bruņotu pretošanos,⁵²⁵ taču uz Tieslietu ministrijas pieprasījumu 8. martā Apsardzības ministrija atbildēja, ka “ar poļu kara spēka virspavēlnieku nav noslēgts līgums, kurš noteiktu poļu karavīru tiesāšanas kārtību par vispārīgiem noziegumiem”.⁵²⁶ Vairāki gadījumi beidzās ar civiliedzīvotāju nāvi: 10. martā Daugavpilī poļu karavīrs nošāva Š. Golbraihu; 21. martā Daugavpilī 101. lauka hospitāļa šoferis, šaujot vārnas, nejauši nošāva bijušā Zarasu (tobrīd Braslavas) apriņķa Opsas pagasta zemnieku K. Bejnaru (vainīgais aizbēga, taču tika notverts); 15. aprīlī divi poļu karavīri Daugavpils pilsētas mežā aplaupīja un noslepkavoja vietējo zemnieku M. Anaņjevu, bet 27. aprīlī vairāki poļu karavīri Daugavpilī aplaupīšanas laikā nošāva K. Gordonu, kas bija izrādījis pretošanos.⁵²⁷ Tas viss norisinājās, lai gan janvāra beigā 1. Leģionu divīzija un 1. Leģionu brigāde bija izdevušas pavēli, kas noteica, ka karavīri, kas izdarījuši laupīšanu un slepkavību, tiks nodoti lauka karatiesai un sodīti ar nāvessodu nošaujot.⁵²⁸

⁵²³ LVVA, 3601. f., 1. apr., 271. l., 200. lp.; 309. l., 51. lp.; 6033. f., 1. apr., 309. l., 28. lp.; 2574. f., 3. apr., 17. l., 200. lp.; 1368. f., 1. apr., 1385. l., 12. lp.

⁵²⁴ CAW, WBH, 341. l. 154. (1. Leģionu brigādes štāba 15. janvāra ziņojums.)

⁵²⁵ LVVA, 2574. f., 3. apr., 17. l., 109., 179. lp.; 15. l., 63., 65. lp.

⁵²⁶ Turpat, 5192. f., 1. apr., 57. l., 104. lp.

⁵²⁷ Turpat, 13. l., 115. lp.; 17. l., 257., 260., 263. lp.; 1368. f., 1. apr., 1385. l., 69., 77. lp.

⁵²⁸ CAW, WBH, 341. l. 154.

Par poļu karavīru pārkāpumiem Latvijas varas iestādes informēja A. Miškovski, kas sazinājās ar E. Ridza-Smiglija štābu Daugavpilī. Štāba priekšnieks T. Kučeba 1. aprīlī atbildēja, ka daži konflikti starp iedzīvotājiem un poļu karavīriem ir bijuši Latvijas puses novēloto pārtikas un lopbarības piegāžu dēļ. Konfliktus izraisījuši “latviešu amatpersonu uzskūdi” zemnieki, kas atteikušies pārdot pārtiku, tādēļ vajadzējis viņus piespiest pārdot, un lielāki konflikti neesot notikuši, vienīgi pateicoties “poļu karavīru taktam un disciplinētībai”.⁵²⁹ Šādu nostāju neapšaubāmi ietekmēja aprīļa sākumā vērojamā Latvijas–Polijas starpvalstu attiecību saasināšanās. Polijas pārstāvis Latvijā B. Boufals bija objektīvāks, 26. aprīlī ziņojot, ka novēlotās piegādes izraisījušas pārkāpumus, kuru dēļ pat vietējie poļi tikuši naidīgi noskaņoti pret Polijas armiju. Viņš rakstīja: “Bieži mūsu karavīri darbojās pēc principa – ja tam visam [Latgalei – *Ē. J.*] jāpieder Latvijai, tad nav iemesla svešā valstī kaut ko saudzēt.” Arī A. Miškovskis 13. aprīlī ziņoja, ka viņam par poļu karavīru uzvedību Latgalē sūdzoties pat vietējie poļi. Labais iespaids, kāds sākotnēji bija radies par Polijas armiju, pasliktinājies “ne vienmēr lojālās vietējo varas iestāžu izturēšanās dēļ” un “arvien pieaugošā mūsu karavīru pārkāpumu un izlēcienu skaita dēļ” (viņš minēja uzbrukumus veikaliem, rekvizīcijas, kam ar pārtikas trūkumu nav nekā kopēja u. c.). Pat poļu nacionāldemokrātu prese atzina, ka poļi Latgalē nav uzvedušies pienācīgi, kā citās austrumu zemēs, jo esot zinājuši, ka jāatdod Latvijai šī “poliskā” zeme.⁵³⁰

Martā, kad Polijas markas vērtība tirgū svārstījās no 60 līdz 62 Latvijas kapeikām, apgabala priekšnieks joprojām bija spiests ievērot janvāri pieņemto kļūdaino lēmumu par markas pielīdzināšanu 40 kapeikām. Viņš ziņoja, ka visās poļu karaspēka atrašanās vietās “notiek nepanesama spekulācija ar naudas kursa vērtību”. Latvijas iestāžu oficiālos paziņojumus par naudas kursiem poļi noplēsa, bet iebiedētie iedzīvotāji nezināja, kā rīkoties un kuram rīkojumam pakļauties. Februārī poļu štābs sūdzējās, ka zemnieki nepieņem poļu markas, jo latviešu komandanti brīdina tos no iespējamiem zaudējumiem. Savukārt aprīlī Drisas apriņķa zemnieki nepieņēma Latvijas naudu un nepārdeva linus, gaidot poļu “drīzu atgriešanos” un samaksu “vērtīgajā” poļu naudā.⁵³¹

Kopēja robeža pavēra iespēju arī spekulatīviem darījumiem, kuros bija iesaistīti poļu karavīri, kas atradās Latgalē. 12. martā Latvijas iestādes Daugavpilī aizturēja un konfiscēja 10 vezumus linu, kurus vietējie ebreju tirgotāji veda uz Poliju, taču poļu žandarmērija pieprasīja nekavējoties atbrīvot tirgotājus. To varēja izskaidrot vienīgi ar zināmu ieinteresētību. Daugavpils muitas pārzinis 6. martā ziņoja, ka poļi paši regulāri izved pāri Daugavai linus un „lupatas”, bet Latvijas muiža ir pilnīgi bezspēcīga un lūdz palīdzību Ārlietu ministrijā. Tai izdevās panākt, ka Polijas armijas Ģenerālštābs 23. aprīlī aizliedza jēlvielu izvešanu bez Latvijas iestāžu atļaujas,⁵³² tomēr šis

⁵²⁹ AAN, Attachaty, A– II, 64/1, k. 256.

⁵³⁰ Turpat, Kod, t. 4, s. 201–202; t. 2, s. 152; Gazeta Warszawska. – 1920. – 22 marzec.

⁵³¹ LVVA, 3601. f., 1. apr., 277. l., 14. lp.; 309. l., 9. lp.; 2574. f., 3. apr., 15. l., 90. lp.; 3235. f., 1/14. apr., 16. l., 135. lp.

⁵³² Turpat, 3601. f., 1. apr., 277. l., 14. lp.; 2574. f., 3. apr., 15. l., 71. lp.; Latgalīts. – 1920. – 12. marts; Воля. – 1920. – апр.

ziņojums nespēja pilnībā aizkavēt nelikumīgo darbību uz Latvijas robežsargu vāji apsargātās Daugavas (Robežsargu divīzijas 3. rajons, kas apsargāja demarkācijas līniju ar lietuviešu karaspēka ieņemto teritoriju Ilūkstes apriņķī, tika izveidots 1920. gada janvārī, bet uz Daugavas līnijas pretī poļu ieņemtajai Ilūkstes apriņķa daļai ar ļoti vājiem spēkiem novietojās tikai martā beigās–aprīlī⁵³³). Turklāt spekulatīvo preču plūsma ienāca Latvijā šajā robežas sektorā. Krāslavas komandants P. Maksimovs jau 16. aprīlī ziņoja, ka poļu karaspēks ved pāri Daugavai „visu, kas vien viņiem patīk”. Pārbaudot vietējās tirgotavas Krāslavā, tika atrastas dažādas Polijas preces lielā daudzumā – papīrosi, tēja u. c. Turklāt poļi uz Krāslavu un no turienes uz Daugavas otru pusi „veselīem vagoniem” veduši trūkstošo sāli.⁵³⁴

Šādos apstākļos Dienvidlatgalē sākās Latvijas Satversmes sapulces vēlēšanu organizēšana (vēlēšanas bija paredzētas aprīlī).⁵³⁵ 8. martā apgabala priekšnieks A. Bērziņš ziņoja uz Rīgu, ka Daugavpilī un Krāslavā poļu varas iestādes „stipri agitē” pret vēlēšanām un ilgstošā atvaļinājumā uz mājām esot atlaisti Latgales muižnieki, kas dienē Polijas armijā par virsniekiem.⁵³⁶ Vēlētāju reģistrācija bija apgrūtināta, jo pārvietoties drīkstēja vienīgi, ja bija poļu komandantūru atļaujas. Tās Daugavpilī bija jāgaida vairākas dienas. Tādēļ dažos Daugavpils apriņķa pagastos vēlētāji tika reģistrēti tikai 12. martā.⁵³⁷ Apriņķa komandants Ž. Grundmanis šajā dienā ziņoja, ka iedzīvotāju ticību nākotnei neviņo dažu poļu muižnieku rīcība – viņi pieprasa no rentniekiem samaksu par pagājušo gadu un pat par pasaules kara gadiem (arī B. Boufals poļu saraksta neveiksmi Satversmes sapulces vēlēšanās skaidroja ar Janopoles muižas īpašnieka A. Romera, Krāslavas muižas īpašnieka M. Plātera-Broela un citu zemes nomnieku uzlikto 20-kārtīgu samaksu par zemes lietošanu⁵³⁸). Iedzīvotājiem interese par vēlēšanām nav bijusi liela.⁵³⁹ Tomēr 18.–19. aprīlī pilnvērtīgas vēlēšanas notika arī Dienvidlatgalē, iedzīvotājiem piedaloties neatkarīgās un demokrātiskās Latvijas pirmā parlamenta veidošanā. Tajās piedalījās arī apvienotais Poļu un mazgruntnieku savienības (latviešu organizācijas) koalīcijas saraksts, un šī savienība ieguva vienu deputāta vietu, taču to ieņēma daļēji pārpoļotais mazgruntnieku savienības pārstāvis, latvietis N. Skangelis.⁵⁴⁰

⁵³³ Jau 23. martā Robežsargu divīzijas 3. rajona priekšnieks ziņoja, ka pagaidām ieņemti tikai četri posteņi no Vaikuļāniem līdz Poguļankai (katrā pa trijiem–pieciem karavīriem), iecerētie posteņi pie Daugavpils dzelzceļa tilta un koka tilta tiek „apvaktēti” ar patruļām, bet tālāk gar Daugavu plānotos piecus posteņus bija iecerēts ieņemt tikai „pēc pieprasīto kareivju pienākšanas”. – LVVA, 4967. f., 1. apr., 246. l., 117. lp.

⁵³⁴ LVVA, 4967. f., 1. apr., 246. l., 113. lp.

⁵³⁵ Marta sākumā E. Ridzs-Smigļijs norādīja P. Radziņam, ka ienaidnieks var vēlēšanu laiku izmantot pretuzbrukumam frontē. Atbildē P. Radziņš pamatoja nepieciešamību iesaistīt vēlēšanās arī frontes daļas ar “vērtīgajiem nacionālajiem elementiem” (atzīstot, ka sākotnēji bijis pret to) un garantēja, ka fronte vēlēšanu laikā netiks novājināta. – AAN, Attachaty, A – II, 64/1, k. 119. Acīmredzot šajā Latvijas armijas vadības nostāju ietekmēja arī 1. februārī noslēgtais slepenais pamiers ar Padomju Krieviju.

⁵³⁶ LVVA, 2574. f., 3. apr., 9. l., 114. lp.

⁵³⁷ Latgalīts. – 1920. – 5. marts; Republikas Sargs. – 1920. – 30. marts.

⁵³⁸ AAN, Kod, t. 4, k. 199.

⁵³⁹ LVVA, 6033. f., 1. apr., 309. l., 27. lp.

⁵⁴⁰ Valdības Vēstnesis. – 1920. – 28. apr.

Par poļu karaspēka nodarītajiem zaudējumiem pagastu un apriņķu valdēm bija jāstāda akti līdz 10. maijam, un tie kopā veidoja 16 025 569,35 Latvijas rubļu lielu summu. Netika izskatīti akti vēl par 16 022 502,55 rubļiem. No pieprasītās summas poļi piekrita atmaksāt tikai 3 066,80 rubļus. Šo summu veidoja formāli pareizi aizpildītas rekvizīcijas kvītis. Turklāt aprēķinā netika iekļauta arī Daugavpils, kas bija cietusi apmēram 140 000 000 Latvijas rubļu lielus zaudējumus (rēķinot tikai nopostīto un bojāto ēku vērtību).⁵⁴¹

Starptautiskā reakcija un Latvijas–Polijas starpvalstu attiecības

Sakarā ar Daugavpils atbrīvošanu Rīgā 1920. gada 5. janvārī notika plaša karaspēka un iedzīvotāju manifestācija. Garnizona daļas orķestra pavadībā devās uz valdības namu, kur tās uzrunāja Ministru prezidents K. Ulmanis, pieminot arī sabiedroto – poļu karavīru – nopelnus. Pēc tam tās devās uz armijas Virspavēlnieka štābu un Polijas diplomātisko pārstāvniecību. Pie tās garnizona priekšnieks O. Asmans un Polijas militārais pārstāvis A. Miškovskis uzrunāja karavīrus, kuri uzsauc trīskārtīgu “urrā” par godu Polijas valsts vadītājam un armijas virspavēlniekam J. Pilsudskim. Vēl tika apmeklēta arī Francijas, Anglijas, ASV un Lietuvas misija.⁵⁴² Tomēr šo valstu attieksme pret Latgales notikumiem bija ļoti atšķirīga.

Plānojot uzbrukuma operāciju kopīgi ar Poliju, Latvijas puse rēķinājās, pirmkārt, ar Lietuvas reakciju. Tādēļ jau 1919. gada decembra beigās uz Rīgu tika izsaukts militārais pārstāvis Kauņā A. Kraulis, lai “noregulētu speciālus jautājumus” (saņemtu instrukcijas).⁵⁴³

Par Daugavpils ieņemšanu Lietuvas armijas štābā Kauņā uzzināja 4. janvārī no rīta. Virspavēlnieks P. Ļatuks un Ministru prezidents E. Galvanauks apspriedās ar Anglijas militārās misijas vadītāju H. Rouenu-Robinsonu, kas ieteica apbežoties ar protestu. Attiecīga telegramma tika nosūtīta uz Rīgu. Latvijas pārstāvis Lietuvā V. Bandrevičs 6. janvārī ziņoja, ka Lietuvas armijas štābā valda uztraukums. Īpaši nepatīkams Lietuvas valdībai bija pretlielinieciskās frontes zaudējums Ilūkstes apriņķī: “Tas, ko lietuvieši pat domās negribēja pieļaut un no kā visvairāk baidījās – no latviešu kontakta ar poļiem –, ir piepildījies, pateicoties Dvinskas [Daugavpils nosaukums cariskajā Krievijā – *Ē. J.*] ieņemšanai.” Lietuvas armijas Ģenerālštābs īsu paziņojumu par Daugavpils ieņemšanu un Lietuvas karaspēka nepiedalīšanos uzbrukumā sniedza tikai 6. janvārī un pēc tam vēlreiz 10. janvārī.⁵⁴⁴ Dažas dienas pēc uzbrukuma sākuma A. Miškovskis izteica atzinību P. Radziņam par to, ka lietuviešiem netika izpausta uzbrukuma sagatavošanas gaita (vēl decembrī viņš bija šaubījies, vai Latvijas apstākļos tas būs iespējams).⁵⁴⁵

⁵⁴¹ LVVA, 3601. f., 1. apr., 248. l., 582. l.; 9. apr., 356. l., 4., 6. lp.; 2574. f., 3. apr., 17. l., 91.–92. lp.

⁵⁴² Сегодня. – 1920. – 6 янв.; САУ, WBH, 341. l. 157; Kurjer Poranny. – 1920. – 9 stycz.

⁵⁴³ Сегодня. – 1919. – 30 дек.

⁵⁴⁴ Lietuva. – 1920. – 6, 10 saūs.

⁵⁴⁵ LVVA, 3601. f., 1. apr., 248. l., 65. lp.

Notikumi Latvijā veicināja Lietuvas valdības krīzi, un 8. janvārī tā atkāpās (amatu atstāja arī armijas virspavēlnieks P. Ļatuks⁵⁴⁶). Pēc frontes sektora zaudēšanas ievērojami sarežģījās Lietuvas starptautiskais stāvoklis. Polijas Ģenerālštābs 15. janvārī ziņoja, ka “Kauņas valdība atrodas milzīgā atkarībā no Polijas un ir nevarīga”.⁵⁴⁷ Tomēr arī tas bija pārspilējums. Lietuvas valdības rīcības dēļ pat draudēja bruņots konflikts, kurā būtu iesaistīta arī Latvija. 6. janvārī Valkā pēc angļu iniciatīvas notika Igaunijas, Latvijas un Lietuvas armiju virspavēlniecību pārstāvju apspriede,⁵⁴⁸ lai saskaņotu ārpolitisko darbību. Angļu virsnieks, kas pavadīja Lietuvas delegācijas vadītāju A. Merķi, piedāvāja nekavējoties noslēgt Baltijas valstu militāro konvenciju.⁵⁴⁹ Turklāt Lietuvas pārstāvji centās panākt, lai tiktu parakstīts kopīgs aicinājums Antantei. Tas piespiestu poļus atstāt Viļņu (tā kā šo pilsētu un apgabalu okupējuši poļi un pret tiem ir apvienoti ievērojami lietuviešu spēki, tos nevar izmantot cīņā pret kopīgiem ienaidniekiem – Padomju Krieviju un Vāciju). Tam nepiekrita Igaunijas un Latvijas armiju virspavēlnieki J. Laidoners un J. Balodis, aizbildinoties ar pilnvaru trūkumu. J. Balodis nepiekrita lietuviešu piedāvājumam un izteica bažas, ka, pieņemot aicinājumu, Baltijā var izveidoties tāds stāvoklis, kāds ir Balkānos. Viņš uzskatīja, ka pat Lietuvas, Latvijas un Igaunijas apvienotie spēki nespētu tikt galā ar Polijas armiju. Tādējādi apspriede beidzās neveiksmīgi.⁵⁵⁰ Vienlaikus Lietuvas pārstāvji Rīgā centās atgūt frontes iecirkni pret Sarkano armiju, lūdzot Latvijas armijas vadību novietot frontē vismaz vienu lietuviešu bataljonu tās operatīvā pakļautībā. Lūgumu atbalstīja Anglijas militārā misija, taču armijas virspavēlnieks J. Balodis un štāba priekšnieks P. Radziņš izvirzīja nepieņemamus noteikumus un pieprasīja atzīt par Latvijas sastāvdaļu Palangu, visu Ilūkstes apriņķi un Mažeikus. Lai nepieļautu Latvijas un Lietuvas attiecību uzlabošanu, A. Miškovskis J. Balodim un P. Radziņam solīja Polijas atbalstu visās teritoriālajās prasībās un grasiņās atbalstīt viņu pretenzijas, cerot, ka gaidāmajās sarunās par robežu Latvijai un Lietuvai neizdosies vienoties⁵⁵¹ (pirmais sarunu posms norisinājās Jelgavā 18.–23. janvārī un beidzās bez rezultātiem; lietuvieši bija pretendējuši uz Ilūksti, bet latvieši – uz Mažeikiem un Palangu⁵⁵²).

Polijas armija nopietni gatavojās atvairīt lietuviešu uzbrukumu Viļņai. Jau 1919. gada 28. decembrī Francijas misijas pulkvedis K. Rebūls informēja poļu Lietuvas–Baltkrievijas frontes štābu, ka franču izlūkdienests uzzinājis par uzbrukumu, kurš gaidāms it kā 8. janvārī.⁵⁵³ Savukārt janvāra sākumā B. Boufals saņēma līdzīgu informāciju Francijas militārajā misijā Rīgā (par šķietami gaidāmo lietuviešu akciju zināja arī Anglijas misija). Poļu pārliecību

⁵⁴⁶ Laisve. – 1920. – 26 saūs.

⁵⁴⁷ AAN, Sztab Główny, t. 616/5, k. 58.

⁵⁴⁸ Jau 1919. gada 19. decembrī angļu militārā misija Rīgā panāca latviešu un igauņu piekrišanu sākt šādu apspriedi 1920. gada 1. janvārī Rīgā. Tomēr 29. decembrī par tikšanās vietu tika izvēlēts abu pušu galvenais strīda objekts – Valka, kur sarunas sākās 6. janvārī. – LCVA, f. 384, ap. 3, l. 14.

⁵⁴⁹ Počs K. Sanitārā kordona valgos. – Rīga, 1971. – 62. lpp.

⁵⁵⁰ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 14, l. 11–15; AAN, Stab Główny, t. 616/5, k. 58.

⁵⁵¹ CAW, II ND WP, t. 24.

⁵⁵² LVVA, 2574. f., 3. apr., 7. l.

⁵⁵³ CAW, II ND WP, t. 114.

apstiprināja Lietuvas armijas pārgrupēšanās, baumas Lietuvas armijas daļās un 8. janvārī pamanītā lietuviešu daļu kustība Kaišadores virzienā. Poļu puse uztvēra šīs darbības kā lietuviešu gatavošanos pārraut sakarus starp E. Ridza-Smiglija karaspēka grupu Daugavpili un Viļņu.⁵⁵⁴ Līdz ar to 9. janvārī A. Miškovskis saņēma pavēli panākt Latvijas armijas atbalstu poļiem, ja notiek lietuviešu uzbrukums. Poļi plānoja reaģēt, uzbrūkot Kauņai, un tādā gadījumā “latviešu ieiešanai Šauļu rajonā būtu izšķiroša nozīme”. 16. janvārī Miškovskis ziņoja, ka izdarīts daudz, taču latviešu sociāldemokrātu naidīgā nostāja pret Poliju neļauj cerēt uz aktīvu atbalstu. Tomēr Latvijas armijas Virspavēlnieka štābs regulāri sniedza poļiem ziņas par Lietuvas spēku virzību un pat par “tuvākā laikā gaidāmo lietuviešu uzbrukumu Suvalku rajonā”, bet vēl janvāra beigās apgādāja ar “bēgļa” dokumentiem poļu izlūku A. Vojtoviču, kas devās no Rīgas uz Lietuvu.⁵⁵⁵ Šajā laikā bruņota konflikta draudi starp Latvijū un Lietuvu bija mazinājušies, taču slikto attiecību dēļ Latvijas armijas vadība gandrīz pilnībā atbalstīja Poliju. Par to, cik tuvu bija konflikts, liecina notikumi Ilūkstes apriņķī. Kad 3. janvārī 3. Jelgavas kājnieku pulks pārgāja Daugavu, lietuvieši pasludināja, ka demarkācijas līnija atrodas piecus kilometrus no Subates–Lašu–Ilūkstes ceļa un iet cauri Pilskalnes pagastam līdz Daugavai. Lietuvas armijas kontrolētajā teritorijā tika vardarbīgi likvidētas Latvijas pašvaldības iestādes. Ilūkstes apriņķa komandants atzina, ka viņa spēki ir par vājiem, lai spētu to aizkavēt (vēl jo vairāk tāpēc, ka apriņķa komandantūras komanda uzbrukuma sākuma posmā Latgalē bija piedalīta 3. Jelgavas kājnieku pulkam – *Ē. J.*).⁵⁵⁶ 9. janvārī Z. Meierovics vēstulē Lietuvas ārlietu ministram A. Voldemaram sakarā “ar Latvijas armijas uzvaru pār lieliniekiem” pateicās Lietuvas tautai un valdībai par līdzšinējo atbalstu cīņā pret Sarkanu armiju. Sekoja vārdi: “Pēc Daugavpils ieņemšanas radies stāvoklis, ka Latvijas armijas uzbrukums plašā frontē un citi iemesli spiež to bez kavēšanās ieņemt lietuviešu karaspēka uz laiku okupēto Kurzemes teritoriju.” Galvenais arguments – vairs nepastāv Lietuvas fronte pret Padomju Krieviju. Līdz ar to nav iemesla Lietuvas armijai oficiāli atrasties Latvijā. 21. janvārī Lietuvas ārlietu ministrs atbildēja, ka karaspēks netiks izvests, jo Latvijas puses argumentācija nav pamatota un turpmāk Lietuvas valdība vispār neatbildēs uz prasībām, kas izteiktas nepieļaujamā “pavēles formā”. A. Voldemars bija acīmredzami sašutis par Z. Meierovica vēstuli un uzsvēra, ka Lietuvas valdība nevar pieņemt tajā izteikto pateicību, jo nav piedalījies Latgales atbrīvošanas operācijā “tā vienkāršā iemesla dēļ,

⁵⁵⁴ Paluszyński T. Walka o niepodległość Lotwy 1916–1921. – S. 310.

⁵⁵⁵ LVVA, 2574. f., 3. apr., 7. l. P. Losovskis atzīst, ka patiesībā šajā laikā Lietuvas armijai nebija nodoma uzbrukt un tās uzdevumi saistījās vienīgi ar aizsardzību. – Łossowski P. Konflikt polsko – litewski... – S. 97.; CAW, II ND WP, t. 114.; WBH, 341. l. 157; AAN, Attachaty, A-II/ 81/1.

⁵⁵⁶ LVVA, 6033. f., 1. apr., 25. l., 34. lp.

ka operācija tika izplānota un izpildīta bez Lietuvas ziņas”.⁵⁵⁷ Kampanju pret Latviju sāka arī Lietuvas prese, pārmetot savienības noslēgšanu ar Poliju (pirmkārt, oficiāls “Lietuva”, kas pārmeta latviešiem nepateicību, nepamatotu pretendēšanu uz Lietuvas zemēm, draudzēšanos ar poļiem, no kuriem galu galā paši latvieši neko labu nesagaidīs utt.; otrkārt, “Laisve”, kas 25. februārī pat prasīja dot Latgales iedzīvotājiem tiesības brīvi izvēlēties, pie kuras valsts tie grib palikt – pie Latvijas vai Lietuvas, kas kultūras un valodas ziņā viņiem ir tuvāka, u. c.⁵⁵⁸). Poļu valodā iznākošā Viļņas lietuviešu avīze “Echo Litwy” brīdināja poļus pārāk nepaļauties uz jauno sabiedroto – Latviju.⁵⁵⁹ Kopumā diplomātiskais pārstāvis Kauņā V. Bandrevičs pamatoti saskatīja “apzinātu, sistemātisku kūdīšanu un aģitāciju pret latviešiem prese”. Latvijas Ārlietu ministrija sliktu attiecību galveno iemeslu nepārprotami redzēja Lietuvas valdības un, pirmkārt, ārlietu ministra A. Voldemara nostājā. Tieši viņš, pēc Latvijas pārstāvniecības domām, bija izjaucis līguma noslēgšanu starp Lietuvu un Latviju decembrī. Janvāra vidū A. Voldemars vaļširdīgi izklāstīja V. Bandrevičam savu nemainīgo ārpolitisko koncepciju. Saskaņā ar to Padonju Krievija Lietuvu neapdraudēja un vienīgais Lietuvas ienaidnieks bija Polija. Savukārt Latviju un Poliju Krievija agri vai vēlu iznīcināšot (pirmo – ostu dēļ, otro – “vecā naida” dēļ). Latvijas pastāvēšanai Lietuvas valdība neticot, tādēļ karaspēku no Ilūkstes apriņķa neatvilksot. Latvijas valdībai pēc šiem ciniskajiem apsvērumiem radās pārliecība, ka ar “pašreizējiem Lietuvas ārpolitikas vadītājiem būs grūti sasniedzama Baltijas valstu vienotība”.⁵⁶⁰ Līdzīgs noskaņojums dominēja Ārlietu ministrijas departamenta direktora L. Sējas pārskatos. Tajos bija runa gan par Lietuvas “šaubīgajiem veikaljiem ar lieliniekiem”, gan tās valdības tuvredzību un lietuviešu preses un valdības notu “provokatīvo toni”. 4. februārī viņš rakstīja: “Grūti pateikt, vai ir darīšana ar muļķību vai nodevību pret pašu leišu tautu,” izsakot pārliecību, ka Lietuvas valdībai ir slepena, tieši vai netieši pret Latviju vērsta vienošanās ar Vāciju. Turklāt Latvijas diplomāts zināja arī par A. Voldemara organizēto interpelāciju Lietuvas parlamentā. Lietuvas ārlietu ministrs bija pieļāvis, ka Lietuvas sadalīšanas nolūkos ir iespējama slepena Latvijas un Polijas sadarbība. 28. februārī, jau pēc Kauņā notikušajiem lielinieciski noskaņoto karaspēka daļu nemieriem, kuru norisei vērīgi sekoja Latvijas pārstāvniecība,

⁵⁵⁷ Turpat, 3601. f., 1. apr., 273. l., 79. lp.; 247. l., 197. lp.; LCVA, f. 929, ap. 1, b. 35, l. 1, 4. Savā atbildē uz šo vēstuli Z. Meierovics samērā strikti norādīja: „Kas zīmējas uz tiem iemesliem, aiz kuriem Lietuvas valdība joprojām neatsauc savas karaspēka daļas no Ilūkstes apriņķa un bijušās administratīvās robežas, tad, tiešām, līdz šim nav man bijis iespējams to saprast, un, jāatzīstas, šie iemesli sāk pat palikt arvien nesaprotamāki, ievērojot to, ka Lietuva nav spiesta karot ar lieliniekiem.” Tālāk viņš noraidīja pārmetumus par pārlieku kategorisku toni korespondencē un atzīmēja: „Vienīgi no Lietuvas valdības atkarīgas izbēgt pārāk kategoriskus terminus, kurus, par lielu nožēlošanu, es biju spiests lietot. Tas būtu panākams, piegriežot lielāku vērību mūsu pilnīgi likumīgām prasībām, kuras saskan ar tiem lojalitātes un pilnīgas sirsnības principiem, kurus Jūs mums tik karsti rekomendējat. Pagaidām es jūtos spiests Jums pašiem ieteikt pārdomāt šos cildenos principus un izsaku cerību, ka Jūs izlietosat visu iespējamo, lai izbēgtu no visa tā, kas varētu ienest kādas pārmaiņas tanīs Ištajās draudzības jūtās, kādas mūsu zeme arvien ir izjutusi pret lietuviešu tautu.” – LVVA, 2574. f., 3. apr., 6. l., 99. lp.

⁵⁵⁸ Lietuva. – 1920. – 9, 16, 31 saūs., 1 vas.; Laisve. – 1920. – 27 saūs., 4, 25 vas.

⁵⁵⁹ Echo Litwy. – 1919. – 14 stycz.

⁵⁶⁰ LVVA, 2575. f., 11. apr., 8. l., 27.–31. lp.

L. Sēja uzsvēra: "Arī neatkarīga Lietuva Latvijai vajadzīga, protams, bez ģermanofilās orientācijas, kāda uzskatāma par pārejošu parādību, jo leišu tauta šim virzienam nebūt nepiekrīt."⁵⁶¹ Abu valstu attiecības neuzlaboja arī Z. Meierovica mēģinājums 4. februārī panākt lietuviešu karaspēka atvilkšanu no Ilūkstes apriņķa ar Antantes militārās misijas locekļa – brita A. Ternera – starpniecību, jo pēdējais 10. februārī Latvijas ārlietu ministra vēstules kopiju pārsūtīja uz Kauņu un prasīja sniegt attiecīgus paskaidrojumus (vēstulē bija informācija par lietuviešu vardarbībām pret vietējiem latviešu iedzīvotājiem un lūgums panākt, lai tie izvestu savu karaspēku). Šī rīcība kārtējo reizi radīja jūtīgos lietuviešos aizvainojumu pret latviešiem.⁵⁶²

Francija uzbrukumu Latgalē uztvēra ar apmierinājumu, jo Polijai bija liela nozīme šīs valsts ārpolitiskajā koncepcijā un Francija cerēja izveidot pretpadomju savienību sev īpaši draudzīgās, izteikti frankofilās Polijas vadībā (Francija arī cerēja, ka Baltijas reģionā pieaugs tās politiskā un saimnieciskā ietekme).⁵⁶³ Informācija par franču gandarījumu pienāca no vairākiem avotiem.⁵⁶⁴ Francijas nostājas maiņu ietekmēja arī Krievijas pretlieliniecisko spēku nespēja atjaunot Antantei draudzīgu Krieviju, turklāt tās vecajās robežās (tieši 1919. gada 31. decembrī Latvijas diplomātiskais pārstāvis O. Grosvalds ziņoja no Parīzes, ka „franči uz Kolčaku un Deņikinu pilnīgi zaudējuši cerību”⁵⁶⁵). Līdz ar to pakāpeniski mainījās arī Francijas attieksme pret Baltijas valstu neatkarību. 1920. gada janvārī Francijas pārstāvji pret Latvijas neatkarības atzīšanu izturējās „ļoti labvēlīgi” (patiesībā tikai nedaudz labvēlīgāk nekā iepriekš – *Ē. J.*), tomēr vēl neuzņēmās nekādas konkrētas saistības. 1919. gada beigās uzsāktā Latvijas armijas Zemgales divīzijas formēšana Kurzemē turpinājās, izmantojot Francijas piegādāto bruņojumu un ievērojot franču instruktoru norādījumus.⁵⁶⁶

Savukārt Anglijas nostājā izpaudās tās nesaskaņas ar Franciju un politiskā un saimnieciskā konkurence ar šo valsti. Latvijas pārstāvis Londonā G. Bisenieks 1920. gada janvārī ziņoja, ka vairāki Anglijas valdības locekļi brīdinājuši no “pārlicēģas draudzības” ar Poliju, uzsverot, ka nav pieļaujama Lietuvas patstāvības ierobežošana un nepieciešams “stingri uzstāties pret Francijas nodomiem” un vienoties ar Lietuvu un Igauniju.⁵⁶⁷ 8. februārī britu pārstāvis Sabiedroto komisijā Baltijas valstīs S. Talentss Latvijas militārajam pārstāvim Londonā J. Ķīselim izklāstīja savu sarunu ar premjerministru D. Loidu-Džordžu, kas ieteicis viņam Latvijā un Lietuvā neoficiāli „uzstāties par mieru”. Atklāti briti to darīt nevarot, jo Francija vēl arvien „grib redzēt apvienotu Krieviju” un šīs idejas vārdā karot kopā ar jaunajām valstīm.

⁵⁶¹ Turpat, 2574. f., 4. apr., 7. l., 50., 95., 107., 111., 139. lp.; Stranga A. Latvijas–Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā. – 32. lpp.

⁵⁶² LCVA, f. 929, ap. 1, b. 35, l. 11.

⁵⁶³ Sīkāk sk.: Schramm T. Działalność francuskich misji wojskowych w krajach Bałtyckich po I wojnie światowej//Studia i materiały do historii wojskowości. – T. XXVI. – 1983. – S. 263–291.

⁵⁶⁴ Počs K. Sanitārā kordona... – 60. lpp.

⁵⁶⁵ LVVA, 2575. f., 7. apr., 6. l., 364. lp.

⁵⁶⁶ CAW, II ND WP, t. 24.

⁵⁶⁷ LVVA, 3601. f., 1. apr., 248. l., 52. lp.

S. Talentss ļoti negatīvi novērtēja Latvijas „stipro saistīšanos” ar Poliju – tas ir „[...] tas pats, kā piesiet bērnu pie miroņa”,⁵⁶⁸ jo tās stāvoklis ir finansiāli kritisks. Anglija nevēlējās, ka Baltijā pieaug Polijas ietekme, jo Polija savukārt atradās Francijas iespaidā. Sakarā ar Polijas iekšējo nestabilitāti Anglija uzskatīja Poliju par potenciālu militāro konfliktu izraisītāju visā reģionā, jo Polija bija iekšēji nestabila, tai bija milzīga armija, kuras uzturēšanai nepieciešami ļoti lieli finansiālie līdzekļi, un ambiciozi ārpolitiskie mērķi. Savukārt Francijas un Polijas valdošās aprindas nelabvēlīgi izturējās pret Anglijas centieniem aktivizēt darbību Baltijā, jo saskatīja vēlmi izveidot tajā reģionu, kas ir saimnieciski un politiski atkarīgs no Anglijas (tālredzīgi bija arī britu nākotnes tirdzniecības plāni ar Krieviju – Baltijas valstis neapšaubāmi būtu izdevīgs tranzītkoridors).

A. Miškovskis 20. janvārī ziņoja, ka uzbrukums Latgalē angļus pilnīgi pārsteidzis un vērojama viņu ietekmes mazināšanās Latvijā. Saasinājās attiecības starp Latvijas armijas virspavēlniecību un angļu militāro misiju, kas pat draudēja atsaukt abus savus aviācijas instruktorus no Latvijas armijas un pārtraukt bruņojuma piegādes. Tomēr pēc dažām dienām attiecības normalizējās. A. Miškovskim šķita, ka angļi un franči vienojušies par turpmāko līdzāspastāvēšanu Baltijā un abu misiju darbībā manāma vēlme Antantes vadībā koordinēt Baltijas valstu spēkus pret Padomju Krieviju.⁵⁶⁹ Tas daļēji atbilda patiesībai, kaut gan pretrunas starp abām valstīm pilnībā neizzuda arī Baltijas jautājumā, turklāt abām lielvalstīm šajā laikā jau bija atšķirīgi plāni attiecībā uz Padomju Krieviju (angļi pēc Judeņiča karaspēka sakāves pie Petrogradas bija sākuši nopietni rēķināties ar padomju valsts pastāvēšanas iespēju un, kā jau minēts, bija nepieciešams domāt par sev izdevīgiem tirdznieciskiem sakariem ar šo valsti).

Vienlaikus vairāk ārēji pagaidām saglabājās arī Antantes lielvalstu kopējā nostāja. Anglijas militārās misijas vadītājs ģenerālis A. Bērts 6. janvārī ieradās Daugavpilī, lai iepazītos ar stāvokli tikko atbrīvotajā pilsētā. 8. janvārī viņš pieņēma poļu un latviešu karaspēka parādi un pēc atgriešanās Rīgā 9. janvārī pauda publisku atzinību par abu armiju sadarbību Latgalē.⁵⁷⁰ Vēlāk fronti Ziemeļlatgalē apmeklēja arī Francijas un ASV militārās misijas pārstāvji.⁵⁷¹ Kauju laikā Dagdas apkārtnē poļu vienību frontē ieradās kāds Anglijas militārās misijas pulkvedis un pat piedalījās 5. Leģionu pulka 1. rotas sarīkotā iebrukumā ienaidnieka ieņemtā sādžā.⁵⁷²

Padomju Krievijas reakcija uz uzbrukumu Latgalē bija paredzama. Kopīgajā uzbrukumā tā saskatīja tiešu savu tālejošo interešu apdraudējumu –

⁵⁶⁸ Turpat, 6033. f., 1. apr., 26. l., 2. lp.; Stranga A. Latvijas–Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā. – 45. lpp.

⁵⁶⁹ CAW, II ND WP, t. 24.

⁵⁷⁰ Jaunākās Ziņas. – 1920. – 10. janv.; Počs K. Sanitārā kordona... – 60. lpp. Acīmredzot saistībā ar angļu vizīti Daugavpilī komandējumā šajā pilsētā 7.–18. janvārī atradās Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba tulks kapteinis H. Brašņevics – LVVA, 3601. f., 1. apr., 922. l., 61. lp.

⁵⁷¹ Diparkē E. Latvju tautas augšāmcelšanās//Latvju varoņu gaitas. – Rīga, 1938. – 253. lpp. Sīkāk sk.: Jēkabsons Ē. ASV attieksme pret Latviju 1918.–1922. gadā//Vēsturnieks profesors Dr. phil. LZA ārzemju loceklis Andrievs Ezergailis. Bibliogrāfija. Darbabiedru veltījumi 70 gadu jubilejā/Sast. J. Bērziņš. – Rīga: LU Latvijas vēstures institūts, 2000, 198.–263. lpp.

⁵⁷² WIH, Styliński J. Wspomnienia żołnierza 5 pp. Legionów 1915 – 1920, k. 62 – 65.

politisku Latvijas vienošanos ar Poliju. Šī vienošanās radītu pamatus Baltijas valstu savienībai, kuras izveidi Padomju Krievija nedrīkstēja pieļaut – tas bija viens no galvenajiem Padomju Krievijas ārpolitiskajiem mērķiem. Mēneša sākumā uz Maskavu izbraukusi Latvijas Sarkanā Krusta delegācija (kurai bija arī jānoskaidro pamiera noslēgšanas iespējas) 6. janvārī ziņoja, ka Krievijas ārlietu tautas komisārs G. Čičerins saskata uzbrukumā saskaņotu Latvijas un Polijas militāru kopdarbību “ar tālejošiem mērķiem”. Viņš pieprasīja paskaidrojumus un garantiju, ka Polijas karaspēks izies no Latgales tūlīt pēc pamiera noslēgšanas. Līdz atbildes saņemšanai jebkuras sarunas ar Latvijas delegāciju Maskavā tika pārtrauktas. 8. janvārī Z. Meierovics pilnvaroja delegāciju paziņot padomju pusei, ka Latvijai “kopīga uzbrukuma plāna ar Poliju pret Padomju Krieviju nav” un poļu karaspēks atstās Latgali tūlīt pēc pamiera noslēgšanas. 11. janvārī sarunas ar Sarkanā Krusta delegāciju Maskavā atsākās un pēc Latvijas puses prasības bija slepenas. Tās notika ar īsiem pārtraukumiem un turpinājās Latvijas delegācijai ļoti smagos apstākļos.⁵⁷³ Padomju puses sākotnējās prasības bija nepieņemamas, īpaši prasība par Latgales neitralizāciju jeb Latvijas armijas izvešanu no tās līdz politiskai jautājuma noskaidrošanai starp Latviju un Padomju Krieviju.

Latvijas attiecības ar Poliju 1920. gada sākumā bija labas. 3. janvārī A. Ņeniņš uzsvēra, ka pēc Bermonta sakāves “poļi pārliecinājušies, ka mazā, bet enerģiskā Latvija būs ļoti vērtīgs cīņu biedrs pret kopīgajiem ienaidniekiem”, kaut arī nav zudušas bažas par “Latvijas draudzīgajām attiecībām ar Lietuvu un labā spārna tendenciozi uzsvērto latviešu radikālismu”. Viņš konstatēja, ka Latvijai nelabvēlīgās aprindas pašlaik nespēj ietekmēt valdības politiku.⁵⁷⁴ Polija bija apmierināta ar poļu-latviešu militāro sadarbību un uzsvēra arī tās politisko nozīmi. Lietuvas–Baltkrievijas frontes virspavēlnieks S. Šeptickis presē atzina, ka pēc Daugavpils dzelzceļa tilta remonta Polijas armija varēs saņemt no Rietumiem bruņojumu cauri Rīgai.⁵⁷⁵ Gandrīz visa prese uzsvēra abu valstu armiju savstarpējo draudzību un tās pozitīvas sekas – “starp Maskavu un Berlīni” radīts nopietns šķērslis.⁵⁷⁶ Tika publicēts pat Polijas sabiedrībā valdošais un pārspilētais viedoklis, ka Polija ir „mazo tautu glābēja un aizbildnis” un ka E. Ridzs-Smigļijs pēc latviešu lūguma sāks “Latvijas armijas organizēšanu”. Tas gan pēc dažām dienām tika atsaukts, atzīmējot, ka šī armija jau sen organizēta un varonīgi cīnījusies pret Bermontu un lieliniekiem,⁵⁷⁷ taču šī preses pile lielā mērā atspoguļoja poļu sabiedrībā valdošo priekšstatu par savu zemi kā „prometejisku lielvalsti”. Tomēr par iespējamo stāvokļa maiņu liecināja baumas par Daugavpils gaidāmo iekļaušanu Polijā. Tāpēc Latvijas Preses biroja vadītājs Varšavā R. Lazdiņš paziņojumā poļu laikrakstiem paskaidroja, ka Latgale ir Latvijas sastāvdaļa un to atzinusi arī Polijas valdība.⁵⁷⁸ Tas izraisīja poļu nacionāldemokrātu sašutumu pret

⁵⁷³ Stranga A. O niectomych problemach polsko – lotewskich stosunków ... – S. 147; Stranga A. Latvijas–Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā. – 30.–31. lpp.

⁵⁷⁴ LVVA, 2575. f., 15. apr., 11. l., 75. lp.

⁵⁷⁵ Nasz Kraj. – 1920. – 25 stycz.

⁵⁷⁶ Żołnierz Polski. – 1920. – 10 stycz, 7 luty; Kurjer Polski. – 1920. – 14, 15 stycz.; Rząd i Wojsko. – 1920. – 18 stycz.

⁵⁷⁷ Nasz Kraj. – 1920. – 8 stycz.; Kurjer Polski. – 1920. – 10 stycz.

⁵⁷⁸ Kurjer Poranny. – 1920. – 9 stycz.; Kurjer Polski. – 1920. – 10 stycz.; Czas. – 11 stycz.

savu valdību un J. Pilsudska politiskajām aprindām. Ārlietu ministrs S. Pateks nevarēja dot paskaidrojumus, jo neatradās Varšavā, bet prese uzsvēra, ka vēl nebūt nav izšķirta Daugavpils valstiskā piederība.⁵⁷⁹ Uz Latvijas Preses biroja paziņojumu Polijas valdība oficiāli nereaģēja, un nacionāldemokrātu prese pārmeta valdībai un J. Pilsudskim, ka ir notikusi uzurpācija un Latvijai bez Seima ziņas atdota Latgale, kurā ir ievērojams poļu iedzīvotāju skaits. Tiesa, daļa nacionāldemokrātu uzskatīja, ka Polija varētu arī atteikties no Latgales, ja panāktu savienības izveidi un Polija saņemtu plašas garantijas sev un vietējai poļu minoritātei.⁵⁸⁰ Valdībai tuvu stāvošais laikraksts “Rząd i Wojsko” rakstīja, ka klaigāšana par Daugavpili kā poļu pilsētu bojā attiecības ar Latviju un rada iespaidu, ka Polijai ir agresīvi nodomi. Latgale nav “poļu zeme”, kā apgalvo nacionāldemokrāti, un, “kamēr Pilsudskis strādā, lai piesaistītu latviešus, baltkrievus un ukraiņus, nacionāldemokrāti dara visu, lai tos atbaidītu”.⁵⁸¹

Šie notikumi piesaistīja Latvijas sabiedrības, politiķu un valdības uzmanību.⁵⁸² To vēl vairāk pastiprināja brīdinoši signāli no citiem avotiem. Armijas izlūkdienests 19. janvārī ziņoja, ka poļu virsnieki Viļņā runā par poļu karaspēka palikšanu Latgalē.⁵⁸³ Kaut arī Latvijas valdība bija informēta par divu politisko virzienu (J. Pilsudska un R. Dmowska) cīņu Polijā, tomēr izlūkdienesta ziņas darīja to piesardzīgāku (Latvijas attieksmē pret Poliju piesardzība nekad neizzuda). Oficiālā Polijas puses nostāja palika Latvijai visumā labvēlīga un izpaudās visās jomās. Arī pats ārlietu ministrs S. Pateks 26. janvārī Parīzē sarunā ar Latvijas pārstāvi O. Grosvaldu uzsvēra, ka viņš Latvijas „stāvokli visur aizstāvēt” un pat esot piedāvājis Antantes Augstākajai Padomei izveidot atsevišķu militāru komisiju, kas kontrolētu cīņu pret Padomju Krieviju, iespējams, ar latviešu pārstāvja piedalīšanos. Pēc S. Pateka domām, „kādu laiku vilksies vēl defensīva cīņa ar padomju republiku, Polija būs centrā, Latvija kreisajā spārnā un Rumānija labajā spārnā”. Turklāt O. Grosvalds uzskatīja, ka Latvijas militārpolitiskā situācija šobrīd ir pietiekami laba (lielā mērā – pateicoties militārajai sadarbībai ar poļiem pret Padomju Krieviju – *Ē. J.*), lai kārtējo reizi pieprasītu no Antantes lielvalstīm atzišanu „de iure”.⁵⁸⁴

Arī Latvijas oficiālā nostāja pret Poliju ārēji pagaidām nemainījās. A. Ķeniņš 11. janvārī Polijas presē uzsvēra, ka Polija vienīgā no koalīcijas valstīm izpratusi “spēcīgas Latvijas” nozīmi un attiecības ar to ir ļoti labas. Viņš par valdības galveno mērķi deklarēja triju Baltijas valstu, Somijas un Polijas savienības izveidi, atzīstot, ka Lietuva pagaidām “tiek apieta” sakarā ar tās “nenoteikto pozīciju” un simpātijām pret Vāciju. A. Ķeniņš arī solīja Polijai, ka tā varēs izmantot Latvijas ostas (pretēji valdības vēlākajai

⁵⁷⁹ Czas. – 1920. – 9, 11 stycz.; Kurjer Powszechny. – 1920. – 15 stycz.

⁵⁸⁰ Gazeta Warszawska. – 1920. – 21 stycz.; Hłasko J. Polityka wewnętrzna//Przegląd Narodowy. – 1920. – T. XVII; Hłasko J. Wątpliwosci na Wschodzie//Gazeta Warszawska. – 1920. – 21 stycz.

⁵⁸¹ Rząd i Wojsko. – 1920. – 10, 25 stycz.; 1 luty.

⁵⁸² Sociāldemokrāts. – 1920. – 18. janv.

⁵⁸³ LVVA, 3235. f., 1/14. apr., 27. l., 3. lp.

⁵⁸⁴ Turpat, 2575. f., 7. apr., 6. l., 358. lp.

nostājai – Ē. J.). Turklāt Polijas prese atreferēja Latvijas diplomātiskā pārstāvja O. Grosvalda Parīzē teikto par Latvijas–Polijas militāro aliansi kā pirmo soli pretī Baltijas valstu un Polijas savienībai.⁵⁸⁵

Tieši šādas savienības izveide bija kārtējās Baltijas valstu konferences galvenais mērķis. Sākotnēji konferenci bija paredzēts sasaukt Helsinkos 4. janvārī, taču pēc Polijas lūguma konference sākās 15. janvārī un turpinājās līdz 23. janvārim, kad aizsalušā Somu jūras līča dēļ visas delegācijas somu ledlauzī atstāja Helsinkus.⁵⁸⁶

Jau 1919. gada beigās J. Pilsudskis deva norādījumu L. Vasiļevskim mēģināt panākt darbības saskaņošanu ar pārējām valstīm pie Baltijas jūras pret Padomju Krieviju, lai noslēgtu ar to kopīgu miera līgumu. Viņaprāt, vienīgi Baltijas valstu, Polijas un Somijas savienība var nodrošināt visu šo valstu neatkarību un Lietuvas piekrišanu iegūt būs grūti.⁵⁸⁷ 1919. gada novembrī J. Pilsudskis piedāvāja Somijas diplomātiskajam pārstāvim Varšavā vispirms savstarpēji vienoties, bet pēc tam runāt ar pārējām Baltijas valstīm. Saskaņā ar viņa priekšlikumu Polija atzītu par Somijas ietekmes sfēru Igauniju, bet Somija par Polijas ietekmes sfēru – Latviju un Lietuvu. Pēc mēneša viņš Somijas armijas virspavēlniekam K. G. Mannerheimam piedāvāja attiecīgi sadalīt atbildību par minēto valstu drošību. Kaut arī Somijas valdība konkrētu piekrišanu nedeļa, tomēr tās darbība liecināja, ka tā priekšlikumu neoficiāli pieņēmusi vai vismaz akceptējusi.⁵⁸⁸ Minētie notikumi apliecina plānotās savienības dalībvalstu savstarpējās pretrunas, kas skaidri izpaudās, pirmkārt, Polijas un zināmā mērā arī Somijas atšķirīgajā skatījumā uz savu lomu plānotajā savienībā. Vēl lielākā mērā šīs atšķirības bija saskatāmas Lietuvas gadījumā.

Helsinku konferencē darbs noritēja ārlietu, tautību, saimnieciskajā un militārajā komisijā. Pēdējā strādāja pie konvencijas projekta. Saskaņā ar Polijas militāro un politisko aprindu priekšstatu tika atzīts, ka situācija (pirmkārt, sakarā ar kopējo Polijas un Latvijas militāro operāciju) „Baltijas valstīs ir nobriedusi līdz tam, lai Polija uzsāktu šajā rajonā realizēt noteiktu un skaidru politiku, jo Baltijas valstu savstarpējās saprašanās koncepcija sāk zust. Baltijas valstīm nepieciešama roka, kura vadītu to kopējo politiku uz vienotu mērķi. Konferences sasaukšana Helsinkos un Polijas valdībai izteiktais piedāvājums piedalīties tajā skaidri liecina, ka Somija un Polija izjūt nepieciešamību savstarpēji

⁵⁸⁵ Kurjer Polski. – 1920. – 11, 21 stycz.; Kurjer Lwowski. – 1920. – 23 stycz.

⁵⁸⁶ Robotnik. – 1920. – 3 luty. Somiju konferencē pārstāvēja J. Vennola, R. Holsti u. c.; Igauniju – J. Tenisons, A. Birks; Lietuvu – Ārlietu ministrijas departamenta direktors D. Zauņus, Ģenerālštāba pārstāvis P. Vaicuška, pārstāvis Helsinkos V. Gilis; Poliju – L. Vasiļevskis (9. janvārī viņš izbrauca no Viļņas un cauri Daugavpilij ieradās Rīgā, no kurienes tālāk devās jau kopā ar Z. Meierovicu), S. Pruss-Boguslavskis, konsuls Helsinkos M. Samsons-Himmelstjerna, diplomāts M. Sokoļņickis un militārais atašejs M. Požerskis; Latviju – Z. Meierovics, Senāta loceklis V. Zāmuels, vairāki militārie eksperti.

⁵⁸⁷ Pobóg – Malinowski W. Najnowsza historia... – S. 234.

⁵⁸⁸ Hovi K. Polish – Finnish cooperation in Border – state Policy, 1919–1922//Journal of Baltic Studies. – 1983. – XIV. – Nr. 2. – 124–125. Poļu puse uzsvēra, ka Polijas diplomātiskais pārstāvis strādā Rīgā, nevis Tallinā, lai parādītu somiem, ka poļi nevēlas atņemt viņu ietekmes tiesības Igaunijā. Savukārt somi vairākkārt lika noprast, ka vēlas darboties Latvijā, Igaunijā, Lietuvā, Baltkrievijā un Ukrainā vienīgi ar poļu puses piekrišanu.

saprusties un ka tām ir svarīgi, lai tieši Polija būtu šis galvenais faktors”.⁵⁸⁹ Tas bija acīmredzams pārspilējums. Atmosfēra konferencē bija svinīga, taču vēlāmā rezultāta nebija. Igaunija šajā laikā jau bija noslēgusi pamieru un turpināja sarunas par mieru ar Padomju Krieviju. Kaut arī Polija pirmo reizi atklāti izteica vēlmi piedalīties savienībā, tomēr pret Vāciju to nevarēja noslēgt Somijas noraidošās nostājas dēļ.⁵⁹⁰ Bet galvenais sarunu neveiksmes iemesls bija Lietuvas nesaskaņas ar Poliju. Lietuviešu delegācija ierosināja veidot tikai Lietuvas, Latvijas un Igaunijas savienību, kura nepieciešamības gadījumā varētu vērsties arī pret Poliju. Latvijas pārstāvji noraidīja šo priekšlikumu, bet igauņi aizbildinājās ar pilnvaru trūkumu.⁵⁹¹ Savukārt lietuvieši aizbildinājās ar to pašu, kad bija runa par visu valstu kopīgu komisiju, kas mēģinātu noregulēt Lietuvas un Polijas attiecības (20. janvārī Lietuvas delegācija paziņoja, ka nevar strādāt kopā ar Polijas delegāciju, jo poļi turpina okupēt Lietuvas zemes, un turpmāk palika Helsinkos vienīgi kā novērotāja⁵⁹²). Atsaucību neguva arī Igaunijas priekšlikums par visu piecu valstu savienību, kas neierobežotu pašu igauņu rīcības brīvību miera sarunās. Dalībnieki vienojās, ka sarunas viņi turpinās pavasarī Rīgā, un pieņēma rezolūciju par gatavību veidot attiecības ar Padomju Krieviju saskaņā ar Antantes lielvalstu politiku, kā arī vienojās attīstīt saimnieciskos sakarus un apmainīties ar preses pārstāvjiem.⁵⁹³ Latvijas delegācijas priekšlikums dalībvalstīm neparakstīt miera līgumu ar Padomju Krieviju, kamēr nebūs noslēgta savstarpēja militāra konvencija, guva vienīgi Polijas un Somijas atbalstu. Igauņi balsoja pret, bet lietuvieši vispār nepiedalījās balsošanā. Ļoti trāpīgi dalībvalstu nostāju 1920. gada 19. janvāra ziņojumā uz Tallinu raksturoja Igaunijas delegācijas vadītājs J. Tenisons. Viņš rakstīja, ka Igaunija ieņēmusi pret Padomju Krieviju stingru nostāju, Somija izraudzījusi aizstāvēšanās taktiku, savukārt Polija – agresīvu taktiku, Latvija izrādījusi nenoteiktību, bet Lietuva – vienaldzību.⁵⁹⁴

Ārēji Latvijas un Polijas attiecības pēc konferences nemainījās (Polijas valdība un J. Pilsudskis arī pēc tās saglabāja cerību, ka pretrunas izdosies pārvarēt un nākotnē izveidot kopēju fronti pret Padomju Krieviju). 25. janvārī Daugavpili uz tikšanās ar J. Pilsudski pēc viņa uzaicinājuma ieradās Latvijas armijas virspavēlnieks J. Balodis (kopā ar P. Radziņu un citiem virsniekiem, Anglijas

⁵⁸⁹ Okulewicz P. koncepcja „międzymorza”. – S. 117.

⁵⁹⁰ Počas K. Sanitārā kordona... – 65., 67. lpp.; Skrzypek A. Związek... – S. 54.

⁵⁹¹ Lossowski P. Stosunki polsko – litewskie... – S. 190.

⁵⁹² Čepenas P. Naujuju laiu Lietuvos istorija. – II t. – Chicago, 1986. – P. 515; Laurinavičius Č. Lietuvas–Sovietu Rusijos taikos sutartis. – P. 56.

⁵⁹³ Pobóg – Malinowski W. Najnowsza historia polityczna... – S. 234; Počas K. Sanitārā kordona... – 68.–69. lpp.; Andersons E. Latvijas vēsture... – 563. lpp.; Šasiedzi wobec wojny 1920 roku. – S. 239–240. Igaunijas attiecības ar Poliju bija ļoti labas. Sīkāk sk.: Lossowski P. Stosunki polsko – estońskie 1918–1939. – Gdańsk, 1992. Tomēr P. Losovskis maldās, rakstot, ka 1920. gada janvārī poļu jātnieku izlūku grupa sastapusi Ziemeļlatvijā ar igauņu karavīriem (s. 15). Tas nebija iespējams milzīgā attāluma dēļ (no Daugavpils līdz Balviem ir 175 kilometri). Poļu štāba pavēlēs nebija paredzēti šādi nevajadzīgi reidi tehnisku iemeslu un klimatisku apstākļu dēļ (poļu operācijas laikā nesasniedza pat Rēzekni), turklāt Igaunijas karaspēks (izņemot no tā izslēgto S. Bulaka-Balahoviča vienību) vairs neatradās Latvijā.

⁵⁹⁴ Pullat R. Od Wersalu do Westerplatte. – S. 86.

militārās misijas vadītāju A. Bertu un Polijas militāro pārstāvi A. Miškovski).⁵⁹⁵ J. Pilsudskis ar pavadoņiem (un frontes virspavēlnieku S. Šepticki) pilsētā iebruca 26. janvārī. Šajā dienā notika abu virspavēlnieku tikšanās Poļu virsnieku klubā. Viņi kopīgi apskatīja pilsētu un apmeklēja poļu 1. Legionu divīzijas teātra izrādi.⁵⁹⁶ J. Pilsudskis un viņa pavadoņi atstāja uz latviešiem labu iespaidu, un tikšanās noritēja ļoti draudzīgā atmosfērā, ko apliecināja abas puses. Runājot par abu valstu sadarbību, Pilsudskis lietoja līdzīgu argumentāciju kā sarunā ar Z. Meierovicu rudenī Varšavā un atstāja uz sarunu biedriem tikpat labu iespaidu kā iepriekš uz Latvijas ārlietu ministru. J. Balodis vēlāk rakstīja: „Kopiespāids no pirmās sagaidīšanas un satikšanās ar maršalu ļoti labs.”⁵⁹⁷ Virspavēlnieki pārrunāja turpmāko politisko un militāro sadarbību. J. Pilsudskis piekrita piegādāt Latvijai vairākus lielgabalus (februārī Latvija no Polijas saņēma 10 000 artilērijas lādiņu).⁵⁹⁸ J. Baloža individuālajā sarunā ar J. Pilsudski (P. Radziņš vienlaikus runāja ar S. Šepticki un E. Ridzu-Smigļiju) Polijas armijas virspavēlnieks novērtēja Latgales operāciju kā gandrīz veiksmīgi nobeigtu. J. Balodis atzīmēja, ka Latgale vēl „nav atbrīvota no nevēlamiem elementiem”, kā piemēru minot poļu muižnieku aģitāciju par Latgales palikšanu Polijas sastāvā. J. Pilsudskis atbildēja: „Tā ir atsevišķu bezatbildīgu cilvēku politika, protams, muižnieku, turklāt personiskā politika, tai nav lielas nozīmes.” Sarunā tomēr iezīmējās arī viens no problēmjautājumiem, kas tuvākajā nākotnē aktualizēsies abu valstu attiecībās un radīs nopietnus sarežģījumus. J. Balodis gribēja zināt sarunas biedra viedokli par Polijas presē pausto atziņu, ka Braslavas apriņķī jau iekļautie seši Ilūkstes apriņķa pagasti un Grīva, ko poļu karaspēks bija ieņēmis 1919. gada augustā–septembrī, ir Polijas teritorija. J. Pilsudskis šoreiz bija izvairīgāks un atbildēja, ka Daugavpils un „daļa kreisā krasta” Polijas armijai „pagaidām” nepieciešama, lai nostiprinātu savu kreiso spārnu, kas „kontaktējas ar Latvijas armiju”. J. Balodis tomēr bija uzstājīgs un sarunas turpinājumā klāstīja Latvijas puses viedokli par zemnieku pārpoļošanu šajā teritorijā, kur Polijas statistikas iestādes konstatē poļu vairākumu. Pilsudskis atbildēja: „Pašreizējais stāvoklis jāuzskata par pagaidu soli Daugavpilī un daļā Ilūkstes apriņķa. Man nav nekādu pretenziju uz šiem Ilūkstes apriņķa pagastiem, tāpat arī uz Daugavpili.” Atbilde bija izvairīga, jo poļu maršals strikti noraidīja Baloža priekšlikumu pārcelt uz šo apvidu kādu no latviešu divīzijām, lai neizraisītu „nevēlamus incidentus kaujas apstākļos”. Kopumā J. Balodis atzina sarunas ar J. Pilsudski par „vaļsirdīgām, draudzīgām un arī ļoti noteiktām”. No tām viņš kā virspavēlnieks „bija ļoti daudz ieguvis, runājot ar cilvēku, kas izturējās vienkārši, draudzīgi, turklāt atklāti un noteikti”. „Latvijas Pagaidu

⁵⁹⁵ Brīvā Zeme. – 1920. – 25. janv.; Jaunākās Ziņas. – 1920. – 31. janv.; Sīkāk sk. Jēkabsons Ē. Ģenerālis Jānis Balodis Polijas diplomātijas skatījumā//Latvijas Arhīvi. – 1995. – Nr. 3. – 24.–25. lpp.

⁵⁹⁶ AAN, Attachaty, A – II, 81/1, k. 1–2; Latvijas Kareivis. – 1920. – 1. febr.; Polska w pierścieniu prób i ognia. Rok 1918–1926. – Warszawa, 1933, S. 147–148. (J. Pilsudska un J. Baloža tikšanās, Polijas karaspēka fotouzņēmumi Daugavpilī un citur Latgalē).

⁵⁹⁷ Jaunākās Ziņas. – 1920. – 31. janv.; Smigly – Rydz E. Teicams karavīrs. – 68.–69. lpp.; Pilsudski J. Pisma zbiorowe. – S. 142; Balodis J. Ģenerāļa Jāņa Baloža atmiņu burtnīcas//Neatkarīgā Rīta Avīze. – 1997. – 29. marts.

⁵⁹⁸ AAN, Attachaty, A – II, 81/1; LVVA, 3601. f., 1. apr., 248. l., 309.–310. lpp. Februārī Latvijas militārais pārstāvis Varšavā atteicās no 12 poļu piedāvātajiem lielgabaliem, jo tie bija sliktā tehniskā stāvoklī. Viņam tika uzdots turpmāk vest sarunas par patronu un lielgabalu lādiņu piegādi, tomēr pagaidām nebija izdevies atrast informāciju par sarunu rezultātiem (jādomā, ka tās beidzās neveiksmīgi).

valdība no maniem [J. Baloža – Ē. J.] ziņojumiem, pamatodamās uz maršala Pilsudska vaļsirdīgām, skaidrām domām, runām un paskaidrojumiem, varēja secināt: Latgales jautājums un līdz ar to poļu tautības jautājums jau no Latvijas neatkarības pirmajām dienām pareizi sākti risināt, atliek iet vienu draudzības un saprašanās ceļu: viena valsts, viena tauta!” Sarunu beidzot, J. Balodis izteica Pilsudskim pateicību par Polijas palīdzību gan Latgales atbrīvošanā, gan ieroču piegādē bermontiādes laikā: „Latvijas armijas virspavēlniecība un visi apzinīgie latvieši ir Jūsu un Polijas parādnieki. Vēlreiz paldies par visu!” Pilsudskis esot atbildējis: „Man žēl, ka maz varēju Jums palīdzēt, mans nolūks bija – stiprināt draudzību starp Latviju un Poliju.”⁵⁹⁹

17. att.

J. Pilsudskis un poļu virsnieku grupa Daugavpilī

Sakarā ar abu virspavēlnieku ierašanos Daugavpilī, 27. janvārī bija paredzēta karaspēka parāde un frontes apmeklējums, bet lielā aukstuma dēļ šie pasākumi nenotika. J. Pilsudskis apmeklēja vienīgi 101. lauka hospitāli un 6. Leģionu kājnieku pulka bataljonu pilsētā, kā arī pasniedza grupas komandierim E. Ridzam-Smiglijam nesen atjaunoto “Virtuti Militari” ordeni. Viņš arī pieņēma vietējo poļu pārstāvju delegāciju ar aptiekas īpašnieku V. Zaļeski priekšgalā. Delegācija prasīja panākt, lai Latvijas valdība garantētu poļu kultūras attīstību Latgalē. J. Pilsudskis atbildējis, ka nekādām bažām šajā ziņā nav pamata.⁶⁰⁰ Tas skaidri apliecina, pirmkārt, šī vadošā poļu

⁵⁹⁹ Balodis J. Ģenerāļa Jāņa Baloža atmiņu burtnīcas//Neatkarīgā Rīta Avīze. – 1997. – 29. marts.

⁶⁰⁰ CAW, WBH, 341. l. 154; Kurjer Lwowski. – 1920. – 1 luty; Nasz Kraj. – 1920. – 30 stycz.; Dzwon. – 1928. – 20 maj; Jędrzejewicz W. Kronika życia Józefa Piłsudskiego. – S. 475; Marszałek Edward Smigły – Rydz. 1886–1986. – Londyn, 1986. – S. 15.

politika spēju novērtēt savas valsts ārpolitikas prioritātes, otrkārt, apstiprina viņa gatavību panākt kompromisu ar Latviju, kuras draudzība Polijai tobrīd bija ārkārtīgi nepieciešama ārpolitisko apstākļu dēļ. 28. janvārī J. Pilsudskis no Daugavpils devās uz Viļņu, bet J. Balodis ar pavadoņiem – uz Rēzekni, kur notika dažu Kurzemes divīzijas vienību skate. Ierindas priekšā J. Balodis izteica pateicību Polijas armijai. A. Miškovskis pēc brauciena īpaši uzsvēra, ka Latgales iedzīvotāji uzņem atbrīvošanu ar prieku.⁶⁰¹ Savukārt 7. februārī Daugavpili sava Latgales brauciena laikā apmeklēja Ministru prezidents K. Ulmanis, un viņa sagaidīšanā piedalījās arī Polijas armijas pārstāvji.⁶⁰² Uz tikšanos ar K. Ulmani Daugavpili no lietuviešu karaspēka okupētās Jeruzalemes (Ilūkstes apriņķi) ieradās arī Latgales un Ilūkstes apriņķa latviešu sabiedriskais darbinieks E. Bržežinskis. Viņš vēlāk aprakstīja Ilūkstes apriņķa toreizējo kārtību un savstarpējo lietuviešu–poļu demarkācijas līniju no Daugavas, gar Daugavpils–Kauņas šoseju līdz Grīvas–Eglaines dzelzceļa pārbrauktuvei, tad – virzienā uz Birķeneles muižu. Pēdējais lietuviešu postenis atradās pie minētās pārbrauktuves, bet tālāko posmu līdz Daugavai apsargāja poļi (satiksme bija likvidēta; tas arī saprotams, zinot poļu–lietuviešu savstarpējās attiecības – *Ē. J.*). Poļi jebkuru gājēju uzlūkoja „kā spiegu, kas mēģina pāriet fronti; arestēja un stiepa uz štābu Grīvā, tad – uz galveno štābu Polijas iekšienē, no kurienes varēja atgriezties pēc ilgāka laika”. Ar latviešu tautības lietuviešu rotas komandiera Jeruzalemē izdoto caurlaidi E. Bržežinskim izdevās veiksmīgi nokļūt līdz Daugavai un nepamanītam to pāriet pie izpostītā dzelzceļa tilta. Kopīgu pusdienu laikā viņš izklāstīja K. Ulmanim par situāciju lietuviešu un poļu okupētajā Ilūkstes apriņķa daļā. Pēdējais to „laipni uzklausīja” un solīja „darīt visu iespējamo”, piezīmējot, ka jārikojas diplomātiski, un norādot, ka iedzīvotājiem vēl „vajadzēs paciesties”.⁶⁰³ Faktiski šajā laikā Latvijas valdība nebija spējīga risināt šo jautājumu.

Pēc Latvijas delegācijas atgriešanās no Helsinku konferences Latvijas ārpolitikā notika zināms pavērsiens, ko veicināja arī neveiksmīgas sarunas ar citām Baltijas valstīm. Sarkanā Krusta delegācija Maskavā bija saņēmusi atļauju pamiera līguma noslēgšanai ar Padomju Krieviju. Tas tika parakstīts 30. janvārī un stājās spēkā 1. februārī plkst. 12.00. Pēc Latvijas puses lūguma pagaidām tas bija slepens⁶⁰⁴ – galvenokārt tādēļ, lai saglabātu Antantes atbalstu. P. Radziņš atzina, ka armijas vadība atradās nepatīkamā stāvoklī. Slepna pamiera apstākļos bija “jārāda” Polijai, ka Latvija joprojām karo. Viņš izteica pārliecību, ka Polija, pateicoties tās izlūkdienestam, par pamieru bija uzzinājusi, taču A. Miškovskis bija korekts un “nekad nelika just, ka kaut ko zinātu par mūsu slepenām sarunām ar Padomju Krieviju”.⁶⁰⁵ Pagaidām nav skaidrs, kad poļi bija uzzinājuši par pamieru. 19. februārī A. Miškovskis ziņoja, ka 14. februārī Anglijas Telegrāfa aģentūras izplatītā ziņa par pamieru esot nepatiesa, kaut arī Latvijas prese atzīmē, ka karadarbība faktiski pārtraukta. Acīmredzot saskaņā ar J. Baloža un P. Radziņa apliecinājumiem

⁶⁰¹ CAW, WBH, 341. l. 157; AAN, Attachaty, A –II, 81/1.

⁶⁰² Latvijas Sargs. – 1920. – 11. febr.; Наша жизнь. – 1920. – 18 марта.

⁶⁰³ Bržežinskis E. Ceļojums uz Daugavpili pirms 15 gadiem//Latgales Vēstnesis. – 1935. – 4. janv.

⁶⁰⁴ LVVA, 1313. f., 2. apr., 34. l., 213.–215. lp.

⁶⁰⁵ Radziņš P. Latvijas atbrīvošanas karš. – 122. lpp.

A. Miškovskis bija uzsvēris, ka pirms miera sarunām Latvijas valdība noteikti apspriedīsies ar Polijas valdību.⁶⁰⁶

Pamiera slepenības dēļ sarežģītā situācijā bija arī Latvijas valdība. Jau 30. janvārī Z. Meierovics delegācijai Maskavā bija spiests dot rīkojumu uz pastāvīgajiem padomju puses pārmetumiem par sadarbību ar poļiem pret Sarkanā armiju atbildēt, ka Latvijas armijas labajā spārnā poļu karaspēks jau atrodas Krievijas teritorijā un Latvijas valdība nevar atbildēt par poļu darbību ārpus Latgales. Savukārt G. Čičerins pieprasīja norādīt, kur vispār atrodas Latvijas un Polijas robeža, bet atbildi pagaidām nesaņēma un nevarēja saņemt. Tomēr 16. februārī Z. Meierovics ar delegāciju Maskavā solīja panākt Polijas karaspēka izvešanu no Latgales.⁶⁰⁷

Francijas valdība par pamieru zināja jau 6. februārī, tomēr neinformēja par to poļus⁶⁰⁸ un tādējādi rādīja savu nepārprotamo attieksmi pret Poliju, kura frančus uztvēra kā savus galvenos draugus. Zināma informācija arī poļiem bija (lielā mērā padomju puses rīcības dēļ – tā nebija ieinteresēta slepenībā). 1. februārī frontē J. Puriņa vienību iecirknī ienaidnieks izšāva baltas raķetes un izkāra baltu karogu. Sarkanarmiešu pārstāvji paskaidroja, ka viņi plkst. 12.00 pārtrauks karadarbību, atkāpsies aiz Zilupes, un aicināja, lai arī latvieši nešauj. Turklāt tika izplatīts uzsaukums, kurā bija runa par pamieru. Poļi par to uzzināja.⁶⁰⁹ Tajā pašā dienā blakusesošo poļu vienību rokās nonāca rakstisks padomju puses aicinājums latviešiem pārtraukt uguni. Poļi zināja arī par 2. februārī rakstīto aicinājumu Latvijas armijas pavēlniecībai. Aicinājumā tika pārņemts, ka tā neievēro vienošanos, un jautāts, vai latvieši vispār zina par “miera noslēgšanu”.⁶¹⁰ Kaut arī latviešu daļu vadība frontē skaidroja, ka tā ir provokācija (šim apgalvojumam viņa pati ticēja), tomēr poļu štābs Daugavpilī jau 23. februārī ziņoja, ka “grupas vadība vēro lielinieku kustību sakarā ar iespējamo pamieru latviešu frontē”.⁶¹¹

Latvijas oficiālie pārstāvji arvien biežāk sāka pieminēt gaidāmās miera sarunas ar Padomju Krieviju un uzmanīgi centās sagatavot tām Polijas pusi. Februārī A. Ķeniņš Polijas presē uzsvēra, ka Krievijas militārais stāvoklis ir slikts, tāpēc var ticēt tās priekšlikumiem un aicinājumiem uz miera sarunām. Tomēr viņš atzīmēja, ka Latvija kopā ar Poliju un Somiju arī turpmāk būs gatava stāties pretī agresijai. Labākais nodrošinājums būtu militāra savienība Polijas vadībā un ar Ukrainas Tautas Republikas piedalīšanos. Latvijas mērķi karā ir sasniegti, tādēļ sabiedriskā doma tiecas pēc miera. Turklāt A. Ķeniņš asi vērsās pret Lietuvu,⁶¹² kas izturējās pret kaimiņvalstīm nenoteikti (jo bijusi “apziņa, ka nav pamata neatkarīgas politikas īstenošanai”). Lietuviešu neuzticība Polijai ietekmējot arī Lietuvas valdības attieksmi pret Latviju, kas

⁶⁰⁶ AAN, Attachaty, A – II, 64/1, k. 15.

⁶⁰⁷ Stranga A. O niektórych problemach polsko – lotewskich stosunków... – S. 150.

⁶⁰⁸ Hovi K. Alliance de Revers. – Turku, 1984. – P. 35.

⁶⁰⁹ CAW, WBH, 341. 1. 157.; AAN, Attachaty, A – II, 81/1. Sīkāk sk.: Jēkabsons Ē. Pamiers Latgales frontē 1920. gadā//Latviešu Strēlnieks. – 1996. – Nr. 6.

⁶¹⁰ CAW, WBH, 341. 1. 157.

⁶¹¹ AAN, Attachaty, A – II, 64/1, k. 57.

⁶¹² Kaut arī A. Ķeniņš puda valdības attieksmi, tomēr izteikumos jaušama arī personiskā negatīvā attieksme pret Lietuvas valdības ieņemto nostāju. Tas vēlreiz apliecina, cik nepamatota ir versija par viņa pārliecīgajām simpātijām pret šo valsti.

nepieļaus, ka Lietuvā taps “jauns Krievijas un Vācijas saprašanās tilts”.⁶¹³ Savukārt Z. Meierovics 18. februārī Rīgā intervijā poļu nacionāldemokrātu preseī atklāti paskaidroja, ka Latvijai nākotnē jāreķinās ar saimnieciskajiem sakariem austrumos, tādēļ valdība izšķīrusies sākt miera sarunas un tālāku aktīvu karadarbību uzskata par neiespējamu.⁶¹⁴

Kopumā Latvijas attieksmē saglabājās līdzšinējās tendences. No vienas puses – cenšanās neuzņemt saistības, kas cieši piesaistītu Latviju Polijai cīņā pret Padomju Krieviju, no otras puses – vēlme saglabāt labas attiecības ar Poliju, kuras atbalsts bija ļoti vēlams gaidāmajās miera sarunās. Latvija centās neieņemt noteiktu nostāju Polijas konfliktā ar Lietuvu (Z. Meierovics 18. februāra intervijā kārtējo reizi uzsvēra Latvijas neitralitāti Viļņas piederības problēmas risināšanā).

Savukārt Polija, kuras interesēs joprojām bija panākt vismaz divpusēju savienību ar Latviju, arī turpināja līdzšinējo politiku. Janvāra beigās, atgriežoties no Helsinkiem, Latvijas Tautas Padomes sēdī apmeklēja L. Vasiļevskis, kurš priekšparlamenta locekļiem tika stādīts priekšā kā “sabiedrotais no dienvidiem”.⁶¹⁵ Intervijā Latvijas preseī viņš vēlreiz uzsvēra, ka Latgale pieder Latvijai un Polija nekad nav uz to pretendējusi, kā arī to, ka draudzīgo attieksmi pret Latviju nosaka Polijas ģeogrāfiskais un politiskais stāvoklis.⁶¹⁶ L. Vasiļevskis Varšavā atgriezās 7. februārī un tūlīt ziņoja ārlietu ministram S. Patekam par Helsinku konferences rezultātiem.⁶¹⁷

Polijas ārlietu resora vadība turpināja uzsvērti labvēlīgu politiku pret Latviju. Ārlietu ministrijas departamenta direktors un ministra vietnieks Z. Okenckis 3. februārī informēja A. Ķeniņu par Polijas nostāju pret 28. janvārī izteikto kārtējo padomju miera piedāvājumu, uzsverot vēlmi šajā jautājumā būt pastāvīgā saskarē ar Latviju un solot nenostādīt to notikuša fakta (noslēgta poļu–padomju miera līguma) priekšā. Līdzīgu viedokli pēc dažām dienām puda arī Polijas Seima Ārlietu komisija un Kara lietu komisija.⁶¹⁸

Tajā pašā laikā sāka izpausties arī poļu šovinistisko aprindu ietekmes pieaugums un biežāki kļuva dažādi pārmēti Latvijai. 14. februārī arī S. Pateks izteica neapmierinātību ar 50 poļu tautības dzelzceļnieku atlaišanu no darba Latgalē latviešu valodas nezināšanas dēļ. Ministrs lūdz dot viņiem laiku tās apgūšanai. Īstenībā Latgalē atradās ap 4 000 bijušo Krievijas dzelzceļnieku, kurus visus nodarbināt uz Latvijas dzelzceļiem nebija iespējams. Tāpēc tika atlaisti 3 000 cilvēki, starp kuriem tikai 57 bija poļi. Tādējādi atlaišanu noteica vienīgi saimnieciskie apstākļi un valodas nezināšana nebūt nebija galvenais iemesls.⁶¹⁹

⁶¹³ Kurjer Polski. – 1920. – 14 luty.

⁶¹⁴ Gazeta Warszawska. – 1920. – 4 marzec; Kurjer Lwowski. – 1920. – 6 marzec.

⁶¹⁵ Gazeta Warszawska. – 1920. – 31 stycz.

⁶¹⁶ Latvijas Sargs. – 1920. – 1. febr.

⁶¹⁷ Kurjer Polski. – 1920. – 8 luty.

⁶¹⁸ LVVA, 2575. f., 15. apr., 11. l., 65. lp.; Latvijas Sargs. – 1920. – 13. febr.

⁶¹⁹ LVVA, 2575. f., 15. apr., 1. l., 73. lp.; 11. l., 40. lp.

21. februārī A. Ķeniņš un pārstāvniecības sekretārs P. Oliņš Varšavā tikās ar J. Pilsudski,⁶²⁰ pārrunājot Latvijas iespējamo starptautisko atzīšanu „de iure” un miera jautājumus. A. Ķeniņš uzsvēra, ka “kopīgi veiktie kara darbi dod tagad iespēju kopīgi uzsākt miera sarunas”, bet J. Pilsudskis apsolīja, ka sarunās ar Krieviju Polija prasīs padomju valdībai atzīt visas valdības, kas pastāv bijušajā impērijā. Savukārt Parīzē poļi mēģinās panākt Antantes piekrišanu šādai prasībai (līdz ar to arī Antante atzītu Baltijas valstis). Polija nevarot pirmā atzīt Latviju, jo Antante uzskatot Baltijas valstu jautājumu par vienu no Krievijas problēmām. Pilsudskis lika noprast, ka neatzīst nacionāldemokrātu pretenzijas uz Latgali, taču atturējās no atklāta to nosodījuma. Tas apliecina, ka Polijas valsts vadītāja attieksme bija mainījusies. A. Ķeniņš secināja, ka Ziemeļlatgalē poļus interesē vienīgi muižnieku īpašumi, turpretī Dienvidlatgalē Polijai ir “valstiskas intereses”, un brīdināja, ka “separāta rīcība miera jautājumā varētu izraisīt nevēlamus sarežģījumus Latgales lietā”. Arī premjers L. Skuļskis 23. februārī solīja, ka Polija “darīs visu, lai [Latviju] atzītu Krievija un sabiedrotie”, kā arī izteica pārliecību, ka valdība Latgales jautājumu neapspriedīs “atbilstoši poļu muižnieku interesēm”. Tomēr A. Ķeniņš atzīmēja, ka nav vēlami tādi raksti Latvijas presē, kuros tiek atzīts nelatviešu augstais īpatsvars atsevišķās Dienvidlatgales vietās, jo nacionāldemokrāti “rūpīgi krāj visus argumentus, sevišķi etnogrāfiskus”.⁶²¹ Šajā laikā daļa nacionāldemokrātu vairs neprasīja atjaunot Polijas 1772. gada robežas, taču viņu uzskati kopumā nebija mazāk bīstami Latvijai un citām jaunajām valstīm. Tādējādi šajā laikā, pretēji poļu puses deklarētajam, abu valstu attiecībās atklājās iepriekš paredzama problēma, kas skaidri norādīja uz iemesliem, kāpēc Latvijas pusei attiecībās ar Poliju bija jābūt piesardzīgai.

21. februārī Polijas Kara lietu ministrija secināja, ka poļu preses lielākā daļa arvien simpatizē Latvijai. Tomēr trūka vienprātības Latgales jautājumā. Tika uzsvērta poļu faktora īpašā nozīme Latgalē un viņu šķietamā vēlme pievienoties Polijai (poļi to bija izteikuši Viļņā Pilsudskim). Turklāt poļi bija neapmierināti ar Daugavpils atdošanu Latvijai, lai gan politisku apsvērumu dēļ tomēr pieļāva nelielu piekāpšanās politiku nākotnē attiecībā pret Latviju.⁶²² Raksturīgs ir komentārs laikrakstā “Kurjer Lwowski”, kas pauž valdības uzskatus. Komentārā uzsvērts, ka Latvija ir vienīgā valsts, kas kopā ar Poliju cīnās ar lieliniekiem, tādēļ kā zināma atmaksa tai esot atdota Daugavpils un Latgale.⁶²³ Tāpat raksturīgs ir A. Ķeniņa 1. martā rakstītais lūgums Latgales apgabala priekšniekam. A. Ķeniņš rakstīja, ka viens no Latvijas diplomātiskās misijas galvenajiem uzdevumiem šajā laikā ir atspēkot “kādas poļu sabiedrības daļas un šovinistiski noskaņoto Seima partiju” uzturētās Polijas pretenzijas uz Daugavpili un Daugavpils apriņķi. Tādēļ A. Ķeniņš piedāvāja apgabala priekšniekam savstarpēju sadarbību, lūdzot sniegt viņam informāciju par poļu karaspēka un poļu muižnieku darbību, vienkāršo poļu tautības iedzīvotāju noskaņojumu Latgalē u. c.⁶²⁴

⁶²⁰ Jaunākās Ziņas. – 1920. – 4. marts.

⁶²¹ LVVA, 2575. f., 15. apr., 11. l., 44.–46., 38. lp.

⁶²² Документы и материалы... – 538 стр.

⁶²³ Kurjer Lwowski. – 1920. – 13 luty.

⁶²⁴ LVVA, 1368. f., 1. apr., 1404. l., 2.–3. lp.

Labvēlīgākais posms abu valstu attiecībās bija beidzies. Ārlietu ministrija pārskatā uzsvēra, ka “poļu virsvadība gan ir korekta, bet poļu karaspēka izturēšanās izraisa vispārēju īgnumu un bažas par nākotni” (tika saskatīts arī, ka “visi Latgales polonofili būs pamatīgi izārstēti”).⁶²⁵ Pēc B. Boufala iniciatīvas turpinājās sarakste par 1919. gada decembrī Liepājā notikušo nepatīkamo incidentu ar Polijas karogu. 28. februārī Ārlietu ministrija oficiāli izteica nožēlu par šo gadījumu.⁶²⁶ Stāvokli sarežģīja Latvijas iestāžu un B. Boufala savstarpējo attiecību pasliktināšanās. Latvijas Ārlietu ministrija vērtēja viņu kā “pretenciozu un histērisku kungu, kurš ik dienas sūta uz Varšavu attiecīgus ziņojumus”.⁶²⁷ Tas bija ļoti tuvu patiesībai. B. Boufala īpatnējo nostāju apliecina fragments no viņa 22. aprīļa ziņojuma: “Latvijā vienīgā sekmīgā mūsu politika var būt tikai latviešu piespiešanas politika rēķināties ar mums, prasmīgi lietojot ekonomiskās represijas.” Polijas pārstāvis ieteica pārņemt savā kontrolē Rīgas–Orlas dzelzceļu pie Daugavpils. Līdz ar to Latvija nonāktu pilnīgā atkarībā no Polijas. Vēlāk viņa aizvainojums pret latviešiem vēl vairāk pieauga, un, atstājot Liepāju angļu karakuģī 11. augustā, uz cita poļu ierēdņa jautājumu par pārstāvja apģērbu, Boufals atbildēja, ka tā ir “diplomātu forma mežonīgās valstīs”.⁶²⁸

Latvijas attiecības ar Lietuvu arī palika sarežģītas. Panākumus nedeva jau minētā vērsšanās pie Antantes komisijas locekļa – angļu ģenerāļa A. Ternera – ar lūgumu panākt Lietuvas karaspēka izvešanu no Ilūkstes apriņķa. Tāpēc nopietni tika apsvērtā iespēja jautājuma atrisināšanā izmantot bruņotu spēku. Ārlietu ministrijas departamenta direktors L. Sēja rakstīja, ka pret lietuviešiem vajadzēs “izšaut stiprāku pulveri”,⁶²⁹ bet P. Radziņš 17. februārī informēja A. Miškovski, ka pēc Zemgales divīzijas apmācību nobeiguma tā frontē nomainīs Latgales divīziju, ko savukārt izvietos Ilūkstes apriņķī (Miškovskis pareizi secināja, ka armijas vadība atbalsta “asāku rīcību pret lietuviešiem”).⁶³⁰ Šajā pašā laikā arī Lietuvā atskanēja publiski aicinājumi rīkot “karagājienu” uz Daugavpili un Latgali.⁶³¹ Sarunas par robežu turpinājās no 26. februāra līdz 11. martam Kauņā un atkal bija neveiksmīgas, jo puses nevarēja vienoties ne par Palangas, ne Ilūkstes apriņķa piederību. Turklāt stāvoklis bija saspringts ne tikai lietuviešu karaspēka daļēji ieņemtajā Ilūkstes apriņķī, bet uz visas abu valstu robežas, piemēram, 12. februārī Latvijas Iekšlietu ministrija ziņoja armijas Virspavēlnieka štābam, ka Bauskas rajonā pierobežas joslā

⁶²⁵ Starp augstākajām militārajām iestādēm attiecības palika labas. Latvijas militārais izlūkdienests regulāri piegādāja A. Miškovskim informāciju par padomju izlūku kustību poļu aizmugurē, bet no 25. februāra Virspavēlnieka štābā par sakarnieku strādāja E. Ridza-Smiglija grupas štāba pretizlūkošanas daļas podhorunžijs O. Bušs. Tomēr Polijas izlūkdienesta vēsturnieks A. Peplonksis atzīst, ka 1920. gada sākumā, galvenokārt sakarā ar poļu pagrīdes sagrāvi Lietuvā, uz laiku apturēta arī izlūku tīkla izbūve Latvijā un Igaunijā. – Peplonksi A. Wywiad polski na ZSSR 1921–1939. – S. 25.

⁶²⁶ Ārpolitisku iemeslu dēļ nekādas varas iestāžu represijas apzināti netika vērstas pret poļu skolniekiem Rīgā, kas bija demonstratīvi noņēmuši savā skolā Latvijas karogu.

⁶²⁷ LVVA, 2575. f., 15. apr., 1. l., 73., 78.–81. lp.

⁶²⁸ AAN, Kod, t. 2, k. 156; APAN, Djarjusz M. S. Kossakowskiego, T. IV, cz. 2, s. 86.

⁶²⁹ LVVA, 2574. f., 4. apr., 7. l., 107. lp.

⁶³⁰ AAN, Instytucje Wojskowe, t. 296/1–62, k. 2.

⁶³¹ LVVA, 2575. f., 11. apr., 8. l., 51. lp.

tiek koncentrēts Lietuvas karaspēks, kas uzsāk „šaušanu”, tiklīdz latviešu aizsargposteņi mēģina tuvoties robežai.⁶³²

Polijas valdība lieliski apzinājās, ka nesaskaņas par robežu ir Latvijas–Lietuvas labo attiecību galvenais traucēklis un varētu nopietni kavēt Polijas ārpolitisko plānu īstenošanu attiecībā uz Latviju. A. Miškovskis 20. februārī secināja, ka nav pamata Latvijas sabiedrības pastāvīgai nepatikai pret Lietuvu un agri vai vēl būtu tuvināšanās mēģinājumi, kā arī atstāstīja laikraksta “Latvijas Sargs” ievērojama redakcijas darbinieka teikto par politiķu aprindās izplatīto ideju – saskaņā ar to jācenšas izveidot Latvijas–Lietuvas federāciju, kurā Latvijai būtu galvenā nozīme, jo iedzīvotāju izglītības līmenis un rūpniecības attīstības līmenis tajā ir ievērojami augstāks. Tas glābtu Lietuvu no Vācijas ietekmes. Miškovskis saprata, ka reāli tā varēja būt vienīgi atsevišķu Lietuvai labvēlīgu politiķu ideja. Tomēr viņš rakstīja: “Neatkarīgi no tā, vai valdība par šo projektu interesējas vai ne, un vai tas vispār iespējams, tas ir vienīgais aktīvais projekts, kas palīdz atrisināt stāvokli, tādēļ liek mums laikus spert pretsoļus.”⁶³³

Pagaidām poļu politiķiem īpašas pūles nebija jāpieliek, jo Latvijas–Lietuvas attiecības bija sliktas. Pašas Polijas nostāju raksturo viņas prasības, kuras bija saskaņotas savā valdībā un izteiktas pirms Varšavas konferences, kas notika martā. Šīs prasības paredzēja, ka Latvijai jāpatur viss Ilūkstes apriņķis (tiesa, bez Polijā jau iekļautajiem sešiem pagastiem un Grīvas pilsētas apriņķa austrumu daļā) un Mažeiki.⁶³⁴ Turpinājās Latvijas un Lietuvas “preses karš”, jo Lietuvā nebija pārliecības, vai Latvijas–Polijas militārās sadarbības līgums nav vērstis arī pret Lietuvu. 4. februārī L. Sēja izteica neizpratni par to, ka virspavēlniecība vēl arvien uzskata 1919. gada 29. decembra līgumu par slepenu, jo tas nodarot vairāk ļaunuma nekā iespējamā “indiskrēcija”.⁶³⁵ Z. Meierovics pēc tam paziņoja: Lietuvas valdība ir informēta, ka ar Poliju noslēgta tikai vienošanās par Latgales atbrīvošanu, Latvija arī turpmāk vēlas uzturēt ar Lietuvu labas attiecības un vienmēr tiekusies “iet ar Lietuvu roku rokā”⁶³⁶ (savukārt Polijas prese rakstīja, ka Lietuva ir “melns traips pie atdzimušās Polijas politiskā horizontā”, un tas traucē visu Baltijas valstu savstarpējās attiecības⁶³⁷). Martā Latvijas iestādes izraidīja no valsts vairākus Lietuvas pilsoņus. Lietuvas valdība uz to reaģēja, dodot rīkojumu Latvijas pilsoņiem – zemes rentniekiem Lietuvā – atstāt valsti un neļaut izvest pat personiskās mantas. Sūtnim V. Bandrevičam ārlietu ministrs A. Voldemars šādu attieksmi pamatoja ar minēto Lietuvas pilsoņu izraidīšanu no Latvijas. Marta beigās Lietuvas preses naidīgā nostāja pret Latviju nebija mainījusies, kaut arī Z. Meierovics intervijā Kauņas oficiozam “Lietuva” īpaši uzsvēra, ka Latvijas mērķis attiecībās ar Poliju ir spēcīgas nelielo valstu savienības izveidošana no Baltijas līdz Melnajai jūrai, taču bez Polijas virsvaldības tajā. Viņš uzsvēra arī, ka militārajam līgumam ar Poliju

⁶³² Turpat, 3601. f., 1. apr., 275. l., 80. lp.

⁶³³ AAN, Instytucje Wojskowe, t. 296/1 – 62, k. 3.

⁶³⁴ Turpat, Kod, t. 2, k. 167.

⁶³⁵ LVVA, 2575. f., 15. apr., 1. l., 89. lp.

⁶³⁶ Latvijas Sargs. – 1920. – 4. febr.

⁶³⁷ Przegląd Wieczorny. – 1920. – 15 luty.;

ir vienīgi stratēģisks, nevis politisks raksturs un tas nekādi nav bijis un nav vērstis pret Lietuvu.⁶³⁸

Sarežģītās attiecības ar Lietuvu lielā mērā joprojām bija saistītas ar Latvijas un Polijas ārēji labajām attiecībām (faktiski šajā laikā dažādu apstākļu dēļ tās gan bija ievērojami pasliktinājušās). Lietuvas–Polijas attiecības palika ļoti sliktas un laiku pa laikam izpaudās pat bruņotās sadursmēs. Tā kā gan Polijas, gan Lietuvas armija atradās arī Latvijā, tas sagādāja nopietnas rūpes Latvijas valdībai. Visi izklāstītie procesi norisinājās laikā, kad Latgalē formāli turpinājās latviešu–poļu militārā sadarbība un noritēja sagatavošanās darbi S. Bulaka-Balahoviča karaspēka nodaļas pārvešanai no Alūksnes uz Daugavpili Polijas armijas pakļautībā.⁶³⁹ Latvijā šī Judeņiča armijas, vēlāk Igaunijas armijas sastāvā karojušā „Baltkrievu” nodaļa atradās no 1920. gada sākuma un nepakļāvās igauņu virspavēlniecības rīkojumam atgriezties Igaunijā. Nodaļas vadība veda sarunas par tās tālāko likteni ar Latvijas, Baltkrievijas Tautas Republikas un Polijas pārstāvjiem Rīgā. Poļi, plānojot savas turpmākās militārās operācijas pret Padomju Krieviju, piekrita nodaļas pāriešanai viņu pakļautībā, un A. Miškovskis panāca Latvijas puses akceptu tās tranzītam. 1920. gada 5.–6. martā apmēram 900 S. Bulaka-Balahoviča karavīru pa dzelzceļu ieradās Daugavpilī, no kurienes drīzumā tika pārcelti uz Baltkrieviju un turpmāk iesaistīti karadarbībā pret Sarkano armiju.⁶⁴⁰

Varšavas konference un tās sekas

Izdevīgas attiecības ar Latviju Polijas valdība cerēja panākt t. s. Baltijas valstu konferencē Varšavā. Tā kā Polija, Somija un Lietuva bija izteikušas zināmu gatavību piedalīties kopīgās miera sarunās un Latvijas valdība 16. februārī nolēmusi mēģināt uzsākt miera sarunas kopā ar kaimiņvalstīm, tā aicināja šo valstu pārstāvjus uz konferenci Rīgā, taču Polijas puse uzstāja rīkot konferenci Varšavā.⁶⁴¹ 28. februārī L. Sēja atzīmēja, ka Latvijai būtu izdevīgāk, ja konference notiktu Rīgā (kā tika nolemts Helsinkos), taču tajā jāpiedalās jebkurā gadījumā. Tomēr “no konferences ļoti maz ir gaidāms, jo Polijā miera jautājums vēl nav tā nobriedis kā Latvijā un uz miera slēgšanu kopā ar Poliju jāskatās skeptiski. Nav ko baidīties, ka paliksim vieni, jo Somija

⁶³⁸ LVVA, 11. apr., 8.l., 71., 73., 76. lpp.; AAN, Kod, t. 2, k. 167.; LVVA, 2575. f., 15. apr., 1.l., 89. lpp.; Latvijas Sargs. – 1920. – 4. febr.; Lietuva. – 1920. – 28 kōv.; Przegląd Wieczorny. – 1920. – 15 luty.

⁶³⁹ Sīkāk sk.: Jēkabsons Ē. Ģenerālis Staņislavs Bulaks-Balahovičs un Latvija//Latvijas Arhīvi. – 1995. – Nr. 1. – 16–21. lpp.; Jēkabsons Ē. Latvijas un Baltkrievijas Tautas Republikas attiecības (1919–1920)//Latvijas Arhīvi. – 1996. – Nr. 1/2, 35.–41. lpp.

⁶⁴⁰ Paluszyński T. Przejscie oddziału generała Stanisława Bułak – Bałachowica z Estonii do Polski (marzec 1920 roku)//Polska i Europa w XIX – XX wieku. – Poznań, 1992. – S. 113–118; Karpus Z. Wschodni sojusznicy Polski w wojnie 1920 roku. Oddziały wojskowe ukraińskie, rosyjskie, kozackie i białoruskie w Polsce w latach 1919–1920. – Toruń, 1999. – S. 66–70; Karpus Z. Działalność gen. Stanisława Bułak – Bałachowicza i jego oddziału w Polsce podczas wojny 1920 r. Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska w Białymstoku, 1990. – S. 89–101; Cabanowski M. Generał Stanisław Bułak – Bałachowicz. – Warszawa, 1993. – S. 21–24; Łatyszczek O. Białoruskie formacje wojskowe 1917–1923. – Białystok, 1995. – S. 149–152.

⁶⁴¹ Sīpols V. Slepēnā diplomātija. – 51. lpp.; Valdības Vēstnesis. – 1920. – 18. febr.

un Lietuva arī domā slēgt mieru. Varšavas konferencē jāpiedalās. Ja nebūs sekmīga, Rīgā varēs atsevišķi apspriesties ar somiem un lietuviešiem”.⁶⁴²

Polijas mērķi gaidāmajās sarunās ar latviešiem tika formulēti 22. februārī Ārlietu ministrijā. L. Vasiļevskis, A. Luce-Birks, kas nesen bija iecelts par konsulu Rīgā,⁶⁴³ Ārlietu ministrijas un Ģenerālštāba pārstāvji nolēma, ka galvenais uzdevums ir noslēgt militāru konvenciju ar Latviju un panākt, ka tā atzīst Ilūkstes apriņķa austrumu daļu (Grīvas pilsētu un sešus pagastus) par Polijas sastāvdaļu. Poļi garantēja savu atbalstu Mažeikiu dzelzceļa mezglā iekļaušanai Latvijā, prasīja atvieglojumus Polijai uz Latvijas dzelzceļiem (arī Eiropas standartiem atbilstoša platuma dzelzceļa izbūvi vairākās līnijās u. c.) Viņi vēlējās, lai Liepājas, Rīgas un Ventspils ostā poļiem tiktu iedalīta teritorija un dzelzceļa priekštilts Daugavpilī atstāts poļu kontrolē “lidz politisko apstākļu noskaidrošanai austrumos”. Ja tiktu īstenota zemes reforma, poļu puse prasīja garantēt, lai Latgales poļu muižnieki saņemtu kompensāciju. Poļu puse gatavojās pieprasīt, lai poļu karaspēka vienības pavadītu tranzitkravas uz Latvijas dzelzceļiem, un nebija ar mieru šādas tiesības dot Latvijas pusei uz Polijas dzelzceļiem. Savukārt Latvijai Polijas puse garantētu tās neatkarību un robežu neaizskaramību, saimnieciskas koncesijas noslēgšanu un iespēju izmantot Polijas izejvielas. Tāpat Polija atbalstītu Latvijas prasības sarunās ar Krieviju, kā arī Latvijas atzīšanu „de iure”. Pati Polija atteiktos no savām šķietami vēsturiskajām tiesībām uz Latgali, ja vietējiem poļiem tiktu nodrošināta kultūras autonomija.⁶⁴⁴

Poļu puses projekts bija latviešiem nepieņemams no visiem viedokļiem, jo projekta autori paredzēja Latvijai Polijas satelītvalstiņas lomu. Smagākā bija prasība par sešiem Augškurzemes pagastiem un Grīvu. Kaut arī apgabals jau 1919. gada septembrī bija faktiski iekļauts Polijas Braslavas apriņķī, tomēr Latvijas puse par to kā par bijušās Kurzemes guberņas sastāvdaļu izrādīja pieaugošu interesi.⁶⁴⁵ Kā jau minēts, pirmo reizi jautājums Latvijas un Polijas pārstāvju sarunās tika skarts 1920. gada 26. janvārī, Latvijas armijas virspavēlniekam J. Balodim tiekoties ar J. Pilsudski Daugavpilī, kad pēdējais deva samērā izvairīgu atbildi. Burtiski pēc dažām nedēļām – 11. februārī – E. Ridzs-Smigļis protestēja pret latviešu ierēdņu ierašanos Grīvā, lai organizētu vietējo administrāciju. A. Veiss atbildēja, ka noticis pārpratoms.⁶⁴⁶ Tomēr viņš nezināja, ka jau 17. janvārī Latvijas Iekšlietu ministrija bija iecēlusi amatā Grīvas policijas priekšnieku. Viņš ieradās pilsētā, kur tika informēts, ka tagad tā pieder Polijai. Savukārt 4. martā Latvijas robežsargu 3. rajona karavīri mēģināja novietot savus posteņus Salienas, Kaplavas un Varnaviču

⁶⁴² LVVA, 2575. f., 15. apr., 1. l., 73. lp.

⁶⁴³ A. Luce-Birks pirmo lūgumu savai valdībai iecelt viņu par konsulu Rīga iesniedza 1919. gada 2. septembrī, otro – 12. decembrī. – AAN, Akta L. Wasilewskiego, t. 41, k. 16, 51.

⁶⁴⁴ AAN, Kod, t. 2, k. 167.

⁶⁴⁵ Sīkāk sk.: Jēkabsons Ē. Sešu pagastu un Grīvas pilsētas problēma Latvijas un Polijas attiecībās 20. un 30. gados//Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. – 1995. – Nr. 1. – 80.–101. lpp.; Jēkabsons Ē. Latvijas un Polijas robeža 1919.–1939. gadā//Daugavpils universitāte. Humanitārās fakultātes XII Zinātnisko lasījumu materiāli. Vēsture/History. Proceedings of the XIIth Scientific Readings of the Faculty of Humanities. – VI (1). – Daugavpils, 2003, 69.–79. lpp. Publicēts arī: <http://www.historia.lv/publikacijas/konf/daugp/012/1dala/jekabson.htm>

⁶⁴⁶ LVVA, 3601. f., 1. apr., 471. l., 32. lp.

apkaimē Daugavas kreisajā pusē, aizbraucot līdz Krāslavai un tur pārejot pāri Daugavai, taču poļu žandarmi viņus Daugavas otrā pusē aizturēja, pieprasot atļauju „iebraukšanai Polijā”, un pēc tam izraidīja pāri Daugavai uz Krāslavu. Šeit 3. Leģionu divīzijas štābā tās komandieris L. Berbeckis latviešiem „aizrādīja”, ka „politiskā un faktiskā robeža ar Latviju esot Daugava – no Daugavpils līdz Kreslavkai [Krāslavai] – tālāk aiz Kreslavkas, taisnā līnijā uz Dagdu, esot Operācijas rajons un robežsargus izstādīt tur nevarot pieļaut, jo poļi skaitot par Latgales politisko robežu dzelzceļa līniju Daugavpils–Rēzekne”. Latvijas varas iestādēs ienāca ziņas, ka Daugavas kreisā krasta pagastos it kā notiek Polijas pasu izsniegšana, parakstu vākšana par apgabala iekļaušanu Polijā (kā otra alternatīva tiek izvirzīta tikai apgabala nonākšana Lietuvas sastāvā), citādi domājošajiem draud izraidīšana un nesamērīgi lielas šķūtis.⁶⁴⁷

26. februārī apgabala priekšnieks ziņoja, ka poļu ieņemtā teritorija kreisajā krastā būs “atdabūjama tikai ar ieročiem”, tomēr 1. martā Ārlietu ministrijā tika nolemts, ka delegācijai Varšavā jācenšas panākt bijušās Kurzemes guberņas robežas atjaunošanu.⁶⁴⁸ Savukārt Polijas valdība 8. martā secināja, ka Latvija saņems Latgali un Daugavpili, bet Ilūkstes apriņķis paliks Polijā. Šie bija galvenie jautājumi, kas jārisina poļu delegācijai Varšavā sarunās ar latviešiem.⁶⁴⁹

Konferencē bija jāpiedalās visām valstīm, kas karoja ar Padomju Krieviju, taču Polijas valdība politisku un citu saprotamu motīvu dēļ neuzaicināja Lietuvas delegāciju. Uzaicinājumus saņēma Somija, Latvija, Rumānija un Ukrainas Tautas Republika. Oficiālais mērķis bija saskaņot kopējo nostāju sarunās ar Krieviju, kā arī noslēgt militāru un saimniecisku līgumu (par plānotajiem līgumiem gan vienprātības trūka pat Polijas politiskajās un militārajās aprindās).⁶⁵⁰ Turklāt Polija šajā laikā, nebrīdinot Latviju par saviem nodomiem, nopietni apsvēra iespēju uzsākt miera sarunas ar Padomju Krieviju. Polijas nodomi atklājās jau konferences gaitā un pārsteidza latviešus.

Jau februāra beigās tika plānots, ka Latvijas delegāciju vadīs ārlietu ministrs Z. Meierovics,⁶⁵¹ taču viņa noslogotības dēļ par vadītāju tika iecelts iekšlietu ministra biedrs J. Kēmanis. Delegācijā tika iekļauts arī Ārlietu ministrijas departamenta direktors L. Sēja, Galvenās artilērijas pārvaldes

⁶⁴⁷ Turpat, 2574. f., 3. apr., 17. l., 9., 211., 220. lpp.; 4967. f., 1. apr., 246. l., 90. lp. Armijas Virspavēlnieka štāba priekšnieka P. Radziņa rezolūcija uz ziņojuma par robežsargu izraidīšanu liecina, ka viņš poļu puses rīcību uzskata par pareizu: „Kādēļ visi šie vīri negrib ievērot kara teātra frontes joslu? Ja es būtu tur ar savu karaspēku, tad arī nelaistu bez savas atļaujas nevienu iekšā.”

⁶⁴⁸ LVVA, 3601. f., 1. apr., 308. l.; 496. l., 5. lp.

⁶⁴⁹ Документы и материалы... – 569 стр. Jau pēc konferences Varšavas krievu prese uzsvēra, ka Polija atteikusies no tiesībām uz Latgali apmaiņā pret Ilūkstes apriņķa daļu. To noliedza gan Latvijas pārstāvniecība, gan poļu nacionāldemokrāti (pirmā nevēlējās atzīt sešu pagastu iekļaušanu Polijā, otrā puse nevēlējās, lai Latgales jautājums atrisinātos par labu Latvijai. – Варшавское слово. – 1920. – 8 апр.; Gazeta Warszawska. – 1920. – 8 kwiec.

⁶⁵⁰ Skrzypek A. Związek... – S. 59.

⁶⁵¹ LVVA, 2575. f., 15. apr., 1. l., 73. lp.

priekšnieks pulkvedis E. Kalniņš⁶⁵² ar adjutantu leitnantu A. Oši (Varšavā delegācijai pievienojās arī Latvijas pārstāvji, kas tur strādāja). Kopā ar delegāciju 3. martā uz Varšavu izbrauca arī A. Miškovskis. Nākamajā dienā tā ieradās Daugavpilī. Pēc pilsētas apskates L. Sēja ziņoja, ka dzirdētas “briesmu lietas par poļu varmācībām”, uz kurām delegācijas locekļi Varšavā mēģinās “neuzkrītoši vērst poļu kungu vērību”. Poļu puses rīkotajās vakariņās E. Ridzs-Smigļijs nepiedalījās. Tas tika izskaidrots ar viņa slikto pašsajūtu un nogurumu, kaut gan patiesībā liecināja par poļu karaspēka grupas štāba un Latvijas varas iestāžu saspīlētam attiecībām Daugavpilī. Viļņā delegācija tika sagaidīta svinīgi, un 6. martā tā iebrauca Varšavā. Tajā pašā dienā E. Kalniņš apmeklēja Polijas kara lietu ministru un Ģenerālštāba priekšnieku. Polijas Ārlietu ministrijas Preses nodaļas vadītājs S. Gutovskis informēja delegāciju, ka Lietuvas pārstāvji uz Varšavu nav uzaicināti un paredzētas tikai atsevišķas sarunas ar Latvijas un Somijas delegāciju, kā arī ar pilnvaroto Rumānijas sūtni. Pēc apspriešanās ar citiem delegācijas locekļiem J. Ķēmanis piekrita šādi darba kārtībai ar noteikumu, ka organizatori pamatos tās maiņu. Par to pašu tika runāts arī vizītē pie ārlietu ministra S. Pateka. Viņš atzina, ka A. Ķeniņam tiešām solījis – konferencē piedalīsies vairākas valstis, taču nodoms mainīts un noticis “zināmā mērā pārpratums”. Vēsturnieks A. Skšiņeks skaidroja: pēc rūpīgas jautājuma izskatīšanas nolemts, ka piecuspējās sarunās saskaņa nav iespējama, tādēļ bija jāmaina norises kārtība.⁶⁵³ Faktiski Polijas puse cerēja, ka divpusējās sarunās ar katru delegāciju tai būs vieglāk īstenot savas intereses. 6. martā notikušajā Latvijas pārstāvniecības rīkotajā banketā piedalījās tirdzniecības un rūpniecības ministrs A. Oļševskis, L. Vasiļevskis un citi. Polijas prese atreferēja tā gaitu rakstā, kam bija zīmīgs un cerīgs nosaukums – “No Baltijas līdz Melnajai jūrai”.⁶⁵⁴

Nākamajā dienā tika organizēta ekskursija, baleta apmeklējums un svinīgi mielasti, kuru dēļ iecerētā apspriede ar Somijas delegāciju nebija iespējama. 8. martā no rīta Latvijas delegācija vēlreiz konkretizēja savus svarīgākos uzdevumus – panākt Lietuvas piedalīšanos kopīgajās miera sarunās ar Padomju Krieviju un Polijas armijas izvešanu no Latvijas, bet vakarā S. Pateka vadībā notika pirmā konferences poļu–latviešu sēde, kurā tika izlemti organizatoriskie jautājumi. Tās sākumā Latvijas delegācija izteica savu neapmierinātību ar to, ka konferencē nepiedalās visas Baltijas valstis, un gatavību apspriest ar Polijas pārstāvjiem divpusējo attiecību jautājumus. Tika izveidota konferences Politiskā, Militārā un Saimnieciskā komisija. Šajā sēdē poļi, kā jau minēts, paziņoja, ka viņi tuvākā nākotnē gatavojas uzsākt miera sarunas ar Krieviju Oršā, Smoļenskā vai citā pierobežas pilsētā un ir pat iecerēts Polijas delegācijas vadītājs – S. Pateks.⁶⁵⁵

9. martā notika pirmā, bet 12. martā – otrā Politiskās komisijas sēde. Pirms miera sarunu sākšanas ar Padomju Krieviju poļu puse iepazīstināja,

⁶⁵² 28. februārī A. Miškovskim tika pavēlēts, lai viņš panāk, ka delegācijā tiek iekļauts pēc iespējas atbildīgāks virsnieks, vēlams – poļiem visumā labvēlīgais Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba priekšnieks P. Radziņš. – AAN, Attachaty, A – II, 64/1, k. 95.

⁶⁵³ LVVA, 2574. f., 3. apr., 15. l., 49. lp.; 18. l., 1.–2. lp.; Skrzypek A. Związek... – S. 59.

⁶⁵⁴ Kurjer Poranny. – 1920. – 7 marzec (rakstu 14. martā kļūdaini atstāstīja “Latvijas Sargs”).

⁶⁵⁵ LVVA, 2575. f., 8. apr., 85. l., 30., 33. lp.

kādi ir tās noteikumi Krievijai – tai būtu jāatzīst Latvijas un Igaunijas neatkarība, jāatdod Polijai 1772. gadā anektētās teritorijas, tātad arī Latgale, kuru poļi savukārt atdotu Latvijai (tādējādi Latvija saņemtu to nevis no Krievijas, bet no Polijas). Latgale tiktu Latvijai ar noteikumu, ka tā neuzturēs draudzīgas attiecības ar Krieviju un Vāciju, kā arī garantēs poļu minoritātes kultūras autonomijas tiesības Latgalē. Poļi uzsvēra, ka vēlas noslēgt ar Latviju militāru konvenciju, kas vērsta pret Krieviju, Vāciju un arī Lietuvu, un izveidot robežu gar Daugavu. Tad nepieciešamības gadījumā Latvijai varētu sniegt ātru militāru palīdzību, kā arī vienoties par sadarbību saimnieciskā jomā un garantēt Polijai pieeju Latvijas ostām un attiecīgajiem dzelzceļiem. Poļi no savas puses piedāvāja ogles, naftu un citas izejvielas. Savukārt Latvijas delegācija izklāstīja savas valsts prasības Krievijai un noraidīja iespēju noslēgt konvenciju arī pret Lietuvu.⁶⁵⁶ Poļi pieprasīja sešus pagastus un Grīvu. Robeža tādējādi atrastos apmēram 12 kilometrus rietumos no Viļņas–Daugavpils dzelzceļa un tālāk ietu gar Daugavas līniju. L. Vasiļevskis un S. Pateks atzina strīdus teritoriju par Latvijas īpašumu, taču izteica pārliecību, ka izdosies latviešus pārliecināt par tās atdošanas lietderīgumu. Viņi lūdza Latvijas delegāciju iegūt no savas valdības pilnvaras šā jautājuma risināšanā. Vienošanās panākta netika, un jautājums palika atklāts. Turklāt S. Gutovska vadītie Polijas pārstāvji prasīja atstāt Polijas karaspēka kontrolē Daugavpils cietoksni līdz poļu–padomju miera līguma noslēgšanai, kā arī solīja atbalstīt Latvijas pretenzijas uz Mažeikiem un prasību par Lietuvas karaspēka izvešanu no Ilūkstes apriņķa.⁶⁵⁷ Vienošanās neizdevās panākt arī J. Kēmaņa un S. Pateka privātā sarunā 15. martā.⁶⁵⁸ S. Pateks presē uzsvēra, ka ar latviešiem sarunas noris smagāk nekā ar somiem, jo Latvijas delegācijā ir par maz “speciālistu”, tādēļ nepārtraukti jāsazinās ar savu valdību, un tas kavē darbu.⁶⁵⁹

Militārās komisijas sēdēs 9., 11., 12. un 13. martā poļi piedāvāja savu militārās konvencijas projektu. Tas paredzēja abu armiju kopdarbību, ja Polijai vai Latvijai uzbruktu, un tam bija aizsardzības raksturs. Daudzos jautājumos abu pušu viedokļi bija līdzīgi, taču latvieši uzskatīja, ka konvencijai jādarbojas vienīgi līdz miera noslēgšanai ar Padomju Krieviju. Latvijas puse izteica vēlmi līdz 1. aprīlim pārņemt no poļiem visu fronti Latgalē un piekrita, ka Daugavpili paliek ierobežots un noteikts poļu karavīru skaits dzelzceļa tilta apsardzībai, kā arī informēja poļu pusi par Latgalē notiekošajām poļu karaspēka patvarībām. E. Kalniņš atzina, ka poļu “augstākā virsniecība”, neraugoties uz tās labajiem nodomiem, nav spējīga stāvokli labot. Militārās komisijas sēdēs poļi par strīdīgajiem Augškurzemes pagastiem izteicās tiešāk. Latvieši piedāvāja konvencijas projektā fiksēt, ka Latvijas–Krievijas miera noslēgšanas gadījumā Polijas karaspēks atstātu Latgali un bijušo Kurzemes guberņu un Latvijas armija savas robežas apsargātu pati. Poļu pārstāvis

⁶⁵⁶ L. Vasiļevskis uzsvēra, ka priekšlikums izvirzīts, zinot par Lietuvas pretenzijām uz Daugavpili. Vairākkārt tika atzīmēts, ka Polija piekrīt Latgales un Daugavpils iekļaušanai Latvijā, nevis Lietuvā vai Krievijā.

⁶⁵⁷ Документы и материалы... – 575–577, 580–581 стр.; AAN, Akta L.Wasilewskiego, t. 45, k. 97; Kurjer Polski. – 1920. – 10 marzec.

⁶⁵⁸ Počs K. Sanitārā kordona... – 87. lpp.

⁶⁵⁹ Czas. – 1920. – 11 marzec.

majors M. Staževskis norādīja, ka “valstisku un stratēģisku” iemeslu dēļ Polija paturēs sešus pagastus un no šīs prasības neatkāpsies. Nelīdzēja E. Kalniņa arguments: parakstot militāras sadarbības līgumu 1919. gada decembrī, nav bijis zināms, ka Polija uzskata Latgali par savu īpašumu, ko var apmainīt pret Augškurzemes daļu, kura tāpat kā Latgale pieder Latvijai. Tādēļ “apmaiņai” Latvijas puse nevarēja piekrist un arī militārās komisijas darbs beidzās faktiski bez rezultātiem, kaut gan poļu puse bija sagatavojusi arī militārās konvencijas projektu gadījumā, ja Latvija noslēgtu ar Padomju Krieviju miera līgumu viena. Projekts paredzēja, ka abu valstu attiecības nemainās, lai gan ir noslēgts latviešu–padomju miers; poļu rīcībā paliek Daugavpils cietoksnis un dzelzceļa tilts; Latvijas puse apņemas nodrošināt poļu kreiso spārnu, izveidojot spēcīgu kordonu starp Daugavu un Osvejas ezeru, un dot Polijai tiesības militāro un citu kravu pārvadāšanai no Latvijas ostām pa dzelzceļiem. Ja Polijai reizē uzbruktu Padomju Krievija un Lietuva, Latvijas karaspēks ieņemtu lietuviešu karaspēka okupēto Ilūkstes apriņķa daļu un Lietuvas Zarasu apriņķi, bet, ja Latvijai uzbruktu Lietuva, poļu karaspēks dotos uzbrukumā Kauņai. Abas puses apņēmtos apmainīties ar informāciju par Padomju Krievijas un Lietuvas armiju.⁶⁶⁰ Konvencija šādā redakcijā Latvijas pusei bija pilnīgi nepieņemama.

Saimnieciskā komisija izskatīja abu valstu ekonomiskās sadarbības jautājumus un poļu piedāvāto saimnieciskās konvencijas projektu. Tas paredzēja Polijai tiesības nomāt sektorus Liepājas, Rīgas un Ventspils ostā (tos apsargātu poļu karavīri), izmantot Latvijas dzelzceļus un pretī dot ogles, naftu un cukuru (apjomu noteiktu Polijas saimnieciskās vajadzības).

Visās komisijās bija jautājumi, kuru izskatīšanai Latvijas delegācijai trūka pilnvaru. Tādēļ J. Kēmanis 13. martā secināja, ka ir saskaņota nostāja gaidāmajās miera sarunās, noskaidroti savstarpējo attiecību jautājumi, tomēr radušās neskaidrības, kuru dēļ būtu lietderīgi konsultēties ar valdību Rīgā, uz laiku pārtraucot sarunas.⁶⁶¹ Faktiski, kā atzīst arī T. Palušiņskis, Latvijas puses atturību izraisīja Polijas pazemojošās prasības Latvijai.⁶⁶²

15. martā abu valstu pārstāvji parakstīja paziņojumu, kurā konstatēja interešu sakritību un nepieciešamību nākotnē vienoties. Tika paziņots, ka Latvijas delegācija izbrauc uz Rīgu, lai “iepazīstinātu savu valdību ar paredzētās vienošanās noteikumiem un saņemtu attiecīgas pilnvaras”.⁶⁶³ Ārpus sarunām Latvijas delegācija 10. martā Varšavā bija pieņemšanā pie J. Pilsudska. Viņš uz latviešiem atstāja “nosvērta, mierīga cilvēka iespaidu, kurš drošu skatu raugās nākotnē”, un atzinīgi izteicās par Latvijas armiju. 14. martā J. Kēmanis apspriedās ar Ukrainas Tautas Republikas diplomātiskās misijas vadītāju Polijā A. Ūvickiju. 15. martā delegācija atstāja Varšavu. Pēc aizkavēšanās

⁶⁶⁰ Paluszyński T. Walka o niepodległość Lotwy 1916–1921. – S. 327.

⁶⁶¹ Документы и материалы... – 578–584 стр.

⁶⁶² Paluszyński T. Walka o niepodległość Lotwy 1916–1921. – S. 326.

⁶⁶³ LVVA, 2575. f., 15. apr., 1. l., 52. lp. Tādējādi delegācija nepalika Varšavā līdz 16. martam, kad bija paredzēts koncerts, kuru organizēja Polijas Sanitārā komiteja un kura ienākumus bija plānots ziedot “varonīgajiem sabiedrotās Latvijas armijas karavīriem” – Gazeta Warszawska. – 1920. – 3 marzec.

Viļņā poļu–lietuviešu konflikta dēļ tā 17. martā ieradās Kalkūnē, poļu armijas motorlaivā pārcēlās pāri Daugavai un 18. martā atgriezās Rīgā.⁶⁶⁴

Sarunu laikā Varšavā Polijas puse ievērojami palielināja neuzticību pret sevi, jo mēģināja panākt Latvijas puses piekāpību arī ar nediplomātiskām metodēm. Jau 8. martā E. Ridzs-Smigļijs bija izdevis pavēli par “Poļu frontes likvidācijas komisijas” izveidi. Tūlīt pēc tam Latvijas armija frontē uzsāka pakāpenisku poļu daļu maiņu. Tomēr 12. martā frontē tika apturēta poļu 3. Leģionu divīzijas maiņa ar latviešiem, bet 13. martā E. Ridzs-Smigļijs paziņoja, ka J. Pilsudskis pavēlējis atturēties no aktīvas darbības līdz turpmākam rīkojumam, kurš tikšot izdots “pēc konvencijas noslēgšanas Varšavā ar Latviju tuvākās dienās”. Viņš izteica pārliecību, ka arī Polijas armijas virspavēlniecība ir ieinteresēta, lai ātrāk nomaiņītu karaspēku, tomēr šeit skaidri izpaudās politiskais šantāžas mēģinājums no Polijas puses, turklāt zināmā mērā tika izmantots militārais faktors. Maiņa frontē atsākās tikai 16. martā.⁶⁶⁵

Polijas cerības panākt tuvināšanos ar Latviju nepiepildījās. L. Sēja 24. martā atzina, ka Latvijai nav pieņemamas arī Polijas saimnieciskās prasības un ar piedāvāto projektu tā “brīdinājusi par savu apetīti”, kas valdībā radījusi (pastiprinājusi – *Ē. J.*) zināmu neuzticību pret Poliju. Tomēr “nākotnē zināma šaurāka vienošanās nav izslēgta, jo poļu imperiālisti drīz būs spiesti savu apetīti ierobežot. Ļoti iespējams, ka kopējais ienaidnieks mūs atkal piespiedīs iet kādu gabalu kopā, kā šoziem Latgalē”.⁶⁶⁶ Neveiksmi atzina Polijas Ārlietu ministrija, konstatējot, ka “Latvija stāv krustcelēs un laikam ne tik drīz piesliesies kādai politiskajai kombinācijai”,⁶⁶⁷ bet savu vainu šajā situācijā tā nesaskatīja. Arī attiecībās ar Somiju poļiem neizdevās gūt īpašas sekmes. Varšavas konferencē viņi centās noslēgt ar somiem militāru un politisku vienošanos, taču Somijas delegācijas taktika liecināja, ka somi traktē sarunas vienīgi kā informācijas iegūšanas veidu. Tomēr viņi principiāli piekrita varbūtējas militāras konvencijas noslēgšanai ar Poliju, bet tas nekad nenotika, jo Somijas valdībai tas nebija izdevīgi. Somijas delegācija nevairījās no diskusijām un apņēmas ziņot par poļu priekšlikumiem savai valdībai.⁶⁶⁸ Savukārt tā, atbildot uz padomju puses 27. marta priekšlikumu, 12. aprīlī uzsāka miera sarunas ar Padomju Krieviju (pagaidām gan tās nebija sekmīgas un 24. aprīlī uz laiku tika pārtrauktas).

Latvijas delegācija diplomātisku apsvērumu dēļ bija solījusi, ka Varšavā atgriezīsies, bet, protams, neatgriezās – galvenokārt politisku iemeslu dēļ,

⁶⁶⁴ LVVA, 2574. f., 3. apr., 18. l., 3. lp.; Brīvā Zeme. – 1920. – 19. marts. Kopā ar delegāciju uz Rīgu izbrauca arī Romas pāvesta nuncijs Polijā A. Rati (Ratti), lai nokārtotu baznīcas lietas Latvijā. Aizbildinoties ar nevēlēšanos pārcelties pāri Daugavai laivā, viņš devās uz Rīgu cauri Kauņai, taču atpakaļ atgriezās cauri Daugavpilij. Tas liek domāt, ka tilta trūkums bija tikai iegansts, lai A. Rati varētu apmeklēt arī katolisko Lietuvu. Viņš viesojās Rīgā 20.–24. martā, un pēc tam par Rīgas arhidiecēzes bīskapu tika iecelts latvietis A. Springovičs (pārpoļotā bīskapa E. O'Rurka darbs neapmierināja Latvijas mācītāju lielāko daļu, jo viņš nezināja latviešu valodu). – AAN, Akta L. Wasilewskiego, t. 41, k. 8; Gazeta Warszawska. – 1920. 23 marzec; Latgalīts. – 1920. – 20., 29. marts.

⁶⁶⁵ AAN, Attachaty, A – II, 64/1, k. 298–299; LVVA, 6033. f., 1. apr., 68. l., 6. lp.

⁶⁶⁶ LVVA, 2575. f., 15. apr., 1. l., 48.–49. lp.

⁶⁶⁷ Łossowski P. Stosunki polsko – litewskie... – S. 191.

⁶⁶⁸ Hovi K. Polish – Finnish cooperation... – P. 125; Sąsiedzi wobec wojny. – S. 255.

kaut arī 19. martā J. Balodis un P. Radziņš sarunā ar A. Miškovski atzina, ka pilnīgu abu valstu sapratni militārajās problēmās traucē vienīgi jautājums par Ilūkstes apriņķa austrumu daļas piederību. A. Miškovskis kārtējo reizi centās pārliecināt sarunu biedrus par Polijas prasību pamatotību. 23. martā P. Radziņš pieļāva, ka iespējams noslēgt vismaz Latvijas–Polijas militāru konvenciju, lai gan ir politiskas domstarpības.⁶⁶⁹ Tomēr 24. martā Latvijas valdība nolēma sākt miera sarunas ar Padomju Krieviju. 26. martā Z. Meierovics par to paziņoja padomju valdībai. 10. aprīlī Latvijas delegācija izbrauca uz Maskavu, kur 16. aprīlī sākās sarunas.⁶⁷⁰ Polijas valdība gan nevarēja Latvijas pusei pārņemt neobjektivitāti, jo Varšavas konferences laikā sarunās tika pieļauta iespēja slēgt mieru ar Padomju Krieviju atsevišķi (vienīgi iepriekš par to informējot draudzīgās valstis), bet pirmās sēdes sākumā Polijas pārstāvji, kā jau minēts, bija paziņojuši, ka tuvākajā nākotnē gatavojas uzsākt miera sarunas Oršā, Smoļenskā vai citā pierobežas pilsētā un par poļu miera sarunu delegācijas vadītāju jau izraudzīts S. Pateks. Turklāt paši poļi nebija par to latviešus informējuši iepriekš (šīs sarunas gan nekad netika uzsāktas).⁶⁷¹

Līdz šim laikam Polijas valdība tomēr cerēja, ka Latvijas delegācija atgriezīsies Varšavā. A. Ķeniņš 29. martā pārrunāja ar S. Gutovski vienošanās iespējas. Pēdējais uzsvēra, ka visu sarežģītumu atrisināšana atkarīga no Latvijas piekāpšanās sešu pagastu jautājumā un no gatavības noslēgt militāru konvenciju. Bez tās S. Gutovskis atteicās pārrunāt citus jautājumus un juridiski formulēt arī Polijas attieksmi pret Latgali. A. Ķeniņš iebilda, ka Polijas vēlmes liek domāt par tieksmi kontrolēt Latgali, jo palīdzēt Latvijai agresijas gadījumā efektīvi var arī no tālākas robežas (aiz Daugavas upes līnijas). S. Gutovskis atbildēja, ka Polijai jāatrodas pozīcijās, no kurām varētu aizstāvēt Latviju brīdī, kad uzskatīs to par apdraudētu (pati Latvija nespējot nosargāt Latgali un Polijai jādomā par Viļņas aizsargāšanu). A. Ķeniņš šajos izteicienos pamatoti saskatīja pat zināmus draudus vai kārtējo šantāžu un ieteica valdībai neatteikties no sešiem pagastiem (vismaz tiesiski – *Ē. J.*). 31. martā S. Gutovskis paziņoja, ka vairs nav Polijas delegācijas vadītājs, jo Latvijas “miera uzaicinājums faktiski likvidējot konferences darbību”.⁶⁷² Jāpiezīmē, ka A. Miškovskis 29. martā Rīgā bija saņēmis uzdevumu un instrukciju noskaidrot Latvijas valdības nostāju Varšavas konferencē apspriesto jautājumu sakarā. Īpašu vērību viņam vajadzēja pievērst jebkurai darbībai, kas bija vērsta uz miera sarunu sākšanu. Turklāt viņam vajadzēja sekot Latvijas attiecībām ar Lietuvu un Igauniju, Latvijas nostājai pret

⁶⁶⁹ AAN, Attachaty, A – II, 64/1, k. 217–219.

⁶⁷⁰ Sīpols V. Slepēnā diplomātija. – 51.–52. lpp.; Przegląd Wieczorny. – 1920. – 3 kwiec.

⁶⁷¹ LVVA, 2575. f., 8. apr., 30. lp.

⁶⁷² LVVA, 2575. f., 15. apr., 11. l., 27., 29. lp. Šajā laikā Varšavā uzturējās dzejnieks Rainis, kas bija devies no Šveices uz Latviju un kam 31. martā Polijas Seima Sociālistiskā frakcija sarīkoja mielastu. Tajā tika mēģināts viņu pārliecināt, ka Polijas pretenzijas uz sešiem pagastiem ir pamatotas. Dzejnieks esot iesaucies: “Tad jau jūs gribat atņemt manu dzimteni un tās vietas, kur esmu pavadījis savu bērnību!” – Donass F. Politiskos krustceļos. – 17. lpp.; Kurjer Polski. – 1920. – 26 marzec; Latvijas Kareivis. – 1920. – 30. marts. Rainis un Aspazija no Polijas Latvijā atgriezās 9. aprīlī. – Baltijas Vēstnesis. – 1920. – 8. apr.; Latvijas Kareivis. – 1920. – 11. apr. Abi dzejnieki iebrauca ar vilcienu Kalkūnē, kur tos sagaidīja Latgales apgabala priekšnieka auto, kas bija atsūtīts ar poļu

gaidāmajām sarunām nākamajā konferencē ar Poliju, kā arī Latvijas armijas „organizācijai, dislokācijai un morālajam stāvoklim”⁶⁷³

Sešu pagastu un Grīvas problēma nebija atrisināta, un Latvijas valdībai bija nopietni jārēķinās ar iespēju, ka tos atgūt neizdosies.

Latvijas un Polijas saimniecisko sakaru un satiksmes nodibināšana. Bēgļu un gūstekņu atgriešanās no Polijas

Saimnieciskie sakari starp Latviju un Poliju bija atkarīgi, pirmkārt, no abu valstu politiskajām attiecībām un ārējiem apstākļiem (arī no kopējas robežas izveidošanās). Šie sakari neapšaubāmi veicinātu abu valstu sadarbību. Perspektīvu tirdzniecībā ar Poliju saskatīja arī Latvijas valdība. Polijā varēja iegādāties naftas produktus, akmeņogles, sāli, cukuru, stiklu, pārtikas un rūpniecības preces. Tādēļ diplomātiskajā pārstāvniecībā Varšavā jau no 1919. gada novembra strādāja tirdzniecības atašess H. Steinmanis. Janvārī Polijas varas iestādes atļāva izvest uz Latviju 50 cisternas naftas produktu, bet 10. februārī A. Ķeniņš ziņoja, ka trūkst vagonu un lokomotīvu, lai nogādātu tos Viļņā, kur sākās platsliežu dzelzceļš. Polijas valdība piekrita Latvijas vilcienu satiksmei uz Poliju. Turklāt vairāki latviešu tirgotāji ar konsula A. Luces-Birka starpniecību bija saņēmuši atļauju izvest uz Latviju 75 vagonus naftas produktu, ogļu un cukura. Pēc līguma noslēgšanas ar valdību viņi bija ar mieru pastāvīgi būt par starpniekiem.⁶⁷⁴ Janvārī Latvijas individuālie uzņēmumi Polijā uzsāka iepirkt vairumā arī tabaku.⁶⁷⁵ Tūlīt pēc Daugavpils atbrīvošanas šajā pilsētā parādījās Polijas un Lietuvas preces, kuras tika realizētas par spekulatīvām cenām. Pēc kopējās robežas nodibināšanas aktivizējās abu pušu privātuzņēmēji. Latvijas prese ziņoja, ka poļu uzņēmēji gatavo preču sūtījumus uz Latviju, bet uz Polijas rūpniecības centriem devušies vairāki Latvijas tirgotāji.⁶⁷⁶

Tā kā bija gaidāma tirdzniecisko sakaru attīstība, februāra sākumā Daugavpilī darbu sāka Latvijas muitas nodaļa⁶⁷⁷. Tomēr tās darbība, kā jau minēts, bija ievērojami apgrūtināta poļu karaspēka klātbūtnes dēļ. Savukārt Polijas presē janvāra beigās parādījās informācija, ka drīzumā uz Rīgu dosies

iestāžu atļauju un kas tos pārveda pāri tiltam uz Daugavpili. Sekoja svinīga sagaidīšana un apgabala priekšnieka apmeklējums. Pēc tam Rainis aplūkoja cietoksni un pilsētu. Viņš arī izteica vēlmi apmeklēt Daugavas otrā krastā redzamo Randeni, ar ko saistījās dzejnieka bērnības atmiņas. Uz paskaidrojumu, ka tas neesot iespējams, jo apgabalu ieņēmis lietuviešu karaspēks, Rainis iesaucies: „Mūsu zemi? Mēs viņu atbrīvosim, jo viņa ir mūsu! Atbrīvosim bez asins izliešanas!” – Latvijas Kareivis. – 1920. – 12. apr.

⁶⁷³ Peplōński A. Wywiad w wojnie polsko- bolszewickiej 1919–1920. – Warszawa, 1999. – S. 61; Peplōński A. Wywiad a dyplomacja II Rzeczypospolitej. – Toruń, 2004. – S. 75.

⁶⁷⁴ LVVA, 2575. f., 15. apr., 11. l., 52.–54., 61. lp.; Latgolas Words. – 1920. – 1. febr. Februārī A. Ķeniņš ieteica H. Steimaņa vietā par tirdzniecības atašeju Polijā iecelt Lodzas fabrikantu K. Biggi, bet tas netika izdarīts. – AAN, Attachaty, A – II, 81/1.

⁶⁷⁵ Сегодня. – 1920. – 6 февр.

⁶⁷⁶ Jaunākās Ziņas. – 1920. – 12., 20. janv.

⁶⁷⁷ Brīvā Zeme. – 1920. – 12. febr.

tirdzniecības pārstāvji, kas runās par linu piegādi no Latvijas.⁶⁷⁸ Marta sākumā Varšavā tika nodibināta Polijas–Latvijas saimnieciskā sabiedrība (“Latpol”), lai panāktu sadarbību un tranzīta atvieglojumus, bet marta otrā pusē Rīgā – “Latvju–poļu tirdzniecības sabiedrība”. Abas organizācijas nodibināja savstarpējus sakarus. Pēc tam A. Ķeniņš paziņoja, ka Polija gatava eksportēt no Latvijas papi, kartonu, ietinamo papīru un linsēklas. Stāvokli atviegloja tas, ka Lietuvas valdība atļāva kravu tranzītu cauri Kauņai, jo Daugavpils dzelzceļa tilts vēl nebija salabots. Tomēr dažādu apstākļu dēļ pirmais vilciens uz Poliju izbrauca tikai aprīļa beigās un Galiciju sasniedza pēc vairākām nedēļām. Sekojošo poļu–padomju kara notikumu dēļ tas Rīgā ar naftas produktiem atgriezās tikai augusta beigās.⁶⁷⁹ Visi tālākie Latvijas puses centieni panākt Lietuvas puses piekrišanu kravu tranzītam cauri Lietuvas teritorijai uz Poliju un no tās beidzās nesekmīgi. 1920. gada 8. maijā diplomātiskais pārstāvis no Kauņas ziņoja, ka par regulāra tranzīta sakariem ar Poliju “nav ko domāt leišu–poļu attiecību dēļ”.⁶⁸⁰

1920. gada pavasarī dažādu iemeslu dēļ abu pušu cerības uz aktīvu tirdzniecisko sakaru attīstību nepiepildījās. Latvijā nelielos daudzumos pa dzelzceļu un jūras ceļu ievada tekstilpreces, sakņaugu sēklas, rakstāmpiederumus, naglas u. c. Tomēr, tā kā nebija nenoslēgta saimnieciskā konvencija, visai ierobežoti tirdznieciskie sakari pagaidām notika tikai starp privātajiem uzņēmējiem.⁶⁸¹ Turklāt oficiālajos Latvijas ārējās tirdzniecības statistiskajos rādītājos starp kaimiņvalstīm (Igauniju, Lietuvu, Somiju) 1920. gada pirmajos četros mēnešos Polija ieņēma pēdējo vietu. Saskaņā ar tiem janvārī un februārī uz Poliju no Latvijas bija izvestas preces 3 500 Latvijas rubļu vērtībā, bet martā un aprīlī – par 485 610 Latvijas rubļiem. Ievests nebija nekas. Apsardzības ministrijas laikraksta „Latvijas Kareivis” apskatnieks izteica pārsteigumu par šo faktu, jo pastāv „ ļoti tuvas politiskās attiecības”, turklāt no Polijas varētu ievest Latvijā tik nepieciešamās akmeņogles un manufaktūras preces.⁶⁸² Tikai 1920. gada 21. jūnijā Latvijas valdība nolēma izveidot sevišķu komisiju tirdznieciskām sarunām ar Poliju,⁶⁸³ taču praktiski tā darbu nevarēja uzsākt, jo reģionā notika straujas militārpolitiskas pārmaiņas.

Saimnieciskos sakarus neapšaubāmi apgrūtināja arī sarežģītā satiksme starp abām valstīm. Tūlīt pēc Latgales atbrīvošanas, saņēmuši vīzas Polijas pārstāvniecībā Rīgā, cilvēki devās uz Daugavpili, kur dažādās poļu iestādēs pārbaudīja viņu personību. Kopumā Daugavpili, kurā trūka pienācīgi ierīkotu apmešanās vietu, bija jāpavada vairākas dienas. Vilcieni no Kalkūnes, kas atrodas Daugavas kreisajā krastā, uz Viļņu devās ik dienas, taču tie sastāvēja vienīgi no stipri bojātiem preču vagoniem un brauciens tajos bija mokošs. Ceļā braucējus vairākkārt pārmeklēja poļu karavīri. Arī Viļņā un

⁶⁷⁸ Kurjer Polski. – 1920. – 28 stycz.

⁶⁷⁹ Brīvā Zeme. – 1920. – 6. marts, 27. maijs; Latvijas Sargs. – 1920. – 25. marts; Republikas Sargs. – 1920. – 27. marts, 9., 27. apr.; Baltijas Vēstnesis. – 1920. – 3. jūl.

⁶⁸⁰ LVVA, 6823. f., 2. apr., 69. l., 285. lp.

⁶⁸¹ Republikas Sargs. – 1920. – 25. marts.

⁶⁸² Latvijas ārējā tirdzniecība//Latvijas Kareivis. – 1920. – 21. jūl.

⁶⁸³ LVVA, 5192. f., 1. apr., 2. l., 39. lp.; Sīkāk sk.: Jēkabsons Ē. Latviešu tautības karagūstekņi Polijā//Latvijas Arhīvi. – 2006. – Nr. 2. – 119.–139. lpp.

Varšavā bija grūtības iegādāties biļetes.⁶⁸⁴ Ar laiku dzelzceļa satiksme gan uzlabojās. 1. martā tika atklāta tieša satiksme Varšavas–Turmantas līnijā, tāpēc Latvijas dzelzceļa vadība lūdza poļu pusi saskaņot vilcieni pienākšanas laikus Kalkūnes–Turmantas posmā. Tomēr līdz pat vasarai bija jāizdara pārsēšanās Krustpilī. Latvijas pilsoņi sūdzējās par poļu karavīru patvarībām Kalkūnes stacijā, par atņemtajām personīgajām lietām un pasažieru aizturēšanu. Lai atvieglotu latviešu bēgļu atgriešanos dzimtenē, Latvijas armijas Virspavēlnieka štābs 3. jūnijā lūdza atļauju Kalkūnē strādāt latviešu virsniekam un rakstvedim, kuri reģistrētu bēgļus. A. Miškovskis savai virspavēlniecībai lūgumu nodeva tikai jūlija sākumā pirms Sarkanās armijas uzbrukuma poļu frontē. Uzbrukuma dēļ atbildes nebija.⁶⁸⁵

Sarežģītā satiksme bija jāpiedzīvo arī latviešu tautības karagūstekņiem, kuri 1919. gada beigās un 1920. gada sākumā lielās grupās atgriezās no Polijas. 1920. gada 5. janvārī pilnvarotais bēgļu un gūstekņu lietās Polijā P. Strods lūdza Ārlietu ministriju parūpēties, lai Latvijā pret poļu bēgļiem izturas labi, jo no tā ir atkarīgs, kā izturēsies pret latviešiem Polijā.⁶⁸⁶

Karagūstekņu un bēgļu atbrīvošanas komisija, kas pastāvēja pie Iekšlietu ministrijas, savu iespēju robežās noskaidroja, kuri bijušie gūstekņi ir atgriezušies no Polijas, un nosūtīja tos uz iepriekšējām dzīvesvietām. Turpmāk viņu skaits samazinājās. Pilnvarotais bēgļu un gūstekņu lietās Polijā marta beigās ziņoja, ka gandrīz visi 1 300 Latvijas pilsonības gūstekņi atgriezušies dzimtenē, taču no Dienvidkrievijas bija sākusies latviešu bēgļu plūsma. Turklāt pārstāvniecībā Varšavā bija reģistrēti arī apmēram 200 Latvijas pilsoņi, kuri pagaidām gribēja palikt Polijā. Luņiņecas apkārtnē dzīvoja 10 latviešu zemnieku ģimenes, kas grasījās pārdot zemi un atgriezties Latvijā. Tika rēķināts, ka Polijā martā dažādu iemeslu dēļ atrodas apmēram 1 000 latviešu.⁶⁸⁷ Visumā poļu varas iestāžu attieksme pret latviešu bēgļiem bija labvēlīga, kaut arī bija sūdzības par ierēdņu korumpētību.⁶⁸⁸

Pēc Daugavpils ieņemšanas beidzot pavērās iespējas nodibināt tiešus pasta un telegrāfa sakarus ar Poliju un caur to – arī ar citām Eiropas valstīm. Jau 1920. gada janvārī Latvijas Satiksmes un darba ministrijas Pasta un telegrāfa departaments nosūtīja uz Daugavpili savu ierēdni, lai atjaunotu Latgales pasta un telegrāfa darbu. Tajā pašā mēnesī tika organizēta vienkāršu un ierakstītu vēstuļu pasta satiksme ar Poliju, Baltkrieviju un Ukrainu. Telegrāfa sakari gan šajā laikā vēl atradās vienīgi militārā resora pārziņā, un Latvijas Valsts telegrāfs uz Poliju telegrammas nosūtīja cauri Liepājai, Dānijai un Vācijai pa zemūdens kabeli. Tā kā Polija bija kļuvusi par vienīgo Latvijas Pasta un telegrāfa izeju uz Eiropu (neskaitot gadījuma rakstura kuģu sakarus ar Skandināviju), Pasta un telegrāfa departaments februāra sākumā oficiāli griezās pie Polijas Pasta administrācijas ar priekšlikumu noslēgt vienošanos

⁶⁸⁴ Jaunākās Ziņas. – 1920. – 17. febr.

⁶⁸⁵ LVVA, 3601. f., 1. apr., 9. apr., 350. l., 31. lp.; CAW, II ND WP, t. 192; Jaunākās Ziņas. – 1920. – 21. jūn.

⁶⁸⁶ LVVA, 2574. f., 3. apr., 13. l., 46.–47. lp.

⁶⁸⁷ Latvijas Sargs. – 1920. – 17. marts; Latvijas Kareivis. – 1920. – 16., 28. marts; Jaunākās Ziņas. – 1920. – 12. marts.

⁶⁸⁸ LVVA, 2570. f., 10. apr., 51. l., 51.–52. lp.; Jaunākās Ziņas. – 1920. – 21. jūn.

par savstarpējiem sakariem un sakariem, kuri caur Poliju notiktu ar citām valstīm.⁶⁸⁹

* * *

Kopumā jāatzīst, ka Latvijas un Polijas militārā sadarbība Latgalē bija sekmīga. Ienaidnieka – Sarkanās armijas – operatīvā situācija Daugavpils zaudējuma dēļ ievērojami pasliktinājās. To atzīst arī padomju militārie vēsturnieki,⁶⁹⁰ turpretim Polijas situācija ievērojami uzlabojās, bet Latvija bija atguvusi vēl līdz tam neatbrīvoto savas valsts daļu. Latviešiem un poļiem saskaņoti darbojoties, tika pilnībā sasniegti apvienotās karaspēka grupas operatīvie mērķi. Trūkumi – nepilnīgie sakari, dažkārt novēlotā pavēļu izpilde un citi – nebija tik nozīmīgi, lai ietekmētu galīgā uzdevuma izpildi, un bija izskaidrojami ar objektīviem apstākļiem, galvenokārt ar divu atšķirīgu armiju sadarbības grūtībām (kaut arī tās bija formāli apvienotas un tām bija kopēja pavēlniecība). Turklāt šīm armijām bija jāsadarbojas sevišķi ekstremālos klimatiskos apstākļos (stiprs sals un sniegs). Vienīgi Latvijas puses pārtikas piegādes dažādu apstākļu dēļ nebija pietiekošas un nenotika laikus. Tomēr Polijas armijas kaujas spējas tas ietekmēja maz vai neietekmēja nemaz (poļu puse bija rēķinājusies ar novēlotu piegāžu varbūtību). Sliktā pārtikas piegāde vairāk iespaidoja aizmugurē dzīvojošos zemniekus, kuru pārtikas krājumus parasti pirka par neatbilstoši zemu maksu, turklāt bieži vien tos vienkārši rekvizēja vai pat nolaupīja. Līdz ar to Latvijas nelabvēļiem Polijā bija iegants pārņemt tai līguma nepildīšanu, un šiem pārmetumiem jau bija politiski mērķi. Šīs pašas aprindas mēģināja attiecināt intendantūras dienestu trūkumus arī uz operatīvo sadarbību. Poļu muižniecībai dažkārt labvēlīgais E. Maļiševskis, piemēram, pilnīgi nepamatoti apgalvoja, ka Latvijas armija īsteno “speciālu taktiku”, kuras dēļ poļi bijuši spiesti iet kaujā pa priekšu. Tādēļ latviešiem gandrīz neesot bijis kritušo.⁶⁹¹ Arī Latvijai nelabvēlīgais Latgales muižnieks M. Svežbiņskis rakstīja, ka poļu karavīri latviešus nicinājuši sliktu pārtikas piegāžu dēļ.⁶⁹² Šādi izteicieni liecina, ka to autori nostājas pret Latviju politisku motīvu dēļ. Tomēr šādu pilnīgi neobjektīvu attieksmi noteica, pirmkārt, aizvainojums par Latvijas “uzdrošināšanos” apdraudēt Latgales poļu muižnieku milzīgos zemes īpašumus. Gandrīz neviens Polijas armijas karavīrs neapgalvo, ka kopīgā operācija Latgalē nebija sekmīga.⁶⁹³ Turpretī gandrīz visi atzīst, ka operācija bija sekmīga, jo abām pusēm tas bija gan operatīvi, gan politiski izdevīgi. No mūsdienu vēsturniekiem vienīgi angļi

⁶⁸⁹ LVVA, 1532. f., 1. apr., 2236. l., 41.–42. lp., 86. lp.

⁶⁹⁰ Какурин Н., Меликов В. Гражданская война в России: война с белополяками. – Москва, 2002. – 25–26 стр.

⁶⁹¹ Maliszewski E. Polacy na Łotwie. – S. 20.

⁶⁹² APAN, Świerziński M. Martyrologia Inflant Polskich. – S. 68.

⁶⁹³ Izņēmums ir brigādes ģenerālis T. Mahaļskis, kas operācijas laikā bija Lietuvas–Baltkrievijas frontes štāba kapteinis. Viņš vēlāk izteica neizpratni par Latgales operācijas nozīmi un apgabala “atdošanu” Latvijai. Tomēr to, šķiet, noteica, pirmkārt, viņa domstarpības ar grupas štāba priekšnieku T. Kučebu. – Machalski T. Generał Tadeusz Kutrzeba. Studium krytyczne. – Londyn, 1983. – S. 31. Jāpiezīmē, ka pats T. Mahaļskis (vēl kā apakšpulkvedis) 30. gados veica samērā detalizētu pētījumu par Baltijas valstu atbrīvošanās cīņām. – Machalski T. Wyzwolenie państw bałtyckich: Finlandii, Estonii i Łotwy//Bellona. – 1937. – T. XX. – Zesz. 3. – S. 473–514.

N. Deiviss pilnīgi nepamatoti, nenorādot nekādus avotus, raksta, ka operācija bijusi “nepasmības kalngals”, sākusies ar novēlošanos (sakarā ar Latvijas puses bažām, ka “Latvijas poļu minoritāte pieprasišot ūniju ar Poliju”), poļi 3. janvārī, sākot uzbrukumu, nav varējuši “daudz sagaidīt no saviem latviešu sabiedrotajiem”. Angļu vēsturnieka uzskatu nepamatotību skaidri apliecina arī viņa pielaistās nopietnās faktoloģiskās kļūdas: N. Deiviss apgalvo, ka Daugavpils cietoksnim uzbrukusi 3., nevis 1. Leģionu divīzija; pārceļoties pāri Daugavai, zem artilērijas ielūzis ledus (tas neatbilst patiesībai); 5. janvārī, kad pabeigta Daugavpils ieņemšanas operācija, uz laiku pārtraukta karadarbība visā poļu–padomju frontē.⁶⁹⁴

Sadarbība frontē un attiecības starp latviešu–poļu frontes daļu karavīriem patiesībā bija ievērojami labākas nekā starp Latvijas iestādēm (tās organizēja ar grūtībām) un Polijas armiju Daugavpilī un citur frontes aizmugurē. To noteica gan politiskas, gan sadzīviskas problēmas, kas gan bija savstarpēji cieši saistītas. Tomēr arī aizmugurē nepieciešamā sadarbība starp abu valstu institūcijām (piemēram, starp pretizlūkošanas struktūrām Daugavpilī) notika. Polijas karaspēks tiešām nodarīja milzīgus saimnieciskus zaudējumus Latgalē, tomēr kara apstākļos vairāk vai mazāk cieta visi, arī sava karaspēka ieņemtī apgabali. Piekritot sadarbībai ar poļiem savā teritorijā, Latvijas valdībai bija nopietni un laikus jārēķinās ar sekām, kādas izraisīs sveša karaspēka atrašanās Latgalē, jo pieredze šajā ziņā jau bija (1919. gadā Igaunijas armijas ieņemtajā Ziemeļvidzemē zemnieki cieta, iespējams, vēl smagāk). Acīmredzot politiskais un militārais izdevīgums, ko radīja minētā sadarbība, atsvēra visus sarežģījumus (vismaz līguma noslēgšanas brīdī 1919. gada beigās tas nebija apšaubāms). Vēl jo vairāk, tilti un sakaru līnijas, kuras Latgalē savu taktisko interešu dēļ bija uzbūvējušas Polijas armijas inženierdaļas, pēc poļu aiziešanas pārgāja Latvijas īpašumā.

Polijas armijas izturošanās Latgalē bija cieši saistīta ar Latvijas un Polijas starpvalstu attiecībām un atstāja uz tām noteiktu iespaidu. Tomēr noteicošie šajās attiecībās bija ārējie faktori (attieksme pret Padomju Krieviju, Lietuvu u. c.). Kopumā ar Varšavas konferences neveiksmi 1920. gada martā noslēdzās tas posms Latvijas un Polijas attiecībās, kurš bija aizsācies 1919. gada rudenī ar Polijas atbalstu Latvijai Bermonta karaspēka uzbrukuma izraisītās krīzes laikā. Abu valstu vēsturē šim posmam bija raksturīga lielākā savstarpējā tuvināšanās, ko noteica īpašā politiskā un militārā situācija reģionā. Galvenais notikums minētajā laika posmā bija kopīgā militārā operācija Latgalē, taču uz tās politiskā fona izpaudās tendences, kuras veidoja Latvijas–Lietuvas–Polijas savstarpējās attiecības, šo valstu attieksme pret Padomju Krieviju un saistība ar Antantes lielvalstīm.

1920. gada pirmajos mēnešos skaidri iezīmējās politiskās attiecības un pretrunas starp plānotās Baltijas savienības valstu savienības locekļēm – Somiju, Igauniju, Latviju, Lietuvu un Poliju. Starp abām pēdējām tās bija īpaši asas, turpretī abas pirmās īstenoja izolētu ārpolitiku. Savukārt Latvija atradās ne tikai tīri ģeogrāfiskajā, bet arī ģeopolitiskajā centrā, un tai bija

⁶⁹⁴ Davies N. Orzeł biały, czerwona gwiazda. Wojna polsko - bolszewicka 1919–1920. – S. 73–74.
Diemžēl N. Deivisa nepamatoto militārās operācijas zemo novērtējumu nekritiski citē A. Stranga: Latvijas–Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā. – 30. lpp.

īpatnēja loma Polijas un Lietuvas konfliktā. Latvijas domstarpības ar Lietuvu šajā laikā no tīri teritoriālām domstarpībām bija pārvērtušās jau politiskās domstarpības, turklāt tās ievērojami padziļināja Latvijas tuvināšanās Polijai.

Latvijas attiecībās ar Poliju turpināja pastāvēt zināmas tuvināšanās tendences. Galvenokārt tās izpaudās abu pušu centienos gūt sev politisku izdevīgumu ar otras puses atbalstu vai starpniecību. Tiesa, atšķīrās mērķi un līdzekļi. Polija uzstājīgi centās panākt Latvijas piekrišanu vismaz divpusējai militārpolitiskai savienībai, kura būtu izdevīga Polijas konfliktā ar Lietuvu, kā arī plānotajā lieluzbrukumā Padomju Krievijai. Pēdējo reizi tā mēģināja panākt „federatīvās koncepcijas” īstenošanu vai vismaz Polijai draudzīgas un ar to cieši saistītas Ukrainas un Baltkrievijas izveidi. Turpretī Latvijas interesēs nebija cieša saistīšanās ar Poliju, kuras intereses ievērojami atšķīrās no nelielo Baltijas valstu interesēm. Tāpēc Latvijas valdība izturējās ļoti piesardzīgi. Drīz pēc Helsinku konferences, kura kārtējo reizi apliecināja, ka Baltijas valstu starpā valda sarežģītas pretrunas, tika noslēgts slepens Latvijas un Padomju Krievijas pamiera līgums. Sākās ilgstoša diplomātiska spēle, kas ilga vairākus mēnešus un parādīja, ka Latvija vēl karo ar Krieviju un mēģina ierobežot karadarbību līdz izlūkošanai, kas pārāuga atsevišķās vietēja rakstura sadursmēs un ko pilnībā novērst šādos apstākļos nebija iespējams.

Polijas attieksmē aplūkojamajā periodā skaidri parādījās iezīme, kas bija raksturīga zināmai poļu sabiedrības daļai visu laiku starp diviem pasaules kariem un kura līdz šim nebija izpaudusies, jo nebija aktuāla Latvijai tās cīņā pret sevišķi reakcionārajiem un arī Polijas intereses apdraudošajiem Bermonta vācu–krievu spēkiem. Turpretī pēc Latgales atbrīvošanas poļu nacionāldemokrāti un citas šovinistiski noskaņotās aprindas (ar Latgales muižniecību priekšgalā) izvirzīja ideju, ka šo novadu varētu paturēt sev. Kaut arī tā pilnīgi nesaskanēja ar Polijas valdības deklarēto politiku pret Latviju, tomēr atstāja zināmu iespaidu arī uz poļu oficiālajām aprindām. Raksturīgs piemērs ir Polijas pirmā diplomātiskā pārstāvja Latvijā B. Boufala negatīvā nostāja pret Latviju un latviešiem. Pārmaiņas attieksmē pret Latgali sāka iezīmēties arī oficiālajā politikā un spilgti izpaudās Varšavas konferences laikā, kad Polijas delegācija pēkšņi ignorēja iepriekš deklarētās nostādnes un centās panākt, ka Latvija saņem Latgali no Polijas, kas brīvprātīgi atsakās no šīs savas bijušās provinces ar izdevīgiem politiskiem nosacījumiem.

Šajā laikā aktualizējās arī teritoriālais strīds starp Latviju un Poliju par sešiem bijušās Kurzemes guberņas pagastiem un Grīvu Ilūkstes apriņķa austrumos. To faktiskai iekļaušanai Braslavas apriņķī 1919. gadā Latvijas valdība līdz šim nebija pievērsusi pienācīgu uzmanību aktuālāku problēmu dēļ. Turpretī 1920. gada martā Polijas nostāja bija kategoriska, un šī pretruna kļuva par vienu no galvenajiem Varšavas konferences neveiksmes cēloņiem.

1920. gada martā, kad aktuāla kļuva Polijas karaspēka izvešana no Latvijas, abu valstu attiecībās bija citādākas nekā gada sākumā. Tomēr ārējie apstākļi turpmākai sadarbībai joprojām saglabājās.

3. nodaļa

ATTIECĪBU SAREŽĢĪŠANĀS

(1920. gada marts–jūnijs)

Polijas karaspēka lielākās daļas izvešana no Latgales

Martā fronti pret Sarkano armiju līdz Osvejas ezera ziemeļu krastam joprojām bija ieņēmusi poļu 3. Leģionu divīzija. Tā kontrolēja arī aizmugures teritoriju līdz Dubnas stacijas–Dagdas ezera ziemeļu krasta–Osvejas ezera līnijai.⁶⁹⁵ Līdz 1920. gada marta beigām Latvijas prese regulāri publicēja poļu karaspēka grupas štāba priekšnieka T. Kučebas sagatavotos frontes stāvokļa apskatus, kuri parasti vēstīja par biežām izlūkvienību sadursmēm.⁶⁹⁶ 8. martā frontē bija sākusies poļu karaspēka daļu nomaiņa ar Latvijas armijas vienībām (kā jau minēts, pēc dažām dienām uz laiku politisku iemeslu dēļ tā tika apturēta), ienaidnieks vairākās vietās mēģināja uzbrukt. Piemēram, 19. martā 150 sarkanarmieši uzbruka 3. Jelgavas pulka pozīcijām pie Poļeščinas, taču šis uzbrukums tika atsists (latviešu gūstā krita 56 sarkanarmieši).

Šajā laikā tapa ļoti pieklājīgs Latvijas armijas virspavēlnieka J. Baloža lūgums J. Pilsudskim pilnībā izvest Polijas karaspēku no Latvijas. 22. martā J. Pilsudskim tika nosūtīts arī līdzīgs Latvijas Ārlietu ministrijas memorands. Šajā dienā Latgales apgabala priekšnieks A. Bērziņš ziņoja, ka “poļu pārgrupēšanās turpinās, taču viņu galīgie nodomi vēl nav noteikti zināmi”.⁶⁹⁷ Interesanti, ka no 17. martā sastādītā Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba Iekšējās izlūkošanas nodaļas pārskatā skaidri redzams, ka Latvijas puse šajā laikā zināja arī par gaidāmo poļu gatavošanos lieluzbrukumam padomju frontē. Sakarā ar to jau tuvākajā laikā 1. Leģionu divīzija gatavojās doties Kameņecas-Podoļskas virzienā, bet pārējās karaspēka daļas Latgalē palikt ne ilgāk par 8. aprīli.⁶⁹⁸

Polijas armijas Ģenerālštābs 21. martā pavēlēja 3. Leģionu divīzijai nekavējoties nodot frontes iecirkni ziemeļos no Daugavas Latvijas armijas vienībām un E. Ridzam-Smiglijam par to noslēgt īpašu vienošanos. 24. martā A. Miškovskis ziņoja, ka panācis Latvijas armijas virspavēlniecības piekrišanu nomainītā poļu karaspēka pagaidu izvietojumam Baļbinovas–Krāslavas–Baltiņu rajonā un ir izdota pavēle atsākt galīgu poļu vienību

⁶⁹⁵ AAN, Attachaty, A – II, 64/1, k. 154.

⁶⁹⁶ Наша жизнь. – 1920. – 17, 19, 20, 21, 25 марта.

⁶⁹⁷ LVVA, 2574. f., 3. apr., 15. l., 51., 52.–53., 57. lp.

⁶⁹⁸ Turpat, 3601. f., 1. apr., 465. l., 31. lp.

nomaiņu frontē 27. martā.⁶⁹⁹ Lielā mērā poļu puses zināmo piekāpību izraisīja gatavošanās lieluzbrukumam, kurš bija paredzēts Ukrainā, Kijevas virzienā, un kura īstenošanai bija nepieciešamas arī Latvijā esošās karaspēka daļas, kas pamatoti tika uzskatītas par vienām no kaujasspējīgākajām Polijas karaspēkā.

Z. Meierovics paredzēja, ka līdz 1. aprīlim poļu karaspēka izvešana būs pabeigta.⁷⁰⁰ 28. martā poļu komandantūras galvenās funkcijas Daugavpilī bija jāpārņem Latvijas militāriestādēm.⁷⁰¹ 29. martā tika paziņots, ka Latvijas armijas virspavēlniecība “pārņem savā atbildībā visu fronti līdz Daugavai un līdz ar to visas karaspēka daļas un iestādes, kas agrāk bija padotas apvienotās Latvijas–Polijas karaspēka grupas pavēlniekam ģenerālim Ridzam-Smiglijam, pāriet viņas zināšanā un rīcībā padotības kārtībā”. Tajā pašā dienā E. Ridzs-Smiglijs paziņoja, ka 30. martā nodod Latvijas armijas virspavēlnieka padotībā latviešu daļas, kas līdz šim bija pakļautas viņam, un uz Rīgu izbrauc kapteinis V. Bortnovskis,⁷⁰² kurš ir pilnvarots noslēgt vienošanos par “poļu frontes likvidāciju” (30. martā V. Bortnovskis Rīgā pārrunāja stāvokli ar J. Balodi, bet nākamajā dienā turpināja sarunas jau ar A. Veisu⁷⁰³). Poļu sakaru virsniekam pie Kurzemes divīzijas štāba gan vēl kādu laiku bija jāpaliek savā vietā.⁷⁰⁴ Savukārt 31. martā poļu 1. armijas vadība pārņēma Latvijā esošos spēkus, pildot virspavēlniecības pavēli par fronšu (arī Lietuvas–Baltkrievijas frontes) likvidāciju.⁷⁰⁵ Stāvokli Latvijā tas gan nekādi neietekmēja. Attiecības starp poļu un latviešu karavīriem, kuri atradās Drisas rajonā un kurus šķīra Daugava, bija samērā labas. 2. Ventspils kājnieku pulka karavīri atcerējās, ka poļi no otra Daugavas krasta mēdzuši pārcelties pāri upei un viesojušies pie latviešiem.⁷⁰⁶

1. aprīlī Latvijas armijas Galvenās apgādības pārvaldes priekšnieks K. Švīders un V. Bortnovskis apmainījās ar abu pušu priekšlikumiem par poļu karaspēka izvešanas kārtību. Poļu projekts balstījās uz 16. janvāra Rīgā parakstītās vienošanās noteikumiem un paredzēja, ka Daugavpils cietoksnis, dzelzceļa stacija, kā arī Drisas tilts un Drujas prāmis paliek poļu kontrolē līdz karadarbības beigām. Saskaņā ar to Daugavpilī pagaidām paliktu

⁶⁹⁹ AAN, Attachaty, A – II, 64/1, k. 176, 215, 229. Nomainīgas norise redzama no 2. Ventspils kājnieku pulka piemēra: šī pulka bataljoni nomainīja poļu 23. kājnieku pulka vienības 27.–29. martā 25 kilometru iecirknī aiz Zarjankas upes. 30. martā ienaidnieks šajā iecirknī pārgāja pretuzbrukumā, taču tika atsists (savukārt poļu 23. pulks līdz 3. aprīlim ieradās Daugavpilī). – 2. Ventspils pulks. – 325.–327. lpp. (Šajā grāmatā sniegto informāciju 1934. gadā bija būtiski papildinājis bijušais poļu 7. Leģionu pulka virsnieks B. Oļševskis, būdams šajā laikā piekomandēts Latvijas armijai. – AAN, Sztab Główny, t. 616/ 261, k. 157, 161); CAW, WBH, 341. 1. 154, 151, 155).

⁷⁰⁰ Latvijas Sargs. – 1920. – 26. marts; Republikas Sargs. – 1920. – 4. apr.; Latgalīts. – 1920. – 25. marts.

⁷⁰¹ LVVA, 2574. f., 3. apr., 15. l., 54. lp.

⁷⁰² Sākotnēji vest sarunas tika uzdots arī A. Miškovskim, taču viņš 28. martā lūdza sevi atbrīvot no šī pienākuma, jo militārā atašeja piedalīšanās tajās “neizskatīsies dabīgi”. – AAN, Attachaty, A – II, 64/1, k. 233.

⁷⁰³ Paluszyński T. Walka o niepodległość Lotwy 1916 – 1921. – S. 330.

⁷⁰⁴ LVVA, 6033. f., 1. apr., 24. l., 54.–55. lp.

⁷⁰⁵ CAW, WBH, 341. 1. 156; Piłsudski J. Pisma zbiorowe. – S. 153–154.

⁷⁰⁶ Ezergailis J. Pirms 50 gadiem//Daugavas Vanagu Mēnešraksts. – 1971. – Nr. 3.–32. lpp.

poļu komandants, likvidācijas komisija, hospitāļi, municijas noliktavas (līdz satiksmes atklāšanai Viļņas–Daugavpils dzelzceļa līnijā) un Latgales civilpārvaldei jānorēķinās ar poļiem par izdarītajiem remontdarbiem u. c.⁷⁰⁷ Latvijas puses projektā tika noraidītas svarīgākās poļu prasības un uzstāts, lai tiktu izvests karaspēks no Daugavpils un vara pilsētā nekavējoties pārietu latviešu komandantūras rokās.⁷⁰⁸ E. Ridzs-Smiglijs reaģēja, 1. aprīlī apturot karaspēka izvešanu līdz laikam, kad Latvijas puse piekritīs 16. janvāra vienošanās noteikumiem. Vienlaikus gan tika dots rīkojums turpināt evakuēt atlikušo 1. Leģionu divīzijas daļu un 7. ulānu pulku, kā arī nodot ēkas Latvijas armijas Kara ēku un būvju pārvaldei (1. leģionu kājnieku pulks no Grīvas–Kalkūnes rajona aizbrauca 29.–30. martā, 5. Leģionu kājnieku pulks – 1.–3. aprīlī, bet 6. Leģionu kājnieku pulks no Kalkūnes un Turmantas – 1. aprīlī⁷⁰⁹). Vienīgi 1. lauka artilērijas pulkam tika pavēlēts līdz vienošanās parakstīšanai ar Latviju palikt Daugavpilī 3. Leģionu divīzijas štāba rīcībā. Polijas Ģenerālštābs 3. aprīlī liguma nenoslēgšanas gadījumā paredzēja 3. divīzijas koncentrēšanos Daugavpils rajonā tā, lai “vajadzības gadījumā varētu izveidot pietiekoši plašu priekšlauku uzbrukumam”.⁷¹⁰ Ģenerālštāba priekšnieks pavēlēja 1. armijai uzsvēra, ka Latgalē jāuztur tāds stāvoklis, lai uz latviešiem varētu izdarīt spiedienu. Viņš pat pieļāva, ka Daugavpilī iespējama 1. Leģionu divīzijas daļu atgriešanās.⁷¹¹

Pašā pilsētā stāvoklis pakāpeniski kļuva kritisks. Saskaņā ar A. Veisa 29. marta pavēli par varas pāriešanu latviešu komandantūras rokās, aprīļa sākumā latviešu virsnieks mēģināja pārņemt savā kontrolē stacijas komandantūru, taču saņēma poļu komandanta atbildi, ka saskaņā ar E. Ridza-Smiglija pavēli “viss paliek pa vecam”. Poļu karaspēku pagaidām vairs neizveda, taču 7. aprīlī poļu sapieri pabeidza pontonu tilta būvi augšpus dzelzceļa tilta Daugavpilī. Pilsētas latviešu komandantūras un Latgales apgabala priekšnieka rīkojumi vairs vispār netika ņemti vērā. 3. aprīlī pie komandanta un garnizona priekšnieka E. Graudiņa ieradās poļu majors un paziņoja par karaspēka izvešanas apturēšanu. Pastiprinājās poļu karavīru patrulēšana ielās. Tajā pašā dienā E. Graudiņš sūdzējās E. Ridzam-Smiglijam, ka “poļu karavīru patvarības pārsniedz jebkādas robežas”. Poļi aizturot uz ielām latviešu karavīrus un pat virsniekus, lai pārbaudītu dokumentus. Viņš paziņoja, ka, turpinoties šādai darbībai, poļu karavīri tiks apcietināti un nodoti poļu komandantūrā. Ridzs-Smiglijs atbildēja, ka jebkura “uzstāšanās” pret poļu patrulēm vai žandarmēriju tiks sodīta saskaņā ar Polijas Kara sodu likumu. 3. aprīļa vakarā (plkst. 22.00) poļu žandarmi aizturēja piecus 3. Jelgavas kājnieku pulka karavīrus, kas bija dienesta norīkojumā. Viņi nedrīkstēja atrasties ielās pēc plkst. 21.00. Klātesošais E. Graudiņš mēģināja panākt viņu atbrīvošanu. Kad viņš deva pavēli latviešu karavīriem doties uz kazarmām, bet poļu žandarmi mēģināja E. Graudiņu pašu tādēļ apcietināt, gandrīz izraisījās kautiņš. Pēc tam latviešu komandants

⁷⁰⁷ LVVA, 6033. f., 1. apr., 24. l., 12.–14. lp.; AAN, Kod, t. 2, k. 180.

⁷⁰⁸ Skrzypek A. Związek... – S. 63–64.

⁷⁰⁹ CAW, WBH, 341. l. 151.

⁷¹⁰ AAN, Kod, t. 2, k. 185–186.

⁷¹¹ CAW, WBH, 341. l. 157.

un karavīri bija spiesti sekot žandarmiem, jo pretējā gadījumā viņi draudēja lietot ieročus. Tomēr notiekošo pamanīja latviešu garnizona 1. rotas karavīri, kas izskrēja no savas novietnes un apturēja gājienu. Šajā brīdī ieradās poļu virsnieks, pavēlot saviem kareivjiem izklīst. Nākamajā dienā poļu karavīri padzina latviešu sargposteni no Daugavas dambja pie poļu būvētā pontonu tilta. Majors T. Kučeba izskaidroja notikumu kā "lielu pārpratumu" un solīja dot rīkojumu netraucēt latviešiem ieņemt posteni. Tomēr poļu karavīri atkal to neļāva. Analogiska rīcība pret latviešu posteni bija 5. aprīlī pie prāmja pietātnes. E. Graudiņš uzskatīja, ka latviešu postenis tur traucē izvest no Latvijas preces, un ziņoja, ka poļu izturēšanās pēdējās dienās ir izaicinoša un pastāvīgi aizskar latviešu karavīrus. Uz ielām bez iemesla notiek šaudīšanās (nejauši pat ievainojot vairākus iedzīvotājus), bet naktīs – "atklātas laupīšanas". Latviešu karavīri ir uztraukti par "varmācīgajiem kaimiņiem", un "kuru katru brīdī var izcelties lielas nepatīkšanas". Tādēļ E. Graudiņš aizliedza saviem karavīriem bez īpašas vajadzības iziet ielās, bet uzbrukuma gadījumā pavēlēja rīkoties saskaņā ar sardžu dienesta nolikumu un atklāt uguni pret uzbrucējiem (par šo pavēli tika informēts arī poļu štābs). 6. aprīļa naktī poļi sarīkoja ielās tādu šaudīšanos, ka apgabala priekšniekam A. Bērziņam "mums draudzīgā armija likās traka palikusi". 8. aprīlī E. Graudiņš Virspavēlnieka štābā Rīgā kārtējo reizi lūdza norādījumus tālākai rīcībai, jo nevarēja uzskatīt par saistošu Ridza-Smigļija pavēli, kura "dod patvarību darītājiem tik pamatīgas garantijas par viņu neaizskaramību pat tad, ja patvarības vērsta pret Latvijas karavīriem".⁷¹² No Rīgas nekādu norādījumu joprojām nebija, un vajadzēja rīkoties atkarībā no apstākļiem uz paša atbildību. Latvijas Dzelzceļu policijas Daugavpils nodaļas policisti Krāslavā apcietināja vairākus vietējos poļu tautības iedzīvotājus, kuri Krāslavas dzelzceļa stacijas apkārtnē "veduši aģitāciju" par labu apgabala iekļaušanai Polijā.⁷¹³

Poļu štāba pārstāvis Rīgā kapteinis V. Bortnovskis, kuram bija nopelni konflikta noregulēšanā, jo viņa nostāja bija latviešiem labvēlīga,⁷¹⁴ 3. aprīlī diplomātiski informēja Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba pārstāvjus, ka poļu karaspēka izvešana apturēta "no grupas virspavēlnieka neatkarīgu iemeslu dēļ" un sarunas par to var tikt turpinātas (Bortnovskis informēja latviešus par izvešanas apturēšanu tikai 2. aprīlī pēc atkārtotas pavēles no grupas štāba, jo 1. aprīlī A. Miškovskis viņu bija pārliecinājis, ka šāds solis ir pāragrs un nevajadzīgi sabojās attiecības). Pildot štāba pavēli, Bortnovskis arī uzsvēra, ka sarunām jābalstās uz 16. janvāra vienošanos, pretējā gadījumā tās nevarēs turpināties, jo pārrunājamiem jautājumiem pārsniegs viņa pilnvaras. Šajā pašā dienā J. Balodis lūdza A. Miškovskim panākt karaspēka izvešanu un skaidroja sarežģīto valsts iekšpolitisko stāvokli, ko vēl vairāk sarežģī poļu karaspēka atrašanās Latgalē. A. Miškovskis apsolīja darīt visu iespējamo,

⁷¹² LVVA, 3601. f., 1. apr., 309. l., 15.–22.; 248. l., 465.–468. lp.; 2574. f., 3. apr., 17. l., 224. lp.

⁷¹³ Turpat, 5604. f., 1. apr., 957. l.

⁷¹⁴ V. Bortnovskis 4. aprīlī telegrammā Ridzam-Smigļijam izteica neizpratni par poļu vienošanās projektā ietvertajām prasībām, kas "nerēķinās ar to, ko mēs jau mutiski esam norunājuši, un kas nerēķinās arī ar reālo lietu stāvokli Latvijā". – AAN, Kod, t. 2, k. 198.

izsakot cerību, ka “ar [karaspēka] evakuāciju saistītās tehniskās grūtības drīz izdosies pārvarēt”.⁷¹⁵

Neskaidrs bija stāvoklis poļu kontrolētajos Latgales rajonos. 7. aprīlī Krāslavas komandants P. Maksimovs lūdza viņu informēt, kura rokās atrodas militārā vara austrumos no Indricas upes un vai Krāslavas un Izabelinas pagasts vēl ir poļu operatīvais rajons. Viņam arī nebija skaidrs, vai tāpat kā līdz šim ar visiem jautājumiem jāgriežas poļu 3. Leģionu divīzijas štābā.⁷¹⁶ Katrā ziņā par stāvokli nelielajā miestā liecina arī Tieslietu ministrijas jaunieceltā Krāslavas iecirkņa miertiesneša ziņojums. 12. aprīlī viņš ziņoja, ka miestā nav izdevies atrast telpas šai iestādei, jo visās ēkās izvietots poļu karaspēks un jāgaida tā aiziešana.⁷¹⁷

Ar apbūšēju piekāpšanos sarunas Rīgā atjaunojās un kopīgi tika izstrādāts līguma projekts. Polijas armijas virspavēlniecība deva norādījumus: ja latvieši piekrist, ka cietoksnis un dzelzceļa tilts paliek poļu kontrolē Daugavpilī, tad drīkst piekāpties finansiālās norēķināšanās jautājumā⁷¹⁸ (tāpēc V. Bortnovskis atteicās no samaksas par nepiegādāto pārtiku un lopbarību apmēram 20 miljonu Polijas marku vērtībā⁷¹⁹). 11. aprīlī pulkveži-leitnanti A. Veiss un K. Švīders, no Latvijas puses, un kapteinis V. Bortnovskis, poručņiks S. Vojevudzkis, no Polijas puses, parakstīja līgumu par Polijas karaspēka evakuāciju uz Daugavas kreiso krastu. Līgums noteica, ka Daugavpilī paliek poļu karaspēka nodaļa dzelzceļa apsardzībai posmā no tilta līdz stacijai, to neiekļaujot (poļi palika arī cietoksnī), 400 vīru liela tehniskā vienība pie tiltu būves un 350 vīru liels etapu bataljons noliktavu un iestāžu apsardzībai, kamēr tās evakuēs; Daugavpils poļu komandantūrai pēc septiņām dienām vara pilsētā jānodod latviešiem, un turpmāk poļu vienībām jāpakļaujas latviešu komandantūrai (tas notika 18. aprīlī plkst. 18.00); pilsētā paliek Poļu likvidācijas komisija, kura poļu daļām pildīs arī komandantūras funkcijas; pie stacijas komandanta darbojas piekomandēts poļu sakaru virsnieks, kurš ir atbildīgs par savu karaspēka daļu transportu un ar to saistītajiem jautājumiem; Daugavpilī pagaidām paliek vairāki hospitāļi un noliktavas; galīgiem norēķiniem tiek sastādīta kopīga komisija. Turklāt Poļu likvidācijas komisijas rīcībā pagaidām palika arī lauka žandarmērijas postenis pilsētā.⁷²⁰

11. aprīlī E. Ridzs-Smigļijs atcēla savu 2. aprīļa pavēli par karaspēka izvešanas apturēšanu un apstiprināja aiziešanas kārtību. Tūlīt pēc tam pāri Daugavai pārgāja artilērija un 7. ulānu pulks, bet 18. aprīlī uz Baranovičiem pie aizbraukušajām 1. Leģionu divīzijas daļām devās E. Ridzs-Smigļijs ar štābu.⁷²¹ Arī 3. Leģionu divīzija gatavojās aiziešanai. 15. aprīlī sakarā ar

⁷¹⁵ AAN, Kod, t. 2, k. 190; Attachaty, A – II, 64/1, k. 245–246.

⁷¹⁶ LVVA, 3479. f., 1. apr., 27. l., 71. lp.

⁷¹⁷ Tieslietu ministrijas un tiesu vēsture 1918–1938. – Rīga, 1939. – 378. lpp.

⁷¹⁸ CAW, Teki Laudańskiego, 440. 12/4 – 5, k. 126. 10. aprīlī Polijas armijas Ģenerālštābs uzskatīja, ka Polijai nepieciešams spēcīgs garnizons Daugavpilī un vienošanās neparakstīšanas gadījumā par spēkā esošu tiks atzīts 16. janvāra līgums, kurš tādas tiesības jau dod. – AAN, Attachaty, A – II, 64/1, k. 392.

⁷¹⁹ AAN, Kod, t. 2, k. 153.

⁷²⁰ Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918–1939. – Warszawa, 1989. – T. 1. – 90–93; LVVA, 3605. f., 1. apr., 105. l., 31.–32. lp.

⁷²¹ AAN, Attachaty, A – II, 64/1, k. 297; CAW, WBH, 341. l. 151.

poļu jātnieku ziņnešu posteņu noņemšanu divīzijas štābs Krāslavas policijai pieprasīja ik dienas atsūtīt tā rīcībā piecus šķūtniekus.⁷²² 9.–14. aprīlī Piedrujā tika uzcelts pagaidu tilts. 20. aprīlī pāri tam pārgāja sapieru daļas, 7., 8., 9. Leģionu kājnieku pulks, 3. lauka artilērijas un 3. smagās artilērijas pulka divīzions (divīzijas transports un 602. lauka hospitālis 18.–19. aprīlī pa dzelzceļu devās uz Daugavpili).⁷²³ 21. aprīlī Krāslavu atstāja pēdējās poļu vienības un 3. Leģionu divīzijas štābs. Pagaidām palika sapieru rota, lai nodotu Latvijas puses komisijai tilta būvi un neizmantotos celtniecības materiālus (vēl 24. aprīlī poļi ar nepacietību gaidīja šo iespēju). Runājot latviešu komandanta vārdiem, miests bija atstāts “pilnā kārtībā”. Arī pati aiziešana no Krāslavas bija noritējusi samērā kārtīgi, ja neskaita dažas izdemolētas ēkas. Līdz 23. aprīlim Krāslavas stacijā palika poļu komandants, vēl dažas dienas turpinot “radīt nekārtības – aizturēt vilcienus, izdarīt kratīšanas un rekvizīcijas”.⁷²⁴ 20. aprīlī ārlietu ministrs Z. Meierovics paziņoja, ka poļi Latgali atstājuši, bet 22. aprīlī šo ziņu apstiprināja Latvijas Preses birojs.⁷²⁵

Poļu karaspēka izvešanas laikā Latvijas iestādes saskārās ar vēl vienu nepatīkamu problēmu – dažādu vērtību izvešanu no valsts, tas gan bija aktuāli jau agrāk. Uz Latgales apgabala priekšnieka 16. aprīļa aicinājumu pārtraukt mēbeļu izvešanu no pilsētas poļu grupas štāba priekšnieks T. Kučeba 21. aprīlī atbildēja, ka tikai grupas štābs vien janvāra sākumā esot ievēdis no Polijas Daugavpili 12 vagonus ar mēbelēm no pamestām muižām. Tās tikšot vestas atpakaļ, bet ir dots rīkojums neizvest Latvijas pilsoņiem piederošas “mēbeles un iekārtas”.⁷²⁶ Sprotamu iemeslu dēļ šādos apstākļos pilnvērtīgi kontrolēt izvešanas procesus nebija iespējams. 29. martā no Daugavpils teātra izveda mēbeles, 2. aprīlī kastēs tika iesaiņotas skatuves dekorācijas, telpās neielaižot pat pilsētas latviešu komandanta atsūtītos virsniekus. Par to un tikko notikušo poļu–latviešu karavīru konfliktu Daugavpili Latvijas diplomātiskās pārstāvniecības Varšavā sekretārs P. Oliņš 10. aprīlī izklāstīja Polijas ārlietu ministram S. Patekam. Ministrs nosūtīja ierēdņi uz armijas Ģenerālštābu un pieprasīja nekārtības nekavējoties izbeigt un pēc izmeklēšanas vainīgos sodīt. S. Pateks apsoliņa personīgi telegrafēt E. Ridzam-Smiglijam teātra piederumu izlaupišanas jautājumā, bet 13. aprīlī informēja P. Oliņu, ka aizvestās mēbeles un dekorācijas “tikšot visā drīzumā atsūtītas atpakaļ”.⁷²⁷ Tomēr jāšaubās, vai tas notika.

⁷²² LVVA, 3479. f., 1. apr., 27. l., 82. lp.

⁷²³ CAW, WBH, 341. l. 151, 154.

⁷²⁴ LVVA, 2574. f., 3. apr., 17. l., 195. lp.; 3479. f., 1. apr., 27. l., 72., 74., 84. lp.

⁷²⁵ Republikas Sargs. – 1920. – 21. apr.; Strādnieku Avīze. – 1920. – 22. apr.

⁷²⁶ LVVA, 1368. f., 1. apr., 1390. l., 3. lp.

⁷²⁷ LVVA, 3601. f., 1. apr., 309. l., 23. lp.; 2574. f., 3. apr., 17. l., 454. lp.

18. att.

Latvijas diplomātiskās pārstāvniecības Varšavā sekretārs Pēteris Oliņš

Neizdevās atgūt pilsētas centrālās bibliotēkas krājumu daļu, kas drīz pēc Daugavpils atbrīvošanas tika aizvesta uz Viļņu. Aprīlī Izglītības ministrijas pilnvarotā persona, kas bija atbildīga par kultūras vērtībām – V. Melderis – konstatēja, ka aizvesti apmēram 4 500 sējumi. Spriežot pēc poļu karavīru teiktā, tie tika izmantoti Viļņas poļu universitātes bibliotēkas veidošanā.⁷²⁸ Turklāt grāmatas un dokumenti tika izvesti arī no vairākām Dienvidlatgales poļu muižnieku bibliotēkām (jādomā, ka daudzos gadījumos tas notika ar īpašnieku piekrišanu).⁷²⁹ No Daugavpils poļi izveda arī dzelzceļa stacijas iekārtas, Dzelzceļa slimnīcas inventāru un meiteņu ģimnāzijas iekārtu.⁷³⁰

Neraugoties uz E. Graudiņa protestiem, Poļu likvidācijas komisijas vadītājs un poļu garnizona priekšnieks majors A. Kersnovskis⁷³¹ aprīļa beigās pavēlēja izvest uz Molodečno cietokšņa ugunsdzēsamās mašīnas un iekārtas. Tikai laimīgas nejaušības dēļ 8. maijā izdevās apdzēst ugunsgrēku Daugavpils cietoksnī. Jautājuma risināšanā tika iesaistīts pat A. Miškovskis, kurš 2. jūnijā ziņoja, ka, ņemot vērā “nepieciešamību uzturēt ar latviešiem iespējami labas attiecības”, mēģinājis pie A. Kersnovska panākt iekārtu atdošanu, taču tas atsaucies uz pavēli par iekārtu izvešanu – marta beigās šo pavēli viņam bija devis E. Ridzs-Smigļijs.⁷³² Šķiet, ka A. Miškovska darbībai

⁷²⁸ LVVA, 2574. f., 3. apr., 13. l., 110. 111. lp.; Izglītības Ministrijas Mēnešraksts. – 1920. – Nr. 7. – 59. lpp.; Latvijas Sargs. – 1920. – 29. marts.

⁷²⁹ Latvijas Sargs. – 1920. – 18. jūn. Daļa muižnieku bibliotēku tika izvazātas. Par to liecina gan kāds vietējais muižnieks, kas jūnijā Rēzeknes apkārtnē redzējis izpostītas un aplaupītas „Polijas pilsoņu” bibliotēkas, gan Polijas armijas virsnieks V. Broņevskis, kas atzinās, ka pamestajās bibliotēkās “šo to nočiepis”. – *Naród.* – 1920. – 26 czerw.; Broniewski W. *Pamiętnik...* – S. 160.

⁷³⁰ CAW, IV oddział Naczelnego Dowództwa WP, 301. 10. 37, k. 78.

⁷³¹ Latvijas puses dokumentos majora Kersnovska uzvārds rakstīts kļūdaini – “Kerkovskis”.

⁷³² LVVA, 2574. f., 3. apr., 15. l., 58. lp.; 3601. f., 1. apr., 309. l., 34., 36., 56. lp.; AAN, Attachaty, A – II, t. 64/1, k. 370.

nebija rezultātu, tāpat kā to nebija Latvijas puses centieniem vēl 1928. gadā atgūt 1920. gadā pazudušo Daugavpils Svētā Vladimira Pareizticīgo baznīcas ikonu.⁷³³

Politiskās attiecības pēc Varšavas konferences neveiksmes

Ziņa par Latvijas iesaistīšanos miera sarunās ar Padomju Krieviju Polijā izraisīja samērā asu reakciju. Attieksme pret Latviju kļuva ievērojami vēsāka. 10. aprīlī ārlietu ministrs S. Pateks izteica savu sarūgtinājumu P. Oliņam par Latvijas delegācijas “atturīgo un vēso toni konferencē”, kas “gandrīz radījis iespaidu, ka sarunājas divas naidīgas puses”. S. Pateku sevišķi apbēdinājusi neuzticība pret viņu, kurš esot “latviešu–poļu apvienošanās karsts piekritējs un tagadējā kabineta visradikālākais loceklis, kam jau tā nācies lauzt daudz šķēpu Latvijas labā”. Ministrs esot noticējis delegācijas solījumam atgriezties Varšavā, taču tā “devusies taisnā ceļā uz Maskavu”. Uz P. Oliņa piezīmi, ka arī dažu Polijas pārstāvju (S. Gutovska) “tonis bijis ļoti augstprātīgs un pat draudīgs”, ministrs atbildējis, burtiski nolamājot S. Gutovski, un uzsveris, ka vajadzēja tikai dot mājienu, un pēdējais būtu nomainīts ar Latvijas pusei pieņemamāku politiķi. P. Oliņš kā attaisnojumu Latvijas valdības rīcībai minēja lēmumu, kurš bija pieņemts vienā no konferences Militārās komisijas sēdēm un ar kuru separāta miera noslēgšana ar Krieviju uz kopīgi pārrunāto principu pamata neietekmēs Latvijas un Polijas attiecības.⁷³⁴ Tomēr Polijas puse bija cerējusi, ka Latvija miera sarunas uzsāks saskaņā ar Poliju vai vismaz saziņā ar to. Tādēļ jaunajā situācijā pārņemts tika arī Polijas Ārlietu ministrijas vadībai. Pat salīdzinoši liberālā prese rakstīja par pilnīgu Pateka “taktisko plānu sabrukumu” un Polijas diplomātijas sakāvi.⁷³⁵ Savukārt kāds Seima sociālistu frakcijas deputāts sarunā ar A. Ķeniņu atzina, ka ministrs S. Pateks netiek uzskatīts par labu diplomātu tieši dēļ neveiksmīgās politikas pret Latviju.⁷³⁶ Nacionāldemokrātu prese apgalvoja, ka valdība „atdevusi” Latgali un Daugavpili Latvijai, nenodrošinot “kopdarbību” nākotnē (pat ne Polijas “taisnīgo robežprasību” atzīšanu). Līdz ar to Varšavā vairs nav bijis, ko latviešiem piedāvāt, jo viss jau atdots (pat vairāk, nekā „pienāktos”).⁷³⁷ Raksturīga bija Polijas valdībai tuvu stāvošā laikraksta “Kurjer Lwowski” nostāja. Tas rakstīja, ka “Latvija, ar kuru attiecības sāka veidoties labi, pašlaik sāk traucēt un kaitēt Polijai”. Latvija gan esot saņēmusi Latgali no Polijas armijas, taču politiski jautājums vēl neesot atrisināts, jo Polija ir spiesta savu līdzšinējo nostāju revidēt.⁷³⁸

⁷³³ AAN, MSZ, t. 6210. Polijas varas iestāžu veiktā izmeklēšana šajā lietā bija bez rezultātiem.

⁷³⁴ LVVA, 2575. f., 15. apr., 11. l., 11. lp.

⁷³⁵ Przegląd Wieczorny. – 1920. – 3 kwiec.

⁷³⁶ LVVA, 2575. f., 15. apr., 11. l., 11. lp.

⁷³⁷ Gazeta Warszawska. – 1920. – 11, 12 kwiec. Nacionāldemokrāti šajā laikā gan atzina, ka Polija darījusi pareizi, atbalstot Latviju militāri, taču tas noticis bez “kopīgo interešu noteikšanas”.

⁷³⁸ Kurjer Lwowski. – 1920. – 11 kw.; Gazeta Warszawska. – 1920. – 13 kwiec. Rakstu 20. aprīlī atreferēja “Jaunākās Ziņas”.

Daži Seima deputāti pat iesniedza projektu par robežas slēgšanu un preču eksporta pārtraukšanu uz Latviju, kas “acimredzami atsvešinājusies no Polijas” (šajā laikā šis eksports gan bija visai nenozīmīgs). P. Olinš sarunā ar S. Pateku 15. aprīlī izteica cerību, ka projekts netiks pieņemts, jo “Latvija nebūt nedomā un negrib atsvešināties no Polijas”. Ministrs “draudzīgā un siltā tonī” izteicis cerību, ka “nervozie bērni” (S. Gutovskis un citi) turpmāk vairs netraucēs abu valstu tuvināšanos. Tomēr kopumā diplomātiskajās un militārajās aprindās saskaņā ar M. Hartmaņa ziņojumu no Varšavas bija vērojams zināms sarūgtinājums un neapmierinātība ar Latvijas nostāju.⁷³⁹

Polijā bija politiķi, kas centās piemēroties reālajai situācijai, ievērojot nepieciešamību par katru cenu vienoties ar Latviju. 16. aprīlī laikraksts “Kurjer Poranny” rakstīja, ka abu pušu vēlme un veiktie sagatavošanās darbi vēl atļauj uzlabot attiecības, bet Polijas prasību pēc “maza Ilūkstes apriņķa stūrīša” nosaka vienīgi Baltkrievijas zemju drošības apsvērumi. Nav arī pamata apgalvot, ka Latvijas sarunas ar Krieviju nelabvēlīgi ietekmē abu pušu labo gribu vienoties.⁷⁴⁰

Kaut arī Polijas valdošās aprindas pamazām pieslējās minētajam politiskajam virzienam, tomēr saspilējums attiecībās izpaudās arī sūtņa B. Boufala⁷⁴¹ intervijā Latvijas dienas laikrakstam “Republikas Sargs” 14. aprīlī. Tā izvērtās politiskā skandālā. Pēc 24. marta–4. aprīļa komandējuma Varšavā B. Boufals paziņoja, ka Polijas un Latvijas attiecības kļuvušas daudz vēsākas. Iemeslus viņš nenorādīja, bet minēja otršķirīgus incidentus un vietējo poļu “interesu neievērošanu” (valsts valodas nepratēju atlaišanu no darba u. c.). Gadījumā, ja Latvija noslēgs ar Krieviju mieru, bet Polija turpinās karot, Latvijai būšot jārisina Latgales juridiskās piederības jautājums tieši ar Poliju. Turklāt Polija nevarēsot atzīt šāda miera līguma likumību un savu karaspēku no Latgales neizvedīs, jo Daugavpils tai nepieciešama kā “stratēģisks atbalsta punkts”.⁷⁴² Nākamajā dienā militārajā oficiozā “Latvijas Kareivis” publicists J. Simsons asi vērsās pret B. Boufalu, kas esot paudis Polijas ārpolitikas patiesos nolūkus, kuri jāņem vērā Latvijas valdībai (angļu pārstāvji jau agrāk “nopietni brīdinājuši poļus Latgalē nelaist, nedz ciest, ka viņi ieņemtu Daugavpili”). Viņš uzsvēra, ka Latgale ir Latvijas sastāvdaļa, un gadījumā, ja Boufals pārteicies (sakt, ka par Latgali slēgtos līgumus starp Latviju un Padomju Krieviju Polija nevarēs atzīt), Polijas valdībai vienalga jāsaprot, ka šāds diplomātiskais pārstāvis “diez vai spēs veicināt labu saprašanos”, un viņš jānomaina ar cilvēku, kurš “prot cienīt Latvijas nacionālo apziņu”. Laikraksts “Sociāldemokrāts” atreferēja interviju, uzsverot dažu Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas vadošu darbinieku jau 1919. gadā aizstāvēto tēzi par iespējamu Latgales atgūšanu no Padomju Krievijas mierīgā ceļā un apgalvojumu, ka visi sarežģījumi cēlušies valdības neapdomības dēļ,

⁷³⁹ LVVA, 2575. f., 15. apr., 11. l., 11. lp.; 6033. f., 1. apr., 16. lp.

⁷⁴⁰ Kurjer Poranny. – 1920. – 16 kw.

⁷⁴¹ Neilgi pirms tam B. Boufals bija kļuvis par pārstāvi vienīgi Latvijā, jo par pārstāvi Igaunijā tika iecelts L. Vasiļevskis (stājās amatā 24. aprīlī). – Lossowski P. Ustanowienie stosunków Polski z Estonią w latach 1918 – 1921//Z dziejów polityki i dyplomacji polskiej. – Warszawa, 1994. – S. 201.

⁷⁴² Republikas Sargs. – 1920. – 14. apr.

iesaistot Latgales atbrīvošanā Polijas karaspēku (savukārt militārais oficiozs "Latvijas Kareivis" par pēdējo apgalvojumu nosodīja "Sociāldemokrātu").⁷⁴³

Pēc šīs vētrainās reakcijas Poļu Preses birojs Rīgā skaidroja, ka B. Boufala sniegtā intervija atstāstīta neprecīzi ("Republikas Sarga" redakcija gan apgalvoja pretējo⁷⁴⁴). Sagrozīts esot teiktais par iespējamo mieru ar Krieviju. Boufals norādījis, ka "ciktāl Latvijas un Padomju Krievijas nodomātā miera līguma noteikumi šādā vai tādā virzienā tieši aizskartu Polijas intereses, Polijas Republika būs spiesta paturēt sev rīcības brīvību". Attiecībā uz Latgali Polija vienīgi prasa nodrošināt Latgalē dzīvojošo poļu intereses un nepadarīt Latgali par "tirgošanās objektu". Pats B. Boufals neveikli centās mazināt savas intervijas radīto iespaidu, skaidrojot, ka Latgale nepārprotami pieder Latvijai, taču, ja tā tiktu atdota lieliniekiem (vai Latvija un Padomju Krievija noslēgtu savienību pret Poliju), viņa valsts būtu spiesta ieņemt Latgali savu militāro interešu dēļ. B. Boufals uzsvēra, ka Polijas labvēlība pret Latviju izpaužas sava karaspēka izvešanā no Latgales. Atbildē J. Simsons atgādināja, ka Latgale nevis pieder Latvijai, bet ir tās sastāvdaļa, un šādi izteicieni ir apvainojoši. Poļu nācija, kura "tik lepna uz savu nacionālo godu", sapratīs, ko tās pārstāvis atļāvies, pieļaujot, ka Latgale tiek atdota Krievijai (tika pieļauta arī savienība ar to). Sekoja vēl vairāki Polijai naidīgi J. Simsona raksti, un vienu no tiem viņš noslēdza ar secinājumu: "Boufala kunga tiesiska saprašana un izturēšanās pret Latvijas suverenitāti ir tādas, ka tās ļoti kavē viņa lietderīgu darbu Latvijā."⁷⁴⁵

Pats B. Boufals 18. aprīlī ziņoja uz Varšavu, ka intervijā balstījies uz baumām par Latvijas valdības gatavību apspriest iespēju atdot daļu Latgales Krievijai apmaiņā "pret ekonomiskām priekšrocībām". Sagrozīto interviju viņš izskaidroja ar "Republikas Sarga" naidīgo nostāju pret ārlietu ministru Z. Meierovicu, kā arī kārtējo reizi atklāja savu patieso nostāju pret Latviju, rakstot: "Latviešu sabiedriskā doma beidzot parādījusi savu īsto nostāju pret Poliju" un " .. vienīgi ar konsekventu noteiktību varam atgūt mums šeit pienākošos ietekmi, kuru neguvām, pārāk ātri sniedzot Latvijai bruņotu palīdzību bez garantijām".⁷⁴⁶

Pēc dažām nedēļām B. Boufals intervijā preseī uzsvēra, ka par palīdzību Latgales atbrīvošanā Polijai pret Latviju nav nekādu pretenziju, un Latvijas–Polijas attiecību pamatprincipi nav mainījušies. Polija neliks šķēršļus Latvijas sarunām ar Krieviju. Runājot par iespējamo pārstāvja maiņu Latvijā, B. Boufals atzīmēja, ka tās ir tikai baumas un Latvijas–Polijas attiecības "pašlaik ir vislabākās, kādas vien var būt divu valstu starpā". Acimredzot šādi viņš bija izteicies pēc sarunas (Varšavā) ar J. Pilsudski, kurš kārtējo reizi lika darīt visu, lai Latvija nenoslēgtu "pāragru" mieru un nepanāktu saprašanos ar Lietuvu, kā arī cīnīties ar angļu iespaida pieaugumu Latvijā. To varēja veikt, vienīgi normalizējot attiecības ar Latvijas varas iestādēm un sabiedrību.⁷⁴⁷ Oficiāli arī Z. Meierovics 20. aprīlī paziņoja, ka attiecības ar

⁷⁴³ Latvijas Kareivis. – 1920. – 15., 16. apr.; Sociāldemokrāts. – 1920. – 15. apr.

⁷⁴⁴ Republikas Sargs. – 1920. – 17. apr.

⁷⁴⁵ Turpat, 20. apr.; Latvijas Sargs. – 1920. – 16. apr.; Latvijas Kareivis. – 1920. – 17., 18. apr.

⁷⁴⁶ AAN, Kod, t. 2, k. 203–205.

⁷⁴⁷ Turpat, k. 215; Jaunākās Ziņas. – 1920. – 6. maijs.

Poliju “joprojām ir korektas un draudzīgas”.⁷⁴⁸ Jāpieņem, ka šis subjektīvu, bet ļoti loģisku apsvērumu izraisītais incidents laikā, kad Polijas valsts vadītājs J. Pilsudskis gatavojās sākt savas armijas uzbrukumu Ukrainā, bija viņam sevišķi nepatīkams. To, kādu nozīmi viņš šajā laikā piešķīra Latvijas labvēlīgai pozīcijai un kādas cerības ar to saistīja, apliecina telegramma, kura 18. aprīlī tika izsūtīta A. Miškovskim uz Rīgu un kurā bija rīkojums nākamajā dienā ierasties Viļņā, lai tur personiski tiktos ar J. Pilsudski. Militārais pārstāvis saņēma telegrammu ar novēlošanos, taču 19. aprīlī pats telegrafēja uz Varšavu, lūdzot atļauju ierasties savā galvaspilsētā sniegt ziņojumu un saņemt jaunas instrukcijas. Tas viss – sakarā ar „lielajām pārmaiņām poļu-latviešu attiecībās”.

B. Boufala izteikumi par valstu attiecībām bija sevišķi pārspīlēti. Tie bija īpaši uzkrītoši pēc nesen presē izvērstās diskusijas (par notiekošo ļoti apmierināta bija Lietuvas prese, nosaucot to par latviešu neapdomīgās politikas likumsakarīgu rezultātu⁷⁴⁹). Pamatotas bija arī runas par gaidāmo Polijas pārstāvja maiņu. P. Oliņš Varšavā 20. aprīlī Polijas Ārlietu ministrijā puda savu neizpratni par interviju: “Ja Boufals Latvijas Satversmes sapulces priekšvakarā izteic tādā formā patiesības, kuras poļi paši lūdza uzskatīt par Varšavas konferences noslēpumu, tad var iedomāties, cik nelabvēlīgi tas atsauksies uz attiecībām.” Teiktais izraisīja satraukumu, un P. Oliņš tika lūgts piesūtīt intervijas tulkojumu. Sociālistu prese dēvēja B. Boufalu par “konservatīvi un inerti domājošu cilvēku”, izteikdama izbrīnu par viņa nosūtīšanu darbā uz Latviju. Arī Ārlietu ministrijas Baltijas valstu nodaļas darbinieki privātā sarunā P. Oliņam izteica pārliecību par drīzu B. Boufala atsaukšanu.⁷⁵⁰ Patiesībā intervija bija vienīgi iegansts pārstāvja atsaukšanai, jo ar viņa darbu bija neapmierināti gandrīz visi Polijas politiskie grupējumi, ieskaitot Latgales muižniecību, kura pārmeta viņam pārliecīgu “piekāpību” Latvijas valdībai un “Latgales poliskuma pazudināšanu”. Savukārt Viļņas laikraksts “Nasz Kraj”, kas pārstāvēja valdības aprindu politiskās intereses, Boufalu dēvēja par „pilnīgi nepiemērotu jebkuriem diplomātiskiem amatiem savas neapbrīninātības dēļ”.⁷⁵¹ Arī Vācijas prese saskaņā ar Lietuvas laikrakstu atreferējumu ziņoja par gaidāmo Polijas diplomātiskā pārstāvja atsaukšanu no Rīgas.⁷⁵² Polijas vēsturnieki šodien atzīst, ka “jaunās un ambiciozās valsts [Latvijas] politiķi ļoti spēcīgi izjuta dažkārt brutālo, bet dažreiz pat gandrīz aizvainojoši tēvišķo pieeju no B. Boufala puses”.⁷⁵³

Arī Latvijas pārstāvis Varšavā A. Ķeniņš nonāca zināmā konfliktā ar Polijas Ārlietu ministriju, pirmkārt, uzturot sakarus ar Baltkrievijas Tautas Republikas un Ukrainas Tautas Republikas pārstāvjiem – ar abām šīm valstīm Polijai bija nopietnas politiskas un teritoriālas nesaskaņas. 26. martā A. Ķeniņš iesniedza Ukrainas pārstāvim šīs valsts atzīšanas aktu no Latvijas puses un pārrunāja turpmākās sadarbības iespējas. Pirms atgriešanās

⁷⁴⁸ Republikas Sargs. – 1920. – 21. apr.

⁷⁴⁹ Lietuva. – 1920. 22, 24 bal.

⁷⁵⁰ LVVA, 2575. f., 15. apr., 11. l., 6. lp.; Robotnik. – 1920. – 20 kwiec.

⁷⁵¹ Kurjer Polski. – 1920. – 3 kwiec.; Gazeta Warszawska. – 1920. – 22 marzec; Nasz Kraj. – 1920. – 7 lip.

⁷⁵² Lietuva. – 1920. – 1 geg.

⁷⁵³ Okulewicz P. koncepcja „międzymorza”. – S. 178.

Varšavā aprīļa beigās viņš Rīgā tikās ar B. Boufalu, kurš vēlāk ziņoja par Latvijas pārstāvja apņēmību pieprasīt sešu Ilūkstes apriņķa pagastu atdošanu (atzīmējot, ka Z. Meierovics bijis “pielaidīgāks un pieļāvis šīs teritorijas palikšanu Polijā vai plebiscītu tajā”). Boufals informēja arī, ka Ķeniņš pārmetis Polijai agresivitāti austrumos un izteicis pārliecību, ka Latgalē etnisku poļu vispār nav, vienīgi ir latviešu tautai naidīgie poļu muižnieki. B. Boufals secināja, ka A. Ķeniņš pieder inteligences daļai, kas “gatava pilnīgi nerēķināties ar mums”. Beigās P. Oliņam Polijas Ārlietu ministrijā tika atklāti norādīts, ka Latvijas diplomātisko pārstāvi vēlams nomainīt. Vēlāk A. Ķeniņš ilgākus periodus uzturējās Rīgā un viņa pienākumus Varšavā pildīja P. Oliņš (tam promesot – darbvedis F. Donass, taču arī A. Ķeniņš līdz pat oficiālajai atcelšanai no amata 1921. gadā laiku pa laikam strādāja Varšavā.⁷⁵⁴

19. att.

Latvijas militārais pārstāvis Varšavā Mārtiņš Hartmanis

Lai gan pastāvēja domstarpības, 15. aprīlī P. Oliņš iesniedza Polijas ārlietu ministram oficiālu uzaicinājumu piedalīties Baltijas valstu konferencē Rīgā. Tās sākums bija paredzēts 15. maijā, un tajā apspriestu turpmāko sadarbību.⁷⁵⁵ Savukārt militārais pārstāvis M. Hartmanis 19. aprīlī ziņoja par gaidāmo poļu uzbrukumu padomju frontē, lai ieņemtu Gomeļas–Kijevas–Čerkasu līniju (viņš bija sīki informēts par uzbrukuma detaļām). Poļu militārās aprindas izteica nožēlu, ka ar Latviju nav panākta vienošanās “miera slēgšanas jautājumā”. M. Hartmanis izteica pārliecību, ka “nogaidot poļu uzbrukumu vai pat sākot to kopā, mēs būtu izkaulējuši izdevīgākus noteikumus”. Viņš uzskatīja, ka miera sarunu dalībniekiem Maskavā

⁷⁵⁴ AAN, Kod, t. 2, k. 208–210; Donass F. Politiskos krustceļos. – 23. lpp.; Gazeta Warszawska. – 1920. – 1 maj.

⁷⁵⁵ LVVA, 2575. f., 15. apr., 11. l., 11. lp.; Lossowski P. Lotwa... – S. 14. Latvijas ārlietu ministrs Z. Meierovics rīkojumu par konferences termiņu bija diplomātiskajiem pārstāvjiem izsūtījis 12. aprīlī, lūgdams paziņot paredzamo savu delegāciju locekļu skaitu. – LVVA, 1313. f., 2. apr., 66. l., 2. lp.

nevajadzētu steigties – “Polijas panākumi frontē var būt stipri sajūkami pie Maskavas konferences galdiem”.⁷⁵⁶

25. aprīlī Ukrainā sākās ļoti plaša Kijevas operācija, kurā poļi sākotnēji guva ievērojamus militārus panākumus. Daļēji tieši šī iemesla dēļ viņi diezgan vienaldzīgi izturējās pret Latvijas 15. aprīļa piedāvājumu, kaut arī P. Oliņš tagad bija par politisku pretimnākšanu Polijai, lai “nostādītu mūs daudz labvēlīgākā un izdevīgākā laikā, ja poļiem patiešām izdodas satriekt lieliniekus”.⁷⁵⁷ Patiesi, saskaņā ar vēsturnieka A. Strangas secinājumiem, Latvijas valdība vērojusi poļu ofensīvas sākumu ar neslēptām bažām, taču maija sākumā Ārlietu ministrijā radās cerība, ka poļu–padomju karš var labvēlīgi iespaidot Latvijas un Padomju Krievijas miera sarunas, kas bija nonākušas zināmā strupceļā, jo padomju pusei bija svarīgi noslēgt mieru ar Latviju, lai iegūtu rīcības brīvību pret Poliju. Oficiālā padomju puses nostāja izpaudās 30. aprīlī kara un jūras lietu tautas komisāra Ļ. Trocka tēzēs par fronti pret Poliju. Tajās Latvija tika nosaukta par Polijas marioneti. Savukārt ārlietu tautas komisārs G. Čičerins 4. maijā runāja par jaunu Antantes valstu intervenci, kurā Latvija nav neitrāla, bet „nosliecas uz Poliju”.⁷⁵⁸

Poļu militārie panākumi Ukrainā tiešām zināmā mērā iespaidoja Latvijas valdības nostāju (26. aprīlī Z. Meierovics deva rīkojumu diplomātskajiem pārstāvjiem paziņot attiecīgajām valdībām, ka plānotās Baltijas valstu konferences termiņš tiek pārcelts no 15. maija uz jūliju⁷⁵⁹). Tie iespaidoja arī Latvijas delegācijas izturēšanos Maskavā: tā turpināja prasīt, lai par Latvijas teritoriju atzīst arī vairākus Drisas apriņķa pagastus līdz Zarjankas upei (šo teritoriju bija atbrīvojuši poļi un pēc tam nodevuši šeit fronti Latvijas armijas vienībām, un Polija bija ieinteresēta, lai šī teritorija piederētu Latvijai, nevis Padomju Krievijai, bet pēdējā baidījās, ka latvieši šajā operatīvi svarīgajā teritorijā varētu ielaist poļu spēkus vai ļaut to viņiem izmantot). Turklāt militārā situācija Ukrainā un Padomju Krievijas vēlme pēc iespējas ātrāk vienoties ar Latviju, lai ar visiem spēkiem varētu vērsties pret Poliju, lika aprīļa sākumā padomju pusei piekāpties Pitalovas dzelzceļa mezgla piederības jautājumā – tas tika atdots Latvijai. Maijā sarunās Maskavā puses vienojās, ka stridīgajā Drisas apriņķa teritorijā tiks sarīkots referendums (dažādu apstākļu dēļ – galvenokārt sakarā ar straujajām pārmaiņām poļu–padomju frontē jūlija sākumā – tas nenotika).⁷⁶⁰ Sarunās Maskavā Latvijas delegācijai pastāvīgi tika pārņemta militārā sadarbība ar Polijas armiju frontē. Maija beigās padomju pārstāvji paziņoja, ka pārtverta pavēle, kas paredz poļu daļu pārvietošanu uz Daugavas labo krastu pie Drujas. Latvijas puse šādu varbūtību noliedza, atzīstot, ka operatīvi sakari ar poļiem tiek uzturēti un tas vēl nenozīmē kopdarbību.⁷⁶¹ Patiesībā ierobežota militārā sadarbība notika,

⁷⁵⁶ LVVA, 6033. f., 1. apr., 24. l., 22. lp.

⁷⁵⁷ Počs K. Sanitārā kordona... – 92. lpp.

⁷⁵⁸ Stranga A. Latvijas–Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā. – 54. lpp.

⁷⁵⁹ LVVA, 1313. f., 2. apr., 66. l., 7., 9. lp.

⁷⁶⁰ Stranga A. Latvijas–Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā. – 55. lpp.; Mieriņa A. No Latvijas Republikas robežu vēstures//Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. – 1990. – Nr. 8. – 49.–50. lpp.

⁷⁶¹ LVVA, 3601. f., 1. apr., 496. l., 112. lp.

kaut arī poļi Daugavas labajā krastā neatradās. 10. maijā Latvijas armijas Aviācijas parka lidmašīnā (pilots – virsleitnants V. Korobovskis) no Rēzeknes uz Glubokoje un 12. maijā atpakaļ tika nogādāts poļu sakaru virsnieks.⁷⁶² Kad 14. maijā sākās Sarkanās armijas pretuzbrukums un tā dēļ Baltkrievijā poļi nedaudz atkāpās (ienaidnieks aiz Dzisnas pārgāja Daugavu), viena Latvijas armijas 2. Ventspils kājnieku pulka rota prāmī pārcēlās pāri Daugavai un ieradās Trudos, kur atradās poļu bataljona rezerve. Turpmākajās dienās rota uzturēja sakarus ar poļu 21. kājnieku un 7. ulānu pulka vienību. 28. maijā, poļiem pārejot uzbrukumā, tos ar kauju atbalstīja 2. Ventspils pulka 3. bataljons, ieņemot Usmaņas muižu. Pēc poļu lūguma latvieši nosūtīja tiem vairākas kastes ar ložmetēju lentēm. Kopīgās kaujas turpinājās līdz 13. jūnijam, kad 3. bataljons atgriezās Drisā un poļi atkal pārņēma savā kontrolē visu Daugavas kreisā krasta teritoriju,⁷⁶³ likvidējot arī Latvijas armijai ļoti nepatīkamo stāvokli. Tas bija izveidojies, kad labajā spārnā negaidīti un ievērojami pagarinājās fronte, kas bija vērsta pret Sarkanā armiju. Pastāvēja arī kaujas sakari starp Zemgales divīzijas atsevišķo eskadronu un poļu 18. ulānu pulku. 19. jūnijā no Ļavonpoles rajona (Daugavas kreisajā krastā) atgriezās puseskadrons, kurš kauju laikā nodrošināja poļu kreiso spārnu.⁷⁶⁴ Maijā un jūnijā Latvijas armijas Kurzemes divīzijas štābā par poļu sakaru virsnieku darbojās poručņiks L. Švejcers, bet 12. jūnijā par sakaru virsnieku uz Polijas 1. armiju tika komandēts Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba Operatīvās daļas virsleitnants E. Klūge (20. jūnijā viņš ieradās frontes štābā Minskā, kur to laipni uzņēma virspavēlnieks S. Šeptickis, bet no turienes – 1. armijas štābā Daņilovičos; kopā ar Šepticki Klūge frontē palika gandrīz mēnesi). Turpinājās regulāra izlūkdienesta datu piegāde Polijas militārajam pārstāvim Rīgā (par padomju spēku kustību, padomju spiegiem u. c.). A. Miškovskis saņēma pat tiešu informāciju no pulkveža-leitnanta K. Ramata, kurš maijā atgriezās no miera sarunām Maskavā, kā arī par notiekumiem Maskavā regulāri apspriedās ar Latvijas armijas vadību (J. Balodis un P. Radziņš viņam apgalvoja, ka ir pret miera noslēgšanu).⁷⁶⁵

Tas viss nepalika pilnībā apslēpts padomju pusei, kura jau kopš pavasara sevišķu vērību pievērsa jautājumam, vai Latvija varētu sniegt aktīvu militāru atbalstu Polijai (tā noskaidrošana bija viens no galvenajiem daudzo padomju spiegu uzdevumiem Latvijā).⁷⁶⁶ 21. jūnijā delegācijai Maskavā atkal

⁷⁶² Bukhman M. Baltic Civil War Calendar 1918–1920/Manuskripts autora rīcībā. – P. 47.

⁷⁶³ 2. Ventspils pulks. – 337.–342. lpp. Daugavas pāriešana notika saskaņā ar Polijas armijas vadību, kas 26. un 30. maijā pieprasīja, lai Latvijas armijas daļas turpinātu atbalstīt poļu kreiso spārnu. – AAN, Attachaty, A – II, 64/1, k. 510, 521.

⁷⁶⁴ Jātņieku pulks 10 gados. – Rīga, 1929. – 22.–24. lpp.; LKM, Artum-Hartmanis A., 24. lp. Bijušais eskadrona seržants V. Siliņš 1930. gadā griezās pie Polijas militārā atašeja Rīgā ar lūgumu piešķirt viņam Polijas Neatkarības krustu, jo 1920. gadā viņš piedalījies kaujās “kopā ar poļu kavalēriem”. – Łossowski P. Nic nie dzieli – wszystko łączy// Polska Zbrojna. – 1992. – 21–23 luty.

⁷⁶⁵ LVVA, 3601. f., 9. apr., 366. l., 21. lp.; 5601. f., 1. apr., 3017. l., 2. lp.; 6033. f., 1. apr., 24. l., 40. lp.; AAN, Attachaty, A – II, 64/1, k. 379, 446. Polijas armijas Ģenerālštābs atļauju piekmandēt latviešu sakaru virsnieku pie 1. armijas deva 1. jūnijā. Sīkāk par Latvijas–Polijas militāro sadarbību 1920. gada maijā–augustā sk.: Jēkabsons Ē. Lotewsko – polska współpraca wojskowa w maju–sierpniu 1920 roku//Księga jubileuszowa Muzeum Wojska 1968–1998. – Białystok: Muzeum Wojska w Białymstoku, 1999, s. 139–148.

⁷⁶⁶ Stranga A. Latvijas–Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā. – 75. lpp.

tika pārņemta pamiera neievērošana. No krituša poļu 21. pulka virsnieka dokumentiem sarkanarmieši bija noskaidrojuši, ka viņš bijis sakaru virsnieks pie 3. Jelgavas, 2. Ventpils un 12. Bauskas pulka, bet latviešu kara lidmašīna esot noņemusi vairākas bumbas uz Ostrovu.⁷⁶⁷ Jau 4. jūnijā Z. Meierovics pieprasīja armijas virspavēlniecībai paskaidrojumus par padomju puses regulāri izteikto pārmetumu pamatotību. P. Radziņš 10. jūnijā skaidroja, ka līdz miera noslēgšanai ar Padomju Krieviju armija ir spiesta darīt visu, lai nodrošinātu savu labo spārnu, bet tas iespējams, vienīgi uzturot sakarus ar “mums draudzīgo” Polijas armiju. Turklāt jārikojas atkarībā no stāvokļa frontē, tādēļ poļi var atrasties Daugavas labajā krastā, bet latvieši – kreisajā krastā. Viņš secināja, ka līdz miera noslēgšanai atteikšanās no kopdarbības ar Polijas armiju nav iespējama, jo tā atbilst abu pušu interesēm.⁷⁶⁸

Arī Polijas prese apmierināta atzīmēja, ka Latvija vēlas Polijas uzvaru iespaidā saskaņot ar to savu austrumu politiku un Latvijas delegācija Maskavā uzņem padomju priekšlikumus ar „milzīgu rezervētību”.⁷⁶⁹

Maija sākumā Rīgā ieradās Polijas Seima Ārlietu komisijas loceklis V. Kameņeckis un Ārlietu ministrijas Baltijas valstu nodaļas priekšnieks A. Tarnovskis, lai apsveiktu tikko ievēlēto Satversmes sapulci, kas bija uzsākusi darbu, kā arī nodibinātu ciešākus saimnieciskos sakarus un sagatavotu augsni plašākai politiskai sadarbībai. 9. maijā Polijas konsuls A. Luce-Birks organizēja viņu apspriedi ar Latvijas valdības, preses un saimniecisko struktūru pārstāvjiem. Tika pārrunātas arī kopīgu tirdzniecisku sabiedrību izveides iespējas. Tajā pašā dienā Z. Meierovics informēja delegāciju miera sarunās Maskavā, ka Polijas pārstāvji izteikuši neapmierinātību ar Latvijas sarunām ar Padomju Krieviju (viņi bija pārliecināti par savas armijas gaidāmajiem panākumiem), taču Latvijas puse uzsvērusi apņemšanos iesāktās sarunas turpināt.⁷⁷⁰ Pavadīdams Latvijā nedēļu, V. Kameņeckis presē sniedza vairākus pārskatus par abu valstu attiecībām, īpaši uzsverot, ka Polija nekādā gadījumā nepretendē ne uz vienu Latvijas daļu.⁷⁷¹

A. Miškovskis stāvokli šajā laikā vērtēja šādi: “No vienas puses, bruņota palīdzība un Latgales atzīšana latviešiem, no otras – ģenerāļa Smiglija draudi neizvest karaspēku no Latgales un, kas bija nesalīdzināmi sliktāk – Polijas sūtniecības preses karš ar Latvijas valdību. Bet tad, kad beidzot viss bija noregulēts un latvieši poļu uzvaru iespaidā Ukrainā piedāvāja 9. maijā Rīgā konferenci, kurā būtu jānoslēdz militāra, politiska un saimnieciska konvencija, ar atbildi līdz pēdējam vilcinājāmajiem.” [Patiesībā priekšlikums tika izteikts vēl pirms poļu uzbrukuma un sākotnējais termiņš bija 15. maijs – Ē. J.] Arī A. Ķeniņš Varšavā izteicies: “Sakarā ar lielajiem panākumiem Ukrainā Jūs, kungi, vairs neesat ieinteresēti uzturēt sakarus ar Latviju, kuras

⁷⁶⁷ LVVA, 6033. f., 1. apr., 406. l., 16. lp.

⁷⁶⁸ Dokumenti stāsta. Latvijas buržuāzijas nākšana pie varas/Sastādītājs V. Bērziņš. – Rīga, 1988. – 253.–254. lpp.

⁷⁶⁹ Kurjer Polski. – 1920. – 16. maj.

⁷⁷⁰ Stranga A. O niektórych problemach polsko – łotewskich stosunków... – S. 152.

⁷⁷¹ LVVA, 2575. f., 15. apr., 11. l., 6. lp.; Latvijas Sargs. – 1920. – 5., 7., 11., 12. maijs.

priekšlikumi paliek bez atbildes!”⁷⁷² Tikai 4. jūnijā Polijas pārstāvniecība Rīgā paziņoja, ka Polijas valdība piekrīt atjaunot sarunas konferencē un ap 15. jūniju delegācija ieradīsies Rīgā. Latvijas puse tajās bija iecerējusi galveno vērību pievērst saimnieciskiem jautājumiem un vēlreiz mēģināt noskaidrot Augškurzemes (sešu Ilūkstes apriņķa pagastu un Grīvas pilsētas) piederības jautājumu.⁷⁷³ Polijas armijas virspavēlniecības 13. jūnija pārskatā teikts, ka konferencei Rīgā jā sākas 16. jūnijā, bet šās dienas pārskatā – ka sarunas ar latviešiem nav sākušās Polijas valdības krīzes dēļ, kaut arī Latvijas puses attieksme nav mainījusies. Jūnija beigās Polijas prese uzsvēra, ka “Baltijas valstu konference Rīgā tiek aktīvi gatavota un notiks jūlija sākumā”, bet 5. jūlijā Polijas Telegrāfa aģentūra no Helsinkiem ziņoja, ka ar Latvijas Ārlietu ministriju panākta vienošanās par konferences sākšanu 20. jūlijā⁷⁷⁴ (Lietuvas diplomāti Somijā šo baumu zināja jau 27. jūnijā un pat apsvēra iespēju konferences organizēšanu izjaukt, panākot, ka Igaunijas atsakās tajā piedalīties⁷⁷⁵). Taču bija jau par vēlu. Atliktās sarunas poļu–padomju kara norišu dēļ pagaidām kļuva neiespējamās.

Lai gan B. Boufals bija optimistiski paziņojis par savu palikšanu amatā Rīgā, tomēr jūnija pirmajā dekādē Latvijā izplatījās vēsts, ka viņš izsaukts uz Varšavu sakarā ar norīkošanu citā darbā. Tika minēti iespējamie kandidāti Polijas diplomātiskā pārstāvja amatam Rīgā, starp tiem bija arī profesors V. Kameņeckis.⁷⁷⁶ Šī kandidatūra Latvijas politiskajās aprindās tika uzņemta ar atsaucību, jo, viesojoties Latvijā maijā, viņš bija radījis Latvijai labvēlīga un līdz ar to pieņemama politiķa iespaidu. Jūnija vidū tiešām tika paziņots, ka Polijas pārstāvja pienākumus pagaidām pildīs konsuls A. Luce-Birks, un B. Boufals atstāja Latviju.⁷⁷⁷

⁷⁷² Lossowski P. Lotwa... – S. 14. Attiecības neveicināja arī 24. maija incidents Sarnu stacijā Polijā, kur poļu virsnieks piekāva un uz četrām dienām apcietināja Latvijas Ārlietu ministrijas diplomātisko kurjeru, kad tas atteicās atvērt diplomātisko pastu. – LVVA, 2574. f., 3. apr., 13. l., 44.–75., 80.–81. lp. Jāpiezīmē, ka līdzīgs gadījums 4. martā bija noticis arī Pjotrovices robežstacijā, kur Latvijas diplomātiskajam kurjeram, kas brauca no Varšavas uz Parīzi, tika atņemtas vairākas vēstules. – 2575. f., 7. apr., 6. l., 345. lp.

⁷⁷³ LVVA, 2575. f., 15. apr., 2. l., 133. l.; 3601. f., 1. apr., 309. l., 63. lp. Polijas prese ziņoja, ka Rīgā tiks izskatīta Somijas, Latvijas, Lietuvas, Igaunijas, Polijas, Ukrainas un Rumānijas tirdzniecības palātas izveidošanas iespēja. – Kurjer Poranny. – 1920. – 27 maj.

⁷⁷⁴ CAW, II ND WP, t. 194; Kurjer Poranny. – 1920. – 30 maj, 6 lip., Gazeta Warszawska. – 1920. – 29 lip.

⁷⁷⁵ LCVA, f. 383, ap. 7, b. 72, l. 34.

⁷⁷⁶ Latvijas Sargs. – 1920. – 9. jūn.

⁷⁷⁷ Jaunākās Ziņas. – 1920. – 18. jūn.; Latvijas Kareivis. – 1920. – 19. jūn. Jūlijā B. Boufals atgriezās, oficiāli atvadījās no valdības un 10. augustā aizbrauca pavisam, pirms tam kategoriski atsakoties sniegt interviju laikrakstam “Latvijas Kareivis”. – Latvijas Kareivis. – 1920. – 25. jūl.; Brīvā Zeme. – 1920. – 25. jūl.; APAN, Djarjusz M. S. Kossakowskiego, T. V, cz. 1, s. 71.

20. att.

Polijas diplomātiskais pārstāvis Latvijā Vitolds Kameņeckis

Latvijas pārstāvniecības sekretārs P. Oliņš jūnijā presē uzsvēra, ka Latvijas un Polijas attiecības, neraugoties uz aizejošo poļu karaspēka daļu radītajām “nekārtībām un sarūgtinājumu” Latgalē, ir samērā labas. Viņš atzīmēja, ka daudzas nesaprašanās rodas tāpēc, ka poļu sabiedrība ir vāji informēta par Latviju un nosaukuma līdzības dēļ Latvija pat tiek jaukta ar Lietuvu. Tādēļ “bieži naidis pret Lietuvu aiz pārpratuma tiek pārņests uz Latviju”.⁷⁷⁸

Patiesībā Polijā zināmas aprindas centās veidot naidīgu attieksmi arī pret Latviju, un viens no galvenajiem līdzekļiem bija runas par vietējo poļu tiesību ierobežošanu Latvijā. Lielā mērā šāda satura informāciju izplatīja Latgales muižniecības aktīvākā un konservatīvāk noskaņotā daļa. Jau janvārī pirms J. Pilsudska brauciena uz Daugavpili Austrumzemju civilās pārvaldes ierēdnis M. Kosakovskis atzīmēja dienasgrāmatā, ka Latvijas draudzība nopirkta par dārgu maksu – atdodot Latgali. Taču “Latgales poļu pārstāvji”, kaut arī “sirdij asiņojot”, izpratuši Polijas valstiskās politikas prioritāti pār “apgabala problemātisko izdevīgumu”. Tādēļ savu memorandu ar prasību, lai Latgali administrētu vietējais latvietis katolis, viņi piekrituši iesniegt Pilsudskim nevis Daugavpilī, bet Viļņā.⁷⁷⁹ Īstenībā Latgales muižnieku prasības nebija tik pieticīgas. 9. martā Polijas, Baltkrievijas un Latgales zemju Poļu nacionālā padome Polijas Ārlietu ministrijā piedāvāja Latvijas valdībai izvirzīt šādas prasības: Latgalei jābūt autonomai, ar savu Seimu; poļiem ir tiesības ieņemt valsts amatus, poļu ievēlētā komiteja rīkojas ar proporcionālu budžeta daļu, poļu valodai otras valsts valodas statuss Latgalē, poļu zemes īpašums neaizskarams, poļu skolas uztur valsts, valdībā poļu lietu ministra amats (tajā – Latgales polis), poļiem brīvas pilsonības

⁷⁷⁸ Latvijas Kareivis. – 1920. – 11. jūn.

⁷⁷⁹ APAN, Djarjusz M. S. Kossakowskiego, T. V, cz. 1, s. 48.

izvēles tiesības u. c.⁷⁸⁰ Šis pārspīlētās prasības Polijas valdība nopietni neizskatīja, taču šādas darbības nevarēja palikt nezināmas Latvijas pusei, jo daudzi Latgales muižnieki atradās augstos amatos Polijas armijā un civiliestādēs.⁷⁸¹ M. Hartmanis marta beigās ziņoja, ka Varšavā tiek izteikti iebildumi pret to, kā izturas pret poļu muižniekiem Latgalē – tos “nepelnīti” jauc ar vāciešiem. Viņš uzskatīja, ka līdzība gan ir ļoti liela un tas nav poļu muižnieku nopelns, ka Latvija ir labākās attiecībās ar Poliju nekā ar Vāciju: “Visi ļoti mīl savu mazo dzimteni – Latgali, jeb pareizāk sakot – savus neizsmēlamos bagātību avotus. Viņi grib paturēt savas lielās muižas un nevienam nenāk ne prātā pāriet mūsu pavalstniecībā [...]. Viņi cer, ka priekš viņiem, poļiem, būs sevišķas privilēģijas, un, ka viņu privātais īpašums netiks ne aizskarts, ne dalīts – ka par to rūpēsies poļu valdība [...]. Latgales muižniecība tiek Polijā oficiāli uzskatīta kā avangards priekš Latgales iegūšanas Polijas pilnam un nedalītam iespaidam.”⁷⁸²

Jāpiezīmē, ka bija izdots Latvijas valdības rīkojums, ar kuru zemes īpašniekiem vajadzēja atgriezties savos īpašumos līdz 10., bet Latgalē – līdz 15. martam. Pēc tam pamestos īpašumus pārņēma valsts (daži Polijas preses izdevumi sākotnēji novērtēja to pozitīvi⁷⁸³). Martā Polijas pārstāvniecība Rīgā lūdza atlikt “muižu sekvestrēšanu” Latgalē līdz 15. aprīlim, bet saņēma atbildi, ka sekvestrēšana nenotiek, muižas tiek pārņemtas valsts īpašumā tikai tad, ja tām nav īpašnieku vai pārvaldnieku, un tas notiek stingrā saskaņā ar pastāvošo likumdošanu. Patiesībā iestādes (līdz pat 1920. gada rudenim) bija ļoti pielaidīgas pret poļiem, un, ja muižnieks uzrādīja Polijas pārstāvniecības apliecību par savu nacionālo piederību, zemes īpašums netika aizskarts.⁷⁸⁴

Reālais Latvijas poļu minoritātes stāvoklis bija labs. Jau 1919./1920. mācību gadā valstī darbojās 17 poļu pamatskolas ar 3 600 skolēniem un 120 skolotājiem (nākamajā mācību gadā – vidusskola un 19 pamatskolas, vēlāk šie skaitļi vēl vairāk pieauga).⁷⁸⁵ 1920. gadā Rīgā, Liepājā un Daugavpilī atjaunoja vai uzsāka darbību vairākas poļu organizācijas un skauti (harceri). 1920. gada 3. maijā Rīgā vietējie poļi svinīgi atzīmēja Polijas nacionālos svētkus, kuros piedalījās B. Boufals un Polijas pārstāvis Igaunijā L. Vasiļevskis.⁷⁸⁶ Poļu publicists J. Cinarskis atzina poļu stāvokli par apmierinošu un atzīmēja, ka vietējiem poļiem nepieciešams ciešāk sadarboties ar Latvijas valdību un varas iestādēm, ņemot vērā, ka Polijai šeit vienmēr būs “savas intereses”.⁷⁸⁷ Jūnijā Latvijā veiktā tautas skaitīšana uzrādīja 52 244 poļus (starp viņiem

⁷⁸⁰ AAN, Kod, t. 2, k. 211–212.

⁷⁸¹ Jaunākās Ziņas. – 1920. – 9. marts. Piemēram, V. Studņickis bija Austrumzemju civilās pārvaldes statistiskās nodaļas priekšnieks, B. Šahno – Braslavas apriņķa priekšnieks (viņu šajā amatā nomainīja V. Šadurskis, kas arī bija Latgales muižnieks). Visas minētās personas lielākā vai mazākā mērā bija noskaņotas pret Latvijas valsti nelabvēlīgi.

⁷⁸² LVVA, 3601. f., 1. apr., 248. l., 477. lp.

⁷⁸³ Tygodnik Wileński. – 1920. – 12 marzec.

⁷⁸⁴ LVVA, 2574. f., 3. apr., 13. l., 9.–10. lp.; Gazeta Warszawska. – 1920. – 22 marzec.

⁷⁸⁵ LVVA, 2574. f., 3. apr., 2733. l., 110. lp. Sīkāk sk.: Jēkabsons Ē. Poļi Latvijā. – 27.–41. lpp.

⁷⁸⁶ Latvijas Sargs. – 1920. – 5. maijs.

⁷⁸⁷ Krzesławski [Cynarski] J. Polacy na Łotwie//Rząd i Wojsko. – 1920. – 7 marzec.

40 872 bija Latvijas, bet 4254 – Polijas pilsoņi).⁷⁸⁸ Šo skaitli visumā jāatzīst par reālu, kaut arī gan Latvijā, gan Polijā bija aprindas, kas dažādu apstākļu dēļ to apšaubīja.

Jūnijā Daugavpils pašvaldību vēlēšanās starp Latgales apgabala priekšnieku un „Poļu saraksta” pilsētas domes deputātu kandidātiem izraisījās konflikts. „Poļu saraksts” vēlēšanās ieguva 20 vietas pilsētas domē, taču apgabala priekšnieks apturēja kopumā 16 domnieku – ārvalstu pilsoņu – pilnvaras. Starp viņiem bija arī astoņi „Poļu saraksta” deputāti un vēl viens polis no cita saraksta. Kaut arī viņu vietā varēja izvirzīt citus deputātus – Latvijas pilsoņus no tiem pašiem sarakstiem, tomēr “Poļu saraksta” dalībnieki, galvenokārt nevarēdami vienoties par amatu sadali starp jaunievēlētās domes poļu, ebreju, latviešu un krievu deputātiem, 1. jūlijā savu darbību domē apturēja.⁷⁸⁹

Pašvaldību vēlēšanu notikumi un citi apstākļi izraisīja jaunu, Latvijai naidīgu, ļoti tendenciozu publikāciju vilni Polijas presē jūnijā un jūlija sākumā. Latvieši tika vainoti poļu vajāšanā. Polijas Telegrāfa aģentūra pat paziņoja, ka Latvijas valdība gatavojas pārvietot Latgales administrācijas iestādes no Daugavpils uz Rēzekni tikai tādēļ, ka Daugavpili starp iedzīvotājiem ir ievērojams poļu skaits (lai mazinātu viņu iespaidu).⁷⁹⁰ Laikraksts “Naród”, kas līdz šim bija paudis J. Pilsudska politiskās nostādnes, ievietoja anonīma “Polijas pilsoņa” vērojumus Latgalē. Tajos bija plaši aprakstīta valdošā postāža un secināts, ka lielākā iedzīvotāju daļa (arī latviešu katoļi un krievu vecticībnieki) šķietami “labprāt sagaidītu poļu okupāciju”.⁷⁹¹ Nacionāldemokrātu prese turpināja žēloties par Daugavpils atdošanu latviešiem un aicināja valdību beidzot aizstāvēt Latgales poļu tiesības.⁷⁹² Preses rakstu nosaukumi liecināja par to saturu: “Latvija pret Poliju”, “Poļu vajāšana Inflantijā” u. c.⁷⁹³ 28. jūnijā tika atreferēta A. Ķeniņa intervija skandināvu laikrakstam “National Tridente”, kurā viņš izteicis, ka nepieciešamības gadījumā Latvija ir gatava bruņoti atbalstīt Lietuvu cīņā pret Poliju. Pats A. Ķeniņš kategoriski noliedza, ka būtu šādi teicis, uzsverot, ka vienmēr nosodījis Lietuvas “rusofilisko un ģermanofilisko politiku”.⁷⁹⁴ Laikraksts “Rzeczpospolita” jau 5. jūlijā ievietoja plašu aprakstu par Latgali.

⁷⁸⁸ Latvijas statistiskā gada grāmata. 1920. – Rīga, 1921. – 10. lpp. Lietuvas un Polijas karaspēka ieņemtajā Ilūkstes apriņķa daļā skaitīšana tika izdarīta tikai 1921. gada februārī, taču tur dzīvojošie poļi iekļauti minētajā kopīgajā skaitā. – Latvijas Kareivis. – 1921. – 11. febr.

⁷⁸⁹ LVVA, 3723. f., 2. apr., 146. l., 106. lp. Sīkāk sk.: Jēkabsons Ē. Poļu organizācijas Daugavpilī 20.–30. gados//Latgale un Daugavpils: vēsture un kultūra. Rakstu krājums. – Daugavpils, 1996. – 138.–139. lpp. Tiesa, vēl pirms darbības apturēšanas poļu deputāti paspēja izvirzīt par pilsētas galvas amata kandidātu advokāta S. Sireviča kandidatūru. Vienlaikus viņš bija (no 1920. gada februāra) Polijas goda konsuls Daugavpilī. Tas izraisīja latviešu sabiedrības sašutumu, jo viņš vācu okupācijas laikā 1918. gadā bija Daugavpils apgabala prokurors un uz viņa apsūdzības pamata tika apcietināts sabiedriskais darbinieks, vēlākais Satversmes sapulces deputāts J. Pabērzs. – Latvijas Kareivis. – 1920. – 7. jūl.

⁷⁹⁰ Brīvā Zeme. – 1920. – 9. jūl.

⁷⁹¹ A. List z Łotwy// Naród. – 1920. – 25, 26 czerw.

⁷⁹² Hł. J. Zaprzepaszczenie Inflant//Gazeta Warszawska. – 1920. – 29 czerw.

⁷⁹³ Latvijas Kareivis. – 1920. – 9. jūl.

⁷⁹⁴ Przegląd Wieczorny. – 1920. – 30 czerw.

Tajā bija apgalvots, ka iedzīvotāju vairākums sveicis Polijas karaspēku cerībā, ka tas te arī paliks. Tomēr noticis citādi un poļi Latgalē tiekot vajāti: “arvien biežāk redzami mantu vezumi, kas dodas uz Daugavas kreiso krastu”.⁷⁹⁵ Šie apgalvojumi bija sevišķi absurdi. Nekāda poļu bēgšana no Latvijas nenotika. M. Szeźbiński vēlāk atzina, ka Latgali kopumā atstāja apmēram 120 poļu muižnieku ģimeņu (turklāt lielākā daļa – 1918. gada beigās, atkāpjoties vācu un ienākot padomju karaspēkam).⁷⁹⁶ Turklāt Polijā atgriezās pasaules kara bēgļi, kas Latgalē bija raduši patvērumu vai cauri Latgalei bēga no Krievijas (februārī poļu štābs Daugavpilī atļāva atgriezties Polijā tikai bēgļiem un tiem dzelzceļniekiem, kas bija atbrīvoti no darba, citiem tas bija ļauts vienīgi “ārkārtējos gadījumos”,⁷⁹⁷ tātad viņu nebija daudz). Varēja būt runa vienīgi par poļu tautības bēgļiem, kuri cauri Igaunijai un Latvijai atgriezās dzimtenē no Ziemeļkrievijas. Šādu bēgļu grupas ieradās regulāri. Ar Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba dzelzceļa transportu tās nogādāja Rīgā, no kurienes cauri Daugavpilij devās uz Poliju.⁷⁹⁸ Rīgā poļu bēgļi tika izvietoti Iekšlietu ministrijas Gūstekņu un bēgļu nodaļas patversmē.⁷⁹⁹

Polijas valdība un atsevišķas valsts amatpersonas Polijā izrādīja īpašu pretimnākšanu Latvijas bēgļiem, kuri atgriezās Latvijā no Dienvidkrievijas. Pavasarī A. Ņeniņš izteica pateicību Polijas konsulam Odesā Sorokovskim, vicekonsulam Harkovā Bociņskim un militārajam pārstāvim Rumānijā majoram O. Gurkam par palīdzību, ko viņi sniedza Latvijas bēgļiem, kas atgriezās dzimtenē. Vairākos gadījumos tie tika uzņemti poļu bēgļu kuģu transportos.⁸⁰⁰

Tomēr varbūtējais kārtējās Baltijas valstu konferences sasaukšanas laiks nebija izdevīgs, jo Latvijas–Polijas attiecībās bija vērojams saspringums (12. aprīlī Z. Meierovics lūdza diplomātiskos pārstāvjus paziņot Polijas, Lietuvas un citu valstu valdībām, ka konference Rīgā sāksies 15. maijā, taču jau 26. aprīlī konferences sākums tika atlikts uz jūliju⁸⁰¹). Labas attiecības nebija arī ar Lietuvu – to joprojām noteica teritoriālās domstarpības, kaut arī 23. aprīlī Lietuvas militārais pārstāvis Rīgā V. Natkēvičs ar apmierinājumu konstatēja, ka Latvijas attiecības ar Poliju kļūst arvien sliktākas un tas pamanāms visās jomās.⁸⁰² Lietuvieši ieņemtajā Ilūkstes apriņķa daļā arvien noteiktāk rīkojās kā savas valsts teritorijā, pastāvīgi radās sīkas konfliktsituācijas. Marta beigās lietuvieši Eglainē bija aizturējuši latviešu

⁷⁹⁵ N. N. Z Infant Polskich//Rzeczpospolita. – 1920. – 5 lip.

⁷⁹⁶ APAN, Świerzbiński M. Martyrologia Infant Polskich, s. 74.

⁷⁹⁷ AAN, Attachaty, A – II, 81/2.

⁷⁹⁸ LVVA, 2574. f., 3. apr., 17. l., 245. lp.; 90. l., 123. lp.; 3593. f., 1. apr., 196. l., 75., 91. lp.; Baltijas Vēstnesis. – 1920. – 6. apr., 3., 18. maijs, 2., 10. jūn., 5. jūl.; Kurjer Polski. – 1920. – 20 maj. Pēc Latgales atbrīvošanas bēgļi atgriezās Polijā arī cauri Rēzeknei (29. janvārī A. Miškovskis lūdza E. Ridza-Smigļija štābu nogādāt Daugavpilī 280 bēgļus no Rēzeknes). – AAN, Attachaty, A – II, 81/1; 64/1, k. 330.

⁷⁹⁹ LVVA, 2570. f., 10. apr., 5. l., 54. lp.

⁸⁰⁰ Turpat, 51. l., 79.–88., 116. lp.

⁸⁰¹ Turpat, 1313. f., 2. apr., 66. l., 2., 7. lp.

⁸⁰² LCVA, f. 384, ap. 3, b. 73, l. 146.

vilcienu un divas dienas apkalpi turējuši apcietinājumā bez pārtikas,⁸⁰³ aprīļa beigās no Mažeikšu stacijas bija padzīts latviešu komandants,⁸⁰⁴ 2. maijā Rīgas stacijā kāds bija šāvis uz Lietuvas miera delegācijas vilciena vagonu ceļā uz Maskavu, par ko lietuvieši iesniedza protesta notu Latvijas valdībai⁸⁰⁵ utt. 18. aprīlī Lietuvas Ārlietu ministrija pat lūdza savu pārstāvi noskaidrot, vai nav pamata baumām, ka latvieši apgādājot ar Latvijas armijas formastērpiem poļu karavīrus un nogādājot tos Palangā. Lietuvas diplomātiskais pārstāvis izteica pamatotas šaubas par šo baumu ticamību, jo “latviešu-poļu attiecības tagad vairs nav tādas”.⁸⁰⁶ Jūnijā Latvijas armijas vadība izsludināja par dezertieriem vairākus Lietuvas armijas latviešu tautības virsniekus, kuri “šajā Latvijai tik grūtajā laikā, kad tās jaunuzbūves darbā nepieciešams ikviens pilsonis, patīgu nolūku vadīti atgriezuši [aizgriezuši – *Ē. J.*] savai dzimtenei muguru un kļūst par savas tautas un valsts noliedzējiem”.⁸⁰⁷ Tomēr Polijas Ģenerālštābs 1. jūnijā secināja: “Kaut arī latviešus spēcīgi ietekmē lietuviešu šovinistiskie uzskati un teritoriālās prasības, kā arī biežie uzbrukumi latviešu posteņiem uz robežas, nevar būt ne runas par Latvijas palīdzību Polijai gadījumā, ja lietuvieši uzbruktu Viļņai.”⁸⁰⁸

Lai gan Latvijas valdība šajā laikā nopietni rēķinājās ar iespēju, ka seši Pūkstes apriņķa pagasti paliks Polijas sastāvā, tomēr Latgales iestādes turpināja izrādīt interesi par šo apgabalu. 13. jūnijā Daugavpils komandants E. Graudiņš saņēma no poļiem atļauju Kurzemes divīzijas luterāņu mācītāja E. Stanges braucienam uz Daugavpili, lai noturētu dievkalpojumus. Mācītājs E. Graudiņa un Latgales apgabala priekšnieka A. Bērziņa pavadībā tajā pašā dienā ieradās Bornes (E. Graudiņa dzimtajā) pagastā. 14. jūnijā izpostītajā Bornes luterāņu dievnāmā notika dievkalpojums. Pirms tā sākuma A. Bērziņš atnākušajiem vietējiem latviešu zemniekiem dievnama priekšā skaidroja Latvijas valsts uzbūvi, bet dievkalpojumā mācītājs aicināja lūgt Dievu par “brīvu, neatkarīgu Latviju, mūsu dzimtenes visiem novadiem – arī tiem, kas vēl nav atbrīvoti”. Pēc tam tas pats notika Siķeles luterāņu baznīcā. Pēc atgriešanās Daugavpili A. Bērziņš lūdza Zemgales divīzijas štābu organizēt latviešu preses izdevumu nosūtīšanu poļu ieņemto pagastu latviešu tautības iedzīvotājiem.⁸⁰⁹

⁸⁰³ Сегодня. – 1920. – 2 апр.

⁸⁰⁴ Sīkāk sk.: Petraitis J. Mūsu žygiai. – 186–195 p.

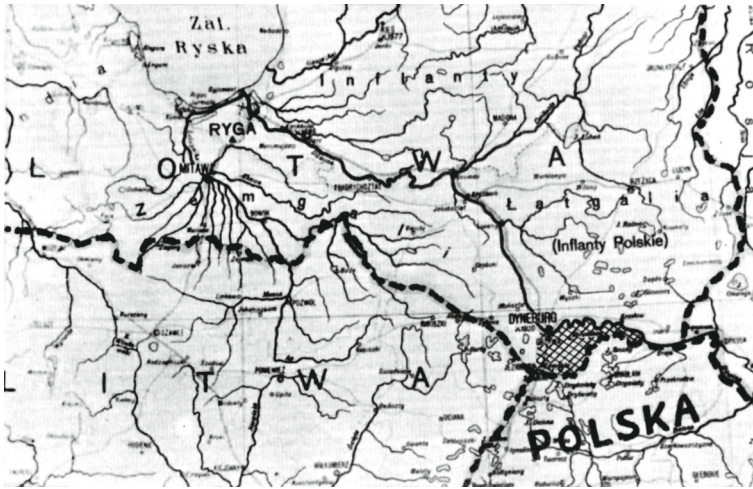
⁸⁰⁵ LCVA, f. 383, ap. 7, b. 72, l. 180; Lietuva. – 1920. – 4 geg.; Gazeta Warszawska. – 1920. – 2 maj; Przegląd Wieczorny. – 1920. – 22 maj.

⁸⁰⁶ LCVA, f. 383, ap. 7, b. 72, l. 4.

⁸⁰⁷ Armijas virspavēlnieka pavēles. 1920. – Nr. 90.

⁸⁰⁸ AAN, Sztab Główny, t. 616/ 5, k. 101.

⁸⁰⁹ LVVA, 2574. f., 3. apr., 15. l., 32. lp.

3. karte. Poļu karte: robeža ar Latviju (iekrāsots apgabals, uz kuru Polija izteica teritoriālas pretenzijas līdz 1929. gadam

Saskaņā ar Latvijas tautas skaitīšanas datiem (tā gan šajā apgabalā tika veikta 1921. gada sākumā) apmēram 1 500 kvadrātkilometru lielajā strīdīgajā teritorijā, kas aptvēra Bornes, Demenes, Kalkūnes, Skrudalienas, Salienas un Borovkas (no 1925. gada Silenes) pagastu, kā arī Grīvas pilsētu, (pagastos) bija 18 571 iedzīvotājs (1 702 latvieši, 6 116 poļi, 758 lietuvieši, 3 015 baltkrievi, 6 612 krievi, 323 ebreji un 45 vācieši). 1919. gada decembrī poļi veica skaitīšanu un pagastos konstatēja 9 207 poļus, 1 396 latviešus, 1 273 baltkrievus, 5 068 krievus, 251 lietuvieti, 134 ebrejus un 131 citu tautību pārstāvi.⁸¹⁰ Grīvā latviešu dati uzrādīja 1458 (332 krievus, 855 poļus, 161 ebreju, 49 latviešus, 42 lietuviešus, 19 vāciešus), bet poļu dati – 1 673 iedzīvotājus (38,7% poļi, 52,4% krievi, 5,3% ebreji, 1,1% baltkrievi, 2,5% latvieši un pārējie).⁸¹¹

Kaut arī abu pušu rīcībā esošie skaitļi atšķīrās, tie skaidri liecināja, ka šajā teritorijā latviešu bija maz. Galvenais iemesls – īpatnējais novada vēsturiskās attīstības ceļš. Vēl salīdzinoši nesena pagātnē šis Kurzemes guberņas nostūris bija pārsvarā latvisks novads, par ko liecināja gan iedzīvotāju konfesionālais sastāvs, gan atsevišķi vietvārdi.⁸¹² Tomēr šeit ielūda daudz poļu (īpaši 19. gadsimta 2. pusē, kad Vitebskas un citās apkārtējās guberņās ieviestais aizliegums poļiem iegādāties īpašumā zemi neattiecās uz Kurzemes guberņu) un krievu iedzīvotāju (pirmkārt, vecticībnieku). Zeme atradās galvenokārt poļu muižnieku rokās, bet latviešu iedzīvotāji pakāpeniski zaudēja nacionālo identitāti. Katrā ziņā 1920. gada jūnijā Latvijas valdībai nebija pamata rēķināties ar vienkāršu apgabala atgūšanu no Polijas.

⁸¹⁰ Skrzypek A. Związek... – S. 84; Maliszewski E. Polacy na Łotwie. – S. 32.

⁸¹¹ Latvijas statistiskā gada grāmata. 1920. – 13. lpp.; Krzesławski J. Stosunki polsko – łotewskie. – S. 11.

⁸¹² Raksturīgs piemērs ir apdzīvotā vieta Peski. Tā atrodas starp Laucesi un Grīvu un poļu 1919.–1920. gada militārajās kartēs nosaukta par Smilšīnukvu. Šis nosaukums šodien ir izzudis. – Borkiewicz A. Dzieje 1 – go pułku... – S. 268.

Stāvoklis Daugavpilī

Pēc lielākās poļu karaspēka daļas aiziešanas no Latvijas Daugavpils cietoksnī pagaidām izvietojās Polijas armijas 23. kājnieku pulks (16. maijā tas atstāja pilsētu⁸¹³), tehniskās vienības (viena sapieru, divas tiltu rotas, pontonu kolonna, 8. Leģionu kājnieku pulka un 23. kājnieku pulka tehniskā rota) kapteiņa L. Hickēviča vadībā (Daugavpils dzelzceļa tilta būvi poļi pamatā pabeidza 16. maijā un 22. maijā aizbrauca uz Kijevu, pēc tam cietoksnī palika tikai viena poļu karaspēka rota).⁸¹⁴ Pilsētas centrā izvietojās majora Mikuļska komandētais 3. Krakovas etapu bataljons (300 vīru) un dažādas sikākas vienības (vēl 300 vīru).⁸¹⁵ Tomēr poļu karavīru skaits un bruņojums Daugavpilī nebija pastāvīgs, piemēram, 11. maijā no Grīvas cietoksnī ievada piecus lielgabalus, bet 12. maijā – ievērojamu karavīru skaitu.⁸¹⁶

Saskaņā ar vienošanos bija jāizveido jaukta komisija galīgiem norēķiniem. Par Latvijas puses pārstāvju vecāko un komisijas līdzpriekšsēdētāju tika iecelts Galvenās armijas apgādības pārvaldes pulkvedis-leitnants P. Skrapce (bez viņa šo iestādi pārstāvēja arī pulkvedis-leitnants F. Jēkabsons), no Apgādības ministrijas komisijā iegāja bijušais pārstāvis pie Polijas armijas K. Līkums, 23. aprīlī tika dots rīkojums iecelt komisijā Kara ēku un būvju pārvaldes pārstāvi. Poļu puses līdzpriekšsēdētājs bija majors A. Kersnovskis, ar kuru 25. aprīlī Daugavpilī F. Jēkabsons nodibināja sakarus.⁸¹⁷ Turklāt poļu pusi komisijā vēl pārstāvēja Krāslavas muižnieks poručņiks L. Plāters-Broels un citi virsnieki.⁸¹⁸

Darba apjoms bija milzīgs. Tika aprēķināts Latvijas puses parāds apgādes lietās, vēlreiz analizējot poļu daļu skaitlisko sastāvu un pārtikas uzturdevas, pieņemtās ēkas un iesniegti rēķini par nodarītajiem materiālajiem zaudējumiem. Vajadzēja izskatīt iedzīvotāju sūdzības par poļu nodarījumiem (18. maijā bija ienācis 7 000 tādu sūdzību). P. Skrapce 13. maijā secināja: “Tā kā darbība jābeidz 1. jūnijā un šajā laikā īsā laika dēļ nav iespējams ievākt un pārbaudīt sūdzību materiālus caur liecinieku nopratināšanu uz vietām u. t. t., komisijai nākas materiāli par vienu otru lietu dot galīgu spriedumu.” Viņš ieteica šo lietu izskatīšanu nodot civiliestādēm, bet tas nekad netika izdarīts. 2. jūnijā Latvijas puses komisijas locekļi pēc darba pabeigšanas atgriezās

⁸¹³ Witkowski S. Zarys historji... – S. 14.

⁸¹⁴ Wejtko T. Zarys historji... – S. 6; CAW, WBH, 341. l. 155; Latvijas Sargs. – 1920. – 18. lp.; LVVA, 6033. f., 1. apr., 496. l., 70. lp. Jau 26. aprīlī Latvijas armijas Virspavēlnieka štābs puda bažas, ka poļu sapieru vienības varētu aiziet pirms tilta būves pabeigšanas. A. Miškovskis 3. maijā atbildēja, ka tas nenotiks. – AAN, Attachaty, A – II, 64/1, k. 365.

⁸¹⁵ Počs K. Sanitārā kordona... – 91. lpp.; LVVA, 3601. f., 9. apr., 365. l., 51. lp.

⁸¹⁶ LVVA, 2574. f., 3. apr., 17. l., 11. lp.

⁸¹⁷ Turpat, 3601. f., 1. apr., 309. l., 26. lp.; 3605. f., 1. apr., 197. l., 100. lp.; 105. l., 43. lp.

⁸¹⁸ CAW, IV oddział Naczelnego Dowódtwa WP, I. 301. 10. 37, k. 72.

Rīgā.⁸¹⁹ Darbu nobeidzot, kopīgās komisijas locekļi parakstīja vienošanās protokolu. Pamatojoties uz to, Latvijas puse apņēmas samaksāt poļiem par laikā nepiegādātajiem pārtikas produktiem un cigaretēm, ziepēm, salmiem, lopbarību; atmaksāt par poļu izsniegto pārtiku Daugavpils pašvaldībai, par latviešu karavīru ārstēšanos poļu hospitāļos, kazarmu un maizes ceptuves remontu, ko Daugavpilī bija veikuši poļi, par būvmateriāliem, kas bija nepieciešami tiltu remontam, kā arī par pārtiku, ko poļi bija iepirkuši Latgalē. Savukārt poļi piekrita atmaksāt daļu no Latgalē rekvizīciju ceļā iegūtās pārtikas un lopbarības vērtības un 258 008 Latvijas rubļus par izvestajām Daugavpils dzelzceļa stacijas iekārtām. Turpretī netika panākta vienošanās izvestā inventāra lietā. Dzelzceļa slimnīcai sagādātos zaudējumus latvieši vērtēja par 796 614, bet meiteņu ģimnāzijai – par 100 900 Latvijas rubļiem un nepiekrita poļu piedāvātajai kompensācijai (attiecīgi 300 000 un 25 000 Latvijas rubļu).⁸²⁰ 1. maijā Daugavpilī ieradās Poļu dzelzceļu komisija, lai norēķinātos ar Latvijas pusi par dzelzceļu iekārtām. 11. maijā tā iebruca Rīgā un nākamajā dienā noslēdza attiecīgu līgumu ar Latvijas Dzelzceļu valdi.⁸²¹ Latvijas puse ieguva pagaidu nomas tiesības uz 20 vagoniem, kas piederēja Polijas dzelzceļiem.⁸²²

Attiecības ar palikušo poļu karaspēku Daugavpilī bija sliktas. Aprīļa beigās un maija sākumā vairāki poļu kareivji par izdarītajiem krimināliem pārkāpumiem tika apcietināti. Kaut arī pilsētu (izņemot cietoksni) kontrolēja latviešu militāriestādes, poļu klātbūtne bija jūtama. Komandantūra nespēja panākt vairāku latviešu tautības poļu karagūstekņu palikšanu Latvijā. Viņus aizveda uz Viļņu, bet uz pieprasījumiem poļi atbildēja, ka viņu rīcībā šādu gūstekņu nav. Maija sākumā latviešu un poļu komandantūra diskutēja par turpmāk savstarpējā sarakstē lietojamo valodu. E. Graudiņš vairākkārt nosūtīja atpakaļ poļu valodā piesūtītos dokumentus, bet poļu komandants 6. maijā paziņoja, ka saskaņā ar E. Ridza-Smiglija pavēli pilsētā vēl arvien iestādēs galvenā ir poļu valoda un uz rakstiem citā valodā netiks atbildēts. E. Graudiņš uz šī paziņojuma uzlika rezolūciju: “Nesaprotu, nosūtīt atpakaļ”. Tā liecina par nesaskaņu dziļumu. E. Graudiņš labi pārvaldīja poļu valodu, jo bija dzimis strīdīgajā Ilūkstes apriņķa daļā.⁸²³

No marta visu Daugavas krastu apsargāja Latvijas robežsargi, kuriem bieži notika konflikti ar poļu posteņiem. Pēc sarakstes Daugavpils poļu garnizona komandants 5. maijā informēja, ka devis instrukcijas, lai novērstu

⁸¹⁹ Turpat, 3605. f., 1. apr., 105. l., 50.–55. lp. Viens no poļu puses pārstāvjiem komisijā – podporučņiks A. Ružickis – piedāvāja komisijas sekretāram kara ierēdnim P. Ābolam 5 000 rubļus par palīdzību, ja uz Drisu tiks nogādāti 62 kilogrami saharīna. Saziņā ar priekšniecību Ābols kopā ar Daugavpils tirgotāju Golmanu (kurš izmantoja poļu 1. Leģionu divīzijas sagādnieka apliecību) un poļu kareivī devās uz Drisu, kur vainīgie tika apcietināti. Lietā bija iesaistīti arī vairāki 2. Ventspils pulka kareivji, kuri palīdzēja nogādāt preces pāri fronteī. – LVVA, 3601. f., 9. apr., 371. l., 6. lp.

⁸²⁰ CAW, IV oddział Naczelnego Dowództwa WP, I. 301. 10. 37, k. 77–78.

⁸²¹ Strādnieku Avīze. – 1920. – 5. maijs; LVVA, 3601. f., 9. apr., 360. l., 3. lp.

⁸²² CAW, II ND WP, t. 192. Jūlijā Latvijas puse gatavojās atdot vagonus Polijai, taču sakarā ar notikumiem frontē tas vēl nenotika. 15. jūlijā A. Miškovskis deva rīkojumu savam palīgam Daugavpilī nodrošināt to uzglabāšanu.

⁸²³ LVVA, 3235. f., 1/14. apr., 18. l., 26.–30. lp.; 3601. f., 1. apr., 309. l., 47., 58. lp.; 2574. f., 3. apr., 15. l., 32. lp.

turpmākas nesaprašanās starp posteņiem. Tomēr 12. maijā latvieši pie pontonu tilta aizturēja poļu bēgļus no Igaunijas, kuriem bija vienīgi Polijas diplomātiskā pārstāvja atļauja izbraukšanai, bet trūka Latvijas vizas.⁸²⁴ Taču poļu karavīri iejaucās, un viņu apsardzībā bēgļi mierīgi šķērsoja upi.⁸²⁵

21. att.

Poļu karaspēka inženieru vienības karavīri pie Daugavpils dzelzceļa tilta 1920. gadā

Turpinājās gadījumi, kad personas Polijas vai Latvijas armijas formā izdarīja laupīšanas un pat slepkavības (pirms tam iekļūstot dzīvokļos ar ieganstu veikt pārmeklēšanu vai rekvizīciju). Šajā sakarā E. Graudiņš 6. maijā pavēlē uzsvēra, ka nevienam nav tiesību izdarīt rekvizīcijas bez Latvijas Apsardzības ministrijas atļaujas.⁸²⁶ Maija beigās Daugavpili poļu karavīri atļāvās aizturēt uz ielām iedzīvotājus un nodarbināt tos vilcienu izkraušanas darbos Kalkūnes dzelzceļa stacijā otrā Daugavas krastā.⁸²⁷

Stāvoklis saasinājās vēl vairāk, kad 7. maijā pilsētā ieradās kāds poļu poručīks un ierīkoja “Frontes kontroles staciju” (šādu staciju mērķis bija “cīņa pret spiegošanu un nevēlamu personu nokļūšanu valstī un frontē”⁸²⁸). Tam bija pilnvaras izdot atļaujas iebraukšanai Polijā, un viņš lūdza E. Graudiņu nelikt šķēršļus tiem, kas dodas uz kontroles staciju. Tādā veidā

⁸²⁴ Par 20. aprīli aizturētajiem trīs bijušajiem Judeiča armijas poļu tautības virsniekiem, kam bija vienīgi Polijas pārstāvja atļaujas izbraukšanai no Latvijas, apgabala priekšnieks ziņoja Ārlietu ministrijai.

⁸²⁵ LVVA, 2574. f., 3. apr., 17. l., 11., 245. lp.

⁸²⁶ Наша жизнь. – 1920. – 11 мая.

⁸²⁷ LVVA, 3601. f., 1. apr., 309. l., 59. lp.

⁸²⁸ CAW, II VD WP, t. 176. Šādā stacijā parasti bija priekšnieks, divi rakstveži, 10 kareivji, četri žandarmi, Austrumzemju civilās pārvaldes ierēdnis un viens revidents. 1920. gada ziemā un agrā pavasarī šādas stacijas darbojās arī Krāslavā un Drujā.

robežas pāriešana lielā mērā kļuva grūti kontrolējama, taču stacija darbojās, lai gan Latvijas iestādes bija neapmierinātas. Stacijas priekšnieks skaitījās arī Polijas pārstāvis Daugavpilī poļu lietās. Tāpēc 2. jūnijā viņš lūdza aizturētos Polijas pilsoņus nosūtīt viņa rīcībā, solot aizturētos Latvijas pilsoņus nodot Latvijas iestādēm. 4. jūnijā E. Graudiņš ziņoja, ka kontroles stacija atņēm latviešu bēgļiem naudu (piemēram, 3. jūnijā vairākiem virsniekiem no Dienvidkrievijas). Uz iebildumu, ka Daugavas labajā krastā šāda rīcība nav pieļaujama, un prasību ievākt noteiktu naudas summu no bēgļiem “poļu krastā” stacijas pārstāvji atbildēja, ka arī Latgales apgabala priekšnieka ierēdņi ievāc naudu no poļu bēgļiem (īstenībā katrs bēglis drīkstēja izvest 3 000 Latvijas rubļu, pārējo konfiscēja latviešu robezsargi). 30. jūnijā apgabala priekšnieks uzsvēra, ka no stacijas darbības “stipri cieš valsts prestižs”.⁸²⁹ Savukārt latviešu bēgļiem Kalkūnē poļi atļāva izvest uz Latviju tikai 300 poļu markas un 250 cara Krievijas rubļus, pārējo atņēma.⁸³⁰

Polijas armijas Tiesu korpusa apakšpulkvedis Latgales muižnieks M. Svezbiņskis 3. maijā (Polijas valsts nacionālajos svētkos) guva “nepatīkamu, šausmīgu” iespaidu, jo poļu garnizona parādē Daugavpils centrā bijusi vienīgi “neliela poļu nodaļa, nedaudzi virsnieki un daži vietējie poļi, bet nav bijis neviena Latvijas iestāžu pārstāvja un apkārtne bijusi pilnīgi izmirusi”.⁸³¹ Šādos saspīlētos apstākļos pat šķietami nevainīga rīcība izraisīja neadekvātu otras puses reakciju, īpaši neiedziļinoties lietas būtībā. Piemēram, 18. maijā pilsētā izlīmētie poļu virspavēlniecības “atgādinājumi karavīriem”, kas saturēja vienīgi humāna rakstura pamācības poļu–padomju karā iesaistītajām militārpersonām, pēc apgabala priekšnieka rīkojuma tika noplēsti, lūdzot poļu komandantu turpmāk atturēties no līdzīgu “sludinājumu” izplatīšanas pilsētā.⁸³²

Sakarā ar poļu–padomju frontē uzsākto Sarkanās armijas pretuzbrukumu 17. maijā pie E. Graudiņa ieradās cietokšņa komandants poručņiks Boguslavskis. Viņš paziņoja, ka padomju karaspēks pārrāvis Latvijas armijas fronti, ieņemot Krāslavu, bet latvieši panikā atkāpjoties, tāpēc Daugavpilī esošās poļu karaspēka daļas ir gatavas iziet pretī ienaidniekam, un to vajadzētu darīt arī latviešu garnizonam. E. Graudiņš noskaidroja, ka informācija ir pilnīgi nepamatota, un ziņoja uz Rīgu, ka “šādas panikas poļi ceturto reizi atkārti, kas atstāj sliktu iespaidu uz iedzīvotājiem” (Boguslavskim viņš ironiski ieteicis Daugavpili atstāt, ja poļi tajā jūtas apdraudēti).⁸³³

Izplatījās arī baumas par Latvijas un Polijas armijas sadursmēm Daugavpilī. P. Radziņš uzskatīja, ka tās lielā mērā notika padomju puses darbības dēļ, jo tā bija ieinteresēta abu valstu sanaidošanā. Armijas Virspavēlnieka štābā ieradās arī Francijas militārās misijas vadītājs

⁸²⁹ LVVA, 2574. f., 3. apr., 13. l., 125.–138. lp.; 15. l., 15. lp. Ar kontroles stacijas darbību nebija apmierināts arī A. Miškovskis, 3. jūnijā ziņojot, ka tā veic bēgļu nosūtīšanu “uz savu roku”, bez Polijas militārā pārstāvja atļaujas (runa bija par 31 S. Bulaka-Balahoviča vienības karavīru). – AAN, Attachaty, A – II, 64/1.

⁸³⁰ LVVA, 3601. f., 1. apr., 469. l., 341. lp.

⁸³¹ APAN, Świerzbinski M. Martyrologia Inflant Polskich, s. 68.

⁸³² LVVA, 2574. f., 3. apr., 15. l., 78. lp. Aicinājuma teksts publicēts: Rząd i Wojsko. – 1920. – 2 maj.

⁸³³ Turpat, 3601. f., 9. apr., 364. l., 9. lp.

E. Diparkē un lūdza informāciju par it kā notiekošām latviešu-poļu bruņotām sadursmēm Daugavpilī. Anglijas pārstāvja A. Kīnena aģents pat esot redzējis un saskaitījis 28 artilērijas lādiņu sprādzienu bedres.⁸³⁴ Lādiņus uz pilsētu esot izšāvuši poļi. Reaģējot uz angļu darbību, 25. maijā Virspavēlnieka štāba Operatīvā daļa pieprasīja no E. Graudiņa apstiprinājumu tam, ka “nedēļu atpakaļ poļi esot apšaudījuši ar artilēriju Daugavpili”.⁸³⁵ Nekas tāds nebija noticis, par to drīz pārliecinājās pats D. Kīnens, kopā ar Latvijas armijas pārstāvjiem cauri Daugavpilij dodoties uz Lietuvas armijas ieņemto Ilūkstes apriņķa daļu. Pilsētā viņš apmeklēja arī poļu garnizona priekšnieku un bija ļoti saniknots, ka vairākas stundas nācās gaidīt poļu kontrolētās teritorijas caurbraukšanas atļauju.⁸³⁶ Tādējādi izpaudās poļu neapmierinātība ar Anglijas īstenoto politiku Baltijas reģionā. Tās galvenais nolūks bija mazināt šeit savas tradicionālās konkurentes – Francijas – iespaidu, savukārt starp Antantes lielvalstīm tieši Francija bija galvenā Polijas sabiedrotā un aizbildne (ar Polijas starpniecību tā centās savu iespaidu reģionā stiprināt).

* * *

Laika posmā no 1920. gada marta, kad bija sākusies Polijas armijas izvešana no Latvijas, līdz jūlijam Latvijas un Polijas attiecībās bija vērojamas vairākas zināmā mērā lēcienveidīgas pārmaiņas, kuras kopumā tām bija raksturīgas visus 20.–30. gadus (vienīgi vēlāk – miera laika apstākļos – tās nenoritēja tik strauji un parasti norisinājās ilgāku laika posmu).

Polijas karaspēka maiņas brīdī frontē Polijas valdība spēra kļūmīgu soli, mēģinot ar tā palīdzību piespiest Latvijas pusi izpildīt Polijas politiskās prasības. Uz laiku tika apturēta armijas izvešana no Latvijas. Tas Daugavpilī gandrīz izraisīja bruņotu sadursmi starp poļu un latviešu karavīriem. Dziļākie konflikta cēloņi bija meklējami starpvalstu politiskajās attiecībās, taču nozīme bija arī iepriekšējos mēnešos pakāpeniski pieaugošajam sasprindzinājumam starp Polijas un Latvijas militāriestādēm. Pirmās nevēlējās zaudēt līdzšinējo iespaidu, bet otrās pamazām nostiprinājās un prasīja lielākas pilnvaras zemē, kura pamatoti tika uzskatīta par savas valsts teritoriju. Minēto apliecina arī nesaskaņas ar palikušajām poļu karaspēka vienībām un iestādēm. Šīs nesaskaņas bija spiesta izskatīt gan kopīgā likvidācijas komisija, gan abu valstu ārlietu ministriju ierēdņi.

Politiskajās attiecībās starp abām valstīm dominēja noskaņas, kuras bija izraisījusi Varšavas konferences neveiksme un Latvijas uzsāktās miera sarunas ar Padomju Krieviju. Polijas oficiālās aprindas jutās sarūgtinātas, bet nacionālšovinistiski noskaņoto organizāciju aktivitāte ievērojami pieauga, tās centās kārtējo reizi aktualizēt Latgales piederības jautājumu un apšaubīja Latvijas vēsturiskās tiesības uz to (cita starpā, apvainoja Latviju poļu minoritātes vajāšanā, kaut arī patiesībā tās stāvoklis bija apmierinošs). Ja pie Latgales muižniecības rīcības Latvijas valdība bija jau pieradusi, tad atsevišķu nacionāldemokrātu ideju paušana no oficiālu amatpersonu (piemēram,

⁸³⁴ Radziņš P. Latvijas atbrīvošanas karš. – 134. lpp.

⁸³⁵ LVVA, 6033. f., 1. apr., 406. l., 14. lp.

⁸³⁶ Turpat, 3601. f., 1. apr., 248. l., 582. lp.

B. Boufala) puses ievērojami palielināja Latvijas valdības piesardzību, kā arī mazināja sabiedriskās domas un pat armijas uzticību Polijai, kaut gan armijas augstākā virsniecība līdz šim bija viens no galvenajiem piekritējiem sadarbībai un pat militārai savienībai ar Poliju. Šādos apstākļos Polijā nepopulārs kļuva Latvijas diplomātiskais pārstāvis A. Ķeniņš, kurš, raugoties no Polijas ārlietu resora viedokļa, pārlietu stingri aizstāvēja savas valsts intereses un izrādīja nepiekāpību jautājumos, kuros pat ārlietu ministrs Z. Meierovics, acimredzot diplomātisku apsvērumu vadīts, bija piekāpīgāks.

Tomēr abu valstu intereses sarežģītajā starptautiskajā situācijā kārtējo reizi mudināja valdības meklēt tuvināšanās ceļus. Šoreiz tas nenotika vienlaikus, un arī noteicošie motīvi joprojām bija atšķirīgi. Polijas sekmīgā uzbrukuma iespaidu padomju frontē Latvija centās izmantot savās sarunās ar Padomju Krieviju, kā arī izrādīja zināmu vēlmi tuvināties Polijai. Savukārt Polija šajā laikā uz to gandrīz nereaģēja, jo cerēja uz ātriem panākumiem cīņā ar Sarkano armiju Ukrainā (līdz ar to – uz J. Pilsudska federālistisko principu īstenošanu un Polijas starptautiskās nozīmes ievērojamu pieaugumu). Tas notika vēlāk, kad stāvoklis frontē mainījās un vajadzēja meklēt sabiedrotos varbūtējam ilgstošam karam. Šajā laika posmā Latvijas valdība turpināja, no vienas puses, nesekmīgi organizēt Rīgā kārtējo Baltijas valstu konferenci un pat bruņoti atbalstīja poļu karaspēka daļas Drisas apriņķī padomju pretuzbrukuma laikā, no otras puses, – Maskavas sarunās oficiāli noliedza minētā atbalsta sniegšanu un nevēlējās bez ierunām noslēgt ar Poliju militārpolitisku savienību apstākļos, kad tās armijas uzbrukums bija apturēts un militārpolitiskais stāvoklis – ievērojami sarežģītāks, nekā pirms diviem mēnešiem.

4. nodaļa

SAREŽĢĪTIE NOTIKUMI 1920. GADA OTRAJĀ PUSĒ UN LATVIJAS ATZĪŠANA „DE IURE” (1920. gada jūlijs–1921. gada janvāris)

Situācija Ilūkstes apriņķī

1920. gada jūlijā Latvijai pilnīgi negaidot izšķirās līdz šim neskaidrāis, bet tagad faktiski jau Polijas sastāvā (Braslavas apriņķī) iekļauto sešu Ilūkstes apriņķa pagastu un Grīvas pilsētas valstiskās piederības jautājums. 25. aprīlī Ukrainā sāktais Polijas armijas un Ukrainas Tautas Republikas karaspēka uzbrukums tika apturēts, 26. maijā Sarkanā armija pārgāja pretuzbrukumā pie Kijevas, bet 4. jūlijā no rīta (pēc stundu ilgas artilērijas apšaudes) – arī Baltkrievijā. Lai gan ienaidniekam bija piekārtīgs pārsvars artilērijā, Polijas karaspēka apakšgrupa “Dźwina” (33. kājnieku pulks, 155. kājnieku pulka bataljons un 18. ulānu pulka divīzions, kā arī nelieli artilērijas spēki), kuras uzdevums bija segt frontes spārnu un uzturēt sakarus ar Latvijas armiju, noturējās līdz plkst. 15.00 un tad nekārtībā atkāpās.⁸³⁷ Tas pats notika arī citos frontes sektoros.

Daugavpili un Ilūkstes apriņķi izvietotajām poļu daļām līdz ar to draudēja atšķelšana no saviem galvenajiem spēkiem. Savukārt Sarkanās armijas 3. kavalērijas korpuss G. Gaja vadībā devās rietumu virzienā gar Dzisnas upi, un tā komandieris, nebūdam drošs par Latvijas armijas reakciju, pavēlēja palēnināt marša tempu un vienai jātnieku divīzijai nodrošināt labo spārnu pret varbūtēju uzbrukumu no ziemeļiem.⁸³⁸

Fronti no Osvejas ezera līdz Daugavai ieņēma Latvijas armijas Zemgales divīzijas daļas (divīzijas štābs atradās Krāslavā). Jau maija beigās tās bija nomainījušas Kurzemes divīziju. 4. jūlijā divīzijas komandieris O. Dankers pavēlēja rezervē esošā 11. Dobeles pulka 3. bataljona rotai pāriet Daugavu, ieņemt pozīcijas no Marinkiem līdz Ļavonpolei un aizsargāt tās “visiem spēkiem”. 5. jūlijā sekoja pavēle Daugavpils garnizona priekšniekam E. Graudiņam: gadījumā, ja poļi atstātu pilsētu, ar viņa rīcībā esošajiem

⁸³⁷ Krzyżanowski B. Oddział wydzielony w działaniach obronnych na szerokim froncie// Bellona. – 1935. – Lipiec - grudzień. – S. 171–180.

⁸³⁸ Łossowski P. Wydarzenia militarne i polityczne wojny 1920 roku na ziemiach północno - wschodnich//Wojna Polsko - Sowiecka 1920 roku. – Warszawa, 1991. – S. 41.

spēkiem organizēt aizsardzību, izvietojot nelielus spēkus (pusotru rotu un vadu) arī Daugavas kreisajā krastā.⁸³⁹

22. att.

Poļu sargkareivis pie Daugavpils priekštilta nocietinājuma Grīvā 1920. gadā

Daugavpils garnizona priekšnieks 5. jūlijā atradās izbraukumā apriņķī. Viņu aizvietoja virsleitnants J. Budovskis, kurš kopīgi ar apgabala priekšnieka pārvaldei piekmandēto virsleitnantu J. Preisbergu organizēja komandantūras rotas un pilsētas apsardzības rotas 27 karavīru (leitnanta J. Misiņa vadībā) nosūtīšanu pāri Daugavai uz Elernes muižu, lai tur ieņemtu aizsardzības pozīcijas. Pārējie 80 apsardzības rotas karavīri tika nosūtīti uz cietoksni, ko šajā laikā atstāja poļu karaspēks. Ceļā uz cietoksni J. Budovskis un J. Preisbergs no sastaptās poļu rotas komandiera uzzināja, ka poļi atstāj visu “Daugavas fronti” un arī Ilūkstes apriņķi. J. Preisbergs automašīnā šķērsoja tiltu, uz kura vairs nebija poļu sargposteņa, un poļu štābā Grīvā guva tam oficiālu apstiprinājumu. Viņš atgriezās cietoksni un deva rīkojumu 70 no tur esošajiem 80 karavīriem skriešus sekot viņa automašīnai pāri tiltam un pirms lietuviešiem ieņemt Kalkūnes dzelzceļa staciju. 15 minūtes pēc tam, kad viņi to bija izdarījuši, parādījās lietuviešu karavīri. Redzot, ka ir apsteigti, viņi aizgāja. Lietuvieši, zinādami, ka latviešu spēki Daugavpilī ir ļoti niecīgi, ar jātnieku priekšposteņiem mēģināja izvīrīties arī Skrudalienas virzienā, ap Grīvas pilsētu ieņemot pakavveidīgas pozīcijas. Kāda lietuviešu jātnieku patruļa uzdūrās latviešu karavīru nodaļai un pēc īsas apšaudes atkāpās. Arī tad, kad jau pieminētie 70 apsardzības rotas karavīri (galvenokārt “Daugavpils kurpnieki un skroderi”) ieņēma fronti pret Lietuvas karaspēku, tos dažās vietās sagaidīja ar šauteņu uguni. Tomēr pēc tam, kad viņi uz to atbildēja ar uguni, nesaprašanās bija beigušās.⁸⁴⁰

5. jūlija vakarā 3. Jelgavas pulka komandieris J. Dombrovskis saņēma pavēli pārņemt Daugavpils kaujas rajonu, vienu rotu novietot Kalkūnes stacijā, visas laivas no kreisā Daugavas krasta pārvest uz labo, kreisajā

⁸³⁹ LVVA, 1527. f., 1. apr., 616. l., 17. lp.; 617. l., 2.–8. lp.; 618. l., 1. lp.; 6033. f., 1. apr., 406. l., 28. lp.

⁸⁴⁰ Turpat, 2574. f., 3. apr., 15. l., 36., 39. lp.

krastā veikt izlūkdarbību un nepieciešamības gadījumā aizstāvēt Daugavpili “līdz pēdējam, kamēr pienāks papildspēki”. Turklāt bija jānodibina sakari ar poļiem Turmantas stacijā⁸⁴¹ (tas vairs nebija iespējams).

5. jūlijā Latvijas armijas virspavēlniecība konstatēja, ka poļi atkāpjas Viļņas virzienā caur Slobodku un Jodi. Zemgales divīzija tika pastiprināta ar dažām rezerves vienībām, tomēr Latvijas armijas vadībai nebija gandrīz nekāda priekšstata par Sarkanās armijas kustību un nodomiem, tādēļ Daugavpilī esošajām kara lidmašīnām tika plānots piegādāt degvielu, lai ar to palīdzību noskaidrotu “ienaidnieka grupēšanos”. Pagaidām P. Radziņš pavēlēja “pēc iespējas ātrāk ieņemt mūsu etnogrāfiskās robežas” un “uzņemt uz uztura” pāri Daugavai pārnākušos poļu karavīrus.⁸⁴²

Pirmkārt, tas attiecās uz 18. ulānu pulka uz 18. ulānu pulka 1. divizionu, ko komandēja poručņiks B. Tščiņskis. 4. jūlija vakarā tas ar kaujām atkāpās līdz Vjatas upei, 5. jūlijā nokļuva aplenkumā un pēc nesekmīgiem izlaušanās mēģinājumiem peldus šķērsoja Daugavu pie Piedrujas. Upē noslika vismaz viens ulāns⁸⁴³ un Latvijas armijas Zemgales divīzijas atsevišķā eskadrona kaprāļi K. Enģelis un E. Blumbergs, kuri septiņu cilvēku patruļas sastāvā tieši pirms Sarkanās armijas uzbrukuma sākuma bija nosūtīti nodibināt sakarus ar poļu jātniekiem pie Ļavonpoles (to patruļa izdarīja, taču vēlāk bija spiesta steigšus atkāpties kopā ar jātniekiem).⁸⁴⁴ 7. jūlijā divīzions ieradās Daugavpilī un tur savienojās ar savu saimniecības komandu, kura 6. jūlijā nokļuva līdz Kalkūnei, bet no turienes – Daugavpilī. Divīzions kādu laiku palika pilsētā Latvijas armijas apgādībā, un uz to tika nosūtīti arī citu Polijas armijas daļu karavīri, kas bija patvērušies Latvijā. Tādējādi pie divīziona (ap 100 vīru un 76 zirgu) pakāpeniski izveidojās kājnieku vienība (64 vīri un 29 zirgi).⁸⁴⁵ Jau 6. jūlijā Zemgales divīzijas vadība piedāvāja nosūtīt karavīrus uz Rīgu un vēlāk pa jūras ceļu uz Gdaņsku, bet zirgus atstāt divīzijas ricībā. Tomēr Polijas militārais pārstāvis Latvijā A. Miškovskis nepiekrita, ka zirgi paliek Latvijā. Viņš 15. jūlijā nosūtīja uz Daugavpili poručņiku L. Plāteru-Broelu pārbaudīt divizionu, bet bijušo sakaru virsnieku pie Kurzemes divīzijas poručņiku L. Švejceru iecēla par sakaru virsnieku Daugavpilī un uzdeva organizēt karavīru transportu uz Rīgu. Savukārt B. Tščiņskim tika pavēlēts ierobežot karavīru došanos uz pilsētu un “stingri uzmanīt zirgus”. 20. jūlijā Daugavpilī ieradās Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba komisija, lai pieņemtu zirgus, taču poļi pamanījās tos neatdot. Šajā laikā Zemgales divīzijas komandieris uzsvēra, ka poļu karavīriem politisku apsvērumu dēļ palikt pilsētā nav vēlams. 22. jūlijā tos kopā ar zirgiem pa dzelzceļu nogādāja Rīgā,

⁸⁴¹ Turpat, 1527. f., 1. apr., 617. l., 18. lp.; 616. l., 16. lp.; 6033. f., 1. apr., 406. l., 20. lp.

⁸⁴² Turpat, 6033. f., 1. apr., 406. l., 16., 29.–30. lp.

⁸⁴³ Kłopotowski M., Dobiecki J. Zarys historii wojennej 18-go pułku ułanow pomorskich. – Warszawa, 1929. – S. 9–11.

⁸⁴⁴ LKM, Artum-Hartmanis A., 24. lp.; Jātnieku pulks 10 gados. – 22.–24. lp.; Strautnieks Ž. Kāda jātnieka atmiņas//Kara Invalīds. – 1985. – Nr. 30. – 55.–60. lpp. (Ž. Strautnieks atkāpšanās neorganizētībā un cilvēku noslikšanā vaino poļu divīziona komandieri).

⁸⁴⁵ LVVA, 2574. f., 3. apr., 15. l., 36. lp.; CAW, II ND WP, t. 192. Ulānu rīcībā bija 130 karabīnes, 3 ložmetēji, bet kājnieku rīcībā – 21 karabīne. Starp kājniekiem galvenokārt bija karavīri no 33., 22., 36., 39., 155., 159. pulka, 15. brigādes telegrāfa vada, 13. ulānu, 1. strēlnieku-jātnieku pulka, Drujas, Slobodkas, Pristaņas, Plusu žandarmērijas, kā arī Bulaka-Balahoviča grupas 5. Ostrovas pulka.

bet 26. jūlijā Liepājā. 30. jūlijā ar Polijas tvaikoni “Pomorzanin” aizbrauca pirmie 60 kājnieki. Lai izvairītos no atbruņošanas, pēc Latvijas–Padomju Krievijas miera noslēgšanas 11. augustā⁸⁴⁶ divizons devās uz Palangas apkārtni, kur tam vajadzēja izlauzties līdz Klaipēdai, kurā atradās Francijas karaspēks. Kad 12. augustā kļuva redzams, ka lietuviešu stingri apsargātās robežas dēļ tas nebūs iespējams, B. Tščiņskis ar vienu karavīru daļu nodeva ieročus, atgriezās Liepājā un no turienes A. Miškovska iznomātajā Latvijas tvaikonī “Saratovs” devās uz dzimteni. Pārējos karavīrus kopā ar zirgiem 15. augustā slepus uzņēma tvaikonis “Pomorzanin” pie Palangas, kas tolaik piederēja Latvijai, un abi kuģi 18. augustā sasniedza Gdiņu (no 22. septembra divizons frontē piedalījās kaujās ar Sarkanarmiju).⁸⁴⁷

Jūlijā patvērumu Latvijā rada arī citi Polijas pilsoņi. Daļa no viņiem pārgāja Daugavu Krāslavas rajonā un stāstīja par laupīšanām un vardarbībām, ko otrajā krastā izdarījuši sarkanarmieši. Tas Latgales iedzīvotājos izraisīja nemieru.⁸⁴⁸ Septembrī un oktobra sākumā Skrudalienas pagasta Tabores muižā uzturējās septiņi Polijas policijas ierēdņi ar ģimenēm (galvenokārt no Drujas, ieskaitot šī miesta policijas priekšnieku) un 10 lauksaimnieki-bēgļi (Polijas konsulārais aģents Daugavpilī jau 31. augustā lūdza Latgales apgabala priekšnieku atļaut viņiem uzturēties Latvijā, jo atgriešanās Polijā nebija iespējama⁸⁴⁹). Latvijas Iekšlietu ministrija atļāva bēgļiem palikt valstī līdz laikam, “kad būs iespējams atgriezties dzimtenē”.⁸⁵⁰ Turklāt pēc Latvijas–Padomju Krievijas miera līguma noslēgšanas 11. augustā atsevišķi iedzīvotāji, kas atradās teritorijās, kuras līdz šim bija ieņēmusi Latvijas armija un atdevusi padomju pusei, centās iegūt atļauju pārcelties uz Latviju. Piemēram, 14. augustā to lūdza Drisas apriņķa Tobolkovas pagasta Pogulankas muižas īpašnieks M. Ļisovskis (viņš pats sevi dēvēja par katoļticīgu baltkrievu). Ļisovskis apgalvoja, ka padomju represīvās iestādes likvidē visus, kurus tur aizdomās par saistību ar Poliju.⁸⁵¹

Latvijas armijas Zemgales divīzijas komandieris 8. jūlijā norādīja, ka “lielinieki no Pārdaugavas [Daugavas kreisā krasta – *Ē. J.*] sūta pāri pie mums privātus un pārgērbtus poļu formās spieģus” un pavēl pārbēdzējus

⁸⁴⁶ 9. augustā A. Miškovskis pavēlēja uzvest zirgus uz tvaikoņa “Saratov”, lai tos it kā nogādātu Rīgā, bet cilvēkiem uz kuģa kāpt naktī. Miera līguma noslēgšana starp Latviju un Padomju Krieviju plānu izjauca. – CAW, II ND WP, t. 192.

⁸⁴⁷ LVVA, 6033. f., 1. apr., 406. l., 18.–28. lp.; CAW, II ND WP, t. 192; Kłopotowski M., Dobięcki J. Zarys historii... – S. 11 - 15. Pēdējais 18. ulānu pulka karavīrs Latviju atstāja septembrī, jo līdz tam ārstējās Liepājas garnizona lazaretē. – AAN, Attachaty, A - II, 81/1. Kopumā līdz septembra beigām Polijas militārā pārstāvniecība pa jūras ceļu uz Poliju nosūtīja 440 karavīrus un 137 zirgus (nosūtīšana turpinājās arī vēlāk). Liepājā tika izveidots Poļu bēgļu punkts, kura komandants bija Polijas armijas virsnieks, bet Rīgā varas iestādes poļu bēgļus par velti izmitināja kazarmu telpās. Sīkāk sk.: Kurzemes Vārds. – 1920. – 27., 29., 31. jūl., 3., 6. aug., 24. sept., 2. okt. Stāk par poļu karavīriem Latvijā 1920. gada jūlijā–augustā sk.: Jēkabsons Ē. Żołnierze polscy na Łotwie w lipcu – jesieni 1920 roku //Bitwa Niemeńska. – Białystok: Muzeum Wojska w Białymstoku, 2000, s. 121–127.

⁸⁴⁸ LVVA, 1368. f., 1. apr., 261. l., 21. lp.

⁸⁴⁹ Turpat, 814. l., 142.–143. lp.

⁸⁵⁰ Turpat, 2574. f., 3. apr., 90. l., 19. lp.

⁸⁵¹ Turpat, 1368. f., 1. apr., 814. l., 28. lp.

nopratināt. Protams, spiegu nebija daudz, to netieši apliecina arī dotā pavēle poļu karavīrus, kas ievainoti kaujās, ievietot Latvijas armijas Daugavpils lazaretē.⁸⁵²

Katrā ziņā jūlijā Latvijas armijas virspavēlniecība savu iespēju robežās darīja visu, lai nodrošinātos pret varbūtējām Sarkanās armijas akcijām Latvijas teritorijā. Jau 5. jūlijā izlūki dienvidos no Krāslavas uzdūrās sarkanarmiešu jātniekiem, kuri vienu izlūku sagūstīja. Nākamajā dienā šis karavīrs atgriezās savā daļā ar padomju pulka komandiera vēstuli, kurā tas informēja, ka saņemta pavēle nešaut uz Latvijas armiju, un lūdza latviešus darīt to pašu. Arī Demeņes pagastā pie Briģenes muižas bija sagūstīti seši bruņoti sarkanarmiešu jātnieki. Viņi liecināja, ka 88. un 90. kavalērijas pulkam, kura izlūkndaļas darbojās Latvijā, pavēlēts latviešiem neuzbrukt (pie Skrudalienas latvieši pret tām bija atklājuši uguni). Turklāt 9. jūlijā 3. Jelgavas kājnieku pulka vienību novietojumā pie Briģenes muižas nejauši iejāja vēl 14, bet nākamajā dienā – vēl 10 sarkanarmieši, kuri tika sagūstīti.⁸⁵³ Arī ar lietuviešiem Sarkanajai armijai sadursmju nebija – kāds padomju eskadrons pārlanda nakti Turmantas stacijā, kur atradās arī lietuviešu karavīri. Zemgales divīzijas komandieris O. Dankers atzina, ka viņam pagaidām pietrūkst spēku, lai ieņemtu visu Polijas armijas atstāto Ilūkstes apriņķa daļu, un ka līdz šim neviena šāviena no Sarkanās armijas puses pret latviešiem nav bijis.⁸⁵⁴ Tomēr bija ziņas, ka 8. jūlijā Sarkanās armijas vienības, kas dodas cauri apgabalam, rekvizē zemniekiem zirgus, labību un pārtiku.⁸⁵⁵

Acīmredzot padomju puse uzskatīja pavēli nešaut par saistošu vienīgi Ilūkstes apriņķī. Turpretī Drisas apriņķī, par kura galīgo piederību Latvijas–Padomju Krievijas miera sarunās vēl nebija panākta vienošanās, sadursmes notika. 6. jūlijā Sarkanās armijas daļas uzbruka Latvijas armijas 11. Dobeles pulka 7. rotai un piespieda to atkāpties pāri Daugavai. Nākamajā naktī ienaidnieka ķēdes uzbruka 12. Bauskas pulka pozīcijām pie Šmulkovas, taču tika atsistas. Uz kreiso krastu devās arī Zemgales divīzijas atsevišķā eskadrona vads, lai atbalstītu tur esošās vienības.⁸⁵⁶

Pārspīlēts šķiet poļu pārtvertais Sarkanās armijas 3. kavalērijas korpusa štāba ziņojums par 7. jūlija notikumiem, kas izraisīja zināmas nesaskaņas Polijas un Latvijas attiecībās. Tajā bija teikts: “Sarunās ar latviešu karavīriem noskaidrots, ka viņiem ir pavēle nešaut uz Sarkanā armiju. Tikšanās bija sirsnīga, latvieši novēlējuši sarkanarmiešiem veiksmi. Lai noskaidrotu stāvokli Daugavpils rajonā un segtu korpusa labo spārnu, bija pavēlēts ieņemt Skrudalienu, ko jau bija ieņēmuši latviešu kājnieki. Eskadrons pie Skrudalienas sastapās ar latviešiem, kas uzņēma to draudzīgi.”⁸⁵⁷ Iespējams,

⁸⁵² Turpat, 1527. f., 1. apr., 617. l., 17. lp. Vēl 19. jūlijā tika aizturēti Z. Vangins un G. Skurkevičs, kurus atbrīvoja tikai pēc tam, kad A. Miškovskis bija apliecinājis, ka abi ir bijušie Polijas 36. pulka maksas aģenti. – LVVA, 3601. f., 6. apr., 100. l., 2. lp.; CAW, II ND WP, t. 192.

⁸⁵³ 3. Jelgavas kājnieku pulks. 1919. 16. VIII–1929. 16. VIII. – 165. lpp.

⁸⁵⁴ LVVA, 6033. f., 1. apr., 406. l., 24.–28. lp. Šis avots vēsta, ka ienaidnieka izlūki pienākuši pie Skrudalienas, ievākuši no iedzīvotājiem ziņas par Latvijas armijas daļu novietojumu un aizgājuši.

⁸⁵⁵ LVVA, 1640. f., 1. apr., 830. l., 3. lp.

⁸⁵⁶ LKM, 12. Bauskas kājnieku pulka vēsture. – 600. lp.; Artum-Hartmanis A., 24. lp.

⁸⁵⁷ AAN, Kod, t. 2, k. 237. Pat šādu ziņu Polijas armijas Ģenerālštāba vadība (S. Hallers) novērtēja ar piezīmi: “Jāņem vērā, ka latvieši ir spiesti tā rīkoties.”

ka tā bija provokācija, lai panāktu Latvijas un Polijas attiecību saasināšanos, kaut arī nevar noliegt, ka nesen frontē novietotās Zemgales divīzijas atsevišķi karavīri labvēlīgi izturējās pret sarkanarmiešiem.⁸⁵⁸ Skaidrs, ka bija norādījums izvairīties no nevajadzīgām sadursmēm. 7. jūlijā Z. Meierovics deva rīkojumu paziņot padomju valdībai, ka Latvijas armija ieņems Polijas armijas atstāto teritoriju līdz bijušās Kurzemes guberņas administratīvajai robežai, un lūdza neuzskatīt to par militāru akciju pret Padomju Krieviju.⁸⁵⁹

Savukārt Lietuvas armijas 1. divīzijas divi pulki pēc poļu aiziešanas ievērojami izvirzījās uz austrumiem, pārņemot savā kontrolē dzelzceļu no Kalkūnes līdz Turmantai, un atradās gar Grīvas–Drisvjuatu ceļu, vietām tie ieņēma arī atsevišķas vietas Dmenes un pat Borovkas (tag. Silenes) pagastā. 3. Jelgavas kājnieku pulka vadība piedāvāja lietuviešiem atkāpties uz dienvidiem, jo tagad viņu priekšā atrodas Latvijas armija, taču viņi atteicās to darīt un pieprasīja atdot tiem Kalkūnes staciju.⁸⁶⁰ 7. jūlijā P. Radziņš informēja Lietuvas militāro pārstāvi Latvijā E. Talatu-Kelpšu, ka Latvijas armija ieņems bijušo Kurzemes guberņas robežu, un pieprasīja, lai lietuvieši nepārietu bijušo poļu–lietuviešu demarkācijas līniju.⁸⁶¹ Pagaidām strīdu atrisināja Anglijas militārā misija, panākot, ka dzelzceļš līdz Kalkūnei tiek nodots Latvijas armijas kontrolē, taču lietuviešiem ir brīva tranzīta tiesības.⁸⁶² Uz Daugavpili izbrauca Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba komisija, kura 11. jūlijā parakstīja vienošanos ar Lietuvas armijas pārstāvjiem par turpmāko sadarbību. Saskaņā ar to Lietuvas karaspēks pagaidām palika Īlūkstes apriņķī.⁸⁶³ Nākamajā dienā Maskavā Lietuva noslēdza miera līgumu ar Padomju Krieviju (saskaņā ar šo līgumu abu valstu robeža ziemeļos sākās Drujā pie Daugavas⁸⁶⁴), bet Lietuvas attiecībās ar Latviju turpināja dominēt teritoriālas un politiskas domstarpības.

Pirmā informācija Latvijas presē par notikumiem Augškurzemē parādījās tikai 10.–11. jūlijā. Tika ziņots vienīgi par Latvijas armijas ieiešanu šajā teritorijā, kā arī sniegts īss Lietuvas un Polijas militārā pārstāvja stāvokļa vērtējums.⁸⁶⁵ Tomēr apgabala ieņemšana noritēja tikai pakāpeniski. 9.–10. jūlijā lielā apgabala daļā, kur nebija Latvijas vai Polijas karaspēka, saimniekoja laupītāju bandas un zemnieki daudzviet bija spiesti organizēti aizstāvēties ar ieročiem rokās. 10. jūlijā Latvijas armijas karavīri nonāca līdz Skrudalienai, bet nākJā dienā – līdz Lauceses pagasta centram.⁸⁶⁶

⁸⁵⁸ Daugavpils apriņķa komandantūras apsardzības rotas kareivis K. Briņķis, kurš tolaik atradās Skrudalienā, atceras, ka izlūkgājiena laikā apsvēris iespēju pie pirmās izdevības padoties un šo nodomu izjauca vienīgi otra kareivja apņemšanās cīnīties. – Briņķis K. Autobiogrāfija (manuskripts). – Kultūras fonda arhīvs, 45.–46. lpp.

⁸⁵⁹ LVVA, 6033. f., 1. apr., 406. l., 29. lp.

⁸⁶⁰ Turpat, 24. lp.; 2. Ventspils pulks. – 344. lpp.; LKM, Caunītis O., 88. lp.

⁸⁶¹ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 73, l. 178.

⁸⁶² CAW, II ND WP, t. 193; LVVA, 3601. f., 1. 1. apr., 496. l., 33. lp. (P. Radziņa 8. jūlija pavēle militārajam pārstāvim Lietuvā).

⁸⁶³ Počs K. Sanitārā kordona... – 104. lpp.

⁸⁶⁴ Lithuania 700 Years/Edited by A. Gerutis. – New York, 1969. – P. 164.

⁸⁶⁵ Brīvā Zeme. – 1920. – 10., 11. jūl.

⁸⁶⁶ LVVA, 1640. f., 1. apr., 830. l., 3. lp.

15. jūlijā Latvijas armija pilnībā bija ieņēmusi vienīgi Grīvas pilsētu, Kalkūnes un Skrudalienas pagastu. Pārējo pagastu iedzīvotājiem pagaidām nebija skaidrības par savu likteni. Salienas pagasta iedzīvotāji pat atsūtīja pie karaspēka savus pārstāvjus, kuri lūdza paātrināt viņu pagasta ieņemšanu, un solīja attiecīgo armijas vienību apgādāt ar pārtiku un lopbarību. Pieci šī pagasta zemnieki pat sagūstīja 11 bruņotus sarkanarmiešu jātniekus un nodeva Latvijas armijai.⁸⁶⁷ Saskaņā ar Polijas armijas virspavēlniecības 15. jūlija stāvokļa pārskatu Latvijas armija šajā laikā bija ieņēmusi Kalkūnes–Skrudalienas līniju (lai nodrošinātu savu spārnu un uzsvētu savas valsts tiesības uz Ilūkstes apriņķi), bet “lielinieki izvairās no sadursmēm ar to”.⁸⁶⁸ Tikai ilgāku laiku pēc poļu aiziešanas Zemgales divīzija saņēma pavēli ieņemt “Latvijas etnogrāfiskās robežas”. 16. jūlijā pavēle daļēji tika izpildīta, nākamā valsts robeža tomēr pilnībā vēl netika sasniegta.⁸⁶⁹ Tas notika tikai augusta sākumā, kad Latvijas armijas daļas sasniedza arī Piedruju un citas apdzīvotās vietas.⁸⁷⁰ Turklāt arī kādu laiku pēc tam pat Latvijas valdībai nebija pārliecības, ka šīs teritorijas paliks Latvijā. Atbildot uz Tirdzniecības un rūpniecības ministrijas pieprasījumu par Salienas pagasta valstisko piederību, Ārlietu ministrijas departamenta direktors L. Sēja 10. augustā rakstīja: „... attiecībā uz Salanajas [Salienas – *Ē. J.*] pagasta piederību šimbrīžam nevarēdami noteikt, kurai valstij minētais pagasts turpmāk tiks galīgi pievienots, pagodināties Jums ziņot, ka pēc Iekšlietu ministrijā ievāktām ziņām, pagaidām Salanajas pagastā tiek organizētas mūsu administrācijas iestādes.”⁸⁷¹

Atgūtājā apgabalā stāvoklis bija sarežģīts. Nedarbojās skolas, nebija nekādu sociālo iestāžu, iedzīvotāji pārtika gandrīz vienīgi no pārtikas, kas iegūta naturālās saimniekošanas ceļā. Jaunieceltajam Grīvas un apkārtnes komandantam bija jā rūpējas arī par poļu atstāto akmeņogļu, malkas, dzelzceļa inventāra u. c. resursu nodrošināšanu pret izlaupišanu.⁸⁷² Tomēr pakāpeniski Latvijas varas iestādes pārņēma atgūto apgabalu pilnīgā kontrolē un nodibināja tajā kārtību.

Starpvalstu attiecības reģionā poļu–padomju kara notikumu iespaidā

Jūlijā, sākoties Sarkanās armijas uzbrukumam Baltkrievijā, Polijas ārlietu resors kārtējo reizi pievērsa īpašu vērību Latvijai, jo cerēja noslēgt ar to militāru savienību un tādējādi iegūt sabiedroto karā ar Padomju Krieviju. Jau 5. jūlijā A. Miškovskis Rīgā centās noskaidrot Latvijas armijas vadības nostāju šajā jautājumā, taču P. Radziņš sarunā bija atturīgs un apliecināja Latvijas puses gatavību militāri sadarboties ar poļiem vienīgi Ilūkstes apriņķa

⁸⁶⁷ Turpat, 2574. f., 3. apr., 15. l., 36. lp.

⁸⁶⁸ CAW, II ND WP, t. 194.

⁸⁶⁹ LVVA, 6033. f., 1. apr., 406. l., 24. lp.; 1527. f., 1. apr., 617. l., 19. lp.

⁸⁷⁰ Paluszyński T. Konflikty graniczne... – S. 38.

⁸⁷¹ LVVA, 2574. f., 3. apr., 6. l., 26. lp.

⁸⁷² Turpat, 3461. f., 1. apr., 20. l., 2. lp.; 1. l., 1. lp.; 3485. f., 1. apr., 1. l., 12., 57. lp.

robežās⁸⁷³ (sešos pagastos, ko Latvijas valdība uzskatīja par saviem). Jūlija sākumā par Polijas diplomātisko pārstāvi Latvijā tika iecelts V. Kameņeckis, un 8. jūlijā viņš tika pilnvarots darīt visu, lai panāktu militāras savienības noslēgšanu. Ja Latvijas puse “stūrgalvīgi” būtu uzstājusi, lai Ilūkstes apriņķa austrumu daļas tiktu tai atdotas, viņam tika atļauts piekāpties. “Visizdevīgākajā brīdī” bija jāiesniedz Latvijas “de iure” atzīšanas raksts, kurš tika sagatavots.⁸⁷⁴ Polijas Ģenerālštāba priekšnieka vietas izpildītājs S. Hallers 10. jūlijā nosūtīja A. Mišovskim uz Rīgu Polijas–Latvijas slepenas militārās konvencijas projektu, kas paredzēja savstarpēju tūlītēju militāru atbalstu, ja vienai pusei uzbruks.⁸⁷⁵ Polijas armijas virspavēlniecība 12. jūlijā konstatēja, ka tiek vestas sarunas ar latviešiem par Latvijas karaspēka uzbrukumu Sarkanās armijas labajam spārnam un Polija atzīst visa Ilūkstes apriņķa piederību Latvijai (līdz kara beigām gan paturot tiesības šavam karaspēkam to šķērsot, kā arī turēt garnizonu Daugavpils cietoksnī). Šādā situācijā rezultāts varēja būt tikai negatīvs, un 22. jūlija virspavēlniecības pārskats vēstīja, ka “Latvijas puse neizrāda vēlmi sniegt Polijai palīdzību” (arī uz M. Hartmaņa ziņojumiem no Varšavas par poļu centieniem iegūt palīdzību Latvijas armijas Virspavēlnieka štābs neatbildēja).⁸⁷⁶ Polijas pārstāvja vietas izpildītājs Rīgā J. Baļiņskis 13. jūlijā ziņoja, ka Latvijas attieksme pret Poliju, kura “nekad nav bijusi draudzīga, pašlaik kļuvusi smaga. Dažas aprindas ieņem nogaidošu pozīciju, tomēr lielākā daļa pilnīgi no mums novērsusies, zaudējusi ticību mūsu spēkiem”.⁸⁷⁷

23. jūlija Latvijas Ārlietu ministrijas pārskatā tika konstatēts, ka Polijas stāvoklis ir katastrofāls, tās armija vairs neatkāpjas, bet bēg. Pārskata autors L. Sēja uzsvēra, ka Latvijā ar zināmām bažām uztverts poļu uzbrukums, kas bija sācies pavasarī, taču to, ka “notikumi dabūs tik strauju tempu”, neviens nav iedomājies. Poļu karavīri un viņu bruņojums atstājis labu iespaidu, tāpēc sakāves cēloņi meklējami virsnieku nesagatavotībā un Sarkanās armijas skaitliskajā pārsvarā. Viņš secināja, ka “Latvijā Polijas imperiālistiskās tieksmes tika vienmēr nosodītas, bet tagad, kad stāvoklis ir tik grūts, viņai sāk just līdz. Galīga satriekšana mūs apdraud, un diezgan spēcīga Polija etnogrāfiskās robežās mums ir no paša lielākā svara, sevišķi tagad, kur jautājums par vēsturiskajām poļu tiesībām uz Latgali un Daugavpili atkrīt pats no sevis, kur Augškurzemes lielo daļu ieņēmis latviešu karaspēks. Jācer tomēr, ka Poliju pilnīgi sagraut lieliniekiem neizdosies, poļu tautas masās mostas nacionālā pašapziņa[.]”⁸⁷⁸ Savukārt Z. Meierovics sarunā ar V. Kameņeckī tieši atzinis, ka gadījumā, ja “Polija kritīs”, būs apdraudēta arī Latvijas neatkarība.⁸⁷⁹

⁸⁷³ Paluszyński T. Walka o niepodległość Lotwy 1916–1921. – S. 339.

⁸⁷⁴ AAN, Kod, t. 2, k. 242–243.

⁸⁷⁵ AAN, Attachaty, A - II/ 115, k. 62–66.

⁸⁷⁶ CAW, II ND WP, t. 194; LVVA, 6033. f., 1. apr., 24. l., 51. lp.

⁸⁷⁷ Łossowski P. Lotwa... – S. 16.

⁸⁷⁸ LVVA, 2575. f., 15. apr., 2. l., 99. lp. Citāts atstāts nemainīts, kaut arī nav šaubu, ka ar vārdiem “nacionālā pašapziņa” domāts milzīgais nacionālo jūtu pacēlums, kurš iedvesmoja visu tautu ķerties pie ieročiem, lai cīnītos pret iebrucējiem.

⁸⁷⁹ APAN, Djarjusz M. S. Kossakowskiego, T. IV, cz. 2, s. 77.

Notikumi frontē kavēja V. Kameņeckā ierašanos Liepājā. Viņš tika gaidīts jau jūlija vidū, bet ieradās tikai 29. jūlijā. Viņam par godu vietējais Polijas konsulārais aģents sarīkoja šeit banketu, un 31. jūlijā V. Kameņeckis iebrauca Rīgā, bet 2. augustā apmeklēja Arlietu ministriju. Jau 31. jūlijā viņš sniedza interviju Latvijas Telegrāfa aģentūrai un uzsvēra, ka ir cerības uz militārā stāvokļa uzlabošanu un „pacilāto noskaņojumu” visā tautā, kā arī jaunās valdības galveno uzdevumu – „aizsargāt zemi un slēgt mieru”. V. Kameņeckis arī izteica atzinību Latvijas valstij par Baltijas valstu konferences organizāciju un „Baltijas valstu savienības idejas propagandēšanu”, ka arī cerību, ka tieši konferencē ir iespēja „nodibināt mieru mūsu teritorijā”.⁸⁸⁰

Attieksme pret Latviju Polijā šajā laikā bija dažāda. Kamēr daļa preses rakstija par Latvijas armijas izdarītajām “laupišanām” Braslavas apriņķī (ar to domājot Ilūkstes apriņķi – *Ē. J.*), izmantojot “īslaicīgu Polijas karaspēka atkāpšanos”,⁸⁸¹ vairākums laikrakstu noliedza baumas par šķietamu Latvijas un Padomju Krievijas armiju kopīgu ieiešanu Daugavpilī, kā arī nosodīja “lielinieku sāktu kampaņu”, lai sanaidotu Latviju un Poliju.⁸⁸² Laikraksts “Naród” puda izpratni par apstākļiem, kas piespieduši Baltijas valstis (ar to bija domāta faktiski tikai Latvija – *Ē. J.*) iesaistīties miera sarunās ar Padomju Krieviju (sociāldemokrātu spiediens), tomēr pārmeta latviešiem, ka tie, “poļu-latviešu tuvināšanās pretinieku propagandas apduļļināti, neredz Latvijas neatkarības vienīgo garantu – Poliju”, jo pat apvienotas Baltijas valstu armijas nespējot ilgāk par pāris nedēļām pretoties Sarkanajai armijai. Turpretī Polija vēlāk vairs negribēšot palīdzēt saviem “dabīgajiem, taču šodien tik nedabīgā veidā neitrālajiem sabiedrotajiem”.⁸⁸³

Jaunā militārpolitiskā situācija iespaidoja arī Latvijas un Polijas militāro sadarbību. Sākotnēji poļu attieksme pret latviešu sakaru virsnieku E. Klūgi, kas bija komandēts uz Polijas 1. armiju, bija īpaši labvēlīga. Taču pēc sagrauves frontē un atkāpšanās haosa (ko E. Klūge sīki aprakstīja ziņojumā pēc atgriešanās), kā arī pēc Latvijas miera sarunām ar Krieviju tā mainījās. 15. jūlijā poļu 1. armijas štāba izlūkošanas daļas priekšnieks E. Klūgem pavēstīja, ka Latvijas karaspēks pārgājis Daugavu un pie Skrudalienas “ļoti mīļi saticies ar lieliniekiem”. E. Klūge uzzināja, ka ziņas nāk no pārtvertās padomju 3. kavalērijas korpusa štāba telegrammas. 18. jūlijā Operatīvās daļas priekšnieks viņam ārēji laipni aizrādīja, ka nav nozīmes turpmākai sadarbībai, jo sakaru ar Rīgu nav un galu galā poļi nezina, kā uz latviešiem skatīties – kā “uz lieliniekiem vai kā citādi”. Tajā pašā dienā E. Klūge atstāja štābu Belostokā, 19. jūlijā ieradās Varšavā un cauri Austrumprūsijai atgriezās Latvijā. Neskaidrās Latvijas nostājas dēļ arī pret pārstāvi bēgļu un gūstekņu lietās Viļņā – kapteini A. Krūmu – poļi izturējušies “ļoti naidīgi”. Nākamajā dienā pēc Viļņas krišanas Sarkanās armijas rokās – 14. jūlijā – viņš cauri Varšavai arī devās uz dzimteni.⁸⁸⁴

⁸⁸⁰ Latvijas Kareivis. – 1920. – 13. jūl., 1. aug.; Brīvā Zeme. – 1920. – 31. jūl.

⁸⁸¹ Ziemia Wileńska. – 1920. – 11 lip.

⁸⁸² Przegląd Wieczorny. – 1920. – 12 lip.; Kurjer Poranny. – 1920. – 15 lip.

⁸⁸³ Naród. – 1920. – 11 lip.

⁸⁸⁴ LVVA, 3601. f., 1. apr., 469. l., 358., 371. lpp.

Šajā laikā Polijā pastiprinājās runas par gaidāmo Latvijas–Krievijas mieru. 26. jūlijā M. Hartmanis ziņoja no Varšavas, ka frontes virspavēlnieks S. Šeptickis Anglijas militārās misijas pārstāvjiem pat apgalvojis, ka tas jau noslēgts.⁸⁸⁵ Apgalvojums bija sasteigts, taču pamatoti. Zināmā mērā sakarā ar notikumiem poļu–padomju frontē miera sarunas virzījās uz priekšu, kaut arī padomju puse sāka izvirzīt stingrākus noteikumus.⁸⁸⁶ 15. jūlijā tās tika pārceltas uz Rīgu, bet 11. augustā beidzās ar miera līguma parakstīšanu. Šajā laikā notika kaujas Varšavas pievārtē, un padomju delegācijas vadītājs A. Jofe pēdējā latviešu–padomju miera sarunu sēdē 10. augustā atļāvās nediplomātiski un pat ar apslēptiem draudiem norādīt, ka ar “Krievijas ienaidnieku” (Poliju) uz Latvijai ir pārāk labas attiecības, kuru dēļ miers noslēgts tik vēlu.⁸⁸⁷ Savukārt Polijas armijas Ģenerālštābs 15. augustā secināja, ka Latvijas–Padomju Krievijas miera līgums ir “Polijas militārās sagraves (Baltkrievijā) dabiskas sekas” un tāpēc Polija atrodas šķietami bezcerīgā militārā situācijā un Latvijas valdība gribējusi “glābt to, kas vēl glābjams”.⁸⁸⁸

Arī Latvijas attiecības ar Lietuvu palika sarežģītas. 1919. gada martā ar Lietuvu bija parakstīts līgums, bet jūnija beigās Latvijas valdība nolēma izbeigt tā darbību, jo saskaņā ar šo līgumu sniegtais aizdevums apmaiņā pret tiesībām izmantot Liepājas ostu bija atmaksāts (no paredzētajiem pieciem miljoniem marku Latvijai tika aizdoti trīs miljoni). Liedzot lietuviešiem brīvu pieeju Liepājas ostai, Latvijas valdība cerēja padarīt viņus piekāpīgākus robežas jautājumā. 11. jūlijā tas tika paziņots Lietuvas valdībai, kura vēl 6. jūlijā bija lūgusi atļauju nosūtīt uz Liepāju 12 karavīrus savu kravu apsardzībai.⁸⁸⁹ Tomēr 26. jūlijā saskaņā ar Daugavpilī 11. jūlijā parakstīto vienošanos Lietuvas armijai tika piekomandēti militārie speciālisti pulkvežleitnanti J. Vītols, A. Apsītis un pulkveži V. Kaminskis (visi līdz 1921. gadam), J. Ruškēvics (līdz 1920. gada novembrim).⁸⁹⁰ Turklāt jau 1920. gada 22. jūlijā Kauņā ieradās un Lietuvas armijas Ģenerālštāba rīcībā stājās pulkvedisleitnants V. Ozols, kurš līdz 1921. gadam štābā ieņēma vadošus amatus⁸⁹¹ un daudzkārt (kā vienīgais no minētajiem virsniekiem) tieši piedalījās Lietuvas–

⁸⁸⁵ Turpat, 6033. f., 1. apr., 24. l., 34., 42. lp.

⁸⁸⁶ Stranga A. O niektórych problemach polsko - lotewskich stosunków... – S. 152.

⁸⁸⁷ Turpat, 153. lpp.; Stranga A. Ceļā uz mieru. Krievijas–Latvijas 1920. gada 11. augusta miera līgums// Pretstatu cīņa. – Rīga, 1990. – 121. lpp. Augusta sākumā Rīgā ieradās Polijas Austrumzemju civilās pārvaldes ģenerālkomisāra vietnieks M. Kosakovskis, kurš ar padomju delegācijas vadītāja vietnieku J. Haņeckī pārrunāja apcietināto apmaiņas jautājumu starp Poliju un Krieviju. – APAN, Djarjusz M. S. Kossakowskiego, T. IV, cz. 2, s. 70–86.

⁸⁸⁸ Sąsiedzi wobec wojny 1920 roku. – S. 252; Międzynarodowe aspekty wojny polsko - bolszewickiej 1919–1920. Antologia tekstów historycznych/Oprac. M. M. Drozdowski. – Warszawa, 1996. – S. 53.

⁸⁸⁹ LVVA, 2575. f., 11. apr., 61. l., 34. lp.; 2574. f., 4. apr., 71. l., 206. lp.

⁸⁹⁰ LCVA, 384 f., 3 ap., 358 b., 244 p. 1920. gada jūlijā neilgu laiku Lietuvas armijai bija piekomandēts arī intendantūras virsnieks kapteinis E. Lajas-Sauss un Lietuvas militārā pārstāvja sarunās ar J. Balodi bija runa arī par iespēju nosūtīt uz Lietuvu arī pulkvedi M. Peniķi.

⁸⁹¹ LVVA, 5601. f., 1. apr., 221., 2762., 4697., 5637., 7103. l.; LCVA, f. 384, ap. 3, b. 73, l. 177, 192; b. 16, l. 75.

Polijas bruņotajā konfliktā. Augustā Rīgā notika sarunas par vairāku Latvijas armijas bruņuvilcienu pārdošanu Lietuvai.⁸⁹²

23. att.

Militārā pārstāvja palīgs Varšavā Gustavs Celmiņš

Pasliktinoties Polijas armijas stāvoklim frontē, sarežģījās arī Latvijas diplomātiskās un militārās pārstāvniecības darbs Varšavā.⁸⁹³ M. Hartmanis 13. jūlijā ziņoja, ka nelielais ziņojumu skaits saistīts ar pastāvīgu kurjeru trūkumu un to nosūtīšanas dārdzību. Viņš ziņoja, ka pagaidām nevar ierasties Rīgā, jo “lietas tik drudzainas, ka nepieciešams turēt roku uz pulsa”.⁸⁹⁴ Poļu stāvoklim frontē vēl vairāk pasliktinoties, pārstāvniecības darbinieki Varšavā kļuva par lieciniekiem poļu tautas patriotisma vilnim, kas pieauga, Sarkanajai armijai tuvojoties Polijas galvaspilsētai. Sekretāru P. Oliņu poļu sievietes kādā kafejnīcā kauninājušas, ka viņš nav armijā un frontē, kur jābūt katram poļu vīrietim (pēc pārpratuma noskaidrošanas sievietes atvainojušās).⁸⁹⁵ 7. augustā P. Oliņš ziņoja, ka ārvalstu pārstāvniecības izbrauc uz Poznaņu. Viņš pats un militārā pārstāvja palīgs leitnants G. Celmiņš gatavojās palikt galvaspilsētā un “atstāt to pēdējā brīdī reizē ar poļu valdību”. Saskaņā ar P. Oliņa vērtējumu stāvoklis bija draudošs, ielās tika rakti ierakumi un uzstādīti dzeloņdrašu aizžogojumi, tomēr nekārtīgā atkāpšanās bija beigusies

⁸⁹² LCVA, f. 929, ap. 1, b. 364, l. 22. Interesanti, ka Lietuvas armijā šajā laikā dienēja samērā daudzi latvieši vai latviešu izcelsmes virsnieki. Piemēram, 1920. gada septembrī lietuviešu–poļu kauju laikā Lietuvas armijas frontes virspavēlnieks bija latviešu izcelsmes ģenerālleitnants M. Kathe, frontes štāba priekšnieks bija minētais V. Ozols. Lietuvas armijas artilērijas daļās dienēja pulkvedis-leitnants A. Jansons utt., taču tam nebija nekāda sakara ar Latvijas valdību un varas iestādēm. – Jan-kauskas V. Kario kelias. – 269–270, 293 p.

⁸⁹³ Sīkāk sk.: Jēkabsons Ē. Varšavas kauja – brīnums pie Vislas 1920. g. // Militārais Apskats. – 1995. – Nr. 2. – 49.–55. lpp.

⁸⁹⁴ LVVA, 6033. f., 1. apr., 24. l., 48., 51. lp.

⁸⁹⁵ Donass F. Politiskos krustceļos. – 13. lpp.

un pieauga Polijas armijas pretestība.⁸⁹⁶ 8. augustā uz Poznaņu aizbrauca daļa Latvijas pārstāvniecības darbinieku, bet G. Celmiņš apņēmas palikt “līdz pēdējam”, izbraucot “dažas stundas pirms eventuālās lielinieku ienākšanas”. Pilsēta gatavojās izšķirošajai kaujai. P. Oliņš un G. Celmiņš uz Poznaņu devās tikai 15. augusta vakarā un Polijas militārās izredzes vērtēja kā “ne tik tumšas”. Nākamajā dienā Polijas armija panāca izšķirošo lūzumu karadarbībā un ar kaujām devās uz austrumiem. Tāpēc Latvijas un citas diplomātiskās pārstāvniecības drīz atgriezās Varšavā.⁸⁹⁷

Kara noriņu dēļ tikai augustā sākās Baltijas valstu konference, kas sākotnēji bija plānota maijā. Rīgā ieradās Polijas, Somijas, Lietuvas, Igaunijas un nedaudz vēlāk – arī Ukrainas Tautas Republikas pārstāvji. Galvenais mērķis bija militārās aizsardzības savienības izveidošana, kā arī saimniecisku, tiesisku, kultūras, medicīnas un citu jautājumu apspriešana.⁸⁹⁸ Konferenci 6. augustā Rīgas pili atklāja Latvijas Ministru prezidents K. Ulmanis, bet turpmākās sēdes notika Bulduru viesnīcā.⁸⁹⁹ Darbs noritēja Politiskajā, Juridiskajā, Saimnieciskajā un Kultūras komisijā. Latvijas delegāciju vadīja Z. Meierovics, darbā piedalījās K. Ulmanis, A. Ķeniņš (30. jūlijā viņš no Gdaņskas devās uz Latviju, 31. jūlijā iebrauca Liepājā, bet Varšavā atgriezās tikai 1. oktobrī), Rainis, V. Zamuels, K. Kasparsons, P. Radziņš un K. Ramats. Polijas delegāciju vadīja L. Vasiļevskis, tajā ietilpa V. Kameņeckis, A. Tarnovskis, A. Miškovskis, sūtnis Somijā J. Sokoļņickis, no 20. augusta arī ģenerālkonsuls A. Luce-Birks un citi.⁹⁰⁰

Tika izstrādāti vairāki līgumprojekti: par pilsonību, ārzemnieku vienlīdzību civiltiesībās, pilsoņu optāciju, tirdzniecību un rūpniecību, arbitražu, kriminālnoziedzumiem, autortiesībām, medicīnas pētījumiem. Nolēma izveidot kopēju propagandas biroju ārzemēs un pastāvīgu dalībvalstu padomi, kā arī sasaukt pasta un dzelzceļa pārstāvju kongresu. Kopumā pieņēma 21 saimniecisku rezolūciju, septiņus vienošanās projektus un 11 konvenciju projektus (arī militārās un politiskās konvencijas).⁹⁰¹

Tomēr pretrunas dalībvalstu starpā bija nepārvaramas. 16. augustā, kad kaujas pie Varšavas izšķīrās Polijas liktenis, Lietuvas delegācija pieprasīja Jēkabpils un Ilūkstes apriņķa daļas iekļaušanu savā valstī līdz Susējas–Dvietes–Daugavas upes līnijai. Z. Meierovics konstatēja, ka “Bulduru apspriede beidzās tāpat kā visas iepriekšējās konferences – ar konstatējumu, ka savstarpēja vienošanās Lietuvas–Latvijas robežas lietā nav diemžēl panākama”.⁹⁰² Vēl vairāk sarunas traucēja jau tradicionālās Lietuvas nesaskaņas ar Poliju. Poļu delegācijas vadītājs L. Vasiļevskis paziņoja, ka

⁸⁹⁶ LVVA, 2574. f., 3. apr., 16. l., 117. lp.

⁸⁹⁷ Turpat, 2574. f., 3. apr., 16. l., 116. lp.; 13. l., 176. lp.; Donass F. Politiskos krustceļos. – 13. lpp.

⁸⁹⁸ Počs K. Sanitārā kordona... – 101. lpp.; Сегодня. – 1920. – 11 авр.

⁸⁹⁹ Brīvā Zeme. – 1920. – 8. aug.; Vīlānds R. Kā būtu, ja būtu//Jūrmala. – 1990. – 19. apr.

⁹⁰⁰ Brīvā Zeme. – 1920. – 3., 20. aug.; Kurzemes Vārds. – 1920. – 1. aug.; APAN, Djarjusz M. S. Kossakowskiego, T. IV, cz, 2, s. 69; Gazeta Warszawska. – 1920. – 2. paźdz. Sk. arī: Klīve Ā. Latvijas neatkarības gadi. Latvijas politiskā veidošanās un augšana. – B. v., 1976. – 93.–102. lpp.

⁹⁰¹ Skrzypek A. Związek... – S. 68.

⁹⁰² Počs K. Sanitārā kordona valgos. – 104., 106. lpp.

lietuviešu nostāja kavē konvencijas noslēgšanu,⁹⁰³ bet delegācijas loceklis V. Kameņeckis uzskatīja, ka tā bijusi konferences neveiksmes galvenais iemesls. Lietuvas valdības instrukcijā delegācijai bija īpaši norādīts piekopt mierīgu kompromisa politiku, neizrādīt īpašu iniciatīvu, bet atstāt to “rikotājiem”, un uzturēt pastāvīgus sakarus ar Antantes valstu pārstāvjiem, īpaši angļiem. Ja angļu un franču uzskati kādā jautājumā atšķirsies, jāpieņem angļu nostāja, necenšoties radīt iespaidu, ka lietuvieši ir spēcīgā viņu ietekmē.⁹⁰⁴ Pārējās delegācijas pat bija apsvērušas iespēju noslēgt konvenciju bez Lietuvas piedalīšanās, taču atturējušas bažas, ka tādējādi Lietuva nonāktu vēl spēcīgākā Vācijas un Padomju Krievijas ietekmē.⁹⁰⁵ Polijas armijas Ģenerālštābs 15. augustā konstatēja, ka, neraugoties uz Rīgā parakstīto Latvijas un Padomju Krievijas miera līgumu, tieši Latvija un Igaunija izrāda lielāku vēlmi noslēgt militāru konvenciju, kamēr Lietuva oficiāli prasa neieklāut šo jautājumu darba kārtībā (lai gan piekrit par to vest slepenas sarunas) un Somija neizrāda nekādu aktivitāti. Līdz ar to sarunām Bulduros lielā mērā bija “apolitisks” raksturs.⁹⁰⁶

Notikumi frontē ietekmēja arī konferences norisi. Vēsturnieks A. Skšipeks bija secinājis, ka “izstrādātajā Baltijas savienības projektā neapšaubāmi dominē Polijas intereses kā tās militāro panākumu sekas”.⁹⁰⁷ 26. augustā V. Kameņeckis rīkotajā rautā piedalījās arī Satversmes sapulces priekšsēdētājs J. Čakste, K. Ulmanis, Z. Meierovics un citi ievērojami Latvijas politiķi un militārpersonas, kā arī Francijas un Itālijas diplomāti, konferences dalībnieki, vietējo poļu pārstāvji, korespondenti, angļu laikraksta “Times” fotokorespondents u. c. Sarunas galvenokārt skāra notikumus poļu-padomju frontē, un poļu diplomātu un politiķu noskaņojums bija ļoti pacilāts.⁹⁰⁸

Lietuvieši sākotnēji vispār noraidīja domu par militāras savienības izveidi, jo Lietuvas miera līgums ar Padomju Krieviju paredzēja, ka tai tiek nodotas teritorijas, par kurām norisa strīds ar Poliju. Vēlāk lietuvieši piedāvāja izveidot savienību no valstīm, kas jau noslēgušas mieru ar Krieviju. Polijas delegāti paziņoja, ka gadījumā, ja Lietuvas nostājas dēļ netiks noslēgta konvencija ar visu dalībvalstu piedalīšanos, Polija paturēs sev brīvas rīcības tiesības attiecībā pret šo valsti.⁹⁰⁹ Antantes lielvalstu spiediena dēļ Lietuvas delegācija galu galā piedalījās militārās konvencijas projekta izstrādāšanā. Tas paredzēja izveidot vienotu virspavēlniecību jau miera laikā, bet kara gadījumā – īpašu militārpolitisku padomi.⁹¹⁰ 30. augustā tika parakstīts politiskās savienības līguma projekts (Lietuvas pārstāvji to parakstīja ar vairākiem nosacījumiem), kas bija jāratificē līdz 15. decembrim un kas stātos spēkā arī tad, ja kāda no valstīm to neratificētu (tika pieļauts, ka Lietuva varētu palikt ārpus

⁹⁰³ Jaunākās Ziņas. – 1920. – 23. aug.

⁹⁰⁴ LCVA, f. 383, ap. 7, b. 72, l. 53.

⁹⁰⁵ Kamieniecki W. Polityka Bałtycka//Przegląd Współczesny. – 1922. – T. XVI. – S. 271.

⁹⁰⁶ Sąsiedzi wobec wojny. – S. 253.

⁹⁰⁷ Skrzypek A. Związek... – S. 69.

⁹⁰⁸ Brīvā Zeme. – 1920. – 28. aug.

⁹⁰⁹ Lietuva. – 1920. – 3 rugs.

⁹¹⁰ Počs K. Sanitārā kordona valgos. – 108. lpp.

savienības). 4. septembrī konference beidza darbu, bet 7. septembrī uz pirmo sēdi sanāca Baltijas valstu pilnvaroto pārstāvju dome. Tā darbojās divus gadus, tai nebija lielas nozīmes, un Lietuva darbā nepiedalījās. Neviens valsts līgumu neratificēja, kaut arī visas oficiāli izteica apmierinājumu ar sarunu rezultātiem Bulduros.⁹¹¹

Tieši konferences laikā atkal saasinājās Latvijas un Lietuvas attiecības. 30. augustā Lietuvas valdība, atbildot uz 2. jūlija Latvijas Satversmes sapulces lēmumu par noteiktu ārzemnieku kategoriju izraidīšanu no valsts, deva rīkojumu: 24 stundu laikā Latvijas pilsoņiem (pārsvarā turīgiem zemniekiem) atstāt Lietuvu. Īpašumu izvest viņiem bija aizliegts (kā bija teikts Ārlietu ministrijas pārskatā, netika izraidīti lietuviešu zemnieki, bet galvenokārt citu tautību Lietuvas pilsoņi no pilsētām). Kad Latvijas valdības prasība apturēt izraidīšanu palika bez atbildes, K. Ulmanis un iekšlietu ministrs A. Bergs 10. septembrī parakstīja paziņojumu par visu lietuviešu izraidīšanu 24 stundu laikā (līdz 12. septembra beigām) no Rīgas un Liepājas⁹¹² (šādi rīkoties tā nedomāja, kaut arī Liepājā vietējās varas iestādes pēc savas iniciatīvas pat uzsāka izraidīt Lietuvas konsulāta darbiniekus⁹¹³). Nākamajā dienā – pēc tam, kad Lietuvas valdība bija paziņojusi par Latvijas pilsoņu izraidīšanas apturēšanu un apsolījusi noslēgt ar Latviju īpašu konvenciju par pilsoņu tiesībām, bet Lietuvas diplomātiskā pārstāvniecība Latvijā bija apsolījusi, ka visi izraidītie drīkst atgriezties Lietuvā – A. Bergs atcēla 10. septembra rīkojumu un savstarpējā izraidīšana beidzās.⁹¹⁴ Tiesa gan, lietuvieši robežsargi turpināja izraidīt no valsts atsevišķus Igaunijas pilsoņus, vienkārši bez brīdinājuma pārļaižot viņus pāri Latvijas robežai. Tādējādi par viņu nogādāšanu dzimtenē tālāk bija jā rūpējas Latvijas iestādēm. Arī tas izraisīja šo iestāžu neapmierinātību.⁹¹⁵

Latvijas armijas Zemgales divīzijas komandieris 21. augustā pavēlē konstatēja, ka Ilūkstes apriņķī Lietuvas armija padara iedzīvotāju dzīvi “smagu un nepanesamu”, ignorē Subates latviešu komandantu, tiek “dzīta propaganda” un lietuviešu nodaļas virzās “arvien dziļāk Kurzemes iekšienē”⁹¹⁶. Skaidrs, ka tas notika ar valdības ziņu. Sekoja asi vārdi, piemēram, “leišu jūgs arvien smagāk gulstas uz vietējiem latviešiem”, “Kurzemes ražai draud liktenis pāriet mūsu nekaunīgo kaimiņu klētīs” un “tāpēc mūsu valdība nolēmusi, ka mums pašiem jāapsargā savi brāļi Kurzemē pret visu, ko viņi tagad cieš. Mūsu varonīgajiem karavīriem jāieved miers un kārtība visā Kurzemē [...]. Mēs negribam karot, bet tikai darīt galu

⁹¹¹ Skrzypek A. Związek Bałtycki. – S. 66–68.

⁹¹² Valdības Vēstnesis. – 1920. – 10. sept.

⁹¹³ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 73, l. 201.

⁹¹⁴ LVVA, 3601. f., 1. apr., 291. l., 35. l.; 2574. f., 4. apr., 71. l., 337. lp. CAW, II ND WP, t. 188; Valdības Vēstnesis. – 1920. – 13. sept. 1920.–1921. gadā no Latvijas uz Lietuvu pārcēlās ievērojams skaits lietuviešu un lielākā daļa to darīja brīvprātīgi (sk.: Kurzemes Vārds. – 1920. – 27. marts, 19. maijs, 11. aug., 28. nov.; 1921. – 7. apr.).

⁹¹⁵ LVVA, 2574. f., 3. apr., 77. l., 5. lp. (iekšlietu ministra biedra 1920. g. 21. sept. ziņojums Ārlietu ministrijai).

⁹¹⁶ Domāta bijušās Kurzemes guberņas teritorija.

mūsu kaimiņu – leišu bezkaunīgajai uzbāzībai”. 12. Bauskas kājnieku pulks, Zemgales divīzijas atsevišķais eskadrons un artilērijas baterija saņēma pavēli 22. augustā pie Nīcgales pārcelties pāri Daugavai un atspiest lietuviešus līdz Asares–Bebrenes (pa lielceļu)–ezeru (starp Bebreņi un Daugavu)–Daugavas līnijai. Tika pavēlēts neuzsākt “kara darbību”, vienīgi nepakļaušanās gadījumā lietuviešus atbrūņot un nosūtīt “uz Lietuvu”.⁹¹⁷ 24. augustā tomēr notika nelielas sadursmes, bet 26.–27. augustā 12. pulks pavēli izpildīja, atspiežot lietuviešus, kas bija ievērojami pārgājuši demarkācijas līniju. 27. augustā apvidū dzīvojošajiem zemniekiem tika paziņots, ka no šīs dienas viņi dzīvo Latvijā.⁹¹⁸ 25. augustā uz Kauņu izbrauca armijas Virspavēlnieka štāba pārstāvis J. Ceplītis un Zemgales divīzijas komandieris O. Dankers, lai vienotos par demarkācijas līniju, tādēļ 12. pulks saņēma pavēli “nekādu agresīvu darbību pret Lietuvu nesākt”.⁹¹⁹ Par stāvokļa nopietnību, kā arī Latvijas – Lietuvas saspīlētajām attiecībām šajā laikā liecina Zemgales atsevišķā eskadrona kareivja Ž. Strautnieka atmiņas. Viņš apgalvo, ka pirms akcijas uzsākšanas tās vadītājs – 12. Bauskas pulka komandieris pulkvedis K. Ķūķis – ierīndā nostādītajiem karavīriem teicis „loti kareivīgu runu”, no kuras atmiņā Ž. Strautniekam palicis rīkojums „šaut tieši vēderā”.⁹²⁰

Saskaņā ar J. Cepliša un O. Dankera 27. augustā Kauņā noslēgto vienošanos ar Lietuvas apsardzības ministru K. Žuku robežlīnija bija lielceļš no Subates uz Lašiem un Ilūksti, bet Kalkūnes dzelzceļa staciju varēja izmantot arī lietuvieši.⁹²¹ Lietuvas virspavēlniecība solīja nekavējoties dot attiecīgus rīkojumus. 2. septembrī Lietuvas militārais pārstāvis Rīgā K. Talats-Kelpša, kas jūnijā bija šajā amatā nomainījis V. Natkeviču, tika informēts, ka nākamajā dienā Latvijas armija ieņems Subates ziemeļu daļu, kā arī Lašu un Pilskalnes pagastu. Tas tika paziņots arī Subatē izvietotās lietuviešu rotas komandierim, kurš atbildēja, ka uzskatīs šādu akciju par kara sākumu. 3. septembrī no rīta lietuvieši ieņēma pozīcijas pie Subates, bet, tuvojoties latviešu bataljonam ķēdēs, atkāpās no pilsētas. Subatē tika sagūstīts 21 lietuviešu karavīrs, bet citur – vēl divi karavīri (nākamajā dienā viņus atlaida un atdeva ieročus). Vairākas stundas pēc tam sākās apšaude, kurā viens Lietuvas armijas karavīrs krita un divi tika ievainoti. Pēcpusdienā pēc 12. pulka komandiera sarunām ar lietuviešu komandieri lietuvieši izvietojās pilsētas dienvidu daļā. 3. septembrī latvieši ieņēma vēl Pilskalni, bet pretestības dēļ nevarēja ieiet Lašos. Tikai vakarā Lietuvas militārais pārstāvis Rīgā informēja, ka štābs Kauņā pavēlējis atkāpties, taču vietējie komandieri joprojām noliedza, ka pavēle saņemta. 4. septembra naktī lietuvieši no Lašiem apšaudīja latviešu rotas novietni un 12. pulka komandieris K. Ķūķis paziņoja, ka, šādiem gadījumiem atkārtoties, viņš Lašus “ar zemi sajauks” (divīzijas štābs gan pavēlēja censties neiesaistīties sadursmēs). Tika atbrūņoti vairāki lietuviešu sargposteņi. Tikai 4. septembra vakarā pēc ilgākām sarunām lietuvieši

⁹¹⁷ LVVA, 1527. f., 1. apr., 617. l., 34. lp.

⁹¹⁸ LCVA, f. 384, ap. 2, b. 139, l. 8; Andersons E. Latvijas vēsture 1914–1920. – 604. lpp.

⁹¹⁹ LVVA, 1490. f., 1. apr., 404. l., 153. lp.

⁹²⁰ Strautnieks Ž. Kāda jātnieka atmiņas//Kara Invalīds. – 1985. – Nr. 30. – 60. lpp.

⁹²¹ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 15, l. 47.

evakuēja savu komandantūru, bet 5. septembrī atkāpās pilnībā.⁹²² Savukārt 2. Ventspils pulks 6. septembrī ar viltu panāca lietuviešu aiziešanu no Demenes pagasta daļas un Borovkas pagasta.⁹²³ Eglaines stacijā joprojām turpinājās darbība, kas izraisīja Latvijas puses nepatiku. Piemēram, gūstekņi demontēja un izveda dzelzceļa iekārtas utt.⁹²⁴ Starp gūstekņiem bija arī apmēram 200 latviešu – bijušo sarkanarmiešu, kurus 11. septembrī lietuvieši atteicās nodot Latvijas varas iestādēm (lai aizvestu latviešu gūstekņus, 6. septembrī Eglainē ieradās īpašs Latvijas ešelons, kura komandierim lietuvieši apzināti meloja, ka latviešu gūstekņu Eglainē vairs nav).⁹²⁵ Eglaines lietuviešu komandanta izveidota komisija rūpīgi uzskaitīja Lietuvas armijas piederumus (vienu uniformu, durkli, šauteni, nedaudz auzu u. c.), ko 27.–29. augustā un 3.–5. septembrī bija paņēmuši latviešu karavīri.⁹²⁶ Savukārt Latvijas armijas daļu vadība pierobežā turpināja izrādīt aktīvu interesi par “Kurzemes okupētajām daļām”. 9. oktobrī lietuviešu pārvaldītajā teritorijā kā izlūks dzīli tika iesūtīts civilās drēbēs pārgērbs 3. Jelgavas kājnieku pulka virsleitnants, kurš, uzdodamies par bēgli, noskaidroja apstākļus, iedzīvotāju noskaņojumu un atgriezās pulkā tikai 13. oktobrī.⁹²⁷

1920. gada septembrī Latvijas diplomātiskie un militārie pārstāvji no Kauņas pārcēlās uz Viļņu, ko saskaņā ar miera līgumu Sarkanās armija bija atdevusi Lietuvai (tas notika vienīgi tad, kad bija pasliktinājies Sarkanās armijas stāvoklis frontē un izzudusi cerība par Polijas armijas sakaušanu). Pilsētas nonākšanu lietuviešu rokās Ārlietu ministrija nevērtēja kā lielu ieguvumu (mazā lietuviešu skaita dēļ – “apakšzemes klints, no kuras Lietuvas kuģim ļoti jāsarģās”).⁹²⁸ Septembra beigās Latvijas un Lietuvas pārstāvji Rīgā, tiekoties ar Anglijas misijas vadītāju Baltijā S. Talentsu, vienojās par šķirējtiesas izveidošanu Lielbritānijas pārstāvja vadībā (šajā postenī tika iecelts skotu profesors Dž. Simpsons)⁹²⁹ un 28. septembrī parakstīja līgumu starp Latvijas un Lietuvas valdību par galīgu robežu noteikšanu.⁹³⁰ Jāpiezīmē, ka briti savā ārpolitikā attiecībā pret visu Austrumeiropas reģionu, arī Baltiju, 1920. gada vasarā bija piedzīvojuši kārtējo attīstību. Jūlijā bija sācies Sarkanās armijas uzbrukums Polijai. Tas apstiprināja angļu bažas par Polijas nestabilitāti un draudiem visai Eiropai, kā arī par britu politiskajām un saimnieciskajām interesēm. Britu valdība centās panākt situācijas atrisinājumu un, uzsverot savu nozīmi reģionā, pēc eventuālās pamiera noslēgšanas padomju–poļu frontē Londonā sasauca plašu konferenci, kurā piedalījās Padomju Krievija, Polija, Baltijas un Kaukāza valstis. Konferencē bija jānoskaidro un jānoregulē attiecības starp Maskavu un pārējām

⁹²² LVVA, 3601. f., 1. apr., 291. l., 66. lp.; 6033. f., 1. apr., 25. l., 34.–43., 54.–55., 59. lp.; 1490. f., 1. apr., 404. l., 19. lp.; LCVA, f. 384, ap. 2, b. 139, l. 8.

⁹²³ 2. Ventspils pulks. – Liepāja, 1936. – 347. lpp.

⁹²⁴ LVVA, 6033. f., 1. apr., 61. l., 15. lp.

⁹²⁵ Turpat, 3601. f., 1. apr., 469. l., 431., 433. lp.; 2574. f., 3. apr., 78. l., 169.–170. lp.

⁹²⁶ LCVA, f. 384, ap. 2, b. 139, l. 3.

⁹²⁷ LVVA, 2574. f., 3. apr., 77. l., 6. lp.

⁹²⁸ Turpat. 4. apr., 71. l., 233. lp.

⁹²⁹ Butkus Z. Great Britain's ... – P. 362–363.

⁹³⁰ Likumu un valdības rīkojumu krājums. – 1920. – 8. dec.

minētajām valstīm.⁹³¹ Militārpolitisku apstākļu dēļ nodoms neīstenojās, taču tas iezīmēja kārtējo britu gājienu, kas atšķīrās no frančiem, – briti diezgan haotiski meklēja arī savu (pirmkārt, saimniecisko) attiecību neregulēšanas iespējas ar Padomju Krieviju un vēlējās, lai šajās attiecībās Baltijas valstīm un Polijai būtu katrai sava, nedaudz atšķirīga, taču būtiska nozīme. Militārie notikumi pie Varšavas ietekmēja britu politiku pret Poliju un Austrumeiropu kopumā – tie skaidri liecināja, ka atbalsts, ko viņi bija snieguši poļiem, baltiešiem un citiem, var kļūt bīstams pašiem britiem. Tādēļ kopš šī laika briti vēl vairāk nekā iepriekš nevēlējās uzņemties reģionā nekādas saistības.⁹³²

Katrā ziņā 1920. gada rudens sākumā stāvoklis reģionā bija daudz maz nostabilizējies un konference Bulduros veicināja tuvināšanos Latvijas–Polijas attiecībās. 18. septembrī P. Oliņš no Varšavas ziņoja, ka Rīgā lieliski organizētā konference un latviešu intelīģence atstājusi uz poļu un ukraiņu pārstāvjiem labu iespaidu. Polijas Ārlietu ministrijā viņam pat solīta drīza Latvijas atzīšana “de iure” (ne vēlāk par 15. decembri – dienu, kad bija jābūt ratificētam politiskās konvencijas projektam). 25. septembrī P. Oliņš ziņoja, ka “tagadējais moments attiecībās ir viens no vislabākajiem, lai panāktu atzīšanu „de iure”, jo ar kopīgās robežas pazaudēšanu netiek vairs cilāts Augškurzemes jautājums”, bet Latgales muižnieku pastāvīgā želošanās nacionāldemokrātu presē neiespaido Polijas valdību.⁹³³

Savukārt A. Miškovskis 1920. gada jūlijā un augustā Rīgā bija aktivizējies izlūkdarbību pret Padomju Krieviju (tas notika saskaņā ar pavēli no Varšavas; viņa izveidotais aģentūras tīkls “Dor” viņam bija piegādājis ziņas, un Polijas armijas vadība tika informēta par vairākiem Sarkanās armijas uzbrukuma virzieniem augusta sākumā).⁹³⁴ 29. septembrī Miškovskis ziņoja, ka, pateicoties “arvien labākajām attiecībām”, panācis Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba Ārējās izlūkošanas nodaļas piekrišanu nosūtīt uz Maskavu poļu izlūkdienesta aģentu kā Latvijas diplomātiskās pārstāvniecības darbinieku ar Latvijas diplomātisko pasi, lai viņš varētu stāties sakaros ar turienes Polijas aģentiem un pat “saņemtu savā rīcībā speciālu izlūku grupu”, ko slepeni vadītu (šādā ceļā iegūtie dati tiktu nosūtīti kā Latvijas diplomātiskais pasts, un Latvijas puse tādēļ bija gatava palielināt kurjeru skaitu ar noteikumu, ka Polija pati maksātu šādiem “saviem” kurjeriem algu).⁹³⁵ Nav izdevies rast apstiprinājumu šī nodoma īstenošanai. Šķiet, ka tas īstenots netika. Tomēr abu valstu izlūkdienestu sadarbība turpinājās (1921. gada 26. janvārī ziņojumā no Rīgas A. Miškovskis uzsvēra, ka izlūku nosūtīšana caur Latviju uz Krieviju bez Latvijas izlūkdienesta ziņas ir sarežģīta un vēlams to veikt saziņā ar latviešiem).⁹³⁶ 1920. gada oktobra sākumā Latvijas valdība, pamatojoties uz konferencē nospraustajiem darbības virzieniem, deva pagaidām gan

⁹³¹ Latvijas Kareivis. – 1920. – 18. jūl.

⁹³² Sīkāk sk.: Sundbäck E. Finland in British Baltic Policy. British political and economic interests regarding Finland in the aftermath of the First World War. 1918–1925. – Saarijärvi, 2001. – P. 193.

⁹³³ LVVA, 2575. f. 15. apr., 12. l., 38., 41. lp.

⁹³⁴ Peplōński A. Wywiad polski na ZSSR 1921–1939. – S. 26; Peplōński A. Wywiad w wojnie polsko – bolszewickiej 1919–1920. – S. 254–255.

⁹³⁵ AAN, Attachaty, A - II, 165/1, k. 144–145.

⁹³⁶ Peplōński A. Wywiad polski na ZSSR 1921–1939. – S. 138.

vienīgi formālu atļauju poļu karakuģiem izmantot Latvijas ostas atpūtai un remontam, bet teritoriālos ūdeņus – mācībām (ar noteikumu, ka Polija piešķirs tādas pašas tiesības Latvijas kuģiem savās ostās; novembrī Polijas puse deva savu piekrišanu)⁹³⁷ un A. Miškovskis noslēdza attiecīgu vienošanos ar P. Radziņu.⁹³⁸

Saskaņā ar Bulduru konferences lēmumiem 18.–30. oktobrī Rīgā notika Latvijas, Polijas, Igaunijas, Somijas un Ukrainas Tautas Republikas armijas virspavēlniecības pārstāvju apspriede, lai izstrādātu militārās konvencijas projektu,⁹³⁹ kas vēlāk būtu jāapstiprina šo valstu valdībai. Latviju apspriedē pārstāvēja P. Radziņš un pulkvedis-leitnants K. Ramats, Poliju – A. Miškovskis un kapteinis J. Stankēvičs. Izstrādātais projekts paredzēja kopdarbību Padomju Krievijas uzbrukuma gadījumā kādai no dalībvalstīm, kopīgu virspavēlniecību kara gadījumā, vienotas militārās izglītības sistēmas ieviešanu utt. Apspriedei tuvojoties nobeigumam, Rīgā ieradās Polijas Ģenerālštāba 2. (Izlūkošanas) daļas priekšnieks pulkvedis I. Matušovskis, lai ar Baltijas valstu armiju štābiem saskaņotu izlūkošanas darbu pret Padomju Krieviju un inspicētu A. Miškovska neoficiāli vadīto poļu izlūkdienesta tikla veidošanu Latvijā.⁹⁴⁰ Viņš uzņēmās arī poļu ekspertu darba vadību militāro pārstāvju padomē, kurā notika sarunas starp Rīgā iebraukušajiem ārvalstu virsniekiem un Latvijas armijas vadību. Nav pilnībā skaidrs, vai I. Matušovskim bija J. Pilsudska pilnvaras, taču viņa darbība nebija saskaņota ar ārlietu ministru E. Sapehu, kurš uzskatīja, ka militāra konvencija var tikt noslēgta vienīgi pēc politiskās konvencijas ratificēšanas. Savukārt I. Matušovskis paziņoja, ka militāro līgumu var noslēgt neatkarīgi no politiskās konvencijas ratificēšanas. Šis paziņojums izraisīja konfliktu pašā Polijā.⁹⁴¹ Arī Latvijas valdība nebija gatava slēgt militāro konvenciju ar Poliju bez politisko attiecību noregulēšanas. Kārtējo reizi izpaudās tendence, kas pastāvēja jau no 1919. gada – abu pušu militārās aprindas izrādīja ievērojami lielāku vēlmi savstarpēji tuvināties nekā valdības un politiķi. To noteica militārpersonu īpatnējās intereses.

Rudenī, lielā mērā pateicoties starptautiskajam stāvoklim, turpināja pieaugt Latvijas nozīme reģionālo nesaskaņu risināšanā. 17. augustā Minskā sāktās Polijas un Padomju Krievijas miera sarunas nedeva rezultātus padomju delegācijas vadītāja – poļu izcelsmes⁹⁴² latviešu komunista

⁹³⁷ AAN, Kod, t. 2, k. 300–302.

⁹³⁸ Turpat, Sztab Główny, t. 616/131, k. 437–438. Faktiski vienošanās netika izmantota, jo abu valstu kara flotes tikai veidojās. Poļu puse līgumu atcerējās tikai 1933. gadā, kad militārais atašējs Latvijā mēģināja noskaidrot, vai tas nevar būt par pamatu plānotajai Polijas Kara flotes Zemūdeņu divizona vizītei Latvijas ūdeņos.

⁹³⁹ Sąsiedzi wobec wojny 1920 roku. – S. 245–247.

⁹⁴⁰ Peplowski A. Wywiad polski na ZSSR 1921 – 1939. – S. 178.

⁹⁴¹ Skrzypek A. Związki... – S. 70–72.

⁹⁴² J. Daniševska vecaistēvs – poļu muižnieks Ādams Daniševskis – par piedalīšanos 1830.–1831. gada poļu sacelšanās norisē tika izraidīts no Polijas uz Kurzemes guberņu. – Šteins V. Mēs vēram vārtus. – Rīga, 1987. – 64. lpp.

J. Daniševska – augsto prasību dēļ. Polijas puse nebija apmierināta ar pastāvīgo sakaru traucēšanu, kā arī drošības trūkumu un citiem darba apstākļiem Minskā. Tādēļ 26. augustā Polija izteica oficiālu protestu,⁹⁴³ bet nākamajā dienā Polijas Valsts aizsardzības padome nolēma pieprasīt pārcelt sarunas uz Rīgu un pieņēma attiecīgu Latvijas valdības piedāvājumu. Padomju Krievija būtībā piekrita sarunu vietas maiņai uz neitrālu valsti, taču sākotnēji ieteica Igaunijas pilsētu Tērbatu vai Tallinu, jo vēl nebija ratificēts Latvijas–Padomju Krievijas miera līgums. Tomēr Polijas Ārlietu ministrija tam nepiekrita un 2. septembrī saņēma oficiālu Maskavas piekrišanu pārcelt sarunas uz Rīgu, taču vienīgi ar plašām Latvijas valdības garantijām par padomju delegācijas locekļu un sūtījumu neaizskaramību, pārvietošanās brīvību, sakaru nodrošināšanu utt. Tajā pašā dienā Polijas ārlietu ministrs uzdeva savam pārstāvim Rīgā lūgt šādas garantijas Latvijas valdībai,⁹⁴⁴ kas 3. septembrī piekrita, kaut arī “garantijas bija diezgan smagas”.⁹⁴⁵

13. septembrī Rīgā ieradās Padomju Krievijas un Padomju Ukrainas delegācija 44 cilvēku sastāvā ar A. Jofi priekšgalā, bet 16. septembrī – Polijas delegācija (80 cilvēki) ar ārlietu viceministru J. Dombski priekšgalā (Liepājā tā bija iebraukusi ar angļu torpēdkuģiem no Gdaņskas).⁹⁴⁶ Ieradās arī dažādu valstu preses korespondenti. Poliju vien pārstāvēja deviņi dažādu laikrakstu korespondenti, kas informēja Polijas sabiedrību arī par Latvijas vēsturi, sabiedrisko iekārtu, saviem iespaidiem, kas gūti Liepājā un Rīgā, kā arī sniedza Polijas un Latvijas attiecību analīzi.⁹⁴⁷ Visi poļu korespondenti īpaši uzsvēra, ka viņus laipni uzņēmušas Latvijas varas iestādes, sākot ar ierašanos Liepājā, kur kuģus sagaidīja vietējais Polijas konsuls V. Lopato,⁹⁴⁸ Liepājas prefekts un Ārlietu ministrijas pārstāvis. Liepājā tika ierīkots lidlauks (“aeroplānu stacija”), kurā turpmāk nolaidās poļu lidmašīnas ceļā uz Rīgu un no tās.⁹⁴⁹

Latvijas puse pilnībā apzinājās, ka rīkot poļu–padomju sarunas Rīgā ir izdevīgi. L. Sēja rakstīja, ka “pēdējā izvēršas par pašu svarīgāko politisko centru Austrumeiropā, caur šo mēs izdarām svarīgu pakalpojumu abām valstīm, kas nostiprina attiecības un uzliek viņām pret mums zināmus pienākumus”.

⁹⁴³ Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej... – S. 107.

⁹⁴⁴ Kurjer Poranny. – 1920. – 28, 30 sierp., 3 wrz.

⁹⁴⁵ LVVA, 2575. f., 15. apr., 2. l., 35. lp.; Brīvā Zeme. – 1920. – 5. sept.

⁹⁴⁶ Brīvā Zeme. – 1920. – 14., 17. sept. Polijas delegācijā ietilpa lielāko Seima frakciju pārstāvji: S. Grabskis, N. Barļickis, V. Kerņiks, A. Mečkovskis, L. Vaškēvičs, M. Vihļiņskis, diplomātiskie pārstāvji V. Kameņeckis un L. Vasiļevskis, Ģenerālštāba priekšnieka vietnieks ģenerālis M. Kuļiņskis, nesen par majoru paaugstinātais kara atašejs A. Miškovskis, vēl vairākas militārpersonas (arī Krāslavas muižas īpašnieka dēls poručņiks L. Plāters-Broels, kurš oktobrī Rīgas komandantūrā lūdza atļauju apraudzīt sava tēva īpašumu) u. c. – AAN, Attachaty, A - II, 81/2, k. 1; CAW, II ND WP, t. 194.

⁹⁴⁷ Kurjer Polski. – 1920. – 4 paźdz.; Robotnik. – 1920. – 28 wrz., 30 paźdz., 3, 6 list.; Kurjer Lwowski. – 1920. – 2 paźdz.

⁹⁴⁸ 1919. gada rudenī Liepājā iekārtotā Polijas konsulārā aģentūra 1920. gada septembrī tika pārveidota par konsulātu. No 1919. gada rudens Polijas gada konsulārā aģentūra darbojās Rīgā ar Tautas Pado- mes locekli J. Salcēviču goda konsula amatā, bet 1920. gada februārī Polijas gada konsulāts strādāja arī Daugavpilī (advokāts S. Sirevičs). – Kurzemes Vārds. – 1920. – 18. sept.; Gazeta Warszaw- ska. – 1920. – 22 marzec. Savukārt Latvijas konsuls Varšavā A. Jākobsons darbu uzsāka 1920. gada oktobra beigās. – Kurzemes Vārds. – 1920. – 23. okt.

⁹⁴⁹ Kurzemes Vārds. – 1920. – 22. sept.

Viņš atzina, ka daudzie ārzemju žurnālisti popularizē Latviju pasaulē.⁹⁵⁰ Tas atbilda patiesībai. Vēl pirms sarunu sākuma Z. Meierovics pieņēma ārzemju žurnālistus un informēja tos par Latvijas ārpolitisko stāvokli, kā arī norādīja uz Baltijas valstu savienības veidošanas nepieciešamību, ņemot vērā Krievijas un Vācijas imperiālisma radītos draudus reģiona drošībai.⁹⁵¹

21. septembra pēcpusdienā Melngalvju nama zālē Z. Meierovics svinīgi atklāja pirmo poļu–padomju miera sarunu sēdi ar runu, kurā uzsvēra miera nepieciešamību Eiropai. Pēc J. Domska un A. Jofes atbildes runas Latvijas pārstāvji atstāja zāli.⁹⁵² Turpmākās sarunu sēdes notika Bulduros, bija garas un sarežģītas, kā to jau 20. septembrī bija paredzējis L. Seja.⁹⁵³ 12. oktobrī tika parakstīts pamiers, kurš stājās spēkā 18. oktobrī, bet sarunas ar pārtraukumiem turpinājās vēl vairākus mēnešus. Polijas–Padomju Krievijas un Padomju Ukrainas vai t. s. Rīgas miera līgums tika parakstīts Melngalvju namā 1921. gada 18. martā.⁹⁵⁴ Beidzot arī visā Austrumeiropā tika pārtraukta karadarbība, kas faktiski bez pārtraukuma šeit bija ilgusi no 1914. gada. Līdz ar to tieši Latvijas galvaspilsētā pilnībā beidza veidoties Versaļas sistēma, kas bija pastāvējusi visu starpkaru posmu un ko pamatoti var dēvēt par Versaļas–Rīgas sistēmu (šo terminu ieviesis latviešu vēsturnieks A. Stranga).

Latvija un Viļņas jautājums

Jau 1920. gada 9. un 10. septembrī Latvijas valdība mēģināja panākt Polijas un Lietuvas attiecību noregulējumu, jo abas no 2. septembra faktiski atradās karastāvoklī. Tas tika darīts, piedāvājot starpniecību un sarunu vietu Rīgā. Polijas ārlietu ministrs E. Sapeha pateicās un informēja, ka Polijas un Lietuvas valdība jau vienojušās sākt sarunas Kalvarijā. Arī Lietuvas puse Latvijas priekšlikumu novērtēja atzinīgi,⁹⁵⁵ kaut arī kopumā jāatzīst, ka tas šajā situācijā bija diezgan nesekmīgs Latvijas starpniecības mēģinājums (cita starpā tā mērķis bija celt Latvijas starptautisko prestižu). Kalvarijā poļu–lietuviešu sarunas bija bez panākumiem, taču Tautu savienības un Rietumu lielvalstu spiediena dēļ tās atsākās 29. septembrī Suvalkos, kur 7. oktobrī tika parakstīta vienošanās.⁹⁵⁶ Līgums fiksēja pagaidu demarkācijas līniju starp Polijas un Lietuvas armiju, netieši atstājot lietuviešu kontrolētajā teritorijā arī galveno nesaskaņu cēloni – Viļņu. Likās, ka konflikts tuvojas

⁹⁵⁰ LVVA, 2575. f., 15. apr., 2. l., 35. lp.

⁹⁵¹ Gazeta Poranna. – 1920. – 21 wrz.

⁹⁵² Brīvā Zeme. – 1920. – 22. sept.; Przegląd Wieczorny. – 1920. – 23 wrz.; Robotnik. – 1920. – 1 paźdz.

⁹⁵³ LVVA, 2575. f., 15. apr., 2. l., 35. lp.

⁹⁵⁴ Pobóg - Malinowski W. Najnowsza historia polityczna... – S. 372; Robotnik. – 1920. – 18 list., 31 grudz.; Kurjer Poranny. – 1920. – 16 paźdz. Paraleli oficiālajām miera sarunām Rīgā notika arī dažādas konsultācijas starp Poliju un Padomju Krieviju (piemēram, starp abu pušu Sarkanā Krusta pārstāvjiem u. c.). – Robotnik. – 1920. – 24 grudz.

⁹⁵⁵ Brīvā Zeme. – 1920. – 18., 19. sept.; Kurjer Lwowski. – 1920. – 16 wrz.

⁹⁵⁶ Lietuvas presē parādījās informācija, ka Polijas puse Suvalkos piekritusi turpmāk visus strīdīgos jautājumus apspriest Rīgā. – Lietuva. – 1920. – 12 spālis.

atrisinājumam. Tas pavērtu jaunas iespējas izveidot Baltijas valstu savienības un Rietumu lielvalstu redzējumā panākt mieru starp jaunizveidotajām valstīm tām tik svarīgajā Padomju Krievijas robežvalstu reģionā.

Tomēr Viļņas problēma izrādījās pārāk sarežģīta, lai to varētu tik vienkārši atrisināt.⁹⁵⁷ Polijas valsts vadītāji (pirmkārt, J. Pilsudskis), kaut arī bija spiesti pakļauties Rietumu prasībām, tomēr nebija gatavi lietuviešiem atdot Viļņu. 9. oktobrī poļu karaspēka vienības ģenerāļa L. Žeļigovska vadībā, šķietami “sadumpojoties”, bet faktiski pilnīgā saskaņā ar Polijas armijas virspavēlniecību (atkal, pirmkārt, ar pašu virspavēlnieku J. Pilsudski), ieņēma Viļņu, padzenot no tās lietuviešus un izveidojot tā dēvēto Viduslietuvu valsti (ko faktiski pilnībā kontrolēja Polija). 12.–13. oktobrī no Viļņas atpakaļ uz Kauņu pārcēlās ārvalstu un arī Latvijas diplomātiskie pārstāvji u. c. (sūtnis V. Bandrevičs sniedza sīku ziņojumu par pieredzējumiem Viļņā).⁹⁵⁸

Kaut arī Žeļigovska neoficiālā saikne ar Varšavu bija noprotama uzreiz, Latvijas stāvokli sarežģīja Lietuvas karaspēka atrašanās Ilūkstes apriņķī. Tādējādi teorētiski Viduslietuvu spēki varēja tieši apdraudēt arī Latvijas teritoriju. Turklāt neatkarīgi no tālākās notikumu gaitas tā bija lieliska iespēja un iegants beidzot atrisināt jautājumu par Lietuvas armijas vienību atrašanos Ilūkstes apriņķa daļā, ko Latvijas puse uzskatīja par savu. Tādēļ 12. oktobrī Latvijas armijas virspavēlnieks J. Balodis paziņoja Lietuvas armijas vadībai, ka Latvijas karaspēks spiests nodrošināt savas zemes drošību, ieņemot bijušo gubernas robežu, taču akcija nav vērstā pret Lietuvu, „kura arī ir ieinteresēta, lai Eglainē būtu latviešu, nevis Žeļigovska spēki”.⁹⁵⁹

Lietuviešu vienības Ilūkstes apriņķī nebija lielas, turklāt jau 11. oktobrī šeit esošie 9. kājnieku pulka 450 vīri un Baltkrievu rotas⁹⁶⁰ paši bija sākuši haotisku evakuāciju uz Panevēžu,⁹⁶¹ tādēļ karaspēka pārgrupēšanās, kura Eglainē sākās naktī uz 12. oktobri (Subati lietuvieši bija atstājuši jau 11. oktobra vakarā⁹⁶²), norisa mierīgi. Eglaines lietuviešu komandantam tika izvirzīta prasība nekavējoties evakuēt karaspēku uz bijušo gubernas robežu un atļaut palikt 15 karavīriem trīs dienas īpašuma izvešanai. Tā kā apkārtnē dzīvojošie latviešu zemnieki atteicās dot viņiem šķūtniekus, tos vajadzēja meklēt Lietuvā. Redzot, ka izvešanas darbs šī iemesla dēļ nesokas, latvieši mainīja izvešanas termiņu uz 13. oktobri.⁹⁶³ Kādās lauku mājās pie Eglaines bija izveidota Lietuvas armijas 5. gūstekņu nometne. Latviešu 12. Bauskas kājnieku pulka karavīri atbrīvoja šajā nometnē ieslodzītos 22 poļu karagūstekņus, bet lietuviešu sargus nosūtīja uz Lietuvu (bijušie gūstekņi tika nodoti A. Miškovska rīcībā un devās uz Rīgu, vēlāk viņi vienprātīgi bija

⁹⁵⁷ Sīkāk sk.: Jēkabsons Ē. Viļņas jautājums un Latvija 1920. gada rudenī//Latvija–Polija. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli/Red. J. Sozaņskis. – Rīga, 1995. – 63.–88. lpp.

⁹⁵⁸ LVVA, 2575. f., 11. apr., 8. l., 131.–133. lp.

⁹⁵⁹ Turpat, 15. apr., 2. l., 27. lp.

⁹⁶⁰ Lietuvas armijas Baltkrievu bataljons par rotu bija pārformēts 1920. gada 1. aprīlī.

⁹⁶¹ AAN, Attachaty, A - II, 67/2, k. 184.

⁹⁶² LVVA, 2574. f., 3. apr., 77. l., 36. lp.

⁹⁶³ LCVA, f. 384, ap. 2, b. 139, l. 9.

uzsvēruši latviešu laipno izturēšanos pret viņiem).⁹⁶⁴ Šī akcijas laikā notika arī nepatīkami starpgadījumi – latviešu karavīri atbrūņotos lietuviešu sargus pirms atlaišanas uz neilgu laiku ieslodzīja gūstekņu telpās un pat mēģināja tos piespiest apmainīties drēbēm ar bijušajiem poļu gūstekņiem (tas nav noticis, jo poļi atteikušies to darīt).⁹⁶⁵ Lietuvas puse protestēja pret divu lokomotīvu un 22 vagonu aizturēšanu Eglainē.⁹⁶⁶ Pamestais inventārs tika atdots, un karaspēka daļas saņēma pavēli īpaši rūpēties par tiem. Lai noskaidrotu strīdīgos jautājumus, 14. oktobrī Šauļos tikās abu valstu armiju virspavēlnieki (Lietuvas pusi pārstāvēja arī latvietis pulkvedis-leitnants V. Ozols, bet Latvijas pusi – P. Radziņš un V. Bandrevičs). Lietuvas apsardzības ministrs un armijas virspavēlnieks K. Žuks runāja par Žeļigovska draudiem Latvijai, “Latgales muižnieku leģionu” viņa karaspēkā, pārmeta latviešiem Eglaines ieņemšanu, ko J. Balodis skaidroja ar nepieciešamību aizsargāt Daugavpili pret varbūtēju Žeļigovska spēku uzbrukumu. Cenšoties nomierināt lietuviešus, viņš uzsvēra, ka latviešu militārā akcija galīgi vēl neizšķir Eglaines valstiskās piederības jautājumu, kuru izlems starptautiskā Robežu komisija.⁹⁶⁷

Savukārt P. Radziņš Rīgā 14. oktobrī informēja A. Miškovski, ka Latvijas armija ieņēmusi visu bijušo Kurzemes guberņas robežu, pārkāpjot to vienīgi pie Subates, kur esot “gluži latviska teritorija” (faktiski minētā līnija pilnībā tika ieņemta dažas dienas vēlāk – *Ē. J.*), un lūdza paziņot Polijas armijas virspavēlniecībai, ka Latvijā vairs nav neviena lietuviešu karavīra. Tas viss – “lai izvairītos no pārpratumiem starp mūsu karaspēku un varonīgo poļu armiju”.⁹⁶⁸ Tajā pašā dienā A. Miškovskis nodeva šo ziņu Polijas Ģenerālštābam.⁹⁶⁹ Latvijas varas iestādes un cenzūra Rīgā neatļāva publicēt presē Lietuvas diplomātiskā pārstāvja D. Zauņa aicinājumu Latvijas lietuviešiem piedalīties Lietuvas valsts atdzimšanas procesā, jo tajā sliktā nozīmē bija minēta Polija un poļi.⁹⁷⁰

Patiesībā Žeļigovska spēku labajā spārnā virzījās Polijas armijas 3. Leģionu divīzija, formāli ievērojot neitralitāti, bet patiesībā uzturot aktīvus sakarus ar Viduslietuvas spēkiem. 14. oktobrī Latvijas armijas Zemgales divīzijas štāba aģenti ziņoja, ka poļu izlūki ienākuši Slobodkā un Braslavā, taču “lielinieki viņus no turienes padzinuši”. 15. oktobrī Zemgales divīzija saņēma pavēli veikt pastiprinātu izlūkdarbību un, tiklīdz poļi “tuvotos mūsu administratīvai robežai [...], ieņemt to ātrāk”. Rezervē tika sagatavotas Vidzemes divīzijas daļas.⁹⁷¹ Savukārt 16. oktobrī 2. Ventspils kājnieku pulkam

⁹⁶⁴ AAN, Attachaty, A - II, 65/1, k. 265; CAW, II ND WP, t. 194. Poļu avoti vienprātīgi uzsver Latvijas karavīru un varas iestāžu laipno izturēšanos pret šiem gūstekņiem.

⁹⁶⁵ LCVA, f. 384, ap. 2, b. 139, l. 9. `

⁹⁶⁶ Lietuva. – 1920. – 14, 17 spālis; LCVA, f. 384, ap. 3, b. 73, l. 204; F. 929, ap., 362, l. 19.

⁹⁶⁷ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 15, l. 52; LVVA, 6033. f., 1. apr., 406. l., 22.–23. lp. Sīkāk sk.: Jēkabsons Ē. Lietuvas karaspēks Ilūkstes apriņķī 1919.–1920. gadā//Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A daļa. Sociālās un humanitārās zinātnes. – 2005. – 59. sēj. – Nr. 2, 49.–64. lpp.

⁹⁶⁸ Počs K. Samitārā kordona... – 116. lpp.

⁹⁶⁹ AAN, Attachaty, A - II, 65/1, k. 232.

⁹⁷⁰ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 73, l. 207 (K. Talata-Kelpšas 1920. gada 19. oktobra ziņojums).

⁹⁷¹ LVVA, 6033. f., 1. apr., 61. l., 18. lp.; 406. l., 17. lp.

(dienvidos no Daugavpils) piedalīja vairākas artilērijas baterijas.⁹⁷² 18. oktobrī J. Balodis ziņoja, ka pilnībā ieņemta visa bijušās guberņas robeža no Subates līdz Šafranovai.⁹⁷³

15. oktobrī P. Radziņš pavēlēja “caur izlūkošanu un virsnieku patruļām” paziņot par to poļu karaspēkam un lūgt poļus nemēģināt pāriet bijušo guberņas robežu. 25. oktobrī Jakubovas muižā (starp Riču un Sitas ezeru) ieradās poļu 3. Leģionu divīzijas 3. artilērijas pulka virsnieks ar vairākiem kareivjiem un informēja 2. Ventspils pulka bataljona komandieri J. Grosvaldu, ka poļi ieņem līniju apmēram 15–17 kilometrus no „Kurzemes” robežas un pagaidām tiem dots rīkojums to nepāriet. Viņš uzsvēra, ka poļu nolūki pret latviešiem ir draudzīgi. Tikšanās bijusi ļoti „sirsnīga”.⁹⁷⁴

Aģenti šajā laikā ziņoja, ka Vidzos un Svenčonē ienācis poļu 23. kājnieku pulks, bet 27. oktobrī 2. Ventspils pulka izlūki Drisvjatos (ievērojami aiz robežas) draudzīgi sastapās ar poļu izlūkiem un vēlāk noskaidroja, ka Turmantā vēl atrodas nelieli lietuviešu spēki, kuri gan ļoti baidoties no poļiem. Tomēr 1. novembrī, kad Turmantā ieradās poļu izlūki, lietuvieši pret tiem atklāja uguni un uz neilgu laiku piespieda atkāpties. Lietuvieši paši pilnībā no Viļņas–Daugavpils dzelzceļa līnijas atkāpās tikai 2.–3. novembrī. Atnākušie poļi pret latviešiem izturējās korekti un nemēģināja pāriet robežu.⁹⁷⁵ Polijas armijas Ģenerālštāba priekšnieks T. Rozvadovskis 17. novembra ziņojumā rakstīja: “Pieņemot, ka attiecībās ar Latviju mums jāizvairās no jebkuriem pārpratumiem, kas varētu pasliktināt pašreizējās attiecības, poļu daļas saņēma pavēli nepāriet bijušās Kurzemes guberņas robežu posmā no Turmantas stacijas līdz Indricai un šo robežu uzskatīt par Polijas–Latvijas demarkācijas līniju līdz laikam, kad abu valstu valdības pieņems lēmumu par valsts robežu.”⁹⁷⁶

2. Ventspils kājnieku pulka virsnieks O. Caunītis vēlāk atcerējās, ka attiecības ar poļiem jaunajā robežlīnijā bijušas “diezgan saspilētas, bet ārēji pieklājīgas un miermīlīgas”. Tomēr Latvijas karaspēka daļu skaits uz robežas kādu laiku netika samazināts, un karaspēks bijis gatavs visām varbūtībām.⁹⁷⁷ Savukārt Polijas armijas virspavēlniecības ziņojumā teikts: “Polijas armija līdz šim [...] stingri ievēro notikumu gaitā izveidojušos demarkācijas līniju. Poļu un lietuviešu pulku kaimiņattiecības uzreiz kļuva draudzīgas [...]”⁹⁷⁸

Viļņas notikumi izraisīja Latvijā nemieru. 14. oktobrī A. Miškovskis ziņoja, ka Latvijas sabiedriskā doma ir nemierīga un vajadzētu, lai pats Žeļigovskis un Polijas prese uzsvērtu viņa draudzīgo attieksmi pret Latviju.⁹⁷⁹

⁹⁷² 2. Ventspils pulks. – 348. lpp.

⁹⁷³ LVVA, 3601. f., 1. apr., 496. l., 126. lp.

⁹⁷⁴ Turpat, 308. l., 16. lp.; 6033. f., 1. apr., 61. l., 20. lp.

⁹⁷⁵ Turpat, 6033. f., 1. apr., 61. l., 19., 22., 24., 26. lp.

⁹⁷⁶ Łossowski P. Łotwa... – S. 16.

⁹⁷⁷ LKM, Caunītis O., 89. lp.

⁹⁷⁸ CAW, II ND WP, t. 193. Attiecībās starp armijām uz robežas tiešām bija samērā labas. 24. novembrī 3. Leģionu divīzijas vadība izteica pateicību 10. Aizputes kājnieku pulkam, kas bija palīdzējis atklāt slepkavību, kura 13. oktobrī bija izdarīta Plusos (Polijā). – LVVA, 6033. f., 1. apr., 61. l., 19.–28. lp.; 62. l., 7. lp.

⁹⁷⁹ AAN, Attachaty, A - II, 65/1, k. 232.

Nākamajā dienā viņš ziņoja, ka Latvijas prese pauž nemieru par Ilūkstes apriņķa likteni, un piebilda, ka ir “galēji nepieciešams, lai ģenerāļa Žeļigovska daļas, kuras var drīz nonākt saskarē ar latviešiem, izvairītos no jebkādas nesaprašanās ar tiem”.⁹⁸⁰ A. Miškovskis un V. Kameņeckis centās pārliecināt Latvijas politiķus un sabiedrisko domu par jebkuru bažu nepamatotību. 23. oktobrī Kameņeckis presē paziņoja, ka Polijas valdībai nav nekā kopīga ar Žeļigovska akciju, taču tā “vēlīgi seko notikumiem Viļņā un uzskata tos par dedzīga patriotisma izpausmi”.⁹⁸¹ Arī Polijas miera delegācijas loceklis miera sarunās ar Padomju Krieviju L. Vasiļevskis apgalvoja, ka Žeļigovskim nav agresīvu plānu pret Latviju.⁹⁸²

Pašai Latvijas valdībai bija puslīdz skaidra Polijas patiesā nozīme notikumos. 25. oktobra Ārlietu ministrijas pārskatā pilnīgi pareizi teikts, ka “Žeļigovska uzstāšanās notikusi ar paša Pilsudska personīgu piekrišanu un atbalstu”, un, kamēr “šo lietu pārzina pats Pilsudskis, tā nevar mūsu drošību apdraudēt. Bet, ja Pilsudska iespaids zustu, tad lieta būtu citāda”.⁹⁸³

Ārēji Latvijas attiecības ar Poliju oktobrī palika labas. To atzina arī Polijas ārlietu ministrs E. Sapeha 20. oktobrī.⁹⁸⁴ Savukārt A. Ņeniņš 29. oktobrī secināja, ka Polijas prese, valdība un Seims visumā ir noskaņoti labvēlīgi pret Latviju. E. Sapeha bija solījis, ka Polija drīzumā atzīs Latviju “de iure”, un pagaidām tas nenotiekot vienīgi Francijas noraidošās nostājas dēļ.⁹⁸⁵ Polijas armijas Ģenerālštābs 3. novembrī secināja, ka “Latvijas valdība pašlaik cenšas labot slikto iespaidu, kādu atstāja tās vēsā izturēšanās pret Poliju tai kritiskā situācijā” (augustā kauju laikā pie Varšavas – *Ē. J.*).⁹⁸⁶ Tomēr Latvijas attieksme kārtējo reizi mainījās, attīstoties notikumiem Viļņas reģionā. Runājot vēsturnieka P. Losovska vārdiem, pēc Žeļigovska akcijas sākuma tā sagādājusi Polijai “lielāko pārsteigumu”.⁹⁸⁷

Tam bija objektīvi iemesli. Armijas Virspavēlnieka štāba Ārējās izlūkošanas nodaļa ziņoja, ka Žeļigovskis plāno gāzt Lietuvas valdību un panākt Lietuvas ūniju ar Poliju, izveidot poļu kontrolētu koridoru caur Viļņu, Mažeikiem un Liepāju “sakaru uzturēšanai ar Franciju”. Viņa armijā dienē daudzi Latgales poļi, kas vēlētos arī Latgali pievienot Polijai. Viduslietuvas armijas skaitliskais sastāvs – 75 000–90 000 vīru – tika pārspīlēts.⁹⁸⁸ Savukārt štāba Iekšējās izlūkošanas daļa 7. novembrī ziņoja, ka Daugavpils un Ilūkstes apriņķi pastiprināti tiek izplatītas baumas par gaidāmo Žeļigovska spēku ierašanos. Baumas izplatījis pat Polijas goda konsuls Daugavpilī S. Sirevičs,⁹⁸⁹

⁹⁸⁰ Turpat, Kod, t. 2, k. 308.

⁹⁸¹ Latvijas Kareivis. – 1920. – 23. okt.

⁹⁸² Latvijas Sargs. – 1920. – 31. okt.

⁹⁸³ LVVA, 2575. f., 15. apr., 2. l., 26. lp.

⁹⁸⁴ Łossowski P. Stosunki polsko - litewskie... – S. 329.

⁹⁸⁵ LVVA, 2575. f., 15. apr., 12. l., 21. lp.

⁹⁸⁶ CAW, II ND WP, t. 194.

⁹⁸⁷ Łossowski P. Stosunki polsko - litewskie... – S. 329.

⁹⁸⁸ LVVA, 6033. f., 1. apr., 24. l., 28. lp.

⁹⁸⁹ S. Sirevičs dzīvoja Daugavpilī, bija zvērinātais advokāts un guva ievērību jau Satversmes sapulces vēlēšanu priekšvakarā 1920. gada aprīlī kā “poļu saraksta” vēlēšanu galvenais runātājs. – LVVA, 1378. f., 2. apr., 3. l., 28. lp.

kurš, cita starpā, apgādāja ar Polijas pasēm vietējos poļu brīvprātīgos un nosūtīja tos uz Poliju, kur tie piedalījās pašvaldību un policijas organizēšanā, kā arī iestājās Viduslietuvu armijā. Ilūkstes apriņķī bija redzēti vairāki vietējie poļi, par kuriem bija zināms, ka viņi dienē Polijas armijas izlūkošanas un pretizlūkošanas struktūrās. Divi no viņiem tika Grīvā aizturēti, jo pie viņiem atrada Polijas, Latvijas, Krievijas, Lietuvas pasi un citus dokumentus un priekšmetus, kas liecināja par izlūkošanas uzdevumiem.⁹⁹⁰ Stāvokli vēl vairāk sarežģīja Latgales dziļais saimnieciskais sabrukums, masveida spekulācija un kontrabanda pierobežas rajonos, nožēlojamie sanitārie apstākļi (1920. gada rudenī iedzīvotāji Latgalē drīkstēja pārvietoties vienīgi ar ikreizēju komandantūras atļauju, bet, dodoties uz Rīgu, bija jāuzrāda karantīnas ārsta apliecība, ka veikta atutošana).⁹⁹¹

Arī Polijas Ģenerālštābs 1. decembrī ziņoja, ka Latvijā kļīst baumas par Polijas 2. armijas (septiņu divīziju) nodošanu Žeļigovska rīcībā, par Latgales un Kurzemes ieņemšanas plāniem, pat par varbūtēju Žeļigovska akcijas saistību ar jaunu Bermonta avantūru Baltijā un Bulaka-Balahoviča darbību.⁹⁹² A. Miškovskis 7. novembrī darīja zināmu, ka sakarā ar baumām Latvijā apturēta armijas demobilizācija un sākta sakaru līdzekļu reģistrācija. Viņš kārtējo reizi Latvijas armijas virspavēlniecībai lika saprast, ka Viduslietuvu spēku akcija pret Latviju nav iespējama, un nākamajā dienā pats personīgi devās uz jauno Latvijas un Polijas robežlīniju Ilūkstes apriņķī.⁹⁹³

Tomēr sabiedriskās domas nemiers Latvijā turpināja pieaugt. 2. novembrī dzejnieks E. Virza presē rakstīja, ka nedrīkst samazināt izdevumus armijai, kamēr “Žeļigovskis posta leišu brīvību un viņa divīzijas vērstas arī pret Daugavpili”.⁹⁹⁴ Īpaši asi reaģēja Latgales latviešu intelligences J. Pabērzs rakstīja par Viduslietuvu armijas Latgales muižnieku pulku, kurš gatavs uzbrukt Daugavpilij un aicina būt modriem, jo muižnieki grib “glābt savas muižas, sēdēt atkal uz kakla zemniekiem, iztaisīt poļu zemi ar poļu skolām, baznīcām, ar mums nesaprotamu valodu visās iestādēs”.⁹⁹⁵ Arī Ārlietu ministrija 7. novembrī ziņoja par tā saucamo “Latgales pulku”, kurš atrodas Svenčones rajonā un kurā ir daudz poļu un krievu muižnieku. Pulka “izturēšanās ir aizdomīga”.⁹⁹⁶ Kaut arī patiesībā īpaša “latgaliešu” pulka Viduslietuvu armijā nebija, tajā dienēja un civilajā administrācijā darbojās daudzi Latgales muižnieki, kuru attieksme pret Latviju bija naidīga vai vismaz nelabvēlīga. Viens no viņu spilgtākajiem pārstāvjiem – Daugavpili dzimušais V. Studņickis-Gizberts⁹⁹⁷ – arī vēlākajos gados izcēlās ar īpašu

⁹⁹⁰ Turpat, 2574. f., 3. apr., 92. l., 3. lp.

⁹⁹¹ Turpat, 6823. f., 2. apr., 116. l., 8. lp.

⁹⁹² CAW, II ND WP, t. 194.

⁹⁹³ AAN, Kod, t. 2, k. 312.

⁹⁹⁴ Latvijas Kareivis. – 1920. – 2. nov.

⁹⁹⁵ Latgalīts. – 1920. – 11. nov.

⁹⁹⁶ LVVA, 2575. f., 17. apr., 63. l., 18. lp.; Par Latgales muižnieku pulku izveidošanu Viduslietuvu armijā rakstīja arī Lietuvas prese. – Lietuva. – 1920. – 13. lāpkr.

⁹⁹⁷ 1920. gada novembrī Latvijas krievu prese izklāstīja V. Studņicka atziņu, ko viņš bija paudis savā tikko publicētajā darbā: Kurzemei jāatrodas Polijā kā autonomai vienībai. To vēlēšies arī latvieši un vācieši, jo no Krievijas viņiem neesot cerību saņemt „autonomiju” – Сегодня. – 1920. – 26 ноября (ievadraksts ar daiļrunīgu nosaukumu – „Poļu apetītes uz Latviju”).

nelabvēlību pret Latvijas valsti.⁹⁹⁸ Nav šaubu, ka gan daži Latgales muižnieki, gan citi šovinistiski noskaņotie Žeļigovska karavīri patiešām varēja ticēt “Latgales karagājienam”, ņemot vērā ļoti īpatnējos Viļņas un Viļņas apgabala ieņemšanas apstākļus, kā arī Viduslietuvas armijas raksturu.

10. novembrī M. Hartmanis no Varšavas arī ziņoja par Latgales muižniekiem Žeļigovska armijā, kā arī par ieročiem un pārtiku, kas uz Viļņu bija nosūtīti no Polijas.⁹⁹⁹ Latvijas armijas virspavēlniecība centās nomierināt sabiedrību, uzsverot, ka sperti visi nepieciešamie piesardzības soļi un baumas par sadursmēm starp Žeļigovska spēkiem un latviešiem pie Daugavpils ir pilnīgi nepamatotas. Turklāt starp Latvijas armiju un poļu 3. Leģionu divīziju, kura ietilpa Viduslietuvas armijā un kurā “mūsu kareivji sastop dažu labu vecu paziņu” no Latgales atbrīvošanas kauju laikā, atrodas neitrālā josla.¹⁰⁰⁰

Lai iegūtu informāciju, uz Viļņu tika nosūtīts Latvijas militārā pārstāvja palīgs Polijā – kapteinis (rotmistrs) A. Lēvings, kurš ieradās poļu ieņemtajā pilsētā 7. novembrī. Sarunā ar viņu L. Žeļigovskis uzsvēra, ka vēlas iespējami ātrāk nodibināt draudzīgas attiecības ar Latviju.¹⁰⁰¹ Polijas armijas Ģenerālštābs 15. novembrī secināja, ka “paskaidrojumi, kādus Viļņā rotmistram Lēvingam bija devis Žeļigovskis [...], atstāja Rīgā ļoti labu iespaidu”.¹⁰⁰² Turklāt Viļņā no 15. līdz 21. novembrim komandējumā ar oficiālu diplomātiskā pārstāvja A. Ķeniņa udevumu – noskaidrot Latvijas pilsoņu un bēgļu stāvokli šajā pilsētā (ceļā no Polijas) – uzturējās arī Latvijas diplomātiskās pārstāvniecības Varšavā sekretārs P. Oliņš. Protams, ka viņam bija arī neoficiāls uzdevums – noskaidrot situāciju Viļņā kopumā un Žeļigovska attieksmi pret Latviju. Uz viņu Žeļigovskis bija atstājis “vienkārša, sirsnīga un godīga kareivja” iespaidu. Sarunas par politiku viņu apgrūtinājušas, tāpēc viņš labprāt uzticējās tās vest padomniekiem (pirmkārt, A. Pristoram, kas bija sakaru virsnieks un uzturēja sakarus ar J. Pilsudski). Ģenerālis ar sirsnību atcerējies latviešu žēlsirdīgo māsu E. Kundziņu no Cēsīm, kas pasaules kara laikā kopusi viņu un citus ievainotos poļu virsniekus kādā kara hospitālī Podolijā. P. Oliņam radās droša pārlicība, ka Žeļigovskis “pakļauts Varšavai, kas Latvijai labvēlīga”. Arī M. Hartmanis no Varšavas ziņoja, ka “Žeļigovskis sola vislabākās attiecībās ar mums”. J. Pilsudska adjutants B. Veņava-Dlugoševskis sarunās ar Latvijas pārstāvjiem uzsvēra, ka Žeļigovskis esot demokrāts un neaizstāvēs Latgales muižnieku intereses, bet pats J. Pilsudskis svinībās, kur viņam piešķīra maršala pakāpi, vēlreiz A. Ķeniņam akcentēja savu labvēlību pret Latviju.¹⁰⁰³ Līdz ar to P. Radziņam bija pamats skaidrot preseī, ka Žeļigovskis, būdams polis, tieši vai netieši pārstāv Polijas intereses, bet Polija nav ieinteresēta

⁹⁹⁸ Savā 1924. gadā izdotajā grāmatā V. Studņickis aizvainoti rakstīja, ka 1920. gadā latviešu prese melīgi ziņojusi par „Pulku, ko viņš organizējis Lietuvā, lai Latvijai atņemtu Daugavpili” – Studnicki W. Zarys państw bałtyckich... – S. 123.

⁹⁹⁹ LVVA, 2574. f., 3. apr., 90. l., 243. lp.

¹⁰⁰⁰ Latvijas Kareivis. – 1920. – 9. nov.

¹⁰⁰¹ Kurjer Poranny. – 1920. – 9 list.

¹⁰⁰² CAW, II ND WP, t. 194.

¹⁰⁰³ Turpat, 2575. f., 15. apr., 12. l., 11.–16. lp.; 2574. f., 3. apr., 90. l., 244. lp.; 2570. f., 10. apr., 66. l., 298. lp.

apdraudēt Latviju un “dažu poļu muižnieku vēlēšanās nav poļu valdības un tautas vairākuma domas”.¹⁰⁰⁴

Lietuvas valdība šajā laikā centās iegūt Latvijas atbalstu cīņā pret Viduslietuvu un Poliju, jo apstākļi šķita labvēlīgi, lai beidzot panāktu Latvijas nostāšanos Lietuvas pusē tās konfliktā ar Poliju. Jau 11. oktobrī Lietuvas Seima Ārlietu komisija nolēma “meklēt saprašanās ceļus ar latviešiem”, lai kopīgi “aizstāvētu neatkarību”.¹⁰⁰⁵ 11. novembrī Rīgā ieradās Lietuvas militārā delegācija (latviešu izcelsmes ģenerālleitnants, Ģenerālštāba sevišķu uzdevumu ģenerālis M. Kathe, kas 7. oktobrī Suvalkos bija parakstījis Lietuvas–Polijas līgumu, latvietis pulkvedis-leitnants V. Ozols un vēl viens virsnieks). 17. novembrī Rīgā iebrauca vairāki Seima deputāti (ar M. Slezēviču priekšgalā). Viņi mēģināja pārliecināt Latvijas armijas vadību, ka nepieciešams noslēgt abu valstu militāru savienību pret Visuslietuvu. Seima pārstāvju oficiālais uzdevums bija piedalīties Latvijas neatkarības pasludināšanas gadadienas svinībās, bet M. Kathe Kauņā saņēma konkrētus uzdevumus – panākt, ka pret Viduslietuvu tiek noslēgta militāra konvencija, kas paredzētu aktīvu Latvijas armijas akciju, ja Žeļigovska armija virzītos Kaišadores un Ukmerģes virzienā. Lietuvieši rīkotos līdzīgi, ja Viduslietuvu poļu spēki virzītos Daugavpils virzienā. Turklāt bija jāizstrādā kopīgs operatīvais plāns.¹⁰⁰⁶ Tomēr Latvijas puse lieliski apzinājās, ka šāda savienība būtu vērsta ne tikai pret Viduslietuvu, bet arī pret Poliju, un, lai gan Satversmes sapulces lielākā frakcija – sociāldemokrāti – bija nelabvēlīgi pret Poliju,¹⁰⁰⁷ tomēr lietuviešiem aktīvu palīdzību atteica. 15. novembrī M. Kathe ziņojumā uz Kauņu uzsvēra, ka trīs dienu sarunās latvieši piekrituši sniegt Lietuvai vispusīgu palīdzību cīņā pret Žeļigovski, taču atzinuši, ka sabiedriskā doma vēl nav gatava aktīvai Latvijas armijas darbībai pret Viduslietuvu. Tomēr savā 19. novembra ziņojumā M. Kathe jau atzina, ka militāru konvenciju ar Latviju noslēgt neizdosies, kaut arī ievērojama latviešu tautas daļa jūt Lietuvai līdzī. Pirmkārt, tas izskaidrojams ar Latvijas valdības uzskatu, ka cīņa pret Viduslietuvu būs vēršanās arī pret Poliju. Arī uz piedāvājumu pārrunāt militāras konvencijas projektu “privāti” M. Kathe atbildi nesaņēma. Tomēr turpmākajās sarunās Latvijas puse lietuviešiem apsolīja iespēju robežās dot militāros speciālistus, kara materiālus, ļaut izmantot ostas kara materiālu ievēšanai, lietot Latvijas kara darbnīcas utt.¹⁰⁰⁸ Latvijas armijas štāba priekšnieks K. Ramats liecināja, ka sarunā ar viņu un J. Balodi ģenerālis M. Kathe piedāvājis izveidot ciešu abu valstu savienību, bet latvieši atbildējuši, ka jau sen domā par plašāku visu Baltijas valstu savienību. M. Kathe uzsvēra, ka nav pilnvarots runāt par tādu savienību un vajadzētu ņemt vērā “acumirkļa briesmas”. K. Ramats vēlāk atcerējās: “Tam savukārt

¹⁰⁰⁴ Latvijas Kareivis. – 1920. – 23. nov. Šo rakstu atreferēja arī Polijas prese. – Gazeta Warszawska. – 1920. – 2 grudz.

¹⁰⁰⁵ Łossowski P. Konflikt polsko - litewski... – S. 199.

¹⁰⁰⁶ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 15, l. 37, 40; Lietuva. – 1920. – 19 lāpkr.; Laisve. – 23, 30 lāpkr.

¹⁰⁰⁷ 1920. gada 18. novembra svinīgajā Satversmes sapulces svētku sēdē Lietuvas valdības apsveikums tika uzņemts ar vienprātīgiem aplausiem, bet Polijas apsveikumu kreisais spārns uzņēma klusējot – AAN, Kod, t. 2, k. 321; Lietuva. – 1920. – 23 lāpkr.

¹⁰⁰⁸ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 15, l. 42, 45, 46.

mēs nevarējām piekrist, jo skaidrs neprāts būtu sanaidoties ar mūsu lielāko un stiprāko kaimiņu, kur mūsu reālās politiskās intereses prasīja vistuvāko draudzību ar viņu.”¹⁰⁰⁹

18. novembrī Satversmes sapulces priekšsēdētājs J. Čakste paziņoja Lietuvas diplomātiskajam pārstāvim D. Zauņum, ka Kauņas ieņemšanas gadījumā Latvijas valdība apspriedis iespēju sniegt Lietuvai militāru palīdzību.¹⁰¹⁰ Lietuvas delegācija šo pašu solījumu un morāla atbalsta apliecinājumu saņēma 20. novembrī. Oficiāli tika izsludināta Latvijas neitralitāte Viļņas strīdā. Tomēr jau iepriekšējā dienā (19. novembrī) A. Miškovskis bija ziņojis savai valdībai, ka lietuvieši saņems noraidošu atbildi (viņu par to 18. novembra svinīgajā rautā, kurā piedalījās arī oficiālā Lietuvas delegācija, informēja Apsardzības padomes priekšsēdētājs K. Gopers, kā arī politiķi Ā. Klīve un J. Feldmanis).¹⁰¹¹

Latvijas valdības stāvokli sarežģīja tas, ka Rīgā atradās arī Viduslietuvas delegācija: Pagaidu valdošās komisijas Ārlietu departamenta pārstāvis B. Kšižanovskis, Rūpniecības un tirdzniecības departamenta vicedirektors F. Veļoglovskis, kā arī armijas pārstāvis poručņiks Vasiļevskis. Viņi 10. novembrī bruņuvilcienā “Paderewski” ieradās Turmantā kopā ar Latvijas militārā pārstāvja palīgu Polijā A. Lēvingu,¹⁰¹² bet 11. novembrī iebrauca Rīgā.¹⁰¹³ Pirms tam A. Lēvingš bija telegrāfiski lūdzis Latvijas armijas virspavēlniecībai atļauju iebraukt valstī “Želigovska deleģētiem virsniekiem”, kuri vēlas runāt ar Latvijas armijas vadību. Tādējādi iebraukšanas atļauju deva Virspavēlnieka štābs bez Ārlietu ministrijas ziņas, kaut arī B. Kšižanovska galvenais uzdevums bija tieši sarunas ar Ārlietu ministriju. Delegācijai bija jāpārliecina Latvijas puse par Viduslietuvas draudzīgumu un jācenšas vienoties par dzelzceļa satiksmi, pasta un telegrāfa sakariem. Par savu ierašanos Viļņas pārstāvji informēja Ārlietu ministriju un Virspavēlnieka štābu. Šī ierašanās izraisīja zināmu apjukumu. Z. Meierovics bija prombūtnē, un ministru prezidents K. Ulmanis un J. Čakste izlēma, ka delegāciju oficiāli nepieņems. Pagaidām tika paziņots, ka arī K. Ulmaņa nav Rīgā, un lūgts, lai dažas dienas tā uzkavējas, jo Latvijas puse bija gatava pieņemt B. Kšižanovski Ārlietu ministrijā neoficiāli. 15. novembrī notika apmēram stundu gara saruna starp viņu, departamentu direktoriem L. Sēju un V. Šūmani. Tajā B. Kšižanovskis izklāstīja poļu puses viedokli par Viļņas notikumiem, kā arī noliedza baumas, ka par Želigovskim attiecībā uz Latviju ir naidīgi nolūki. Saruna norisa draudzīgā tonī. Uz jautājumu par Latvijas nostāju konfliktā L. Sēja atbildēja, ka tā būs nogaidoša, taču Latvija nevar atzīt “etnogrāfiskās Lietuvas iekarošanu”. Savukārt F. Veļoglovskis 16. novembrī ar Dzelzceļu valdes pārstāvjiem pārrunāja satiksmes atjaunošanas iespējas. Turklāt šajā dienā delegācijai bija vēl viena neoficiāla tikšanās Ārlietu

¹⁰⁰⁹ Ramats K. Virspavēlnieks//Ģenerālis Jānis Balodis. Atmiņu krājums no Latvijas brīvības cīņu laika. – Rīga, 1931. – 146. lpp.

¹⁰¹⁰ Andersons E. Latvijas vēsture 1914–1920. – 614. lpp.; Kurjer Poranny. – 1920. 16 list.; Robotnik. – 1920. – 19 list.

¹⁰¹¹ AAN, Kod, t. 2, k. 318; Kurjer Poranny. – 1920. – 23 list.; Lietuva. – 1920. – 23 lāpkr.

¹⁰¹² Lietuvas Telegrāfa aģentūra 17. novembrī no Rīgas kļūdaini ziņoja, ka Viduslietuvas pārstāvjus Latvijā ievēdis Polijas militārais pārstāvis Latvijā. – Lietuva. – 1920. – 18 lāpkr.

¹⁰¹³ LVVA, 6033. f., 1. apr., 61. l., 21. lp.; AAN, Kod, t. 2, k. 314; Przegład Wieczorny. – 1920. – 15 list.; Robotnik. – 1920. – 14 list.

ministrijā. Šajā laikā K. Ulmanis izšķirās par savu turpmāko rīcību (lielā mērā – Lietuvas delegācijas un sabiedriskās domas iespaidā). 16. novembrī K. Ulmanis personiskā sarunā informēja Lietuvas puses pārstāvjus, ka Viduslietuvas delegācija tiks izraidīta no valsts.¹⁰¹⁴ 16. novembra pēcpusdienā tika atsaukts delegācijai piekomandētais A. Lēvings, bet cits virsnieks informēja Viduslietuvas pārstāvjus, ka tiem nākošajā dienā jāatstāj valsts, un “pilnīgi korekti, bet noteikti” piedāvāja pavadīt viņus līdz Turmantas robežstacijai. Tomēr delegācija pieprasīja rakstisku rīkojumu par izraidīšanu un 17. novembrī neizbrauca, bet Ārlietu ministrijā iesniedza notu, kurā protestēja pret attieksmi, kas neatbilst “starptautiskajām tradīcijām” (norakstus iesniedza ārvalstu pārstāvniecībās). Rīgu poļi atstāja tikai 18. novembra rītā.¹⁰¹⁵

Abu delegāciju atrašanās laikā Rīgā norisa asa politiska cīņa, kurā aktīvi iesaistījās arī Lietuvas un Polijas diplomātiskie un neoficiālie pārstāvji. Sevišķi noteikti izturējās Lietuvas pārstāvji – īpaši pēc tam, kad 14. novembrī bija saņēmuši no savas valdības instrukciju, ka Kauņā latviešu sarunas ar Žeļigovska pārstāvjiem tiks uzskatītas par Lietuvai naidīgu aktu no kaimiņvalsts (Latvijas) puses.¹⁰¹⁶ Latvietis V. Ozols, kas dienēja Lietuvas armijā un bija iekļauts iebrukušās Lietuvas delegācijas sastāvā, presē izklāstīja Lietuvas puses viedokli, paužot prieku par Latvijas un Lietuvas tuvināšanos brīdī, kad Žeļigovskis apdraud abas valstis.¹⁰¹⁷ Polijas pārstāvji ļoti centās nomierināt sabiedrisko domu, kuru saviņņoja gan abu delegāciju atrašanās Rīgā, gan ziņas par Žeļigovska spēku tuvošanos Latvijas robežai. Viļņas delegācijas ierašanās laikā Polijas pārstāvis V. Kameņeckis atradās Varšavā. Tūlīt pēc atgriešanās (vēl pirms delegācijas izraidīšanas) viņš apmeklēja J. Čaksti, iekšlietu ministru A. Bergu un ārlietu ministra biedru H. Albatu un skaidroja Žeļigovska nolūkus. Pēc sarunām V. Kameņeckis informēja savu valdību, ka Latvija paliks neitrāla, ja bruņota akcija nepārsniegs Viļņas apgabala robežas. Savukārt A. Miškovskis 17. novembrī runāja ar apsardzības ministra vietas izpildītāju E. Laimiņu. Šīs sarunas atstāstījums liecina, ka Žeļigovska oficiāli nenoteikto statusu Latvijas puse izmantoja kā ieganstu, lai īstenotu sev izdevīgu politiku, apzinoties, ka Polijai būs grūti pārņemt Latvijai neitrālu nostāju konfliktā, jo pati bija oficiāli noliegusi savu saistību ar Žeļigovski.¹⁰¹⁸ E. Laimiņš uzsvēris, ka sakarā ar minēto Polijas valdības nostāju Latvijas puse uzskata Žeļigovski par “bīstamu, neapbrēķināmu reakcionāru”. Turpretī tagad, kad no Polijas pārstāvjiem „uzzināts”, ka tā “var ietekmēt Žeļigovski”, vairs nav iemesla iejaukties konfliktā un “Latvija darīs visu, lai saglabātu ar Poliju vislabākās attiecības”. Tāpat J. Balodis nākamajā dienā un arī 20. novembrī informēja A. Miškovski, ka Latvija ievēros neitralitāti, bet militāriem pasākumiem ir

¹⁰¹⁴ LCVA, f. 383, ap. b. 7, l. 72; b. 72, l. 113.

¹⁰¹⁵ LVVA, 2575. f., 15. apr., 2. l., 6.–7. lp.; AAN, Kod, t. 314; LCVA, f. 929, ap. 1, b. 364, l. 23.

¹⁰¹⁶ LCVA, f. 383, ap. 7, b. 72, l. 111–112.

¹⁰¹⁷ Latvijas Kareivis. – 1920. – 16. nov. Polijas prese atreferēja interviju ar V. Ozolu, dēvējot viņa teikto par “murgiem” un secinot, ka Latvijas iestāžu attieksmi pret Viduslietuvas delegāciju ir iespaidojis arī “nekaunīgais Ozols”. – Kurjer Poranny. – 1920. – 21 list.

¹⁰¹⁸ Polijas prese konstatēja, ka Polijas valdībai nav nekāda formāla pamatojuma “nodarboties” ar Žeļigovski, un tas stipri sarežģī poļu diplomātu darbu Rīgā. – Kurjer Poranny. – 1920. – 18 list.

vienīgi aizsardzības raksturs. Tomēr Latvija ir ieinteresēta Lietuvas valsts pastāvēšanā. Miškovskis korekti lika noprast, ka Polija necietīs jebkuras valsts mēģinājumus pārlietu kaitēt Žeļigovskim.¹⁰¹⁹ Raksturīga ir piesardzīgā J. Čakstes intervija Polijas preseī 18. novembrī. Tajā viņš paziņoja, ka neko nezina ne par ģenerāli Žeļigovski, ne Viduslietuvu, tā esot “kabinetu lieta”, kuru Satversmes sapulce izskatīs tad, kad valdība to iesniegs izskatīšanai.¹⁰²⁰ Turpretī Z. Meierovics Ženēvā, bija atklātāks un presē paziņoja, ka Latvijas valdībai nav pamata uzskatīt, ka Žeļigovskis apdraud arī Latgali, tādēļ Latvija paliek neitrāla¹⁰²¹ (zināmā mērā tas bija teikts poļu diplomātu ietekmē – tie kārtējo reizi bija pilnvaroti solīt Latvijas atzišanu “de iure”).

Šajā laikā Rīgā esošais poļu diplomāts L. Vasiļevskis norādīja, ka Polijas attiecības ar Latviju zināmā mērā ir mainījušās.¹⁰²² Poļu puses neapmierinātību izraisīja arī Viduslietuvu delegācijas izraidīšana, un Polijas diplomātiskā pārstāvniecība iesniedza Latvijas Ārlietu ministrijā notu, kurā pauda šo neapmierinātību. Atbildē ministrija “noteikti fiksēja savu stāvokli visā šajā lietā”.¹⁰²³

To izdarīt nebija grūti, jo šajā laikā ministrijai bija pilnīgi skaidra turpmākā taktika attiecībā uz Poliju un Lietuvu. Noformulēt to palīdzēja arī A. Lēvinga un P. Oliņa ziņojumi par redzēto Viļņā. Zinot apstākļus, jāpieņem, ka Viduslietuvu delegācija ieradās Rīgā nedaudz par vēlu. Ja tas būtu noticis ātrāk, iespējams, puses būtu vismaz neoficiāli vienojušās par turpmākajām attiecībām (pagaidām vismaz neoficiālā līmenī). Taču stāvokli sarežģīja notikumi Lietuvas un Viduslietuvu frontē, tie Latvijā pamatoti izraisīja bažas par Lietuvas neatkarības likteni.

Drīz pēc tam, kad 10. novembrī Turmantā no Viļņas bija iebraucis jau minētais bruņuvilciens, tur ieradās arī Viduslietuvu karaspēka kājnieku vienības, kas devās Zarasu virzienā gar Latvijas robežu.¹⁰²⁴ 11. novembrī rotmistrs A. Lēvingš neapzināti izplatīja nepatiesu ziņu, ka poļi ieņēmuši Zarasus, kuri atradās jau tā dēvētajā “etnogrāfiskajā Lietuvā”. Pēc 10. novembra kaujām septiņi lietuviešu karavīri patvērās Latvijā (viens no viņiem bija ievainots).¹⁰²⁵ 10. novembrī K. Talats-Kelpša ziņojumā uz Kauņu gan īpaši uzsvēra, ka šajās dienās pierobežā latviešu karavīri sastapušies ar Žeļigovska armijas jātniekiem un izšķīrušies pēc draudzīgas aprunāšanās.¹⁰²⁶

Tomēr Latvijas pierobežā karadarbība bija nenozīmīga. Turpretī Širvintu rajonā 16. novembrī Viduslietuvu armijas pavēlniecība deva pavēli veikt ierobežotu uzbrukumu, lai novērstu varbūtējās Lietuvas armijas akcijas pret Viļņu. Viļņas kavalērijas brigāde, kas bija zaudējusi sakarus ar savu virspavēlniecību, 17.–21. novembrī veica 250 kilometru garu maršu Kauņas

¹⁰¹⁹ AAN, Kod, t. 2, k. 315; Łossowski P. Stosunki polsko - litewskie... – S. 333.

¹⁰²⁰ Kurjer Poranny. – 1920. – 21 list.

¹⁰²¹ Łossowski P. Stosunki polsko - litewskie... – S. 333.

¹⁰²² Kurjer Poranny. – 1920. – 20 list.

¹⁰²³ LVVA, 2575. f., 15. apr., 2. l., 7. lp.

¹⁰²⁴ Turpat, 2574. f., 3. apr., 90. l., 245. lp.

¹⁰²⁵ Turpat, 6033. f., 1. apr., 61. l., 21. lp.; Latvijas Kareivis. – 1920. – 13. nov.

¹⁰²⁶ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 73, l. 217.

virzienā un sasniedza Ķēdaiņus. 21. novembrī Tautu Savienībai ar grūtībām izdevās apturēt aktīvu karadarbību Lietuvā.¹⁰²⁷

Kaut arī politisku apsvērumu dēļ Viduslietuvas (Polijas) politiķiem tiešām nebija izdevīgi ieņemt Kauņu, atsevišķas karaspēka daļas (Viļņas kavalērijas brigādes) uz savu roku sāktais uzbrukums varēja būt arī sekmīgs, un nav zināms, kā tādā gadījumā attīstītos tālākie notikumi. Katrā ziņā būtu grūti prasīt atbildību no vienības, kas nepakļāvās Viduslietuvas armijas vadībai, kura pati formāli bija “sadumpojusies” (tā atteicās pakļauties Polijas armijas virspavēlniecības rīkojumiem). Ko vajadzētu nosodīt – L. Žeļigovski vai Poliju? Polija oficiāli bija atteikusies atbildēt par viņa rīcību, un Žeļigovskis šādos apstākļos savukārt varētu atteikties atbildēt par vainīgo karaspēka daļu, bet politiskās sekas Polija neapšaubāmi censtos izmantot savā labā.

Arī Latvijas valdība poļu akciju novērtēja kā uzbrukumu Lietuvas „pagaidu” galvaspilsētai Kauņai. Jautājums tika izskatīts apspriedē, kuru Z. Meierovics sasauca 19. novembrī plkst. 23.00 Satversmes sapulces namā un kurā bez viņa piedalījās J. Čakste, K. Ulmanis, J. Balodis, P. Radziņš, K. Ramats, Ā. Klīve, kā arī sociāldemokrātu pārstāvji F. Menders un F. Cielēns. Pēc Z. Meierovica ziņojuma F. Cielēns uzsvēra, ka nepieciešama tūlītēja reakcija, lai glābtu Lietuvu – tās pastāvēšana bija viena no Latvijas drošības garantijām.¹⁰²⁸ J. Balodis un K. Ramats uzsvēra armijas materiālo un morālo nesagatavotību jaunam bruņotam konfliktam – virspavēlnieks savu uzrunu beidza ar retorisku jautājumu: “Kā lai pārliecinu kareivi, ka Viļņa mums vajadzīga?” Lielā mērā pateicoties militārpersonu attieksmei, sapulce nolēma aktīvi konfliktā neiesaistīties, taču darīt visu, lai saglabātu Lietuvas neatkarību.¹⁰²⁹ 20. novembrī Z. Meierovics iesniedza V. Kameņeckim konfidencialu notu. Latvijas un arī Lietuvas vēsturiskajā literatūrā izplatījies pārspīlēts viedoklis par notas nozīmi Žeļigovska uzbrukuma apturēšanā, kā arī pieļautas neprecizitātes notas satura atstāstīšanā (patiesībā karadarbības pārtraukšanu noteica Tautu Savienības iespaids un pat spiediens uz Poliju un Lietuvu).¹⁰³⁰ Abu valstsvīru saruna bija draudzīga, un notā bija uzsvērts, ka Žeļigovska akcija izraisījusi nemieru, jo viņu neuzskata par atbildīgu kāda priekšā. Tālāk bija teikts: “Kas attiecas uz Viļņas valstisko piederību, Latvija paziņo savu neieinteresētību šajā lietā un novēl Polijai vēlamu iznākumu.

¹⁰²⁷ Michniewicz - Hetman M. Zagon wileńskiej brygady kawalerji pod Kiejdany//Bellona. – 1925. – T. XIX. – Zesz. 1. – S. 67–71.

¹⁰²⁸ Cielēns F. Laikmetu maiņā. – 2. sēj. – Lidingo, 1963. – 159. lpp.

¹⁰²⁹ Ramats K. Virspavēlnieks. – 148. lpp.

¹⁰³⁰ E. Andersons, pamatojoties uz F. Cielēna atmiņām, raksta, ka nota brīdināja Poliju: Latvija uzskata, ka Lietuvas valsts pastāvēšana ir nepieciešama, lai nodrošinātu Latvijas neatkarību, un izlietos visus līdzekļus Lietuvas neatkarības aizstāvēšanai. Sapratuši, ka Latvija gatava ar ieročiem nostāties Lietuvas pusē, poļi “pārtrauca tālāku invāziju”. – Latvijas vēsture 1914–1920. – 161. lpp. Tas ir acīmredzams pārspīlējums. Pats F. Cielēns nebija tik kategorisks, viņš vienīgi apgalvoja, ka drīz pēc notas iesniegšanas militārās akcijas Lietuvā beidzās. – Laikmetu maiņā. – 159. lpp. Arī Lietuvas historiogrāfijā pastāv līdzīgs pārspīlēts viedoklis – Latvijas nostāja izjaukusi Žeļigovska plānus, jo “bailes kaujas laikā sastapties ar Latvijas armiju, kuru tajā laikā uzskatīja par labi organizētu un kuras karavīri bija pazīstami ar savu drosmi un kaujas prasmi, bija viens no iemesliem, kāpēc Polija atteicās no visas Lietuvas sagrābšanas”. – Surgailis G. Lietuvas un Latvijas armiju sadarbība... – 35. lpp.; Butkus Z. Hīmansa projekts Polijas un Lietuvas attiecību risinājumā 1921. gadā: Latvijas nostāja//Latvijas Vēsture. – 1995. – Nr. 1.–15. lpp.

Tomēr gadījumā, ja Žeļigovska karaspēks dotos uz Kauņu, Latvija būs spiesta nostāties Lietuvas pusē.” V. Kameņeckis pēc šīs atturīgās notas saņemšanas sniedzis Z. Meierovicam paskaidrojumus, kuri “pilnībā normalizējuši pēdējā laikā nedaudz saspringtās Polijas un Latvijas attiecības”, bet nākamajā dienā intervijā poļu preseī paziņoja, ka nevar iedomāties Latvijas valdību, kas ieņemtu nelabvēlīgu nostāju pret Poliju.¹⁰³¹

Tas arī bija pārspilējums, jo Žeļigovska akcijas laikā un īpaši novembra vidū Latvijas attieksme pret Poliju kļuva ievērojami vēsāka un vēl piesardzīgāka. To vēlāk atzina arī pats V. Kameņeckis.¹⁰³² Līdz pat 1921. gada sākumam Latvijas armijas Zemgales divīzijas štābs no saviem aģentiem pierobežā turpināja ievākt informāciju par poļu karavīru pārvietošanos un noskaņojumu. Sarunās ar latviešiem uz robežas vienkāršie poļu karavīri vairākkārt jautāja, kad tie “aizies uz savu īsto robežu”, jo tikai 1921. gada martā Simpsona komisija izlēma, ka Ilūkstes apriņķis pilnībā pieder Latvijai.¹⁰³³ Tomēr pakāpeniski tika atjaunoti pārtrauktie sakari starp Latviju un Viļņu. 1920. gada decembra beigās Latvijas un Polijas armiju attiecīgās vienības atjaunoja telegrāfa sakarus starp Rīgu un Varšavu (cauri Viļņai), bet regulāra satiksme Daugavpils–Viļņas dzelzceļa līnijā atsākās 1921. gada 15. janvārī.¹⁰³⁴ Kopējās robežas atjaunošana palīdzēja abām pusēm nodibināt nepieciešamos sakarus visās jomās. Piemēram, 1920. gada 11. decembrī armijas Virspavēlnieka štābs deva atļauju Zemgales divīzijas komandierim „pārļaut pār fronti” (pār robežu – *Ē. J.*) kārtējos trīs poļu karavīrus, kurus no Rīgas bija atsūtījis Polijas militārais atašejs un kuri bija bēguši no padomju gūsta cauri Igaunijai. 11. decembrī Rozenavas (tag. Zilupes) stacijā tika aizturēts Polijas pirmās valdības ārlietu viceministrs Tituss Filīpovičs, kurš brauca bez tranzītvīzas un atgriezās no padomju apcietinājuma (kur bija nonācis kā Polijas diplomātiskās misijas vadītājs Dienvidkaukāzā). Pēc attiecīga pieprasījuma Latvijas Ārlietu ministrija caur armijas Virspavēlnieka štābu deva rīkojumu nekavējoties šo personu izlaist cauri Latvijas teritorijai uz Poliju.¹⁰³⁵

Latvijas starptautiskā atzīšana “de iure”

1920. gada nogalē Latvijas ārpolitikas galvenais mērķis bija panākt starptautisko atzīšanu “de iure”. Jau vasarā bija zināms pamats cerībām, ka tieši Polija būs pirmā, kas to izdarīs attiecībā uz Latviju un Igauniju. Tajā pašā

¹⁰³¹ Kurjer Poranny. – 1920. – 21, 22 list.

¹⁰³² Kamieniecki W. Polityka Bałtycka//Przegląd Współczesny. – 1922. – T. XVI. – S. 273.

¹⁰³³ LVVA, 6033. f., 1. apr., 61. l., 19. lp.; 62. l., 7.–11. lp. Turpmākajos gados Polija neatzina Ilūkstes apriņķa sešu pagastu un Grīvas pilsētas iekļaušanu Latvijā un laiku pa laikam izteica pretenzijas uz tiem. Tikai 1929. gadā, abām valstīm noslēdzot konfidenciālu vienošanos par kompensācijām Polijas pilsoņiem – bijušajiem zemes īpašniekiem Latvijā (vienošanās tika attiecināta arī uz strādīgo Ilūkstes apriņķa daļu) –, jautājums tika atrisināts. – Sīkāk sk.: Jēkabsons Ē. Sešu pagastu un Grīvas pilsētas problēma Latvijas un Polijas attiecībās 20. un 30. gados. – 80. – 101. lpp.

¹⁰³⁴ LVVA, 6033. f., 1. apr., 329. l., 1. lp.; AAN, Sztab Główny, 616/10, k. 38; Latvijas Kareivis. – 1921. – 11. janv.

¹⁰³⁵ LVVA, 3601. f., 1. apr., 469. l., 735., 736. lp.

laikā Latvijas valdība bija spiesta rēķināties ar varbūtību, ka Polija nedarīs to bez Rietumu (Antantes) lielvalstu akcepta. Mainoties militārpolitiskajam stāvoklim reģionā, solījumi par gaidāmo atzīšanu no Polijas puses bija, taču netika pildīti vai arī nebija pieņemami Latvijas pusei.¹⁰³⁶ Piemēram, oktobra beigās tika doti mājieni par iespējamu Latvijas atzīšanu, ja tā apņemtos ievērot pilnīgu neitralitāti Polijas–Lietuvas konflikta risināšanā, dot Polijai ostu nomas tiesības uz 99 gadiem, neīstenot Latgalē zemes reformu un noslēgt ar Poliju militāru konvenciju.¹⁰³⁷

Šāda piesardzīga, atturīga un dažkārt pašpārliecināta Polijas attieksme bija, pirmkārt, Francijas ārpolitisko nostādņu dēļ. Francija, kuras iespaidā atradās Polija, vēl nebija galīgi izlēmusi, vai atbalstīt valstis, kas bija izveidojušās bijušās Krievijas impērijas teritorijā, kā arī nebija līdz galam atmetusi cerību par impērijas vai demokrātiskākas Krievijas atjaunošanu. Savukārt Polijas ārlietu ministrs E. Sapeha par vienu no savas valsts galvenajiem uzdevumiem uzskatīja militāras konvencijas noslēgšanu ar Franciju (viņa uzskati un politiskā darbība bija cieši saistīta ar poļu nacionāldemokrātiem). Novembra vidū Somijas iespaidā Polijas valdība izšķīrās par Latvijas atzīšanu, taču E. Sapeha joprojām saglabāja noraidošu nostāju un uzskatīja, ka Polija var atzīt Baltijas valstis tikai pēc tam, kad to būs izdarījusi Francija.¹⁰³⁸ Visu šo laiku noteikta Polijas politiku daļa centās iespaidot valdību, lai tā atzītu Latviju. Jau 14. oktobrī Galvenās statistikas pārvaldes direktors J. Buzeks, ārlietu viceministrs J. Dombkis¹⁰³⁹ un vēl 30 Seima deputāti aicināja atzīt Latviju pastāvošajās robežās, jo tā ir Polijas dabiskais sabiedrotais, ar kuru nav un nebūs nopietnu nesaskaņu, bet kuram ir ostas, kas tik nepieciešamas Polijai.¹⁰⁴⁰ Decembra sākumā Seima sociālistu deputātu klubs arī aicināja savu valdību atzīt Latviju “de iure”, jo Polijas ārpolitikai “jātiecas atvieglot stāvokli kaimiņu tautām, kas atbrīvojušās no carisma”.¹⁰⁴¹ Sakarā ar Latvijā izplatītajām baumām, ka Polija atzīs Latviju “de iure”, decembra beigās Polijas Preses birojs Rīgā paskaidroja, ka pirms Ziemassvētkiem Seima sociālistu deputāts M. Ņedzjalkovskis tiešām iesniedzis priekšlikumu pieņemt valdībai attiecīgu aicinājumu, kurš nodots Ārlietu komisijai.¹⁰⁴² Tomēr arī šoreiz nekādu seku nebija.

26. novembrī Latvijas Ārlietu ministrija konstatēja, ka “Latvijas draudzībai ar Poliju Žeļigovska akcija jau ir devusi lielu belzienu. Arī gaidītais de jure

¹⁰³⁶ Polijas presē pastāvīgi parādījās informācija par “Baltijas valstu atzīšanas jautājuma labvēlīgu izlemšanu” Antantes valstu galvaspilsētās un secinājumi, ka nav šķēršļu arī atzīšanai no Polijas puses. Tomēr esot jāgaida “atbilstošs moments”, lai tā nebūtu “izolēts akts”. – Kurjer Poranny. – 1920. – 22, 26 list.

¹⁰³⁷ LCVA, f. 383, ap. 7, b. 72, l. 103 (D. Zauņa 1920. gada 27. oktobra ziņojums).

¹⁰³⁸ Skrzypek A. Związek... – S. 72.

¹⁰³⁹ J. Dombkis šajā laikā izrādīja ievērojamu labvēlību pret Latviju. Cita starpā, viņš kopā ar jau minēto J. Buzeku, premjeru V. Vitosu un vicepremjuru I. Dašiņski 22. oktobrī piedalījās Latvijas pārstāvniecības rīkotajās svinīgajās brokastīs par godu pirmajai gadadienai, kopš Latvijas valdība bija ieradies Varšavā. – Latvijas Kareivis. – 1920. – 27. okt.

¹⁰⁴⁰ LVVA, 2575. f., 15. apr., 12. l., 37. lp.

¹⁰⁴¹ Kurjer Poranny. – 1920. – 10 grudz.

¹⁰⁴² Latvijas Kareivis. – 1920. – 29. dec.

nenāk”. V. Kameņeckis turpināja aizbildināties ar zināmiem nosacījumiem, kuri vispirms jāizpilda Latvijai (cita starpā – jāgarantē Polijai tiesības izmantot savas ostas un jānodrošina Latgales poļu kultūras autonomijas tiesības). Ministrija secināja, ka Antantes lielvalstu iebildumi pret Latvijas atzīšanu, ar kuriem turpina aizbildināties Polijas pārstāvis, “nav vienīgais kavēklis” un “atzīšanu no Polijas pirkt par dārgu naudu Latvijai nav vērts”. 1. decembrī A. Ķeņiņš no Varšavas ziņoja, ka “atzīšanas jautājums faktiski nevirzās nepavisam”. E. Sapeha gan centies viņu pārliecināt, ka šajā jautājumā darījies visu iespējamo, taču bez panākumiem. A. Ķeņiņš mēģinājis noskaidrot daudzās pretrunas, un līdz ar to pieņemšana pie ministra beigusies “stipri vēsi”, E. Sapeham atzīmējot, ka viņš vispār vairs nevar un nevēlas noteikt, kad “atzīšana notiks”.¹⁰⁴³

Polijas ārlietu ministra patieso nostāju pret atzīšanas jautājumu šajā laikā apliecina 18. decembra instrukcija V. Kameņeckim. Tajā viņš uzdeva informēt Z. Meierovicu, ka Polijas valdība gan izlēmusi atzīt Latviju un Igauniju “de iure”, taču to traucē izdarīt “Latvijas neskaidrā nostāja pret Poliju”. Ja divu nedēļu laikā Latvija nesniegs “labvēlīgu” atbildi uz Polijas priekšlikumiem (kura “iznīcinās mūsu šaubas”), tiks atzīta tikai Igaunija un “vainojama pie notikušā būs vienīgi Latvijas valdība”.¹⁰⁴⁴

Neraugoties uz to, 20. decembrī L. Sēja konstatēja, ka attiecības ar Poliju kļuvušas vēsākas, “lai gan tās nav nekādā ziņā sliktas. Polijai ļoti ķērusies pie sirds mūsu izturēšanās pret Žeļigovska pasākumu, sevišķi pret viņa delegātiem Rīgā”. Tomēr, spriežot pēc poļu diplomātu attieksmes, īpašu seku tam nebūšot.¹⁰⁴⁵ Attiecībā uz atzīšanas jautājumu Polija tomēr turpināja ievērot līdzšinējās nostādnes un izteica vēlmi vispirms noslēgt ar Latviju saimniecisku vienošanos, kas ļautu Polijai izmantot Latvijas ostas. Neievērots palika Latvijas puses iebildums, ka būtu dabīgi, ja pirms šāda līguma noslēgšanas Polija vispirms atzītu Latviju “de iure”.¹⁰⁴⁶

Latvijas un Igaunijas neuzticību Polijai vēl vairāk palielināja I. Paderevska ricība Ženēvā 15. decembra balsojumā par Baltijas valstu un Gruzijas Republikas uzņemšanu Tautu Savienībā (I. Paderevskis bija Polijas

¹⁰⁴³ LVVA, 2575. f., 15. apr., 2. l., 9. lp.; 12. l., 2. lp. Sarunas vēl vairāk sarežģīja A. Ķeņiņa un Polijas varas iestāžu attiecības, un Polijas puse uzsāka aktīvu darbību, lai panāktu Latvijas diplomātiskā pārstāvja maiņu. Decembra vidū pēc V. Kameņeckā protesta Latvijas Ārlietu ministrijā A. Ķeņiņš tika izsaukts uz Rīgu. Turklāt ar V. Kameņecku tika saskaņota arī nākamā pārstāvja kandidatūra. Polijas puse šajā amatā vēlējās redzēt M. Valteru, taču tai nebija iebildumu arī pret L. Sēju. Tomēr formāli A. Ķeņiņš joprojām palika amatā, un 1921. gada 9. aprīlī E. Sapeha deva rīkojumu “ļoti delikātā veidā” mēģināt panākt pārstāvja maiņu (A. Ķeņiņš Varšavā oficiālās pieņemšanās, banketos un citur joprojām “uzvedies provokatīvi”, kritizējot Polijas ārpolitiku u. c.). Tūlīt pēc tam A. Ķeņiņš tika atsaukts no amata pavisam. – AAN, Kod, t. 2, k. 296; t. 3, k. 115.

¹⁰⁴⁴ AAN, Kod, t. 2, k. 347.

¹⁰⁴⁵ Šajā laikā nebija mainījies labvēlīgā Polijas attieksme pret Latvijas bēgļiem. Polija palīdzēja bēgļiem, kas atgriezās dzimtenē cauri Polijai no Dienvidkrievijas. Novembrī Polija uzņēmās saistības pagaidām pārstāvēt Latvijas pilsoņu intereses Turcijā. – Latvijas Kareivis. – 1920. – 24. nov. Savukārt 25. novembrī, pateicoties par Latvijas varas iestāžu labvēlīgo attieksmi pret poļu bēgļiem, Polijas Kara lietu ministrija deva rīkojumu gūstā kritušos latviešu tautības sarkanarmiešus nekavējoties cauri Varšavai nosūtīt uz dzimteni. – AAN, Attachaty, A - II, 65/1, k. 18; 81/1; 81/2.

¹⁰⁴⁶ LVVA, 2575. f., 15. apr., 2. l., 3. lp.

pārstāvis šajā starptautiskajā organizācijā). Vainīgs bija nevis I. Paderevskis, kam uzbruka Polijas prese, bet gan Ārlietu ministrijas vadība, kura deva viņam attiecīgus norādījumus, būdama pārliecināta, ka Rietumu lielvalstu “pozitīva un solidāra” rīcība Baltijas valstu atzīšanas lietā nav iespējama.¹⁰⁴⁷ Tādēļ I. Paderevskis, paziņoja, ka nevar balsot “par” (ir spiests atturēties¹⁰⁴⁸), jo to nevēloties Polijas “labvēļi” (savā runā viņš vispirms labvēlīgi izteicās par jaunajām valstīm, kuras bija izveidotas Krievijas impērijas teritorijā un kuru cīņa par savu brīvību rada dziļas simpātijas; šis izteikums izraisīja aplausus, jo šķita dabīgi, ka sekos paziņojums: Baltijas valstu uzņemšana Tautu Savienībā tiek atbalstīta). I. Paderevskis norādīja, ka Polija saprot, kam pašai jāsaņem paldies par savas neatkarības atgūšanu, tāpēc “Polijas sirds grib teikt jā un tās balss nevar teikt nē”. Secinājums – balsošanā ir jāatturas. Sekoja gan piebilde, ka viņa “sirsnīgākā vēlēšanās” esot, lai Polijas “labvēļi” atrastu ceļu visu mazo tautu brīvības galīgai pasludināšanai.¹⁰⁴⁹ Polijas prese atzīmēja, ka līdz ar to Francijas un Anglijas pārstāvjiem bija jājūtas neērti, jo, pat pieņemot, ka tāda tiešām bija viņu nostāja, tie nekādā ziņā nevēlējās, lai kāds to paziņo atklāti. Motīvi, ar kādiem aizbildinājās I. Paderevskis, “izraisot šausmas”.¹⁰⁵⁰ E. Sapeha Polijas pārstāvja atturēšanos balsojumā par Baltijas valstu uzņemšanu Tautu Savienībā skaidroja vēl primitīvāk: “[...] par Lietuvu balsot nebija iemesla, Latvija šajā laikā neizturējās draudzīgi Žeļigovska lietā, par Igauniju vienu pašu balsot nevarēja. Turklāt I. Paderevskis rēķinājās ar Antantes nostāju.”¹⁰⁵¹

Skaidrs, ka šāda rīcība bija ievērojams trieciens Polijas un Baltijas valstu attiecībām, un tā jāuzskata par nopietnu Polijas ārpolitikas kļūdu. Kopumā 1920. gada beigās un 1921. gada sākumā bija vērojams Latgales poļu muižniecības iespaids pieaugums Polijas ārpolitikā. To izraisīja radikālais agrārās reformas likums, ko 16. septembrī bija pieņēmusi Latvijas Satversmes sapulce.

Latgalē pirms Pirmā pasaules kara poļu muižnieku rokās atradās 272 323 hektāri zemes 326 īpašumos (no tiem 58 bija lielāki par 1 000 hektāriem).¹⁰⁵²

¹⁰⁴⁷ Łossowski P. Ustanowienie stosunków Polski z Estonią w latach 1918 – 1921//Z dziejów polityki i dyplomacji Polskiej. – Warszawa, 1994. – S. 202.

¹⁰⁴⁸ Par uzņemšanu nobalsoja Itālija, Kolumbija, Paragvaja, Persija un Portugāle, pret – 24, bet atturējās 13 valstis. – Ārpolitika//Latvju Enciklopēdija/Red. A. Švābe. – 1. sēj. – Stokholma, 1950. – 107. lpp.

¹⁰⁴⁹ Vīgrabs J. Latvijas atzīšana “de jure” un uzņemšana Tautu Savienībā//Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. – 1938. – Nr. 4.–591. lpp.

¹⁰⁵⁰ Kurjer Poranny. – 1921. – 4 stycz. I. Paderevskis privātā sarunā ar Z. Meierovicu ieteica samierināties ar iespējamu Latvijas neatkarības jautājuma pārskatīšanu brīdī, kad tiks atjaunota “vecā Krievija”. – AAN, Kod, t. 2, k. 386.

¹⁰⁵¹ AAN, Kod, t. 2, k. 336. Polijas Seima Tautas kustības frakcijas vadītājs J. Dombskis 1921. gada janvārī pieprasīja valdībai sniegt paskaidrojumu I. Paderevskā rīcības lietā. – Latvijas Kareivis. – 1921. – 25. janv. Tautu Savienības 6. komisija 1921. gada augustā uzsāka apspriest Latvijas un Igaunijas uzņemšanu. Polija nepārprotami atbalstīja uzņemšanu, un 22. septembrī Latvija tika uzņemta Tautu Savienībā. Polijas delegācija balsojumā gan nepiedalījās savas prombūtnes dēļ, taču tās vadītājs paskaidroja latviešiem, ka poļi nav varējuši piedalīties balsojumā, jo bijuši pret Lietuvas uzņemšanu, un lūdza saprast to pareizi. – Vīgrabs J. Latvijas atzīšana “de jure” un uzņemšana Tautu Savienībā. – 601.–602. lpp.

¹⁰⁵² Maliszewski E. Polacy na Łotwie. – S. 18.

Kopumā Latgalē poļu īpašumā bija 45,8% zemes (Daugavpils apriņķī – 68,4%, Rēzeknes – 57%, Ludzas – 39,3%), krievu īpašumā – 22,9%, vāciešu – 11,5% un latviešu – tikai 19,8% zemes. Vidējais zemnieku saimniecības lielums Latgalē bija 8 hektāri (Vidzemē – 47, Kurzemē un Zemgalē – 41,5 hektāri).¹⁰⁵³ 1920. gada rudenī V. Kameņeckis atzina, ka Latgalē un Ilūkstes apriņķī poļu rokās atrodas apmēram 50% zemes.¹⁰⁵⁴ P. Losovskis raksta, ka poļu rokās bija pāri par 130 īpašumiem apmēram 350 000 hektāru platībā, bet 1929. gada abu valstu līgumā par kompensāciju izmaksām Polijas pilsoņiem bija minēti 230 000 hektāri, kas viņiem tika atņemti, atstājot kopumā 89 “pārpalikumus” (katru aptuveni 50 hektāru platībā).¹⁰⁵⁵

Kaut arī Polijas pārstāvji bija vairākkārt oficiāli paziņojuši, ka zemes reforma Latvijā ir Latvijas iekšējā lieta, tomēr, reformu uzsākot (kad kļuva skaidrs, ka tā skars visus zemes īpašniekus neatkarīgi no tautības un pilsonības), ievērojami aktivizējās muižnieku organizācijas Polijā un mainījās arī Polijas ārlietu resora nostāja.¹⁰⁵⁶ Septembra beigās laikrakstā “Rzeczpospolita” par Latgali tika publicēts raksts, kurā izskanēja apgalvojums, ka Latvijā var kaut ko panākt, vienīgi piekukuļojot ierēdņus. Tas izraisīja sašutumu pat Latgales poļos, un vairāki cilvēki, kas apvienojās un parakstījās zem nosaukuma “Latgales poļu padome”, poļu laikraksta redakcijai iesniedza savu protestu. Tomēr protests netika pieņemts un minētā padome iesniedza to publicēšanai latviešu presē.¹⁰⁵⁷

A. Ķeniņš 1920. gada novembrī ziņoja, ka “sevišķi par Polijas atsvešināšanos pret mums interesējas latgaliešu muižnieki un viņu draugi” un uzsāk agitāciju par iejaukšanos Latvijas iekšējās lietās. Arī pie paša A. Ķeniņa bija ieradušies vairāki Inflantijas Poļu padomes pārstāvji V. Dovgjalo vadībā un izteica neapmierinātību ar agrāro likumu, kurš “nerunājot nemaz par atlīdzības nenoteiktību, uz ko viņi cerē, atstāj viņiem tik maz zemes”. Tie apsolīja, ka darīs visu iespējamo, lai panāktu “likuma modifikāciju attiecībā uz Latgales poļiem”. Arī Seima maršals V. Trompčiņskis pārmeta A. Ķeniņam Latvijas varas iestāžu slikto attieksmi pret Latgales muižniekiem. Latvijas pārstāvi pārsteidza maršala “uzbudinājums un karstums, ar kādu viņš aizstāvēja poļu prasības labā spārna garā”. V. Trompčiņskis pat draudēja, ka Latgales notikumi var novest pie starptautiska konflikta. A. Ķeniņš bija pārsteigts par šādiem oficiālas personas izteikumiem un atgādināja premjera L. Skuļska apņemšanos neizskatīt Latgales jautājumu no muižnieku interešu viedokļa. Sarunu ar V. Trompčiņski A. Ķeniņš atstāstīja Polijas Ārlietu ministrijā un saņēma no E. Sapehas, J. Pilsudska un prezidenta V. Vitosa apliecinājumu, ka tāds V. Trompčiņska tonis un apgalvojumi nav bijuši pieļaujami un ir subjektīvi.¹⁰⁵⁸ Tomēr arī Polijas nacionāldemokrātu

¹⁰⁵³ Albin J. Polski ruch ... – S. 37.

¹⁰⁵⁴ AAN, Kod, t. 4, k. 7.

¹⁰⁵⁵ Łossowski P. Lotwa... – S. 20; AAN, MSZ, t. 6211, k. 33.

¹⁰⁵⁶ Sikāk sk.: Jēkabsons Ē. Latvijas poļi un Latgales poļu muižniecība valsts neatkarības sākuma posmā 1918.–1920. g. – 90.–105. lpp.; Jēkabsons Ē. Latgales poļu muižniecība un Latvijas valsts 1918.–1940. gados//Acta Latgalica. – 11. sēj. – Daugavpils, 2001, 82.–90. lpp.

¹⁰⁵⁷ Valdības Vēstnesis. – 1920. – 11. okt.

¹⁰⁵⁸ LVVA, 2575. f., 15. apr., 12. l., 15.–16. lp.

presē bija atsākusies kampaņa, kas vērsta pret Latviju.¹⁰⁵⁹ Presē nokļuva informācija par Seima maršala nepārdomātajiem izteicieniem, kas izraisīja asu reakciju. Demokrātiskais “Kurjer Poranny” pat uzvēla viņam vainu par Viduslietuvā delegācijas izraidīšanu no Latvijas¹⁰⁶⁰ (tas, protams, bija pārspilējums). Savukārt sociālistiskais “Robotnik” pārmeta V. Trompčiņskim galēju reakcionārismu, jo viņš “baidījies” Latvijas pārstāvjus ar iespējamo neatzišanu „de iure” tikai zemes reformas dēļ. Laikraksta ievadraksta autors pat izteica aizdomas, ka kāds Seima maršala “brālēns” esot Latgales zemes īpašnieks, kuram grūti šķirties no saviem īpašumiem. Raksts asi nosodīja Polijas ārpolitisko kursu, kura īstenotāji neapzinās nepieciešamību mainīt ukraiņu, baltkrievu, lietuviešu un latviešu priekšstatu par poļiem (vēl nesenā pagātnē šīs tautas bija apspieduši poļu muižnieki), aizstāvēja J. Pilsudski, kas atdodot “neparasti augsti izglītotajai tautai” (latviešiem) Latgali, kura tai neapšaubāmi pieder.¹⁰⁶¹ Decembrī anonīmu Latgales muižnieku grupa presē nublicētā atbildē centās pierādīt, ka “jaunradušās tautas”, arī latvieši, nevar līdzināties poļiem un nespēj bez Polijas atbalsta pretoties varbūtējam agresīvo kaimiņu spiedienam. Viņi kārtējo reizi klāstīja par poļu “vajāšanu” Latgalē.¹⁰⁶²

Savukārt Polijas ģenerālkonsuls Latvijā A. Luce-Birks tūlīt pēc agrārās reformas likuma pieņemšanas uzņēmās iniciatīvu jautājuma risināt starptautiskā līmenī. 28. oktobrī viņš un Somijas, kā arī Vācijas konsuls Rīgā nolēma sarīkot plašāku apspriedi ar ieinteresēto valstu pārstāvju piedalīšanos. 30. oktobrī Dānijas pārstāvniecībā notika Polijas, Somijas, Dānijas, Francijas, Anglijas, Šveices, Beļģijas, Norvēģijas un Zviedrijas konsula apspriede, kurā tika nolemts iesniegt Latvijas valdībai kopīgu protestu pret “zemes konfiskāciju bez atlīdzības”.¹⁰⁶³ Pēc tā iesniegšanas Latvijas puse paskaidroja, ka reforma pauž Latvijas tautas gribu un iekšējās juridisdikcijas jautājumā ārzemniekiem ir vienādas tiesības ar Latvijas pilsoņiem.¹⁰⁶⁴ Tādējādi ārvalstu pārstāvju mēģinājums iejaukties jautājuma risinājumā tūlītējus rezultātus nedeķa un nevarēja dot, taču zināmu papildu spriedzi Latvijas un Polijas attiecībās radīja. V. Kameņeckis to novērtēja kā visai lielu.¹⁰⁶⁵ Jāpiezīmē, ka oficiālais Polijas ārpolitikas mērķis šajā jautājumā redzams instrukcijā, ko Ārlietu ministrija 1921. gada 16. janvārī devusi V. Kameņeckim. Tajā teikts, ka Polija atzīst Latvijā veiktās zemes reformas likumību un to nekavēs, taču vēlas, lai reforma pēc iespējas mazāk kaitētu poļu zemes īpašumiem Latgalē. Patiesībā zemes reforma ietekmēja gandrīz vienīgi lielos poļu tautības zemes

¹⁰⁵⁹ Gazeta Warszawska. – 1920. – 1920. – 19 list.

¹⁰⁶⁰ Kurjer Poranny. – 1920. – 18 list.

¹⁰⁶¹ Robotnik. – 1920. – 30 list.

¹⁰⁶² AAN, Towarzystwo Straży Kresowej, t. 105, k. 5.

¹⁰⁶³ AAN, Kod, t. 4, k. 10–11.

¹⁰⁶⁴ Kurjer Polski. – 1920. – 14 list.

¹⁰⁶⁵ Kamieniecki W. Polityka Bałtycka. – S. 275. Jautājums tika atrisināts 1929. gadā, Latvijai un Polijai Rīgā parakstot konfidenciālu vienošanos, ar kuru Latvija līdz 1937. gadam atmaksāja Polijai par tās pilsoņu īpašumiem piecus miljonus zelta latu, bet Polija apsolīja turpmāk neatbalstīt bijušo zemes īpašnieku pretenzijas. – LVVA, 2570. f., 1. apr., 354. l., 30.–36. lp.; AAN, MSZ, t. 6208, k. 27, 33.

īpašniekus. To apliecina arī jaunsaimniecības, kas reformas dēļ izveidojās Latgalē un piederēja 1 516 poļu tautības zemniekiem.¹⁰⁶⁶

1921. gada sākumā Latvijas–Polijas turpmākās attiecības joprojām palika neskaidras. Pirms gada uzsāktā sadarbība, kas viesa cerības, bija beigusies, valdība zināms saspilējums un aizdomīgums, pat savstarpējs aizvainojums. No vienas puses, V. Kameņeckis bija spiests deklarēt, ka Polija Latviju nevar atzīt pirms konvenciju noslēgšanas, no otras puses, viņš apgalvoja, ka to darīt pagaidām neatļauj Rietumu lielvalstu noraidošā nostāja.¹⁰⁶⁷ Viņš uzstājīgi pieprasīja savai Ārlietu ministrijai dot atļauju atzīšanai, motivēdams, ka tas ir Polijas ārpolitikas Baltijas virziena sekmīgas attīstības galvenais priekšnoteikums. Tomēr ministrijas un E. Sapehas nostāja pagaidām palika nemainīga¹⁰⁶⁸ – viņam bija svarīgi, kā situāciju vērtē Polijas diplomātiskā pārstāvniecība Parīzē. Tā uzskatīja, ka Antantes lielvalstis pirms attiecīgā lēmuma pieņemšanas informēs par to Poliju. Tāpēc šie “Antantei vistuvāk esošie” poļu diplomāti ieteica turpināt izvirzīt Latvijai dažādus noteikumus, kas ir izdevīgi Polijai. Saņemot šādu informāciju no Parīzes, E. Sapeha neuzskatīja par pamatotiem pārstāvju ziņojumus un prasības no Rīgas un Tallinas.¹⁰⁶⁹ Tā bija kārtēja Polijas diplomātijas kļūda.

Tomēr šajā laikā Latvijas un Igaunijas ārlietu ministram Londonā un Parīzē izdevās panākt Antantes lielvalstu attieksmes maiņu. Galvenais attieksmes maiņas iemesls bija meklējams, pirmkārt, Francijas un Anglijas nostājas maiņā pret Krieviju (pirmā bija pilnībā zaudējusi cerības uz nekomunistiskas Krievijas ātru atjaunošanu, bet otrā – izšķīrusies par nostāšanās uz tirdzniecisku sakaru ceļa ar Padomju Krieviju, kuras milzīgo tirgu varēja iekarot arī caur Baltijas valstīm).

1921. gada 24. janvārī Parīzē darbu sāka Antantes Augstākās padomes sēde, kura 26. janvārī izlēma atzīt Latviju, Igauniju un Gruzijas Demokrātisko Republiku¹⁰⁷⁰ “de iure”.¹⁰⁷¹ Raksturīgas bija diskusijas šajā jautājumā. Anglijas ārlietu ministrs vispirms bija pret jauno valstu atzīšanu, taču tad, kad Itālijas ārlietu ministra K. Sforsas priekšlikumu par atzīšanu atbalstīja arī Francijas premjerministrs A. Briāns, tam piekrita arī britu premjers D. Loids Džordžs. Tādējādi notika izšķiršanās par Baltijas valstu atzīšanu “de iure”¹⁰⁷² (Lietuvas jautājums tika izskatīts vēlāk, jo pagaidām nebija noteiktas robežas ar Poliju). Tūlīt pēc tam šajā dienā sekoja Somijas,¹⁰⁷³ Itālijas, Anglijas, Francijas, Japānas un Beļģijas valdības paziņojums par Latvijas atzīšanu “de iure”.¹⁰⁷⁴

¹⁰⁶⁶ Albin J. Polski ruch... – S. 37, 54.

¹⁰⁶⁷ Latvijas Kareivis. – 1920. – 18. janv.

¹⁰⁶⁸ Łossowski P. Lotwa... – S. 18.

¹⁰⁶⁹ Skrzypek A. Związek... – S. 82.

¹⁰⁷⁰ Pēc nepilna mēneša – 1921. gada februārī – Padomju Krievija uzsāka militāru agresiju pret Gruziju un iznīcināja tās neatkarību.

¹⁰⁷¹ Feldmanis I. Latvijas valsts: rašanās, starptautiskā atzīšana un ārpolitiskās darbības galvenie virzieni (1918–1940)//Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem 1918–1998. – Rīga, 1999. – 35.–39. lpp.; Lauga J. Un Eiropa kļūtu jaunāka...//Atmoda Atpūtai. – 1993. – 30. janv.

¹⁰⁷² Skrzypek A. Związek... – S. 81.

¹⁰⁷³ Igauniju Somija “de iure” bija atzinusi jau 1920. gada 7. jūnijā. – Hovi K. Polish - Finnish cooperation... – 125 p.

¹⁰⁷⁴ LVVA, 2570. f., 3. apr., 1149. l., 1.–3. lp.

Polijas pārstāvis Rīgā V. Kameņeckis uzzināja par notikušo 27. janvārī plkst. 11.00, kad Antantes valstu pārstāvji ieradās Latvijas Ārlietu ministrijā un darīja visu, “lai izvairītos no katastrofas, par kādu izvērstos Latvijas neatzišana vienīgi no Polijas puses”. Pēc apspriešanās ar pārstāvniecības padomnieku R. Knollu viņš sazinājās ar Polijas pārstāvi Igaunijā L. Vasiļevski un pretēji ministrijas instrukcijām vienojās datēt atzišanas aktus ar pagājušā gada 31. decembri¹⁰⁷⁵ un iesniegt tos (vēl 25.–26. janvāra naktī E. Sapeha bija devis rīkojumu pagaidām neizmantojot pārstāvniecībās esošos un paša ministra parakstītos atzišanas rakstus). V. Kameņeckis un pārstāvniecības sekretārs J. Baļiņskis aktu iesniedza Latvijas ārlietu ministra biedram H. Albatam 27. janvārī plkst. 13.00 (atzišanas aktā ietvertā frāze par cerību, ka „Polijas piemēram nekavēsies sekot arī citu valstu valdības”, liecina, ka poļi tiešām nešaubījās – viņi būs vieni no pirmajiem, kas atzīs Latviju).¹⁰⁷⁶ Pēc stundas H. Albats atbildēja uz vizīti, ieradās pie V. Kameņeckis pārstāvniecībā un izteica oficiālu Latvijas valdības pateicību, bet plkst. 15.00 pārstāvniecībā ieradās A. Ķeniņš un arī izteica pateicību (viņš atradās Rīgā un oficiāli pagaidām vēl bija Latvijas pārstāvis Polijā). 28. janvārī Latvijas un Igaunijas galvaspilsētā sakarā ar abu valstu starptautisko atzišanu notika tautas manifestācija. Īpaši tika manifestēti pie Itālijas un citu lielvalstu pārstāvniecībām, taču demonstranti ieradās arī pie Polijas pārstāvniecības Rīgā un pie konsulāta Liepājā.¹⁰⁷⁷ Savukārt Varšavā 30. janvārī Polijas Ārlietu ministrija sarīkoja pusdienas Latvijas, Igaunijas un Gruzijas pārstāvjiem. Latviju pārstāvēja P. Oliņš, bet Poliju – Ārlietu ministrijas Austrumu nodaļas priekšnieks J. Lukasēvičs, viceministrs J. Dombskis un Ģenerālštāba priekšnieks T. Rozvadovskis, pusdienās piedalījās arī Somijas diplomātais pārstāvis Polijā.¹⁰⁷⁸

V. Kameņeckis, kurš 27. janvārī bija uzņēmies lielu atbildību (E. Sapeha rīkojumu iesniegt atzišanas aktu deva krietni vēlāk), savu rīcību pamatoja šādi: “Manis iesniegtais atzišanas akts radīja iespēju arī turpmāk saglabāt ilūziju par draudzīgajām attiecībām. Tomēr tas tika iesniegts par velti un to nevar uzskatīt par iesaistīšanu, kādēļ tika izteikta pateicība no Latvijas puses, ne arī par [nopietnu] politisku aktu no mūsu puses. Tā gluži vienkārši bija ļoti smagas un nepatīkamas situācijas glābšana.”¹⁰⁷⁹

Tomēr attiecībās ar Latviju Polijas pusei nepatīkamākais vēl bija priekšā. Laikraksta “Kurjer Poranny” korespondents Z. Sahnovskis noskaidroja neveiksmīgās atzišanas detaļas, un 31. janvārī avīze sīki tās aprakstīja, minot “sensacionālus sīkumus, kuri atklāj mūsu diplomātu nevarību, turklāt tā tie vēl gribēja visu noslēpt”. Žurnālists uzsvēra, ka vienīgi V. Kameņeckis “ātrais lēmums” glābis Polijas prestižu Latvijas valdības acīs.¹⁰⁸⁰ Polijas Ārlietu

¹⁰⁷⁵ Datuma šrifts uz oriģinālā atzišanas akta tiešām nedaudz atšķiras no pārējā teksta šrifta. – LVVA, 2570. f., 3. apr., 1148. l., 33. lp.

¹⁰⁷⁶ Sk.: Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzišanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem... – 83. lpp.

¹⁰⁷⁷ Kurjer Poranny. – 1921. – 29, 30, 31 stycz.; Latvijas Kareivis. – 1921. – 29. janv.; Żołnierz Polski. – 1921. – 2 luty.

¹⁰⁷⁸ Kurjer Poranny. – 1921. – 1 luty.

¹⁰⁷⁹ Łossowski P. Lotwa... – S. 18–19.

¹⁰⁸⁰ Kurjer Poranny. – 1921. – 31 stycz.

ministrijas Preses nodaļa neveikli mēģināja situāciju glābt, lielākajiem laikrakstiem piesūtītā paskaidrojumā apgalvojot, ka tas “neatbilst patiesībai”, bet “Kurjer Poranny” redakcija savā atbildē retoriski vaicāja: “Kas zina, vai Preses nodaļa nedarītu labāk, noliedzot visu to patiesībai neatbilstošo [...] informāciju, kuru šajā lietā preses pārstāvjiem sniedza ministrijas ierēdnis Lukasēviča kungs?”¹⁰⁸¹

Latvijā Polijas puses izturēšanās atstāja jūtamu iespaidu. 7. februāra Ārlietu ministrija konstatēja, ka “poļi ar savām intrigām de jure lietā nežēlīgi iekrita”. Par starptautisko atzišanu Polijas pārstāvniecības darbinieki Rīgā nejausi uzzinājuši laikraksta “Jaunākās Ziņas” redakcijā. Sekojis “liels apjukums, skraidīšana un runāšana”. Pēc tam V. Kameņeckis iesniedza aktu, kas bija parakstīts 31. decembrī un kas Latvijas pusi pārliecināja, ka poļi vienkārši gribējuši piespiest latviešus parakstīt “Latvijai citādi nepieņemamu konvenciju”. Zīmīgi, ka Ārlietu ministrijas departamenta direktors L. Sēja pielāva varbūtību, ka Latvijai labvēlīgais J. Pilsudskis devis rīkojumu aktu iesniegt tūlīt, bet E. Sapeha “saziņā ar saviem domubiedriem valdībā un Seimā” izlēmis to pagaidām uzglabāt. Viņš konstatēja, ka Polijas “izdaudzīnātie” preses biroji ārvalstīs šoreiz nav bijuši uzdevumu augstumos un “ir notikusi liela Dieva žēlastība, jo mēs esam bijuši tikai pusotra soļa no morāliskas verdzības: ja poļi mūs būtu atzinuši jau 31. decembrī un to paziņojuši, viņi visus nopelnus mūsu „de jure” lietā būtu pierakstījuši vienīgi sev un viņu uzpūtībai nebūtu robežu. Bet tagad, pēc Paderevska krokodila asarām Ženēvā un de jure grāmatas nodošanas tikai 27. janvārī, poļu kungiem pret Latviju nav ar ko sevišķi lepoties; tiem nav arī iemesla mūs uzskatīt par savām kreatūrām [...]”¹⁰⁸²

Katrā ziņā liela daļa taisnības bija Polijas Telegrāfa aģentūras Rīgas biroja vadītājam J. Cinarškim, kurš 1921. gada aprīlī šādi, pat nedaudz pārspīlēti vērtēja Latvijas atzišanu no Polijas puses: “Atzišana [...] notika tik nelabvēlīgos apstākļos, ka akta iesniedzēji tika padarīti smieklīgi, Polijas iespaids – ievērojami samazināts, bet latvieši – saērcināti un tiem iedvesta vēl lielāka nepatika pret Poliju.”¹⁰⁸³ To skaidri apliecina arī Lietuvas preses oficiozs „Lietuva”, kas uzsvēra Polijas „sakompromitēšanos” Latvijā.¹⁰⁸⁴

* * *

Laika posmā no 1920. gada jūlija, kad Polijas armija pilnībā bija atstājusi Latvijas teritoriju, līdz 1921. gada janvārim, kad tā bija atzinusi Latvijas valstiskumu “de iure”, abu valstu attiecībās bija vērojamas tendences, kuras uzskatāmi atklāja valdību ārpolitiskos pamatprincipus gan vienai pret otru, gan pret trešajām valstīm, pirmkārt, pret Lietuvu un Padomju Krieviju. Turklāt šajā periodā sevišķi uzskatāmi izpaudās Latvijas un Polijas attiecību atkarība no globālajiem militārpolitiskiem procesiem reģionā un Eiropā.

¹⁰⁸¹ Kurjer Poranny. – 1921. – 1 luty.

¹⁰⁸² LVVA, 2574. f., 1. apr., 23. l., 283.–285. lp.

¹⁰⁸³ AAN, Kod, t. 2, k. 386.

¹⁰⁸⁴ Lietuva. – 1921. – 10 vas.

Lai gan vēlākajos gados bija notikusi notu apmaiņa, 1920. gada jūlijā seši Ilūkstes apriņķa pagasti, kas līdz tam faktiski bija iekļauti Polijā, tika pievienoti Latvijai, pateicoties notikumam attīstībai poļu-padomju frontē. No Latvijas viedokļa raugoties, tas bija pilnīgi likumīgi. Polija jūlijā bija gatava atzīt Latviju "de iure" un par labu Latvijai atteikties arī no šiem pagastiem, uz kuriem līdz šim un arī vēlāk tā izteica zināmas pretenzijas. Pretī tika prasīts militārs atbalsts cīņā pret Padomju Krieviju. Ņemot vērā konkrētos militārpolitiskos apstākļus reģionā, uz šo atbalstu nevarēja cerēt. Šāda nostāja spilgti apliecina Polijas sarežģīto un pat smago militārpolitisko stāvokli šajā laikā.

Samērā krasa Latvijas un Polijas ārpolitisko nostādņu maiņa, no vienas puses, un Polijai labvēlīgā atmosfēra, kas valdīja Baltijas valstu konferencē Bulduros un ko noteica kārtējās izmaiņas poļu-padomju frontē un Latvijas teritoriālās nesaskaņas ar Polijai naidīgo Lietuvu, no otras puses, skaidri parāda abu valstu politiskās intereses. Latvijas galvenais mērķis bija nodrošināt savu neatkarību un neiesaistīties karā Polijas pusē, tā bija ieinteresēta Polijas valstiskās neatkarības saglabāšanā apstākļos, kad reāli kļuva Sarkanās armijas uzvaras draudi. Latvija skaidri apzinājās, ka Polijas iznīcināšanas gadījumā "pasaules revolūcijas" idejas pārņemtā Padomju Krievijas valdība un tās Sarkanā armija neapšaubāmi apdraudēs arī Baltijas valstu neatkarību. Tomēr tieši šajā Polijai tik kritiskajā laikā Latvijas valdība centās savas valsts neatkarību nodrošināt par katru cenu, līdzīgi Lietuvai – noslēdzot miera līgumu ar Padomju Krieviju (jāatzīst, ka Polijas puse, daļēji savu interešu dēļ, izturējās pret šo soli saprotoši). No šī brīža Latvijas neitralitāte tika formāli ievērota ļoti rūpīgi, turklāt ne tikai Polijas-Padomju Krievijas, bet arī Polijas-Lietuvas attiecībās un konfliktā.

1920. gada septembrī šķita, ka iespējama vismaz daļēja attiecību noregulēšana starp Baltijas reģiona valstīm, kā arī ar Padomju Krieviju. Par to liecināja gan Bulduru konferences pagaidām neratificētie līgumu projekti, gan Rīgā sāktās poļu-padomju miera sarunas, gan poļu-lietuviešu sarunas par savstarpējā konflikta noregulēšanu. Tomēr ģenerāļa Želigovska akcija Viļņā un sekojošie notikumi izjauca trauslo līdzsvaru starp Poliju un Lietuvu un turpmākajos mēnešos zināmā mērā iesaistīja konfliktā arī Latviju kā abu minēto valstu tuvāko kaimiņu ziemeļos.

Tieši 1920. gada rudens notikumi īpaši uzskatāmi parādīja, pirmkārt, Latvijas ārpolitikas dienvidu virziena stratēģiju – komplicētajā situācijā tā mēģināja noturēties politiskā līdzsvarā starp Poliju un Lietuvu. Apstākļos, kad ar Lietuvu joprojām pastāvēja nopietnas teritoriālas domstarpības, bet no Polijas tika gaidīts būtisks atbalsts, lai panāktu starptautisku atzīšanu "de iure", minētajam līdzsvaram bija tendence nosvērties nedaudz par labu Polijai. Kopumā šī Latvijas nostāja saglabājās līdz pat Otrā pasaules kara sākumam 1939. gadā. Turklāt atklājās Latvijas attieksme pret Viļņas jautājumu, kas bija galvenais Lietuvas un Polijas nesaskaņu cēlonis. Tā bija nenoteikta, šķietami neitrāla, taču faktiski ārkārtīgi piesardzīga un atsevišķos posmos pat zināmā mērā divkosīga, jo daļēji apslēpti simpātijas tika izrādītas abām pusēm. Turklāt 1920. gadā jau minēto apstākļu dēļ Polijai – nedaudz vairāk (ar nosacījumu, ka Lietuvas neatkarība netiks iznīcināta). Protams, bija arī aprēķins, ka novājināta Lietuva būs izdevīgāks sarunu partneris, kad būs jāizšķir starp abām valstīm vēl neatrisinātie robežas jautājumi. Arī

turpmākajos gados Latvija formāli palika neitrāla kaimiņvalstu konfliktā un strīdā par Viļņu, taču faktiski atzina šīs pilsētas atrašanos Polijā. Viļņā strādāja Latvijas konsulāts, no 30. gadu sākuma uz Viļņu brauca dažādas delegācijas un sporta komandas no Latvijas. Polijas diplomāti šos pasākumus novērtēja kā lielu savu panākumu.¹⁰⁸⁵

1920. gada rudenī bez Želigovska akcijas izraisītajām problēmām Latvijas un Polijas attiecībās dominēja vēl divi būtiski jautājumi, kuru risinājums lielākā vai mazākā mērā jāuzskata par neveiksmīgu Polijas diplomātijai – zemes reformas sākums Latvijā un Latvijas valsts atzīšana “de iure”. Pirmajā gadījumā vainojama bija Latgales poļu muižniecības reakcionārākās daļas un atsevišķu Polijas oficiālo aprindu darbība, lai panāktu īpašas, nepamatotas priekšrocības poļu tautības lielajiem zemes īpašniekiem (sākotnēji gan Polijas politiskās aprindas, gan paši poļu muižnieku vairākums kā pašu par sevi saprotamu risinājumu uzskatīja pilnīgi atšķirīgu, poļiem daudz labvēlīgāku vāciešu un poļu muižniecības traktējumu no Latvijas valdības puses). Otrajā gadījumā vainīgs bija Polijas ārpolitiskais resors, kas vilcinājās atzīt Latviju, piekļūstot pārspīlētu Antantes orientācijas politikai, kuras dēļ atzīšanas akts no Polijas nāca ar novēlošanos un ievērojami vājināja Polijai labvēlīgo tendenci gan Latvijas oficiālajās aprindās, gan sabiedriskajā domā. Turklāt Bulduru konferencē parakstītās vienošanās neratificēja arī Polijas Seims, kurš to vienkārši tiesiski nevarēja izdarīt līdz paredzētajam termiņam, jo Polija līdz šim laikam nebija atzinusi Latviju un Igauniju „*de iure*”.¹⁰⁸⁶

Sarežģītās politiskās situācijas dēļ reģionā Baltijas valstu savienības ideja jau 1920. gada nogalē cieta pirmo nopietno neveiksmi lielā mērā nosacītajā trīsstūrī Varšava–Kauņa–Rīga un dažu ārpus tā esošo faktoru ietekmē (Somijas, mazākā mērā Igaunijas nostāja). Tomēr “de iure” atzīšanas akts 1921. gada janvārī noslēdza to posmu Latvijas un Polijas attiecībās, kura laikā abu valstu attiecības bija pilnīgi izveidojušās. Turpmāk abas valstis attiecības veidoja jau uz tiesiski pilnīgi vienlīdzīgiem, starptautiski akceptētiem pamatiem.

Nobeigums

Latvijas attiecības ar Poliju neatkarības sākumposmā un arī vēlāk nav iespējams skatīt kā izolētu procesu. Tas jādara gan abu pušu, gan visa reģiona zemju, gan pēc Pirmā pasaules kara izveidotās visas Versaļas–Rīgas sistēmas valstu attiecību kontekstā. Baltijas reģionā savstarpēju un daudzpusēju militāru konfliktu dēļ šajā laikā norisa ļoti sarežģīti procesi. Tādējādi šis Eiropas reģions kļuva par īpaši uzskatāmu piemēru jaunizveidotās robežu sistēmas trūkumiem (tā pastāvēja divus gadu desmitus līdz Otrajam pasaules

¹⁰⁸⁵ Sk., piemēram: AAN, Sztab Główny, t. 616/151, k. 481.

¹⁰⁸⁶ Jāpiezīmē, ka Polija nebūt nebija vienīgā, kura atzīšanas rakstu iesniedza ar novēlošanos un no kuras tas tika gaidīts ātrāk kaut vai iecerētās un nekad neīstenotās Baltijas valstu savienības vārdā. Arī Somijas valdība gaidīja Lielbritānijas rīcību Baltijas valstu atzīšanā, jo savas valsts drošību tāpat kā poļi (vienīgi gaidot, pirmkārt, Francijas rīcību – Ē. J.) redzēja saistībā ar Rietumu lielvalstīm. – Ščerbinskis V. Somija Latvijas ārpolitikā 1918–1940. Promocijas darbs Dr. hist. grāda iegūšanai. – Rīga, 2002 (LU bibliotēka). – 55. lpp.

karam). Latvijas ārpolitikas veidotājiem šajā laikā bija jādarbojas patiesi sarežģītos apstākļos un jāņem vērā šādi nosacījumi.

Pirmkārt, attiecības starp trijām Baltijas valstīm (Latviju, Igauniju un Lietuvu), kuras galvenajos vilcienos bija līdzīgā ģeopolitiskajā situācijā un kurās uzskatāmi iezīmējās Lietuvas atšķirīgā nostāja. To savukārt noteica Lietuvas un Polijas sarežģītās, konfrontējošās attiecības, kurās Latvija tika iesaistīta tieši – kā kaimiņvalsts.

Otrkārt, attiecības ar Poliju un Somiju, kuras bija labākā ģeopolitiskā stāvoklī un kuras arī pašas apzinājās šo atšķirību. Minētā iemesla dēļ šo divu valstu intereses sakrita ar Latvijas un Igaunijas interesēm tikai daļēji un šo valstu ārpolitiskie mērķi un to īstenošanas metodes atšķīrās ne tikai no Baltijas valstīm, bet arī savstarpēji.

Treškārt, attiecības ar Vāciju un Padomju Krieviju. Pirmā pasaules kara un iekšpolitisko pārmaiņu dēļ abas valstis reģionā pagaidām bija zaudējušas pozīciju, kura, viņuprāt, tām pienācās. Jau šajā laikā tās skaidri pauda savu vēlmi saglabāt maksimālu iespaidu reģionā, lai nākotnē mainītu robežu sistēmu, ko uzskatīja par netaisnīgu. Lieki piebilst, ka arī Padomju Krievijas un Vācijas ārpolitiskās vadlīnijas sakrita vai bija līdzīgas tikai galvenajos vilcienos. Viena no būtiskākajām to izpausmēm bija vēlme jebkuriem iespējamajiem līdzekļiem – no diplomātiskiem līdz militāriem – nepieļaut austrumeiropas valstu politisko un militāro vienotību, kas varētu traucēt pastāvošo robežu sistēmu maiņu nākotnē. Pateicoties pašu centieniem un pieaugošajam iespaidam, kā arī prasmei izmantot Baltijas valstu atšķirīgās intereses, Padomju Krievijai un Vācijai tas izdevās gandrīz pilnībā. Izdosies arī vēlāk līdz pat Otrā pasaules kara sākumam un Versaļas–Rīgas sistēmas pilnīgam sabrukumam 1939.–1940. gadā.

Ceturtkārt, karā uzvarējušo Rietumu lielvalstu (pirmkārt, Lielbritānijas un Francijas, mazākā mērā ASV) intereses reģionā. Daudzos gadījumos par „sabiedrotajiem” dēvēto lielvalstu izturēšanos pret šķietami līdzīgā situācijā esošajām Baltijas valstīm noteica šauri savtīgas intereses, turklāt tās rīkojās bez konkrēta darbības plāna – šo valstu politika reģionā bija haotiska, nesaskaņota, un līdz ar to tā traucēja jaunajām valstīm nostiprināties un saprasties. Bija jāievēro arī Ukrainas Tautas Republikas un Baltkrievijas Tautas Republikas, arī Zviedrijas, mazāk – Norvēģijas, Dānijas, kā arī pat Rumānijas intereses.

Tādējādi Baltijas reģionā izveidojās Versaļas–Rīgas sistēmai raksturīgs un īpaši sarežģīts jauno un atdzimušo nacionālo valstu attiecību samezģlojums. Tajā svarīga nozīme bija tam, ka visā Austrumeiropā un Centrāleiropā izveidotajai sistēmai piemita trūkumi – nebija iespējams izveidot starpvalstu robežas, kas pilnībā atbilstu etniskajam principam, un trūka demokrātijas pieredzes trūkums. Tas iespaidoja gan uz Igaunijas, Latvijas un Lietuvas, gan Polijas ārpolitiku, nerunājot par Padomju Krieviju, kur nebija pat demokrātijas iedīgļu; tās galvenais mērķis bija kaimiņvalstu neatkarības iznīcināšana. Šādā situācijā attīstījās Latvijas attiecības ar Poliju. Neatkarības sākumā tās bija ļoti sarežģītas, un tās var iedalīt vairākos laika posmos atkarībā no politiskās un militārās situācijas reģionā. Visas reģiona valstis bija spiestas sākt darbību kara un revolūciju izmainītā situācijā, ar jauniem kaimiņiem un problēmām. Bija izveidojusies un veidojās jauna Eiropas politiskā karte, un šo procesu vēl arvien lielā mērā ietekmēja militārais faktors.

Gan Latvijai, gan Polijai bija raksturīga diferencēta attieksme vienai pret otru. 1919. un 1920. gadā – kara un pēckara apstākļos – tā izpaudās sevišķi uzskatāmi un strauji, jo bija saistīta ar norisēm militārajā laukā. Šo attieksmi noteica arī attiecības ar citām reģiona valstīm (pirmkārt, ar Lietuvu, Padomju Krieviju un Vāciju) un Antantes lielvalstīm, kā arī abu valstu atšķirīgie politiskie un militārie mērķi, kurus savukārt noteica dažādā vēsturiskā pieredze, dažāda valstu lielums, iedzīvotāju daudzums un valstu politiskā nozīme un mērķi. Abu valstu savstarpējo attieksmi iespaidoja arī Latvijas poļu minoritātes un Latgales poļu muižniecības aktivākās un Latvijas valstij nelabvēlīgākās daļas darbība. Jāsecina, ka Polijas galvenie politiskie grupējumi 1919.–1920. gadā pret Baltijas valstīm izturējās augstprātīgi, protekcioniski un ar pārākuma apziņu. Viņi tās uzskatīja par mazām (līdz ar to – par vājām). Zinot Polijas iekšējās un ārējās problēmas, tas nebija pamatoti. Lai īstenotu savus ārpolitiskos mērķus, Polija bija ieinteresēta sadarboties ar Latviju, tādēļ arī poļu mērenākie jeb demokrātiskākie politiskie spēki (pie kuriem piederēja arī pie varas esošā J. Pilsudska nometne) centās sadarboties un dažkārt pat piekāpās. Tie pauda pārliecību, ka Polijai ir galvenā nozīme viņu iecerētajā federatīvajā valstī vai formāli neatkarīgu, bet ar Poliju cieši saistītu valstu savienībā. Ja nebūtu Polijas ieinteresētības, tā pret Latviju izturētos kā pret Lietuvu, kaut arī, atšķirībā no Lietuvas, tikai viena Latvijas daļa (Latgale) ļoti tālā pagātnē un pilnīgi atšķirīgos vēsturiskajos apstākļos bija bijusi apvienotās Polijas–Lietuvas valsts sastāvā. Tādēļ Latvijas sadarbībā ar Poliju jau pašā attiecību sākumā no Latvijas puses bija vērojama piesardzība, kas saglabāsies līdz pat Otrā pasaules kara sākumam un ko var apzīmēt ar terminu „piesardzīgā draudzība”.

Latvija un Polija bija ieinteresēta politiskā un militārā sadarbībā. Latvijai bija nepieciešams sabiedrotais, lai nodrošinātu savu neatkarību, Polijai – sabiedrotais, lai īstenotu mērķus attiecībās ar Padomju Krieviju, Lietuvu un 1919. gadā – arī ar Vāciju. Tādējādi 1919. gada rudenī Baltijā briestošā krīze ar reakcionārajiem vācu-krievu spēkiem Bermonta vadībā izraisīja noteiktu Latvijas tuvināšanos Polijai – tika nodibinātas diplomātiskas attiecības un jaunā Latvijas valsts saņēma dažādu Polijas atbalstu.

Kopumā Latvijai sadarbība ar Poliju 1919. un 1920. gadā bija sevišķi izdevīga. Ar šīs valsts atbalstu, kā arī tiešu diplomātisku un pat militāru palīdzību tika panākta Latvijas starptautiskā atzīšana (vispirms “de facto”, pēc tam “de iure”), pilnīga Latvijas zemju atbrīvošana un apvienošana. Ar Polijas atbalstu lielā mērā tika neitralizētas otras kaimiņvalsts – Lietuvas – teritoriālās pretenzijas pret Latviju. Polijas palīdzība Latvijai lika pamatu labām kaimiņattiecībām nākamajos gados. Tajos, runājot poļu vēsturnieka P. Losovska vārdiem, abām valstīm, kurām nebija nekādas sadarbības pieredzes pagātnē, nācās pastāvēt blakus un pārvarēt šādām situācijām raksturīgo neuzticību.¹⁰⁸⁷ Kaut arī dažādu apstākļu dēļ līdz pat Otrā pasaules kara sākumam Latvijas piesardzība pilnībā neizzuda, 1919. un 1920. gadā sniegtais Polijas atbalsts liecināja par šīs valsts labvēlīgo attieksmi pret Latvijas neatkarību.

¹⁰⁸⁷ Łossowski P. Polska w Europie i świecie 1918–1939. – Warszawa, 1990. – S. 21.

Galvenais šķērslis ciešākai sadarbībai starp Baltijas valstīm, Somiju un Poliju bija minētās atšķirīgās valstiskās intereses un pretrunas, kas atsevišķos brīžos izpaudās sevišķi spilgti. To dēļ ne 1920. gadā, ne arī vēlāk neizdevās izveidot Baltijas valstu savienību, kam būtu aizsardzības raksturs. Augstākā sasniegtā sadarbības forma starp tām bija samērā regulāri notiekošās konferences, kurās Baltijas valstu pārstāvji pārsvarā nesekmīgi centās vienoties par noteiktu kopēju nostāju, pirmkārt, pret Padomju Krieviju un starptautiskajās norisēs kopumā.

Attiecības ar Latviju minēto iemeslu dēļ neattīstījās arī atbilstoši Polijas valsts vadītāja J. Pilsudska un valdības iecerēm. Pateicoties labvēlīgai militārpolitiskai situācijai, Polijai tomēr izdevās savās interesēs izmantot un pat veicināt Latvijas nesaskaņas ar tai naidīgo Lietuvu. Polija un Latvija pretēji Lietuvas interesēm panāca, ka tika izveidota kopīga robeža, tādējādi uz diviem gadu desmitiem izolējot Lietuvu no Padomju Krievijas (tas bija gan Latvijas, gan Polijas interesēs). Tieši kopīgā 104 kilometrus garā robeža starp Latviju un Poliju pavēra iespējas abu valstu plašai sadarbībai starpkaru periodā. Lietuvas valdība bija neapmierināta ar šādu stāvokli, un lietuviešu un poļu konflikts par Viļņu, kā arī Latvijas nenoteiktā nostāja konflikta laikā šo neapmierinātību vēl vairāk pastiprināja. Latvijai bija nepieciešams uzturēt labas attiecības ar abām savstarpēji naidīgām valstīm, jo tas garantēja Latvijas starptautiski neatzīto neatkarību un Latvijai bija svarīgi noturēties politiskā līdzsvarā starp savstarpēji konfliktējošām, lielākā vai mazākā mērā Latvijai draudzīgām kaimiņvalstīm. Sadarbība ar tām nākotnē varēja garantēt ne tikai savu, bet pat visa reģiona drošību. Katrā ziņā Latvijas un Polijas attiecībās 1919.–1920. gadā skaidri atklājās cēloņi, kuri arī turpmāk neļāva pilnībā vienoties ne savstarpēji, ne visām Baltijas reģiona valstīm kopumā. Tādēļ netika izveidota minētā Baltijas valstu savienība, kas spētu vismaz ievērojami izmainīt, ja ne pilnībā novērst 1939.–1940. gada notikumus Eiropā kopumā.

Turpmākajos gados reģiona valstu savstarpējās un daudzpusējās attiecībās saglabājās galvenās tendences, kas bija spilgti izpaudušās 1919.–1920. gadā: Padomju Krievijas tiesiskā mantiniece – Padomju Savienība – arī turpmāk tikpat sekmīgi centās nepieļaut un faktiski nepieļāva Baltijas valstu un Polijas tuvināšanos, izveidojot aizsardzības savienību. Polijas konflikts ar Lietuvu turpināja attīstīties līdz pat 1938. gadam, kad tika ārēji, bet ne iekšēji atrisināts – Polija ar militāriem draudiem pieprasīja nodibināt diplomātiskas attiecības. Latvija šajā strīdā formāli turpināja ieņemt neitrālu pozīciju, bet faktiski tā atzina Viļņas atrašanos Polijā – to lika darīt reālie apstākļi.

1925. gadā ideja par Baltijas valstu savienības izveidi tika atmesta pilnībā, un turpmāk katra valsts darbojās vienīgi savās interesēs vēl atklātāk nekā līdz šim. Nelielas pārmaiņas triju Baltijas valstu ārpolitikā bija vērojamas, sākot ar 1934. gadu, kad tika izveidota Baltijas Antante. Tā kā Vācija un Padomju Savienība bija noslēgusi vienošanos ar Poliju, Lietuva pilnīgi pārliecinājās par savas horizontālās orientācijas neefektivitāti, un Igaunija un Latvija ļāva Lietuvai pievienoties Antantei, kaut arī tās nebija neieinteresētas „Lietuvas specifisko” problēmu – Viļņas un Klaipēdas jautājumu – risināšanā. Tomēr arī šajā neefektīvajā savienībā katra dalībvalsts darbojās, ievērojot tikai savas intereses. Tā kā Versaļas–Rīgas robežu sistēmai bija trūkumi un divu

totalitāro kaimiņvalstu iespaids pieauga, Baltijas valstu un Polijas liktenis faktiski bija izlemts.

Līdz pat Polijas valsts likvidēšanai, kas notika 1939. gada septembrī, Latvijas attiecībās ar Poliju izpaudās tendences, kas bija iezīmējušās jau 1919.–1920. gadā: atšķirības ārpolitiskajos mērķos un zināmā Polijas vēlme būt reģionā galvenajai noteicējai. Līdz pat 1929. gadam pastāvēja Polijas teritoriālās pretenzijas uz sešiem Ilūkstes apriņķa pagastiem un Grīvas pilsētu, kas tikai 1920. gada vasarā bija nonākuši Latvijas varā. Strīds formāli tika atrisināts līdz ar tirdzniecības un kuģniecības līguma parakstīšanu. Tas bija izdevīgs abām pusēm un sevišķi Latvijai, un tam tika pievienota konfidenciāla vienošanās par naudas kompensāciju izmaksu Polijas pilsoņiem – bijušajiem zemes īpašniekiem Latvijā (galvenokārt Latgalē un Ilūkstes apriņķī). Savukārt Polija piekrita robežas delimitācijai un atteicās no tālākām pretenzijām. Tiesa, neoficiāli tās laiku pa laikam bija. Latvijai periodiski tika pārmesta Latvijas poļu minoritātes interešu neievērošana. 1931. gadā šī iemesla dēļ Polijas sūtnis, gan oficiāli nepārtraucot diplomātiskās attiecības, gandrīz uz pusgadu atstāja Latvijas galvaspilsētu. Tomēr kopumā attiecības bija samērā labas, kaut arī no Latvijas puses bija vērojama piesardzība. Sevišķi labas tās bija starp militārajiem resoriem, turklāt zināma sadarbība, īpaši izlūkdienestu jomā, tika sekmīgi īstenota. Katrā ziņā grāmatā aplūkotajā laika posmā tika likti pamati turpmākajām attiecībām, un tās bija ļoti daudzšķautņainas – tām bija raksturīga draudzība, savstarpēja palīdzība un atbalsts, kā arī piesardzība, neuzticība, aizdomas un nepieciešamības gadījumā pat otras puses interešu neievērošana savu interešu dēļ. Tādas tās bija arī turpmāk, turklāt pamatā nemainījās, vienīgi tās noteica vēsturiskie apstākļi un to attīstība.

Avoti un literatūra

I. Nepublicētie avoti

1) Latvijas Valsts vēstures arhīvs (Rīga)

- ¹ 1303. f., 1. apr. – Valsts prezidenta sekretariāts
- ² 1304. f., 1. apr. – Lāčplēša Kara ordeņa dome
- ³ 1313. f., 1., 2. apr. – Ārlietu ministrijas kanceleja
- ⁴ 1368. f., 1. apr. – Iekšlietu ministrijas sekretariāts
- ⁵ 1398. f., 2. apr. – Daugavpils apriņķa policijas iestādes
- ⁶ 1468. f., 1. apr. – Kara ministrijas sekretariāts
- ⁷ 1474. f., 1. apr. – Armijas štābs
- ⁸ 1491. f., 1. apr. – 3. Jelgavas kājnieku pulks
- ⁹ 1515. f., 1. apr. – Kurzemes divīzijas pārvalde
- ¹⁰ 1527. f., 1. apr. – Zemgales divīzijas pārvalde
- ¹¹ 1532. f., 1. apr. – Satiksmes ministrijas Pasta-telegrāfa departaments
- ¹² 1640. f., 1. apr. – Aizsargu organizācijas štābs
- ¹³ 2570. f., 1., 2., 3., 10. apr. – Ārlietu ministrijas Administratīvi juridiskais departaments
- ¹⁴ 2574. f., 1., 3. apr. – Ārlietu ministrijas Politiski ekonomiskais departaments
- ¹⁵ 2575. f., 1., 7., 8., 11, 15., 17. apr. – Diplomātiskās un konsulārās pārstāvniecības ārzemēs (Lielbritānijā, Igaunijā, Francijā, Lietuvā, Polijā, Somijā)
- ¹⁶ 3235. f., 1/14. apr. – Iekšlietu ministrijas Drošības policijas Politiskās policijas pārvalde (Armijas Virspavēlnieka štāba Iekšējās izlūkošanas daļas Daugavpils nodaļa)
- ¹⁷ 3444. f., 1. apr. – Daugavpils un apriņķa komandantūra
- ¹⁸ 3461. f., 1. apr. – Grīvas komandantūra
- ¹⁹ 3479. f., 1. apr. – Krāslavas komandantūra
- ²⁰ 3485. f., 1. apr. – Kalkūnes stacijas komandantūra
- ²¹ 3601. f., 1., 9. apr. – Armijas Virspavēlnieka štābs
- ²² 3602. f., 1. apr. – Armijas Komandiera štābs
- ²³ 3605. f., 1. apr. – Armijas Galvenā apgādības pārvalde
- ²⁴ 3723. f., 2. apr. – Iekšlietu ministrijas Pašvaldību departaments
- ²⁵ 4592. f., 3. apr. – Dzelzceļu virsvalde
- ²⁶ 4917. f., 1. apr. – Robežsargu divīzijas štābs
- ²⁷ 5192. f., 1. apr. – Galvenais štābs
- ²⁸ 5434. f., 1. apr. – Kara muzejs
- ²⁹ 5480. f., 1. apr. – Kārļa Zariņa personīgais fonds (arhīvs)
- ³⁰ 5601. f., 1.–3. apr. – Armijas štāba personisko lietu kolekcija
- ³¹ 5604. f., 1. apr. – Policijas darbinieku personīgo lietu kolekcija
- ³² 5969. f., 1. apr. – K. Ulmaņa personīgais fonds
- ³³ 6033. f., 1. apr. – Kara vēstures komisija
- ³⁴ 6823. f., 2. apr. – Tirdzniecības un rūpniecības ministrija
- ³⁵ 7473. f., 1. apr. – Studentu biedrība „Zemgalija”
- ³⁶ Latvijas armijas virspavēlnieka pavēles 1919. gadam//LVVA Zinātniskajā bibliotēkā

2) Archiwum Akt Nowych (Varšava)

- ¹ Kolekcja opracowań i odpisów dokumentów dotyczących stosunków Polski z
- ² Łotwą, Litwą, Estonią i Finlandią
- ³ Ministerstwo Spraw Zagranicznych

4. Sztab Główny
5. Attachaty wojskowe Rzeczypospolitej Polskiej akredytowane przy państwach kapitalistycznych
6. Instytucje Wojskowe
7. Towarzystwo Straży Kresowej

3) Centralne Archiwum Wojskowe (Varšava)

1. Akta osobiste (A. Myszkowski)
2. II oddział Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego
3. IV oddział Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego
4. Szefostwo lotnictwa
5. Teki Laudańskiego
6. Wojskowe Biuro Historyczne

4) Archiwum Polskiej Akademii Nauk (Varšava)

1. Świerżbiński M. Martyrologia Infant Polskich
2. Djarjusz M. S. Kossakowskiego

5) Lietuvos Centrinis Valstybinis archivas (Viļņa)

1. 383 f., 7 ap. – Užsienio reikalų ministerija
2. 384 f., 3 ap. – Krašto apsaugos ministerija
3. 923 f., 1 ap. – Ministrių kabinetas
4. 929 f., 1, 3 ap. – Kariuomenės štabas

6) Latvijas Kara muzejs (Rīga)

1. Antens P. Pārskats par telegrāfa un telefona rotas darbību laikā no 1919. g. XI -1921. g. I. IV
2. Artum-Hartmanis A. Zemgales divīzijas atsevišķā eskadrona vēsture
3. Caunītis O. Vēsturisks pārskats par 2. Ventpils kājnieku pulka nodibināšanu, formēšanos un kara darbības gaitām Latvijas atbrīvošanās cīņā laikmetā
4. 12. Bauskas kājnieku pulka vēsture
5. Kalniņš T. Īss pārskats par 10. Aizputes pulka nodibināšanu, formēšanos un kara darbības gaitām atbrīvošanās cīņā laikmetā 1919. un 1920. g.
6. Paulockis A. 3. bruņotā vilciena kaujas apraksts par laiku no 3. līdz 20. janvārim 1920. g.

7) Latvijas Kultūras fonda arhīvs (Rīga)

1. Briņķis K. Autobiogrāfija

8) Wojskowy Instytut Historyczny Akademii Obrony Narodowej (Varšava)

1. Styliński J. Wspomnienia żołnierza 5 pp. Legionów 1915–1920.

II. Prese

1. Baltijas Vēstnesis (Rīga), 1919.–1920.
2. Brīvā Zeme (Rīga), 1919.–1921.
3. Czas (Krakova), 1920.
4. Dziennik Wileński (Viļņa), 1919.–1920.
5. Dzwon (Daugavpils), 1928., 1930.
6. Echo Litwy (Viļņa), 1920.
7. Gazeta Polska (Varšava), 1919.

8. Gazeta Poranna (Varšava), 1919.–1920.
9. Gazeta Warszawska (Varšava), 1919.–1920.
10. Gonicz Miński (Minska), 1919.–1920.
11. Jaunākās Ziņas (Rīga), 1919.–1921.
12. Kurjer Lwowski (Līvova), 1920.
13. Kurjer Polski (Varšava), 1920.
14. Kurjer Poranny (Varšava), 1920.–1921.
15. Kurjer Powszechny (Varšava), 1920.
16. Kurjer Warszawski (Varšava), 1920.
17. Kurzemes Vārds (Liepāja), 1920.
18. Laisve (Kauņa), 1919.–1920.
19. Latgales Vēstnesis (Daugavpils), 1939.
20. Latgalīts (Rēzekne), 1920.
21. Latgolas Words (Rēzekne), 1920.
22. Latvijas Kareivis (Rīga), 1920.–1921.
23. Latvijas Sargs (Rīga), 1919.–1920.
24. Lietuva (Kauņa), 1919.–1921.
25. Naród (Varšava), 1920.
26. Nasz Głos (Daugavpils), 1933.
27. Nasz Kraj (Viļņa), 1919.–1920.
28. Przegląd Wieczorny (Kališa), 1920.
29. Republikas Sargs (Rīga), 1920.
30. Robotnik (Varšava), 1919.–1920.
31. Rząd i Wojsko (Varšava), 1920.
32. Rzeczpospolita (Varšava), 1920.
33. Słowo (Viļņa), 1922, 1931.
34. Sociāldemokrāts (Rīga), 1919.–1920.
35. Strādnieku Avīze (Liepāja), 1920.
36. Tygodnik Polski (Rīga), 1927.
37. Tygodnik Wileński (Viļņa), 1920.
38. Valdības Vēstnesis (Rīga), 1919.–1920.
39. Ziemia Wileńska (Viļņa), 1920.
40. Żołnierz Polski (Varšava), 1919.–1920., 1922.
41. Варшавская речь (Varšava), 1919.
42. Варшавское слово (Varšava), 1920.
43. Воля (Rīga), 1920.
44. Минский курьер (Minska), 1920.
45. Наша жизнь (Daugavpils), 1920.
46. Сегодня (Rīga), 1919.–1920.
47. Свобода (Varšava), 1920.

III. Publicētie dokumenti

1. Deruga A. Nieznane dokumenty do dziejów polityki wschodniej Polski 1918–1919//Z dziejów stosunków polsko - radzieckich. – T. VI. – Warszawa, 1970. – S. 231–246.
2. Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem 1918–1998. – Rīga, 1999. – 35.–39. lpp.
3. Dokumenti stāsta. Latvijas buržuāzijas nākšana pie varas/V. Bērziņa redakcijā. – Rīga, 1988.
4. Dokumenty do dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918–1939. – T. I/Red. T. Jędruszczak, M. Nowak - Kielbikowa. – Warszawa, 1937.

5. Likumu un valdības rīkojumu krājums. 1920.
6. Międzynarodowe aspekty wojny polsko - bolszewickiej 1919–1920. Antologia tekstów historycznych/Oprac. M. M. Drozdowski. – Warszawa, 1996.
7. Piłsudski J. Pisma zbiorowe. – T. V. – Warszawa, 1937.
8. Sąsiedzi wobec wojny 1920 roku. Wybór dokumentów/Oprac. J. Cisek. – Londyn, 1990.
9. Tajne rokowania polsko - radzieckie w 1919 r. – Warszawa, 1986.
10. Документы и материалы по истории советско-польских отношений. – Ч. II. – Москва, 1964.
11. Социалистическая Советская республика Латвии в 1919 г. и иностранная интервенция. Документы и материалы. – Том 2. – Рига, 1960.

IV. Atmiņas

1. Balodis J. Ģenerāļa Jāņa Baloža atmiņu burtnīcas//Neatkarīgā Rīta Avīze. – 1997. – 22. febr., 22., 29. marts, 26. apr., 17. maijs.
2. Broniewski W. Pamiętnik 1918–1922. – Warszawa, 1984.
3. Brzeziński E. Ceļojums uz Daugavpili pirms 15 gadiem//Latgales Vēstnesis. – 1935. – 4. janv.
4. B. S. Jakešmy Dźwińsk zafasowali//Żołnierz Polski. – 1921. – 31 lip., 7 sierp.
5. Cielēns F. dr. Miķelis Valters vēstures logatā. Viņa 90 gadu piemiņai// Brīvība. – 1964. – Nr. 4/5.
6. Cielēns F. Laikmetu maiņā. – 2. sēj. – Lidingö, 1963; Cielēns F. Laikmetu maiņā. Atmiņas un atziņas. – 3. grām. – Stokholma, 1998.
7. Diparkē E. Latvju tautas augšāmcēlšanās//Latvju varoņu gaitas. – Rīga, 1938.
8. Dmowski R. Polityka polska i odbudowanie państwa. – T. II. – Warszawa, 1988.
9. Donass F. Politiskos krustceļos. – J. Šķirmanta apgāds, 1969.
10. Ezergailis J. Pirms 50 gadiem//Daugavas Vanagu Mēnešraksts. – 1971. – Nr. 3.–32. lpp.
11. Klimas P. Lietuvas diplomatinėje tarnyboje. – Vilnius, 1991.
12. Klīve Ā. Latvijas neatkarības gadi. Latvijas politiskā veidošanās un augšana. – B. v., 1976.
13. Kurzemes muižniecības pilnvarotā – grāfa Paula Pālena dienas grāmata//Jaunākās Ziņas. – 1921. – 12. jūl.
14. Kutzreba T. Wspomnienia żołnierskie w dzień niepodległości Łotwy//Przegląd Współczesny. – T. XX. – 1927. – S. 113–120.
15. Līgotņu J. Latvijas valsts dibināšana. – Rīga, 1925.
16. Mączewski P. Z podróży na Łotwę//Gazeta Warszawska. – 1920. – 13, 14, 19 marzec.
17. Miškovskis A. Iz manām atmiņām no Latvijas//Ģenerālis Jānis Balodis. Atmiņu krājums no Latvijas brīvības cīņu laika. – Rīga, 1931. – 70.–75. lpp.
18. Muižnieks O. Pirms piecpadsmit gadiem//Latgales Vēstnesis. – 1935. – 18. janv., 1. febr.
19. Myszkowski A. Z moich łotewskich wspomnień//Polska Zbrojna. – 1933. – 18 list.
20. Plensners A. Pret vētrām un negaisiem. – Grāmatu Draugs, 1982.
21. Punga H. Polija un viņas valsts darbinieki//Darba Balss. – 1921. – 31. dec.; [Punga H.] Piłsudskis kā revolucionārs un patriots//Latvijas Kareivis. – 1922. – 3. janv.
22. Ramats K. Virspavēlnieks//Ģenerālis Jānis Balodis. Atmiņu krājums no Latvijas brīvības cīņu laika. – Rīga, 1931. – 145.–158.
23. Seskis J. Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara notikumu norisē. – Rīga, 1991.
24. Smaren-Svarinskis V. Manas atmiņas//Latvju Nacionālā Kluba Biļetens. – 1924. – Nr. 7; Nr. 8.
25. Smigly - Rydz E. Teicams karavīrs//Ģenerālis Jānis Balodis. Atmiņu krājums. – Rīga, 1931. – 68.–69. lpp.
26. Strautnieks Ž. Kāda jātnieka atmiņas//Kara Invalīds. – 1985. – Nr. 30. – 55.–60. lpp.
27. Valters M. Mūsu tautības jautājums//Daugavas gadagrāmata. 1932. – Rīga, 1932. – 120.–134. lpp.
28. Wasilewski L. Józef Piłsudski. Jakim go znałem. – Warszawa, 1935.
29. Zariņš K. 35 gadi Latvijas valsts darbā//Latviešu Almanahs 1954. gadam. – Londona, 1953.

V. Literatūra

1. 2. Ventspils pulks. – Liepāja, 1936.
2. Albin J. Polski ruch narodowy na Łotwie w latach 1919–1940. – Wrocław, 1994.
3. Andersons E. Latvijas vēsture 1914–1920. – Daugava, 1967.
4. Andersons E. Sacensība par Daugavpili//Daugavas Vanagu Mēnešraksts. – 1965. – Nr. 2. – 46.–51. lpp.
5. Apsītis A. Latgales atbrīvošana//Atbrīvošanās kara vēsture/Red. M. Peniķis. – Rīga, b. g. – 256.–324. lpp.
6. Ārpolitika//Latvju Enciklopēdija/Red. A. Švābe. – 1. sēj. – Stokholma, 1950. – 99.–129. lpp.
7. Bačiński K. Zarys historii wojennej 5 - go pułku piechoty Legionów. – Warszawa, 1929.
8. Bebris R. Daugavpils atbrīvošana 1920. gada 3. janvārī//Militārais Apskats. – 1935. – Nr. 2. – 214.–229. lpp.
9. Bērziņš P. Latvijas brīvības cīņas 1918–1920. – Rīga, 1928.
10. Bērziņš V., Bambals A. Latvijas armija. – Rīga, 1991.
11. Borkiewicz A. Dzieje 1 - go pułku Legionów. – Warszawa, 1929.
12. Boruta M. Wolni z wolnymi, równi z równymi, Polska i Polacy o niepodległości wschodnich sąsiadów Rzeczypospolitej. – Kraków, 2002.
13. Butkus Z. Great Britain's mediation in establishing the Lithuanian - Latvian frontier, 1920–1921// Journal of Baltic Studies. – T. XXIV. – Nr. 4. – P. 359–368.
14. Butkus Z. Himansa projekts Polijas un Lietuvas attiecību risinājumā 1921. gadā: Latvijas nostāja// Latvijas vēsture. – 1995. – Nr. 1. – 15.–22. lpp.
15. Butkus Z. Lietuvos ir Latvijos santykiai 1919–1929 metais. – Vilnius, 1993.
16. Cabanowski M. Generał Stanisław Bułak - Bałachowicz. – Warszawa, 1993.
17. Cynarski J. Lotwa//Bellona. – 1925. – T. XIX. – Zesz 1. – S. 1–23.
18. Cynarski J. Lotwa współczesna. – Warszawa, 1925.
19. Čepenas P. Naujuju laiku Lietuvos istorija. – II t. – Čikago, 1986.
20. Davies N. Orzeł biały, czerwona gwiazda. Wojna polsko - bolszewicka 1919–1920. – Kraków, 1998.
21. Dąb - Biernacki S. Grupy oporowe w świetle działań pierwszej dywizji piechoty legionów//Bellona. – 1922. – T. VIII. – S. 230–246.
22. 9. Rēzeknes k. p. gaitas no 1919. g. 9. augusta līdz 1922. g. 9. augustam. – Rīga, 1923.
23. Dowgiałło W. Infanty Polskie//Przegląd Dyplomatyczny. – 1919. – Nr. 1. – S. 29–36.
24. Dyneburg, Dźwina//Encyklopedja Wojskowa. T. II. – Warszawa, 1932. – S. 408–412, 476–481.
25. Feldmanis I. Latvijas valsts: rašanās, starptautiskā atzīšana un ārpolitiskās darbības galvenie virzieni (1918–1940)//Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem 1918–1998. – Rīga, 1999. – 15.–57. lpp.
26. Gintel J. Zarys historii wojennej 2 - go pułku artylerii ciężkiej. – Warszawa, 1929.
27. Giza A. Latvijas un Polijas attiecības 1919. un 1920. gadā//Latvijas Vēsture. – 1992. – Nr. 1.
28. Herzog S. Historia wojenna 5 - go pułku artylerii ciężkiej. – Warszawa, 1930.
29. Historia Dyplomacji polskiej. T. IV 1918–1939/Red. P. Łossowski. – Warszawa, 1995.
30. Hłasko J. Polityka wewnętrzna//Przegląd Narodowy. – 1920. – T. XVII.
31. H[asko] J. Zaprzepaszczenie Infant//Gazeta Warszawska. – 1920. – 29 czerw.
32. Hovi K. Alliance De Revers. – Turku, 1984.
33. Hovi K. Polish - Finnish Cooperation in Borderstate Policy, 1919–1922//Journal of Baltic Studies. – 1983. – Vol. XIV. – Nr. 2. – P. 121–127.
34. Infanty//Encyklopedja Wojskowa. – T. III. – Warszawa, 1933. – S. 525–527.
35. Jankauskas V. Kario kelias. Generolas Kazimieras Ladiga nepriklausomybes kovose. – Vilnius, 2004.
36. Jātnieku pulks 10 gados. – Rīga, 1929.

37. Jēkabsons Ē. ASV attieksme pret Latviju 1918.–1922. gadā//Vēsturnieks profesors Dr. phil. LZA ārzemju loceklis Andrievs Ezergailis. Bibliogrāfija. Darbabiēdru veltījumi 70 gadu jubilejā/ Sast. J. Bērziņš. – Rīga: LU Latvijas vēstures institūts, 2000, 198.–263. lpp.
38. Jēkabsons Ē. Dienvidlatgales administratīvās pārvaldes veidošanās 20. gs. 20. gados//Acta Latgalica. – 9. sēj. – Daugavpils, 1997. – 101.–113. lpp.
39. Jēkabsons Ē. Ģenerālis Jānis Balodis Polijas diplomātijas skatījumā//Latvijas Arhīvi. – 1995. – Nr. 3. – 24.–28. lpp.
40. Jēkabsons Ē. Ģenerālis Staņislavs Bulak-Balahovičs un Latvija//Latvijas Arhīvi. – 1995. – Nr. 1. – 16.–21. lpp.
41. Jēkabsons Ē. Jeńcy – Łotysze w niewoli polskiej (1918–1921)//Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska. – 13.– Białystok, 2000. - S. 93–102.
42. Jēkabsons Ē. Latgales poļu muižniecība un Latvijas valsts 1918.–1940. gados//Acta Latgalica. – 11. sēj. – Daugavpils, 2001, 82.–90. lpp.
43. Jēkabsons Ē. Latviešu tautības karagūstekņi Polijā//Latvijas Arhīvi. – 2006. – Nr. 2. – 119–139. lpp.
44. Jēkabsons Ē. Latvijas 1919. un 1920. gada vēstures materiāli Polijas arhīvos//Latvijas Arhīvi. – 1995. – Nr. 2. – 79.–81. lpp.
45. Jēkabsons Ē. Latvijas attiecības ar Lietuvu 1919.–1921. gadā//Latvijas Vēsture. – 1997. – Nr. 1. – 85.–91. lpp.; Nr. 2. – 25.–34. lpp.
46. Jēkabsons Ē. Latvijas attiecības ar Ukrainas Tautas Republiku (1919–1921)//Latvijas Vēsture. – 2003. – Nr. 4. – 56.–72. lpp.
47. Jēkabsons Ē. Latvijas diplomātija Bermonta uzbrukuma laikā 1919. gadā//Militārais Apskats. – 1994. – Nr. 2. – 73.–82. lpp.
48. Jēkabsons Ē. Latvijas poļi un Latgales poļu muižniecība valsts neatkarības sākumposmā 1918.–1920. g.//Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. – 1995. – Nr. 3. – 78.–108. lpp.
49. Jēkabsons Ē. Latvijas un Baltkrievijas Tautas Republikas attiecības (1919–1920)//Latvijas Arhīvi. – 1996. – Nr. 1/2. – 35.–41. lpp.
50. Jēkabsons Ē. Latvijas un Francijas militārie sakari//Militārais Apskats. – 1995. – Nr. 1. – 79.–83. lpp.
51. Jēkabsons Ē. Latvijas un Polijas attiecības 1919. gadā//Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. – 1994. – Nr. 1. – 93.–113. lpp.
52. Jēkabsons Ē. Latvijas un Polijas bruņoto spēku kaujas ar Sarkano armiju Dienvidlatgalē 1920. gadā//Militārais Apskats. – 1994. – Nr. 1. – 59.–75. lpp.
53. Jēkabsons Ē. Latvijas un Polijas robeža 1919.–1939. gadā//Daugavpils Universitāte. Humanitārās fakultātes XII Zinātnisko lasījumu materiāli. Vēsture/History. Proceedings of the XIIth Scientific Readings of the Faculty of Humanities. – VI (I). – Daugavpils, 2003 – 69.–79. lpp. Publicēts arī: <http://www.historia.lv/publikacijas/konf/daugp/012/1dala/jekabson.htm>
54. Jēkabsons Ē. Latvijas varas iestāžu darbs Daugavpilī, Daugavpils apriņķī un Grīvā 1920. gadā//Acta Latgalica. – 10. sēj. – Daugavpils, 1999. – 83.–103. lpp.
55. Jēkabsons Ē. Latvija un Polija 1919. gadā: pirmie sakari//Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. – 2003. – Nr. 1.–2. – 32.–53. lpp.
56. Jēkabsons Ē. Lietuvas karaspēks Ilūkstes apriņķī 1919.–1920. gadā//Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A daļa. Sociālās un humanitārās zinātnes. – 2005. – 59. sēj. – Nr. 2 – 49.–64. lpp.
57. Jēkabsons Ē. Łotewsko – polska współpraca wojskowa w maju–sierpniu 1920 roku//Księga jubileuszowa Muzeum Wojska 1968–1998. – Białystok: Muzeum Wojska w Białymstoku, 1999. – S. 139–148.
58. Jēkabsons Ē. Pamiars Latgales frontē 1920. gadā//Latviešu Strēlnieks. – 1996. – Nr. 6.
59. Jēkabsons Ē. Pirmais, kurš brīdināja [Polijas militārais pārstāvis A. Mišovskis]//Latvijas Avīze. Mājas Viesis. – 2004. – 12. nov.
60. Jēkabsons Ē. Polijas armijas kaujas ar Sarkano armiju Ilūkstes apriņķī 1919. gada septembrī//Latvijas Kara muzeja gadagrāmata. – Rīga, 2000. – 46.–58. lpp.
61. Jēkabsons Ē. Poļi Latvijā. – Rīga, 1996.

62. Jēkabsons Ē. Poļu karaspēks Krāslavā 1920. gadā//Acta Latgalica. Zinātniski roksti. Dokumenti. Apceris. – 13. sēj. – Daugavpils–Rēzekne: Latgolas Pētnīceības institūts, 2004, 234.–240. lpp.
63. Jēkabsons Ē. Poļu karavīru kapi Latvijā//Poļu karavīru kapi (1919–1920) Latvijā/Red. J. Sozaņskis. – Rīga, 1995. – 38.–43. lpp.
64. Jēkabsons Ē. Sešu pagastu un Grīvas pilsētas problēma Latvijas un Polijas attiecībās 20. un 30. gados//Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. – 1995. – Nr. 1. – 80.–101. lpp.
65. Jēkabsons Ē. Varšavas kauja – brīnums pie Vislas 1920. g.//Militārais Apskats. – 1995. – Nr. 2. – 49.–55. lpp.
66. Jēkabsons Ē. Viļņas jautājums un Latvija 1920. gada rudenī//Latvija–Polija. Starptautiskas zinātniskas konferences materiāli. – Rīga, 1995. – 63.–88. lpp.
67. Jēkabsons Ē. Współpraca lotewskich pociągów pancernych z Wojskiem Polskim w 1920 roku//Pociągi pancerne 1918–1943. Organizacja–struktura–działania wojenne. – Białystok: Muzeum Wojska w Białymstoku, 1999, S. 28–40.
68. Jēkabsons Ē. Żołnierze polscy na Łotwie w lipcu–jesieni 1920 roku//Bitwa Niemeńska. – Białystok: Muzeum Wojska w Białymstoku, 2000, S. 121–127.
69. 3. Jelgavas kājnieku pulks 1919. 16. VIII–1919. 16. VIII. – Rīga, 1929.
70. Jeżewski B. Udział czołgów w akcji pod Dźwińskiem//Przegląd Wojskowo - Techniczny. – 1928. – T. IV. – Zesz. 6.
71. Jędrzejewicz W. Kronika życia Józefa Piłsudskiego. 1867–1935. – T. 1. – Londyn, 1986.
72. Juzwenko A. Postawa Polski wobec akcji Von Der Goltza i Bermondta - Awałowa w krajach Bałtyckich w 1919 roku//Komunikaty Mazursko - Warmińskie. – 1969. – Nr. 4. – S. 571–580.
73. Kamieniecki W. Polityka Bałtycka//Przegląd Współczesny. – 1922. – T. XVI. – S. 256–281.
74. Kampania “Zima”//Polska Zbrojna. – 1938. – 1, 3 stycz.
75. Karpus Z. Działalność gen. Stanisława Bułak - Bałachowicza i jego oddziału w Polsce podczas wojny 1920 r.//Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska w Białymstoku. – 1990. – S. 89–101.
76. Karpus Z. Wschodni sojusznicy Polski w wojnie 1920 roku. Oddziały wojskowe ukraińskie, rosyjskie, kozackie i białoruskie w Polsce w latach 1919–1920. – Toruń, 1999.
77. Kiewisz L. Sprawy lotewskie w bałtyckiej polityce Niemiec w latach 1914–1919. – Poznań, 1970.
78. Kłopotowski M., Dobiecki J. Zarys historii wojennej 18 - go pułku ułanów pomorskich. – Warszawa, 1929.
79. Kopański T. 3. eskadra Wywiadowcza 1918–1920. – Warszawa, 1999.
80. Krzesławski J. Polacy na Łotwie//Rząd i Wojsko. – 1920. – 7 marzec.
81. Krzesławski J. Stosunki polsko - lotewskie. – Kraków, 1925.
82. Krzyżanowski B. Oddział wydzielony w działaniach obronnych na szerokim froncie//Bellona. – 1935. – Lipiec - grudzień. – S. 165–207.
83. K. L. Historia pułków i bataljonów saperskich w latach 1918–1928//Przegląd Wojskowo - Techniczny. Saper. – 1928. – T. IV. – Zesz. 6. – S. 319–411.
84. Lāčplēša Kara ordeņa kavalieri. Biogrāfiska vārdnīca. – Rīga, 1995.
85. Latvijas armija 20 gados. – Rīga, 1940.
86. Latvijas iekšējās drošības nostiprināšanas vēsture. 1918–1925. – Rīga, 1925.
87. Latvijas statistiskā gada grāmata. 1920. – Rīga, 1921.
88. Laudyn W. Zarys historii wojennej 7 - go pułku ułanów lubelskich. – Warszawa, 1931.
89. Laurinavičius Č. Lietuvos - Sovietu Rusijos taikos sutartis. – Vilnius, 1992.
90. Lavenieks J. Bruņoto vilcienu pulks. – Izd. V. Laveniece, 1971.
91. Leščius V. Lietuvos kariuomene Nepriklausomybes kovose 1918–1920. Monografija. – Vilnius, 2004.
92. Lewicki R. Zarys historii wojennej 1 - go pułku artylerii polowej Legjonów. – Warszawa, 1929.
93. Lutosławski W. Unja Ludów//Kurjer Powszechny. – 1920. – 9, 10 stycz.
94. Łatyszzonek O. Białoruskie formacje wojskowe 1917–1923. – Białystok, 1995.
95. Łossowski P. Konflikt polsko - litewski 1918–1920//Warszawa, 1996.
96. Łossowski P. Łotwa nasz sąsiad. – Warszawa, 1990.

97. Łossowski P. Nic nie dzieli - wszystko łączy//Polska Zbrojna. – 1992. – 21–23 luty.
98. Łossowski P. Stosunki polsko - estońskie. 1918–1939. – Gdańsk, 1992.
99. Łossowski P. Stosunki polsko - litewskie w latach 1918–1920. – Warszawa, 1966.
100. Łossowski P. Ustanowienie stosunków Polski z Estonią w latach 1918–1921//Z dziejów polityki i dyplomacji polskiej. – Warszawa, 1994.
101. Łossowski P. Wydarzenia militarne i polityczne wojny 1920 roku na ziemiach Północno - wschodnich//Wojna Polsko - sowiecka 1920 roku. – Warszawa, 1991. S. 41–58.
102. Łukomski G., Polak B. W obronie Wilna, Grodna i Mińska. Front Litewsko - Białoruski wojny polsko - bolszewickiej 1918–1920. – Koszalin - Warszawa, 1994.
103. Łukomski G., Polak B., Wrzosek M. Wojna Polsko - bolszewicka. – T. 1. – Koszalin, 1990.
104. Łukomski G. Walka Rzeczypospolitej o kresy Północno - wschodnie 1918–1920. – Poznań, 1994.
105. Machalski T. Wyzwolenie państw bałtyckich: Finlandii, Estonii i Łotwy//Bellona. – 1937. – T. XX. – Zesz. 3. – S. 473–514.
106. Maliszewski E. Polacy na Łotwie. – Kraków, 1922.
107. Markiewicz F. Zarys historii wojennej 7 - go pułku piechoty Legjonów. – Warszawa, 1928.
108. Marszałek Edward Śmigły - Rydz. 1886–1986. – Londyn, 1986.
109. Mączewski P. Misy kap. A. Myszkowskiego//Tygodnik Ilustrowany. – 1920. – 17 kwiec.
110. Merwin [B.] Wzięcie Dźwińska//Nasz Kraj. – 1920. – 14, 15, 16, 17 stycz.
111. Michalczyk W. Zarys historii wojennej 1 - go pułku saperów kolejowych. – Warszawa, 1931.
112. Ms. Daugavpils ieņemšanas operācija 1920. gada 3. janvārī poļu militārpresses apgaismojumā// Militārais Apskats. – 1938. – Nr. 2. – 250.–260. lpp.
113. Mularczyk J. Zarys historii wojennej 1 - go pułku strzelców konnych. – Warszawa, 1931.
114. Myrek K. Zarys historii wojennej 3 - go pułku artylerii polowej Legjonów. – Warszawa, 1928.
115. Okulewicz P. Koncepcja „międzymorza” w myśli i praktyce politycznej obozu Józefa Piłsudskiego w latach 1918–1926. – Poznań, 2001.
116. O niepodległość i granice 1914–1921. – Warszawa, 1990.
117. Paluszyński T. Akcja polsko - łotewska w Łatgalii w styczniu 1920 roku//Wojskowy Przegląd Historyczny. – 1995. – Nr. 3–4. – S. 22–36.
118. Paluszyński T. Konflikty graniczne pomiędzy państwami Bałtyckimi: Litwa, Łotwa i Estonia w dobie ich walki o niepodległość w latach 1919–1921//Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo - Wschodniej. – T. XXX. – 1996. – S. 37–46.
119. Paluszyński T. Podstawy polityki polskiej wobec Łotwy w latach 1919–1920//Łotwa - Polska. Materiały konferencji międzynarodowej. – Ryga, 1995. – S. 55–66.
120. Paluszyński T. Przejście oddziału generała Stanisława Bułak - Bałachowicza z Estonii do polski (marzec 1920 roku)//Polska i Europa w XIX - XX wieku. – Poznań, 1992. – S. 109–124.
121. Paluszyński T. Rola Leona Wasilewskiego w nawiązaniu stosunków pomiędzy Polską i państwami Bałtyckimi//Niepodległość Polski w 1918 roku a procesy państwowotwórcze w Europie Środkowo - Wschodniej. – Lublin, 1996. – S. 163–184.
122. Paluszyński T. Walka o niepodległość Łotwy 1914–1921. – Warszawa, 1999.
123. Peplowski A. Wywiad a dyplomacja II Rzeczypospolitej. – Toruń, 2004.
124. Peplowski A. Wywiad polski na ZSSR 1921–1939. – Warszawa, 1996.
125. Peplowski A. Wywiad w wojnie polsko - bolszewickiej 1919–1920. – Warszawa, 1999.
126. Petruītis J. Mūsu žygiai. Atsiminimai iš kovų su bolševikais ir bermontininkais. – B. v., b. m.
127. Piwoszczik M. Zarys historii wojennej 1 - go pułku czołgów. – Warszawa, 1935.
128. Pobóg - Malinowski W. Najnowsza historia polityczna Polski 1864–1945. – T. II. – Londyn, 1956.
129. Pocię S. Walki 1 baonu 5 p. p. za Dźwiną//Żołnierz Polski. – 1920. – 10 marzec.
130. Počs K. Sanitārā kordona valgos. – Rīgā, 1971.
131. Polska w pierścieniu prób i ognia. Rok 1918–1926. – Warszawa, 1933.
132. Pomarański S. Zarys historii wojennej 1 - go pułku piechoty Legjonów. – Warszawa, 1931.
133. Pruszyński M. Dramat Piłsudskiego. Wojna 1920. – Warszawa, 1995.

134. Pullat R. Od Wersalu do Westerplatte. Stosunki estońsko-polskie w okresie międzywojennym. – Kraków, 2003.
135. Radziņš P. Latvijas atbrīvošanas karš. – 2. d. – Rīga, 1922.
136. Schramm T. Działalność francuskich misji wojskowych w krajach Bałtyckich po I wojnie światowej// Studia i materiały di historii wojskowości. – T. XXVI. – 1983. – S. 263–291.
137. Sīpols V. Slepēnā diplomātija. – Rīga, 1965.
138. Skarbek E. Zarys historii wojennej 6 - go pułku Legjonów. – Wilno, 1937.
139. Skirius J. Prof. Augustinas Voldemaras ir taptautinis Lietuvos valstybingumo įteisinimo procesas// Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918–1940. – Kaunas, 1999. – 13–38 p.
140. Skrzypek A. Stosunki polsko - łotewskie 1918–1939. – Gdańsk, 1997.
141. Skrzypek A. Zagadnienie polsko - łotewskiej konwencji wojskowej//Z dziejów stosunków polsko - radzieckich. – T. VI. – Warszawa, 1970. – S. 217–230.
142. Skrzypek A. Związek Bałtycki. – Warszawa, 1972.
143. Smoliński A. Jazda Rzeczypospolitej Polskiej w okresie od 12 X 1918 do 25 IV 1920. – Toruń, 2000.
144. Sołtan W. Polska a Łotwa//Przegląd Narodowy. – 1919. – Zesz. 5. – S. 564–569.
145. Staniewicz W. Zarys historii wojennej kompanii telegraficznej 1 dywizji piechoty Legjonów. – Wilno, 1930.
146. Stefan M. P. Polska a państwa Bałtyckie//Rząd i Wojsko. – 1920. – 7 marzec.
147. Stosunki polsko - łotewskie//Rodzina Polska. – 1938. – List. – S. 448.
148. Stranga A. Ceļā uz mieru. Krievijas–Latvijas 1920. gada 11. augusta miera līgums//Pretstatu cīņa. – Rīga, 1990. – 100.–122. lpp.
149. Stranga A. Latvijas–Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā. Latvijas–Padomju Krievijas attiecības 1919.–1925. gadā. – Rīga, 2000.
150. Stranga A. O niektórych problemach polsko - łotewskich stosunków (przełom 1919 - 1920 r.)// Przegląd Zachodniopomorski. – T. 4. – 1989. – Zeszyt 3–4. – S. 147–154.
151. Strauss A. 2. Latvju strēlnieku pulks revolūcijas cīņās//Latvju strēlnieku vēsture. – II sēj. – 2. daļa. – Strēlnieki Padomju Latvijā. Atmiņas un apraksti. – Maskava, 1934. – 285.–295. lpp.
152. Studnicki W. Zarys państw bałtyckich. Finlandja, Łotwa, Estonja. – Warszawa, 1928.
153. Sundbäk E. Finland in British Baltic Policy. British political and economic interesēts regarding Finland in the aftermath of the First World War. 1918–1925. – Saarijärvi, 2001.
154. Surgailis G. Lietuvas un Latvijas armiju sadarbība neatkarības cīņu gados//Latvijas armija vēstures griežos. – Rīga, 1993. – 31.–36. lpp.
155. Szatner Z. Zarys historii wojennej 9 - go pułku piechoty Legjonów. – Warszawa, 1928.
156. Szeptycki S. Front Litewsko - Białoruski. 10 marca 1919 - 30 lipca 1920. – Kraków, 1925.
157. Ščerbinskis V. Somija Latvijas ārpolitikā 1918–1940. Promocijas darbs *Dr. hist. grāda iegūšanai*. – Rīga, 2002 (LU bibliotēka).
158. Targowski M. Zarys historii wojennej 8 - gp pułku piechoty Legjonów. – Warszawa, 1928.
159. Tieslietu ministrijas un tiesu vēsture 1918–1938. – Rīga, 1939.
160. Vīgrabs J. Latvijas atzīšana “de jure” un uzņemšana Tautu savienībā//Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. – 1938. – Nr. 4. – 569.–612. lpp.
161. Wakar W. Rozwój terytorialny narodowości polskiej. – Cz. II. – Statystyka narodowościowa kresów wschodnich. – Kielce, 1917. – S. 154.
162. Wasilewski L. Wschodnia granica Polski// Bellona. – 1925. – T. XVII. – Zesz. 2. – S. 125–137.
163. Wejtko T. Zarys historii wojennej 3 - go pułku saperów wileńskich. – Warszawa, 1932.
164. Witkowski S. Zarys historii wojennej 23 - go pułku piechoty. – Warszawa, 1928.
165. Zaufał W. Zarys historii wojennej 3 - go pułku artylerii ciężkiej im. króla Stefana Batorego. – Warszawa, 1930.
166. Какурин Н., Меликов В. Гражданская война в России: война с белополяками. – Москва, 2002.

Personu rādītājs

- Ābols Pēteris (1885–pēc 1921), Latvijas armijas kara ierēdnis, 9. Rēzeknes pulka saimniecības daļas darbvedis 172
- Albats Hermanis (1879–1942), Latvijas ārlietu ministra biedrs 205, 215
- Aleksanders Herolds (*Alexander*, 1891–1969), Lielbritānijas armijas pulkvedis-leitnants, Latvijas armijas Vācu zemessargu komandieris. Vēlāk kara ministrs, ģenerālfeldmaršals 72
- Aļbins Janušs (*Albin*, dz. 1936. g.), poļu vēsturnieks 55, 56
- Anaņjevs Marcians, Daugavpils apriņķa zemnieks 114
- Andersons Edgars (1920–1989), latviešu izcelsmes ASV un latviešu trimdas vēsturnieks 17, 77, 207
- Ansbergs Jānis (1866–1937), jurists, A. Niedras valdības zemkopības ministrs 29
- Ansons Eduards (1880–1928), latviešu agronoms 51
- Antens Pauls (1893–1935), Latvijas armijas leitnants, atsevišķās telegrāfa un telefona rotas komandieris. Vēlāk pulkvedis 15
- Apsītis Aleksandrs (1887–1934), Latvijas armijas pulkvedis-leitnants, vēlāk pulkvedis 186
- Apsītis-Apse Augusts (1895–1947), Latvijas armijas kapteinis, 3. Jelgavas kājnieku pulka bataljona komandieris. Vēlāk pulkvedis 81
- Artum-Hartmanis Arnolds (1895–pēc 1939), Latvijas armijas kapteinis, Zemgales divīzijas atsevišķā eskadrona komandieris. Vēlāk pulkvedis-leitnants 15
- Asmanis Oskars (1878–pēc 1941), Latvijas armijas kapteinis, pulkvedis-leitnants, Rīgas pilsētas komandants. Vēlāk pulkvedis 33, 117
- Aspazija (1865–1943), latviešu dzejniece 142
- Bahs Žanis (1885–1941), Latvijas armijas pulkvedis-leitnants, Virspavēlnieka štāba Operatīvās daļas priekšnieka vietas izpildītājs. Vēlāk ģenerālis 92
- Balodis Jānis (1881–1965), Latvijas armijas virspavēlnieks, pulkvedis, pēc tam ģenerālis 14, 45, 46, 49, 53, 63, 65–67, 73, 92, 99, 118, 126–129, 136, 142, 149, 150, 152, 162, 197, 199, 203, 205, 207
- Baļiņskis Jans (*Baliński*), Polijas pārstāvniecības I sekretārs Latvijā 43, 55, 184, 215
- Bandrevičs Vilis (1875–1945), Latvijas pārstāvis Lietuvā 52, 61, 67, 117, 120, 134, 197, 198
- Baranovskis Vladislavs (*Baranowski*, 1885–1939), Polijas diplomāts Šveicē 25
- Barļickis Norberts (*Barlicki*, 1880–1941), Polijas Seima sociālistu frakcijas deputāts 195
- Bartoševičs Joahims (*Bartoszewicz*, 1867–1938), Polijas delegācijas ģenerālsekretāra vietnieks Parīzes Miera konferencē 42
- Batorijs Stefāns (*Batory*, 1533–1586), Polijas–Lietuvas valsts karalis 46
- Bejnars Karols (*Bejnar*), Zarasu apriņķa zemnieks 114
- Bekers Voldemārs (1881–1941), Latvijas armijas kapteinis, armijas Virspavēlnieka štāba Izlūkošanas daļas priekšnieks 100
- Berbeckis Leons (*Berbecki*, 1875–1962), Polijas armijas 3. Leģionu divīzijas komandieris, brigādes ģenerālis. Vēlāk ieroču ģenerālis 71, 75, 92, 137
- Bergs Arveds (1875–1941), Latvijas politiķis, iekšlietu ministrs 190, 205
- Berķis Kārlis (1879–pēc 1940), Daugavpils policijas prefekts 104
- Berķis Krišjānis (1884–1941), Latvijas armijas Latgales divīzijas komandieris, pulkvedis. Vēlāk ģenerālis 74
- Bermonts Pāvils (*Bermond*, *Бермондт*, 1884–1973), Krievijas Rietumarmijas virspavēlnieks, ģenerālmajors 12, 18, 30–34, 41–54, 62, 68, 69, 147, 148, 201, 220

Berners Ignacijs (*Boerner*, 1875–1933), Polijas armijas Ģenerālštāba Izlūkošanas daļas kapteinis 30, 101, 103

Bērts Alfrēds (*Burt*, 1876–1949), Anglijas armijas ģenerālis, militārās misijas vadītājs Latvijā 122, 127

Bērziņš Andrejs (1875–1941), Latgales apgabala priekšnieks 54, 105–107, 109, 112, 116, 149, 152, 169

Bērziņš Pēteris (1882–1954), Latvijas armijas kara ierēdnis, militārais vēsturnieks 64

Bigge Krišjānis (1866–pēc 1921), Lodzas fabrikants, latvietis 143

Birks Adū (*Birk*, 1883–1942), Igaunijas valstsvīrs un diplomāts 125

Bisenieks Georgs (1885–1941), Latvijas diplomāts, diplomātiskais pārstāvis Anglijā 121

Blumbergs Eduards, Latvijas armijas Zemgales divīzijas atsevišķā eskadrona kaprālis 179

Bocinskis (*Bociński*), Polijas vicekonsuls Harkovā 168

Boguslavskis (*Boguslawski*), Polijas armijas poručņiks 174

Bolšteins Ludvigs (1888–1940), Latvijas armijas 9. Rēzeknes kājnieku pulka komandieris, pulkvedis, vēlāk ģenerālis 72

Borhs (*Borch*), A. Niedras valdības Ārlietu ministrijas ierēdnis 29

Borhs (*Borch*), Latgales poļu muižnieks 112

Borhs (*Borch*), Rietumkrievijas apgabalu administratīvās padomes loceklis 49

Borkēvičs Adams (*Borkiewicz*, 1896–1958), Polijas armijas 1. Leģionu pulka poručņiks. Vēlāk pulkvedis 16, 81, 90

Borovskis Stefans (*Borowski*), Polijas armijas pulkvedis 71

Borskis Jans Maurīcijs (*Borski*, 1889–1940), poļu publicists, žurnālists 50

Bortnovskis Vladislavs (*Bortnowski*, 1891–1966), Polijas armijas 1. Leģionu divīzijas štāba kapteinis. Vēlāk divīzijas ģenerālis 74, 150, 152, 153

Boufals Broņislavs (*Bouffal*, 1874–1947), Polijas pirmais diplomātiskais pārstāvis Latvijā 12, 43, 48, 54–56, 58, 115, 116, 118, 133, 148, 157–160, 164, 166, 176

Brašņevics Herberts (1892–1969), Latvijas armijas kapteinis, vēlāk pulkvedis-leitnants 122

Brencēns Rūdolfs (1882–pēc 1921), Latvijas armijas saimniecības pārvaldes vecākais sevišķu uzdevumu ierēdnis 96

Briāns Aristīds (*Briand*, 1862–1932), Francijas valstsvīrs, premjerministrs 214

Briņķis K., Latvijas armijas kareivis 182

Broņevskis Vladislavs (*Broniewski*, 1897–1962), Polijas armijas 1. Leģionu pulka podporučņiks, dzejnieks 14, 100, 104

Brunners Pēteris (1889–1969), Apgādības ministrijas ierēdnis 60

Bržezinskis Eduards (1882–1935), Ilūkstes apriņķa latviešu sabiedriskais darbinieks 129

Budovskis Jānis (1893–pēc 1921), Latvijas armijas virsleitnants 178

Bulaks-Balahovičs Staņislavs (*Bulak-Balachowicz*, *Булак-Балахович*, 1883–1940), Igaunijas armijas virspavēlniecībai pakļautā Baltkrievu korpusa komandieris, ģenerālmajors 126, 135, 179, 201

Bundža Dāvids (1873–1901), latviešu sociāldemokrāts 22

Bušs Oktavians (*Busz*), Poļu grupas štāba Izlūkošanas daļas podhorunžijs 133

Butkēvičs (*Butkiewicz*), Polijas armijas 6. smagās artilērijas pulka poručņiks 107

Butkus Zenons (*Butkus*, dz. 1951. g.), lietuviešu vēsturnieks 66

Buzeks Juzefs (*Buzek*, 1873–1936), Polijas Seima deputāts no Mazpolijas 209

Bžezinskis Valeriušs (1875–1947), Latvijas Tautas padomes loceklis-substitūts, zvērināts advokāts 55

Caunītis Oskars (1899–1977), Latvijas armijas leitnants. Vēlāk kapteinis 199

Celmiņš Gustavs (1899–1968), Latvijas armijas leitnants, militārā pārstāvja Polijā palīgs. Vēlāk organizācijas “Pērkonkrusts” vadītājs 187, 188

Ceplītis Jānis (1881–1956), Latvijas armijas pulkvedis-leitnants, armijas Virspavēlnieka štāba virsnieks. Vēlāk pulkvedis 191

Cielēns Fēlikss (1888–1964), Latvijas Tautas padomes, Satversmes sapulces loceklis. Vēlāk diplomāts 14, 207

Cinarskis Jans (*Cynarski*, 1892–1943), Polijas Preses biroja vadītājs Rīgā 17, 166, 216

Čakste Jānis (1859–1927), Latvijas Tautas padomes, Satversmes sapulces priekšsēdētājs. Vēlāk Valsts prezidents 24, 25, 31, 33, 189, 204–207

Čarneckis Voldemars (*Čarneckis*, 1893–1946), Lietuvas valdības ministrs 47

Čičerins Georgijs (*Чичерин*, 1872–1936), Padomju Krievijas ārlietu tautas komisārs 123, 130, 161

Daniševskis Jūlijs (1884–1938), latviešu komunisti, Padomju Krievijas delegācijas vadītājs 194, 195

Dankers Oskars (1883–1965), Latvijas armijas Zemgales divīzijas komandieris, pulkvedis. Vēlāk ģenerālis 177, 181, 191

Daņiļēvičs-Čečots Zigmunts (*Danilewicz-Czczot*), pirmais Polijas konsulārais aģents Liepājā 54

Dašiņskis Ignacijs (*Daszyński*, 1866–1936), Polijas Seima deputāts no Sociālistu partijas 209

Daumanis Ansis (1885–1920), Sarkanās armijas Daugavpils garnizona komandieris. Krita Polijas frontē, būdams 10. divīzijas komandieris 35–37

Deiviss Normans (*Davies*, dz. 1939. g.), angļu vēsturnieks 19, 147

Denīns Marks (*Dhenin*), Francijas armijas lidotājs, leitnants 53

Deņikins Antons (*Деникин*; 1872–1947), Dienvidkrievijas Brīvprātīgo armijas virspavēlnieks 25

Diparkē Emanuels (*Du Parquet*, 1869–1933), Francijas armijas pulkvedis-leitnants, militārās misijas vadītājs Latvijā 58, 175

Dluskis Kazimežs (*Dluskis*; 1855–1930), sociālists, ārsts, Polijas delegācijas loceklis Parīzes Miera konferencē 24

Dmovskis Romans (*Dmowski*, 1864–1939), vadošs Polijas politiķis, Poļu Nacionālās komitejas priekšsēdētājs Parīzē 26, 27, 124

Dobrodzickis Ježijs (*Dobrodzicki*, 1884–1934), Polijas armijas majors, 5. Leģionu pulka komandieris, Daugavpils pilsētas pirmais komandants. Vēlāk brigādes ģenerālis 99

Dombrovskis Jēkabs (1880–1949), Latvijas armijas 3. Jelgavas kājnieku pulka komandieris, pulkvedis-leitnants. Vēlāk pulkvedis 72, 92, 178

Dombs-Bernackis Stefans (*Dąb-Biernacki*, 1890–1959), Polijas armijas 1. Leģionu brigādes komandieris, apakšpulkvedis. Vēlāk divīzijas ģenerālis 16, 77

Dombskis Jans (*Dąbbski*, 1880–1931), Polijas ārlietu viceministrs 195, 196, 209, 211, 215

Donass Fēlikss (1882–1971), Latvijas pārstāvniecības darbvedis Polijā. Vēlāk konsuls Viļņā 14, 57, 160

Dovgjalo Vojechs (*Dowgiallo*, 1866–pēc 1939), Latgales muižnieks, Polijas sabiedriskais darbinieks 28, 212

Dzelzītis Hugo (1888–1941), Latvijas armijas leitnants. Vēlāk virsleitnants 95

Elksniņš Aleksandrs, kriminālnoziedznieks 101

Eņģelis Krišs, Latvijas armijas Zemgales divīzijas atsevišķā eskadrona kaprālis 179

Erdmanis (*Erdmann*), baltvācu sabiedriskais darbinieks Latvijā 29

Everts Jānis (1892–1941, represēts), Latvijas armijas kapteinis, Daugavpils latviešu komandants 102

Feldmanis Jūlijs (1899–1953), Latvijas diplomāts 204

Fiļipovičs Tituss (*Filipowicz*; 1873–1953), Polijas diplomāts 208

Firsovs Boriss (*Фирсов*), Krievijas Rietumu (Bermonta) armijas aviācijas priekšnieks, apakšpulkvedis 49

Gajs Gaja (*Гай-Гая*, 1887–1937), Sarkanās armijas 3. kavalērijas korpusa komandieris. Vēlāk korpusa komandieris 177

Galvanauskis Ernests (*Galvanauskas*, 1882–1967), Lietuvas Ministru prezidents 47, 52, 117

Galvidis-Bikauskis Jons (*Galvydis-Bykauskas*, 1864–1943), Lietuvas armijas ģenerālleitnants 61

Gilis Vitauts (*Gilys*, 1886–1957), Lietuvas diplomāts, pārstāvis Somijā 125

Girdo Staņislavs (1889–1921), Latvijas armijas kapteinis, Daugavpils apriņķa komandants, vēlāk Daugavpils izlūkošanas nodaļas vadītājs 101

Gīza Antonijs (*Giza*, 1947–2005), poļu vēsturnieks 18

Godļevskis Juzefs (*Godlewski*, 1891–pēc 1926), Polijas armijas poručīks 30

Golbraihš Šajs, Daugavpils iedzīvotājs 114

Golmans, Daugavpils tirgotājs 172

Gopers Kārlis (1876–1941), Latvijas Apsardzības ministrijas padomes priekšsēdētājs, ģenerālis 204

Gordons Kastriāns, Daugavpils iedzīvotājs 114

Grabskis Staņislavs (*Grabski*, 1871–1949), Polijas politiķis, Seima deputāts no Nacionālās Tautas savienības 195

Graudiņš Eduards (1890–1945), Latvijas armijas pulkvedis-leitnants, Daugavpils pilsētas komandants 102, 105, 108, 109, 111, 112, 151, 152, 155, 169, 172–175, 177

Grigorjevs Nikolajs (1883–pēc 1921), Latvijas policists Višķos 107

Grišāns Jānis (1891–1945), latviešu sabiedriskais darbinieks Latgalē, Latvijas Tautas padomes loceklis 45, 47, 52

Grosvalds Jānis (1891–1933), Latvijas armijas 2. Ventspils kājnieku pulka bataljona komandieris, pulkvedis-leitnants. Vēlāk pulkvedis 199

Grosvalds Oļģerts (1884–1962), Latvijas diplomāts 24, 42, 121, 124, 125

Grundmanis Žanis (1899–1941), Latvijas armijas virsleitnants, Daugavpils apriņķa komandants 116

Gurka Oļģerds (*Górka*, 1887–1955), Polijas armijas majors, militārais pārstāvis Rumānijā 168

Gutovskis Staņislavs (*Gutowski*), Polijas Ārlietu ministrijas ierēdnis 138, 139, 142, 156, 157

Hallers Staņislavs (*Haller*, 1872–1940), Polijas armijas Ģenerālštāba priekšnieks, brigādes, vēlāk divīzijas ģenerālis 49, 181, 184

Haņeckis Jakovs (*Ганецкий*, 1879–1937), Padomju Krievijas diplomāts 186

Hartmanis Mārtiņš (1882–1941), Latvijas militārais pārstāvis Polijā, pulkvedis-leitnants. Vēlāk ģenerālis 45, 47, 48, 56, 59, 92, 157, 160, 166, 184, 186, 187, 202

Hermanovskis Teodors (1883–1964), Latvijas satiksmes un darba ministrs 93

Hickēvičs Ludvigs (*Hickiewicz*, ?–pēc 1939), Polijas armijas kapteinis, tehniskās grupas komandieris. Vēlāk pulkvedis 98, 171

Holsti Rudolfs (*Holsti*, 1881–1945), Somijas ārlietu ministrs 125

Hovards E. (*Hovard*), angļu diplomāts 25

Ičs Martins (*Yčas*, 1880–1931), Lietuvas politiķis 66

Jakaitis Aleksandrs (*Jakaitis*, 1887–1933), Lietuvas armijas virsnieks 61

Jākobsons Aleksandrs (1871–1941), Latvijas konsuls Varšavā 195

Jakovļevs Aleksandrs (1890–1939), Latvijas armijas kara ierēdnis 63

Janovskis Vitolds (*Janowski*, 1872–pēc 1922), Latvijas Tautas padomes loceklis 55

Jansons Arvīds (1887–pēc 1923), latviešu tautības Lietuvas armijas pulkvedis-leitnants 187

Jēkabsons Frīdrihs (1874–1941), Latvijas armijas pulkvedis-leitnants. Vēlāk pulkvedis 171

Jodko-Narkēvičs Vitolds (*Jodko-Narkiewicz*, 1864–1924), Polijas Ārlietu ministrijas ierēdnis. Vēlāk sūtnis Latvijā 24

Jofe Adolfs (*Їоффе*, 1883–1927), Padomju Krievijas diplomāts 186, 195, 196

Judeņičs Nikolajs (*Юденич*, 1862–1933), Krievijas Ziemeļrietumu armijas pavēlnieks, infantērijas ģenerālis 32, 41, 47, 122, 135, 173

Juzvenko Adolfs (*Juzwenko*, dz. 1939. g.), poļu vēsturnieks 18

Kalniņš Eduards (1876–1964), Latvijas armijas Galvenās artilērijas pārvaldes priekšnieks, pulkvedis. Vēlāk ģenerālis 92, 138–140

Kambala Staņislavs (1893–1941), Latvijas Tautas padomes sekretārs, Satversmes sapulces priekšsēdētāja biedrs 29, 45, 47

Kameņeckis Vitolds (*Kamieniecki*, 1883–1964), Polijas Seima deputāts, diplomātiskais pārstāvis Latvijā 14, 163–165, 184, 185, 188, 189, 195, 200, 205, 207, 208, 210, 212–216

Kaminskis Vilhelms (1875–1943), Latvijas armijas pulkvedis 186

Kasparsons Kārlis (1865–1962), Latvijas Tautas padomes, Satversmes sapulces loceklis 188

Kathe Maksims (*Katche*, 1879–1933), latviešu izcelsmes Lietuvas armijas ģenerālis 187, 203

Kazens Jēkabs, Latvijas armijas kareivis 45

Kīnens Alfreds (*Keenan*, 1887–pēc 1921), Anglijas militārās misijas vadītājs Latvijā 175

Kerņiks Vladislavs (*Kiernik*, 1879–1971), Polijas Seima deputāts no Tautas partijas 195

Kersnovskis Aleksandrs (*Kiersnowski*), Polijas armijas majors, Poļu likvidācijas komisijas priekšnieks un Daugavpils poļu komandants 155, 171

Kevišs Leons (*Kiewisz*), poļu vēsturnieks 18

Klepackis H. (*Klepacki*), Polijas Preses biroja vadītājs 54

Klīve Ādolfs (1888–1974), Latvijas Tautas padomes, Satversmes sapulces loceklis 204, 207

Klucis A., Latvijas Apgādības ministrijas ierēdnis 97

Klūge Eduards (1893–1941), Latvijas armijas virsleitnants, sakaru virsnieks pie Polijas 1. armijas. Vēlāk pulkvedis-leitnants 162, 185

Kļīms Petrs (*Klimas*, 1891–1969), Lietuvas diplomāts 25, 26, 52, 62, 66

Knolls Romans (*Knoll*, 1888–1946), Polijas diplomātiskās pārstāvniecības padomnieks Latvijā 215

Korks Augusts (*Kork*, 1887–1937), Padomju Krievijas 15. armijas komandieris. Vēlāk 2. ranga armijas komandieris 74

Korobovskis Vladimirs (1890–1941), Latvijas armijas Aviācijas parka virsleitnants. Vēlāk pulkvedis-leitnants 162

Kosakovskis Mihals Staņislavs (*Kossakowski*, 1883–1962), Polijas Austrumu zemju civilpārvaldes ģenerālsekretāra vietnieks 11, 165, 186

Kraulis Andrejs (1898–1947), Latvijas armijas virsleitnants, militārais pārstāvis Lietuvā, vēlāk luterāņu mācītājs 51, 52, 117

Kroders Pēteris, latvietis, fabrikas direktors Olkušā, Polijā 59

Kropotkins Nikolajs (*Кропоткин*; 1872–1937), bijušais Kurzemes, tad Vidzemes vicegubernators, Rietumkrievijas apgabalu administratīvās padomes loceklis, kņazs 49, 50

Krūms Aleksis (1875–pēc 1930), Latvijas armijas kapteinis, pārstāvis gūstekņu lietās Viļņā 59, 185

Kšižanovskis Bronislavs (*Krzyżanowski*, 1876–1943), Viduslietuvas valdošās komisijas Ārlietu departamenta ierēdnis 204

Kšižanovskis Vlodimežs (*Krzyżanowski*, 1894 – pēc 1939), Polijas armijas 1. Leģionu brigādes podporučņiks. Vēlāk apakšpulkvedis 93

Kučēba Tadeušs (*Kutrzeba*, 1886–1947), Polijas armijas 1. Leģionu divīzijas un poļu–latviešu karaspēka grupas štāba priekšnieks, majors. Vēlāk divīzijas ģenerālis 16, 92, 99, 105, 109, 115, 146, 149, 152, 154

Kučiņskis Zigmunds (1886–1948), Polijas armijas 1. Leģionu brigādes kapteinis. Vēlāk majors 93

Kuks Aleksandrs (*Kukk*, 1886–1932), Padomju Krievijas 15. armijas štāba priekšnieks 74

Kuļiņskis Mečislavs (*Kuliński*, 1871–1958), Polijas armijas Ģenerālštāba priekšnieka 1 vietnieks, brigādes, vēlāk divīzijas ģenerālis 195

Kundziņa Elza, žēlsirdīgā māsa Pirmā pasaules kara laikā 202

Kvelbergs Kārlis (1876–1945), Latvijas Tiesu palātas prokurors 29

Ķēmanis Juris (1883–1937), Latvijas iekšlietu ministra biedrs, advokāts 137–140

Ķeniņš Atis (1874–1961), Latvijas diplomātiskais pārstāvis Polijā, dzejnieks 57–59, 60, 123, 124, 130–132, 138, 142–144, 156, 159, 160, 163, 167, 168, 176, 188, 200, 202, 210, 212, 215

Ķīselis Jānis (1897–1941), Latvijas armijas kapteinis, militārais pārstāvis Lielbritānijā 121

Ķūķis Krišs (1874–1945), Latvijas armijas 12. Bauskas kājnieku pulka komandieris, pulkvedis 191

Ladīga Kazis (*Ladiga*, 1893–1941), Lietuvas armijas pulkvedis-leitnants. Vēlāk ģenerālis 35, 38, 52

Laidoneris Johans (*Laidoner*, 1883–1953), Igaunijas armijas ģenerālis 118

Laimiņš Eduards (1882–1982), Latvijas armijas pulkvedis, apsardzības ministra biedrs 92, 205

Lappa Sigismunds (1887–pēc 1941), Lietuvas militārā pārstāvja palīgs Latvijā 53

Launags Antons (1884–pēc 1940), Tirdzniecības un rūpniecības ministrijas Tirdzniecības departamenta direktors 45

Laurināvičs Česlovs (*Laurinavičius*, dz. 1952. g.), lietuviešu vēsturnieks 66, 67

Lavenieks Jānis (1890–1969), Latvijasarmijas 1. bruņotādivizionakomandierpalīgs, pulkvedis-leitnants. Vēlāk ģenerālis 83

Lazdiņš Roberts (1891–1932), Latvijas Preses biroja vadītājs Varšavā 123

Legzdiņš Aleksandrs, Polijas militārās žandarmērijas, vēlāk Latvijas armijas kareivis 45

Lejas-Sauss Eduards (1885–1922), Latvijas armijas kapteinis, vēlāk pulkvedis-leitnants 186

Lēvings Aleksandrs (1894–1975), Latvijas armijas rotmistrs, militārā pārstāvja palīgs Polijā 202, 204–206

Līkums Kārlis, Latvijas Apgādības ministrijas ierēdnis, pārstāvis pie Polijas armijas 97, 113, 171

Lilienfelds (*Lilienfeldt*), baltvācu muižnieks 29

Loids Džordžs Deivids (*Lloyd George*, 1863–1945), Anglijas premjerministrs 121, 214

Lopato Valerians (*Łopatto*, 1888–pēc 1945), Polijas konsuls Liepājā. Vēlāk konsuls Rīgā 195

Losovskis Pjotrs (*Łossowski*, dz. 1925), poļu vēsturnieks 18, 81, 126, 200, 212, 220

Luce-Birks Aleksandrs (*Lutze-Birk*, 1878–1974), Polijas konsuls Rīgā, inženieris 31, 43, 44, 55, 60, 63, 136, 143, 163, 164, 188, 213

Lukasēvičs Juliušs (*Łukasiewicz*, 1892–1951), Polijas Ārlietu ministrijas Politiski ekonomiskā departamenta Austrumu nodaļas vadītājs. Vēlāk sūtnis Latvijā 215, 216

Ļatuks Prans (*Liutukas*, 1876–1945), Lietuvas armijas ģenerālis 38, 51, 52, 81, 117, 118

Ļaudaņskis Staņislavs (*Laudański*), Polijas armijas majors, Ģenerālštāba Politiskās nodaļas priekšnieks, vēlāk pulkvedis 11, 50

Ļesņevskis Juzefs (*Leśniewski*, 1867–1921), Polijas armijas divīzijas ģenerālis, kara lietu ministrs 48

Ļimanovskis Boļeslavs (*Limanowski*, 1835–1935), poļu sociālists 21

Ļisovskis Mikolajs (*Lisowski*), Drisas apriņķa muižnieks 180

Ļivickijs Andrijs (*Лівуцький*, 1879–1954), Ukrainas Tautas Republikas valstsvīrs un diplomāts 140

Ļutoslavskis Vincentijs (*Lutosławski*, 1863–1954), poļu filozofs, docents 27

Mahaļskis Tadeušs (*Machalski*, 1893–1983), Polijas armijas rotmistrs, Lietuvas–Baltkrievijas frontes štāba IV nodaļas priekšnieks. Vēlāk brigādes ģenerālis 146

Maksimovs Pēteris (1894–pēc 1924), Latvijas armijas kapteinis, Krāslavas latviešu komandants 103, 109, 116, 153

Maļišeļskis Edvards (*Maliszewski*, 1875–1928), poļu žurnālists un vēsturnieks 146

Mannerheims Gustavs (*Mannerheim*, 1867–1951), Somijas armijas virspavēlnieks 125

Matušeļskis Ignacijs (*Matuszewski*, 1891–1946), Polijas armijas Ģenerālštāba II daļas priekšnieks, pulkvedis 194

Mečkovskis Adams (*Mieczkowski*, 1876–1953), Polijas Seima deputāts no Nacionālās apvienības 195

Meierovics Zigfrīds Anna (1887–1925), Latvijas valstsvīrs, ārlietu ministrs 23, 24, 30, 31, 34, 40, 44, 46–49, 51, 56, 61, 66, 67, 119–121, 123, 125, 127, 130, 131, 134, 137, 142, 150, 154, 158, 160, 161, 163, 168, 176, 182, 184, 188, 189, 196, 204, 206, 207, 208, 210, 211

Melderis V., Latvijas Izglītības ministrijas ierēdnis 155

Menders Fricis (1885–1971), Latvijas Tautas padomes, Satversmes sapulces loceklis 207

Merķis Antans (*Merkys*, 1887–1955), Lietuvas armijas pulkvedis, kara ministrs. Vēlāk Ministru prezidents 118

Mikuļskis (*Mikulski*), Polijas armijas majors 171

Miltovičs Ferdinands (1884–pēc 1948), Krāslavas miesta vecākais 99

Misiņš Jānis (1895–pēc 1945), Latvijas armijas virsleitnants. Vēlāk kapteinis 178

Miškovskis Aleksandrs (*Myszkowski*, 1892–1956), Polijas armijas kapteinis, majors, militārais pārstāvis Latvijā. Vēlāk pulkvedis 14, 32, 33, 48, 49, 52, 53, 65, 67, 68, 73–75, 86, 92, 94–96, 106, 115, 117, 118, 119, 122, 127, 129, 130, 133–135, 138, 142, 145, 149, 152, 155, 159, 162, 163, 168, 171, 172, 174, 179–181, 183, 184, 188, 193–195, 197–201, 204, 205

Mokets H. B. (*Mockett*), Lielbritānijas militārās misijas majors 38

Mokžiņskis Juzefs (*Mokrzyński*), Poļu Nacionālās komitejas pārstāvis Zviedrijā 23

Mols Heronims (*Mohl*), Latgales muižnieks, Polijas armijas virsnieks 112

Mončevskis Pšemisļavs (*Monczewski*, 1879–1942), Polijas laikraksta “Gazeta Warszawska” žurnālists 104

Morozovs, policists Daugavpilī 107

Moscickis Ignacijs (*Mościcki*, 1867–1946), Polijas valstsvīrs, Valsts prezidents 22

Muižnieks Oskars (1884–1940), Latgales apgabala priekšnieks, jurists 103–106, 112

Nagujeļskis Bronislavs (1874–1942), Latvijas Tautas padomes, Tiesu palātas, Kara virstiesas loceklis 55

Natkēvičs Vlads (*Natkevičius*, 1893–1945), Lietuvas armijas kapteinis, militārais pārstāvis Latvijā. Vēlāk diplomāts 46, 53, 168, 191

Niedra Andrievs (1871–1942), Latvijas provāciskās valdības vadītājs, mācītājs 29, 30, 47, 60, 68

Ņedzjalkovskis Mečislavs (*Niedzialkowski*, 1893–1940), Polijas Seima deputāts no sociālistu partijas 209

Okenckis Zdzislavs (*Okecki*, 1874–1940), Polijas Ārlietu ministrijas Politiski diplomātiskā departamenta direktors 57, 131

Oliņš Pēteris (1890–1962), Latvijas pārstāvniecības I sekretārs Polijā 57, 132, 154–157, 159–161, 165, 187, 188, 193, 202, 206, 215

Oļševskis Antonijs (*Olszewski*, 1879–1942), Polijas rūpniecības un tirdzniecības ministrs 138

Oļševskis Bohdans (*Olszewski*), Polijas armijas 7. Leģionu pulka virsnieks 150

Oļšina-Viļčiņskis Juzefs (*Olszyna-Wilczyński*, 1890–1939), Polijas armijas 3. Leģionu brigādes komandieris. Vēlāk brigādes ģenerālis 71, 76

O'Rurks Edvards (*O'Rourke*, 1876–1943), katoļu mācītājs, Rīgas arhidiecēzes bīskaps. Vēlāk Dancigas (tag. Gdaņskas) bīskaps 141

Oše Arveds (1896–1989), Latvijas armijas leitnants, armijas virspavēlnieka II adjutants. Vēlāk kapteinis 138

Ozols Kārlis (1888–1948), Padomju Krievijas 15. armijas komisārs 74

Ozols Pēteris (1890–1942), Latvijas armijas Kara satiksmes pārvaldes priekšnieks, kapteinis. Vēlāk pulkvedis-leitnants 99

Ozols Voldemārs (1884–1949), Latvijas armijas pulkvedis-leitnants 61, 62, 186, 187, 198, 203, 205

Pabērzs Juris (1891–1961), Latgales latviešu sabiedriska darbinieks. Vēlāk valstsvīrs 167, 201

Paderevskis Ignacijs (*Paderewski*, 1860–1941), Polijas premjerministrs un komponists 29, 42, 43, 48, 57, 59, 210, 211, 216

Paļušīnskis Tomašs (*Paluszyński*, dz. 1967. g.), poļu vēsturnieks 19, 32, 42, 50, 140

Pateks Staņislavs (*Patek*, 1866–1944), Polijas ārlietu ministrs 124, 131, 138, 139, 142, 154, 156, 157

Paulockis Arnolds (1892–1934), Latvijas armijas 1. Bruņotā divizionā vilciena komandieris, kapteinis. Vēlāk pulkvedis-leitnants 15, 84

Peniķis Mārtiņš (1874–1964), Latvijas armijas pulkvedis, vēlāk karaspēka inspektors, ģenerālis 92, 186

Peplonsskis Andžejs (*Peplowski*), poļu vēsturnieks 133

Pētersons Herberts (1890–pēc 1940), Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba virsleitnants 92

Pilsudskis Juzefs (*Pilsudski*, 1867–1935), Polijas valsts priekšnieks un armijas virspavēlnieks, maršals 5, 6, 14, 20–22, 24–27, 29, 30, 32–34, 42, 43, 45, 48, 52, 53, 55, 60, 63–65, 67, 69, 91, 92, 99, 100, 103, 109, 110, 117, 124–129, 132, 136, 140, 141, 149, 158, 159, 165, 167, 176, 194, 197, 200, 202, 212, 213, 216, 220, 221

Plāters-Broels Leons (*Plater-Broel*; 1897–1980), Latgales muižnieks, Polijas armijas poručīks. Vēlāk kapelāns apakšpulkvedis 116, 171, 179, 195

Plāters-Broels Mihals Heromims (*Plater-Broel*, 1834–1924), Latgales muižnieks 116

Pobugs-Maļinovskis V. (*Pobóg-Malinowski*, 1899–1962), poļu vēsturnieks 18

Počas Kārlis (dz. 1936. g.), latviešu vēsturnieks 17, 19

Polis Jāzejs (1881–pēc 1934), Latvijas politiskais darbinieks un tirgotājs 60

Popovičs Boļeslavs (*Popowicz*, 1878–1937), Polijas armijas 6. Leģionu pulka komandieris, majors. Vēlāk brigādes ģenerālis 35, 71

Poska Jāns (*Poska*, 1866–1920), Igaunijas valstsvīrs 25

Požerskis Mečislavs (*Požerski*, 1884–1943), Polijas armijas pulkvedis, militārais pārstāvis Somijā 125

Preisbergs Jānis (1895–1967), Latvijas armijas virsleitnants 178

Pristors Aleksandrs (*Prystor*, 1874–1941), Polijas armijas kapteinis, valdības sakaru virsnieks Viduslietuvā 202

Pruss-Boguslavskis Staņislavs (*Prus-Bogustawski*), Polijas armijas rotmistrs 33, 34, 43, 61, 125

Puhaļskis (*Puchalski*), Polijas armijas virsnieks 34

Punga Hermanis (1877–1941), latviešu sociāldemokrāts, vēlāk Latvijas diplomāts 22

Puriņš Jānis (1889–1944), Latvijas armijas Kurzemes divīzijas komandiera vietas izpildītājs, pulkvedis-leitnants. Vēlāk pulkvedis 72–75, 86–88, 90, 92–94, 130

Pusta Karels (*Pusta*, 1883–1964), Igaunijas diplomāts un valstsvīrs 23

Radziņš Pēteris (1880–1930), Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba priekšnieks, pulkvedis, ģenerālis 12, 15, 47, 62, 63, 65, 67, 68, 74, 75, 87, 92–95, 104, 116–118, 126, 127, 129, 133, 137, 138, 142, 162, 163, 174, 179, 182, 183, 188, 194, 198, 199, 202, 207

Radzivils Staņislavs (*Radziwill*, 1880–1920), Polijas armijas rotmistrs, virspavēlnieka adjutants 33, 63

Rainis (1865–1929), latviešu dzejnieks 142, 143, 188

Rajskis Ļudomils (*Rayski*, 1892–1977), Polijas armijas poručņiks, lidotājs. Vēlāk brigādes ģenerālis 30

Ramats Kārlis (1885–1931), Latvijas armijas pulkvedis-leitnants. Vēlāk pulkvedis 92, 162, 188, 194, 203, 207

Rambolds Horiss Džordžs (*Rumbold*, 1869–1941), Lielbritānijas sūtnis Polijā 64

Rapeports Leopolds (1889–pēc 1921), Latvijas tirgotājs 60

Ratnieks Edgars (1896–1949), Latvijas armijas 4. Valmieras kājnieku pulka kapteinis. Vēlāk pulkvedis-leitnants 20

Rati Ahils (*Ratti*, 1857–1939), Romas pāvesta nuncijs Polijā. Vēlāk pāvests Pijs XI 141

Rebūls Konstantīns (*Reboul*), Francijas armijas pulkvedis-leitnants, militārās misijas vadītājs Lietuvā 118

Ridzs-Smigļijs Eduards (*Rydz-Śmigły*, 1886–1941), Polijas armijas 1. Leģionu divīzijas un operatīvās grupas komandieris, brigādes ģenerālis. Vēlāk maršals 10, 14, 20, 64, 65, 68, 71, 74–77, 81, 82, 84–87, 89, 90, 92, 93, 96, 101–103, 105, 106, 109, 112–116, 119, 123, 127, 128, 133, 136, 138, 141, 149–155, 163, 168, 172

Rīkemans Vilhelms (*Rückeman*, 1894–1986), Polijas armijas 6. Leģionu pulka bataljona komandieris, kapteinis. Vēlāk brigādes ģenerālis 110

Romers Antons (*Romer*), Latgales poļu muižnieks 116

Ronis Alfreds (1898–1942), Latvijas armijas Kurzemes divīzijas štāba virsseržants, vēlāk pulkvedis-leitnants 74

Rouens-Robinsons H. R. (*Rowan-Robinson*), Anglijas militārās misijas vadītājs Polijā 117

Rozenšteins Hugo (1892–1941), Latvijas armijas pulkvedis-leitnants, Virspavēlnieka štāba Operatīvās daļas ārējās izlūkošanas priekšnieks. Vēlāk ģenerālis 72

Rozvadovskis Tadeušs (*Rozwadowski*, 1866–1928), Polijas armijas Ģenerālštāba priekšnieks, divīzijas, vēlāk ieroču ģenerālis 199, 215

Rudzītis Dāvids (1881–1939), Latvijas Valsts kancelejas direktors 29

Rummels Juliuss (*Römmel*, 1881–1967), Polijas armijas 1. Leģionu artilērijas brigādes komandieris, pulkvedis. Vēlāk divīzijas ģenerālis 76, 92

Ruškēvičs Jēkabs (1883–1942), Latvijas armijas pulkvedis. Vēlāk ģenerālis 186

Ružickis A. (*Różycki*), Polijas armijas podporučņiks 172

Sahnovskis Zigmunds (*Sachnowski*), Polijas laikraksta “Kurjer Poranny” žurnālists 215

Salcēvičs Juliāns (*Salcewicz*, 1871–1937), Latvijas Tautas padomes loceklis, Polijas Goda konsulārais aģents Rīgā 31, 55, 62, 195

Samsons-Himmelstjerna Mikolajs (*Samson-Himmelstjerna*, 1880–1931), Polijas diplomātiskais pārstāvis Somijā 125

Sapeha Eustahijs (*Sapieha*, 1881–1963), Polijas ārlietu ministrs 194, 196, 200, 209–212, 214–216

Sausais Jānis (1890–1941, represēts), Latvijas armijas virsleitnants, Daugavpils Izlūkošanas nodaļas priekšnieks 100, 101

Savinkovs Boriss (*Савинков*, 1879–1925), krievu revolucionārs, pretlieliniecisko spēku vadītājs 13

Seile Valerija (1891–1970), Latgales latviešu sabiedriskā darbiniece, politiķe, Tautas padomes locekle un Satversmes sapulces deputāte 29

Sēja Ludvigs (1877–1962), Latvijas Ārlietu ministrijas departamenta direktors, diplomāts 120, 121, 133, 135, 137, 138, 140, 183, 184, 195, 196, 204, 210, 216

Serejskis Mariāns (*Serejski*, 1897–1975), poļu vēsturnieks 11

Seskis Jānis (1877–1941), Latvijas delegācijas loceklis Parīzes Miera konferencē, diplomāts 30, 42

Sforca Karlo (*Sforza*, 1872–1952), Itālijas ārlietu ministrs 214

Siliņš Vilhelms, Zemgales divīzijas atsevišķā eskadrona seržants 162

Sīmansons Dāvis (1859–1933), Latvijas armijas virspavēlnieks, ģenerālis 32, 33, 45

Simpsons Džeimss Jangs (*Simpson*, 1873–1934), skotu diplomāts, ģeogrāfs 192, 208

Simsons Jānis, publicists 29, 157, 158

Sīpols Vilnis (1923–2001), padomju vēsturnieks 17

Sirevičs Staņislavs (*Syrewicz*, 1858–1926), Polijas Goda konsuls Daugavpilī, zvērināts advokāts 167, 195, 200

Skangelis Nikolajs (1880–1942), Latvijas Satversmes sapulces loceklis 116

Skrapce Pēteris (1884–1960), Latvijas armijas pulkvedis-leitnants. Vēlāk ģenerālis 171

Skšiņskis Vladislavs (*Skrzyński*, 1873–1937), Polijas Ārlietu ministrijas valsts apakšsekretārs 45, 48

Skšipeks Andžejs (*Skrzypek*), poļu vēsturnieks 18, 138, 189

Skuļskis Leopolds (*Skulski*, 1877–1939), Polijas premjerministrs 132, 212

Skurkēvičs Grigorijš (*Skurkiewicz*), Polijas armijas 36. pulka maksas aģents, spekulants 181

Slaveks Valerijs (*Ślawek*, 1879–1939), Polijas armijas kapteinis, Lietuvas–Baltkrievijas frontes štāba Izlūkošanas daļas priekšnieks. Vēlāk premjerministrs 33, 47, 63

Slezevičs Mikols (*Sleżevičius*, 1882–1939), Lietuvas valstsvīrs, Seima deputāts 66, 203

Smaren-Svarinskis Vilhelms (1887–1940), latviešu sociāldemokrāts, vēlāk Latvijas Nacionālā kluba aktīvistis 22

Smetona Antans (*Smetona*, 1874–1944), Lietuvas Valsts prezidents 46

Sokolņickis Mihals (*Sokolnicki*, 1881–1967), Polijas sūtnis Somijā 125, 188

Soltans Vladislavs (*Soltan*, 1877–1943), Latgales muižnieks, Polijas Austrumu nomaļu pārvaldes Latvijas nodaļas vadītājs. Vēlāk iekšlietu ministrs 28–30

Sorokovskis (*Sorokowski*), Polijas konsuls Odesā 168

Spāde Kārlis (1880–1953), tirdzniecības kuģa kapteinis. Vēlāk rēderis 33, 45, 47, 51, 57, 59

Spariņš Vilhelms, Latvijas armijas kareivis 45

Springovičs Antonijs (1876–1958), katoļu mācītājs, Rīgas arhidiecēzes bīskaps 141

Stange Ernests (1877–1944) Latvijas armijas Kurzemes divīzijas luterāņu mācītājs 169

Stankēvičs J. (*Stankiewicz*), Polijas armijas kapteinis 194

Saževskis M. (*Starzewski*), Polijas armijas Ģenerālštāba majors 140

Steinmanis Heinrihs (1875–1932), Latvijas pārstāvniecības tirdzniecības atašejs Polijā 57, 143

Stranga Aivars (dz. 1954. g.), latviešu vēsturnieks 17, 63, 161, 196

Strautnieks Žanis (1902–1993), Latvijas armijas kareivis 191

Strods Pēteris (1891–1941), Latvijas armijas leitnants, pilnvarotais gūstekņu lietās Polijā 58, 145

Studņickis-Gizberts Vladislavs (*Studnicki-Gizbert*, 1865–1953), Latgales muižnieks, Polijas politiķis 16, 17, 166, 201, 202

Svencickis Tadeušs (*Święcicki*, 1893–1973), Polijas laikraksta “Gazeta Polska” žurnālists, virsnieks 42

Svežbiņskis Mihals (*Świerzbinski*), Latgales muižnieks, 1921.–1930. gadā Polijas konsuls Daugavpilī 11, 146, 168, 174

Šadurskis Vaclavs (*Szadurski*, 1878–1958), Latgales muižnieks, Polijas Braslavas apriņķa vecākais 166

Šahno Bohdāns (*Szachno*, 1868–1955), Latgales muižnieks 166

Šeptickis Staņislavs (*Szeptycki*, 1867–1950), Polijas armijas Lietuvas–Baltkrievijas frontes pavēlnieks, divīzijas, pēc tam ieroču ģenerālis 64, 76, 83, 92, 101, 123, 127, 162, 186

Šimkus Jons (*Šimkus*, 1873–1944), Lietuvas valstsvīrs 35

Šļūps Jons (*Šliūpas*, 1861–1944), Lietuvas diplomāts 46, 53, 61

Špakovskis Antons, Daugavpils policists 107

Šūmanis Vilis (1887–1948), Latvijas Ārlietu ministrijas departamenta direktors 204

Švejcers Ludviks (*Szwejer*), Polijas armijas poručņiks 162, 179

Švīders Kārlis (1876–1954), Latvijas armijas pulkvedis-leitnants. Vēlāk pulkvedis 150, 153

Talats-Kelpša Edvards (*Tallat-Kelpša*, 1896–1966), Lietuvas armijas kapteinis, militārais pārstāvis Latvijā. Vēlāk ģenerālis 182, 191, 206

Talents Stīvenss (*Tallents*, 1884–1958), Anglijas pārstāvis sabiedroto misijā Baltijas valstīs, ģenerālis 52, 122, 192

Tarnovskis Adams (*Tarnowski*, 1892–1956), Polijas Ārlietu ministrijas Politiskā departamenta ierēdnis 57, 163, 188

Tenisons Jāns (*Tönnisson*, 1875–1941), Igaunijas valstsvīrs 125, 126

Tepfers Herberts (1892–1966), Latvijas armijas virsleitnants, ārlietu ministra adjutants. Vēlāk kapteinis 47

Terners Arturs (*Turner*, 1878–1952), Anglijas pārstāvis sabiedroto misijā Baltijas valstīs, ģenerālis 121, 133

Tone Augusts (1887–1949), Latvijas armijas kapteinis, Kurzemes divīzijas štāba priekšnieks. Vēlāk pulkvedis 92

Traubergs Eduards (1883–1965), Latvijas Tautas padomes loceklis, uzņēmējs 60

Treimanis J., Latvijas uzņēmējs 60

Trockis Ļevs (*Троцкий*, 1879–1940), Padomju Krievijas valstsvīrs 161

Trompčiņskis Vojcehs (*Trąpczyński*, 1860–1953), Polijas Seima Senāta priekšsēdētājs 212, 213

- Tščiņskis Boļeslavs Kazimežs (*Trzczyński*), Polijas armijas 18. ulānu pulka poručņiks 179, 180
- Turks Aleksandrs (1894–pēc 1922), Latvijas armijas virsleitnants, 1. Daugavpils garnizona rotas komandieris. Vēlāk kapteinis 77
- Turovskis Vladislavs (*Turowski*, 1894–pēc 1923), Polijas armijas podporučņiks, 582. aviācijas eskadriļas lidotājs 53
- Ulmanis Indriķis (1894–pēc 1926), Latvijas armijas virsleitnants, 1919. g. oktobrī–decembrī – militārā pārstāvja palīgs Polijā 56
- Ulmanis Kārlis (1877–1942), Latvijas Ministru prezidents. Vēlāk Valsts prezidents 29, 30, 35, 47, 49, 52, 53, 55, 62, 67–69, 117, 129, 188–190, 204, 205, 207
- Vaicuška Prans (*Vaicuška*), ārsts, Lietuvas armijas ģenerālis, Lietuvas pārstāvis Igaunijā 125
- Vakars Vlodziņežs (*Wakar*, 1885–1933), poļu demogrāfs 23
- Valters Miķelis (1874–1968), Latvijas valstsvīrs un diplomāts 22, 210
- Vangins Zenons (*Wangin*), Polijas armijas 36. pulka maksas aģents, spekulants 181
- Vardejns-Zagurskis Tadeušs (*Wardejn-Zagórski*), Polijas armijas podporučņiks, vēlāk majors 32
- Vasiļevskis Leons (*Wasilewski*, 1870–1936), pirmais Polijas ārlietu ministrs, Valsts priekšnieka pilnvarotais Baltijas valstu lietās, diplomātiskais pārstāvis Igaunijā 11, 14, 24, 25, 29–31, 33, 47, 48, 52, 54, 125, 131, 136, 138, 139, 157, 157, 166, 188, 195, 200, 206, 215
- Vasiļevskis (*Wasilewski*), Viduslietuvas armijas poručņiks 204
- Vaškēvičs Ludviks (*Waškiewicz*, 1888–1976), Polijas Seima deputāts no Nacionālās strādnieku partijas 195
- Veiss Aleksandrs (1889–1944), Latvijas armijas sakaru virsnieks poļu–latviešu karaspēka grupas štābā, pulkvedis-leitnants. Vēlāk pulkvedis 74, 82, 91–94, 96, 99, 102, 103, 109, 112, 136, 150, 151, 153
- Velkme Jānis (1877–1963), Latgales latviešu katoļu mācītājs, sabiedriskais darbinieks 29
- Veļoglovskis Felikss (*Wielogłowski*), Viduslietuvas Tirdzniecības un rūpniecības departamenta vicedirektors 204
- Vennola Juho (*Vennola*, 1872–1938), Somijas premjerministrs 125
- Veņava-Dlugoševskis Boļeslavs (*Wieniawa-Długoszewski*, 1881–1942), Polijas armijas virspavēlnieka ģenerāladjutants, apakšpulkvedis. Vēlāk brigādes ģenerālis 202
- Vesmanis Fridrihs (1875–1941), latviešu sociāldemokrāts, vēlāk Latvijas politiķis un diplomāts 22
- Vihļiņskis Mihals (*Wichliński*, 1882–1960), Polijas Seima deputāts no kristīgo demokrātu partijas 195
- Vilsons Vudro (*Vilson*, 1856–1924), ASV prezidents 5
- Virgoļičs P. (*Virgolich*, *Вирголич*), Bermonta Krievijas Rietumarmijas korpusa komandieris Lietuvā, žandarmērijas pulkvedis 47
- Virza Edvarts (1883–1940), latviešu dzejnieks 201
- Višņskis K. (*Wiszyński*), Polijas armijas podporučņiks, pretizlūkošanas virsnieks 101
- Višņevskis (*Wiśniewski*), Polijas armijas 1. Leģionu brigādes podporučņiks 93
- Vītols Jānis (1876–1952), Latvijas armijas pulkvedis-leitnants. Vēlāk pulkvedis 186
- Vitoss Vincentijs (*Witos*, 1874–1945), Polijas politiķis, Seima deputāts no Tautas partijas. Vēlāk premjerministrs 209, 212
- Vizbars Kazimirs (*Vizbaras*, 1872–1941), Latvijas lietuviešu sabiedriskais darbinieks, Lietuvas diplomāts 51, 53

Vojevudzkijs Silvestrs (*Wojewódzki*, 1892–1937), Polijas armijas Lietuvas–Baltkrievijas frontes štāba poručņiks 153
 Vojtovičs A. (*Wojtowicz*), Polijas militārā izlūkdienesta aģents 119
 Voldemars Augustins (*Voldemaras*, 1883–1942), Lietuvas ārlietu ministrs. Vēlāk premjerministrs 34, 66, 67, 119, 120, 134
 Zālītis Jānis (1874–1919), Latvijas Tautas padomes loceklis 44–46, 56
 Zaļeskijs Vincents (*Zaleski*, 1873–1942), aptiekas īpašnieks Daugavpilī 128
 Zaleskijs Zigmunds (*Zaleski*, 1882–1967), poļu literatūras vēsturnieks, dzejnieks, Polijas delegācijas loceklis Parīzes Miera konferencē 25
 Zāmuels Voldemārs (1872–1948), Latvijas Tautas padomes, Satversmes sapulces loceklis 61, 125, 188
 Zariņš Kārlis (1879–1963), Latvijas Tautas padomes loceklis, vēlāk diplomāts 14, 33, 34, 40, 45, 59
 Zauņus Dovs (*Zaunius*, 1892–1940), Lietuvas diplomāts 125, 198, 204
 Zeiferts Ābrams, Daugavpils uzņēmējs 108
 Zemgals Gustavs (1871–1939), Tautas padomes priekšsēdētāja biedrs. Vēlāk Valsts prezidents 29
 Zimins K. (*Зимин*), Bermonta civilpārvaldes ierēdnis 52
 Zinčenko, Daugavpils policists 107
 Zinkels Eižens, Daugavpils pilsētas valdes priekšsēdētājs 104
 Zīverts Kārlis (1897–1943), Latvijas armijas kapteinis. Vēlāk pulkvedis-leitnants 72
 Žeļigovskis Lučjans (*Żeligowski*, 1865–1947), Polijas armijas divīzijas, vēlāk ieroču ģenerālis. Īstenoja Viļņas ieņemšanas operāciju 9, 11, 197–211, 217, 218
 Žukausks Silvestrs (*Žukauskas*, 1860–1937), Lietuvas armijas virspavēlnieks, ģenerālis 34
 Žuks Konstantīns (*Žukas*, 1884–1962), Lietuvas armijas pulkvedis, apsardzības ministrs un armijas virspavēlnieks 198

LU Akadēmiskais apgāds
Baznīcas iela 5, Rīga, LV-1010
Tālrunis: 7034535

Iespiests
SIA "LATGALES DRUKA"